İslâm âlimleri Ansiklopedis
SEKİZİNCİ CİLD

İçindekiler Tablosu

ABDULLAH BİN İBRÂHİM EL-CEDRÎ

Hadîs âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdullah bin İbrâhim bin Mahmûd bin Refîa el-Cedrî'dir. Lakabı "Diyâüddîn"dir. Abdullah bin İbrâhim, Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerindendir. Hadîs ve fıkıh ilmi yanında kırâat ve ferâiz ilminde de söz sahibi idi. Abdullah bin İbrâhim, 679 (m. 1280) Cemâzil-âhır ayında Musul'da vefât etti.

Musul'a yerleşen Abdullah bin İbrâhim, orada kırâat ilmini, Ali bin Müflih el-Bağdâdî'den öğrendi. Ayrıca Musul'da birçok âlimle görüştü ve Ebû Abdullah el-Fâsî, es-Sedîd Îsâ bin Ebi'l-Hâzım'dan hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. Kendisinden; İbn-i Harûf el-Mûsulî el-Hanbelî kırâat ilmini öğrendi ve Şeyh Mecdüddîn bin Teymiyye hadîs-i şerîf dinledi. Abdullah bin İbrâhim, es-Samed bin Ebi'l-Ceyş'e icâzet (diploma) verdi.

Abdullah bin İbrâhim, Musul'da kırâat âlimlerinin reîsi idi. Kırâat hakkında çok kıymetli eserler yazdı. Yazdığı eserlerden Kasîde-i Lâmiyye adlı eseri meşhûrdur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 19

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 363

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 298

ABDULLAH BİN MAHMÛD (Mecdüddîn-i Mûsulî)

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Abdullah bin Mahmûd bin Mevdûd bin Mahmûd el-Mûsulî'dir. Künyesi Ebü'l-Fadl olup, "Mecdüddîn-i Mûsulî" diye meşhûr oldu. 599 (m. 1202) senesinde Musul'da doğdu, ilim tahsiline, önce babasından ilim alarak başladı. Sonra Şam'a giderek Cemâlüddîn-i Husayrî'den de ilim tahsil etti. Yaşadığı devirde, fıkıh ve usûl ilimlerindeki âlimlerin en büyüğü oldu. Kendisine bir mes'ele hakkında fetvâ sorulduğunda, fıkıh mes'elelerinin hepsi ezberinde olduğundan ve bütün inceliklerine vâkıf olduğundan, delîlleri araştırıp bakmağa ihtiyâcı kalmaksızın hemen cevap verirdi. Bir müddet Kûfe kadılığı (hâkimliği) yaptı. Sonra bu vazîfeden alındı. Daha sonra Bağdad'a gidip, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin kabri yanında ders okutmağa başladı. Vefâtına kadar, fetvâ verip ders okuttu. "Muhtâr" ve bunun şerhi olan "İhtiyâr" kitapları meşhûrdur. 683 (m. 1284) senesi Muharrem ayının ondokuzuncu günü vefât etti.

Abdullah bin Mahmûd, Hanefî fakîhlerinin altıncı tabakası olan "Eshâb-ı Temyîz"dendir. [İbn-i Âbidîn'in ve Türkçe "Mecmû'a-i Zühdiyye"nin önsözlerinde ve şeyh-ül-İslâm Kemâl Paşazâde Ahmed bin Süleymân efendinin "Vakfunniyât" kitabında diyor ki; "Fıkıh âlimleri, yedi tabaka, yedi derecedir. En yüksek derecesi, dinde müctehid olanlardır. Bunlara "Mutlak müctehid" denir. Dört mezheb imamları böyledir, ikinci tabaka "Mezhebde müctehid" denilen büyük âlimlerdir. Ebû Yûsuf, İmâm-ı Muhammed Şeybânî ve İmâm-ı a'zamın diğer talebeleri böyledir. Bunlar, İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'nin koymuş olduğu usûl ve kaidelere uyarak delîllerden ahkâm çıkarırlar. Çıkardıkları hükümlerden ba'zıları, İmâm-ı a'zamın çıkarmış olduğu hükümlere uymayabilir. Bunlara da "Mezhebde müctehid" denildiği "Mîzân-ül-kübrâ" kitabının onyedinci sahifesinde yazılıdır. Üçüncü tabaka, "Mes'elelerde müctehid" olan âlimlerdir. Bunlar, ortaya yeni çıkan mes'elelerin hükümlerini bulurlar. Bunların bulduğu hükümlerin, ilk iki tabakanın hükümlerine uygun olmaları lâzımdır. Hassâf, Tahâvî, Kerhî, Şems-ül-eimme Halvânî, Şems-ül-eimme Serahsî, Pezdevî, Kâdı Hân ve benzerleri olan derin âlimler, üçüncü tabakadan müctehidlerdir. Bunlardan sonra olan tabakalardaki âlimler müctehid değildir. "Mukallid"dirler. Meselâ dördüncü tabakadaki, "Eshâb-ı tahrîc" denilen âlimler, ictihâd yapamazlar. Mücmel, kısa bildirilmiş olup, iki türlü anlaşılabilen hükümleri açıklayarak, bir ma'nâsını seçen Ebû Bekr Ahmed Râzî bunlardandır. 370 (m. 981)'de Bağdad'da vefât etmiştir. Fıkıh âlimlerinin beşinci tabakası "Eshâb-ı tercih"dir. Kendilerine gelmiş olan çeşitli haberler arasından, sahih, evlâ olanları seçerler. Kudûrî ve "Hidâye" sahibi Burhâneddîn Mergınânî bunlardandır. Altıncı tabaka, "Eshâb-ı temyiz" olup, kâvî hükümleri za'îf olanlardan, zâhir haberleri nâdir haberlerden ayıran mukallîd âlimlerdir. "Kenz", "Muhtâr" ve "İhtiyâr", "Vikâye" ve "Mecmâ'ul-Bahreyn" kitaplarının sahipleri bunlardandır. Bunların kitaplarında merdûd ve za'îf rivâyetler yoktur. Yedinci tabaka, yukarıda bildirilen hizmetleri yapamıyan, ancak önceki tabakaların kitaplarından doğru olarak nakl yapabilen, onları bildiren

“Mukallid”lerdir. [“Tahtâvî” ve “Dürr-ül-muhtâr” ve “İbn-i Âbidîn”in bunlardan olduğu. “Mecmû’a-i Zühdiyye”de yazılıdır.] Altıncı tabakadan âlimler, kıyâmete kadar bulunacaklar, hakkı bâtıldan ayıracaklardır. “Ümmetimden hak üzere olan âlimler, kıyâmete kadar bulunacaktır” hadîs-i şerîfi, bunu haber vermektedir.]

Sem’ânî diyor ki; “Mecdüddîn-i Mûsulî’nin “Muhtâr” ve “İhtiyâr” kitapları her tarafa yayıldı. Bu iki kitap, fakîhlerin yanında mu’teber eserler olup. “Muhtâr” kitabı, sonra gelen âlimlerin çok i’timâd ettiği dört kitabın içindedir. Bunlar; “Muhtâr”, “Kenz”, “Vikâye” ve “Mecmâ’ul-bahreyn”dir.”

Mecdüddîn-i Mûsulî, “İhtiyâr” kitabında diyor ki; “Nikâh”, evlenmek için yapılan akd, ya’nî sözleşme demektir.

Kur’ân-ı kerîm, nikâh yapmağı emretmektedir. Nisa sûresinin üçüncü âyetinde meâlen; “Helâl olan kadınlardan nikâh ediniz!” buyuruldu. Yirmiüçüncü âyetinde meâlen; “Onları, sahiblerinin izni ile nikâh ediniz” ve Nûr sûresinin otuzikinci âyetinde meâlen; “Zevci olmıyanları nikâh edin!” buyuruldu. Hadîs-i şerîfte de; “Nikâh, ancak şâhidlerle olur” ve “Nikahlanın, çoğalın! Kıyâmet günü, ümmetlere karşı sizinle övüneceğim” ve “Nikâh yapmak, benim sünnetimdir. Sünnetimi terkeden, benden değildir” buyuruldu. Âyet-i kerîmeler, hadîs-i şerîfler ve icmâ’-ı ümmet, nikâhın meşrû olduğunu, ibâdet olduğunu bildiriyorlar. Nikâh yapmak, sünnet-i müekkededir. Ba’zan farz olur. Zulüm, işkence yapmak korkusu olunca mekrûh olur. Nikâh, iki kişinin mazi (geçmiş zaman) olarak söylemeleri ile veya birinin mâzî, diğerinin muzârî (Şimdiki veya gelecek zaman) kelimeleri ile söylemesi ile yapılır. Meselâ, beni zevceliğe (hanımlığa) al deyince, seni zevceliğe aldım demekle olur. Hanefî mezhebine göre, müslümanların nikâhında iki müslüman erkeğin veya bir erkekle iki kadının şâhid olarak bulunmaları lâzımdır. Müslümanın zımmî kadını nikâh ederken, iki şahidin de zımmî olmaları caizdir.

Bir erkeğin: annelerini, kızlarını, kız kardeşlerini, halalarını, teyzelerini, kardeşinin kızlarını nikâh etmesi ebedî haramdır. Nesebden haram olan bu yedi kadın, süt ile olduklarında da haramdırlar. Kayın vâlideyi ve gelini ve üvey kızı ve üvey anneyi nikâh etmek de ebedî haramdır. Müslüman erkeğin, Ehl-i kitâb olan kadını, ya’nî yahudi ve hıristiyan dininde olan kadını nikâh etmesi caizdir. Başka kâfir kadınla ve mürted olmuş kadınla evlenmesi caiz değildir.. Müslüman kadının, hiçbir kâfirle evlenmesi caiz değildir. Sapık yolda olanların yaptıkları “Mut’a nikâhı” ve para ile “Muvakkat nikâh” (ya’nî metres tutmak; haramdır. Nikâhda, kadınların sözü mu’teberdir. Ya’nî, âkil baliğ kadının, kendini nikâh etmesi ve başkasının velîsi, vekîli olunca, onu nikâh etmesi veya kendini nikâh etmesi için birini vekîl etmesi yahut başkasının kendisini nikâh etmiş olduğunu anlayınca, izin vermesi, hep caizdir. Bâliga olan bâkire kızı nikahlamak için zorlamak caiz değildir. Velîsi, belli kimseye nikâh yapılması için bundan izin istemelidir. Cevap vermez veya gülerse, yahut sessiz ağlarsa, izin sayılır.”

“İhtiyar” kitabının sahibi diyor ki; “Tesbih (Sübhânallah), tahmîd (Elhamdülillah), tekbîr (Allahü ekber), Kur’ân-ı kerîm, hadîs-i şerîf ve fıkıh kitabı okumak sevâbtır. Ahzâb sûresinin otuzbeşinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Allahü teâlâyı çok zikr eden erkeklerin ve kadınların günahları affolur ve çok sevâb verilir” buyuruldu. Tüccârların, malını müşteriye gösterirken, bunları okuması ve Kelime-i tevhîd, salevât okuması günahtır. Bunları para kazanmağa âlet etmek olur.”

“İhtiyar” kitabında, hîbeyi anlatırken diyor ki;

Hîbe, hediyye vermek, ya’nî karşılıksız temlik, bağışlamak demektir. Bağış sahibleri verdim der. Bağış alan (veya vekîlleri)’de aldım der ve sözleşilen yerde veya sonra, hîbeyi yapanın izni ile kabz eder. Ya’nî teslim alır. Kabzdan önce, îcâb veya kabûlden vaz geçebilir. Bu îcâb ve kabûl ve kabz işlemleri yapılınca, bağış, bağışlananın mülkü olur. Küçük çocuğa yapılan bağışı, kendisi, anası veya velîsi kabz edebilir. Taksimi mümkün olmıyan malı hîbe etmek caizdir. Mal hîbe olunur. Menfaat hîbe olmaz. Bir malın yalnız menfaatini, yâ’nî kullanılmasını hîbe etmeğe (Âriyet) denir. Bu mal, kullananın elinde emânet olur. Evi, oturmak için âriyet vermek caizdir. Taksimi mümkün olan malın parçası, taksimden sonra hîbe olunur. Binanın parçası, ağaçdaki meyve ve tarladaki ekin böyledir, İki kişinin ortaklaşa mâlik oldukları bir malı (meselâ bir evi), bir kişiye hîbe etmeleri caizdir. Bir kişinin (bir malı), iki (veya daha fazla) kişiye hîbe etmesi caiz olmaz. (Taksimi mümkün ise, ayırıp, parçalarını herbirine ayrı ayrı vermelidir.) Bir malın iki fakire sadaka verilmesi caizdir. Fakire hîbe edince, sadaka olur. Zengine sadaka diyerek verilen hîbe olur. Mahrem akrabası veya nikâhlısı olmıyan kimseye hîbe edilen malı geri almak caizdir. Fakat karşılığı verilmiş ve kabz edilmiş

ise, verilen şey çoğalmış ise, yahut ikisinden biri ölmüş ise veya verilenin mülkünden çıkmış ise geri alınamaz. Hayvanın yaşlanması, büyümesi, nebatın büyümesi, kumaşın boyanması, kesilip biçilmesi, çoğalması sayılır. Verilen şeyin mikdârının veya kıymetinin azalması, geri alınmasına mâni olmaz. Karşılığı bir başkası da verebilir. Karşılık olduğu söylenmiyerek verilen şey karşılık olmaz. Karşılık az veya çok olabilir. Belli bir şeyi karşılık vermesi şartı ile hîbe etmek caizdir. Karşılığı kabzdan önce herhangi biri vaz geçebilir. Kabz edildikten sonra, ancak ikisinin rızâsı ile vaz geçilebilir. Birisine "Ölünceye kadar evimde otur!" demek caizdir, ölünce, ev sahibine, ölmüş ise vârisine geri verilir. Evimde otur, birimiz ölünce ev kalanın olsun demek bâtıldır. Biri birinin ölmesini bekleyeceği için, buna (Rukbî) denildi. Mülk sahibi olmağı, ölüme ve başka tehlikelere bağlamak sahih değildir. Sadaka verilen şey, hiç geri alınmaz. Malından bir mikdârını sadaka vermeği adayan kimse, bu sadakayı zekât malından verir.

"İhtiyâr" kitabından Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerini ziyâret bahsi:

Hacı, Mekke-i mükerremede hac ile ilgili vazîfelerini bitirip Mescid-i Haram'dan ayrılınca, Medîne-i münevvereye gelir. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerini ziyâret eder. Çünkü Resûlullah efendimizin kabr-i şerîflerini ziyâret, sünnet olan ibâdetlerin en fazîletlilerindendir. Hattâ, vâcib olan amellerin derecesine yakındır. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm), kabr-i şerîflerini ziyârete, ümmetini çok teşvik ederdi. Buyurdu ki:

"Kim imkân bulup da benim kabrimi ziyâret etmezse, bana eziyet etmiş olur."

"Kim kabrimi ziyâret ederse, ona şefaatim vâcib olur."

"Vefâtımdan sonra kim beni ziyâret ederse, sanki beni hayâtımda ziyâret etmiş gibidir."

Bu konuda daha birçok hadîs-i şerîf vardır.

Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerini ziyâret eden çok kimsenin ziyâret âdabını, bunun müstehâblarını ve ziyâretle alâkalı husûsları bilmediklerini görünce, "Hac" bahsinin sonunda ayrı bir bölüm hâlinde bu mevzûyu bildirmek istedim. Şimdi ziyâret âdabından bir miktar bildiriyorum:

Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerini ziyârete giden kimsenin, çok salevât-ı şerîfe getirmesi lâzımdır. Okunan bu salât ve selâmların Resûlullaha (aleyhisselâm) ulaştığı, hadîs-i şerîfte bildirilmiştir. Medîne-i münevvere şehri, uzaktan görününce, salât ve selâm getirilir. Sonra, "Allahümme hazâ haremü nebiyyike, Fec'alhü vikâyeten lî minennâr ve emânen minel-azâb ve sû-il-hisâb" denir. Mümkünse, şehre veya mescide girmeden önce gusl abdesti alınır. Güzel koku (esans) sürünülür. Yeni, temiz elbise giyilir. Çünkü bunlar, ta'zim ve hürmet ifâde ederler. Medîne-i münevvereye mütevâzi, vekarlı ve sükûnet hâli ile girer, "Bismillahi ve alâ milleti Resûlillâh.", "Ve kul Rabbi, edhılnî; müdhale sıdkın ve ahricnî muhrace sıdkın vec'al lî min ledünke sultânen nasîrâ" (İsrâ-80) âyet-i kerîmesini okuyarak ve "Allahümme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammed. Vagfîr lî zünûbî vef-tah lî ebvâbe rahmetike ve fadlike" diyerek Mescid-i Nebevî'ye girer. Resûlullah efendimizin minberinin yanında iki rek'at (tahıyyet-ül-mescid) namazı kılar. Minberin direği sağ omuzuna gelecek şekilde durur. Peygamberimiz (aleyhisselâm) burada namaz kılardı. Burası, Peygamberimizin (aleyhisselâm) kabri ile minberi arasıdır. Hadîs-i şerîfte, "Kabrim ile minberim arası, Cennet bahçelerinden bir bahçesidir. Minberim havzım üzerindedir" buyurulmuştur. Sonra ziyâret eden kimse Allahü teâlâya, Resûlullahın mübârek kabrini ziyâret etmeyi kendisine nasîb ettiğinden dolayı secdeye varır. Duâ eder. Sonra kalkıp Peygamberimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîfine (Hücre-i se'âdete) gelir. (Arkasını kıbleye vererek) Resûlullahın mübârek yüzüne karşı iki metre kadar uzakta edeble durur. Daha fazla yaklaşmaz. Elini kabr-i şerîfin duvarlarına koymaz. Uzakta edeble durmak, hürmete daha muvafıktır. Namazda durur gibi, durur. Resûlullah efendimizin mübârek, latif sûretini, kendisini bildiğini, sözünü, selâmını ve duâlarını işittiğini düşünür. Nitekim Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz; "Kim bana kabrimde salât okursa, onu işitirim" buyurdu. Yine hadîs-i şerîfte, Resûlullahın (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerinde bir melek vekîl bırakıldığı, o meleğin, ümmetinden selâm edenlerin selâmını kendisine ulaştırdığı bildirildi. Sonra; "Esselâmü aleyke yâ Resûlallah! Esselâmü aleyke yâ Nebiyyallah! Esselâmü aleyke yâ safiyyallah! Esselâmü aleyke yâ habîballah! Esselâmü aleyke yâ nebiyyerahmeti! Esselâmü aleyke yâ şefî-al ümmeti! Esselâmü aleyke yâ seyyidelmürselîn! Esselâmü aleyke yâ hâtemennebiyyîn. Esselâmü aleyke yâ Muhammed! (aleyhisselâm), Esselâmü aleyke yâ Ahmed! Allahü teâlâ sana

en yüksek mükâfat ve karşılık ihsân eylesin. Ben şehâdet ederim ki, sen Peygamberlik vazîfeni yaptın. Emâneti eda ettin. Ümmetine nasihat eyledin. Yakîn (ölüm) sana gelinceye kadar, Allah yolunda cihâd eyledin. Allahü teâlâ sana kıyâmet gününe kadar, salât ve selâm eylesin. Yâ Resûlallah! Bizler sana çok uzak yerlerden geldik. Senin kabr-i şerîfini ziyâret etmek, senin hakkını ödemek, senin yaptıklarını yerinde görmek, seni ziyâret ile bereketlenmek, senin Allahü teâlânın katında bize şefaatçi olmanı istemek için geldik. Çünkü hatâlarımız bellerimizi büktü. Günahlarımız omuzlarımıza ağır geldi. Yâ Resûlallah! Sen, hem şefaat eden ve hem de şefaati kabûl olunansın. Makam-ı Mahmûd senin için va'd edilmiştir. Hem, Allahü teâlâ da Kur'ân-ı kerîmde, Nisa sûresinin 64. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Biz, her peygamberi, ancak Allahü teâlânın izni ile (gönderildiği kavmi tarafından) kendisine itaat olunması için gönderdik. Eğer onlar, nefslerine zulüm ettiklerinde, sana gelseler, günahları için Allahü teâlâdan af ve mağfiret dileseler, Peygamber de kendileri için af ve mağfiret dileseydi, elbette Allahı tövbeleri fazlasıyle kabûl edici ve pekçok merhametli bulacaklardı" buyurmaktadır. Bizler, senin huzûruna geldik. Fakat bizler, nefslerimize zulmettik. Günahlarımızın bağışlanmasını diliyoruz. Yâ Resûlallah!

Allahü teâlânın katında bize şefaat eyle. Yâ Resûlallah! Allahü teâlâdan, bizim rûhumuzu, sünnetin üzere almasını, yarın kıyâmet gününde, senin ile beraber mahşer yerine gelenler arasına katmasını, senin havzına gelip, orada senin havzından içmeyi nasîb etmesini dile. Yâ Resûlallah! Senin şefaatini istiyoruz." Sonra; "... Ey Rabbimiz! Bizi ve îmân ile bizden evvel geçmiş olan kardeşlerimizi bağışla, îmân etmiş olanlar için kalblerimizde bir kin bırakma! Ey Rabbimiz! Muhakkak ki sen, çok şefkat ve merhamet sahibisin!" meâlindeki Haşr sûresinin 10. âyet-i kerîmesini okur.

Sonra, selâm gönderenlerin selâmını iletir. Ve şöyle der: "Esselâmü aleyke yâ Resûlallah! Şu kimse, senin Allahü teâlânın katında kendisine şefaatçi olmanı istiyor. Ona ve bütün müslümanlara şefaat eyle" der ve dilediği kadar salevât okur. Sonra yarım metre sağa, Ebû Bekr-i Sıddîk'ın başı hizasına gelir ve; "Esselâmü aleyke yâ halîfete Resûlillah! Esselâmü aleyke yâ refîkahu fil-esfâr! Esselâmü aleyke yâ emînehu alel-esrâr! Allahü teâlâ, Peygamberinin ümmetinin İmâmı olarak sana en yüksek mükâfat ve karşılığı lütfetsin. Sen, Resûlullaha en güzel bir şekilde halîfe oldun. En iyi şekilde O'nun sünnet-i seniyyesini ta'kib ettin. Mürtedlerle (dinden dönenlerle) ve doğru yoldan ayrılmış olanlarla, muharebe ettin. Dâima hakkı söyledin. Vefât edinceye kadar, hak yolda olanlara yardımcı oldun. Allahın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun! Allahım! Rahmetinle, onun sevgisi üzere rûhumuzu al. Onu ziyâretimizi boşa çıkarma!" diye duâ eder.

Sonra yine yarım metre sağa, Hazreti Ömer'in kabrinin hizasına gelir ve; "Esselâmü aleyke yâ Emîr-el-mü'minîn! Esselâmü aleyke yâ Müzhiral-İslâm! Esselâmü aleyke yâ Müksirel esnâm! Allahü teâlâ sana en yüksek karşılık ve mükâfat versin. Hayatta iken de, ölümünde de İslâma ve müslümanlara yardım ettin. Yetimlere kefil oldun. Akrabaya iyilik yaptın. Müslümanlara onların râzı oldukları, hem hidâyet üzere bulunan ve hem de, insanları doğru yola ileten bir rehber oldun. Onların işlerini derleyip topladın. Fakirlerini zengin yaptın, yaralarını sardın. Allahü teâlânın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun!" der.

Sonra biraz dönüp: "Esselâmü aleykümâ yâ dacîay-resûlillah ve refîkayhi ve vezîreyhi ve müşîreyhi vel-muâvineyhi lehû alel-kıyâmi fid-dîni vel-kâimeyni ba'dehû bi-mesâlihi-il-müslimîn! Allahü teâlâ size en güzel karşılığı versin. Resûlullahın bize şefaat etmesi, Allahü teâlâdan, bizim sa'yimizi kabûl etmesini, bizi İslâm dîni üzere öldürüp yine İslâm dîni üzere diriltmesini, kıyâmet gününde Resûlullaha (aleyhisselâm) yakın olanlar arasında haşretmesini, dilemesi için, sizi Resûlullahın yanında vesîle ediniyoruz" der. Sonra kendisine, ana-babasına, duâ isteyenlere ve bütün müslümanlara duâ eder. Bundan sonra Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek yüzüne karşı durup; "Ey Allahım! "Biz her peygamberi, ancak Allahü teâlânın emri ile (gönderildiği kavmi tarafından) kendisine itaat olunması için gönderdik. Eğer onlar, nefslerine zulüm ettiklerinde, sana gelseler, günahları için Allahü teâlâdan af ve mağfiret dileseler, peygamber de kendileri için af ve mağfiret dileseydi, elbette Allahı tövbeleri fazlasıyle kabûl edici ve pekçok merhametli bulacaklardı." buyuruyorsun. (Nisa, 64). Yâ Rabbî! Senin yüce kelâmına uyarak, emrine itaat ederek, sevgili peygamberinin senin huzûrunda bize şefaat etmesini diliyoruz. Sonra daha önce okuduğu; "Ey Rabbimiz! Bizi ve imân ile bizden evvel geçmiş olan kardeşlerimizi bağışla, îmân etmiş olanlar için kalblerimizde bir kin bırakma! Ey Rabbimiz! Muhakkak ki sen, çok şefkat ve merhamet sahibisin!" meâlindeki Haşr sûresinin

10. âyet-i kerîmesi ile; “Rabbenagfir lenâ ve li-âbâ-inâ ve li-ümmehâtinâ ve li-ihvâninel-lezîne sebekûne bil-îmâne”, “Rabbena âtinâ...” ve “Sübhâne rabbike...” âyet-i kerîmelerini okuyarak Hücre-i se’âdet ziyâretini tamamlar.

Sonra Resûlullahın kabri ile minberi arasında bulunan ve Ebû Lübâbe hazretlerinin kendini bağlıyarak tövbe etmiş olduğu direğe gelir. Burada iki rek’at namaz kılar ve Allahü teâlâya tövbe ve istiğfarda bulunur. Dilediği duâları yapar. Sonra Ravda-i mutahharaya gelir. Burası kare şeklinde bir yerdir. Burada istediği kadar namaz kılar. Duâ eder. Tesbihler okur. Allahü teâlâya hamdü senalarda bulunur. Sonra minbere gelir. Resûlullahın bereketinin kendisine ulaşması niyetiyle, Peygamber efendimizin hutbe okurlarken mübârek elini üzerine koymuş oldukları yere elini kor. Burada iki rek’at namaz kılar. Allahü teâlâdan dilediklerini ister. Allahü teâlânın gazâbından rahmetine sığınır. Sonra Hannâne direğine gelir. Bu direk, Resûlullahın (aleyhisselâm) hutbe okumak için minbere geçtiğinden dolayı, kendisini terkettiği için inleyip, sonra Resûlullahın (aleyhisselâm) inip, kendisini kucaklaması üzerine sükûn bulan direktir. Burada kaldığı müddet içerisinde, gecelerini Kur’ân-ı kerîm okumakla, Allahü teâlâyı zikretmek, minber ile kabrin yanında, gizli ve açıktan duâ yapmakla meşgûl olur. Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) ziyâretten sonra Bakî kabristanına gitmek, orayı da ziyâret etmek müstehabdır. Sonra diğer kabirleri, bilhassa Seyyidüşşühedâ (şehîdlerin efendisi) Hazreti Hamza’nın kabrini ziyâret eder. Yine Bakî’de Hazreti Abbâs’ın kubbesini ve orada bulunan Hasen bin Ali’yi, Zeynel’âbidîn’i, oğlu Muhammed Bâkır ve oğlu Ca’fer-i Sâdık, emîr-el-mü’minîn Hazreti Osman’ı, Resûlullah efendimizin oğlu İbrâhim’i, Resûlullah efendimizin orada bulunan zevce-i mutahharalarını, halası Safiyye’yi ve daha birçok Sahabe ve Tabiînden olan büyükleri (r.anhüm) ziyâret eder. Bakî’deki “Fâtıma Mescidi”nde namaz kılar. Perşembe günü Uhud şehîdlerini ziyâret etmek müstehabdır. Orada; “Selâmün aleyküm bimâ sebertüm. Fe-ni’me ukbeddâr. Selâmün aleyküm yâ ehle dâril-kavm-il-mü’minîn ve innâ inşâallahü an karîbin biküm lâhikûn” der. Sonra, Âyet-el-kürsî ve İhlâs sûresini okur. Cumartesi günü Kûba Mescidine gitmek müstehabdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 147

2) El-A’lâm cild-4, sh. 135

3) Miftâh-üs-se’âde cild-2, sh. 281

4) El-Fevâid-ül-behiyye sh. 106, 107

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 462

6) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 397, 563, 763, 976

7) İslâm Ahlâkı sh. 483, 544, 545

ABDULLAH BİN MUHAMMED EL-HADRAMÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdullah bin Muhammed bin Abdurrahmân el-Hadramî’dir. Hadramad’da yetişen evliyânın büyüklerinden idi. 687 (m. 1288) senesinde vefât etti. Selâm şehrindeki kabristana defn edildi. Mezarının üstüne bir türbe yaptırıldı. Türbesi ziyâretgâh mahallidir.

Abdullah-i Hadramî, ilk önce Şerîf Muhammed bin Ali’den ilim öğrendi. Maddî ve ma’nevî istifâdesi çok oldu. Muhammed bin Ali kendisini çok sever ve medhederdi. Daha sonra ilim öğrenmek için Ahmed bin Cu’d hazretlerinin ilim meclisine devam etti. Ondan çok istifâde etti. Tasavvuf bilgilerini öğrenip üstün hâllere kavuştu ve bu yolda icâzet (diploma) aldı. Sonra Ebü’l-Gays bin Cemîl ve daha birçok velî zâtların derslerini dinledi. Bunlardan çok istifâde etti ve yüksek mertebelere kavuştu. Birçok kerâmetleri görüldü, insanlara, güzel ahlâkı öğretmek için çalıştı. Çeşitli yerlerden insanlar kendisini görmeye ve sohbetlerini dinlemeye geldi. Yüzlerce talebesi vardı. Allahü teâlânın kendisine ihsân ettiği üstünlüğü ile insanlara ilim öğretti. Dünyâ ve âhıret sıkıntılarından kurtardı.

Talebelerine nasihat ederken; “Sizden biriniz nerede olursanız olunuz, herhangi bir sıkıntıya düşerse, beni vesile ederek Allahü teâlâdan murâdını istesin. Biiznillah istediğine kavuşur. Allahü teâlâ, velî kulları vasıtasıyla insanların müşküllerini çözer” buyurdu. Talebeleri sıkıntıya düştükleri zaman, Abdullah-i Hadramî’yi vesile ederek, Allahü teâlâdan sıkıntılarını gidermesini istediler. Hocalarının yetişerek, Allahü teâlânın izniyle onları sıkıntıdan kurtardığı çok defa görüldü.

Şöyle anlatılır: Ebû Mehre adındaki zât, önceleri Sa'îd bin Îsâ'nın talebelerinin ileri gelenlerinden idi. Daha sonra Abdullah-i Hadramî'nin sohbetlerinde bulundu. Onun sevdiği yüksek talebelerinden oldu. Bir zaman Ebû Mehre, ilk hocasını ziyârete gitti. Huzûruna girdiğinde eski hocasının hatırının kaldığını gördü. Sonra kendisinde, his, zevk ve istek ne varsa kaybolduğunu anladı. Beraberinde amcasının oğlu vardı. O zaman Abdullah-i Hadramî hazretlerini vesile kılıp, Allahü teâlâya yalvardı. O ân Abdullah-i Hadramî orada görüldü ve Ebû Mehre'yi düştüğü sıkıntılı durumdan kurtardı. O da eski hâline tekrar kavuştu. Sa'îd bin Îsâ, bu durumu görünce hayret etti. O zaman Abdullah-i Hadramî buyurdu ki: "Bu talebenin elinden siz tuttunuz. Fakat kalbi bizimledir." Daha sonra oradan ayrıldı.

Abdullah-i Hadramî hazretleri yalnız kaldığı zaman ortalığı bir nûr kaplardı, öyle olurdu ki, kendisi bu nurda kaybolurdu.

İmâm-ı Yâfiî onun hakkında; "Çok kimseler rü'yâda, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîfinden. Abdullah-i Hadramî'nin kabrine akan bir nehir gördüklerini anlatırlar. Âlimler, bu, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) ona yardımının çok olduğuna delîldir dediler" demektedir.

Abdullah-i Hadramî, vefât edeceği zaman yaklaştığında, yanında bulunanlara; "Yavrularım, melekler âlemini görüyorum. Melekler âleminde de Peygamberimizi görüyor, müşâhede ediyorum" dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 114

ABDULLAH BİN NÂSIR EL-HARRÂNÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh ve kırâat âlimi. Künyesi Ebû Bekr olup ismi, Abdullah bin Nasır bin Muhammed bin Ebî Bekr el-Harrânî'dir. Bağdad'da yetişen kırâat ve fıkıh âlimlerinin büyüklerindendir. 549 (m. 1154) senesinde doğdu, 624 (m. 1227) senesinde Harran'da vefât etti.

Abdullah bin Nasır Bağdad'da İbn-i Şâtîl ve başkalarından hadîs-i şerîf dinledi. Daha sonra Vâsıt'a giderek orada ilim tahsil etti.

Fıkıh âlimi İbn-i Hamdân onun hakkında; "Abdullah bin Nasır'dan çok ilim öğrendim ve hadîs-i şerîf dinledim. O dînine çok bağlı ve onu korumak için gayretli, kırâat ilminde ve diğer ilimlerde bir tane idi. Kırâat ilmi hakkında eserleri vardır. Abdullah el-Harrânî (radıyallahü anh), Harran'da kadılık yaptı. Orada kırâat ve hadîs ilmini öğretti. Bu gayreti üzere vefât etti" demektedir. Abdullah bin Nasır, birçok eser yazmıştır. Yazdığı eserlerden ba'zıları şunlardır: Et-Tezkîr fî Kurrâ-is-Seb'a, Müfredat fî kırâat-il-eimme.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 159

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 113

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 171

ABDULLAH BİN NECMÜDDÎN MUHAMMED EL-MISRÎ

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdullah bin Necmüddîn Muhammed bin Şâş bin Nizâr bin Aşâir bin Abdullah, bin Muhammed bin Şâş el-Cüzâmî es-Sa'dî el-Mısrî'dir. Lakabı Celâlüddîn'dir. Haçlı orduları Dimyat şehrini muhasara ettiklerinde, mücâhid olarak şehrin müdâfaasında bulundu. 616 (m. 1219) senesi Receb-i şerîf ayı sonunda, dimyat'da vefât etti.

Abdullah bin Necmüddîn Muhammed, Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinin ileri gelenlerinden idi. Mısır'da eski câmiye yakın medresede ders verdi. Çok kimseler kendisinden ilim taleb ettiler. Birçok âlim. Ebû Muhammed'in ilmî üstünlüğünü medh ettiler. Ebû Muhammed el-Mısrî, ömrünün sonlarına doğru hacca gitti. Hac dönüşünden vefâtına kadar fetvâ vermedi.

İbn-i Hılligân onun hakkında; "Ebû Muhammed el-Mısrî'nin yazmış olduğu "El-Cevâhir-üs-semînetü fî mezhebi âlim-il-medîneti" adlı eseri, onun ilminin çokluğuna, kendinin

üstünlüğüne delâlet eder. O, Mısır'da Müderris idi. Dimyat'da vefât etti" demektedir.

Abdullah el-Mısrî, İmâm-ı Mâlik hazretlerinin kurduğu mezhebin bilgilerini ihtivâ eden çok kıymetli bir eser yazdı. Bu esere, "El-Cevâhir-üs-semînetü fî mezhebi âlim-il-medîneti" ismini verdi. Yazdığı diğer bir eser de, "Kerâmât-ül-evliyâ"dır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 158

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 61

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 86

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 69

5) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 141

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 459

7) El-A'lâm cild-4, sh. 124

8) Brockelmann Gal-1, sh. 384 Sup-1, sh. 664

ABDULLAH BİN SÜLEYMÂN EL-ENDÜLÜSÎ

Hadîs âlimlerinden. Künyesi, Ebû Muhammed İbni Havtullah Ensârî olarak tanınmıştır. 549 (m. 1154) senesinde Ünde'de doğdu. 612 (m. 1215)'de Gırnata'da vefât etti. Hadîs ilminde hafız, ya'nî yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle ezbere bilen bir âlim idi. Ayrıca fıkıh, kırâat ve nahiv ilminde de âlim, hatîb ve şâir idi. İlim öğrenmeye, kendi memleketi Mende'de önce babasından ders alarak başladı. Sonra Belensiye'ye gidip orada İbn-i Huzeyl'den ders aldı. Buradan Mürsiyye'ye gidip, Ebû Kâsım bin Hubeyş ve Ebû Abdullah bin Hamîd'den hadîs-i şerîf dinledi. İbn-i Hamîd'den lügat ve nahiv derslerini alıp, bu ilimler ile ilgili notlar yazdı. Mâleka'da ise, Ebû Zeyd es-Süheylî'den hadîs-i şerîf işitti. Gırnata'da; Abdülmün'îm bin Feres'den, Ebû Bekr İbni Ebî Zümneyn'den, İşbilîye'de; Ebû Bekr İbni Ced'den, Ebû Abdullah bin Zerkûn'dan, Kurtuba'da; Halef bin Beşkevâl'den, Sebete'de; Ebû Muhammed bin Ubeydullah'dan, Merrâkeş'te; Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Medâ'dan hadîs-i şerîf işitti. Ebû Tâhir İsmâil bin Avf el-İskenderi'den, Ebû Tâhir Haşûî'den ve diğerlerinden icâzet aldı.

Küçük yaşından i'tibâren ilim öğrenme husûsunda çok gayretli ve dikkatli idi. Hadîs-i şerîf rivâyeti ve râvîleri husûsunda geniş ilim sahibi idi. İmâm-ı Buhârî'nin, İmâm-ı Müslim'in, Ebû Davud'un, İmâm-ı Nesâî'nin hocaları ya'nî hadîs-i şerîf aldıkları hadîs âlimleri ile ilgili bir kitap yazdı. Fakat bu kitabını tamamlayamadan vefât etti. İlim öğrenmek için çok yer dolaştı. Zamanında, ondan ve kardeşi Ebû Süleymân'dan daha çok hadîs-i şerîf dinleyip, işiten bir âlim yoktu. Arabcanın inceliklerine vâkıf, güzel şiirler ve te'sîrli hutbeler yazan bir âlim idi. Gırnata'da kırâat ve nahiv dersleri verdi. Merrâkeş'de Halîfe Mensûr'ün çocuklarının yetişmesiyle meşgûl oldu. Endülüs şehirlerinden Selâ'da, Sebete'de ve diğerlerinde kadılık yaptı. Sonra bir müddet de Mürsiye'de kadılık yaptı. Gırnata'da ikinci defa kadılık vazîfesi yapmakta iken, orada vefât etti. Sâlih ve fazîletli bir âlim idi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 61

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1397

3) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 44

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 50

5) Tekmiletü vefiyât-in-nakaleti cild-4, sh. 204

ABDULLAH EL-ACEMÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi. Şeyh Abdullah el-Acemî'dir. Bîre yakınındaki Kefertaşe köyünde ikâmet ederdi. Bağbahçe ile uğraşır, çiftçilik yapardı. Üstün hâller ve kerâmetler sahibi bir zât idi. 640 (m. 1242) senesinde, doğduğu yer olan Kefertaşe'de vefât etti. Kabri ziyâret mahallidir.

Şöyle anlatılır: "Melik ez-Zâhir Mücîrüddîn, birgün Abdullah el-Acemî hazretlerinin bulunduğu köye uğradı. Bir bahçede Abdullah el-Acemî'yi çalışırken gördü. Ona seslenerek, tatlı bir

nar ikram etmesini istedi. Abdullah el-Acemî de bir nar koparak, ikram etti. Melik, narın tadına bakınca, onu ekşi buldu. O zaman Abdullah el-Acemî utandı. Çünkü o bahçede yetişen narlardan hiç tatmamıştı. Hemen iki rek'at namaz kılarak, duâ etmeye ve cenâb-ı Hakka yalvarmaya başladı. O sırada Allahü teâlâ, Melik ez-Zâhir'in gözündeki perdeyi kaldırdı. Melik, oradaki bütün ağaçların secde ettiklerini gördü. Bunun üzerine hemen attan inerek, Abdullah-i Acemî hazretlerinin ayaklarına kapandı ve ayaklarını öpmeye başladı. Abdullah el-Acemî ne kadar mâni olmak istediyse de, o öpmek için ısrar etti ve gördüklerini anlattı. Melik, Abdullah el-Acemî'den kızı ile evlenmesini istedi. Abdullah-i Acemî hazretleri kendisinin birşeyi olmadığını söyledi ise de, sultan ısrar ile kızını ona verdi. Hemen saraya gidip, durumu hanımına anlatıp, kızını Abdullah-i Acemî'ye verdiğini söyledi. Hanımı da bu evliliğe rızâ gösterdi. Kızın çeyizini, üçyüz deve ile, sultan, kızına lâyık bir düğün alayıyla, Abdullah el-Acemî'ye gönderdi. Düğün alayı Abdullah-i Acemî'nin bulunduğu köye yaklaşınca, haberciler hemen durumu Abdullah-i Acemî'ye bildirdiler. Bunun üzerine o, düğün alayını karşıladı. Tahtırevandaki hanımına; "Ey sultan kızı! Benim zevcem olmayı kabûl eder misin?" diye sordu. O da; "Evet" deyince, Abdullah-i Acemî; "O zaman bu tahtırevandan in ve üzerindeki süslü elbiseleri çıkar ve şu sâde elbiseyi giy. Sonra şuradaki bahçıvan evine gir" dedi. Kız da hemen peki deyip, Abdullah el-Acemî'nin dediklerini yerine getirdi.

Abdullah-i Acemî hazretleri ile Melik ez-Zâhir arasındaki bu hâdiseyi. Irak'ta ba'zı kimseler duydu. Onlar, Abdullah el-Acemî'yi ziyâret etmek için Bîre'ye gittiler. Onlar köye girdiklerinde, Abdullah-i Acemî'yi bahçenin otlarını temizlerken gördüler. Gelenlerin başındaki zât, kerâmet gösterip otlara işâret etti. Allahü teâlânın izni ile otlar bir yere toplandı. Abdullah el-Acemî, ona niye böyle yaptığını sorunca o; "Efendim, sizin rahat etmenizi istedim" dedi. O zaman Abdullah-i Acemî hazretleri; "Biz böyle olmasını istese idik, hemen olurdu. Lâkin biz alın teriyle lokma yemek isteriz" dedi ve eliyle alnını sildi. Alnındaki terler toprağa damladı ve Abdullah-i Acemî otlara; "Ey bahçenin otları, eski bulunduğunuz yere dönünüz" dedi. Otlar eski hâllerine dönüp, bahçeye yayıldılar. Iraklı o zât, hemen Abdullah el-Acemî'den af diledi ve yaptığına pişman olup, tövbe etti. Vefâtına kadar Abdullah-i Acemî'nin hizmetinde bulundu. Ondan ilim ve edeb öğrendi.

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 113

ABDÜLMÜN'ÎM BİN ALİ EL-HARRÂNÎ

Harran'da yetişen Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Abdülmün'îm bin Ali bin Nasr bin Mensûr bin Hibetullah en-Nümeyrî el-Harrânî'dir. Harran, bugünkü Türkiye'nin Urfa vilâyetinin civârında bulunan geniş bir ovanın adı olup, buradaki aynı isimdeki bir şehrin adıdır. Oraya nisbetle "Harrânî" denildi. Künyesi Ebû Muhammed olup, lakabı "Necmeddîn"dir. Doğum târihi hakkında kaynak eserlerde bilgi verilmemektedir. Hanbelî mezhebinde yüksek bir fakîh olarak yetişmiş olup, vâ'izlik yapardı. Büyük fakîhlerle beraber fetvâ verirdi. İlim tahsili için birçok yerleri dolaştı. 601 (m. 1204) senesi Rebî'ül-evvel ayında Bağdad'da vefât etti. Bâb-ı Harb kabristanına defnedildi.

Abdülmün'îm hazretleri, ilk defa, küçük yaşta iken Bağdad'a geldi. Orada, İbn-ül-Mennî diye meşhûr olan Ebü'l-Feth Nasr bin Fityân'dan Hanbelî mezhebinin fıkıh bilgilerini okuyup öğrendi. Bu mezhebde, yüksek bir mevki kazandı. Herkesten, çok i'tibâr gördü. Ebü'l-Feth Ubeydullah bin Abdurrahmân bin Şâtil ile Ebû Se'âdât Nasrullah bin Abdurrahmân bin Razîk el-Kazzâz'dan ve daha başka birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Sonra Harran'a döndü. Orada va'z ve nasihat etmeye başladı. Herkes tarafından beğenilip kabûl edildi. Necmeddîn Abdülmün'îm, Necîb Abdüllatîf ve Abdülazîz ismindeki iki oğlu ile beraber, 596 (m. 1199) senesinde ikinci defa Bağdad'a geldi. Kendisi ve iki oğlu, çok hadîs-i şerîf dinlediler. Birçok âlimin derslerine devam edip, onlardan ilim öğrendi ve okuduklarını yazdı. Çok ilim sahibi oldu. Fıkıh âlimlerinin ilim meclislerinde, onlarla ilmî münâzaralarda bulundu. Ders okutmaya başladı. Kendisinden çok talebe faydalandı. Bağdad'ı kendisine vatan edindi. Orada, kendisine çok çeşitli yerlerde va'z meclisleri kurup nasihat etti. İbn-i Neccâr bunu şöyle anlatır: "O, va'zlarında yumuşak konuşur, güzel kelimeler, lafızlar seçerek gayet tatlı ibâreler kullanırdı. Ondan az şey yazdık. O, sağlam, güvenilir bir râvî olup, devamlı araştırırdı. Güzel bir yolda bulunuyordu. Dînine çok bağlı, vera' sahibi, nezîh ve iffetli bir kimse idi. Çok fakir olmakla

beraber, kimseden birşey istemezdi. Çok güzel eserleri ve mükemmel şiirleri vardır. Va'zları çok te'sîrli olup, anlatmak istediğini gayet açık, anlaşılabilir bir şekilde ifâde ederdi. Ahlâkı güzel, tabiatı latif ve mütevâzi olup, sohbetleri çok tatlı idi."

İbn-i Cevzî'nin torunu Ebü'l-Muzaffer diyor ki: "O, sâlih, dindar, nezîh, iffetli, zekî, latif, mütevâzî ve çok haya sahibi bir zât idi. Dedemi ziyârete gelir ve bizimle beraber hadîs-i şerîf dinlerdi." Yine dedi ki: "Onun, Bâb-ı Meşri'a'daki ilim meclisinde hazır bulundum. O konuşmasında cinas yapıyordu. Kendisinin şiir söylediğini de işittim."

Nâsıh bin Hanbelî diyor ki: "O, fıkıh ilmi ile meşgûl oldu. Hadîs-i şerîf dinleyip, bizim hocamız İbn-ül-Mennî'den ders okudu. Hılâf ilminin mes'elelerinde de çok konuştu. Va'z ve nasihat ile meşgûl oldu. Nazm ve nesirle yazıp konuşurdu. Harran'a dönüp, orada bir müddet va'z etti. Sonra Dımeşk'a gitti. Benim meclisimde hazır bulundu."

İbn-i Kâdisî diyor ki: "O, dindar, sâlih ve ma'rifet sahibi bir zât olup, ibâreleri tatlı, sözleri yumuşak, zekî ve mütevâzi idi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 194

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 36

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 3, 4

4) Et-Tekmiletü li-vefeyât-in-nakile cild-3, sh. 51, 86

5) Zeyl-i Ravdateyn

ABDÜLMÜN'ÎM BİN MUHAMMED EL-BÂCİSRÂÎ (El-Bağdâdî)

Hanbelî mezhebi fıkıh ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Abdülmün'îm bin Muhammed bin Hüseyn bin Süleymân el-Bâcisrâî el-Bağdâdî'dir. Bâcisrâ, Bağdad'a on fersah (56 km.) uzaklıkta bulunan büyük bir köyün adıdır. Buraya nisbetle "Bâcisrâî" denildi. 549 (m. 1154) senesinde bu köyde doğdu. Sonra Bağdad'a gelip yerleşti. Birçok âlimden fıkıh ve hadîs ilmini öğrendi. Hanbelî fakîhlerindendir. 612 (m. 1215) senesi Cemâzil-evvel ayında Bağdad'da vefât etti. Bâb-ı Harb kabristanına defnedildi.

Hanbelî mezhebinin fıkıh bilgilerini, Ebü'l-Feth Nasr bin Fityân bin Meânî'den öğrendi. Uzun zaman ondan ayrılmadı. Bu ilimde çok yükseldi. Usûl-i fıkıh, cedel ve hılâf ilimlerini, Şafiî âlimlerinden Muhammed bin Ebî Ali el-Bûkânî'den okudu. Ebû İshâk bin Sakkâl'dan da ders aldı ve onun medresesinde yardımcısı oldu. Onun vefâtından sonra Me'mûniyye'de bulunan hocası İbn-i Münî'nin mescidinde ders okuttu. Acûre Mescidi'nde de imamlık yapardı. Şühde-i Kâtibe'den ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinleyip öğrendi.

O, Kâdı'l-kudât Ebü'l-Fedâil bin eş-Şehrazûrî'nin yanında bulundu. Dîvân me'mûrluğuna ta'yini yapıldı. Câmi-i Kasr'da onun için bir ilim halkası meydana gelir ve etrâfında toplanırlardı. Orada, hılâf ilmine âit mes'eleleri anlatırdı. Yanında birçok fıkıh âlimi de bulunurdu. O, fazilet sahibi bir fakîh ve mezhebinin mes'elelerini ezbere bilen bir âlimdi. Hılâf ilminin mes'elelerinde çok güzel konuşur, dinleyenleri ikna ederdi. Dînine çok bağlı, güzel ahlâk sahibi bir zât idi.

İbn-i Neccâr diyor ki: "O, bizimle beraber, hocalarımızın en sonuncusundan hadîs-i şerîf dinledi. Çok hadîs-i şerîf topladı. Ahlâkı güzel olup, herkes tarafından sevilirdi. Az hadîs-i şerîf rivayet etti. Ebû Abdullah bin Dübeysî, ondan hadîs-i şerîf rivâyet edenlerdendir."

El-Kâdisî diyor ki; "O, fakîh bir zât olup, münâzara ilminde güzel bir yol ta'kib ederdi. Hâli ve yaşayışı güzel, vekâr ve iffet sahibi idi. İlmî münâzaralarda bulunur ve fetvâ verirdi. İbn-i Sâ'î, icâzetle ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmişti."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 86

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 51

3) Et-Tekmiletü li-vefeyât-in-nakile cild-4, sh. 165

ABDÜLMUTTALİB BİN FADL

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Abdülmuttalib bin Fadl bin Abdülmuttalib İbni el-Hüseyn bin Abdurrahmân bin Abdülmelik bin Sâlih'dir. El-Hâşimî el-Kureşî lakablarını alan bu âlim, bir rivâyete göre Haleb'de diğer rivâyete göre Belh'de, 539 (m. 1144) yılında doğdu. Birçok âlimden okuyan ve değerli eserler kaleme alan Abdülmuttalib bin Fadl, Haleb'de 616 (m. 1219) yılında vefât etti.

Abdülmuttalib bin Fadl, tahsilini bilhassa Mâverâünnehr'de yaptı. Ayrıca o, Belh ve Semerkand'ın büyük âlimlerinden hadîs-i şerîf dinledi. Fıkıh âlimlerinden ba'zıları gibi, o da fıkhî mes'elelerde fetvâlar verdi ve diğer fakîhlerle münâzaralarda bulundu.

El-Kureşî, onun hakkında; "Abdülmuttalib bin Fadl, ilim öğretti ve münâzara yaptı" demektedir ve ayrıca onun güvenilir olduğunu belirtmektedir.

Abdülmuttalib bin Fadl'ın fıkha dâir, "Şerh-ül-Câmi-i Kebîr liş-Şeybânî fî fürû'il-fıkh" adlı eseri çok kıymetli bir eserdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Cevâhir-ül-mudiyye varak 92 a.

2) Tabakât-üs-seniyye varak 203 b.

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 69

4) Keşf-üz-zünûn, cild-1, sh. 568

5) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 622

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 175

ABDÜLVEHHÂB BİN ALİ (İbn-i Sükeyne)

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Ahmed el-Emîn el-Bağdâdî, es-Sûfî, eş-Şâfiî'dir. Lakabı ise Ziyâüddîn Sûfî'dir. 519 (m. 1125) senesinde doğdu. 607 (m. 1210)'de Bağdad'da vefât etti. Önce babasından okuyup, ondan çok istifâde etti.

Sonra Ebü'l-Kâsım bin Husayn, Ebû Gâlib Muhammed bin Hasen el-Mâverdî, Zâhir bin Tâhir eş-Şahhâmî, Kâdı Ebû Bekr el-Ensârî, Ebû Mensûr İbni Züreyk el-Kazzâz, Ebü'l-Kâsım bin es-Semerkandî ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitip rivâyet etti. Hadîs ilminde hafız olan İbn-i Asâkir ve İbn-i Sem'ânî ile bulunup, onlardan istifâde etti. Hadîs ilminde İbn-i Nasır'dan icâzet aldı.

Fıkıh ilmini Ebû Mensûr İbni er-Rezzâz'dan, edebiyat ilmini Ebû Muhammed bin Haşşâb'dan öğrendi. Uzun bir ömür yaşayıp, ilim için çok yer dolaştı, ilimdeki yüksek derecesi ve üstün halleriyle, asrının en başta gelen âlimlerinden idi. Kendisinden; Muvaffak bin Kudâme, Ebû Mûsâ İbni Hâfız Abdülganî, Ebû Amr bin es-Salâh, İbn-i Halîl, İbn-i Neccâr, İbn-i Dübeysî, Necîb Adüllatîf, İbn-i Abdüddâim ve diğerleri hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

İbn-i Neccâr onun hakkında şöyle demiştir: "İlimde sağlam, zâhid, çok ibâdet eden, sünnet-i seniyyeye, Ehl-i sünnet i'tikâdına çok bağlı bir âlim idi. Vakitlerini gayet iyi değerlendirirdi. Az konuşurdu. Kelimeleri sayılı idi. Zamanını Kur'ân-ı kerîm okuyarak, zikir ile ve ilim mütâlâa etmekle geçirirdi. Çok hacca ve umreye gitti. Mekke'de mücavir olarak kaldı. Her hâlinde sünnete uygun hareket ederdi.

Çok âlim ve zâhid gördüm. Fakat onun gibi mükemmel ve üstün hâl sahibini görmedim."

Kâdı Yahyâ bin Kâsım da onun hakkında şöyle demiştir: "İbn-i Sükeyne, vaktini bir an bile boşa geçirmezdi. İlmî mütâlâalara o kadar çok dalardı ki, biz yanına varıp selâm verince, beni çok meşgûl etmeyin derdi."

Ebû Şamete onun için; "İbn-i Sükeyne, kendisine Ebdâl denilen yetmiş evliyâdan biri idi" demiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 324

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 61

3) Zeyl-i Ravdateyn sh. 70

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 25

ABDÜLVEHHÂB BİN BEZGUŞ EL-BAĞDÂDÎ

Kırâat, hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Feth olup ismi, Abdülvehhâb bin Bezguş bin Abdullah el-Iybî el-Bağdâdî'dir. Babası, sırtında, içinde kitap olan bir torbayı taşıdığı için, el-Iybî nisbet edildi. 543 (m. 1148) senesinde doğdu. 612 (m. 1216) senesi Zilka'de ayının beşinde. Perşembe günü vefât etti. Ders verdiği medresenin avlusunda, cenâze namazını ertesi gün Muhyiddîn bin el-Cevzî kıldırdı. Bağdad'da Bâb-ı Harb denilen kabristana defnedildi.

Abdülvehhâb el-Bağdâdî, kırâat ilmini; Sa'dullah bin ed-Dücâcî, Abdülvehhâb bin es-Sâbûnî, Ebü'l-Fadl Ahmed bin Muhammed, Ali bin Asâkir el-Betâihî, İsmâil bin Berekât el-Gassânî ve birçok âlimden öğrendi. Hadîs ilmini ise; Ebü'l-Vakt, İbn-ül-Battî, Ebû Zür'a, Yahyâ bin Sabit bin Bendâr ve birçok âlimden öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Abdülvehhâb el-Bağdâdî hadîs ilmine çok önem verdi. Bu ilimde yüksek mertebelere ulaştı. Hılâf ilminde ve Hanbelî mezhebi fıkıh ilminde de söz sahibi oldu. Mezhebinin fıkhî inceliklerine çok vâkıf idi.

İbn-ün-Neccâr onun hakkında; "Abdülvehhâb el-Bağdâdî, kırâat ilmini iyi bilir ve Kur'ân-ı kerîmi çok güzel okurdu. Va'zları te'sîrli idi. Mescid-i Cedîd'de imamlık yaptı. Kendisinden hadîs-i şerîf dinledim ve yazdım. O, güvenilir, dînine sımsıkı bağlı ve çok sabırlı bir zât idi. Vefâtına yakın hâlsizleşti ve hasta oldu. Evinde istirahata çekildi" demektedir.

El-Kâdisî de onun için; "Abdülvehhâb el-Bağdâdî, güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu. Sesi çok güzel idi. Çok te'sîrli va'z ederdi. Şâir, fakîh, lügat ve kırâat âlimi idi. Kur'ân-ı kerîm hakkında, bütün mısraları aynı kâfiye ile biten şiirleri vardır" demektedir.

İbn-i Nukta ise; "Abdülvehhâb el-Bağdâdî güvenilir bir zât idi" demektedir.

Abdülvehhâb el-Bağdâdî'nin. Ebû Ümâme'den (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîf şöyledir: Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), âsâsına dayanarak bizim yanımıza geldi. Biz; "Ey Allahın Resûlü, bizim için duâ buyurunuz!" deyince, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Yâ Rabbî bizi affet, bize merhamet eyle! Bizden râzı ol. İbâdetlerimizi ve duâlarımızı kabûl eyle. Bizi Cennetine koy. Bizleri Cehennemden koru. Bütün işlerimizi ıslâh eyle!" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 88

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 51

ABDURRAHÎM BİN MUHAMMED EL-MÛSULÎ

Fıkıh ve hadîs âlimi. Künyesi Ebü'l-Kâsım. İsmi, Abdurrahîm bin Muhammed bin Muhammed bin Yûnus bin Rebîa el-Mûsulî'dir. Lakabı Tâcüddîn'dir. 598 (m. 1202) senesinde Musul'da doğdu. 671 (m. 1272) senesi Şevval ayında Bağdad'da vefât etti.

Abdurrahîm el-Mûsulî, Musul'da ilim sahibi bir aileden yetişti. Birçok âlimden ders aldı. Rüknüddîn et-Tavûsî bu âlimlerden biridir. Baba ve dedeleri âlim, kâmil kimseler olup, dedesi İmâdüddîn Muhammed bin Yûnus, zamanının büyüğü ve Şeyh-ül-mezheb'i idi. Abdurrahîm el-Mûsulî, Bağdad'a gitti. Orada kadılık yaptı ve ders verdi.

El-Esnevî onun hakkında; "Abdurrahîm el-Mûsûlî, fıkıh âlimi ve fazilet sahibi idi" demektedir.

Abdurrahîm el-Mûsulî birçok eser yazdı. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1. Et-Ta'ciz, 2. El-Vecîz, 3. Et-Tenbîh, 4. Muhtasâr-ül-Mahsûl Şerh-üt-ta'ciz, 5. Şerh-ül-vecîz, 6. Et-Tenvîh bi Fadl-it-tenbîh, 7. Muhtasaru Dürret-il-gavâs lil harîrî. Ayrıca, hacmi küçük, fakat çok ma'nâlar ihtivâ eden Nihâyet-ün-Nefâse isimli muhtasar eseri vardır. Kudûrî'nin de muhtasar olarak yazılması istenince, onun muhtasarını hazırladı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 213

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 265

3) El-A'lâm cild-3, sh. 348

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 561

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 332

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 574

7) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1463

8) Tabakât'üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 191

9) El-Feth-ül-mübîn fî tabakât-il-usûliyyîn cild-2, sh. 78

10) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 471, 492

ABDURRAHÎM BİN MUHAMMED EZ-ZÜCCÂC

Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi Abdurrahîm bin Muhammed bin Ahmed bin Fâris bin Radî bin ez-Züccâc el-Alesî el-Bağdâdî'dir. Lakabı Afîfüddîn'dir. 612 (m. 1214) senesi Rebî'ul-evvel ayında, Bağdad'ın Me'mûniyye semtinde doğdu. Hacdan dönerken, 685 (m. 1286) senesi Muharrem'in onyedisinde Cum'a günü namaz vaktinde vefât etti.

Abdurrahîm ez-Züccâc; Abdüsselâm bin Yûsuf el-İbratî, el-Feth İbni Abdüsselâm, Ahmed bin Sırma, Ali bin Bürendiz el-Katî'î, İbn-i Rüzbe, İbn-ül-Leti, el-Kâşgârî, İbn-ül-Hâzim, Nasr bin Abdürrezzâk, İbn-ül-Kubeytî, İbn-üs-Sıbâk, el-Mübârek bin Bibâ, Ahmed bin eş-Şâzelî ve birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ayrıca, Mardin'de en-Neşeberi'den hadîs-i şerîf dinledi. Şam'da Ebü'l-Kâsım bin Hurustânî'den icâzet (diploma) aldı.

Kendisinden ise, Şam'da ve Bağdad'da birçok âlim hadîs-i şerîf dinleyip rivâyette bulundu. Bunlardan ba'zıları şunlardır: Şam'da; Şeyh Ali bin en-Nefîs el-Mûsulî, Mahmûd el-Ermevî, el-Müzenî. El-Berzâlî, Muhammed bin el-Habbâz, Bağdad'da; İbrâhim el-Ca'berîa, Ebü'l-Alâ el-Faradî, İbn-ül-Gavtî, Ali bin Abdüssamed el-Afif, Muhammed bin es-Sâbık.

Ebü'l-Alâ el-Faradî onun hakkında; "Hocamız Abdurrahîm ez-Züccâc, çok âlim olup, fıkıh ve hadîs-i şerîf ilminde üstün derecede idi. Çok ibâdet eder, haram ve şüphelilerden kaçardı, ilim sahibi bir aileden yetişti. Allahü teâlânın ve O'nun Resûlünün yoluna çok bağlı idi. Bid'at sahiplerine karşı çok büyük mücâdeleler verdi. Çok ibâdet eder ve çok Kur'ân-ı kerîm okurdu" demektedir.

Kendisinden hadîs-i şerîf dinlemiş olan Muhibbüddîn Muhammed bin Ömer ise; "Abdurrahîm ez-Züccâc, fıkıh, nahiv ve lügat âlimi olup, fetvâ verirdi. Çok kimseler kendisini medh etti" demektedir.

Safiyyüddîn Abdülmü'min de; "Abdurrahîm ez-Züccâc, büyük bir âlim, ârif bir zât, sünnete sıkı sıkıya bağlı, zühd ve vera' sahibi, ilim ve edeb sahibi idi" demektedir.

Ez-Zehebî onu medh ederken; "Abdurrahîm ez-Züccâc'ın çok talebesi vardı. Hepsi de kendisi gibi emri ma'rûf ve nehyi münker vazîfesini yapardı. Bağdad ve Şam'da birçok âlim kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet etti "dedi.

El-Berzâlî ise; Abdurrahîm ez-Züccâc, Bağdad'da zamanın hadîs âlimi idi. Dînine çok bağlı olup, onu korumaya ve ona tam uymaya çalışırdı" demektedir.

Şöyle anlatılır: "Ebû Muhammed Abdurrahîm ez-Züccâc, hac sebebiyle Şam'dan Mekke'ye giderken, "Zât-i Arak" denilen yere geldiğinde, orada önceden vefât etmiş olanların kabirlerini gördü. Onlara Kur'ân-ı kerîm okudu. Onların affı için duâ etti.

Sonra; "Sizin kabristanınıza defn olan kimseye müjdeler olsun" dedi. Daha sonra yoluna devam etti. Hac edip geri dönüşte, aynı kabristanın bulunduğu yere ulaşınca, orada vefât etti. O kabristana defn olundu."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 315

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 391

ABDURRAHÎM BİN NEFÎS ES-SÜLEMÎ

Fıkıh ve hadîs âlimi. Künyesi Ebû Nasr olup ismi, Abdurrahîm bin Nefis bin Hibetullah bin Vehbân bin Rûmî bin Selmân bin

Muhammed bin Selmân bin Sâlih bin Muhammed bin Vehbân es-Sülemî el-Hadîsî el-Bağdâdî’dir. 570 (m. 1174) senesi Rebî’ul-evvel ayında Bağdad’da doğdu. 618 (m. 1221) senesinde Horasan’da şehîd oldu.

Abdurrahîm es-Sülemî, birçok hadîs âliminden hadîs-i şerîf dinledi. Hadîs-i şerîf öğrenmede çok gayret sarfetti. Bu ilimde yüksek derecelere kavuştu. Hadîs-i şerîf öğrenmek için; Şam, Cezire, Mısır, Irak, Horasan. Mâverâünnehr, Harezm ve başka memleketleri dolaştı. Abdurrahîm es-Sülemî; Ebü’l-Feth bin Şâtîl’den, Ebü’s-Se’âdât el-Kazzâz’dan, Vâsıt’da; İbn-ül-Mendây’dan, Erbil’de; İbn-i Taberzed’den, Nişâbûr’da; el-Müeyyed’den Hirat’da; Ebî Rûh’dan Mâverâünnehr ve İsfehan’da; Zâhir’in talebelerinden, Dımeşk’da; İbn-ül-Hırıslânî’den, İskenderiyye’de; İbn-ül-Mufaddal’dan ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu.

Abdurrahîm bin Nefis, fıkıh ilminde de söz sahibi idi. Hanbelî mezhebinin fıkıh bilgilerini çok iyi bilirdi. Hılâf (mukayeseli hukuk) ilminde de âlim olup, edebiyat ilmine de vâkıf idi.

İbn-ün-Neccâr onun hakkında; “Abdurrahîm bin Nefis, yazısı güzel, rivâyeti sağlam, emâneti korumada titiz davranan bir zât idi. Fazilet sahibi, hıfzı kuvvetli ve sağlam, güvenilir bir âlim olup, şiir ve nesir şeklinde yazıları vardır. Güzel ahlâk sahibi, mütevâzi, talebe yetiştiren, mürüvvet sahibi, talebelerinin ve sevdiklerinin maddî ve ma’nevî ihtiyâcını, sıkıntılarını gidermek için çok gayret gösteren biz zât idi” demektedir.

İbn-i Münzirî ise onun hakkında; “Abdurrahîm es-Sülemî’nin faydalı ve güzel şiirleri vardır. Huyu ve ahlâkı güzel olup, hadîs ve fıkıh âlimi idi” demektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 128

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 214

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 560

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 80

ABDURRAHÎM EL-MERGINÂNÎ

Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü’l-Feth olup ismi, Abdurrahîm bin Ebî Bekr bin İmâdüddîn bin Ebî Bekr Ali bin Abdülcelîl el-Mergınânî el-Fergânî es-Semerkandî’dir. Lakabı Zeynüddîn’dir. 651 (m. 1253) senesinde vefât etti.

Abdurrahîm el-Mergınânî, müftîlerin üstün derecede olanlarından idi. Fıkıh ilmini, fazilet sahibi olan babasından öğrendi. Sonra Hüsâmeddîn el-Ulyâbâdî’den tahsil etti. Bu zât da Mecdüddîn Muhammed el-Esterûşenî’nin talebesi idi. Abdurrahîm el-Mergınânî, “Hidâye” isimli meşhûr fıkıh kitabının yazarı olan Burhâneddîn el-Mergınânî’nin torunudur.

Abdurrahîm el-Mergınânî, “Fusûl-il-İmâdiyye” adıyla bilinen, “Fusûl-ül-ahkâm li usûl-il-ahkâm” isimli eserin yazarıdır. Abdurrahîm el-Mergınânî, bu eserini, 651 (m. 1253) senesi Şa’bân ayında Semerkand’da tamamladı. Bu eser, fıkhî mes’eleleri ele alıp, gayet güzel bir şekilde inceleyen faydalı bir eserdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 203

2) Fevâid-ül-behiyye sh. 94

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 560

4) El-A’lâm cild-3, sh. 344

5) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 978

ABDURRAHÎM ES-SEM’ÂNÎ

Fıkıh ve hadîs âlimi. Künyesi Ebü’l-Muzaffer olup ismi, Abdurrahîm bin Abdülkerîm bin Muhammed bin Mensûr bin Muhammed bin Abdülcebbâr es-Sem’ânî el-Mervezî’dir. Abdurrahîm es-Sem’ânî, 573 (m. 1177) senesi Zilka’de ayında, Cum’a gecesi doğdu. 617 (m. 1220) senesinde Merv’de vefât etti.

Hadîs ve fıkıh ilminde yüksek mertebeler sahibi Abdurrahîm es-Sem’ânî, Şafiî mezhebinde idi. Mezhebinin fıkıh bilgilerini

en ince noktalarına kadar çok iyi bilirdi. Âlimler silsilesi bir aileye mensûp olan Abdurrahîm es-Sem'ânî'nin âlim olan babası, onu büyük bir ihtimâmla büyüttü, ilim öğrenmesine çalıştı. Babası Abdurrahîm es-Sem'ânî ile Mâverâünnehr, Horasan gibi birçok ilim merkezlerini dolaştı. Babası, onun hadîs-i şerîf dinlemesini ve fıkıh ilmini öğrenmesini sağladı. Abdurrahîm es-Sem'ânî çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. İlim öğrenmek için çok kimseler dersinde hazır bulundular ve ondan istifâde ettiler. Beldesindeki Şafiî âlimlerinin reîsi idi. Es-Sem'ânî, sülâlesinin son âlimi idi.

Abdurrahîm es-Sem'ânî'nin yazmış olduğu eserler çok olup, "El-Avâlî min mesmûât-il-Ferâvî (iki cild)" ve "Mu'cem-üş-Şüyûh" bunlardandır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 206

2) Lisân-ül-mîzân cild-4, sh. 6

3) Kefş-üz-zünûn cild-2, sh. 1179

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 560

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 62

6) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 212

ABDURRAHMÂN BİN ABDÜLMECÎD ES-SAFRÂVÎ

Fıkıh ve kırâat âlimi. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup ismi, Abdurrahmân bin Abdülmecîd bin İsmâil bin Osman bin Yûsuf bin Hüseyn bin Hafs el-İskenderi es-Safrâvî'dir. Kendisine Cemâlüddîn lakabı verildi. Abdurrahmân bin Abdülmecîd, 544 (m. 1149) senesinde İskenderiyye'de doğdu. Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinden olan Abdurrahmân es-Safrâvî, kırâat ilminde de söz sahibi idi. 636 (m. 1238) senesinde İskenderiyye'de vefât etti.

Abdurrahmân bin Abdülmecîd; İbn-i Halefullah, Ahmed bin Ca'fer el-Gâfikî, Elyesa' bin Hazm ve İbn-i Halûfdan kırâat ilmini, Ebû Tâlib Sâlih İbni Bint Muâfâ'dan fıkıh ilmini öğrendi ve zamanının büyük hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu.

İbn-i el-İmâd onun hakkında; "Abdurrahmân bin Abdülmecîd, büyük kırâat âlimidir. O, memleketinde fetvâ işlerine de bakardı" demektedir.

Abdurrahmân es-Safrâvî, çok sayıda eser yazmıştır. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1. El-İ'lâl fil-kırâat, 2. Zehr-ür-riyâd, 3. El-Müfesseh anil mekâsid, 4. El-A'râz fit-târih, 5. Et-Takrîb, 6. El-Beyân fî ma'rifeti şevâz-il-Kur'an, 7. Risale fî medhi Ebî Tâhir es-Silefî. Ayrıca, kendi şiirlerini topladığı bir şiir kitabı da vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 152

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 524

3) El-A'lâm cild-3, sh. 314

4) Tabakât-ül-kurrâ cild-1, sh. 373

5) En-Neşr cild-1, sh. 78

6) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 180

ABDURRAHMÂN BİN ABDÜLMÜN'ÎM EL-MAKDİSÎ

Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Ferec olup ismi, Abdurrahmân bin Abdülmün'îm bin Ni'me bin Sultan bin Sürûr bin Râfi bin Hasen bin Ca'fer el-Makdîsî en-Nablûsî'dir. 594 (m. 1197) senesi Aşure günü doğdu. 656 (m. 1258) senesi Zilka'de ayında Nablus'da vefât etti.

Abdurrahmân bin Abdülmün'îm. Kudüs'de, Ebû Abdullah İbn-ül-Bennâ'dan hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu.

Eş-Şerîf İzzüddîn onun hakkında; "O, fazilet sahibi bir zât idi" demektedir.

Abdurrahmân el-Makdisî, bir şiirinde özet olarak şöyle der: "Ey ilim öğrenmek isteyen kişi! Hadîs-i şerîf ilmi en üstün ve

kıymetli bir ilimdir. Onu öğrenmekle feyz ve berekete kavuşulur. Öyle kıymetli bir ilimdir ki, meselâ fıkıh ilmi onun üzerine bina edilmiştir. Hadîs ilmi kaynaktır. Hükümler ondan çıkar. Nasıl üstün olmasın ki, o ilim olmasaydı, kurtuluş yolları nasıl aydınlanırdı. Hidâyete nasıl kavuşulurdu. O ilim gibi, o ilme sahip olan muhaddisler de çok kıymetlidir. Onları seven ol, yarın kurtulasın. O ilim, âlimleri koruyucudur. Onlar, bu ilmi öğrenmek için yerlerinden, yurtlarından ayrılıp, diyar diyar gezdiler. Hiç yerinde oturanlarla, bunlar bir olabilir mi? Onlara bir denk, bir benzer bulunamaz; faziletleri apaçıktır.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 266

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5 sh. 278

ABDURRAHMÂN BİN İBRÂHİM EL-MAKDİSÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh ve hadîs âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdurrahmân bin İbrâhim bin Ahmed bin Abdurrahmân bin İsmâil bin Mensûr el-Makdisî olup, künyesi Ebû Muhammed’dir. Lakabı Behâüddîn’dir. 555 (m. 1160)’de, başka bir rivâyette 556 (m. 1161) senesinde doğdu. 624 (m. 1227) senesi Zilhicce ayının 7. gününe rastlayan. Perşembe günü Şam’da vefât etti. Hep Sâlih, mübârek zâtların bulunduğu, Kasyûn dağı eteğinde bulunan kabristana defn olundu.

Ebû Muhammed Behâüddîn el-Makdîsî hazretleri, ilim öğrenmek için; Şam, Bağdad, Harran, Nablus ve başka yerlere gitti. Ebû Abdullah bin Ebü’s-Sagr, Şühde, Abdülhak el-Yûsufi, Ahmed bin Ebü’l-Vefâ el-Fakîh, Ali İbn-ül-Menâ, Şeyh Muvaffaküddîn ve başka birçok âlim ile görüşüp, sohbetlerinde bulundu. Kendilerinden ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf rivâyet etti. Fıkıh, hadîs ve diğer naklî ilimlerde derin âlim oldu. Ayrıca, Arabî lisânının inceliklerine de vâkıf olup, lügat ilminde çok ileri idi. Yüzlerce talebe kendisinden istifâde edip, ilim öğrendiler, önceleri Nablus’da Hanâbile Câmii’nde imamlık yaptı sonradan bir ara Şam’a geçti. Ömrünün sonlarına doğru tamamen hadîs ilmiyle uğraştı. Nablus ve Şam’da hadîs dersleri verdi.

Abdurrahmân bin İbrâhim el-Makdisî hazretleri; sâlih vera’ ve zühd sahibi yüksek bir zât idi. Haram ve şüpheli olan şeylerden çok sakınırdı. Kalbinde dünyâ muhabbeti yok idi. Herkese karşı tatlı dil ve güler yüz gösterir. İhtiyâç sahiplerinin ihtiyâçlarını görürdü. Herkese iyilik ederdi. Kendisi ise kimseden birşey beklemezdi. İkram sahibi, eli açık, çok cömert bir zât idi. Heybetli ve cesur idi. O zamanda kâfirler ile yapılan muharebelere bizzat asker olarak katılır, çok fedâkârlıklar gösterirdi. Cesâreti ve yiğitliği herkesçe bilinirdi. Bununla beraber, alçak gönüllü idi. Kuvvetine güvenip, hiç bir mahlûka sertlik göstermezdi. Gayet yumuşak, güzel ahlâk sahibi herkesin sevdiği, kendisine hürmet ettiği bir zât idi.

Abdurrahmân bin İbrâhim (radıyallahü anh), hocası Muvaffaküddîn hazretlerinin yazmış olduğu Umde ve Mugnî kitaplarını şerhederek (açıklayarak) iki eser yazmıştır. Bunlardan başka eserleri de vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakat-ı Hanâbile cild-2, sh. 170

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 112

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 112

ABDURRAHMÂN BİN MUHAMMED

Fıkıh, lügat, tefsîr ve nahiv âlimi. Künyesi Ebü’l-Kâsım olup ismi, Abdurrahmân bin Muhammed bin Abdülazîz bin Süleymân el-Cehmî el-Kavsî el-Hanefî’dir. Ellahmî diye de tanınır. 555 (m. 1160) yılında, Kavs adlı bölgede dünyâya geldi. Hanefî mezhebinin büyük fakîhlerinden olan Abdurrahmân bin Muhammed, zamanının büyük âlimlerinden ilim tahsil etti. Hayâtı Kâhire’de geçti ve pek değerli eserler yazdı, ölünceye kadar ders vermekle meşgûl oldu. Abdurrahmân bin Muhammed, 643 (m. 1246) yılında vefât etti ve Sefhal Medam bölgesine defnedildi.

Abdurrahmân bin Muhammed; Allâme Ebû Muhammed Abdullah bin Berri, Ebü’l-Feth Mahmûd bin Ahmed es-Sâbûnî, Ebü’l-Muzaffer, Abdülhâlık İbni Firûz el-Cevherî, Ebü’l-

Ganâim, Ebû Muhammed Kâsım bin Ali ed-Dımeşkî, Ebü’t-Tâhir İsmâil bin Sâlih bin Yâsîn’den ilim öğrendi.

Abdurrahmân bin Muhammed’in kendisinden ise; İmâm Ebû Abdullah Muhammed bin Abdülmün’îm el-Harrânî ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu.

Meşhûr ed-Dimyâtî, bu âlim hakkında; “Abdurrahmân bin Muhammed, faziletli bir Hanefî fıkıh âlimi ve şâir idi. Ders okuttu ve münâzara yaptı. Uzun ömürlü oldu. Ders okuttuğu yer Hânefiyye Medresesi idi.” demektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üs-seniyye, varak 285 a-b

2) Cevâhir-ül-mudiyye, varak, 86 a

3) El-A’lâm cild-3, sh. 228

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 180

ABDURRAHMÂN BİN MUHAMMED EL-KAYRAVÂNÎ (Debbâg Abdurrahmân)

Tunus’un Kayravan şehrinde yetişen Mâlikî âlimlerinden. İsmi, Abdurrahmân bin Muhammed bin Ali el-Ensârî el-Evsî el-Übeydî’dir. Künyesi Ebû Zeyd olup, büyük dedesinin “Debbâg” lakabı ile meşhûr oldu. Üseyd bin Hudayr Eşhelî’nin oğullarından olduğu için, “Üseydî” denilirdi. Nesebi. Eshâb-ı Kirâmın “Ensâr” adı verilen Medine’deki “Evs” kabilesine mensûbdur. 605 (m. 1208) senesi Zilhicce ayında, Kayravan’da doğdu. Başta Kâdı Ebû Zekeriyyâ Yahyâ el-Berkî’den olmak üzere, birçok âlimden ilim tahsil etti. Hadîs, fıkıh, tasavvuf ve târih ilimlerinde büyük bir âlim olarak yetişti. Aklî ve naklî ilimlerde mütehassıs idi. Birçok eserleri vardır. 699 (m. 1300) senesinde Kayravan’da vefât etti.

Kayravan’da yetişen Mâlikî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden olan Debbâg Abdurrahmân’ın, aklî ve naklî ilimlerde ilim tahsil ettiği hocaları çoktu. O; Kâdı Ebû Zekeriyyâ Yahyâ el-Berkî el-Mühderî, Kâdı Abdülcelîl el-Ezdî ve oğlu, Ebû Amr Osman bin Şakar, Kâdı Ebû Muhammed Abdullah bin Bertale el-Ensârî, Muhammed bin İbrâhim bin Osman el-Hadramî, Hanefî âlimi olan Muhammed bin Osman ez-Zenâtî el-Mühtevî ve daha başka âlimlerden ilim öğrendi. Muhammed bin Osman el-Hanefî’den birçok hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Tasavvuf ilmini, Sûfî Ebû Muhammed Abdüsselâm bin Abdülgâlib el-Murtâtî el-Kayravânî’den öğrendi. Kendisinden tasavvuf ma’rifetlerini aldığı bu hocası hakkında; “O, benim şeyhim ve hocamdır. Allahü teâlâ beni, onun sohbetine kavuşturmakla ni’metlendirdi. Ben ona çok gelip gittim. Benim gözüm, ibâdeti, fazileti, kendine güveni ve insanların da kendisine ehemmiyet vermesi bakımlarından onun gibi olan bir kimseyi görmedi. O, çok emr-i ma’rûf ve nehy-i münkerde, ya’nî çok nasîhatta bulunurdu. Sâlih insanların haberlerini ve kıssalarını, ondan daha çok ezberlemiş olan bir kimseyi görmedim. Ezberindeki kıssaları çok güzel anlatırdı.

Başkalarından hikâye edilenleri sağlam olarak muhafaza ederdi. Meclislerin dostu olup konuşmaları çok tatlı idi” demektedir. Debbâg Abdurrahmân’ın tasavvuf ilmine yönelmesine ve bu yola girmesine, en çok bu Hocası te’sîr etmişti. Ayrıca o, Tunuslu İbn-i Uleym diye meşhûr olan Emînüddîn bin Ebî Ca’fer Ahmed bin Ali bin Talhâ es-Sebtî’den de ilim tahsil etti. Mısır’daki Hâfız Ebû Tâhir es-Silefî’nin talebelerinden. Abdülvehhâb bin Zâfir bin Ravvâc, Ebû Takî Sâlih bin Şuca’, Ebü’l-Hasen Ali bin Hibetullah bin el-Cümeyzî, Silefî’nin torunu Ebü’l-Kâsım bin el-Hâşim de ona icâzet vermişlerdir. Onun hocalarının sayısı. “Bernâmec” adındaki eserinde zikredildiği üzere sekseni bulmaktadır. Bunu. Avânî ve Akderî de “Rıhle”sinde söylemektedir, Abderî “Rıhle” adındaki eserinde, onuh hakkında şöyle demektedir: “Debbâg Abdurrahmân, fakîh ve muhaddîs idi. Çok çeşitli rivâyetlerin sahibidir. O, ağırbaşlı ve heybetli bir kimse olup, sükûnet hâlinde yaşardı, ilimle uğraşanları çok severdi. Herkesi iyi karşılardı. Yaşı ilerlemiş olmasına rağmen, kendisinde hiçbir zaman kibirlilik alâmeti görülmedi. Zihninde ve beş duygu organında hiçbir değişiklik olmadı. Onun doğumu 605 (m. 1208) senesidir. İlme karşı inâyet ve ihtimâm sahibi idi. Herkese ilim öğretmekten kaçınmazdı. Bunun için onun yanına herkes yaklaşabilirdi. Onlara, ilim ve fazilet sahiplerinin yaptığı gibi, en güzel şekilde muâmele ederdi. Rivâyette ve dirayette zamanının bir tanesiydi. Onun iyilikleri ve ahlâkının güzelliği ile çok karşılaştım ve ondan hiç ayrılmadım. Seksenden çok hocası vardı. Onları “Bernâmec” adındaki eserinde zikretmektedir. Bir keresinde, kendisinden

başkasının nakletmediği ve başkasına da vermediği bir cüzlük eserini istemiştim de, hiç tereddüt etmeden, “Buna sen, daha lâyıksın!” diyerek onu bana verdi. Onun mecmûâtı ve te’lîf eserleri çoktur. Çok güzel şiirleri vardır. Aklî ve naklî ilimlerin hepsine vâkıftı. Kayravan şehrine gelen fazilet ve ilim sahipleri hakkında, cildler dolusu çok güzel bir eser te’lîf etti. Ona, “Me’âlim-ül-Îmân ve ravdât-ür-rıdvân fî menâkıb-il-meşhûrin min sulehâ-il-Kayravan” adını verdi.

Debbâg Abdurrahmân, eser ve haberleri, hadîs-i şerîfleri toplamak husûsunda çok itinâ gösterirdi. Abderî, kendisiyle görüşüp ondan çok istifâde etmiştir. Eserlerinde onu övmekte ve rivâyetlerinin çokluğunu medhetmektedir. Debbâg Abdurrahmân, rivâyet husûsunda ona tam ve umûmî bir icâzet verdi. Tunus’ta Muhammed bin Câbir el-Vâdi el-Aşî de, onunla karşılaşıp, ilim öğrendi ve ondan rivâyetlerde bulundu. Onu büyük ve âdil bir fıkıh âlimi, her husûsta senet olan bir fakîh ve tarihçi olarak vasıflandırdı.

İbn-i Naci diyor ki: “O, yazdıklarının ve anlattıklarının hepsinde âdil idi. Yazdıklarının çokluğu ile tanınıp meşhûr oldu. Memleketi olan Kayravan’da, yazdıklarının doğruluğu ile tanınmıştır. Büyük dedesinin “Debbâg=Derici” diye isimlendirilmesinin sebebi şöyle anlatılır: Zamanının kadısı, Abdurrahmân’ın dedesinin Kayravân kadılığına ta’yin edilmesini sultâna teklif etti. Halîfe Zâhir’e de durumu yazdı ve onu da bu sebeple sultâna gönderdi. Debbâg Abdurrahmân’ın dedesi de, sultan Zâhir’in duhâ vaktinde kendisine gelenleri kabûl etmediğini öğrendiği için, erkenden bir debbağhâneye (tabakhâneye) gitti. Hemen elbiselerini çıkarıp, onları bir paket hâline getirip bir kenara koydu. Debbâglara mahsûs bir elbiseyi giyip, oranın kuyusundan su çıkarmaya ve derilerin üzerine dökmeye başladı. Bir haberci gelip, sultan Zâhir’in kendisiyle sarayında veya mescidde görüşmek istediğini bildirdi. Haberci, onu buluncaya kadar kimseye birşey sormadı. Elçi onu bulunca dedi ki: “Ey efendim! Müjdemi isterim. Sultan seni bekliyor.” O da dedi ki: “Hemen sultan Zâhir’e dön ve ona, seni kendisine gönderdiği kimse hakkında, “Onu debbag olarak buldum. Bu hâlde olan kimsenin, insanların işlerini görmeleri için kadı olarak öne geçirilmesi hiç uygun değildir” diye söyle!” Buradan onun san’atının derileri debbaglamak olmadığı anlaşılmış oldu. Ancak kadı olarak ta’yin edilmesinden kaçıp kurtulmak için böyle göründü. Bunun üzerine başkasını ta’yin ettiler.” Eserlerinin başlıcaları şunlardır: 1. Hadîs-i erba’în-i tisâ’iyye) senedinde dokuz râvî bulunan kırk hadîs-i şerîf toplamıştır. 2. Kitâb-ül-ehâdis-il-erba’în fî umûm-i rahmet-illâhi li-sâir-il-mü’minîn, 3. Sirâc-ül-müttekîn-il-müntehab min kelâmi Seyyid-il-murselîn, 4. Cilâ-ül-efkâr fî menâkıb-il-Ensâr. 5. Bernâmec: Hocalarının isimlerinin ve onlardan rivâyet ettiklerinin fihristidir. 6. Şerhun (veya Ta’lîkun) alâ tehzîb-il-müdevvene: Berzâî’nin “Tehzîb” adındaki eserinin şerhidir. 7. Kerâmâtü Ebî Yûsuf ed-Dehmânî: “İbn-i Nâcî diyor ki: “Bunun bir nüshası. Cezayir umûmî kütüphânesinde 1718 numarada kayıtlıdır. Tunus Vatan Kütüphânesinde de, orta büyüklükte 13 varak hâlinde mevcûttur. 8. Menâhicü ehl-iddîn ve tarâiku eimmet-il-müttekîn: Sahâbîlerden, Tabiînden, meşhûr tasavvuf âlimlerinden, evliyânın ve sâlihlerin büyüklerinden Kayravan’da olanları anlatmaktadır. Bu eseri, onun talebesi Muhammed bin Câbir el-Vâdî, “Bernâmec”inde zikrettiğini ve “Me’âlim-ül-Îmân” adı ile tanındığını. Abderî de “Rıhle”sinde. “Me’âlîm-ül-Îmân ve ravdât-ir-rıdvân fî menâkıb-il-meşhûrin min Sulehâ-il-Kayravân” ve başka bir matbû’ nüshasında da “Me’âlim-ül-Îmân fî ma’rifet-i ehl-i Kayravân” adı ile bilinen bir eser olduğunu yazmaktadır. Müellif bu eserinde. İslâmî fetihlerin tarihçesini, Kayravân şehrinin kuruluşunu, fıkıh, hadîs, lügat edebiyat, tıb, tasavvuf âlimlerinin hâl tercümelerini anlatmaktadır. Bunların tercüme-i hâllerinin arasına, içtimaî ve iktisadî birçok faydalı bilgiler serpiştirmiştir. Bu kitap ilk defa 1330 (m. 1900) senesinde İbn-i Naci’nin ta’lîkleriyle beraber Tunus’ta Arabca olarak basılmıştır. 9. Meşâriku envâr-il-kulûb ve mefâtihu esrâr-il-guyûb: Bu eser, tasavvuf ilmi hakkında yazılmış olup, ilâhî aşkı anlatmaktadır. Tasavvuf ehlinin aşk hakkındaki sözlerini bildiren güzel bir nümûne eserdir. 10. Vâsıtat-ün-nizâm fî tevârîhi mülûk-il-İslâm: Bu eser, Ubeydoğullarının güzel hâllerini anlatmaktadır.

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 185

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 526

3) Neyl-ül-ibtihâc (Dîbâc kenarında) sh. 163

4) Terâcim-ül-müellifîn-it-Tûnusiyyin cild-2, sh. 288

ABDURRAHMÂN BİN YÛSUF

Hadîs, fıkıh ve tasavvuf âlimi. Künyesi Ebû Muhammed, lakabı Fahrüddîn'dir. 611 (m. 1214) senesinde Ba'lebek'de doğdu. 688 (m. 1289)'de Dımeşk'da vefât etti. Kur'ân-ı kerîm okumayı ve kırâat ilmini, dayısı Ba'lebek kadısı Sadrüddîn Abdurrahîm bin Nasr'dan öğrendi. Hadîs ilmini, Ebü'l-Mecîd el-Hanbelî, Mükerrem bin Ebi's-Sakr ve diğer âlimlerden öğrendi. Bu âlimlerden hadîs-i şerîf işitip, rivâyet etti. Fıkıh ilmini ise; Takıyyüddîn Ahmed bin Azvânî, Süleymân bin Abdurrahmân bin Hâfız, Şemsüddîn Ömer bin el-Mencâ'dan öğrendi. Hâfız Takıyyüddîn bin Salâh'ın "Ulûm-ül-hadîs" adlı eserini ezberledi ve müellifîne ezberden okuyup dinletti. Seyf-ül-Âmidî'den ve Kâdı Necmüddîn bin Râcih'den fıkıh usûlü ve hılâf ilminden bir miktar okudu. Amr bin Hâcib'den sonra da, Mecdüddîn bin Erbilî'den nahiv ilmini okudu. Ayrıca Şeyh-ül-fakîh onu sever ve kendi evlâtlarından ileri tutardı. Dımeşk'a gidinceye kadar ona Hanbelîlerin mescidinde imamlık vazîfesi verdi. Dımeşk'a gidince. Kâdı Necmüddîn İbn-üş-Şeyh Şemsüddîn bin Ebî Ömer'in yerine vekâleten Cevziyye'de ders verdi. Sadriyye ve Müsmâriyye'de de İbn-i Mencâ'ya vekâleten ders verdi. Ayrıca câmide ders halkası kurdu. Meşhed ve Urve'de hadîs hocalığı vazîfesi yaptı. Nûriyye ve Sadriyye'de de Dâr-ül-hadîs medreselerinde hadîs müderrisliği yaptı. Fıkıh âlimlerinden pekçok kimse ondan icâzet aldı. Güler yüzlü ve şöhretten sakınan bir zât idi. Geceleri çok namaz kılar ve Kur'ân-ı kerîm okur, gündüzleri ise ekseriya oruçlu olurdu.

İbn-i Yunînî onun hakkında şöyle demiştir: "Çok ibâdet eden, sâlih, zâhid ve faziletli bir zât idi. O, babamın sohbetinde bulunanlardandır. Babam onu severdi. Hanbelîlerin mescidinde onu imamlığa geçirdi. Onunla Mekke'ye yolculuk yaptım, ibâdet etmesinde ve üstün hâllerinde onun benzerini çok az gördüm, ilmiyle amel eden âlimlerin hayırlılarından, sâlih, mütevâzi, istikâmet sahibi ve ince kalbli olup, Allahü teâlânın sâlih kullarından idi."

Berzâhî de onun için; "Müslümanların hayırlılarından ve sâlihlerin büyüklerinden idi" demiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 319

ABDURRAHMÂN BİN YÛSUF EL-CEVZÎ

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Meşhûr âlim, Abdurrahmân Cevzî'nin torunudur. Dedesinin künyesini ve lakabını almıştır. Künyesi Ebü'l-Ferec, lakabı ise Cemâleddîn'dir. 606 (m. 1209) senesinde doğdu. 656 (m. 1258) senesinde Hülâgu'nun Bağdad'ı istilâsı sırasında, babası ve iki kardeşi ile birlikte şehîd edildi. Abdülazîz bin Müneynâ'dan, Ahmed bin Sarmâd'dan ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitti. Kendisinden ise; Ubeyd el-Si'ridî, Şeref-ül-Müdümî rivâyette bulundular. Ebû Abdullah İbni Ahmed Harrânî ve Süleymân bin Hamze el-Kâdı da ondan icâzet almışlardır. Babasının yerine, insanlara va'z ve nasîhatta bulunurdu. Babası Deriyye'de müderris olarak vazîfelendirildiğinde, ona da Mustansıriyye Medresesi'nde Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerini öğretmesi için müderrislik vazîfesi verildi. Meşhûr ve makam sahibi kimseler derslerinde bulundular. Bağdad'da Muhtesiblik vazîfesinde ve diğer ba'zı vazîfelerde görevlendirildi. Güzel şiirler yazmıştır. Şiirleri bir dîvânda toplanmıştır. Sevgili Peygamberimiz Muhammed aleyhisselâmı metheden bir şiirinin tercümesi şöyledir:

"Muhammed aleyhisselâm bütün peygamberlere üstün kılındı. O'nun şerefi pek yüce, O'na olan hürmet pek çoktur. Allahü teâlâ O'nun hakkında; "O (Rabbin), sen bir yetim iken (seni) barındırmadı mı?" buyurması ona kâfidir. O, "Dürriyetim", incilerin en kıymetlisidir. O, kendisiyle iftihar edilen en kıymetli bir incidir. O, bütün peygamberlere üstün oldu. O'nun üstünlüğünü bütün peygamberler kabûl edip, söylediler. Allahü teâlâ O'na salât eyledi (Rahmetini bildirdi). Siz de O'na salât ve selâm okuyunuz."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 200

2) Târih-i Ulemâ-i Mustansıriyye cild-1, sh. 157

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 261

ABDURREZZÂK BİN RIZKULLAH ER-RESÂNÎ

Tefsîr, hadîs ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed, lakabı İzzeddîn'dir. 551 (m. 1156) senesinde Ayn-ül-Habûr'da doğdu. Önce memleketinde, Ebü'l-Mecîd Kazvinî ve diğer âlimlerden. Bağdad'da; Abdülazîz Müneynâ'dan, ed-Dâhiri'den, Ömer bin Kerem'den ve diğerlerinden. Dimeşk'da Ebü'l-Yemen el-Kindî'den, İbn-i Herastânî'den, Hıdır bin Kâmil'den, Şeyh Muvaffaküddîn'den, Ebü'l-Fütûh bin Celcâlî ve diğer âlimlerden, Haleb'de ise; iftihar-ül-Hâşimî'den hadîs-i şerîf işitip, hadîs ilmini öğrendi. İmâm-ı Zehebî onu, hadîs ilminde hafız derecesindeki (yüzbin hadîs-i şerîfi senetleriyle ezbere bilen) âlimler tabakasında zikretmiştir. 661 (m. 1262)'de vefât etti.

Fıkıh ilmini ise. Şeyh Muvaffaküddîn'den öğrendi. Onun fıkıh ilmindeki "El-Muknî" adlı eserini ezberledi. Şeyh İmâd ile ve diğer pekçok âlim ve sâlih kimselerle arkadaşlık etti. Ayrıca Arab lisânında ve edebiyat bilgilerinde de yetişmiş, çeşitli ilimlere sâhib bir âlim idi. Musul'da Dâr-ül-hadîs medresesinde baş müderrislik vazîfesi yaptı. Musul hâkimi Bedreddîn'in. Cezire meliklerinin ve diğerlerinin yanında üstün bir i'tibârı vardı. Kendisine çok hürmet edilirdi.

Abdürrezzâk bin Rızkullah'dan; oğlu Ebu Abdullah ve diğerleri hadîs-i şerîf rivâyet ettiler. Ebü'l-Meâlî el-Ebrakûhî, Ebü'l-Hasen el-Bendenîcî es-Sûfî, Zeynep binti Kemâl ondan icâzetle rivâyette bulundular. Ayrıca Allâme Ebü'l-Feth İbni Dakîkil-îd ve bunun kardeşi ve babası da ondan rivâyette bulundu.

Sünnet-i seniyyeye son derece bağlı, bid'at ehline karşı Ehl-i sünnet i'tikâdını savunup, anlatan bir âlim idi. Dört cild hâlinde yazdığı "Rumûz-ül-kunûz" adlı tefsîri, gayet güzel ve kıymetli bir tefsîrdir. Bu eserine aldığı hadîs-i şerîfleri, senetleriyle almıştır. Ayrıca "Masra-ül-Hüseyn", "Dürret-ül-kânî", "Metâliu envâr-üt-tenzîl" ve "Miftâhu esrâr-üt-te'vîl fit-tefsîr", "Muhtasâr-ül-fark beyn-el-firâk" adlı eserleri ve kırâat ilminde "Tı" ile "Dat" harfi arasındaki farkı anlatan "Kasîdet-ün-Nûniyye" şiîri ve başka şiirleri de vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 217

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 305

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1452

4) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 274

5) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 293

6) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 19

7) Tabakât-ül-huffâz sh. 505

ABDÜSSAMED BAĞDÂDÎ (Abdurrahmân bin Ahmed)

Kırâat, hadîs lügat ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Abdüssamed bin Ahmed bin Ahmed bin Abdülkâdir bin Ebû Hüseyn bin Ebû Ceyş Bağdadî Katfetîdir. Ebû Ahmed ve Ebü'l-Hayr künyeleri vardır. Şeyh Ebû Zeyd Hamevî ez-Zâhid'in torunudur. Abdüssamed Bağdadî (radıyallahü anh), 593 (m. 1197) senesi Muharrem ayında Bağdad'da doğup, 676 (m. 1277) senesi Rebî'ül-evvel ayının onyedisinde. Perşembe günü dahve vaktinde, Bağdad'da vefât etti.

Abdüssamed Bağdadî; Fahr-i Mûsulî, Abdülazîz bin Nâkıd, Abdülazîz bin Delîl, Hüseyn bin Zebîdî ve daha başka âlimlerin yanında, Kur'ân-ı kerîmi muhtelif kırâatlere göre okudu. Kırâatler üzerinde çok durdu. Çok kırâat kitaplarını, kırâat âlimlerinin meclislerinde dinledi.

Hadîs ilmi ile de meşgûl olan Abdüssamed Bağdadî; Ebü'l-Bedr Kerhî'nin talebesi Terk bin Muhammed Hallaç, Abdüsselâm bin Berdegûlî, Abdüsâelâm Dâhirî, Abdülazîz bin Nâkıd, Sabit bin Müşerref, Mübârek Zebîdî'nin iki oğlu Hasen ile Hüseyn ve daha pekçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi.

Zamanındaki âlimlerin meclislerinde, cildlerle kitaplar dinledi. Gerek huzûrlarında ders dinlediği ve gerekse icâzet aldığı hocalarının isimlerini topladı, beşyüz elliyi geçiyordu. Bunlardan ba'zısı kendisine umûmî, ba'zısı husûsî olarak icâzet vermiştir.

Abdüssamed Bağdâdî'ye icâzet veren âlimlerden ba'zısı şunlardır: Hâfız Ebû Ferec İbni Cevzî, Abdülazîz bin Menînâ, Ebû Kâsım bin Haristânî, Ebû Yemen Kindî, Muvaffaküddîn Makdisî ve başkalarıdır.

Abdüssamed Bağdadî (radıyallahü anh), Arabî ve edebî ilimleri Ebû Bekâ Ukberî'den almıştır. Kendisi şöyle anlatır: "Ukberî'nin yanında İbn-i Cinnî'nin "Lema" kitabını, Sa'leb'in "Tasrif-i memlûkî" ve "Fasîh"ini, Ebû Ali Fârisî'nin "İzâh"ının çoğunu okudum ve daha başkalarını da dinledim."

Abdüssamed Bağdadî, Sibeveyh'in meşhûr "Kitâb" adlı eserini, Îzâh, Tekmile, Lema' isimli eserlerini de okumuştur.

Fıkıh ilmiyle de meşgûl olan Abdüssamed Bağdadî, zamanında kırâat ve hadîs ilminde en yüksek derecede bulunuyordu. Halîfe Mustansır'ın yaptırdığı ve aynı zamanda medrese durumunda olan mescidin sorumluluğu ona âitti. Abdüssamed Bağdadî, burayı, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîf okutulan bir medrese hâline getirmişti. Bu mescid, Kameriyye Mescidi diye bilinir. Mu'tasım zamanında Susiyan dergâhının idâresini üzerine aldı. Daha sonra saray câmisi olan Câmi-i ekber'de hatîblik yaptı.

Abdüssamed Bağdadî, zamanında âlimlerin en önde gelenlerindendi. Dînin emir ve yasaklarına uymakta pek gayretli idi. Dünyâya rağbet etmezdi. Şüphelilerden çok sakınırdı. İffet ve sabır sahibi idi.

Hâfız Zehebî onun hakkında der ki: "Ebû Bekr Miksatî'den duydum, şöyle dedi: Hocam Abdüssamed Bağdadî, benden bir makas istedi. Ona istediği makası yapıp, getirdim. Bana, makasın kıymetini fazlasıyla verdi. Eğer makasın parasını almasaydım, o da benden makası almıyacaktı."

Yine Zehebî (radıyallahü anh), Seyf bin Mecd'den naklen bildirir: "Seyf bin Mecd, halîfenin Abdüssamed'i (radıyallahü anh) çok beğendiğini, kendisine adâlet işlerini teklif ettiğini, fakat onun bu vazîfeyi kabûl etmediğini bildirmiştir."

Büyük âlim, Safiyyüddîn Abdülmü'min bin Abdülhak ise, Abdüssamed Bağdadî için; "O, bütün Bağdad'ın hocası idi. Bağdad'daki kırâat ve hadîs ilimlerindeki reîslik (başkanlık) kendisinde bulunuyordu, ilmiyle amel eden bir âlimdi. İlim ve fazîlet sahibi olup, harama düşmek korkusuyla mübahların çoğunu terkederdi. Hitâbet san'atında çok ilerlemişti. Fesahat ile alâkalı eserler yazdı. Çok hutbeler topladı. Zamanında meydana gelen meşhûr Hülâgü katliâmında toplamış olduğu bu hutbeler, bizzat kendi hattı ve usûlü ile yazdığı kitapları ile birlikte yok edildi.

O şöyle derdi: "Kalbimde iki şeyin üzüntüsü devam etmektedir. Birisi oğlum, diğeri kitablarım." Oğlunun ismi Ahmed idi. Bu oğluna nisbetle, kendisine Ebû Ahmed denmiştir. Abdüssamed'in oğlu; sâlih, fazîlet ve vekar sahibi idi. Babası Abdüssamed Bağdadî, Mu'tasım zamanında Susiyan dergâhına ta'yin edildiği zaman, Kameriyye mescidinde babasının yerinde vazîfe yapmıştı. Sesi güzeldi. Güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu. Bağdad vak'asında (Hülâgü katliâmında) kayboldu. Bu sebeble Abdüssamed, hem onun ve hem de kitaplarının acısını dâima kalbinde hissetmiştir."

Zehebî yine onun için; "Abdüssamed Bağdâdî'nin yanında, büyük âlimler ders okumuşlardır. Bunlardan bir kısmı şunlardır: İbrâhim Rakî Zâhid, Ebû Bekr Cezbûr, Ebû Abdullah bin Harûf Mûsulî, Ebû Abbâs Ahmed bin Mûsâ Mûsulî'dir. Abdüssamed, mes'eleleri derinlemesine inceleyip, delîlleriyle isbât eden büyük bir âlimdir. Kırâat ilmi ve onun ile ilgili ilim dallarında pek mahirdi. Herkesin hürmetini kazanmıştı, ilim ve takvâdaki üstünlüğü her tarafta tanınır olmuştu."

İbn-i Receb de, Abdüssamed'in (radıyallahü anh) çok hadîs rivâyetinde bulunduğunu, çok kimselerin kendisinden hadîs-i şerîf dinlediğini söylemiştir.

Hâfız İbn-i Neccâr da "Târih"inde; "Bağdad'daki âlimler, onun huzûrunda hadîs-i şerîf kitaplarını okurlar, halk da gelip, onların bu derslerini dinlerdi. İbn-i Veddâh bile çok yaşlı ve ilim bakımından büyük bir âlim olmasına rağmen, Abdüssamed'in (radıyallahü anh) hadîs dersi meclisine gelir, bir talebe gibi dinlerdi. Büyük âlim, Abdurrahîm bin Zeccâh, Ahmed bin Kassâr el-Hâfız da, Abdüssamed Bağdâdî'nin yanında hadîs-i şerîf dinliyen âlimler arasındadır."

Abdüssamed Bağdadî (radıyallahü anh), vefât ettiğinde, cenâze namazında pekçok kimse bulunmuş, İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in yakınına defnedilmiştir.

Eseri: Dîvân-ı hutab: Yedi cilddir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 290

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 234

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 353

ABDÜSSÂTİR BİN ABDÜLHAMÎD MAKDİSÎ

Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdüssâtir bin Abdülhamîd bin Muhammed bin Ebî Bekr bin Mâdî'dir. Filistin ahâlisinden olduğu için "Makdisî" nisbet edildi. Takıyyüddîn lakabı verildi. 679 (m. 1280) yılında vefât etti.

Genç yaşında, hadîs ve fıkıh ilimleri gibi, yüksek ilimleri ve yardımcı ilimleri öğrenen Ebû Muhammed Abdüssâtir Makdisî; Mûsâ bin Abdülkâdir İbni Zübeydî ve Muvaffaküddîn, gibi âlimlerden hadîs öğrendi. Takî bin İzz'den fıkıh ilimlerini öğrendi. Dört mezhebin fıkıh bilgilerinin inceliklerine vâkıf oldu. Hanbelî mezhebine göre fetvâ verdi. İnsanlara, Allahü teâlânın rızâsı için nasihatlerde bulunup, ilim öğretti. Kendisi, her hâl ve hareketinde, sözünde, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını gözetir, başkalarının da Allahü teâlânın râzı olduğu şekilde olmaları için çalışırdı. Birçok kıymetli eser yazıp, talebe yetiştirdi. Eserlerinden biri, Allahü teâlânın sıfatları hakkında bir akâid kitabıdır. İbn-i Habbâz, onun talebeleri arasındadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 298

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 363

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 221

ABDÜSSELÂM BİN MEŞÎŞ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdüsselâm bin Meşîş eş-Şerîf el-Hüseynî'dir. Peygamber efendimizin soyundandır. Allahü teâlâyı hakkıyla tanıyanların büyüğü olan Abdüsselâm el-Hüseynî, 622 (m. 1225) senesinde vefât etti. Ebû Muhammed el-Hüseynî hazretlerinin kerâmetleri çok olup, hayâtı hakkında fazla bilgi yoktur.

Talebelerinin büyüklerinden olan Ebü'l-Hasen eş-Şâzilî şöyle anlatır: "Irak'a vardığım zaman, sâlih bir zât olan Ebü'l-Feth el-Vâsıtî hazretlerinin huzûruna gittim. Çünkü, Irak'ta birçok âlim olmasına rağmen, onun gibisi yoktu. Ben, zamanın büyüğünü arıyordum. Yanına girince bana; "Sen, Irak'ta zamanın kutbunu (büyüğünü) arıyorsun. Hâlbuki o, senin memleketindedir. Onu orada bulabilirsin" dedi. Bunun üzerine hemen memleketime döndüm ve evliyânın büyüğü Ârif-i billâh el-Kutb el-Gavs Ebû Muhammed Abdüsselâm bin Meşîş hazretlerinin bulunduğu yere vardım. O, bir dağın eteğindeki bir dergâhda ikâmet ediyordu. Huzûruna çıkmadan önce gusl abdesti aldım. Daha sonra niyetimi hâlis kılıp; bilgim, amelim her neyim varsa kalbimi tamamen boş bulundurup, istifâde niyetiyle huzûruna yöneldim. Bulunduğu yere çıkarken onunla karşılaştım. Bana; "Merhaba, hoş geldin ey Ali bin Abdullah bin Abdülcebbâr" buyurup, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) kadar ulaşan ceddimi (dedelerimi) saydı ve; "Ey Ali! Gönlünü boş bulundurup, herşeyîni terk edip bize geldin. Biz de, dünyâ ve âhıret ile ilgili ne zenginlik varsa sana verdik" dedi. O anda beni bir dehşet kapladı. Allahü teâlâ, kalb gözümü açıncaya kadar orada kaldım. Hocamdan, tarifi imkânsız kerâmetler gördüm. Birgün huzûrunda oturuyordum. Orada küçük bir çocuk vardı. O esnada İsm-i a'zamı sormak hatırıma geldi. O çocuk kalktı ve elimdeki atkımı bana uzatıp; "Ey Ebü'l-Hasen, sen, İsm-i a'zamı sormak niyetindesin, o, senin kalbine emânet edilmiş bir sırdır" dedi. Zamanın Kutbu Abdüsselâm el-Hüseynî; "Bu çocuk, bizim yerimize sana cevap verdi" buyurdu. Daha sonra Ebu Muhammed Abdüsselâm el-Hüseynî bana; "Ey Ali, şimdi Afrika'ya git. Şâzile denilen yere yerleş. Allahü teâlâ, bundan sonra senin eş-Şâzilî diye çağırılmanı nasîb eder. Oradan Tunus'a git. Tunus'ta çok kimseler sana tâbi olur. Daha sonra Meşrık beldelerine gidersin, insanları irşâd edersin" buyurdu. Bunun üzerine ben; "Efendim, bana vasıyyette bulunur musunuz?" deyince, "Allahü teâlâdan kork. İnsanlardan sakın. Dilini insanların boş sözlerinden koru. Kalbini onların kötü düşüncelerinden muhafaza et. A'zâlarını gözet ve onları harama düşmekten, günah işlemekten koru. Ne için yaratılmışlar ise, onları o vazîfede kullan. Allahü teâlânın farz kıldığı işleri zamanında yap. Böyle yaparsan, Allahü teâlânın hıfzu himâyesinde olursun. Allahü teâlânın sana emrettiği işleri yaparsan, vera' sahibi olursun. Şöyle duâ et Yâ Rabbî! Senden alıkoyan her şeyden beni koru. İnsanların şerlerinden beni muhafaza et. Senin rızân ile kalbimi zenginleştir. Sen herşeye kâdirsin" buyurdu."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmat-il-evliyâ cild-2, sh. 69

ABDÜSSELÂM BİN TEYMİYYE (Abdüsselâm bin Abdullah)

Hadîs, tefsîr ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Abdüsselâm bin Abdullah bin Hıdır bin Muhammed’dir. Künyesi Ebü’l-Berekât olup, lakabı Mecdüddîn’dir. 590 (m. 1194) senesinde Harran’da doğdu, 652 (m. 1254) târihinde burada vefât etti. Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklüğünü anlıyamayıp, Ehl-i sünnetten ayrılan ve tasavvufa karşı olan İbn-i Teymiyye’nin dedesidir.

Kur’ân-ı kerîmi, Harran’da ezberledi. Amcası Hatîb Fahrüddîn’den, Hâfız Abdülkâdir Rehâvî ve Hanbel Rasâfî’den hadîs-i şerîf dinledi. Sonra 603 (m. 1206) senesinde, amcası Seyfüddîn Abdülganî ile beraber Bağdad’a gitti. Burada, Abdülvehhâb bin Sekine, Hâfız bin Ehdar, İbn-i Taberzed, Ziya bin Harîf, Yûsuf bin Mübârek el-Hifâf ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. Altı sene Bağdad’da kaldı. Bu zaman zarfında, fıkıh, mukayeseli hukuk, Arabî ve diğer ilimlerle meşgûl oldu. Sonra Harran’a döndü. Burada amcası Hatîb Fahrüddîn’in yanında, yine ilim ile meşgûl oldu. Tekrar Bağdad’a dönen Mecdüddîn, bu defaki gelişinde ilmini daha da ilerletti. Hayyât Ali bin Abdülvâhid bin Sultan’ın torununun “Mebhec” isimli eserinden, Kur’ân-ı kerîm kırâatlarını okudu. Ebû Bekr bin Ganîme el-Halâvî ve Fahr İsmâil’in yanında fıkıh ilmi öğrendi. Arabî ilimler, hesâb, cebîr, mukâbele ve ferâiz ilimlerini Ebü’l-Bekâ Ukberî’nin yanında okudu. Hattâ onun yanında, cebir ve mukâbele ilmine dâir olan “Fahri” kitabını okuyup, bu ilimler ve başkalarında çok yüksek bilgilere sâhib oldu. Hâfız Zehebî onun hakkında şöyle der: “Abdüsselâm bin Teymiyye, yetim olarak büyüdü. Amcası ile beraber Irak’a gitti. Hem amcasına hizmet ediyor ve hem de onun yanında ilim ile meşgûl oluyordu. O zaman, daha onüç yaşında idi. Geceleyin amcasının yanında kalır, amcası kendisine hılâf ilmi ile ilgili mes’eleleri tekrar eder, o da dinler ve ezberlerdi. Bu durumu gören meşhûr âlim Fahr İsmâil; “Bu küçük ne ezberliyor?” deyince, Mecdüddîn (radıyallahü anh); “Efendim, dersimi ezberliyorum” dedi. Fahr İsmâil, onun bu hâline hayran kaldı. Onu ilim ile meşgûliyete teşvik etti. Hılâf (mukayeseli hukuk) ilminde, Mecdüddîn’in hocası Fahr İsmâil’dir.

Şeyh Cemâlüddîn bin Mâlik de onun hakkında şöyle der: “Davud’a (aleyhisselâm), demir yumuşak kılındığı gibi.

Abdüsselâm’a da, fıkıh ilmi kolaylaştırılmıştır.”

Anlatılır ki: Mecdüddîn (radıyallahü anh), ömrünün sonuna doğru Bağdad’dan 651 (m. 1253) senesinde hac için ayrıldığı zaman, Muhyiddîn bin Cevzî denilen büyük bir âlim de, yolculuk sırasında onun yanında bulundu, hiç ayrılmadı. Hacdan dönüşünde Bağdad’da ikâmet etmesini istedi ise de, Mecdüddîn (radıyallahü anh) onun bu teklifini kabûl etmedi. Kendi memleketi olan Harran’a gitti. Muhyiddîn bin Cevzî onun hakkında; “O, Bağdad’da iken, bizim aramızda onun gibi âlim birisi yoktu” demiştir.

“Riâye” kitabının müellifi büyük âlim Necmeddîn bin Hamdân şöyle anlatır: “Abdüsselâm’ın derslerine devam ederken, mütâlâa etmeden gitmezdim. Hattâ mütâlâa edilecek en ufak bir ihtimâli bırakmazdım. Fakat Mecdüddîn (radıyallahü anh) derse geldiği zaman, benim bilmediğim birçok yeni ve duymadığım bilgileri anlatırdı.”

Yine İbn-i Hamdân. “Terâcim-i Şüyûh-ı Harran” isimli eserinde şöyle der: “Dımeşk’dan ayrılıp, geldikten sonra, Medrese-i Nûriyye’de Mecdüddîn (radıyallahü anh) ile epeyce beraberliğimiz oldu. Ondan hiçbir şey okumadım. Sâdece, amcasının oğlunun yanında okuduğu derslerini dinledim. Amcasının oğlundan sonra, tefsîr ve diğer dersleri okutma vazîfesini o üzerine aldı. Fazilet sahibi bir zât idi. Kendisi ile amcası sağ iken ve ondan sonra, aramızda çok ilmî münâzaralar oldu.”

Hâfız İzzeddîn Şerîf ise, onun için şöyle der: “O, Hicaz, Irak. Şam ve kendi memleketi olan Harran’da hadîs-i şerîf rivâyetlerinde bulundu. Eserler yazdı. Muhtelif dersler verdi. Memleketindeki âlimlerin ve faziletli zâtların önde gelenlerinden idi. İlim, dindarlık ve hadîs ilmi ile meşgûl olmakla tanınmış bir aileye mensûptur.”

Yine anlatılır ki: Burhan Merâgî, Mecdüddîn (radıyallahü anh) ile görüşmüştü. Burhan Merâgî ona bir nükteyi (zekâ ile çözülebilecek mes’eleyi) suâl etti. Bunun üzerine Mecdüddîn, o nüktenin altmış yönü olduğunu, birincisi şöyle ikincisi şöyle,

üçüncüsü böyledir, diyerek sonuna kadar anlattı. Sonra Burhan Merâgî, cevapları tekrarladığın için senden memnunuz, dedi. Böylece Burhan Merâgî, Abdüsselâm'ın (radıyallahü anh) ilminin yüksekliğini anlayıp onun yanından ayrılmadı.

Mecdüddîn, zamanının en önde gelen âlimlerinden, fıkıh ve usûl ilimlerinde ise yüksek derecede idi. Hadîs-i şerîf ve ma'nâlarını bilmekte çok yükselmişti. Kur'ân-ı kerîm ve tefsîr ilminde çok geniş ilmi vardı. Pekçok eserler yazdı. İsmi, her tarafta meşhûr oldu. Zekâsı pek fazla olup, din gayreti fazla, dînin emir ve yasaklarına uymakta çok dikkatli idi. İlme çok arzulu idi. Azıcık bir vakti olsa, onu, ilim ile uğraşarak geçirirdi. Hadîs-i şerîfleri kolayca ezberler, takılmadan okur, anlatır; ilmî ihtilâfları, neyin kime âit olduğunu gayet iyi bilirdi.

Abdüsselâm'ın (radıyallahü anh) yanında, çok kimse Kur'ân-ı kerîm kırâatlerini okudu. Oğlu Şihâbüddîn Abdülhalîm, "Muhtasar" kitabının sahibi İbn-i Temîm ve başkaları ondan fıkıh ilmini aldılar. Çok kimse kendisinden hadîs-i şerîf dinledi. Şihâbüddîn Ebû Abbâs, hadîs âlimi Abdülmü'min Dimyatî, Emîn bin Şakîr Harrânî, el-Afîf İshâk Âmidî ve başka zâtlar ondan hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundular. Takıyyüddîn Süleymân bin Hamza el-Hâkim, Zeyneb binti Kemâl, Ahmed bin Ali Cezerî'ye icâzet verdi.

Abdüsselâm vefât ettiğinde, cenâze namazı çok kalabalık oldu. Şehirde özür sahibi olanların dışında, herkes onun cenâze namazında bulundu. Harran'da Cebâne kabristanına defnedildi.

Eserleri: 1. Etrâf-ı ehâdîs-it-tefsîr: Sûrelere göre tertîb edilmiştir. 2. Ercûze: Kırâat ilmine dâirdir. 3. El-Ahkâm-il-kübrâ: Birkaç cilddir. 4. El-Müntekâ min ehâdîs-il-Ahkâm: Bu meşhûr bir kitaptır. Ahkâm-ı Kübrâ' sından seçmiştir. Ahkâm hadîslerini ihtivâ eder. 5. El-Muharrer Fıkha dâirdir. 6. Münteh-el-gâye fî şerh-il-Hidâye: Bundan, büyükçe dört cild temize çekilmiştir. 7. Müsvedde: Usûl-i fıkha dâirdir. Bir cilddir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 227

2) El-A'lâm cild-4, sh. 6

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 249

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 185

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 257

6) Keşf-üz-zünûn sh. 6, 18

7) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 323

AHÎ EVREN

Kelâm, tefsîr, tasavvuf ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, tabîb, Anadolu'daki Ahîlik esnaf teşkilâtının kurucusu. Künyesi Ebü'l-Hakâyık olup ismi, Mahmûd bin Ahmed'dir.

567 (m. 1171) yılında, İran'da Batı Azerbaycan taraflarındaki Hoy kasabasında dünyâya geldi. Memleketine nisbetle Hoyî denildi. İmâm-ı Fahrüddîn Râzî'den çeşitli ilim dallarında ders, Ahmet Yesevî hazretlerinin talebelerinden de feyz aldı. Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Hac yolunda Evhadüddîn Hâmid Kirmânî ile tanışıp, onun talebelerinden oldu. Evhadüddîn Kirmânî'nin vefâtına kadar da yanından ayrılmadı. Konya'daki Anadolu Selçuklu Devleti idârecileri arasında büyük nüfuz sahibi olup, Bağdad'a elçi olarak gönderilmiş olan Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin babası, Mecdüddîn İshâk'ın da'veti üzerine, Muhyiddîn İbni Arabî ve hocası Evhadüddîn'le birlikte Anadolu'ya geldi. Hocasının kızı Fâtıma Bacı ile evlendi. Yazmış olduğu pek kıymetli eserlerinden "Mürşid-ül-kifâye" ve "Yezdan-Şinaht" adlı olanlarını. Sultan Alâüddîn Keykûbâd'a takdim etti. Hocası ve kayınpederi Evhadüddîn'le birlikte Anadolu şehirlerini dolaştı. Va'zlarında, esnafa İslâmiyeti anlatarak, hem dünyâ hem de âhıret işlerini düzenli ve intizâmlı hâle getirmeleri için nasihatlerde bulunan Ahî Evren, hocasının vefâtından sonra Kayseri'ye yerleşti. Debbaglık yapar, kendi elinin emeği ile geçimini te'min eder ve ahâliyi irşâd etmekle meşgûl olurdu. Yetiştirmiş olduğu talebeleri, gittikleri yerlerde zaviyeler inşâ ederek, bilhassa esnafı bir çatı altında toplayıp teşkilâtlandırmaya ve dışardan gelen misâfirleri ağırlamaya başladılar. Zamanla sevenleri çoğaldı. Yaklaşan Moğol tehlikesine karşı halkı uyandırmaya ve Moğol istilâcılarının önünden kaçıp gelen kimsesizleri barındırmak için, ellerinden gelen gayreti göstermeye çalıştılar. Devlet güçlerinin yetersiz kaldığı yerlerde, esnaftan milis kuvvetleri teşkil edip, "Vatan

sevgisi îmândandır” hadîs-i şerîfi mucibince; vatanlarını, din ve namuslarını müdâfaa için çalıştılar. Anadolu Selçuklu Devleti’ne karşı meydana gelen bir hâdise behânesiyle, onun nüfuzundan rahatsız olan ba’zı kimselerin şikâyeti üzerine, Ahî Evren tutuklanıp hapsedildi. Beş sene hapiste kaldı. Bu sırada Moğollar, Kayseri’yi muhasara ettiler. Ahî Evren’in teşkilâtlandırdığı Ahîler, şehri kahramanca müdâfaa ettiler. Ancak yığınla gelen Moğol putperestleri, onların müdâfaalarını kırıp, birçoklarını şehîd, bir kısmını da esîr ederek şehre girdiler. Esîrler arasında, Ahî Evren’in hanımı Fâtıma Bacı da vardı. Bu hâdiseden sonra Ahîler, Moğolların Anadolu’daki her türlü faaliyetlerine karşı mücâdele ettiler. Onlarla güçleri yettiğinde düzenli olarak, kuvvetleri yetmediği zaman da, bir nevi gerilla savaşıyla karşı koydular. Ahî Evren, beş yıllık tutukluluk süresini bitirdikten sonra Denizli’ye gitti. Bir müddet sonra Sadreddîn-i Konevî hazretlerinin isteği üzerine, diğer ulemâ ile birlikte Konya’ya döndü Konya’da bir müddet ikâmet edip, müslümanları irşâd ile meşgûl oldu. Şems-i Tebrîzî’nin vefât hâdisesinden sonra, Kırşehir’e (Gülşehir’e) gidip yerleşti. “Menâhic-i Seyfî” adlı Şafiî mezhebi ilmihâl bilgilerine dâir eserini, Kırşehir emîri Seyfeddîn Tuğrul’a takdim etti. Va’zlarındaki sadelik, herkesin anlayabileceği şekilde mes’eleleri izah ederek yazdığı kitaplar, kendisinde görülen kerâmetler, ahlâkının güzelliği dünyâ malına ehemmiyet vermeyip yalnız Allahü teâlânın rızâsı için çalışması, herkesin sevgisini kazanmasına vesile oldu. Çevresinde çok kimseler toplandı. Herkesin korkarak kaçıştığı büyükçe bir yılanın (Evrân) kendisine itaat etmesi ve herkesin gözü önünde bu kerâmetinin izhârı neticesinde Ahî Evrân (Yılanın kardeşi) lakabı, İslâmiyete yaptığı hizmetlerden dolayı da, Nâsırüddîn lakabı verildi. Doksanüç yaşlarında iken, onun nüfuzundan ve sevenlerinin çokluğundan korkan ve Moğolların baskısına dayanamayan Kırşehir emîri Nûreddîn Caca tarafından, 660 (m. 1262) yılında Kırşehir’de şehîd edildi. Talebeleri onun yolunu devam ettirdiler. Ahî Evren’in hanımı Fâtıma Bacı’nın yetiştirdiği bacılar da, elde ettikleri mümtaz İslâm kültürünü, bacıdan bacıya naklettiler. Söğüt civarında, Bizans hududunda gelişmeye başlayan Osmanlı Beyliği emrine koşuşan Ahîlerden bir kısmı, uçlara yerleşip tekkeler ve zaviyeler kurdular. Bir Ahî Şeyhi olan, Şeyh Üdebâlî ile Osman Bey arasında akrabalık tesis edildi. Doğudan gelerek Osmanlılara katılan Türkmenleri terbiye ettiler, yetiştirdiler. Onlara İslâmî bilgileri öğretip, gazâ rûhunu aşıladılar. Fâtıma Bacı’nın yetiştirdiği bacılar ve yetiştirdikleri Bâciyân grubu da, yeni gelenlerin kadınlarına İslâmiyeti öğreterek, dîn-i İslâmı bi-hakkın yaşamaları için gayret ettiler. Üç kıt’ada altı asır at oynatacak istikbâlin Osmanlı neslinin temelini kurmakta, onlara yardımcı oldular. Osmanlılar da onların kadr-ü kıymetini devamlı şekilde takdîr ettiler. Onlara hürmet gösterip, vatandaşlarının onlar tarafından yetiştirilmesini kolaylaştırdılar.

Göçebe bir topluluktan, Allahü teâlânın rızâsı için cihâd eden, i’lâ-i kelimetullah için çarpışan Alperenleri ve gazileri yetiştirdiler. Yalnız Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için çalışan bu mübârek insanlar, kesinlikle dünyâ menfaati gözetmezler, herkese karşı iyi muâmele ederler, İslâmiyete uygun yaşarlardı. Güzel ahlâklarıyla, mü’min ve hıristiyan, herkesin sevgisine mazhar olurlardı. Bizans’ın birçok şehir ve köyleri, Osmanlıların âdil idâreleri ve bu mübârek kimselerin güzel davranış ve yaşayışlarıyla hiç savaş yapılmadan fethedilirdi. Osmanlılar, Ahî Evren’in torunlarına ve halîfelerine ba’zı imtiyazlar verip, onların hizmetlerinin devamını sağlamışlar, esnafı teşkilâtlandırıp eğitmelerine yardımcı olmuşlardır. Zaman zaman padişahlar, Ahîlere pîrlik yapmışlar, onların lideri durumuna geçmişlerdir. Padişahların tahta geçerken cülus merasimi esnasında kılıç kuşanmaları da Ahîlerin “Şedd-i bend” (Kuşak kuşanmak) esâsına dayandığı da bildirilmektedir.

Allahü teâlânın kullarına hizmet ve onlara din bilgilerini öğretmek için gayret eden Ahî Evren, pek kıymetli eserler yazarak, insanlara nasihatlerinin devamlı olmasına gayret etti. Bu kıymetli eserlerinden yirmibir tanesini araştırmacıların tesbit ettikleri ifâde edilmektedir. “Metâli’ul-Îmân”, “Tebsırât-ül-mübtedî ve tezkiret-ül-müntehî”, “Et-Teveccüh-ül-etemm”, “Menâhic-i Seyfî”, “Medh-i fakr ve zemm-i dünyâ”, “Ağaz-i encam”, “Mukâtebât”, “Yezdân-şinaht”, “Tercüme-i elvâh-ı İmâdî”, “Mürşid-ül-kifâye” bunlardan ba’zılarıdır.

Ahîlik teşkilâtı: Türkler, İslâm ile şereflendikten sonra, Türkistan’dan Anadolu’ya kadar olan sahada esnaf ve san’atkârlar arasında bir bağlılık ve kardeşliğin, ancak bir teşkilâtla devamlı olacağına inanmışlardı.

İslâm dünyâsında çok önceden mevcût olan fütüvvetle yakından bir ilgi kuran Türkler, onbirinci yüzyılda kendilerine göre bunu geliştirdiler. Cömertlik, mertlik ve mürüvvet ma’nâlarına gelen fütüvvet bayrağı ile kurulan bu teşkilâta,

kardeşliği ve dayanışmayı sağladığı için Anadoluda "Ahîlik" adı verildi.

Selçuklu sultanları da Anadolu'da bir beldeyi fethettiklerinde, câmi ve medresenin yanında tekke inşâ ederlerdi. Ahîlik, o zamanlarda sâdece san'atkârlara mahsûs olmayıp, halk arasında da yaygındı. Mensûpları arasında müderris, kadı ve tarikat ileri gelenlerinin bulunmasından dolayı, müslümanlara doğru yolu göstermede, gazilik ve şehidlik mertebelerinin anlatılarak gazâlara şevkle gidilmesinde büyük hizmetleri görüldü. Ancak zamanla unutuldu.

Abbasî halîfesi Nasır bin Müstedî (1180-1225), fütüvvet zümrelerini yeniden teşkilâtlandırmak için faaliyete geçti. Fütüvvetnâme adı verilen tüzüklerle, bu kuruluşun usûl ve kaidelerini yeniden tesbit ve tanzim etti. İslâm hükümdârlarına mektûplar yazarak, fütüvvet teşkilâtları kurmalarını ve kendilerinin de fütüvvet kemeri kuşanıp, fütüvvet şalvarı giymelerini istedi. Bu sırada Anadolu Selçuklu Devleti'nin elçisi olarak Bağdad'a gelen Sadreddîn-i Konevî'nin babası Mecdüddîn İshâk'a, Selçuklu sultanının da bu işte i'tinâ göstermesi için bir mektûp verdi. O da zâten temel olarak mevcût olan Ahîliği tesis edip, insanları bir araya toplamak için Bağdad'dan Muhyiddîn-i Arâbî. Evhadüddîn Hâmid Kirmânî, Ahî Evren gibi tasavvuf âlimlerini Konya'ya da'vet etti. Onlar da bu da'vete uyup, Allahü teâlânın rızâsı için, insanlara dinlerini öğretmek, kardeşlik ve beraberliği aşılamak için Anadolu'ya geldiler. Muhyiddîn-i Arâbî hazretleri, istikbâlin büyük kelâm ve tasavvuf âlimi Sadreddîn-i Konevî'yi yetiştirirken, Evhadüddîn Kirmânî ve talebesi Ahî Evren Mahmûd Hoyî, Anadolu'yu şehir şehir, kasaba kasaba, köy köy dolaştı. Dünyâ menfaati ve şahsî çıkar düşünmeden, sâdece Allahü teâlânın rızâsı için, O'nun dîninin öğrenilmesi ve öğretilmesi, yaklaşan Moğol tehlikesine karşı müslümanların metanetini arttırmak ve onları teşkilâtlandırmak için çalıştılar, öteden beri mevcût olan birlik ve kardeşliği kuvvetlendirdiler. Kayseri'de Debbaglık yapan ve bilhassa esnafı teşkilâtlandıran Ahî Evren, birçok talebe yetiştirdi. Çeşitli şehirlere gönderdiği halîfeleri ve talebeleri, kısa zamanda gazâ aşkı ile dolu, Allahü teâlânın rızâsı için cihâda hazır bir toplumun yetişmesine yardımcı oldular. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet edip, takdîrine râzı olan bu mübârek insanlar, köpek sürüsü gibi Anadolu'ya akan Moğol putperestlerine karşı kahramanca mücâdele ettiler. Onların zulüm ve katliâmlarından yılmadılar. Moğolların hiç beklemedikleri bu kahramanlıklar, sabır, metanet ve güzel ahlâk sahibi insanlar, onları kısa zamanda aralarında erittiler. Putperest olarak Anadolu'ya gelen Moğollar, müslüman olarak onların arasında eridiler. Devlet otoritesinin zayıf olduğu zamanlarda, Anadolu'nun ba'zı yerlerinde, bilhassa Sivas ve Ankara dolaylarında teşkilâta hâkim oldular. Bir ara Ankara'da devlet idâresine de hâkim oldular.

Ahîler, Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da büyük hizmetler gördü. Osmanlılar'ın diğer devletlerle olan mücâdelesinde onlara yardımcı oldular ve yüklerini hafiflettiler. Bursa'yı Düzme Mustafa'nın hücumundan onlar korumuşlardır. Ahîlerin elinde olan Ankara'yı, 1360 yılında I. Murâd'ın hareketine hiçbir mukavemet göstermeden şehri teslim etmişlerdir.

Afrika'dan gelerek 14. yüzyıl ortalarında Ortadoğu ve Anadolu'yu dolaşan Seyyah İbn-i Battûta, Ahîler hakkında geniş bilgi vermektedir. Bu gezisi sırasında "Ahîlerle" beraber bulunmuş, onlarda misâfir kalmıştı. Seyahatnamesinde tarafsız olarak bu teşkilâtı anlatmaktadır, İbn-i Battûta'nın, Ahîlere rastladığını söylediği şehirler, Eğridir, Denizli, Konya, Aksaray, Niğde, Erzincan, Erzurum, İzmir, Manisa, Balıkesir, Bursa, Kastamonu ve Sinop'tur. Ahîlerin Anadolu'da Türkmen beldelerinin köyünde dahî bulunduklarını, yabancıları misâfir edip koruduklarını uzun uzun anlatır.

Nüfuzlu ve i'tibârlı bir Ahî şeyhi olan Üdebâlî, Osman Gâzî ile yakın münâsebetler kurmuş ve kızını ona vermiştir. Birinci Murâd, Ahîlere âit bend kuşanmış bir Ahîydi. O zamanın Ahî teşkilâtının başı olarak bilinmekteydi.

Kırşehir'in Hacı Bektaş kazasında bulunan tekkenin, 1367'de dikildiği anlaşılan kitabesinde, Birinci Murâd'dan "Ahî Murâd" diye bahsedilmektedir. Yapılan araştırma ve tetkiklerden anlaşıldığına göre, Ahîlik tamamen tasavvufla kaynaşmıştır. Ahîler muhtelif tarikatlara girmişler, tarikat mensûpları ve şeyhler Ahî olmuşlardır.

Osmanlı Devleti kuvvetlenip Anadolu'ya hâkim olduktan sonra, Ahîler, siyâsî faaliyetlerine son verdiler. Bundan sonra hayırsever bir cemiyet ve esnaf loncaları şeklinde faaliyetlerini devam ettirdiler.

Ahî teşkilâtına girebilmek için, ilimle ve san'atla meşgûl olmak lâzımdı. Ahîler, her Cum'a gecesi aralarında toplanırlar,

Kur'ân-ı kerîm, hadîs ve fıkıh kitapları, menkıbeler okurlar ve ahlâk konularında sohbet ederlerdi, ilk Türkçe Fütüvvetnâme'yi yazan Burgâzî, Ahîliğin esaslarını şöyle bildirir "Ahî ve şeyh, helâlinden kazanmalıdır. Hepsi san'at sahibi olmalıdır. Cömert olup, yoksullara yardım etmelidir. Âlimleri sevmeli, gereken hürmeti göstermelidirler. Namazlarını zamanında kılıp, kazaya bırakmamalıdır. Alçak gönüllü olup, fakirleri sevmelidir. Nefsine hâkim olup, haramlardan kaçınmalıdır. Beylerin, zenginlerin kapısına gitmemelidir."

Bir Ahî'nin üç şeyi açık, üç şeyi kapalı olmalıdır:

1- Cömert olup eli açık olmalı, fakat isrâf etmemelidir.

2- Misâfire kapısı açık olmalı, gelene ikramda kusur etmemelidir.

3- Sofrası açık olmalı, aç geleni tok döndürmelidir.

Ahî'nin üç şeyi de kapalı olmalıdır:

1- Gözü; harama ve başkasının ayıbını görmeye kapalı olmalıdır. Kimseye sû-i zan etmemeli, yabancı kadına, kıza ve başkasının bakması haram olan yerlerine bakmamalıdır.

2- Dili bağlı olmalı, kimseye kötü söylememeli, lüzumsuz yere konuşmamalıdır.

3- Beli bağlı olmalı, kimsenin namusuna, ırzına, haysiyet ve şerefine göz dikmemelidir.

Ahîlerin kendilerine mahsûs kıyâfetleri vardır. Seyyah İbn-i Battûta, bir hırka, başlarına sarık sarılı beyaz yünden bir külah ve ayaklarına mest gibi ayakkabı giydiklerini bildirmektedir. Ayrıca bellerine bağladıkları Şedd-i bend denilen kuşak kuşanmak da Ahîliğin bir nişanıydı. Ahîliğe kabûl edilen namzete, şeyh tarafından kuşak kuşatılırdı. Kuşaklarında, bir de büyükçe bıçak taşırlardı.

Teşkilâtta şu mertebeler bulunurdu:

1- Teşkilata yeni giren yiğitler,

2- Ahî bölükleri 6 bölük olup, ilk üç bölüğe "Eshâbı tarîk", diğer üçüne de "Nakîb" denirdi.

3- Halîfe,

4- Şeyh,

5- Şeyh-ül-meşâyıh.

1) Zeyl-i Şakâyik-i Nu'mâniyye (Mecdî tercümesi) sh. 33

2) İbn-i Battûta Seyahatnamesi

3) Âşıkpaşa-zâde Târihi

4) Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi

5) Rehber Ansiklopedisi "Ahîlik" maddesi.

AHMED BİN ABDÜDDÂİM EL-MAKDİSÎ

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Abbâs, lakabı Hatîb Zeynüddîn'dir. 575 (m. 1179) senesinde doğdu. 668 (m. 1269)'de vefât etti. Muhaddis Ma'mer'in kâtibi idi.

Dımeşk'da Yahyâ es-Sakafi'den, Ebû Abdullah bin Sadaka'dan, Ebü'l-Hasen bin Mevâzînî'den, Abdurrahmân Harakî'den, İsmâil el-Cünzirî'den ve diğer hadîs âlimlerinden hadîs-i şerîf işitti. Bu zâtlardan rivâyette bulunan âlim odur. Sonra Bağdad'a gidip orada; Ebü'l-Ferec bin Küleyb'den, Mübârek bin Ma'tüş'den, Ebü'l-Ferec bin Cevzî'den, Ebü'l-Feth bin Münâdî'den, Abdullah bin Ebi'l-Mecîd'den, Abdülvehhâb bin Sekine'den ve diğer âlimlerden, Harran'da da; Harran hatîbi Şeyh Fahrüddîn'den hadîs-i şerîf işitti. Musul hatîbi Ebü'l-Fadl, Abdülmün'im el-Ferâvî, İbn-i Şâtîl ve el-Kazzâz'dan icâzet aldı. Bu âlimlerden rivâyette bulunan tek zâttır. Kendi kendine de çok çalışıp, hadîs ilminde ince bilgileri öğrendi.

Fıkıh ilmini ise şeyh Muvaffaküddîn'den öğrendi. Bir târih kitabı yazdı. Faziletli ve dikkatli bir âlim idi. On seneden fazla hatîblik yaptı. Gayet güzel ve serî yazı yazardı. Kendi hattı ile pekçok ve büyük kitablar yazmıştır. Vakti müsait olduğu zaman, günde dokuz forma veya daha fazla yazardı. İbn-i Asâkir'in "Târih-i Dımeşk" adlı eserini iki defa yazdı. Bu eser

seksen cild halindedir. Şeyh Muvaffaküddîn'in “El-Mugnî” adlı eserini defalarca yazdı. Eliyle bin cild kitap yazdığı rivâyet edilmiştir. Ezîd kâtibliğinde elli sene kadar çalışmıştır. Güzel yüzlü ve güzel huylu, mütevâzi, dînin emirlerine tam uyan bir âlim idi. Kendisinden; Makdis hafızlarından Hâfız Ziyâüddîn, Zekîyy-ül-Berzâlî, es-Seyf bin Mecîd, Amr bin Hâcib hadîs-i şerîf dinlediler. Meşhûr hadîs âlimlerinden Muhyiddîn Nevevî, Şemsüddîn bin Ebî Amr, Takıyyüddîn İbni Dakîk-il-İd ve diğerleri, Ahmed bin Abdurrahmân el-Harirî de icâzetle ondan hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Onun vefât ettiği gece rü'yâ gören bir zât şöyle anlatmıştır: “İnsanlar câmide toplanmışlardı. Birden bire bir gürültü koptu. Sebebini sorunca, bu gece Mâlik bin Enes vefât etti dediler. Sabah olunca câmiye gittim. Düşünceli idim. Bir de işittim ki, biri şöyle bağırıyordu. Kim Zeynüddîn bin Abdüddâim'in cenâzesinde bulunursa, Allahın rahmeti onun üzerine olsun.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 263

2) El-A'lâm cild-1, sh. 145

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 278

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 257

AHMED BİN ABDULLAH

Fıkıh ve hadîs âlimi. Künyesi Ebü'l-Abbâs olup ismi, Ahmed bin Abdullah bin Muhammed bin Ebû Bekr bin Muhammed bin İbrâhim'dir. El-Hâfız Ebü'l-Abbâs Muhibbüddîn et-Taberî diye tanınmaktadır, ittifâkla Hicaz'ın hafızı kabûl edilen Ahmed bin Abdullah, 610 (m. 1213) yılında doğdu. 674 (m. 1275) senesinde vefât etti.

Tanınmış âlimlerden bilhassa fıkıh ilmini öğrenip, birçok eser kaleme aldı. Yemenli büyük devlet adamı el-Muzaffer, kendisinden hadîs-i şerîf işitmek için Yemen'e da'vet etti. Ahmed bin Abdullah Mekke'den Yemen'e gidip, bir müddet orada kaldı. Ahmed bin Abdullah, Ebü'l-Hasen bin el-Mukir, İbn-ül-Cümeyzî, Şuayb ez-Za'ferânî, Abdurrahmân bin Ebî Harmî'den hadîs-i şerîf dinledi. Kavs bölgesinde Şeyh Mecdüddîn el-Kuşeyrî'den (Şeyh-ül-İslâm Takıyyüddîn'in babasından) fıkıh okudu.

İbn-i Zehebî onun hakkında, “O, sâlih, güzel işler yapan bir zâhid ve âlimdir” demektedir.

Fıkıh öğreten, fetvâ veren ve Şafiî şeyhi olan Ahmed bin Abdullah'dan; oğlu Mekke kadısı Cemâlüddîn Muhammed ve Mekke kadısı Mecdüddîn ilim öğrenip, hadîs-i şerîf dinledi. Ayrıca ed-Dimyâtî, Ebü'l-Hasen İbn-ül-Attâr, Ebû Muhammed İbn-ül-Berzâlî de onun talebelerindendir.

Ahmed bin Abdullah, aynı zamanda Hicaz muhaddislerinden olup, Mebsût'un hükümleriyle ilgili çok güzel ve geniş muhtevâlı bir eser hazırladı. Ayrıca Muhtasar fil-hadîs, Kitâb fî fadl-i Mekke, Şerhün alet-Tenbîh adlı eserleri yazdı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 18

2) En-Nücûm-üz-zâhire, cild-8, sh. 74

3) Mir'ât-ül-cinân, cild-4, sh. 224

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 474

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 340

6) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 425

7) Menhel-üs-Sâfî cild-1, sh. 320

8) Ikd-üs-semîn cild-3, sh. 61

AHMED BİN ABDULLAH EL-ESEDÎ

Fıkıh ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Abdullah bin Abdurrahmân bin Abdullah bin Ulvân el-Esedî el-Halebî'dir. Lakabı Kemâleddîn'dir. Babasının dedesi olan meşhûr âlim Abdullah bin Ulvân hazretlerine nisbetle, bu zât, İbn-ül-Üstâd

diye tanınır. 611 (m. 1214)’de, başka bir rivâyette 621 (m. 1224) senesinde doğdu. 662 (m. 1264) senesi Şevval ayında vefât etti.

İbn-ül-Üstâd el-Halebî; dedesi Abdurrahmân’dan, Sabit bin Müşerref’den, İbn-i Ravzebe’den (bu zâtın ismi Ravzene ve Rüziyye olarak da rivâyet edilmiştir). İftihar el-Hâşimî’den ve başka âlimlerden ilim öğrendi. Kendisinden ise; Hâfız Ebû Muhammed ed-Dimyâtî ve başka zâtlar ilim öğrenip rivâyetlerde bulundular.

İbn-ül-Üstâd el-Esedî el-Halebî, fıkıh, hadîs ve başka ilimlerde âlim idi. Amcasından sonra Haleb kadılığında bulundu. Şam (eyâleti) kadısı Nâsır’ın yanında büyük bir değeri vardı. Herkes tarafından sevilirdi. Haleb, Tatarlar tarafından alınınca, Mısır’a göç etti. Orada Mennezil-il-İzz ve Kerâhiyye medreselerinde ders verdi. Haleb geri alınınca, tekrar Haleb’e döndü ve orada kadı oldu. Orada birkaç ay ikâmet ettikten sonra vefât etti. Bir taraftan kadılık ve talebe yetiştirmek ile meşgûl olurken, bir taraftan da ba’zı kıymetli eserler yazmıştır ki, bu kıymetli kitaplardan ikisinin ismi, Şerh-ül-vesît-ül-Gazâlî, Hâşiyetü alâ fetâvâ-i İbn-i Salâh’dır. Eserlerindeki güzel sözleri, onun faziletine ve büyük bir zât olduğuna delâlet etmektedir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 295

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 17

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 308

4) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 414

5) Keşf-üz-zünûn sh. 2009

AHMED BİN ABDÜLVÂHİD

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü’l-Abbâs, lakabı Şemsüddîn’dir. 564 (m. 1168) senesinde doğdu. 623 (m. 1226)’de vefât etti. Dımeşk’da Ebü’l-Meâlî bin Sâbir’den ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitti. Bağdad’a gidip, orada da Ebü’l-Feth bin Şâtil’den, İbn-i Cevrî’den ve bunların tabakalarından hadîs-i şerîf dinledi. Nişâbûr’da Abdülmün’îm el-Ferâvî’den, Vâsıt’ta da pekçok âlimden hadîs-i şerîf işitti. Ayrıca zamanının âlimlerinden fıkıh ilmini de öğrenip, bu husûsta emsalini geçti. Sonra Buhârâ’ya gidip, bir müddet orada kaldı. Bu sebeble kendisine Buhârâ’ya nisbetle “Buhârî” de denilmiştir. Buhârâ’da, Rızâ en-Nişâbûrî’den hılâf ilmini öğrendi. Sonra Şam’a döndü. Bir müddet Hıms’da ikâmet etti. Münzirî ve ba’zılarının rivâyetine göre, Hıms’da kadılık yaptı. İmâm-ı Zehebî onun hakkında şöyle demiştir: “Büyük âlim, müftî, vekarlı ve ağırbaşlı idi. Çok hadîs-i şerîf ezberlemiş, güvenilir, sâdık bir âlim idi. Sıkıntılara katlanan, mürüvvet sahibi bir zât idi. Son derece fasîh konuşurdu. Herkes onun şöhretini ve faziletini kabûl edip, onu methetmiştir.”

Zamanının en meşhûr âlimlerinden olup, kendisinden pek çok kimse rivâyette bulunmuştur. Bu zâtlardan biri, Abdurrezzâk er-Res’anî’dir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 168

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 107

3) Tekmiletü vefeyât-ün-nakile cild-5, sh. 266

AHMED BİN ABDURRAHMÂN

Fıkıh âlimi. İsmi, Ahmed bin Abdurrahmân bin Muhammed ed-Deşnâvî olup, Celâleddîn lakabını aldı. 615 (m. 1218) yılında Mısır’ın yukarı bir bölgesinde olan Deşna’da doğduğu için ed-Deşnâvî diye tanındı. Devrinin tanınmış âlimlerinden fıkıh ve nahiv ilmini okuyarak, bu sahalarda derin âlim oldu. Öyle ki, onun vera’ının ve takvâsının çokluğu sebebiyle, ebdâlden olduğu söylendi, ilmi ile amel eden bu büyük âlim, 697 (m. 1298) yılında Kûs’da vefât etti.

Ahmed bin Abdurrahmân; Behâeddîn İbni Cümeycî, Hâfız Abdülazîm el-Münzirî, Şeyh Mecdüddîn el-Kuşeyrî, Şeyh İzzeddîn bin Abdüsselâm’dan hadîs-i şerîf dinledi ve ilim öğrendi. Ayrıca fıkıh ilmini ihtisas edinen Ahmed bin Abdurrahmân, Şeyh Şerefüddîn el-Gaznî’den nahiv ilmini

öğrendi. Nihâyet kendisini yetiştiren Ahmed bin Abdurrahmân'dan çok sayıda âlim istifâde etti. Nitekim, ondan Şemsüddîn bin el-Gammâh başta olmak üzere, pekçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu.

Tanınmış fakîh Nadr bin Tebbâh, Şeyh İzzeddîn bin Abdüsselâm'a; "Ben şu iki gencin (Takıyyüddîn İbni Dakîk-il-İyd ve Şeyh Celâleddîn ed-Deşnâvî'nin) benzerini görmedim" dedi.

Ahmed bin Abdurrahmân, et-Tenbîh adlı eseri, oruç bahsine kadar şerhetmiştir. Ayrıca "Mukaddime fin-nahv" adlı eseriyle, ba'zı şiirlerinin bulunduğu bir eseri vardır.

---

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye, cild-8, sh. 20

2) Hüsn-ül-muhâdara, cild-1, sh. 417

3) Et-Tâli-üs-Sa'îd sh. 80

AHMED BİN ABDURRAHMÂN EL-MAKDİSÎ

Hadîs ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Abbâs olup ismi, Ahmed bin Abdurrahmân bin Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Muhammed bin Kudâme el-Makdisî es-Sâlihî'dir. İbn-üş-Şeyh Ebî Ömer, Şeyh-ül-İslâm, Kâdı'l-kudât diye de bilinir. Baba ve dedeleri âlim, kâmil, sâlih kimselerdi. Ahmed el-Makdisî, 651 (m. 1253) senesi Şa'bân ayında doğdu. 689 (m. 1290) senesi Cemâzil-evvel ayının on-ikisine rastlayan Salı günü vefât etti. Kasyûn denilen yere, baba ve dedelerinin yanına defn edildi. Cenâzesinde vâli, devlet erkânı, kadılar ve çok sayıda halk hazır bulundu.

Ahmed bin el-Makdisî önce babasından, daha sonra diğer âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi ve fıkıh ilmini öğrendi. Babası hayatta iken, onun izniyle genç yaşında kadılık vazîfesine yükseldi.

El-Berzâlî onun hakkında; "O, Cebel'de hatîb ve Kâdı'l-kudât (Başkadı) idi. Medreselerde müderrislik yaptı. Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden idi. Fazilet sahibi, hafızası kuvvetli, anlayışı yüksek, güzel ahlâk sahibi bir zât idi. Cesâretiyle meşhûr oldu. Otuzyaşına basmadan kadılık vazîfesine yükseldi ve bu vazîfeyi başarı ile yürüttü" demektedir.

El-Yûneynî de onun için; "Ahmed bin Abdurrahmân, "El-Câmi'ul-Muzafferî" de va'zü nasihat eder, Dımeşk Câmii'nde Hanbelî fukahâsına ders verirdi. Vakıfları korurdu. Bulunduğu yerde yaptığı güzel işlerle medh edildi. Dînimizdeki fıkıh mes'elelerinin inceliğini iyi bilirdi. Aynı zamanda iyi ata biner, iyi silâh kullanırdı. Gazâlarda çok kahramanlıkları görüldü. Çok hac etti" demektedir.

Başka âlimler ise onun hakkında; "Ahmed el-Makdisî, Sefh'deki el-Eşrefiyye hadîs külliyesinde ders verdi. Sultan el-Melik-ül-Mensûr ile birlikte Trablus'un fethinde bulundu. Heybetli bir görünüşü var idi. Ahlâkı güzel, zekî, dersleri çok tatlı, hafızası son derece kuvvetli, ilimde yüksek derecelere kavuşmuş bir zât idi" dediler.

---

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 322

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 407

AHMED BİN ABDURRAHMÂN EL-MAKDİSÎ (En-Nablusî)

Hanbelî mezhebi fıkıh ve hadîs âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Abdurrahmân bin Abdülmün'îm İbni Ni'me en-Nablusî'dir. Künyesi Ebû Abbâs olup, İbn-i Şeyh Cemâleddîn diye de meşhûr oldu. Şihâbüddîn lakabı ile tanınırdı. 628 (m. 1231) senesinin Şa'bân ayında Nablus'ta doğdu. İlim tahsili için çok memleket ve şehir dolaştı. Birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi ve fıkıh öğrendi. "El-Bedr-ül-münîr fî ilm-it-ta'bîr" adındaki eseri meşhûrdur. 697 (m. 1298) senesi Zilka'de ayında Dımeşk'da (Şam'da) vefât etti. Bâb-ı Sagir'e, Ebû Tayyib'in türbesine defnedildi.

Ahmed-i Makdisî, doğum yeri olan Nablus'ta, amcası Takıyyüddîn Yûsuf'dan ve Sâhib Muhyiddîn bin el-Cevzî'den hadîs-i şerîf dinledi. Râbi'a'da, Süleymân-ı Si'ridî'nin ilim meclisinde hazır bulundu. İbn-i Hımyerî, İbn-i Ravvâh, Sâvî,

Silefî’nin torunu ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf öğrenip rivâyet etti.

İlim öğrenmek için; Mısır, Dımeşk ve İskenderiyye’yi dolaştı. Yalnız olarak el-Kavsî’nin huzûrunda bulunup, ondan ilim tahsil etti. Muhammed bin Mende, Muhammed bin Abdülvâhid Sühreverdî ve İbn-i Rüzbe ona icâzet verdiler. Hanbelî mezhebinin fıkıh bilgilerini öğrendi. Rü’yâ ta’birlerini bilmekte çok yükseldi ve meşhûr oldu. Rü’yâ ta’birinde zamanının bir tanesiydi. Bu husûstaki bilgisine zamanında kimse ulaşamadı. Rü’yâ görüp ondan ta’birini isteyen kimseler, başından geçen hâdiselerden de haber vermesine çok hayret ederlerdi. Çok kerre ismiyle, memleketiyle ve eviyle beraber bildirdikleri olurdu. Onun bu husûsta, çok garîb ve meşhûr hikâyeleri vardır.

Âlimlerden birçoğu onun hakkında dediler ki: “Ona, cinnîlerden görüp haber veren olurdu. Bununla beraber o, çok ibâdet eder, zikir tesbih ve evrâd ile meşgûl olur ve çok namaz kılardı.”

Zehebî diyor ki: “O, büyük bir âlim ve fazilet sahibi bir zât idi. Onun ahkâm (emir ve yasaklar) hakkında nefis bir kitabı vardır. O, bir müddet Kâhire’de, sonra da Dımeşk’da kaldı ve orada vefât etti. Kaldığı müddet içerisinde, “Dâr-ül-hadîs-il-Afrikiyye”nin baş müderrisliğine ta’yin edildi. Burada, gelen talebelere hadîs-i şerîf okuttu. Sonra bu görevden alındı. Bir müddet de Hanbelî kadılığı görevinde bulundu. Kendisinden; el-Münzî, el-Berzâlî, Zehebî ve daha birçok âlim, hadîs-i şerîf dinleyip rivâyet ettiler.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyli Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 336

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 266

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 353

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 437

5) Keşf-üz-zünûn sh. 231

AHMED BİN HÜSEYN EL-HABBÂZ

Fıkıh, nahiv ve ferâiz âlimi. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi, Ahmed bin Hüseyn bin Ahmed bin Meâli bin Mensûr bin Ali el-Erbilî el-Habbâz el-Mûsulîen-Nahvî ed-Darir’dir. İbn-i Habbâz diye tanınan Ahmed bin Hüseyn, Şemsüddîn (Dînin güneşi) lakabını almıştır. Musul’un Erbil köyünden olduğu için Erbilî, Mûsulî ve a’mâ olduğu için Darîr nisbet edildi. İbn-i Habbâz daha çok nahiv ve lügat ilimlerine ağırlık vermiştir, İbn-i İmâd’ın “Zamanının bir tanesi” diye tanıttığı Ahmed bin Hüseyn, 639 (m. 1241) senesinde Musul’da vefât etti.

İmâm-ı Süyûtî onun hakkında; “Ahmed bin Hüseyn, nahiv, lügat, fıkıh, arûz ve ferâiz ilimlerinde zamanının bir tanesi idi. Onun çok kıymetli eserleri vardır” demektedir.

Fıkıh ilminde de söz sahibi olan Ahmed bin Hüseyn, özellikle nahiv ilmine dâir eserler yazdı. Bunlardan ba’zıları şunlardır: 1. En-Nihâye: Nahiv ilmine âit olup, kifâye adlı eserin şerhidir. 2. Şerhü Tevcîh-ül-Lem’a: İbn-i Cinnî’nin yazdığı el-Lem’a’nın şerhidir. 3. Şerhü Mîzân-ül-Arabiyye, 4. En-Nazm-ül-Ferîd, 5. El-Gürret-ül-mahviyye fî şerh-id-dürret-il-Elfiye: İbn-i Mu’ti’nin yazmış olduğu Elfiye’nin şerhidir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 200

2) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 304

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 202

4) El-A’lâm cild-1, sh. 117

5) Nücûm-üz-zûhire cild-6, sh. 342

6) Mir’ât-ül-cinân cild-4, sh. 101

7) Ravdât-ül-cennât sh. 85

8) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 155 cild-2, sh. 1563, 1801, 1918, 1964

AHMED BİN ÎSÂ EL-ASKALÂNÎ (Kemâleddîn Kalyûbî)

Şafiî mezhebi fıkıh ve usûl âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Îsâ bin Rıdvan el-Kenânî el-Askalânî'dir. "Kalyûbî" diye meşhûr oldu. Künyesi Ebü'l-Abbâs olup, Kemâleddîn lakabı ile tanınırdı. 627 (m. 1230) senesinin sonlarında doğdu.

Şafiî âlimlerinin büyüklerinden olan Kemâleddîn Kalyûbî sâlih bir fakîh idi. Temiz bir kalbe, doğru bir i'tikâda sahipti. Çok eser yazdı. Önce babasından, sonra da diğer âlimlerden ilim öğrendi. İbn-ül-Cümmeyzî'den hadîs-i şerîf rivâyet etti. Bir müddet kadılık yaptı. Hâfız Zekîyüddîn el-Münzirî ile buluştu. Ondan da hadîs-i şerîf rivâyet etti. 689 (m. 1290) senesinde vefât etti.

Çok kıymetli eserler yazdı. Başlıcaları şunlardır: 1. Şerh-üt-tenbîh, 2. Nehc-ül-vusûl fî ilm-il-usûl: Usûl-i fıkıh hakkında yazılmış muhtasar bir eserdir. 3. El-Mukaddimet-ül-Ahmediyye fî usûl-il-Arabiyye, 4. El-Cevâhir-üs-sehâbiyye fin-nüket-il-mercâniyye: Bu eserinde, Şeyh Celîlülmikdâr Ebû Abdullah bin Muhammed İbni Mercânî'nin anlattığı şeylerden topladıklarını yazdı. O, 684 (m. 1285) senesinde, İbn-ül-Mercânî'nin hacdan dönüşünde buluşup, onu dinlemişti. 5. El-Âlem-üz-zâhir fî menâkıb-ı fakîh İbn-i Tâhir: Mısır hatîbi şeyh Ebû Tâhir'in menkıbelerini topladığı bir eserdir. 6. El-Huccet-ür-râyida li firak-ir-râfid, 7. Tıbb-ül-kalbi ve vasl-is-sabbî: Tasavvufa dâir yazılmış bir eserdir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 23, 24

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 38

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 444

4) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 419

AHMED BİN MÜBÂREK EL-HURFÎ (İbn-i Nevfel)

Nusaybin'de yetişen kırâat âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Mübârek bin Nevfel el-Hurfî en-Nusaybînî'dir. Hurafe, Nusaybin'in köylerindendir. Künyesi Ebü'l-Abbâs olup, Takıyyüddîn lakabı ile tanınırdı. Doğum târihi belli değildir. Büyük bir âlimdir. 600 (m. 1203) senesinden sonra Musul'a geldi. Orada Arab dili ve edebiyatına âit ilimleri, Ömer bin Ahmed es-Sifnî'den öğrendi. Sahîh-i Buhârî'yi, Muhammed bin Muhammed İbni Serâyâ'dan ve Ebü'l-Vakt'ten dinledi. Hadîs ve diğer ilimlerde çok yükseldi. Kırâat ilmini Şeyh İzzeddîn Muhammed bin Abdülkerîm el-Bevâzîcî'den ve Musul'da yetişen kırâat âlimi İbn-i Hamele'den okudu. İbn-ül-Fehhâm'dan tecvîd ilmini öğrendi. Daha birçok ilimde mütehassıs olarak yetişti. Kıymetli eserler yazdı. Bir müddet Sincâr'da kaldı. Orada Şafiî fıkhını okuttu. Sultan İshâk bin Sâhib, onu Musul'a gönderdi. Musul atabeğinin iki oğlu Sâlih ve Muzaffer, kendisinden ders aldı. Sonra Cezîre'ye geldi, insanlar, kendisinden çok faydalandılar. Daha sonra hacca gidip döndü. 664 (m. 1266) senesinin Receb ayında vefât etti.

Büyük bir kırâat âlimi olan Ahmed bin Mübârek, çok geniş bir ilme sahipti. Çok üstünlükleri kendisinde topladı, ilmini, herkesin takdîr ettiği bir âlimdir. Çok kimse, Kur'ân-ı kerîmin kırâatini ondan öğrendi. Kırâat âlimlerinden Ebü'l-Hasen Ali bin Ahmed bin Mûsâ el-Cezerî, kendisinden kırâat öğrenenlerdendir. Şeyh Ebû Bekr el-Maksâtî, ondan icâzetle "Tecvîd" kitabını rivâyet etmiştir.

Eserleri çok kıymetledir. Ahkâm hakkında bir kitabı ile, arûz hakkında bir kitabı vardır. İbn-i Düreyd'in "Maksûre"sini şerh etmiştir. Hitâbet ilmine dâir bir eseri de vardır. "Şerh-ül-milha" adında bir kitabı ile ilm-i ferâizi anlatan bir manzûm eseri daha vardır. Ayrıca âlimlerin lakabları hakkındaki mes'eleleri inceleyen bir manzûmesi de mevcûttur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ma'rifetü kurrâ-il-kibâr cild-2, sh. 544

2) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 355

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 29

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 57

AHMED BİN MUHASSİN

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İbn-i Millî diye tanınan Ahmed bin Muhassin, Necmeddîn (Dînin yıldızı) lakabını da aldı. 617 (m.

1220) yılında Ba'lebek'te dünyâya geldi. Zamanının büyük âlimlerinden ilim tahsil etti. Şam, Haleb ve Mısır'da tahsilini sürdüren Ahmed bin Muhassin, halk tarafından takdîr edilmiş bir âlim idi. Bir ara Bağdad'daki Nizamiye Medresesi'nde ders verdi. 699 (m. 1300) yılında vefât etti.

Ahmed bin Muhassin; İbn-i Hâcib'den nahiv ilmini. Abdullah bin İbrâhim el-Makdisî, Hasen bin ez-Zeydî, Ebü'l-Müncâ bin el-Letî ve pekçok âlimden ilim öğrendi. Fıkıh, kelâm ve usûl ilimlerini Şeyh-ül-İslâm İzzeddîn bin Abdüsselâm'dan tahsil etti.

Hâfızası oldukça kuvvetli olan Ahmed bin Muhassin, bir şeyi bir defa okuyunca, onun ekserisini ezberlerdi. Bir derste hazır bulunduğunda, sükût eder, ders bitince müdâhale ederdi. Hocam bu husûsta şöyle şöyle buyurdu der, çoğunluğunu naklederdi.

Ahmed bin Muhassin hakkında, "Münâzara kabiliyeti, delîl ileri sürmedeki sür'ati, hasmını güç duruma düşürme ve hazır cevaplılığı bakımından bir ateş kıvılcımı gibidir" denmektedir.

Ahmed bin Muhassin'den şöyle rivâyet edilir: Mervân, bayram hutbesini okuyacağı zaman, bir adam ayağa kalkıp; "Sen, sünnete muhalif okudun" dedi. Bundan sonra, Ebû Sa'îd ayağa kalkarak; "Bu kardeşimiz, üzerindeki yükü hafifletti, vazîfesini yaptı. Zîrâ Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurmaktadır "Sizden bir kimse, bir çirkin iş görünce, onu eliyle, eğer gücü yetmezse diliyle, eğer yetmezse kalbiyle reddetsin (önlemeye çalışsın). Bu sonuncu ise, îmânın en zayıf olanıdır" dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 31

2) El-İber, cild-5, sh. 394

3) Nücûm-üz-zâhire cild-8, sh. 193

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 445

5) Tebsîr-ül-müntebih cild-4, sh. 1315

AHMED BİN MÛSÂ EL-YEMENÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü'l-Abbâs olup ismi, Ahmed bin Mûsâ bin Ali bin Ömer bin Acil el-Yemenî'dir. Yemen'de yetişen Ahmed el-Yemenî, aynı zamanda fıkıh âlimi, zâhid ve çok ibâdet eden bir zât, idi! Kerâmetleri pekçok idi. 690 (m. 1291) senesi Rebî'ül-evvel ayının yirmibeşinde Beyt-i fakîh'de vefât etti. Cenâzesi yıkanırken çok parlak bir nûr görüldü. Kabri ziyâret mahallidir.

Ahmed el-Yemenî'nin bulunduğu şehirde, önceleri hiç ev yoktu. Ahmed el-Yemenî ev yapıp oraya yerleşince, insanlar onun evinin çevresine yerleşmeye başladılar. O yer, zamanla bir şehir hâline geldi. Ahmed el-Yemenî hazretlerinin soyundan, sâlih, fakîh, zâtlar geldi. Hepsi Allahü teâlâya ibâdetle meşgûl olup, insanlara faydalı olmaya çalıştılar.

Şöyle anlatılır: "Ahmed Yemenî hazretleri birgün saralı bir hastanın yanına geldi. Ona Yûnus sûresi ellidokuzuncu âyet-i kerîmesini okudu. O hastaya musallat olan cin büyük bir çığlık koparıp ondan ayrıldı. Ahmed el-Yemenî hayatta olduğu müddetçe o cin bir daha geri gelmedi. Ne zaman ki Ahmed el-Yemenî vefât etti. Cin tekrar ona musallat oldu. Ahmed el-Yemenî'nin talebeleri o hastanın yanına gidip, aynı şekilde hocalarının okuduğu âyet-i kerîmeyi okudular. O zaman cin güldü ve; "Âyet bu âyettir. Lâkin okuyan, önce okuyan kişi değil" deyip, ondan ayrılmadı."

İmâm-ı Yâfiî anlatır: "Yemenli birisinin elinde bir ur çıkmıştı. Birçok beldeleri ve birçok kimseleri dolaştı. Şifâ bulması için dolaştığı yerlerde gerekli ilaçları kullandıktan sonra, o yerin büyüklerinden duâ istedi. Fakat rahatsızlığı geçmedi. En sonunda Ahmed el-Yemenî hazretlerine gelerek, elindeki bu rahatsızlığın geçmesi için duâ istedi. O da; "La havle velâ kuvvete illâ billâh, getir bakalım elini" dedi ve eliyle mesh edip bir bezle sardı. Sargıyı memleketine dönünceye kadar açmamasını tenbîh etti. Yemenli oradan ayrıldı ve arkadaşlarıyla birlikte yola koyuldular. Yol üzerinde bir köye uğrayıp alış-veriş yaptılar. Elinde ur olan Yemenli sarılı olan sağ elinin sargısını unutarak açtı ve yemek yedi. Bir de baktı ki, elindeki yaradan hiçbir eser kalmamıştı ve diğeri gibi sapasağlamdı."

Ez-Zebîdî şöyle anlatır: "Ahmed el-Yemenî, her sene hacca giderdi. Hac yolculuğunda, hiç bir eşkiya ve düşman,

kendisinin bulunduğu kâfileye hücum edip zarar vermezdi. Eğer zarar vermek istese, cezalarını çok çabuk görürlerdi.”

Ahmed el-Yemenî, yine bir kâfile ile hacca gitti ve âdeti üzere Mekke-i mükerremeden, Resûlullahı (aleyhisselâm) ziyâret için, Medîne-i münevvere yoluna koyuldular. Medine’ye yaklaştıklarında bir eşkiya grubu ile karşılaştılar. Kâfilede herkes korktu ve telâşa düştü. Ahmed el-Yemenî sessiz olarak bir yerde edeble durdu. Kâfiledeki Ali bin Nuaym adındaki zât, Ahmed el-Yemenî hazretlerinin yanına gelerek, böyle sakin beklemesinin sebebini sordu. O da; “Ey Ali! Allahü teâlâya karşı ve O’nun Resûlüne karşı edeb lâzımdır” deyip Medine cihetini gösterdi. Daha sonra da kâfilenin ilerlemeyip konaklamasını istedi. Herkes bineklerinden indi. Orada bir gün bir gece beklediler. Eşkiyalar onların bu beklemelerini fırsat bilip, yağma etmek için kâfileye daha da yaklaştılar, ikinci gün güneş doğunca, Medine tarafından askeri bir kuvvet hızla geldi ve eşkiyayı kıskıvrak yakaladılar. Kâfiledekiler, bu yardıma çok sevindiler ve bizim bu durumumuzdan nasıl haberdar oldunuz? diye sordular. Onlar da; “Dün Medine’de, öğle vakti bir ses duyduk. Şöyle diyordu: “Eşkiya, Ahmed el-Yemenî’nin bulunduğu kâfileye hücum edecek, hazırlanın, hazırlanın!” Medine vâlisinin emri ile hareket ettik” dediler. Kâfilede bulunanlar, bu vaktin, Ahmed el-Yemenî’nin “Edeb lâzım” dediği vakit olduğunu anladılar.”

Büyük âlim Cemâleddîn el-Esnevî anlatır: 679 (m. 1280) senesi Şa’bân ayının yirmibirinde idi. Gece rü’yâmda boşlukta bir topluluk gördüm. Yerden insanlar ona doğru koşuyorlardı. Ben bunların kim olduğunu sordum. “Resûlullahın (aleyhisselâm) topluluğu” dediler. Ben de hemen oraya koştum. Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm. Bir yere oturmuşlar, sağında ve solunda iki zât vardı. Mübârek ayak ucunda da birisi dizleri üzerine oturmuş ve elindeki bir kitaptan Resûlullaha (aleyhisselâm) okuyordu. Ben, Resûlullahın mübârek elini öptüm. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), bana hafifçe duâ ettiler. Geri çekildim ve oraya gelenlerle birlikte durdum. Orada bulunanlardan birisine, Resûlullahın yanında oturan zâtların kim olduğunu sordum. O da; “Resûlullahın sağında oturanın Hazreti Ebû Bekr, solunda oturanın Hazreti Ömer, önde diz çöküp oturmuş olan zât da Ahmed bin Mûsâ el-Yemenî’dir” dedi. Ben hayretle; “Yüksek dereceye çıkmış” dedim. O kişi; “Evet, öyledir” dediği an uyandım.

Şöyle anlatılır: “Ahmed el-Yemenî hazretleri, bir gece herkes uykuda iken, abdest almak için elinde bir kova ile dışarı çıktı. Kovayı kuyuya sarkıtıp su çekmek istedi. Kuyunun durumu i’tibâriyle zorlandı. O esnada, birisi geldi ve kolaylıkla kovayı çekti. Sonra Ahmed el-Yemenî’ye, “Size yardım için gönderildim” diyerek kayboldu.”

Ahmed el-Yemenî’nin kerâmetleri pek çoktur. Kâ’be’yi ziyârete gittiğinde, her tarafı nûr kaplar, Kâ’be’nin nûru ziyâdeleşirdi. Vefâtından sonra Ahmed el-Yemenî’nin kabrini ziyâret edenler, onun, kabrinde Nûr sûresini okuduğunu işittiler.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 312

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 189

3) Brockelmann Sup. 1, sh. 461

AHMED BİN MÛSÂ ERBİLÎ

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü’l-Fadl, lakabı Şerefüddîn’dir. 575 (m. 1179) senesinde Musul’da doğdu. 622 (m. 1225)’de orada vefât etti. İlmi babasından öğrendi. İlimde derin âlim ve faziletli bir zât idi. Şîrâzî’nin, Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerine dâir “Et-Tenbîh” adlı eserini şerhetmiştir. İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin İhyâu ulûmiddîn adlı kıymetli eserine “Sagîr” (küçük) ve “Kebîr” (büyük) iki muhtasar yazmıştır. İhyâ’dan ezbere ders verirdi. İlme dâir çok şey ezberlemiştir. Çok âlim yetiştirmiş olan bir aileye mensûb idi. Babası, dedesi ve amcası, zamanının âlimlerinden idi. Kendisini ilimde, babası yetiştirmiştir. Babasından sonra, Melik-ül-muazzam Muzafferüddîn bin Zeynüddîn’in Erbil’deki medresesesinde ders verdi. İbn-i Hılligân, Vefeyât-ül-a’yân adlı eserinde şöyle kaydetmiştir “Ben, daha çok küçük yaşta iken onun derslerinde bulundum. Onun gibi ders anlatan birini daha işitmedim. Hacca gidinceye kadar Erbil’de ders verdi. Hacdan dönüşünde Erbil’de bir müddet daha kaldı. Sonra 617 (m. 1220) senesinde, memleketi Musul’a döndü.

Kâhiriyye Medresesi'nin idâresi ona verildi. Vefât edinceye kadar bu işi yürütüp, ders verdi. Öyle bir zât idi ki, onu her hatırladığımda dünyâ gözümde küçülür"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 190

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 108

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 111

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 39

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 99

AHMED EL-HUVEYYÎ

Şafiî mezhebi kelâm âlimlerinden. İsmi, Ahmed bin Halîl bin Se'âde bin Ca'fer bin Îsâ el-Huveyyî olup, künyesi Ebü'l-Abbâs'dır. Huccet-ül-İslâm, Şemsüddîn. Kâdı'l-kudât gibi lakablarla tanınmıştır. 583 (m. 1187) senesinde, Azerbeycan'ın Huvey kasabasında doğdu. 637 (m. 1240) senesi Şa'bân ayında Şam'da vefât etti. Doğum ve vefâtı için başka târihler de bildirilmiştir.

Ebü'l-Abbâs el-Huveyyî hazretleri, doğduğu ve yetiştiği Huvey kasabasında, Horasan ve başka yerlerde ilim öğrendi. Büyük İslâm âlimi İmâm-ı Fahreddîn-i Râzî hazretlerinin talebesidir. Ayrıca, İmâm-ı Râfi'î, Alâüddîn-i Tâzîsî Müeyyed et-Tûsî. İbn-üs-Salâh, İbn-üz-Zebîdî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Kendisinden ise; Tâcüddîn bin Ebû Ca'fer, Ebû Amr bin Hâcib, Cemâl Muhammed bin es-Sâbûnî, oğlu Kâdı'l-kudât Şihâbüddîn Muhammed ve başka zâtlar ilim öğrenip rivâyetlerde bulunmuşlardır.

Ahmed el-Huveyyî hazretleri, fıkıh, tefsîr, hadîs, usûl, nahiv, cedel, hikmet (fen ilimleri) ve diğer birçok ilimde söz sahibi yüksek bir zât idi. Birçok kitap ezberlemiş idi. Dînin emirlerine uymakta çok gayretli idi. Haram ve şüpheli olan şeylerden çok sakınır, böyle takvâ ehli kimselere çok hürmet ederdi. Talebeleri yetiştirmekte de pek mahir idi. Hüsn-i hulk sahibi idi. Ahlâkının güzelliğine herkes gıbta eder, imrenirdi. Herkese karşı tatlı dilli ve güler yüzlü idi. Zarif, kibar, kerâmetler, faziletler sahibi, çok kıymetli bir zât idi. Çok mütevâzi idi. Bunlar ve bunlar gibi başka güzel sıfatları ile, herkesin sevgisini, hürmetini kazanmıştı. Kur'ân-ı kerîmi çok güzel okurdu. Şam'da kadılık yaptı. Ba'zan namaz vakitleri hâricinde Şam Câmii'ne gelirdi. Orada birçok kimse, çocuklar gibi, bu zâtın yanında toplanırlardı ve kırâatlerini (Kur'ân-ı kerîm okumalarını) kontrol ettirirlerdi.

Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Halîf el-Huveyyî hazretleri, çeşitli ilimlere dâir birçok eser yazmış olup bunlardan ba'zılarının isimleri şöyledir. Ravd-ül-bâsim, Şerh-ül-irşâd li Muhammed-il-Âmidî, Yunâbi'ül-ulûm, Kitâbün fîn-nahv, Kitâbün fîl-arûz, Muhtasâr-ün-nefâis (Arâis-ün-nefâis).

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 16

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 183

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 155

4) Kâmûs-ül-a'lâm cild-4, sh. 2872

5) El-A'lâm cild-1, sh. 120

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 216

7) Zeyl-i Ravdateyn sh. 169

AHMED-İ BEDEVÎ

İslâm âlimlerinin ve evliyânın büyüklerinden. Seyyid Ahmed-i Bedevî'nin (radıyallahü anh), Hazreti Ali efendimize ulaşan nesebi kitaplarda şu şekilde zikredilmektedir. Ahmed bin Ali bin İbrâhim bin Muhammed bin Ebû Bekr bin İsmâil bin Ömer bin Ali bin Osman bin Hüseyn bin Muhammed bin Mûsâ bin Yahyâ bin Îsâ bin Ali bin Muhammed Cevâd bin Hasen bin Ali bin Muhammed bin Ali Rızâ bin Mûsâ Kâzım bin Ca'fer-i Sâdık bin Muhammed Bâkır bin Ali Zeynel âbidîn bin İmâm-ı Hüseyn bin İmâm-ı Ali (r.anhüm ecmeîn). Künyesi, Ebü'l-Fityân ve Ebü'l-Abbâs'dır. Lakabı, Şihâbüddîn'dir. Seyyid-i Bedevî diye tanınır. Fas'da 596 (m. 1200) senesinde doğdu. 675 (m. 1276)

senesinde Mısır'da Tanta şehrinde vefât etti. Ahmed-i Bedevî (radıyallahü anh), hem şerîf hem de seyyiddir. Ya'nî Peygamberimizin mübârek torunları Hasen ve Hüseyn'in soyundandır. Ecdadı, 73 (m. 692)'de Arabistan'da çıkan kargaşalıklar sebebiyle Fas şehrine hicret etti.

Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretleri, küçük yaşta ilim tahsiline başladı. Kur'ân-ı kerîmi ezberledikten sonra, Kırâat-ı seb'a (Kur'ân-ı kerîmin yedi şekilde okunması) üzerine ilim tahsil etti. Silsile yoluyla; Ebü'l-Hasen-i Şâzilî, Seyyid Ahmed Rıfâî, Hasen-i Basrî (r.aleyhim) ve Resûlullah efendimize ulaşan âlimlerden ilim öğrendi. Çeşitli yollardan Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) varan hocalarının silsilesi Tuhfet-ür-Râgıb isimli eserde uzun yazılmıştır, ilim öğrenmek için çeşitli beldeleri dolaştı. Oralarda bulunan büyük âlimlerin sohbetinde bulundu. Fıkıh ve diğer ilimlerde derin âlim oldu, binlerce velî yetiştirdi.

Ahmed-i Bedevî hazretlerinin babasına rü'yâsında verilen bir işâret üzerine, ailece 603 (m. 1206) senesinde Fas'dan yola çıkıp, 607 (m. 1210) senesinde Mekke-i mükerremeye geldiler. Bu uzun yolculukları sırasında, yolda herkesten, yardım, hürmet ve ikram gördüler. Orada bir müddet kaldılar. Babası orada vefât etti.

Seyyid Ahmed-i Bedevî (radıyallahü anh) şöyle anlatır: "Bir defa, Kâ'be-i muazzama etrâfında uyuyordum. Gizliden bir ses bana, "Uykudan uyan! Allahü teâlânın bir olduğunu zikret!" diyordu. Kalkıp abdest aldım, iki rek'at namaz kıldım. Allahü teâlâyı zikrettim. Sonra tekrar yattım. Uyuduğumda evvelki sesi tekrar duydum. Bana, "Kalk! Allahü teâlânın bir olduğunu zikret, uyuma! Yüksek derecelere kavuşmak istiyen uyuyamaz! Ne bir şey yiyebilir, ne de bir şey içebilir. Dâima, oruç tutmak ve geceleyin herkes uykuda iken namaz kılmak sûretiyle nefsinle mücâdele et! Kalk, böyle yap! Sana, yüksek hâller ve dereceler verilecek" diyordu. Bu rü'yânın te'sîriyle uyandım. Rü'yâmı, benden yaş, ilim ve derece bakımından yüksek olan ağabeyime anlattım. O da bana "Sırrını gizli tut! Söylenilenlere uygun yaşa! Nihâyetler, başlangıçtaki şeyler üzerine kurulur" dedi. Ben de bu nasihatlere uyarak ve pekçok gayret ederek, Allahü teâlânın izni ve ihsânı ile nice güzel hâllere ve yüksek derecelere kavuştum." Bundan sonra bir müddet Medîne-i münevverede ikâmet etti.

Ahmed-i Bedevî (radıyallahü anh), kendisini ilme ve ibâdete verdi. İnsanlarla alâkasını azalttı ve konuşmayı terk etti. Üst üste gördüğü rü'yâ üzerine Irak'a gitti. Orada; Ahmed Rıfâî, Abdülkâdir-i Geylânî, Hallâc-ı Mensûr, Sırrî-yi Sekatî, Ma'rûf-i Kerhî, Cüneyd-i Bağdadî gibi evliyânın kabirlerini ziyâret etti. 634 (m. 1236) senesinde, rü'yâsında Mısır'ın Tanta şehrine gitmesi işâret olundu ve yola çıktı. Kâhire'ye geldiğinde Mısır sultânı Baybars, onu, askeri ile birlikte karşıladı ve husûsî misâfirhânesinde ağırladı. Kendisine çok hürmet etti. Sonradan o da talebelerinden oldu.

Mısır'ın Tanta şehrinde bulunan bir çok âlim ve evliyâ arasında en meşhûrlarından olan Hasen Sâîg ve Seyyid Sâlim Magribî hazretleri, Seyyid Ahmed-i Bedevî'nin (radıyallahü anh) Tanta şehrine teşrîf edeceğini, gelmekte olduğunu haber alınca, Tanta'dan ayrılıp başka bir beldeye yerleştiler. Sebebi suâl edildiğinde, "Kasabanın asıl sahibi geliyor. Onun bulunduğu yerde bulunmak bize yakışmaz. Bizim yapacağımız, olsa olsa ona talebe olmaktır. Ona yakın bulunmakla, ona karşı edebde ve hizmette kusur etmekten korkuyoruz" dediler.

Seyyid Ahmed-i Bedevî (radıyallahü anh), zamanında bulunan evliyânın en büyüklerinden idi. Hak âşıkları her taraftan yanına koşarak, huzûru ve sohbeti ile şereflenmek için can atarlardı.

Ahmed-i Bedevî hazretleri, zamanla herkes tarafından tanındı. Her tarafta meşhûr oldu. Tanınan, büyük bilinen âlimler bile gelip kendisine talebe oldular. İslâmiyete ve âlimlere çok bağlı olan Sultan Baybars da bu kıymetli talebeler arasında idi. Devamlı zikir ve murâkabe hâlinde idi. Her an Allahü teâlâyı düşünür, bir ân hatırından çıkarmazdı. Hiç evlenmedi. Evlenmesini teklif edenlere; "Lütfen beni kendi hâlime bırakınız. Cennet hûrîlerinden başka biri ile evlenmemeğe azmettim" derdi. Dünyâ ile alâkası yoktu. Ya'nî dünyâ malının, onun kalbinde yeri yoktu. Üzerine giydiği elbise ve başına sardığı sarık, eskiyip kullanılmayacak hâle gelmedikçe yenisini almazdı.

Zamanın âlimleri, kendisini övmüş ve ona tâbi olmuşlardır. Kendisi hakkında: "Seyyid Ahmed-i Bedevî, sahili görülmeyen bir hakîkat ve irfan denizidir" demişlerdir.

Son devir Osmanlı ulemâsından Hacı Muhammed Zihnî efendi, Tuhfet-ür-Râgıb isimli kıymetli eserinde şöyle anlatır: “Büyük hadîs ve fıkıh âlimi İbn-i Hacer-i Askalânî hazretlerine, “Seyyid Ahmed-i Bedevî hakkında ne buyurursunuz?” diye suâl edildi. İbn-i Hacer hazretleri şöyle cevap verdi: O, Ebü’l-Fityân Ahmed bin Ali’dir. Çok heybetli bir zât idi. (Bu heybetinden kimse yüzüne bakmağa cesâret edemezdi). Bunun için yüzüne iki kat peçe (nikâb) örter öyle gezerdi. Bu sebeble Bedevî denilmiştir.”

Kur’ân-ı kerîmi ezbere bilir, çok Kur’ân-ı kerîm okurdu. Kur’ân-ı kerîm okurken çok değişir, bambaşka bir hâl alırdı. Şafiî mezhebinde olup, fıkıh ilminde âlim idi. Önceleri, çok cesur, atılgan, şecâatli bir mizaca sâhib idi. Kendisine eza eden olursa, onlara karşılık verirdi. Bunun için Attâb diye tanınmıştır. Sonraki hâllerinde ise, gayet sükût ve sükûn üzere bulundu. Bu hâli o derece olmuştu ki, bir şey söylemez, bir şey söylemesi icâb edince bunu işâretle anlatırdı. İnsanlardan ayrı, kendi hâlinde yaşardı. Devamlı oruç tutardı. Sâdece birer zeytin ile iftar ve sahur ettiği ve buna kırk gün devam ettiği rivâyet edilir. Kendisi; uzun boylu, buğday benizli, kolları uzun, bacakları etli, pazuları iri olup, gayet heybetli idi. Sağ yanağında bir ve sol yanağında iki beni vardı. Burnunun orta yeri bir parça yüksek olup, iki yanında birer tane ben var idi. Yüzü büyükçe ve gözleri sürmeli idi.

Vefâtından sonra, talebelerinin en büyüğü Hâce Sâlih Abdül’âl, hocasının yerine geçip, Halîfe-i Şeyh Ahmed (Ahmed-i Bedevî’nin vekîli) ünvanını aldı.

Ahmed-i Bedevî hazretlerinin kabri üzerine mükemmel bir türbe yapılıp, kendisini sevenler yakın ve uzak beldelerden ziyâretine gelmeye başladılar. Bu türbede her sene mevlîd-i şerîf okunması âdet oldu. Bugün, o mevlidin şöhreti aynen devam etmekte, herkes tarafından bilinmektedir. Ba’zıları bu mevlid okunmasını iptal etmek, kaldırmak istediler ise de mümkün olmadı, İbn-i Hacer-i Askalânî hazretlerinin torunu Ebü’l-Mehâsin, Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretleri hakkında sorulan bir suâle verdiği cevabta şöyle buyurdu: “Seyyid-i Bedevî Ahmed bin Ali hazretleri, Şemseddîn-i Beri el-Irâkî’nin huzûrunda yetişen evliyâdan idi. Beri (radıyallahü anh), Ali bin Nu’aym el-Bağdâdî’nin bu da Seyyid Ahmed Rıfâî’nin talebesi idi. Seyyid Ahmed-i Bedevî (radıyallahü anh) her an Allahü teâlâyı düşünür, O’nun muhabbetinin ve heybetinin te’sîri ile kendinden geçmiş olarak gözlerini semâya diker, gece gündüz öyle kalırdı. Kırk gün ve daha ziyâde birşey yiyip, içmez ve uyumazdı. Gözlerinin karası, bir ateş koru hâlinde idi. Talebelerinden Abdül’âl’e ve Abdülmecid’e (r.aleyhimâ) bilhassa alâka ve ihtimâm gösterirdi. Bunlardan Abdülmecîd (radıyallahü anh), birgün dayanamayıp hocasının yüzünü görmek istedi ve mübârek yüzünü hiç göremediğini, görmemeğe dayanamadığını, bu sebeple yüzünden nikâbını açmasını taleb etti. Hazreti Seyyid de; “Ey Abdülmecîd! Beni görmeğe dayanamazsın. Senin, benim gözlerime bir bakman canına mâl olur. Bir bakış, bir can mukâbilindedir” buyurdu. O da; “Ey efendim! Yeter ki mübârek yüzünüzü göreyim de, ölürsem öleyim. Zararı yok. Çünkü artık dayanamıyorum” dedi. Bunun üzerine Seyyid hazretleri nikâbını kaldırdı. Abdülmecîd (radıyallahü anh), Ahmed-i Bedevî’nin cemâlini görür görmez yere düştü. Rûhunu teslim etti.” Sâlih Abdül’âl ise hocasının vefâtına kadar yaşadı ve hocasının vekîli olup talebelere feyz vermek ve onları yetiştirmek vazîfesini aldı.

Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretleri, talebelerine teveccüh ederek terbiye eder ve konuşmazdı. Halîfesi Abdül’âl, dışarıdan, câhil, ma’nevî terbiyeden mahrûm, gâfil bir kimseyi Hazreti Seyyidin huzûruna getirince, Seyyid hazretleri hemen bir kerre nazar buyurmakla, o kimse, ma’nevî hâller ve yüksek dereceler ile dolmuş olurdu. Sonra Hazreti Seyyid, Abdül’âl’e; “Söyle, o kimse falan beldede sakin olup yerleşsin! Oradaki insanlara fâideli olsun!” buyururdu. Onun, talebeleri terbiye etmesi, yetiştirmesi, bu şekilde idi. Bir bakışla, uzun yıllar zahmet ve meşakkat çekmekle elde edilen derecelere bir anda yükseltirdi. Hazreti Bedevî, umûmiyetle bir evin damında bulunur, orada ibâdet ve tâatle meşgûl olurdu. Bunun için ona talebe olanlara Sütûhî veya Eshâb-ı Sath denirdi. Onun için Seyyid Ahmed-i Bedevî de (radıyallahü anh), Seyyid Ahmed-i Sütûhî diye de tanındı.

Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretlerinin kerâmetleri pek çoktur. Dillerde dolaşanları ve kitaplarda yazılanları toplansa cildler doldurur. En meşhûrlarından birkaçı şunlardır:

Bir adam omuzunda süt dolu kab ile Ahmed-i Bedevî hazretlerinin yanından geçerken. Ahmed-i Bedevî, parmağı ile kabı işâret eder etmez, kab yere düşüp süt tamamen döküldü. Bu hâle canı sıkılan adam, yere dökülen süte bakınca, içinde şişmiş bir yılan gördü. Sütü taşıyan kimse bu hâli farkedince çok sevindi. Çünkü, kendisi ve çocukları, muhakkak bir

ölümden kurtulmuşlardı. Bu lütfundan dolayı Allahü teâlâya hamd ve Ahmed-i Bedevî hazretlerine teşekkür etti.

Birgün kendi gözlerinde bir şişkinlik hâsıl oldu. Tedâvi için oradaki bir çocuktan bir yumurta istedi. Çocuk “Elinizdeki yeşil değneği verir misiniz?” deyince, Seyyid Ahmed-i Bedevî de verdi. Çocuk, annesine giderek; “Dışarıda bir kimse var, gözü ağrıyor, tedâvi için benden bir yumurta istedi ve bu değneği verdi” dedi. Annesi; “Şimdi, evimizde yumurta yoktur” dedi. Çocuk gidip durumu Ahmed-i Bedevî’ye bildirdi. O da; “Git, falan yerde vardır” buyurdu. Çocuk oraya gidince, orasını yumurta ile dolu buldu. İçinden bir tek yumurta alıp getirdi. O günden sonra Ahmed-i Bedevî’ye talebe oldu. Yanından ayrılmadı ve büyük evliyâdan oldu. Bu zât Abdül’âl idi. Vefâtından sonra da Seyyid hazretlerinin halîfesi oldu.

Rivâyet edilir ki, annesi, Abdül’âl’i yeni doğduğu bir sırada kundağa sarılı olarak, boğaların yemliğine bırakmıştı. O sırada içeri giren bir boğa, alışkın olduğu yemlikte yiyebileceği birşeyler ararken, boynuzu, Abdül’âl’in kundak bağına takıldı. Boğanın boynuzuna asılı olarak sallanan çocuğun düşmesi ve ölmesi an mes’elesiydi. İnsanlar heyecanla, boğanın etrâfında toplandıkça boğa daha da hırçınlaşıyor, yanına kimseyi yanaştırmıyordu. Tam o anda, gâibden bir el uzanıp çocuğu aldı. İnsanlar rahatladılar. Fakat çocuğu kurtaran eli tanıyamadılar.

Aradan seneler geçip, Ahmed-i Bedevî hazretleri Mısır’a gelince ve Abdül’âl kendisine talebe olup yanından ayrılmayınca, Abdül’âl’in annesi, Seyyid hazretlerine sitem eder oldu. Ahmed-i Bedevî hazretleri, ona haber gönderip, “Küçük iken boğanın boynuzundan almakla, dünyâ hayâtının devamına vesile olduğumuz için sevinmişti. Şimdi de, âhırette kurtulması için gayret ediyoruz. Niye üzülüyor ki? Sevinse daha iyi ederdi” dedi. Kadın bu haberi alınca, çocuğunu kurtaran elin o olduğunu anladı. Bundan sonra kendisi de, Seyyid hazretlerine çok muhabbet etti.

Seyyid-i Bedevî’nin talebelerinin büyüklerinden olan Abdül’âl diyor ki: “Hocam Ahmed-i Bedevî’ye kırk sene hizmet ettim. Bir an Allahü teâlâya ibâdetten uzak kaldığını görmedim. Birgün kendisine dînimizde fakirliğin ne olduğunu sordum. Bana cevaben, Hazreti Ali’nin bir kıssasını anlattı. Rivâyet olunduğuna göre, Hazreti Ali, Basra çarşısında, kibirli bir şekilde yürüyen bir fakiri görüp; “Sen kimsin?’ diye sordu. O da; “Bir fakîr” diye cevap verdi. “Fakrin (fakirliğin) alâmeti nedir?” diye sorunca; “Ey Ebû Hasen (Ali bin Ebî Tâlib) Senin ilmin bu kadar ziyâde iken, bunun cevâbını biz nasıl verebiliriz?” dedi. Bunun üzerine Hazreti Ali, fakirliğin alâmetlerini şöyle saydı: “Allahü teâlâyı tanımak. O’nun emirlerini gözetmek. Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesine yapışmak. Dâima abdestli olmak. Her hâlde Allahü teâlâdan râzı olmak. O’ndan gelen her şeye rızâ göstermek, inanmak, insanların ellerinde olan şeylerde gözü olmamak. Allahü teâlânın emirlerini yapmakta yarış etmek, gevşeklik göstermemek, insanlara karşı şefkatli ve merhametli olmak, insanlara karşı mütevâzi olmak. Şeytânı düşman bilmek. Eziyetlere sabretmek.” Bundan sonra bana; “Ey Abdül’âl! Allahü teâlâyı zikretmek kalb ile olur, sâdece dil ile olmaz. Allahü teâlâyı hâzır bir kalb ile an! Allahü teâlâdan gâfil olmaktan sakın! Çünkü, bu gaflet kalbi katılaştırır. Sabır, Allahü teâlânın hükmüne rızâ göstermektir. O’nun hükmüne rızâ göstermek ve emrine teslim olmak demek, ni’mete kavuştuğunda sevinip ferahlık duyduğu gibi, musibet ve sıkıntı geldiğinde de aynı sevinç ve ferahlığı duyabilmek demektir. Nitekim Allahü teâlâ, Bekâra sûresinin 155. âyet-i kerîmesinde meâlen, Peygamber efendimize (aleyhisselâm) hitaben; “(Ey habîbim! Musibet ve ezaya) sabredenlere (lütuf ve ihsânlarımı) müjdele!” buyuruyor. Zühd sahibi olmak, dünyâya düşkün olmamak demek; dünyevî arzu ve istekleri terk etmek sûretiyle, nefse muhalefet etmek demektir. Harama düşmek korkusundan dolayı, yetmiş tane helâli terk etmektir. Tefekkür etmenin hakîkati, Allahü teâlânın yarattıkları hakkında düşünmek, fakat Allahü teâlânın zâtı hakkında düşünmemektir. Ey Abdül’âl! Allahü teâlânın kullarından birine bir musibet gelse, bunun için sakın sevinme! Gıybet ve dedikodu yapma! İnsanlar arasında söz taşıma! Sana eziyet vereni, zulmedeni affet! Kötülük yapana iyilik et! Sana vermiyene ver.” Ahmed-i Bedevî (radıyallahü anh) bundan sonra; “Ey Abdül’âl! Doğru olan fakîr kimdir, biliyormusun?” diye sordu. Ben de; “Siz bilirsiniz efendim” dedim. Bunun üzerine sâdık olan fakîri şöyle ta’rîf etti: Sâdık olan fakîr, hiç kimseden birşey istemez. Eğer kendisine birşey verilirse, teşekkür eder, verilmezse sabreder. Sünnet-i seniyye üzere yürür. Bunlar bizim yolumuz üzere yüreyenlerin alâmetleridir. Yalan konuşmamak, kötü iş ve sözde bulunmamak, haramlara bakmamak, madden ve ma’nen temiz olmak, Allahü teâlâdan korkmak, zikre ve tefekküre devam etmek yolumuzun esaslarındandır. Hasen-i Basrî hazretleri buyuruyor ki: “Sâdık

olan fakirlerle birlikte bulunmakla, ba'zı mes'eleler öğrendim ki, bunlar, hikmet cevherlerindendir." ilmi olmıyan kimsenin dünyâda da âhırette de hiçbir kıymeti yoktur. Hilmi (yumuşaklığı) olmayan kimseye, ilmi fâide vermez. Allahü teâlânın kullarına şefkat etmeyen kimseye, Allahü teâlâ katında şefaat yoktur. Sabırlı olmayan kimseye, işlerinde selâmet yoktur. Takvâsı (Allahü teâlâdan korkması, haramlardan sakınması) olmayan kimsenin, Allahü teâlâ indinde hiçbir kıymeti yoktur. Bu altı hasletten nasîbi olmayan kimsenin, Cennette yeri yoktur." Ben hocam Ahmed-i Bedevî'nin bu nasihatlerini can kulağıyla dinleyip, bunlara uygun amel etmeye çok gayret ettim ve bunlara uymakla çok şeylere kavuştum."

Bir kadının oğlu esîr düşmüş idi. Kadıncağız ağlayıp sızlıyarak, Hazreti Seyyid'in huzûruna gelip kendisinden yardım istedi. Seyyid hazretleri, Allahü teâlânın ihsân ettiği rûhanî kuvvet ile kadının çocuğunu bir anda oraya getirdi. Kadın çok sevinip, teşekkür ederek gitti.

Ahmed-i Bedevî hazretlerini sevenlerden Şeyh Rekîn isminde bir zât vardı. Seyyid-i Bedevî birgün bu zâtı yanına çağırıp kendisine; "Ey Rekîn! Bana ileride büyük bir kıtlık olacağı ilham olundu. Bunun için sen, bol miktarda buğday alıp muhafaza et! Kıtlık zamanında insanlar senin biriktirdiğin bu buğdaydan pekçok istifâde ederler. Buğday te'min edebilmek için uzak memleketlere gitmek zahmetinden kurtulmuş olurlar. O zaman sen, elinde bulunan buğdayı insanlardan ihtiyâcı olanlara, Resûlullahın (aleyhisselâm) hürmeti için ikram ve ihsân olmak üzere çok ucuz fiyata sat!" buyurdu. O da; "Peki efendim" diyerek hocasının elini öptü ve oradan ayrıldı. O sıralarda buğday gayet ucuz ve her tarafta bol miktarda mevcût idi. Elinde bulunan bütün parasıyla buğday satın aldı. Bununla da kalmayıp, kendi ailesinden ve akrabasından izin alarak, kendilerinde bulunan zînet eşyâlarını da alıp, onlar ile de buğday satın aldı. Biriktirdiği bol miktardaki buğdayı mahzenlerde muhafaza etti. Bir zaman sonra, buğday fiyatları son derece pahalandı ve yakın yerlerde bulunamaz oldu. İnsanlar, ihtiyâçları olan buğdayı bulabilmek için uzak memleketlere gitmek ve çok yüksek fiyat ödemek mecbûriyetinde kaldılar. Rekîn (radıyallahü anh), Ahmed-i Bedevî'ye gelerek bu durumu arzetti. O da; "Elindeki buğdayı insanlara sat! Fakat onlara karşı müsamahalı davran, ucuza sat! Allahü teâlâ katında bunun sevâbı pek fazladır" buyurdu. Rekîn (radıyallahü anh) mahzenlerini açtı. Çok ucuz fiyattan buğday satmaya başladı. Fiyatı çok düşük tutmasına rağmen çok fazla kâr etti. Yakınlarından aldığı zînet eşyalarını fazlasıyla kendilerine iade etti. Ailesine, gerdanlık, çeşitli ve güzel elbiseler ve zînet eşyaları aldı. Fakirlere, muhtaçlara pekçok ikramlarda bulundu. Herkes kendisine yaptıkları sebebiyle çok duâ etti. Bundan sonra haccetmeye, Resûlullah efendimizin kabr-i şerîfini ziyâret etmeye niyet etti. Bu niyetini Seyyid-i Bedevî hazretlerine arzetti. O da izin verdi. Hazreti Rekîn, yol hazırlıklarına başladı. Hazırlıklarını tamamlayıp, yola çıkacağı zaman, Ahmed-i Bedevî'nin huzûruna vardı. Ahmed-i Bedevî (radıyallahü anh), "Allahü teâlâya tevekkül ederek yola çık!" buyurdu. Rekîn (radıyallahü anh) orada, Ahmed-i Bedevî'ye âit olan ve kullanılmayan bir aba gördü. Bereketlenmek için yanında bulundurmak niyetiyle bu abayı hocasından istedi. O da abayı verebileceğini fakat yolda kaybedip, bunun için de çok üzüleceğinden endişe ettiğini bildirdi. Fakat Rekîn, o anda bu inceliği anlıyamayıp, abayı yanında bulundurmak arzusunda olduğunu söyledi ve nihâyet abayı alarak yola çıktı. Hac vazîfesini îfâ edip geri dönerken, Akabe denilen yerde, abayı hatırladı. Eşyâları arasında aradı koyduğu yerde yoktu. Ararken abayı develerin ayaklarının altında, necâset bulaşmış olarak gördü. Hemen alarak, güzelce yıkadı ve kuruması için bir yere serdi. Başka ihtiyâçları ile meşgûl olurken, abayı kaybetti. Ne kadar aradı ise de, abadan hiçbir haber alamadı. Üzüntü içinde, Mısır'a Ahmed-i Bedevî hazretlerinin bulunduğu beldeye geldi. Kaybettiği abadan daha güzel ve daha pahalı bir aba satın alıp, bunu hocasının yanına götürdü. Bir de ne görsün. Yolda kaybettiği aba hocasının odasında duruyordu. Hayretler içinde abaya bakarken, Seyyid-i Bedevî, kendisine; "Ey Rekîn! Teaccüb etme! Sen onu yıkayıp serdikten sonra, ben, onun kaybolmasından endişe edip, aldım ve buradaki yerine koydum" buyurdu.

Bir defasında, o bölgenin vâlisi Tanta'ya gelmişti. Bir yere çadırını kurup yerleşti. Atları için yem istedi. Rekîn'den başkasında da buğday yoktu. Vâlinin adamlarının gelerek, kendisinden buğday isteyeceklerinden korkup, Ahmed-i Bedevî hazretlerinin yanına gitti ve durumu kendisine arzetti. O da, hiç üzülmemesini, endişe etmemesini, kendisinden buğday istedikleri zaman kamh-ı zeri (buğday taneleri, kırıntıları) bulunduğunu, başka birşey bulunmadığını söylemesini tenbîh etti. Nihâyet vâlinin adamları gelip, kendisinden buğday istediler. O da anbarında, kamh-ı zeri'den

başka birşey bulunmadığını bildirdi. Adamlar anbarın anahtarını alıp anbara girdiklerinde, hakîkaten, kamh-ı zeri'den başka birşey göremediler. Dönüp gittiler ve Rekîn'e de herhangi bir zarar yapmadılar. O da gidip bu durumu Ahmed-i Bedevî'ye arzedince, "Sana bir zarar yapamadıkları için Allahü teâlâya şükret, yalnız O'na hamd-ü senada bulun" buyurdu. Tabakât-ı Sugrâ kitabında bildirildiğine göre, Beyrutlu bir cemâat şöyle anlatırlar: "Biz oniki kişi idik. Fransızlar bizi esîr edip memleketlerine götürdüler. En ağır işlerde çalıştırmaya başladılar. Bir müddet sonra dayanamıyacak hâle geldik. Allahü teâlâ, Seyyid-i Bedevî'den yardım istememizi hatırımıza getirdi. Biz de, "Ey. Seyyid Ahmed-i Bedevî! insanlar, senin esîrleri, Allahü teâlânın izni ile memleketlerine gönderebileceğini söylüyorlar. Resûlullahın (aleyhisselâm) yüzü suyu hürmetine bizim memleketlerimize dönmemize vesile ol!" diyerek kendisinden yardım istedik. Bir anda kendimizi, daha önce hiç bilmediğimiz ve üzerinde bizlerden başka hiç kimsenin bulunmadığı bir binek üzerinde bulduk. O binekle oradan ayrıldık. Başımızda bulunan nöbetçilerin hiçbiri bizi farkedemedi. Anladıkları zamanda bize yetişemediler. Ahmed-i Bedevî hazretlerinin bereketi ile memleketlerimize varıp kurtulduk."

Ekseri büyük âlimlere olduğu gibi, bu büyük zâta da karşı çıkanlar, büyüklüğünü inkâr edenler oldu ise de, hepsi başlarına gelen çeşitli belâlar ve sıkıntılar sebebiyle cezalarını gördü. Bunlardan çoğu hatâlarını anlayıp, tövbe ederek talebelerinden oldular. Meselâ, Vech-ül-kamer diye isimlendirilen bir kimse vardı. Seyyid hazretlerinin herkes tarafından çok sevildiğini çekemezdi. Dil uzatırdı. Az bir zaman sonra suçlu bulunup idâm edildi.

Şafiî mezhebinin büyük âlimlerinden ve Seyyid Ahmed-i Bedevî'nin zamanında yaşamış olan İbn-üd-Dakîk, Azîz Dîrînî'ye haber gönderip, "İnsanlar, Seyyid Ahmed-i Bedevî ile çok meşgûl oluyorlar ve onu çok seviyorlar. Ona şu mes'eleleri sor! Eğer bilebilirse, tam bir velî olduğunu anlarız" dedi. Azîz Dîrînî de, Ahmed-i Bedevî'ye o suâlleri sordu. O da; "Bu suâllerin cevâbı Kitâb-üş-Şecere de vardır ve şöyle şöyledir" buyurup, hepsinin cevâbını tek tek verdi. Kitaba baktıklarında söylediklerinin aynen olduğunu gördüler. Bundan sonra İbn-üd-Dakîk'in ve Azîz Dîrînî'nin Seyyid hazretleri hakkında şüpheleri kalmadı. Muhabbetleri çok arttı. Kendilerine, Ahmed-i Bedevî hazretlerinden suâl edildiğinde, diğer âlimler gibi bunlar da; "Seyyid Ahmed-i Bedevî, sâhili görülmeyen bir hakîkat ve irfan denizidir" derlerdi.

Seyyid Ahmed-i Bedevî (radıyallahü anh), görünüş i'tibâriyle bir tarafa gitmezdi. Fakat uzak memleketlerden haberler verirdi. Zâhiren gitmese bile, ma'nen çok uzaklara gidip gelirdi. Allahü teâlânın evliyâsı için uzaklık mes'ele olmadığı için, bu zât da Allahü teâlânın izniyle uzak yerlerde görülebiliyor, darda kalan, yolu kesilen, kendisinden yardım isteyenlerin imdâdına Allahü teâlânın izniyle yetişiyordu. Bunun misâlleri pekçok olup kitapları doldurur.

Mısır'da Kâdı'l-kudât olan Takıyyüddîn isminde bir zât vardı. Ahmed-i Bedevî hazretlerinin büyük bir velî olduğunu biliyordu. Fakat, buna Seyyid hazretleri hakkında uygunsuz sözler söylemişlerdi. Bu da yakından ve iyice anlamak için Seyyid hazretlerinin yanına geldi. Kâdı'l-kudât, sohbet esnasında bir ara Seyyid hazretlerine, "Sizin hakkınızda bana, uygun olmayan haberler geldi. Cemâate gelmediğiniz, hattâ namazı kılmadığınız oluyormuş. Bu ise Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine aykırıdır ve bu hâl, sâlihlerin hâli değildir" dedi. Buna üzülen Ahmed-i Bedevî; "Sus! Yoksa uçarsın" deyip, Takıyyüddîn'e sert bir nazarla baktı. Nazarın şiddeti ile kendinden geçen Takıyyüddîn, bir anda kendisini uçsuz bucaksız bir sahrada buldu. Kendi kendisini çok ayıplayarak ve kendi kendine çok kızarak, "Hey ahmak ve aptal kişi! Allahü teâlânın dostlarında, evliyâsında kusur ve kabahat aramak senin ne haddîne! Bu ıssız sahrada kimsenin bulunmadığı bu yerde senin hâlin ne olacak?" diyordu. Ağlayarak, sızlayarak. Allahü teâlânın rahmet ve mağfiretine sığınarak "La havle.." okuyordu. Bu sırada çok uzaklardan bir kimse göründü. Gayet heybetli idi. Takıyyüddîn, bu ıssız sahrada bir insan ile karşılaşmanın sevinciyle ve kendisine yardımcı olur ümidiyle, o kimsenin yaklaşmasını heyecanla bekledi. Gelen kimse yaklaşınca, Takıyyüddîn koşarak ellerine sarıldı ve ağlayarak kendisine yardımcı olmasını istedi. O heybetli kimse, "Söyle bakalım. Derdin nedir?" dedi. Seyyid Ahmed-i Bedevî ile arasında olan hâdiseyi anlatınca, gelen kimse çok hayret etti ve "Hakîkaten sen, tehlikeli bir iş yapmışsın ve çok tehlikeli bir hâle düşmüşsün. Sen buranın Mısır'a olan uzaklığı ne kadardır, bilir misin?" dedi. Takıyyüddîn; "Ben buraları hiç tanımıyorum. Mısır'dan ne kadar uzakta olduğumu da bilemiyorum" deyince, gelen kimse; "Mısır ile buranın arası altmış günlük mesafedir" dedi. Bunun üzerine Takıyyüddîn'in çaresizliği ve korkusu daha da

arttı. Kendi kendine; “Allahü teâlânın rızâsı için beni bu müşkül durumdan kurtaracak birisi yok mudur?” diye söylendi. Buralarda ölüp gideceğini düşünerek; “İnnâlillah...” okuyordu. Sonra yine o heybetli zâta yalvararak; “Allahü teâlânın rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun. Sen bana yardımcı olamaz mısın?” dedi. O da; “Hiç korkma! İnşâallah selâmete erersin” dedi ve eliyle işâret ederek çok uzaklarda görülen bir kubbeyi gösterdi. “O kubbeyi görebiliyor musun?” dedi. Takıyyüddîn “Evet” deyince, o kimse; “İşte, senin kendisine uygunsuz sözler söylediğin Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretleri, ikindi namazını cemâatle orada kılar. Sen şimdi, hâline tövbe istiğfar ederek oraya git! ikindi namazı vaktine yetiş. Orada cemâatle namazını kıl! Namazdan sonra Seyyid hazretlerinin elini öp, özür dile! O, inşâallah seni affeder ve Allahü teâlânın izni ile seni memleketine ulaştırır” dedi. Takıyyüddîn, bu zâta teşekkür ederek ayrıldı ve sür’atle o kubbenin bulunduğu yere doğru gitti. Oraya varınca çok güzel bir câmi olduğunu gördü. İkindi namazı vakti olmak üzere idi. Abdest aldı. İçeriye girip oturdu.

Biraz sonra hiç tanımadığı, garîb kimseler câmide toplanmaya başladı. Nihâyet Seyyid hazretleri de geldi. Oradaki cemâate İmâm oldu. İkindi namazını kıldılar. Namazdan sonra, Seyyid hazretlerinin eline sarılıp, özür dilemeye hazırlanırken. Ahmed-i Bedevî (radıyallahü anh) “Hızır aleyhisselâmın yardımı, yol göstermesi olmasaydı çok zor durumda kalmıştın değil mi?” buyurdu. Bu kerâmet karşısında eski hâline daha çok pişman olan ve kendi kendine daha çok kızan Takıyyüddîn (radıyallahü anh) “Efendim! Ben hâlime tövbe ettim. Sizden çok özür diliyorum. Özrümü kabûl ediniz ve beni affediniz!” dedi. Seyyid hazretleri özrünü kabûl etti, sırtını sıvazladı. “Bir daha böyle düşünceleri kalbine getirme! Şimdi evine dön! Çocukların seni bekliyorlar” buyurdu. Takıyyüddîn; “Hay hay efendim! Bundan sonra hiçbir sözünüze ve hâlinize i’tirâz etmiyeceğim. Allahü teâlânın evliyâsında kusur ve kabahat aramıyacağım” dedi. Sahrada kendisine yol gösteren zâtın da Hızır aleyhisselâm olduğunu anladı. Sonra bir anda kendisini Mısır’da evinin önünde buldu. Bu hâlin te’sîrinden uzun müddet kurtulamadı.

Ahmed-i Bedevî hazretlerinin medfûn bulunduğu Tanta şehri yakınında bulunan Garbiyye şehrinin vâlisi, Ahmed-i Bedevî’nin (radıyallahü anh) büyüklüğüne inanmazdı. Bu sebeple, her sene Seyyid hazretlerinin türbesinde düzenlenmekte olan mevlid toplantılarına Garbiyye ahâlisinden katılmak isteyenlere de mâni olur, gitmelerine müsâade etmezdi. Bu hâli haber alan Muhammed Şenâvî hazretleri o şehre gidip vâli ile görüştü. Böyle yapmasının çok mahzurlu olduğunu, Seyyid hazretlerinin çok büyük evliyâ olduğunu anlatıp, kendisine çok nasihat etti. Vâli, nasihatleri kabûl etmedi. Eski hâline de devam etti. Bu hâle çok üzülen Muhammed Şenâvî (radıyallahü anh), bu durumu ma’nevî olarak. Seyyid Ahmed-i Bedevî’ye arzetti. O anda; “Sabret” O, yakında cezasını bulur” diye bir ses duyuldu. Az zaman sonra vâlinin yüzünde bir yara çıktı. O vâli, dudaklarını ve dilini dahî kaplayan bu yara sebebiyle, zelîl ve hakîr hâle düştü. Böylece, evliyâya düşman olmanın cezasını dünyâda iken çekmeye başladı. Bir müddet sonra öldü. Allahü teâlânın dostlarına, evliyâsına dil uzatanların, düşman olanların, âhırette çekeceği çok acı azâblar yanında, dünyâda çektiği böyle sıkıntılar pek az ve hiç kalır. Bunda çok dikkatli olmak icâb ettiğini İslâm âlimleri bildirmişlerdir.

İmâm-ı Şa’rânî hazretleri şöyle anlattı: “Hocam Muhammed Şenâvî (radıyallahü anh), evliyânın büyüklerinden idi.

Kendisine talebe olduğum zaman ilk defa beraberce, Seyyid-i Bedevî hazretlerinin türbesini ziyâret ettik. Kabrin yanında oturduk. Hocam Muhammed Şenâvî (radıyallahü anh) kabirde bulunan Seyyid-i Bedevî hazretlerine doğru seslenerek, beni tanıttı ve kendisine teslim ettiğini bildirip, “Efendim! Bu, bizim sevdiklerimizdendir. Buna ve bizlere himmet etmenizi istirhâm ediyorum” dedi. Kabirden “Peki evlâdım” diye bir ses duyuldu. Tam o sırada, Seyyid-i Bedevî hazretlerinin mübârek eli görüldü. Ben hemen elini öptüm. O da benim elimi sıkıca tuttu.”

İmâm-ı Şa’rânî hazretlerinin “Tabakât” adlı kitabında şu menkıbe nakledilmektedir. Mısır’da Ebü’l-Gays bin Ketîle isminde âlim bir kimse vardı. Birgün yolu, Ahmed-i Bedevî hazretlerinin medfûn bulunduğu beldeye düştü. Oradaki insanların, Seyyid hazretlerine çok büyük ihtimâm, hürmet gösterdiklerini görünce; “Siz de fazla yapıyorsunuz. Ona lüzumundan fazla ihtimâm gösteriyorsunuz!” dedi. Orada bulunanlardan biri; “Sen ne diyorsun. O çok büyük bir velîdir” dedi. Ahmed-i Bedevî hazretlerinin büyüklüğünü anlıyamamış olan bu zavallı adam, bu söze daha da içerledi. Fakat bir cevap vermedi. Bu kimse misâfir olduğu için kendisine yemek getirdiler. Yemekte kızartılmış bir balık vardı. Ebü’l-Gays yemek yerken boğazına bir kılçık takıldı. Saatlerce uğraştılar

ise de çıkartamadılar. Nice tanınmış doktorlar çağırdılar, onlar da çıkaramadılar. Artık yemekten, içmekten kesilmişti. Yataklara düştü. Her geçen gün ızdırâbı şiddetleniyor, hiçbir şey de yapamıyordu, ölecek duruma gelmişti. Nihâyet aradan bir sene geçtikten sonra, son çâre olarak Ahmed-i Bedevî hazretlerinin kabrini ziyâret edip, rûhâniyetinden yardım istemeyi düşündü. Yakınları bunu Seyyid hazretlerinin kabrine götürdüler. Kabrin yanında oturup, kendisine dil uzattığı için pişman olmuş bir kalb ile ve Seyyid hazretlerinin rûhuna hediye etmek niyetiyle Yâsîn-i şerîf okurken, kendisine bir aksırma hâli geldi. Doktorların uğraşarak çıkaramadıkları kılçık, orada bir aksırma ile çıkıverdi. O kadar rahatladı ki, sevincinden ne diyeceğini bilemedi. “Yâ Seyyid Ahmed-i Bedevî! Sizin çok yüksek bir velî olduğunuzu şimdi anladım. Ben sizin hakkınızda çok uygunsuz düşünüyormuşum. Sizin büyüklüğünüzü inkâr etmenin ne kadar yanlış olduğunu ve böyle düşünmenin ne büyük haksızlık olduğunu şimdi çok güzel anladım. Eski düşüncelerimden dolayı Allahü teâlâya tövbe ediyorum” dedi. Abdülvehhâb-ı Şa’rânî hazretlerinin bildirdiğine göre, Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretlerinin doğum ve vefâtının sene-i devriyelerinde ve başka zamanlarda, insanların bu zâta çok alâka muhabbet göstermelerinden rahatsız olan ve Seyyid hazretlerinin büyüklüğünü inkâr eden, kendini beğenmiş bir kimse vardı. Bu bozuk düşüncelerinde çok ileri gittiği bir gün idi. Yine Seyyid hazretlerine buğz eder hâlde iken, Hâfızasında ve kalbinde îmân ve ma’rifete âit ne varsa hepsinin bir anda silindiğini hissetti. Ne olduğunu anlıyamamıştı. Ne yapacağını şaşırdı. Bu hâlinin, Seyyid hazretlerine olan i’tirâzın bir cezası olabileceğini düşündü. Seyyid hazretlerinin kabrine gitti. Rûhâniyetinden imdâd istedi. Tövbe ettiğini, affedilmesini rica etti. Hazreti Seyyid’in kabrinden bir ses; “Bir daha inkar ve i’tiraza dönmemek şartıyle” diyordu. Adam; “Peki” deyip kabûl etti. Bundan sonra, îmân ve ma’rifete âit bildiklerinin tekrar kendisine verilmiş olduğunu hissetti. Bundan sonra da sözünü tuttu.

Yine İmâm-ı Şa’rânî hazretleri anlatıyor: “Ahmed-i Bedevî hazretlerinin, rûhu için okunan mevlid-i şerîf için toplanmıştık. Mecliste tanımadığımız ba’zı velîler de vardı. Onlara; “Siz nereden geliyorsunuz?” diye sordum. Hindistan’dan geldiklerini söylediler. “Bu kadar uzak yoldan tâ buralara kadar gelmenizin sebebi nedir? Ticâret falan mı yapıyorsunuz?” dedim. “Hayır. Biz sâdece Ahmed-i Bedevî hazretlerini ziyâret etmek ve mevlîdinde bulunmak için geldik” dediler. “Peki Hindistan buraya çok uzaktır. Bu kadar uzun yolu ne kadar zamanda kat ettiniz?” dedim. “Salı günü Hindistan’dan yola çıktık. Çarşamba gecesini Medîne-i münevverede Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) huzûrunda geçirdik. Perşembe gecesini Bağdad’da Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî’nin huzûrunda geçirdik. Bu gece de (ya’nî Cum’a gecesi) işte buradayız (Mısır’ın Tanta şehrinde Seyyid-i Bedevî hazretlerinin huzûrundayız)” dediler. Onlar böyle anlattıkça ben çok hayret ediyordum. “Niçin şaşıyorsunuz? Allahü teâlânın evliyâsı için bütün dünyâ bir adımlık yoldur” dediler.

Başka bir sene yine aynı münâsebetle toplandığımızda onları tekrar gördüm. “Hindistan’da size Ahmed-i Bedevî hazretlerini kim tanıttı?” dedim. “O nasıl söz? Bizim çocuklarımız bile bu zâtın büyüklüğünü bilir. Onu tanımayan var mıdır? Sâdece Hindistan’da değil. Okyanusların ötesindeki beldelerde, çok uzak yerlerde bulunan insan ve cinlerden müslüman olanlar, Seyyid hazretlerini tanırlar ve onun mevlidinde bulunmak üzere gelirler. Bunların hepsi Allahü teâlânın velî kullarıdır...” dediler.”

Evliyânın meşhûrlarından Muhammed es-Servî bir sene Seyyid-i Bedevî’nin (radıyallahü anh) kabrinde düzenlenen mevlîd cemiyetine gitmedi. Rü’yâsında Seyyid-i Bedevî hazretlerini gördü. Kendisine; “Resûlullahın ve diğer peygamberlerin (aleyhi ve aleyhimüssalâtü vesselâm), Eshâb-ı Kirâmın (radıyallahü anhüm) ve cümle evliyânın (rahmetullahi aleyhim) bulundukları bir cemiyette bulunmaktan ihtiraz mı ediyorsun? (sakınıyor ve çekiniyor musun?)” buyurdu. Bunun üzerine sabah erkenden yola çıkıp Tanta’ya gitti.

Yine İmâm-ı Şa’rânî hazretleri; “Minen” isimli eserinde şöyle anlatıyor “Seyyid-i Bedevî’nin doğumunun sene-i devriyesinin birgün evveli idi. Kendisini rü’yâmda gördüm. “Eğer ziyâretimize gelirsen, Melûhiye yemeği ikram ederiz” buyurdu. Bu rü’yâ üzerine Tanta’ya gittim. Beni tanıyanlar karşıladılar. Üç gün misâfir kaldım. Her gittiğim yerde, Melûhiye yemeği ikram ediyorlardı. Bunun, Seyyid hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu anladım.”

Yine İmâm-ı Şa’rânî hazretleri şöyle anlatıyor “Hocam, Muhammed Şenâvî, Tanta’da bir hamam yaptırmıştı. Bir miktar kurşuna ihtiyâç duyuldu. O civarda da kurşun yoktu. Ancak Medîne-i münevvereden te’min edilebilirdi. Beraberce

Seyyid-i Bedevî hazretlerinin türbesine gittik. Muhammed Şenâvî (radıyallahü anh) murâkabe ederek, Seyyid hazretlerine bu durumu suâl etti. Kabirden, ikimizin işitebileceği hafif bir ses; “Allahü teâlâya tevekkül üzere sefere çık” diyordu. Hocam gidip, Medîne-i münevvereden kurşunu getirdi.

Bir seferinde Hâce Halebî adında birisi, yanında kumaş gibi mallar olduğu hâlde, mevlidde hazır bulunmak üzere Ahmed-i Bedevî hazretlerinin türbelerine doğru yola çıktı. Yolda yedi atlı yolunu kesip, mallarını almak istediler. Hâce Halebî, o anda Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretlerinin rûhâniyetinden yardım istedi. Sözü henüz bitmeden, beyaz bir ata binmiş ve gözlerinden başka bir yeri görünmeyen cesur bir zât geldi ve eşkiyaları kovaladı. Hâce Halebî, o gelen zâtı tanıdığını ve onun Ahmed-i Bedevî olduğunu söyledi.

İmâm-ı Şa’rânî’nin (radıyallahü anh) bildirdiğine göre, evliyâdan Muhammed Şenâvî hazretlerinin kardeşinin bir merkebi vardı. Birgün bu merkeb kayboldu. Merkebin sahibi çok aradı isede bulamadı. Nihâyet Seyyid Ahmed-i Bedevî’nin (radıyallahü anh) türbesine gitti. Oturdu. Onun rûhâniyetinden yardım istedi ve kendi kendine “Merkebim gelmedikçe buradan kalkmıyacağım” dedi. Biraz sonra merkebin gelip, türbenin dışında kendisini beklediğini gördü. Çok sevinip Allahü teâlâya şükretti.”

Seyyid Ahmed-i Bedevî hazretlerinin türbesinin kubbesinde, Resûlullah efendimizin mübârek ayak izlerinin bulunduğu bir taş vardı. Bu kıymetli taş, kubbeye öyle güzel yerleştirilmişti ki, türbeye girenler, önce bu taşı görürler, bundan sonra Seyyid hazretlerini ziyâret ederlerdi. Ba’zı kimseler, bu taşın buradan alınarak müzeye konmasını, burada bırakılmamasını söylediler. Zamanın idârecilerini de ikna edip, taşı alıp müzeye nakletmek için teşebbüse geçtiler. Fakat ne kadar uğraştılar ise de, taşı yerinden ayırmak mümkün olmadı. Bu hâlin, Seyyid hazretlerinin bir kerâmeti olduğunu, taşı yerinden ayıramayacaklarını anlayıp, bu niyetlerinden vazgeçtiler.

Yine İmâm-ı Şa’rânî (radıyallahü anh) anlatıyor: “Birgün Seyyid-i Bedevî hazretlerinin türbesine yakın bir yerde, eli-kolu bağlı bir esîr gördüm. Şok geçirmiş gibi bir hâli vardı. Merak edip hâlini sordum. Şöyle anlattı: “Küffâr memleketine gitmiştim. Orada beni esîr edip, zincire vurdular. Çok sıkıntı çekiyordum. O sıkıntılı hâlde, Seyyid-i Bedevî hazretlerinden imdâd istedim. Birden Hazreti Seyyid’i yanımda gördüm. Beni alıp, bir anda buraya getirdi. Bunları dinleyenler, Seyyid hazretlerinin bir kerâmetini daha görmüş oldular.”

Sâlim isminde bir kimse başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlattı: “Ben küffâr memleketlerinden birinde esîr idim. Başımda bir nöbetçi asker vardı. Bu asker, müslümanların, Seyyid-i Bedevî’yi çok sevdiklerini, sıkıntıda kalınca rûhundan yardım istediklerini ve Allahü teâlânın izni ile böyle insanların imdâdına yetiştiğini duymuş Bunun için benim Seyyid hazretlerinden yardım talebinde bulunmamdan korkuyordu. Bana sık sık; “Eğer senin, yâ Ahmed Bedevî! dediğini işitirsem, çok eziyet, işkence ederim” diye tehdit ederdi. Birgün bu korkusundan dolayı beni büyük bir sandık içine koydu. Kapağını kilitledi. Kendisi de sandığın üzerine yattı. Geceleyin ben, Hazreti Seyyid’den yardım isteyip, “İmdat Seyyid Ahmed Bedevî hazretleri! Bana yardım ediniz!” dedim. Seyyid Ahmed hazretleri geldi. İçinde bulunduğum sandığı, üzerinde yatan askerle beraber alıp götürdü. Bir anda kendimizi, bilmediğimiz bir yerde bulduk. Orada beni sandıktan çıkardı ve gözden kayboldu. Etrâfımızda toplananlara, olanları anlattık. Onlar, “Burası Kayravan’dır. Geldiğiniz yer ile arası çok uzaktır” dediler. O asker de bu hâl karşısında çok şaşırdı ve müslüman oldu. Seyyid hazretlerinin kabrini ziyâret için beraberce Mısır’a gittik.”

İmâm-ı Şa’rânî hazretleri anlattı: “Hazreti Seyyid-i Bedevî’nin türbesine yakın bir yerde oturuyordum. Seher vakti idi. Birden, Hazreti Seyyid’in türbesinin kubbesinin üstünde bulunan, hilâlin değirmen taşı misâli ses çıkararak döndüğünü gördüm. Böyle üç devir yapıp, ondan sonra durdu. Mühim hâdiselerde türbenin üzerindeki hilâlin döndüğü tecrübe edilmişti. Daha sonra Kânunî Sultan Süleymân Hân hazretlerinin Rodos adasını fethetmiş olduğu haberi geldi.”

Ahmed-i Bedevî hazretlerinin Salevât, Vesâyâ, el-İhbâr fî halli elfâz-ı gâyet-ül-ihtisâr ve başka eserleri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 309

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 183

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 345

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 314

5) El-A'lâm cild-1, sh. 175

6) Îzâh-ül-meknûn cild-2, sh. 644

7) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 521

8) Kâmûs-ül-a'lâm cild-1, sh. 787 cild-2, sh. 1257

9) Hadikat-ül-evliyâ son kısım, sh. 1

10) Tabakât-ül-evliyâ, sh. 422

11) Tuhfet-ür-Râgıb sh. 65

12) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 980

13) Rehber Ansiklopedisi cild-1, sh. 120

14) Mir'ât-ül-harameyn (Mir'at-ı Medine) sh. 1049

15) Kıyâmet ve âhıret sh. 128

16) Menâkıb-ı Ahmed-i Bedevî

ALÂÜDDÎN-İ SÂBİR

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali Ahmed Sâbir olup, Mahdûm Ali Ahmed Sâbir diye tanınmıştır. Lakabı, Alâüddîn'dir. Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretlerinin yetiştirdiği en büyük velîlerden ve halîfelerinin önde gelenlerindendir. Onun kızkardeşinin oğlu ve aynı zamanda dâmâdı idi. Alâüddîn-i Sâbir (radıyallahü anh) Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretlerine lâyık bir talebe, onun tam bir vekîli, her haliyle kâmil bir velî idi. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde emsalsiz idi. Haramlardan, şüphelilerden, dünyâya düşkün olmaktan, dünyâya düşkün olanlarla beraber olmakdan çok uzak, kendi hâlinde yaşayan bir zât idi. Allahü teâlânın aşkıyla kendinden geçmiş bir hâlde bulunurdu. Ettiği duâ hemen kabûl olunurdu. Ağzından ne duâ çıkarsa, cenâb-ı Hak onu kabûl ederdi. Yaptığı duânın kabûl edildiği hemen görülürdü. Her an Allahü teâlâ ile meşgûl idi. Bir an O'ndan gâfil (O'nu unutmuş) olmazdı, öyle yüksek bir velî idi ki, değil insanlar, vahşî hayvanlar ve kuşlar bile hizmetine koşardı. Ba'zı vahşî hayvanlar gelerek, kuyruklarıyla dergâhın önünü süpürürlerdi. Bunlar, olamıyacak şeyler değildir. Allahü teâlâ, evliyâsından dilediğine böyle ihsânlarda bulunur. Büyüklüğünü, üstünlüğünü anlıyamadığı için, kendisine i'tirâz eden, ba'zı insanlar oldu ise de, bunların hepsi, çeşitli hastalıklar sebebiyle, dayanılmaz acılar çekerek telef olmuşlar, evliyâya karşı gelmenin cezasını dünyâda iken çekmeye başlamışlardır. Allahü teâlânın velî kullarına dil uzatan, büyüklüklerini inkâr edenlerin sonları, hep böyle felâket olmuş, ebedî felâkete sürüklenmişlerdir.

Alâüddîn-i Sâbir, Allahü teâlâyı tanıyan âriflerin büyüklerinden, ilmiyle âmil, faziletler sâhibi, evliyâlık yolunda çok yüksek mertebelere ulaşmış bir zât idi. Zamanında bulunan evliyânın baş tacı, hakîkati arayanların yol göstericisi, zamanın süsü idi. Keşf ve kerâmetler, yüksek makamlar sahibi idi.

Alâüddîn-i Sâbir, Cum'a gecesi Hirat'ta 592 (m. 1196)'de Rebî'ul-evvel ayının 19. gecesinde doğdu. 690 (m. 1291) senesinde vefât etti. Annesinin karnında iken bile acâib hâlleri görülürdü. Annesi, parlak kırmızı bir ışığın kendisi ile semâ arasında gidip geldiğini sık sık görürdü. Karnındaki çocuğun, bilinmeyen kimselerle konuştuğunu işitirdi. Doğum esnasında ebe, abdestsiz olarak çocuğu tutmak istediğinde, elleri ve vücûdu ateş gibi olup, titremeye başladı. Annesi çocuğa abdestsiz değmemesini, onun çok mübârek bir çocuk olduğunu söyledi.

Ebe gidip abdest aldı ve çocuğa dokunabildi. Ebe, abdestli olarak çocuğu kucağına aldı. Çocuğu yıkayacağı zaman, çocuk gözlerini açtı. Evin damına baktı. Evin üstündeki şeyler aniden açıldı. Aynı anda kırmızı bir bulutun, çocuğun üzerine doğru indiği ve sonra semâya doğru açık damdan yükseldiği görüldü. Hem evin, hem de Hirat'daki bütün evlerin kokusu değişti. Bütün şehir mis gibi bir kokuya gark oldu.

Ali Ahmed Sâbirî, annesinin karnında iken Resûlullah (aleyhisselâm) görünüp. İsmini "Ahmed" koymasını emir buyurmuşlardı. Kısa bir zaman sonra Hazreti Ali efendimiz görünerek. İsmini "Ali" koyun dediler. Her iki emre de uyarak, doğumundan evvel Ali Ahmed ismi kondu. Doğumdan sonra ise bir evliyâ, Alâüddîn ismi konmasını teklif etti. Böylece ismine Alâüddîn de dendi.

Doğumundan i'tibâren Alâüddîn-i Sâbir, bir sabır nümûnesi olarak görüldü, ilk altı ayda, kırk gün annesinin sütünü emmedi. Bir yaşına kadar, diğer altı ay içinde 15 gün oruç tutar, 15 gün süt emerdi. Üç yaşında ana sütünü terk ederek, ara sıra küçük bir parça arpa ekmeği ve Hindistan'a mahsûs bir çeşit nohut ekmeği yerdi. Dört yaşında konuşmaya başladığında, ilk söylediği söz; "La mevcûde illallah" (Allahü teâlâdan başka hiçbir şey yoktur) oldu. Beş yaşında iken, mübârek pederi vefât etti. O zaman bir sene susmayı tercih etti. Yedi yaşında iken muntazaman hergün oruç tutmaya başladı. 4 ilâ 5 günde bir, biraz kuru ekmek kırıntısı yerdi. Bu yaşında teheccüd namazı kılardı ve kendisini tamamen Allahü teâlâya verirdi. O yaşında dahî, annesinin ısrarlarına rağmen karyolada hiç yatmadı.

Annesi; "Yavrum neden bu kadar sıkı mücâhedeyi bu yaşında yapıyorsun?" dedikte; "Sevgili anneciğim elimde değil, kendimi Allahü teâlânın aşkında yakmak istiyorum. Böyle yaşamak hakîkaten hoşuma gidiyor" buyurmuştur.

Ahmed Sâbir'in kerâmeti, annesinin karnında iken görülmeye başladı. Birgün muhterem babaları Şah Abdürrahîm, seccade üzerinde kendinden geçmiş bir hâlde, sabahın erken saatlerinde oturuyordu. Aniden koskoca bir yılan, tavandan önüne düştü. Gözlerini açar açmaz, koskoca yılanın önünde ikiye bölünmüş hâlde yatar vaziyette durduğunu gördü. Hâdiseyi göstermek için hanımını uyandırdı. Hanımı dedi ki; "Bir rü'yâ görüyordum. Alâüddîn Ali Ahmed bana; "Bu günden i'tibâren hiç bir yılan, bizim ailemizden veya bizim evlâtlarımızdan hiç birimizi ısırmıyacaktır. Bugün dünyâdaki yılanların şahını öldürdüm. Yılanlar bana neslimizden hiç kimseye zarar vermiyeceklerine dâir söz verdiler" dedi."

Babası Şah Abdürrahîm'in bu dünyâdan ayrılma zamanı geldiğinde, mi'desinde çok şiddetli bir ağrı baş gösterdi. Halk, Ali Ahmed'e babasının iyileşmesi için duâ etmesini söylediklerinde, onlara buyurdu ki: "Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) gördüm. Cennet-i a'lâ'da babamı görmeye hazır idiler. Ve buraya, ellerinde Cennet elbiseleri ile gelen meleklerin seslerini duyuyorum. Babamı götürmek üzere geliyorlar. Şimdi duâ etmenin hiçbir faydası yoktur." Sözlerini bitirir bitirmez muhterem pederi, rûhunu teslim etti ve bütün ev değişik bir koku ile doldu. Dünyâ kokularına benzemiyordu ve çok güzeldi.

Ali Ahmed Sâbir'in annesi asîl bir aileye mensûb olup, Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'in kız kardeşi idi. 571 (m. 1175)'de Şah Abdürrahîm hazretleri ile evlendi. Sık sık Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizi rü'yâda görürdü. Abdürrahîm, Hazreti Gavs-ül-a'zam Abdülkâdir-i Geylânî'nin torunu idi. O zamanlarda Hazreti Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker ve ailesi Afganistan'dan gelip, Mültan'a yerleşmişlerdi. Evlendikten sonra, Bağdad'dan gelen hocası ile Hirat'a yerleştiler.

Ve Muhammed Ebü'l-Kâsım Gürgânî'nin terbiyesi altına girdiler. Babası Abdürrahîm'in vefâtından sonra, hem anne, hem de çocuk, zor günler geçirdiler. Fakat bu asîl hanım, hiç kimseden yardım istemedi. Bu zaman zarfında Ali Ahmed, sâdece su içer ve şayet varsa dört veya beş günde bir, biraz ekmek kırıntısı yerdi. Bu kadar fakirlik zamanında birgün, Ali Ahmed çok büyük bir açlık hissetti. Annesinden yemek için birşeyler istedi. Annesinin pişirecek birşeyi yoktu, öğle namazından sonra Ali Ahmed tekrar yemek istedi. Annesi, su dolu tencereyi ateşe koyarak yemek yapıyormuş gibi göründü, ikindi namazına kadar sabrettikten sonra "Yemek ne oldu?" diye sorduğu zaman, henüz pişmedi, dedi. İkindi namazından sonra dayanamayıp, kendisi kapağı kaldırdı. Tencerenin içi pilavla dolmuştu. Annesine dönerek: "Anneciğim, pilav olmuş" dedi. Annesi, hayretler içerisinde koşarak geldi. Pilav daha önce hiç kokmadığı hâlde, şimdi değişik ve güzel bir kokuya sahipti.

Ali Ahmed yemeğini bitirdiği zaman, annesi oğlunu Muhammed Ebü'l-Kâsım'a gönderdi. Ebü'l-Kâsım hazretlerine de durumu anlattı. Pilavdan biraz götürüp kendisine gösterdi. Ebü'l-Kâsım hazretleri pilavdan tattı. Annesi, "Oğlumu, dayısı Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'e teslim edeyim mi?" dedi.

Ebü'l-Kâsım, diğer talebelerle istişâre etti. Hepsi de kabûl ettiler.

Hirat'dan yola çıkan Ali Ahmed, annesi, Muhammed Ebü'l-Kâsım Gürgânî ve Alîmullah Ebdâl, Hansî'ye 24 Şa'bân 601 (m. 1204)'de vardılar. Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker onlara kucak açtı. Bu büyük evliyâ, ilk bakışta Ali Ahmed'in alnında parlayan nûru gördü. Kızkardeşine, böyle nâdîde bir cevheri kendisine getirdiği için teşekkür etti. Bakımını ve ilim öğretilmesi işini üzerine aldı. Böyle bir talebenin kendisine gelme sevincinden vecde geldi. Bir zaman vecd içinde kaldıktan sonra, kızkardeşi; "Onu sizin hizmetinize getirdim.

İnşâallah onu kabûl edersiniz sevgili kardeşim” dedi. “Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretleri buyurdular ki; “Biz, Ali Ahmed’den, onun doğum ve ilerideki hâllerinden zâten haberdâr idik. Bizim yanımızda üç sene de ilmini tamamlıyacak” diye cevap verdi.

“Sirr-ül-Abdiyyât” kitabında yazıyor ki; Ali Ahmed, verilen dersleri çok kısa bir zamanda öğreniyordu. Oruç tutuyor ve mücâhede yaparak nefsini terbiye ediyordu. Tedrisâtını üç senede bitirdi. Başkaları belki altı senede bitirebilirdi. Tedrisâtını bitirince, annesi, kardeşinden Hirat’a dönmek üzere izin istedi. Dedi ki: “Sevgili kardeşim! Ali Ahmed’im oruç tutmağı çok sever. Lütfen göz-kulak olunuz ki, açlıktan ölmesin. Yaşarsam, oniki sene sonra geri gelip düğününü yaparız.” Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker tebessüm buyurdu. Annesinin gönlünü yapmak için, Ali Ahmed’i yanlarına çağırdı ve ona mutfağın yemek dağıtım vazîfesini verdi. Kız kardeşi buna memnun oldu. Sabah ve akşam namazlarından sonra, Ali Ahmed, fakirlere yemek dağıtırdı. Sonra hücresine çekilir, mücâhede yapardı. Yemek yiyenler, Ali Ahmed Sâbir’in vazîfeyi, aldığı günden beri, yemek dağıttığı hâlde kendisinin hiç yemek yediğini görmediler.

Birgün Ferîdüddîn Genc-i Şeker hazretlerine, Ali Ahmed’in hücresinde ağladığı ma’lûm oldu. Yemek dağıtımından sonra, Ali Ahmed’i bulup ağlama sebebini sordu. Ali Ahmed Sâbir; “Allahü teâlâ, bizi dünyâ hayâtından ayırdı. Velîlerin ve “Ricâl-ül-gayb” ismi verilen evliyânın hâricinde hiçbir insan yanıma gelmiyecek.

Yoksa, evliyâlık yolunda ilerliyebilmem mümkün olmaz. Allahü teâlânın muhabbeti beni kapladı. Allahü teâlâ merhamet eylesin, ileride benim için daha neler olacak. Allahü teâlânın takdîrinden kaçılmaz. O’nun irâdesine mûtîyim” dedi ve hücresine çekildi.

Günlerce odasında murâkabe hâlinde kaldı. 17 Muharrem 623 (m. 1226)’de Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretleri, Ali Ahmed Sâbir’in hücresine girdiler. Kendisini derin bir murâkabe hâlinde buldular. Yüksek sesle sağ kulağına, yedi defa Kelime-i tevhîd okudular. Ancak yedincisinde gözlerini açabildi. Kendisini dışarıya çıkardı. Önceden hazırladığı celseye oturttu. Takkesini ve hırkasını giydirerek; vekîli olduğunu herkese ilân etti.

Ali Ahmed Sâbir, İslâmiyetin zayıfladığı Kalyar’a Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker’in emri ile gönderildi. 15 Zilhicce 650 (m. 1252)’de Alîmullah Ebdâl ile birlikte Kalyar’a hareket etti. Oraya vardığında Ebü’s-Samed bin Abdülvâhid bin Kutbiddîn Ensârî’nin evinde kaldı. Ertesi gün, Kalyar’a vazîfeli olarak geldiğini, câmide herkese duyurdu. Mûsâmmad Gülzâdî ve 36 yaşındaki oğlu Behâeddîn ve Cemâl Rohagar isimli bir komşusu. Alâüddîn-i Sâbir’in ilk talebeleri oldular. Hem Behâüddîn, hem de Cemâl, câmide açıklama yapılırken oradaydılar. Onlar, Sâbir hazretlerini desteklediler. Ancak diğerleri aldırış etmeyip dağıldılar.

Ertesi gün, Kalyar’ın câmiinde va’z ederek, kendisinin Kalyar halkına İmâm olarak gönderildiğini tekrar bildirdi. Ama halk; “Bizim rehberimiz Kur’ân-ı kerîm, imamımız Kâdı Tabrak Rûfî’dir. Bu geleneği değiştirmeyiz” dediler. Alâüddîn-i Sâbir, kendisini vazîfelendirenin ve gönderenin, sultân-ül-evliyâ Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker olduğunu söyledi. Halk, birşey demeyip dağıldı ve durumu Kâdı Tabrak’a haber verdiler. 19 Zilhicce 650 (m. 1252) Cum’a günü Kâdı Tabrak, Cum’a namazına geldi. Alâüddîn-i Sâbir hazretlerine; “Sen bizim kutbumuz isen, üç ay önce kaybettiğim keçim hakkında bana bilgi ver. Şayet bunu yapabilirsen kutub olduğuna inanacağım” dedi. Alâüddîn-i Ahmed, gökyüzüne bir an baktı ve sonra buyurdu ki: “Şehirde keçinin etini yiyenler gelsinler. Yoksa onları isimleriyle çağıracağım.” Birkaç dakika içerisinde câmide 27 kişi öne çıktı. Hayretler içinde kalmışlardı. Sâbir hazretleri sordu: “Reîsinizin keçisini, nerede kestiğinizi söyleyin. Yoksa ben söylemek zorunda kalacağım.” Hepsi birden hâdiseyi inkâr etmeye başladılar. Mahdûm Ali Ahmed Sâbir, Kâdı Tabrak’la birlikte câmiye gelen Zamvan isimli şahsa! “Keçiyi ismiyle çağır” dedi. O da; “Hirnıana” diye bağırdı. O anda yirmiyedi kişinin karnından şöyle bir ses geldi: “Ben, buradayım. Bunların mi’delerine taksim oldum. Bunlar beni, geceleyin Sadrak kuyusunun kenarında kestiler, artıklarımı ve kemiklerimi taşa bağlayıp, kuyunun dibine attılar. Etimi kızartıp yediler.” Bu kerâmete şâhid olanlar, Sâbir’in Kalyar İmâmı olduğunu kabûl ettiler. Kâdı Tabrak ise; “Bu, büyücüdür. Yaptığı kerâmet değildir, büyü aldatmasıdır” dedi. Zayıf karakterli reîs Zamvan, fikir değiştirip Mahdûm Sâbir’e “Sen bir büyücüsün, yaptıkların büyüdür” dedi. Sâbir hazretleri, “Elhamdülillah! Bu fakîr, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm), bir sünnetine uydu. O’na büyücü dedikleri gibi, bize de diyorlar” dedi. Daha sonra câmiyi terk ederek,

Muhammed Gülzâdî'nin evine gitti. Orada olup bitenleri bir rapor hâlinde yazarak Alîmullah Ebdâl ile, Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretlerine gönderdi.

20 Zilhicce 650 (m. 1252) de Alîmullah Ebdâl, Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'e raporu verdi. O da bir fetvâ hazırlayarak, Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizin ma'nevî tasdiki ile Kâdı Tabrak'a gönderdi. Kâdı Tabrak, fetvâyı aldığı zaman yırttı ve Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'e şöyle yazdı: "Rehberimiz Kur'ân-ı kerîm'dir. Uzun zamandır Kalyar'ın imameti bizdedir. Bunu hiç kimseye siz emrettiniz diye veremeyiz. Sizin emirlerinizin bizim için bir ma'nâsı yoktur. Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) doğrudan emri gelirse, halîfenizi imamımız olarak kabûl edebiliriz." Mektûp ve yırtık fetvâ, Ali Ahmed Sâbir'e, Safrat isimli kadının hizmetçisi ile getirildi. Çok üzülen Alâüddîn-i Sâbir, Safrat'a, "Madem ki o, bizim hocamızın fetvâsını yırtmıştır, biz de onun ismini Levh-il-mahfûzdan yırttık. Ve bugünden i'tibâren bilsin ki, kendisi ve ona tâbi olanlar. Kıyâmete kadar cezâlanacaklardır" dedi. Alâüddîn-i Sâbir, hâdiseleri aynen Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'e iletti. Yırtılmış fetvâ ve mektûp. Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'in eline varınca, odasına kapanıp, onüç gün sonra çıktı. Kalyar reîsi Zamvan'a. 7 Muharrem 651 (m. 1253)'de şöyle bir mektûp yolladı: "Allahü teâlâ, sizlere Kalyar'a reîs olmak nasîb etti ise, Ali Ahmed'in de İmâm olmasını takdîr eyledi. Kendisini İmâm tanımanız ve itaat etmenizi tavsiye ederim. Siz, Ali Ahmed'in, isimlerinizi Levh-il-mahfûzdan yırttığını bilmiyorsunuz, imamınızı kabûl etmez iseniz, Allahü teâlâ size gazâb eder. Kabûl ederseniz. Allahü teâlâ ve O'nun Resûlü (aleyhisselâm) hoşnûd olur. Kâdı Tabrak ile beraber. Ali Ahmed'e büyücü demişsiniz. Bunları unutunuz. Benim Ahmed'im. Allahü teâlânın sevgili kullarındandır. Size İmâm olarak vezîfelendirilmiştir.

Bu fakîr ilâve ederim ki, Kâdı Tabrak. Ali Ahmed'e hürmet ve itaat etsin. İtaat etmezse, Allahü teâlâya isyan etmiş olur. Allahü teâlâ, kendine isyan edenleri cezalandırır. Cezasının ne kadar acı olduğunu herkes bilir. Ayrıca, yazmaya, anlatmaya lüzum yoktur. Alâüddîn-i Sâbir'in babasının ismi Hazreti Abdürrahîm'dir. Onun babası Abdülvehhâb Seyfüddîn, onun babası Gavs-ül-a'zam Abdülkâdir Muhyiddîn Geylânî'dir. Ne yazık ki, evlâd-ı Resûl (aleyhisselâm) varken, siz Kalyar halkı, başkalarının imametini tercih edersiniz. Tövbe ediniz ve Allahü teâlâdan korkunuz! Resûlullahın (aleyhisselâm) evlâdına hürmet, hepimize lâzımdır. Tekrar ederim ki, şayet itaat etmezseniz, hepiniz helak olursunuz. Allahü teâlâ; "Resûlullaha itaat, Allahü teâlâya itaattir" buyuruyor. Şimdi itaat etmek ve etmemek sizin mes'ûliyetinizdedir." Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker, mektûbunu mühürledi ve; "Kıvâmüddîn Zamvan'a götür" dedi. Mektûp, Kıvâmüddîn Zamvan'a gittiğinde, Kalyar'ın ileri gelenleriyle beraber Kâdı Tabrak da oradaydı. Zamvan, mektûbu alır almaz Alîmullah Ebdâl'e sordu: "Ferîdüddîn hazretlerinin yanından ne zaman ayrıldın?" "Öğle namazını onlarla kıldım, ikindi namazını Kalyar'da Mahdûm Ali Ahmed Sâbir ile kıldım" dedi. "Bu kadar uzun yolu, bu kadar kısa zamanda nasıl geldin?" dediler. "Hazreti Mahdûm Ali Ahmed Sâbir'in kerâmeti ile Siz de itaat ederseniz, sizde de böyle hâller zuhur edebilir" dedi ve hepsi şaşırdılar. Zamvan ve kadı yine kendi nefsî arzularına uyup, Sâbir hazretlerini kabûl etmediler. Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'in mektûbunu yırttılar. Alâüddîn-i Sâbir mektûbu alınca; "Hocamın mektûbunu oku bakalım" dedi. Hocalarının cevâbı bir cümleden ibâretti: "Kalyar sizin keçinizdir. İster sütünü için, isterse etini yiyin."

Hocasından mektûpla emri alan Alâüddîn-i Sâbir hazretleri, Kur'ân-ı kerîmden ba'zı âyet-i kerîmeler okudu. Hem semâya, hem de yeryüzüne baktı, işte o anda zelzele başladı. Tekrar bir zelzele daha oldu. Bu, birincisinden daha şiddetli idi. Kalyar halkı korku içinde idi. Üçüncü defa zelzele olduğunda, kalyar reîsi Zamvan, doğruca Kâdı Tabrak'a gitti. "Bu garîb zelzelelerin sebebi ne olabilir?" dedi. "Bana öyle geliyor ki, bunun sebebi, Ali Ahmed'i kabûl etmeyişimizdendir. Bütün şehir yerle bir olacak" dedi. Ama kadı; "Kalyar'da yaşlı bir büyücü kadın vardır. İsmi, Cugla Nasrat'tır. Yunanlıdır, büyü yapmakta üstüne yoktur. Bu zelzele işini kendisine bir danışalım" dedi. Zamvan doğruca ona gidip zelzelenin sebebini sordu. Kadınla konuşurken dördüncü defa zelzele oldu. Kadın dedi ki: "Efendim! Bu büyü, sizin Kalyar Kutbu zannettiğiniz yeni gelen kimsenin büyüsü olsa gerektir. Bana emir verirseniz, büyü yaparak bir değil, birkaç defa zelzele olur." Zamvan'a inandırmak için büyü yapıp, zelzele olmuş gibi gösterdi. Herkes de zelzele oluyor sandı. Kadının büyüsü Zamvan'ı rahatlattı. 10 Muharrem 651 (m. 1253) Cum'a günü idi. Mahdûm Ali Ahmed câmiye. Kâdı Tabrak ve Zamvan'dan evvel gitmişti. Yanında sâdece Alîmullah Ebdâl ve Behâüddîn vardı. Mihraba geçip oturdu. Kâdı Tabrak gelip; "Orayı bana

boşalt!” dedi. Alâüddîn-i Sâbir hazretleri; “Üzerime gelmemenizi tavsiye ederim. Yoksa, bütün şehir halkıyla beraber helak olursunuz. Siz ve sizi ta’kib edenler, kıyâmet gününe kadar pişmanlık çekerler” buyurdu.

Kâdı Tabrak dinlemeyip reddetti ve dedi ki: “Neden hep ısrar edip duruyorsun? Hiç birimiz seni kabûl etmiyoruz. Seninle karşılaşıp başa çıkması için bir kadın bile tuttuk.” Bu son sözünden sonra Mahdûm Sâbir, mihrâbdan çekildi. Câminin açık avlusuna çıktı. Yanında Alîmullah ve Behâüddîn de vardı. Hiç kimse, onlara namaz kılacak azıcık bir yer bile vermediler. Öyle ki, Allahü teâlânın bu sevgili kulu, câminin dışındaki merdivenlere kadar itelendi. Cum’a namazı başladı. Cemâat rükû’a gitti. Alâüddîn-i Sâbir hazretleri de rükû’a eğildiğinde, aniden câminin duvarları rükû’a giderek cemâatin üzerine yıkıldı. Bütün şehir sallandı. Câminin dışındakiler koşuyorlardı. Mûsâmmad Gülzâdî evinden çıkarak, namaz için gelen oğlunu aradı. Mahdûm Sâbir ona dedi ki: “Oğlunuz merdivenin altındaki boşlukda gömülü kaldı. Alîmullah Ebdâl, kendisini getirsin.” Behâüddîn kurtarıldıktan sonra, Alâüddîn-i Sâbir hazretleri, Gülzâdî’ye buyurdu ki; “Bir gün içinde, Kalyar’dan altı mil uzağa gidiniz. Sevdiğiniz akrabalarınızı ve arkadaşlarınızı beraberinizde götürünüz. Allahü teâlânın azâbı henüz bitmedi.” Ondan sonra kuvvetli zelzeleler olmaya başladı. Kalyar şehri yerle bir oldu. Bu kuvvetli zelzeleler üç yere te’sîr etmedi. 1. Mahdûm Sâbir’in içinde bulunduğu 50 m^2’lik saha, 2. Şehîd kabirleri, 3. Mûsâmmad Gülzâdî’nin evi. Kalyar, dört gün durmadan sallandı. Allahü teâlânın evliyâsını inkâr edenler ve büyücü diyenler böylece cezalarını görmüş oldular. 651’den 907’ye kadar Kalyar harab olarak kaldı. 907’de Hazreti Kutbulâlem Abdülkuddûs Gangehi. (Hazreti Alâüddîn Sâbir’in 7. halîfesi) mevcûd türbeyi yaptırdı. Sâbir hazretlerinin bu türbesi, Kuzey Hindistanlıların ve Sultan İbrâhim Lodî’nin ricâları ile olmuştur. Geçirdiği tahribattan sonra Kalyar, 250 sene daha eski parlak günlerine geri dönemedi. Zelzele olan 24 km^2’lik bölgeye hiç kimse giremedi. Kalyar faciasından sonra, Sultan Nâsırüddîn Mahmûd çok korkmuştu. O zamanlar Delhi’de bulunan Sultan, vezirini, Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretlerine yolladı. 23 Safer 651’de yazdığı iltica yazısı kısaca şöyledir: “Kıymetli efendim! Kalyar faciasını işittim. Çok müteessir oldum. Kıvâmüddîn Zamvan’a benzemekten korkuyorum. Bu sebeble size sığınıyorum. Lütfedip emir ve talimatlarınızı gönderirseniz, onlara göre hareket ederim.” Gönderdiği iltica mektûbuna karşı, Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker, sultanın ve ailesinin ilticasını kabûl etti. Ancak Kalyar’ın harab olmuş arazisine kimsenin girmemesini ve Delhi’deki halîfesi Nizâmüddîn-i Evliyâ’nın teveccühlerine kavuşmasını tenbîh etti.”

Şemsüddîn-i Türkî, Alâüddîn-i Sâbir’in en büyük talebesidir. Çünki o zaman, Kalyar’ın zelzele geçirmiş korkulu topraklarına kimse yaklaşamıyordu. Kendisi Türkistan’dan geldi. 12 Zilhicce 658 (m. 1260)’de ya’nî Kalyar faciasından yedi sene sonra, yirmibir talebe arkadaşıyla Acildhân’a geldiler. Şemsüddîn’in niyeti. Genc-i Şeker’e talebe olmaktı. Genc-i Şeker ise. “Şemsüddîn! Alâüddîn’e git. Sana lâzım olanı o verecektir” buyurdu. Şemsüddîn ve arkadaşları, Kalyar’a doğru yola çıktılar. Zelzele olan yere kadar geldiler. Oradan içeriye, değil insanlar, kuşlar bile geçmiyordu.

Cemâleddîn Ebdâl, Alâüddîn-i Sâbir adına zelzele hududunda misâfirleri karşıladı. Şemsüddîn; “Bu tehlikeli bölgeye nasıl girecek ve o büyük velînin ellerini nasıl öpeceğiz?” diye sorunca, Cemâleddîn; “Merak etmeyin, birazdan Alîmullah Ebdâl gelip size yardımcı olacak” dedi. Bu arada Alîmullah Ebdâl geldi ve misâfirleri Alâüddîn-i Sâbir’e götürdü. Kendisini murâkabe hâlinde buldular. 22 gün ve gece, Mahdûm Sâbir aynı vaziyette kaldı. Sâdece namaz vakitlerinde namazını kılıyor, eski durumuna tekrar geliyordu. Alîmullah Ebdâl, misâfirlerinin geldiğini söyliyecek bir fırsat bulamadı. Bu zaman zarfında, Şemsüddîn hâriç, diğer bütün talebeler sabr edemeyip Acildhân’a geri döndüler. Şemsüddîn, Alâüddîn Ahmed’in bu kadar uzun zamandır dünyâyı ve kendi fizikî ihtiyâçlarını unutarak, tefekkür hâlinde kalmasını büyük bir hayranlıkla karşıladı. Zavallı arkadaşlarının ayrılışından oniki saat, ya’nî 23 gün 12 saat sonra Alâüddîn-i Sâbir kendine geldi ve sordu; “Şemsüddîn! Seni hocam Feridüddîn-i Genc-i Şeker gönderdi değil mi?” dedi. Şemsüddîn; “Siz, daha iyi bilirsiniz efendim” dedi. Sâbir; “Allahü teâlânın güneşi semâda, bu fakirin güneşi ise yeryüzündedir” buyurarak, Şemsüddîn’e Şems’ül-Arz (yeryüzünün güneşi) ünvanının verileceğini bildirdi.

Mahdûm Ali, Ahmed Sâbir, Şemsüddîn’i talebesi olarak kabûl etti. Kendisi ile birlikte üç gün kalmasını, daha sonra Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker’e gitmesini, vefâtına kadar onun yanında kalmasını emretti. Sonra yine tefekküre daldı. Müteâkib üç gün içinde, kendisi ile konuşmak mümkün

olmadı. Üç gün sonunda, Alîmullah Ebdâl ile birlikte Acildhân'a doğru yola çıktılar.

Şemsüddîn, Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker hazretlerine, geldiğini söylediği zaman; "Alâüddîn-i Sâbir'in hizmetinden neden geri döndün?" buyurdu. O da; "Size gelmemi emretti efendim" dedi. "O zaman git, ormandan odun topla ve sat. Nafakanı te'min et. Gündüz riyâzet çekerek nefsini terbiye edeceksin, geceleri de kendini Allahü teâlâya vereceksin" buyurdu. Şemsüddîn dört sene bu işe devam etti. Ba'zan satacak odun bulamaz açlık çekerdi. Genc-i Şeker'in vefâtına kadar emredildiği şekilde hareket etti.

Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker'in vefâtından sonra, Şemsüddîn, Acildhân şehrinden çıkıp Kalyar'a geldi. Hocası Sâbir'i aynı ağacın altında, aynı şekilde tefekkür hâlinde iken gördü. Korkusundan yanına yaklaşamayıp arkasında bekledi. Alâüddîn-i Sâbir kendisine gelince sordu: "Şemsüddîn? Geldin mi?" "Evet efendim. Emrinizi bekliyorum." Alâüddîn-i Sâbir, sarığını ve hırkasını getirtip, kendi eliyle hırkasını giydirdi ve sarığını Şemsüddîn'in başına koydu ve tekrar tefekkür hâline döndü. Böylece Şemsüddîn'in hilâfeti tasdik olundu.

Şemsüddîn şöyle anlatır: "Hocam, zaman zaman murâkabe hâlinde aynı ağacın dalına tutunur, sağ eli semâda, gözleri semâda tek noktada, öylece dururdu. Ezan okununca; "Şemsüddîn! Dînimiz ne güzel; insanı, Allahü teâlânın huzûruna çağırıyor" der, beni imamete geçirirdi. Ba'zan sorardı. "Şemsüddîn! Yiyecek birşey var mı?" Ona bir ağacın meyvesinden verirdim. Dudaklarına değdirir ve atardı. Onları bereketlenmek için toplar, saklardım."

Alâüddîn-i Sâbir, 684 (m. 1285) senesinde Şemsüddîn'e altı senelik mücâhedeye girmesini emretti. Buna "Habs-ı Kebîr" denirdi. Bir kabrin içinde yapılırdı. Alâüddîn-i Sâbir de bunu yapmıştı. Şemsüddîn de; "Başüstüne efendim" dedi. Kabrin içine girerek nefsini terbiye etmeye başladı. Bu mücâhededen çıktığında hocası ona buyurdu ki: "Şimdi Amber şehrine git. Alâüddîn-i Hilcî'ye yardım et. Kaleyi zabt edin. Senin yardımın olmadan kaleyi alamayacak. Kaleyi aldığınız gün, ben vefât etmiş olacağım. O da, Rebî'ul-evvel ayının 13. günü 690 (m. 1291)'da olacaktır."

Şemsüddîn bu sözleri duyunca ağlamaya başladı. Dedi ki: "Efendim, cenâze hizmetlerinizi kim yapacak? Nereye defn olunacaksınız? Sizi kabre kim koyacak? Türbeniz nasıl olacak?" Hocası da; "Hizmetleri siz yapacaksınız. Allahü teâlânın ihsânı ve büyüklerimizin rûhâniyyeti yardımcınız olacak. Gasl ederken vücûduma değmeyeceksin. Gasl esnasında gözlerini açmayacaksın. Cenâze hizmetleri kendiliğinden yapılacaktır" buyurdu.

Şemsüddîn, hocasının emrini yerine getirmek için Amber Kalesi'ne gitti. Amber Kalesi'nin düşüşünden sonra, askerlerin arasından gizlice ayrıldı. Yolda Alîmullah Ebdâl ile karşılaştı. Alîmullah ağlıyordu. Buyurdukları gibi, Alâüddîn-i Sâbir'in aynı târihte vefât ettiğini öğrendi.

Kalyar'a vardıklarında, Şemsüddîn, Alâüddîn-i Sâbir'in kendisine tenbih ettiği gibi gusl abdesti aldırttı. Her iş kendiliğinden oluyordu. Şemsüddîn, Alâüddîn'in vücûduna dokunmuyordu.

Cenâze namazı kılınacağı zaman, Şemsüddîn yalnız olduğunu görerek çok üzüldü. O sırada Sâbir'e benzeyen bir atlı, dört nalla yanına geldi. Yüzünde bir tül, elinde bir mızrak vardı. Şemsüddîn'in yanına gelip; "Şemsüddîn dikkat et! Namaza daha durma" deyip, atından hemen inerek imamete kendisi geçti ve namaza durdular. Şemsüddîn selâm verdiği zaman, velîlerin ve kutubların, cenâze namazına iştirâk ettiğini gördü. Namazdan sonra cenâzeyi kabre koydular. Süvari atına döndüğü zaman, Şemsüddîn sordu; "Özür dilerim efendim! Kıymetli hocamın cenâze namazına katılan sizlerin isminizi öğrenebilir miyim?" Süvari, yüzündeki tülü çıkardı ve buyurdu ki: "Şemsüddîn! Bu cenâzenin cenâze namazını, cenâzenin kendisi kıldırdı." Şemsüddîn, süvarinin yüzüne baktığında Alâüddîn-i Sâbir olduğunu gördü ve o anda bayılıp yere düştü.

Alâüddîn-i Sâbir'in vefâtından bir zaman sonra çeşitli hâdiseler meydana geldi. Bu esnada Hâce Mahdûm Sâbir'in kabri bir müddet kayboldu. Yeri belli olmayacak hâle geldi. Birgün bir kâfir, oradan geçerken, bir aydınlık gördü. Orası çok parlak görünüyor, hayvanlar bile o yere saygı gösteriyordu. Mezar kalıntılarından oranın, bir müslümana âit mezar olduğunu anladı. İslâmiyete olan düşmanlığının fazlalığı sebebiyle, hemen elindeki demir çubukla, orada bulunan son kalıntıları da dağıtmak için hücuma geçti. Tam o esnada, pencere gibi birşey gördü, içeride ne var diye bakmak için pencereden başını soktuğunda, boynunu tekrar dışarı çıkaramadı ve orada

öldü. Hâce Mahdûm Sâbir o gece, kendisini tanıyan ve sevenlerden ba'zılarına rü'yâda görünüp; "Burada bir köpek var. Ondan rahatsız oluyorum. Onu buradan uzaklaştırın!" buyurdu. Gidip baktılar. Orada kafası yere gömülmüş olan birisinin olduğunu gördüler. Çıkardıklarında, o kâfirin yüzünün köpek yüzü gibi olduğunu gördüler. Bu hâdiseyi görenler, büyüklere hakaret etmenin cezasının pek ağır olacağını bir defa daha görerek anlamış oldular. Bundan sonra, Mahdûm Sâbir'in kabri üzerine mükemmel bir türbe yapıldı. Bu muazzam türbe üzerine inip çıkan kırmızı bir nûru, uzun zaman herkes gördü. Feyz ve ma'rifet kaynağı olarak etrâfına nûr saçmakta olan bu muazzam türbe, çok güzel muhafaza edilmiş olarak günümüze kadar gelmiştir.

Alâüddîn Sâbir'in vefâtından sonra talebeleri ve kendisini sevenler, her sene, vefâtının sene-i devriyyesinde kabri yanında toplanırlar, mübârek rûhuna okurlar, büyüklüğünü, kerâmetlerini, kıymetli sözlerini anlatarak eski günlerini yâd ederlerdi. Böylece yeni tanıyanların muhabbetleri artardı. Bu vesileyle, her sene Mahdûm Sâbir'in türbesi yanında binlerce insan toplanır. Onun rûhâniyetinden istifâde ederlerdi.

Bu vesileyle, yakın ve uzak yerlerden binlerce ziyâretçinin toplandığı bir sırada, oralarda su sıkıntısı meydana geldi. İhtiyâç kadar su bulmak mümkün olamıyordu. Alâüddîn Sâbir'in talebelerinden Mevlânâ Nûrullah, o günlerde rü'yâsında hocasını gördü. Kendisine; "Elde bulunan suyu, dergâh mescidinin küçük deposuna doldurun. Oraya Cennet çeşmelerinden su akıtacağız. Böylece susuzluk çekmiyeceksiniz" buyurdu. Mevlânâ Nûrullah; "Peki efendim" deyip uyanınca bildirilen şekilde yaptı. Bundan sonra hiç su sıkıntısı olmadı. O küçük deponun suyu hiç bitmedi.

Şah Muhammed Hasen (radıyallahü anh) isimli bir zât anlatır: "Yine bu toplantılardan birinde. Mahdûm Sâbir'in dergâhında toplanmıştık. Oğlum Şah Rauf Hasen, Hâce Ali Ahmed Sâbir'in menkıbe, kerâmet, söz ve güzel hâllerinin toplandığı "Hakîkat-i Gülzâr-ı Sâbir" isimli eserden ba'zı kısımlar okuyordu. Zamanın meşhûr zâtlarından bir çoğu da orada hazır bulunuyordu. Yalnız bir hizmetçi vardı ki, bu. Mahdûm Sâbir'in dergâhında hizmetçi olmasına rağmen, kitabın ba'zı yerlerine i'tirâz etti ve böyle i'tirâz mahiyetinde çeşitli sorular sordu. Daha o anda bütün vücûdu cüzzâm illetine (hastalığına) yakalandı. Pis pis kokmaya başladı. O cemâatte bulunanların hepsi, bu hâdiseye şahit oldular ve kendisine dediler ki; "Bu, Alâüddîn Sâbir'in hayâtına âit yazılara olan inançsızlığının cezasıdır. O kimse tövbe edip pişman oldu ise de, o haliyle oracıkta vefât etti."

Mevlânâ Muhammed Nûrullah Bahraşî anlatır: "Hâce Alâüddîn'in dergâhında uzun zaman kaldım. Bir defasında, Mahraca Lanjit Singh isimli biri, Kalyar'a gelip dergâhı yıkmak üzere, bir grup askerle Delhi'den yola çıktı. Hâce'nin dergâhına yaklaştıkları sırada, askerlerin hepsinin gözleri bir anda kör oldu. Felâketin sebebini anlayıp, Hâce Mahdûm'dan özür dilediler ve onun talebelerinden oldular. Bundan sonra, Allahü teâlânın izni ile hepsinin gözleri açıldı. Eskisinden daha iyi görür oldular."

Hiyat Sâbir el-Kefîrî şöyle anlatır: "Orada bulunan iki İngiliz ava çıkmışlardı. Avlanırken, Hâce Mahdûm'un dergâhının yanına kadar geldiler.

Avcılardan birisi, orada bulunan bir maymunu, hiçbir sebep yokken keyif için öldürdü. O anda kendisi de öldü.

Öteki İngiliz çok korktu. Arkadaşının cesedini bile alamadan kaçıp gitti."

Hindistan'da bulunan Meşhûr Ganj Nehri üzerinde bir kanal açılacaktı. Kanal plânını hazırlamak vazîfeside bir İngiliz mühendisine verilmişti. Bunun hazırladığı plâna göre kanal, tam Hâce Mahdûm'un dergâhından geçiyordu, insanlar bu duruma karşı çıktı. Bütün karşı çıkmalara rağmen, İngiliz mühendis, Hâce Mahdûm'un dergâhının yıkılması plânından vazgeçmedi. Kendisi, dergâhın yakınında bir çadırda kalıyordu. Bir gece yatarken, birden kendisini, çadırın orta direğinde başaşağı olarak asılmış buldu. Görünüşte, içeri giren ve çıkan olmamıştı. Sabahleyin durumu farkeden yardımcıları kendisini çözdüler ve bunun, kendisine, Hâce'yi rahatsız etmemesine dâir bir îkâz olduğunu, dergâhı yıkmak kararından vazgeçmesini söylediler. Bu hâdise üzerine çok korkan mühendis, Alâüddîn Mahdûm'un dergâhını yıkmak kararından vazgeçtiği gibi, her gittiği yerde, ondan hürmetle bahsetmeye başladı.

Mevlânâ Abdurrahmân Lüknevî anlatır: "Ali Ahmed'in dergâhında çile çekiyordum. Çile kırk gün sürecekti. O günlerde dergâhta yemek hazırlanmıyordu. Açlıktan dayanamıyacak hâle geldiğim zaman, Alâüddîn-i Sâbir'in

mübârek kabirlerinde, kendim ve arkadaşlarım için duâ ettim. Aynı akşam tanımadığım bir zât. İsmimi söyleyerek beni aradı. “Abdurrahmân benim” dediğim zaman; “Senin ve iki arkadaşın için yemek getirdim” dedi ve gitti. Yemeği afiyetle yedik. Bu zât onüç gün muntazaman bize yemek getirdi. Onüçüncü gün dedi ki: “Şimdi sizin misâfirliğiniz bitmiştir. Size yarın yemek getirmeyeceğim.” Ben, bunu Alâüddîn Sâbir’den bir işâret kabûl ederek çilemi bitirdim. Bir gün daha kalıp, Kalyar’dan Pâni-püt’e gittim.”

Bedaun’dan Kuli Şah anlatır: (Bu kimse üçü yaya olmak üzere, yirmibir kere hac etmiş çok mübârek bir zâttı) “Doksan yıl kadar önce, yolun tehlikeli oluşu sebebiyle, Alâüddîn Sâbir’in kabrine ziyârete gelinememekteydi. Sâdece her tehlikeyi göze alabilenler gelebilmekteydi. Yiyecek için herhengi bir tedbir alınmamıştı. Ziyâretçiler, yaban eriği, ba’zı meyveler ve civardan toplayabildikleri yiyecekleri yerler, iki veya üç günden fazla da kalamazlardı. Her Cum’a gecesinde, bir arslanın dergâhı ziyâret ettiğini bizzat gördüm. Arslan bir kaç dakika kalıyor ve ziyâretçileri ne ürkütüyor ne de zarar veriyordu.”

Munşî Muhammed Hân Emblevî anlatır: “Yatsı namazı için abdest alıyordum. Alâüddîn-i Sâbir’in dergâhında, kabrinin başında, bir arslanı başı önüne düşmüş bir hâlde sessizce otururken gördüm. Durumu anlattığım zaman, bir çokları, arslanların sık sık buralara gelip gittiklerini söyledi.” Hâce Şerefüddîn Şah Purî, dergâha ba’zan hanımı ile birlikte ziyâret için gelirdi. Kendisi bir parça ağır işitir idi. Hanımı diyor ki: “Alâüddîn Sâbir’in kabrinde bir arslan gördüm. Durumu bilmeyenler kaçıştılar. Kocam arslana ne dikkat etti, ne de yerinden hareket etti. Arslan, kabrin önüne geldi. Edeble birkaç dakika bekledi ve çıkıp gitti. Arslan gittikten sonra, efendime durumu söyledim. Bana dedi ki: “Sen onu ilk defa görüyorsun, ben çok defa rast geldim. Mahdûm Sâbir’in kabr-i şerîflerinin önünde hiç kimseye zarar vermeye cesâret edemez.”

Kemâl Şah isimli bir zât anlatır: “Dergâhı ziyâretim esnasında bir gece örtünüp, dergâhdaki câminin avlusunda uyumuştum. Birisinin üzerimdeki örtüyü çekiştirdiğini farkettim. Uyandığım zaman, bir dişi arslan ile yavrularını gördüm. Yavrularından birisi, neş’e içinde üzerimdeki örtüyü çekiştiriyordu. Biraz sonra dişi arslan yavrularını topladı. Gördüğüm manzaradan korkmuş olduğum için örtüyü sıkıca örttüm. Korku içinde gözlerimi kapadım. Fakat, Elhamdülillah, dişi arslan ve yavruları, dergâhta hiç kimsenin kılına dokunmadan ormana doğru gittiler. Ben de rahat bir nefes aldım.”

Envâr-ül-âşıkîn kitabının müellifi 1857 senesinde Hindistan’da ayaklanma yatıştıktan sonra Kalyar’a giderek Alâüddîn-i Sâbir’in kabrini ziyâret etti. Ziyâreti esnasında bir İngiliz subayı dergâha geldi. Yanında adamları ve polisler vardı. Ayakkabılarıyla dergâha girmek istedi. Hizmetçi Mansab Ali Han kendisini durdurarak; “Burası müslümanların mübârek velîlerinden birisi olan Alâüddîn-i Sâbir’in kabridir. Lütfen ayakkabılarınızı çıkarın” dedi. İngiliz subayı sinirinden kıpkırmızı oldu. Vurmak üzere kırbacını Mansab Ali Han’a doğru kaldırdı. Tam vuracakken, Mansab Ali Han mâni oldu. Öfkesinden deliye dönen İngiliz, bütün hizmetçileri ve ziyâretçileri yakalamaları için adamlarına emir verdi. Hepsini isyan etmekle itham etti. Hizmetçilerden ba’zıları Sâbir’in kabrine gelip, İngiliz subayını şikâyet ettiler. Aynı anda İngiliz subayı, mi’desini tutarak inlemeye başladı. Ağrısı gittikçe artıyordu. Adamlarına dönerek; “Burası kimin yeridir?” dedi. Onlar da kendisine; “Burası, Mahdûm Alâüddîn-i Sâbir’in dergâhıdır” dediler, İngiliz subayı yakaladıkları müslümanların serbest bırakılmasını emr ederek; “Görünüşe bakılırsa bu zâtı incittik. Beni Ruurhi’ye (Kalyar’dan 5 mil mesafede bir şehir) götürün” dedi. Oradan ayrıldılar. Fakat İngiliz subayı yolda öldü.

Mevlânâ Zâhirüddîn Embehtevî anlatır: “Bir arkadaşım vardı. Demiryolu işçisi idi. Kendisini sevmeyenlerin iftirasına uğramıştı. Bana, Mahdûm Sâbir’in hürmetine Allahü teâlâya duâ etmemi söyledi. Ben de duâ ettim. Rü’yâmda gördüm ki, Mahdûm Sâbir, arkadaşımın düşmanlarının hazırlamış olduğu iftira yazısını yaktı ve buyurdu ki: “Bu yanlışdır ve yakılmalıdır.” Ertesi gün, iftiracıların hazırladığı yazı bulunamadı. Neticede, arkadaşıma “hiçbir zarar yapamadılar.”

Sâlim Ârif isminde bir zât, uzun bir zamandır hasta idi. Arkadaşına bir mektûp yazdı. Mahdûm Alâüddîn-i Sâbir’in kabri yanında, kendisinin hastalığı için duâ etmesini istirhâm ediyor ve şöyle diyordu: “Sizler, o büyüklerin kıymetini bir nebze de olsa anlamışsınız. Bizler, onların büyüklüğünü anlamaktan çok âciz insanlarız. Onların merhametleri boldur. Ve herkesçe bilinir. Hastalığımdan çok muzdaribim. Kurtulmam için o mübârek kabrin ayak ucunda duâ buyurmanızı istirhâm ederim.” Daha sonra başından geçenleri

arkadaşına yazdığı mektûpta şöyle anlattı: “Ramazan ayı idi. Çok hasta idim. Ateşler içinde yanıyordum. Orucumu ve ibâdetlerimi çok zor yapıyordum. 20 Ramazan 1374 (m. 13 Mayıs 1955) Cum’a günü idi. Ya’nî sizden mektûpla duâ taleb edişimden bir hafta geçmişti. Cum’a namazını kılıp yatağa güçlükle ve bitkin bir hâlde düşüp kaldım. Biraz sonra elime bir kitap alıp okursam iyi olacağım kalbime geldi. Kitap okurken aniden iyileştiğimi hissettim. Hiç bir şeyimin kalmaması, tamamen iyileşmiş olmam beni hayrete düşürdü ve çok şaşırdım. Birkaç gün sonra sizden ikinci bir mektûp aldım. Hastalığımın iyi olduğu Cum’a günü ya’nî 20 Ramazan 1374 günü Mahdûm Sâbir’in kabrinde duâ ettiğinizi yazıyordunuz.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Siyer-ül-aktâb sh. 177

2) Siyer-ül-evliyâ

3) Firdevs-ül-vücûb

4) Sırr-ül-ubûdiyyet

5) Hakîkat-ı Gülzâr-ı Sâbir

6) The Big five of India in Sufism sh. 107

ALİ BEKKÂ

Evliyâ bir zât. Künyesi Ebü’l-Hasen’dir. Lakabı Bekkâ’dır. Bekkâ çok ağlayan demektir. 570 (m. 1174) senesinde doğdu. 670 (m. 1274)’de vefât etti. İbrâhim aleyhisselâmın yaşadığı beldeye yakın bir yerde zaviyesi (tekkesi) vardı. Burada bulunur, gelip geçenlere ve ziyâretine gelenlere yardım eder, yiyecek ikram ederdi. Melik Mensûr Kalevûn, onu çok methederdi. Melik Mensûr’a bütün işlerinde yardımcı olurdu. Bir çok mes’eleyi, ona keşfiyle bildirmişti. Hattâ Melik olacağını da önceden işâret etmişti. Ali Bekkâ hazretlerinin çok ağlamasının ve “Bekkâ” çok ağlayan lakabının verilme sebebini, Kutbüddîn Yünûnî şöyle anlatmıştır: “Onun, sâlih ve kendisi gibi evliyâ bir arkadaşı vardı. Hâller ve kerâmetler sahibi idi. Bir defasında ikisi birlikte Bağdad’dan bir yolculuğa çıkmışlardı. Gidecekleri yer ile Bağdad arası, yürümekle bir senelik yol idi. Onlar, kerâmetleriyle bir senelik yolu bir saatte almışlardı. Bu arkadaşı ona; “Ben, falan vakitte, falan memlekette öleceğim. O zaman yanımda bulun” diyerek, Ali Bekkâ hazretlerine vasıyyet etmişti. Fakat bu arkadaşı, son nefesde imansız öldü. Bu hâdise karşısında Ali Bekkâ hazretleri, Allahü teâlânın rızâsına kavuşamamaktan ve son nefes endişesi ile korkarak çok ağlardı, imansız giden arkadaşının hâlini, kendisi şöyle anlatmıştır: “Söylediği vakit gelince yanına gittim. Hayâtının son anlarını yaşıyor ve can çekişiyordu. Yönünü doğu tarafına dönmüştü. Tutup kıbleye çevirdim. Tekrar doğuya döndü. Tutup yine kıbleye çevirdim. Bu arada gözlerini açıp bana dedi ki: “Hiç uğraşma, ben bu tarafa dönmüş olarak öleceğim!” Hıristiyan ruhbanlarının söylediği küfür olan, îmânı gideren sözler söylemeye başladı. Dîn-i İslâm’dan çıktı. Nihâyet imansız olarak öldü. Ölüsünü kaldırıp, oradaki bir kiliseye götürdük. Birde gördük ki, kilisede bir kalabalık toplanmış ve çok üzgün bir hâlde idiler. Önlerinde yatan bir cenâzenin etrâfında duruyorlardı. “Nedir bu hâl?” dedik. Onlar dediler ki: “Bizim meşhûr bir ruhbanımız vardı, yüz sene yaşadı. Bugün öldü. Fakat, ölmeden önce dînimiz olan hıristiyanlıktan çıktı. Müslüman olduğunu söyledi ve müslüman olarak öldü.” Biz onlara dedik ki: “Bizim elimizdeki cenâze de müslüman idi. Son nefesinde hıristiyanlık dîni üzere öldü ve imansız gitti. Siz bunu alın, o, müslüman olarak ölen ruhbanınızın cenâzesini de bize verin.” Onlar da kabûl etti. Biz o müslüman olanın cenâzesini alıp, yıkadık, kefenledik, müslüman mezarlığına defn ettik.. Onlar da öbürünü alıp, hıristiyan mezarlığına defnettiler. Allahü teâlâdan, son nefesimizde îmân ile gitmeyi nasîb etmesini dileriz, yalvarınız!”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 178

2) Tabakât-ül-evliyâ sh. 461

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 262

ALİ BİN ABDULLAH EŞ-ŞÜSTERÎ

Endülüs’teki evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü’l-Hasen olup ismi, Ali bin Abdullah eş-Şüsterî en-Nümeyri el-

Endülüsî'dir. Mâlikî mezhebinden olan Ali bin Abdullah, tasavvuf ilimini ve edebi, Ebû Muhammed bin Sebîî'den öğrendi. Aynı zamanda fıkıh âlimi ve şâir olan Ebü'l-Hasen Ali'nin doğum târihi belli değildir. 668 (m. 1269) senesinde, hacdan dönerken Dimyât'da vefât etti ve oraya defnedildi. Hayâtı hakkında fazla bilgi olmayan Ebü'l-Hasen; vera, zühd ve takvâ sahibi bir zât idi. Kerâmetleri ve menkıbeleri çoktur.

Ünvân-üd-diyâne adlı eserin yazarı şöyle anlatır: "Es-Süsterî, birgün talebeleriyle yolculuğa çıktı. Daha önce sevdiklerinden Ahmed isminde bir zât esîr düşmüştü. Bu yolculuk sırasında Ebü'l-Hasen Ali; "Ey Ahmed! Artık bize gel!" diye birkaç defa yüksek sesle söyledi. Talebeleri bu sözleri işitince; "Efendim! Ahmed kimdir? Buralarda öyle birisi yoktur" dediler. Bunun üzerine Ebü'l-Hasen Ali; "Yarın inşâallah sizin kendisiyle sevineceğiniz kimse olacaktır" dedi. Ertesi gün Kâbis denilen köye vardılar. O köye giderken, daha önce esârette olan kişi koşarak geldi. Ebü'l-Hasen Ali talebelerine; "Haydi şimdi sevinin, bu kardeşinizle müsâfeha ediniz. O esâretten kurtulmuştur" dedi.

Şöyle anlatılır: "Câye denilen şehirde, Ebü'l-Hasen bin Alâl isminde, dînine bağlı ve emâneti koruyan bir zât vardı. Birgün Süsterî hazretlerinin talebelerine ders okuttuğu yere geldi ve onu ders okuturken buldu. Ebü'l-Hasen'in ilmini ve talebeye öğretiş usûlünü çok beğendi. Ebü'l-Hasen'e ve talebelerine, Allahü teâlânın rızâsı için yirmi dirhem ve ba'zı yiyecekler getirmeyi niyet etti. Daha sonra niyet ettiği şeylerin yarısını getirip aralarında taksim etmeği ve diğer yarısını da sonra getirmeyi düşündü. O gece rü'yâsında Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) yanında Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ali olduğu hâlde gördü. Ebü'l-Hasen bin Alâl, rü'yâsında görmenin sevinciyle Resûlullaha (aleyhisselâm) koştu ve "Yâ Resûlallah, Allahü teâlâya benim için duâ buyurun?" diye arzedince, Resûlullah efendimiz (s.a.v), Hazreti Ebû Bekr'e dönüp; "Ey Ebû Bekr ver!" buyurdu. Hazreti Ebû Bekr bir çöreği mübârek eliyle iki parçaya böldü ve yarısını Ebü'l-Hasen bin Alâl'a verdi. O esnada Ebü'l-Hasen bin Alâl uyandı ve o çörek parçasını yanıbaşında buldu. Hemen hanımını ve çocuklarını uyandırdı ve rü'yâsını anlattı. Bu rü'yâ ve sonundaki hakîkat, Ebü'l-Hasen bin Alâl'ın îmânını kuvvetlendirdi. Bundan sonra ibâdet aşkı daha da artıp, Allahü teâlâya şükr edip devamlı ibâdete koyuldu. Ertesi gün Ebü'l-Hasen bin Alâl, Ali eş-Şüsterî'nin huzûruna, vermeği kararlaştırdığı para ve yiyeceklerin yarısıyla geldi ve onları verdi. O zaman Ali eş-Şüsteri; "Ey Ali, biraz yakına gel. Eğer ilk önce getirmeyi niyet ettiklerinin hepsiyle gelseydin, çöreğin diğer yarısına da kavuşurdun" buyurdu."

Ebü'l-Hasen Ali, hacdan dönerken, hasta bir hâlde Şam'dan Dimyat'a gidiyordu. Dimyat sahiline geldiğinde, orada bulunan köyün ismini sordu. Ettiynetû dediler. Orada vefât etti. Talebeleri, omuzları üzerinde cenâzeyi Dimyat'a getirdiler ve oraya defnettiler.

Ebü'l-Hasen Ali, birçok eser yazmıştır. Bunlardan ba'zıları şunlardır: 1. El-Urvet-ül-vüskâ, 2. Elmakâlid-ül-vücûdiyyetü fî esrâr-is-Sûfiyyeti, 3. Dîvânü şiir, 4. Er-Risâlet-ül-kudsiyye fî tevhîd-il-ammeti vel-hassatı vel-merâtib-il-Îmâniyyeti vel-İslâmiyyeti vel-ihsâniyyeti, 5. Er-Risâlet-ül-ilmiyyetü.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 135

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 711

3) El-A'lâm cild-4, sh. 305

4) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 178

5) Lisân-ül-mîzân cild-2, sh. 240

ALİ BİN AHMED ES-SA'DÎ

Hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Hasen, lakabı Fahrüddîn'dir. 595 (m. 1199)'de doğdu. 690 (m. 1291)'da vefât etti. Şam'da; İbn-i Taberzed, Ebü'l-Mehâsin bin Kâmil, Ebü'l-Yemen el-Kindî, İbn-i Harestânî, İbnüddenf, Hıdır bin Kâmil, İbn-i Mülâib, Ebü'l-Fadl, Ebü'l-Meâlî bin el-Mencâ ve kardeşi Abdülvehhâb, Şeyh Muvaffaküddîn ve kardeşi Ebû Amr ve diğer âlimlerden hadîs-i şerîf işitmiştir. Kudüs'te; Ebû Ali el-Evkî'den, Mısır'da; Ebü'l-Berekât bin Habbâb'dan ve Ebû Abdullah bin er-Reddâd'dan, İskenderiyye'de; Ca'fer el-Hemedânî'den, Zafer bin Sahm'dan ve İbn-i Ravah'dan, Haleb'de; İbn-i Halîl el-Hâfız'dan, Humus'da; babası Şemsüddîn Buhârî'den Bağdad'da; Abdüsselâm ed-Dahirî,

Amr bin Kerem’den hadîs-i şerîf işitmiş, ayrıca okunan meşhûr kitabları dinlemiştir.

Fıkıh ilmini, babasından ve Şeyh Muvaffaküddîn’den öğrendi. Ondan “El-Muknî” adlı eseri okudu. Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerindendir. Bu kitabı okutmak için icâzet aldı. Amcası Hâfız Ziyâüddîn ona, hadîs-i şerîf rivâyet etmesi için icâzet verdi. Onlardan bir kısmı şu zâtlardır: Ebü’l-Mekârim el-Lebbân, Ebû Ca’fer es-Saydalânî, el-Kerrânî. Afifet-ül-Fârkâniyye, Ebû Sa’d-üs-Saffâr. Es’ad el-Iclî. Abdülvâhid es-Saydalânî, Ebû Tâhir el-Huşûî, Ebü’l-Ferec bin Cevzî, Mübârek bin Ma’tûş, Hibetullah İbni Sıbt ve diğerleri. Amr bin Hâcib, Mu’cem adlı eserinde onun hakkında şöyle demiştir: “Fıkıh ilmini babasından ve Şeyh Muvaffaküddîn’den öğrendi. Faziletli, kıymetli, güzel yüzlü ve güzel ahlâklı idi. Dînin emirlerine tam uyan, yardımı seven ve takdîre şayan bir hâli vardı. Onun hâlini, amcası Şeyh Ziyâüddîn’den sordum. Methedip, güzel ahlâka ve tam bir mürüvvete sâhib olduğunu söyledi.”

Faradî de Mu’cem’inde onun hakkında şunları kaydetmiştir “İlimde üstâd, âlim, fakîh, zâhid, âbid, kendisine çok isnâdda bulunulan, vakûr ve hadîs-i şerîf kırâatında sabırlı bir âlim idi. Evinde talebelere karşı şefkatli idi. Genellikle evinde durur ve çok ibâdet ederdi. Ecdadının yolunu ta’kib eden bir zât idi. Altmış sene hadîs rivâyetiyle meşgûl oldu. Birçok kimseden rivâyette bulunma husûsunda tek âlimdir.”

Şeyh Tâcüddîn el-Ferâvî de onun için; “Rivâyette riyaset onunla sona erdi. Çeşitli beldelerden muhaddisler ona gelmiştir” demiştir.

Hâfız Berzâlî de şöyle demiştir: “Çok hadîs-i şerîf ve müşkil lafızlar ezberlemişti. Nâdir hadîslerden çoğunu bilirdi.”

İmâm-ı Zehebî de onun hakkında şöyle demiştir: “Fakîh, faziletli, edîb, zâhid, sâlih ve hayırlı bir zât idi. Adâletli ve güvenilir, vera’ ve takvâ sahibi idi. Talebelerine karşı gayet hoş muâmele ederdi.”

Yine İmâm-ı Zehebî şöyle demiştir: “El-Mezâ’dan onun hakkında sordum. “Büyük âlim, emsali az bulunur, âlimler yetiştirmiş olan bir aileye mensûptur. Bu zamanda, rivâyet husûsunda onun gibi ilerlemiş biri daha bilinmiyor” dedi.”

Gençliğinde ticâret ile meşgûl olup, seferlere çıkıyordu. Daha sonra ilme yönelip malını amcası Hâfız. Ziyâüddîn’in medresesine vakfetti. İlimde çok yükselip, meşhûr oldu. Dımeşk, Mısır, Bağdad, Musul ve diğer beldelerde hadîs-i şerîf rivâyet etti. Ebü’l-Kâsım Ali bin Belbân, onun hadîs-i şerîf rivâyet ettiği zâtların isimlerini tesbit etmiştir. Ondan istifâde etmek, hadîs-i şerîf dinlemek için pekçok kimse derslerine gelmiştir, ilk önceleri, altıyüzelli talebe toplanmış ve sonra bu miktar çok artmıştır. Kendisinden hadîs-i şerîf işitenlerden bir kısmı şu zâtlardır: Amr bin Hâcib Zekîyüddîn Münzirî, Reşîd Atâr, ed-Dimyâtî, İbn-i Dakîk-il-Iyd, el-Hârisî, Kâdı Takıyyüddîn Süleymân bin Hamze, Şeyh Şemsüddîn bin Kemâl ve diğerleri. İmâm-ı Zehebî onun için şöyle demiştir: “Seksen güvenilir râvî ile rivâyeti Resûlullaha (aleyhisselâm) ulaşan son âlimlerdendir.” Vefâtında, büyük âlimler, meşhûr zâtlar ve halk, büyük bir kalabalık hâlinde toplandı. Cenâze namazı Muzafferî Câmii’nde kılındı. Fesh-i Fayson denilen yerde, babasının kabrinin yanına defn edildi. Güzel şiirleri olup bir şiirinin tercümesi şöyledir:

“Ölüm habercileri sana koşarak geliyor. Kalbin bundan gâfil ve yanılma içindedir. Gayret et. İyi amel işle. Ölüm sana yaklaştı. Oyunu, eğlenceyi bırak. Sonu olan, âciz bir insan olduğunu unutma. Allahü teâlânın azâbından emîn olma. Nice kimseler, amel defteri simsiyah olarak Cehenneme sevkedildi. Bunlar süslü ve aydınlık Cennetlere sevkedilenler gibi değildirler. Rabbinden ümid kesme, fakat çalış, gâfil olma.”

“Ölüm sana geliyor ey İbn-i Buhârî! Ölümü sâlih ameller işlemiş olarak karşıla. Kesin olarak bil ki, âhıret günü geliyor. Büyük-küçük herkes, hesaba çekilecek. Sanki sen ölmüşsün. Ölümü gözünle görüyorsun. İnsanlar, cenâzeni almış mezarlığa taşıyorlar. Kabrin derinliğine yalnız ineceksin (konacaksın) ve üstüne toprak atılacak! Dikkat et. Yemîn ederim ki, geride bıraktığın mallar ve mülkler sana fayda vermez! Ancak, fakirlere sadaka vermiş isen, hayra harcamış isen, o zaman faydasını görürsün. İşte o zaman, geçmiş iyi amellerin sebebiyle umulur ki, Allahü teâlâ seni affeder ey İbn-i Buhârî!

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 19

2) El-A’lâm cild-4, sh. 257

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 325

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 414

5) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 1696

ALİ BİN EBÎ BEKR EL-İDRÎSÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü'l-Hasen olup ismi, Ali bin Ebî Bekr bin İdrîs el-İdrîsî el-Ba'kubî'dir. Doğum târihi bilinmemektedir. 619 (m. 1222) senesinde Zilka'de ayında vefât etti. Ukâbe denilen, Bağdad'ın Kuzeydoğusundaki dergâhına defn edildi, ilim, edeb ve tasavvuf bilgilerini Ali bin Hiyetî'den öğrendi. Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin talebelerindendir.

Sâlih bin Ya'kûb el-Ukûbî şöyle dedi: "Babam anlatırdı. Beş yaşındaki oğlum İsmâil yatalak hasta idi. Onu alıp, Ali bin Ebî Bekr hazretlerine götürdüm. Şifâ bulması için duâ buyurmasını rica ettim. Beni kabûl etmedi. Ben de çocuğu oraya bıraktım. Ali bin Ebî Bekr, o zaman elindeki portakalı attı ve portakal oğlumun dizine geldi. O anda, oğlum derhal ayağa kalkıp yürümeye başladı. O da, attığı portakalı aldı ve dergâhına yöneldi. Orada bulunanlar tehlîl (La ilahe illallah) getirdiler. Oğlumla beraber geri döndük."

Talebelerinden Abdürrahîm bin Muzaffer şöyle anlatır: "Zâlim bir kişinin çok zulmünü gördüm. Dayanamayıp, Ali bin Ebî Bekr hazretlerine gidip, durumumu arzettim. Çok heybetli idi. Bahçede akşam namazını kıldı. Daha sonra talebeleri etrâfına oturdular, içlerinden birinin elinde, ok ile yay vardı. Onu aldı, oku yaya takıp bana döndü ve "At!" buyurdu. Ben de; "Başüstüne" diyerek, onun dilediği şekilde üç defa attım. Sonra kendileri alıp attılar. Ok, az ilerideki bir ağacın gövdesine isâbet etti. O zaman; "Şimdi cezasını gördü" buyurdu. Ben; "Allahü ekber" deyip tekbîr getirdim. Oradakiler de tekbîr getirdiler. Oradan ayrıldım. Sabahleyin öğrendim ki, o zâlim kişi, baygın bir şekilde yatağa düşmüş, nereden geldiği bilinmeyen bir ok kendisine isâbet etmiş, cezasını böylece görmüş."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 164

2) Tekmilet-ü vefeyât in-nakile cild-5, sh. 131

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 85

ALİ BİN HÜSEYN EL-HARÎRÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebü'l-Hasen olup ismi, Ali bin Hüseyn el-Harirî el-Mensûr'dur. Doğum târihi belli olmayıp, 645 (m. 1247) senesinde vefât etti. Ali el-Harîrî'nin çok kerâmetleri görüldü. Havran'ın Büsr köyünden ve "Benûz-Zemân" denilen aşirettendir. Daha küçük yaşta iken Şam'a geldi ve orada yetişti. Zâten annesi Şamlı olup, Emîr Karvaş bin Müseyyib el-Ukaylî'nin soyundan idi. Ebü'l-Hasen el-Harirî daha küçük iken babası vefât etti. Amcasının himâyesinde büyüdü. Geçimini te'min etmek için, amcasının mesleğini öğrendi.

Şeyh Ebû Ali el-Magribî'den ilim öğrendi ve onun sohbetlerini dinledi. Ebü'l-Hasen el-Harîrî, derecesi yüksek, hâl ve kerâmet sahibi, cesur, vekar sahibi bir zât idi.

Es-Sirâc şöyle anlatır: "Harezm taraflarından bir fesad topluluğu Şam civârına geldiler. Ali Harîrî'nin doğum yeri olan Büsr denilen yere yaklaştılar. O civarda çok zulüm ve eziyet yaptılar. Ebü'l-Hasen el-Harîrî, talebelerinden birine; "Gel seninle bu zâlim kimselere gidelim" dedi. O talebe çok korktu ve; "Efendim, bu zâlim kimseler, bize zarar verirler. Biz yalnızız. Onlara bişey dememiz hâlinde, etrâfa daha çok zarar verirler" dedi. Ebü'l-Hasen el-Harîrî: "Kalk gidiyoruz. Bakalım Allahü teâlâ ne gösterecek" buyurarak, bineğine bindi. Talebesiyle onların çadırlarının kurulu olduğu yere gitti. Onlar Ali el-Harîrî'yi tanımadıkları hâlde. Sultanları karşıladıkları gibi, karşıladılar. Ali el-Harîrî, heybet ve Şiddetle onların karşılarına geçip, yaptıkları zulme son vermelerini, iyi kimseler olmalarını nasihat etti ve her kelimeyi söylerken, elindeki asasını yere vurarak tenbîhte bulundu. Onların reîsi, söylenen sözler karşısında birşey diyemedi. Başını önüne eğdi. Daha sonra adamlarını alıp o bölgeden uzaklaşıp gitti."

Şöyle anlatılır: "Talebelerinden biri, Ali el-Harîrî hazretlerine gelip, hacca gitmek istediğini bildirdi ve izin istedi. Ali el-Harîrî

de ona küçük bir çanta verdi ve içinden ihtiyâç miktarı kadar parayı harcamasını, geri kalanı iade etmesini tenbîh etti. O zât çantayı açtığında bir dirhem (gümüş para) olduğunu gördü ve bunun az olması sebebi ile üzüldü ve geri vermek istedi. O anda Ali el-Harîrî'nin ma'nevî hâli kendisini kapladı ve bunda bir hayır var diyerek o parayı harcadı. Çantayı tekrar açtığında, bir dirhem daha olduğunu gördü. Böylece, yol boyunca bütün ihtiyâçlarını karşıladı. Döndüğü zaman çantayı hocasına iade etti ve bu durumun hocasının kerâmeti olduğunu anladı."

Yine şöyle anlatılır: "Büyük âlim Takıyyüddîn bin Salâh ile Ebü'l-Hasen el-Harîrî hazretleri bir yerde bir araya geldiler. Ali el-Harîrî; "Misâfirimize birşey ikram etmemiz îcâb eder" dedi. O anda oradan bir koyun sürüsü geçmeye başladı. Talebelerinden birine; "Git, yüz dirhem kıymetinde olan şu vasıftaki koyunu al getir" buyurdu. Orada bulunan Takıyyüddîn bin Salâh; "Her hâlde Şeyh Ali beni imtihan etmek ister. Bu koyunun etini yemiyeceğim" diye içinden geçirdi. Daha sonra sofra kuruldu. O esnada dışarıdan birisi geldi ve; "Bugün buradan bir koyun sürüsü geçti mi?" diye sordu. Oradakiler; "Niye soruyorsun?" dediklerinde, "O sürüde yüz dirhem kıymetinde bir koyunum vardı. Vasıfları şöyle şöyle idi. Ben onu Ali Harîrî hazretlerine ve sevdiklerine nezretmiştim" dedi. Oradakiler; "Evet bahsettiğin vasıftaki koyun, şu sofradaki koyundur" dediler. O kişi de; "Elhamdülillah koyun sahibini bulmuş" dedi. O zaman Ali el-Harîrî, Takıyyüddîn bin Salâh'a nazar etti ve "Kişi dâima hüsn-i zanda bulunmalıdır." dedi. Takıyyüddîn bin Salâh; "Tövbeler olsun, tövbeler olsun" deyip af diledi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-evliyâ sh. 450

2) Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 6

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 231

4) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 174

5) Zeyl-i Ravdateyn sh. 180

6) El-Bidâye ven-nihâye cild 13, sh. 173

7) El-A'lâm cild-4, sh. 279

ALİ BİN MUHAMMED ER-RÂMÛŞÎ

Hadîs, fıkıh ve tefsîr âlimi. İsmi, Ali bin Muhammed bin Ali er-Râmûşî el-Buhârî ed-Darîrdir. Doğum târihi bilinmiyen Ali bin Muhammed aslen Buhârâlıdır. Kendisine "Necm-ül-ulemâ" ve "Hamîdüddîn" lakabları verilmiştir. Zamanının tanınmış âlimlerinden ilim öğrenen Ali bin Muhammed, hadîs ilminde hafız (yüzbin hadîs-i şerîfi ezbere bilen) idi. Ali er-Râmûşî, 666 (m. 1268) senesinde vefât etti.

Ali bin Muhammed, Şems-ül-eimme Muhammed bin Abdüssettar el-Kerderî'den fıkıh ilmini, Cemâleddîn Ubeydullah el-Mahbûbî'den, hadîs-i şerîf dinleyip rivâyette bulundu. Ayrıca Ali bin Muhammed Ebü'l-Muhammed, Mahmûd bin Ahmed es-Sa'îdî ve birçok âlimden ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

El-Kureşî onun hakkında: "Yeryüzü, Ali bin Muhammed'in celâlinden ses çıkarırdı. Mâverâünnehr'de, ilim onunla son buldu." demektedir.

Et-Temîmî ise onun için; "Ali bin Muhammed, âlim, kâmil ve ilmiyle amel eden bir zât idi" demektedir.

Birçok eserler yazan Ali bin Muhammed'in bilinen eserleri şunlardır: 1. El-Fevâid (Hâşiyet-ül-hidâye). 2. Şerh-ül-manzûme en-Nesefîye, 3. Şerh-ül-hâfi. 4. Şerh-ül-Câmi-ül-kebîr.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Cevâhir-ül-mudiyye varak: 102 a-b

2) Tabakât-üs-seniyye, varak: 251 a

3) Fevâid-ül-behiyye sh. 125

4) Hediyyet-ül-ârifîn cild-1, sh. 711

5) Keşf-üz-zünûn cild-2, sh. 2033

6) İzâh-ül-meknûn cild-2, sh. 116

7) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 217

ALİ BİN MUHAMMED ES-SEHÂVÎ

Tefsîr, hadîs ve fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebü'l-Hasen, lakabı İlmüddîn'dir. 558 (m. 1163) senesinde Sehâ'da doğdu. 643 (m. 1245)'de Dımeşk'da vefât etti. Tefsîr, hadîs ve fıkıh ilminden başka; kırâat, tecvîd, kelâm, usûl, nahiv, lügat ilimlerinde âlim, edîb ve şâir bir zâttı. Hâfız Ebü't-Tâhir es-Silefî'den, İskenderiyye'de; Ebû Tâhir bin Avf'dan, Mısır'da; Ebü'l-Ciyûş Asâkir bin Ali'den, Hibetullah el-Busayrî'den, İsmâil İbni Yâsîn'den hadîs-i şerîf işitti. Kırâat ilmini; Ebü'l-Kâsım Şâtıbî'den, Ebü'l-Cûd Gıyâs bin Fâris ellahmî'den, Ebü'l-Fadl Muhammed bin Yûsuf el-Gaznevî'den öğrendi. Rivâyet isnâdlarını; Şam'da Ebü'l-Yemen el-Kindî'den ve Ebü'l-Cûd'dan aldı. Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerindendir. İlim tahsilini tamamladıktan sonra Dımeşk'a gitti. Orada Benî-Ümeyye Câmii'nde Zekeriyyâ aleyhisselâmın kabri yanında kırk seneden fazla ders verdi. Pekçok kimse ondan ilim öğrendi. Ondan ilim öğrenenlerden bir kısmı şu zâtlardır: Şihâbüddîn Ebû Sâme, Şemsüddîn Ebü'l-Feth, Muhammed bin Ali bin Mûsâ el-Ensârî, Zeynüddîn Abdüsselâm ez-Zevâvî, Reşîdüddîn Ebû Râyidî, Cemâlüddîn, İbrâhim Fâdılîy, Radıyyüddîn Ca'fer bin Debûka, Şihâbüddîn Muhammed bin Mezher, Şemsüddîn Muhammed Dimyâtî ve diğerleri. Kendisinden ilim alanlar sayılmayacak kadar çoktur.

İmâm-ı Zehebî şöyle demiştir: "Kendisinden kırâat ilmi alınan âlimlerden onun gibi çok talebesi olanını bilmiyorum."

İbn-i Kâdı Şühbe de onun için şöyle demiştir: "Etrâfı talebeler ile dolar taşardı. Çeşitli memleketlerden, talebeler ondan ilim öğrenmek için gelirdi. Dînin emirlerine titizlikle uyardı. Seçkin, mütevâzi, gösterişten uzak, hoşsohbet idi ve nâdir olan şeyler anlatırdı. Keskin zekâ sahibi, kadri bilinen ve hürmet gösterilen bir zât idi."

İbn-i Hillikân da şöyle kaydetmiştir "Onu Dımeşk'da gördüm, insanlar etrâfına kalabalık bir hâlde toplanmış, ondan kırâat ilmi öğreniyorlardı.

Sırayla okuyorlar, her birine epey bir zaman sonra sıra geliyordu. Ayrıca onu, defalarca, bir hayvana binmiş Sâlihiyyin dağına çıkarken gördüm. Yanında iki üç kişi bulunur, herbiri sırayla bu gidiş esnasında ondan okurlardı. Her biriyle ayrı ayrı ilgilenirdi. Vefâtına kadar, hep ilim öğretmekle meşgûl oldu."

Zamanının seçkin âlimlerinden olan Ali bin Muhammed Sehâvî hazretleri pekçok eser yazmıştır: "Hidâyet-ül-merâtib" dört cild olup, Zemahşerî tefsîri üzerine yazdığı şerhdir. "Mufassal". "El-Kevâkib-ül-vükâd fî usûl-iddîn". Kehf sûresine kadar yazdığı dört cildlik tefsîri, "Sefer-üs-se'âde ve "Sefîr-ül-ifâde" kırâat ilmiyle ilgili "Kasîde-i Şâtıbiyye" üzerine yazdığı şerh en önemli eserleridir. Bunlardan başka, hutbeleri ve şiirleri de vardır.

Vefâtı yaklaştığı sırada söylediği bir şiirin tercümesi şöyledir:

"Dediler ki, yarın âhıret diyarına gideceğiz. Kervan, kurtuluş diyârında olanların menziline ulaşacak, itaat eden kimse onlara kavuşmaktan sevinir. Dedim ki, benim günâhım var, çârem de yok. Hangi yüzle onların arasına katılabilirim? Dediler ki, Allahü teâlâ affeder. Hele de af uman kimseyi..."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 209

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 170

3) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 192

4) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 412

5) Zeyl-i Ravdateyn sh. 177

6) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 222

7) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 340

8) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 425

9) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 68

10) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 297

11) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 708, 709

ALİ BİN OSMAN EL-BAĞDÂDÎ

Kırâat ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Hasen olup ismi. Ali bin Osman bin Abdülkâdir bin Muhammed bin Yûsuf el-Vücûhî el-Bağdâdî'dir. Lakabı Şemsüddîn (Dînin güneşi) olup, İbn-i Vücûhî ismiyle meşhûr oldu. İbn-i Vücûhî aynı zamanda tasavvuf büyüğü, zâhid, üstün derecelere sahip bir zât idi. 582 (m. 1187) senesi Zilhicce ayında doğdu. 672 (m. 1273) senesi Cemâzil-evvel ayında Bağdad'da vefât etti. Bâb-ı Harb kabristanına defnedildi.

İbn-i Vücûhî, kırâat ilmini el-Fahr-ül-Mûsulî'den öğrendi. İbn-i Rüzbe, es-Sühreverdî ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu. İbn-i Sa'dûn el-Kurtubî ile arkadaşlık yaptı. İbn-i Vücûhî, kırâat ilmini ve Kur'ân-ı kerîmin inceliklerini çok iyi bilirdi. Dine sımsıkı bağlı olup bildiğiyle amel ederdi. İbn-i Esîr dergâhına devam etti ve orada ilim ve edeb öğrendi. Kendisinden; İbn-i Harûf el-Mûsulî hadîs-i şerîf dinledi ve rivâyette bulundu.

Reşîdüddîn bin Ebi'l-Kâsım şöyle anlatır: İbn-i Vücûhî'yi vefâtından sonra rü'yâmda gördüm. Ona; "Allahü teâlâ sana ne muâmelede bulundu?" diye sordum. O da; "İki melek yanıma geldi. Beni oturtarak, bana; Rabbin kim? Peygamberin kim? Dînin ne? Kitabın ne? Kıblen neresi? İ'tikâddaki mezhebin ne? Amelde mezhebin ne?" diye sorular sordular. Ben de; "Rabbim Allahü teâlâ, Peygamberim Hazreti Muhammed (aleyhisselâm), dînim dîn-i İslâm, kitabım Kur'ân-ı kerîm, kıblem Kâ'be-i şerîf, i'tikâdda mezhebim Ehl-i sünnet ve cemâat, amelde İmâm-ı Ahmed bin Hanbel'in mezhebindenim" diye onlara güzel cevaplar verince, tekrar beni yatırdılar ve gittiler" dedi.

"Belâgat-ül-müstefîd fî kırâat-il-aşera" adlı eser, İbn-i Vücûhî'nin yazdığı eserlerdendir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 147

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 337

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 284

ALİ BİN YÛSUF EL-KIFTÎ (Eş-Şeybânî)

Meşhûr âlimlerden, tefsîr, kırâat, hadîs, usûl, fıkıh, lügat, nahiv, mantık, ilm-i nücûm, târih, hendese, cerh ve ta'dîl ilimlerinde büyük bir âlimdir. İsmi, Ali bin Yûsuf bin İbrâhim bin Abdülvâhid İbni Mûsâ bin Ahmed bin Muhammed bin İshâk eş-Şeybânî'dir. Künyesi Ebü'l-Hasen olup Kâdı Ekrem diye tanınırdı. Cemâlüddîn lakabı ile meşhûrdu. 568 (m. 1172) senesinde Mısır'ın Kıft kasabasında doğdu. Mısır sultânı Azîz'in, Haleb vezirliğini yaptı. Arab dili ve edebiyatında büyük edîb olup, nesir ve nazım şeklinde yazdığı eserleri vardır. Mısır'da ve Haleb'de birçok âlimden din ilimlerini tahsil etti. Birçok eserleri vardır. 646 (m. 1248) senesi Ramazan ayında Haleb'de vefât etti.

Ali Kıftî, Mısır'ın Kâhire şehrinde ilim tahsilini tamamladıktan sonra, Haleb'e gidip yerleşti. Meşhûr yazarlardan biri oldu. Babası Kâdı Eşref de, onun gibi eser yazanlardandır. O, çok çeşitli ilimlerde mütehassıs olup, hepsinin hakkını veren eserler yazdı.

Yâkût-i Hamevî diyor ki: "Kâdı Ekrem, 568 senesinin Rebî'ul-evvel ayında Kıft kasabasında doğdu. O, çok faziletleri kendinde toplamıştı. Çok şerefli, kadrü kıymeti büyük idi. Lügat, nahiv, kırâat, fıkıh, hadîs, usûl, mantık, riyâziyye, nücûm, hendese, târih, cerh ve ta'dîl ilimlerine âit mes'elelerde en derin ve ince bilgilere sahipti. O, eli açık olup, cömertliği çok ve güleryüzlü bir zât idi."

Çok kıymetli eserler yazdı. Bunlardan başlıcaları şunlardır:

1. Târih-ün-nuhhât, 2. Târih-ül-Yemen, 3. Târih-i Mısır, 4. Târih-i Benî-Büveyh, 5. Târih-i Selçûkıyye, 6. Kitâb-üd-Dâd vez-Zâ, 7. Ed-Dürr-üs-Semîn fî ahbâr-il-müteyemmîn, 8. Men elvet-il-eyyâm aleyhi ferefe'athü sümme iltevet aleyhi fe veda'athü, 9. Ahbâr-ül-musannifîn ve mâ sannefûhü, 10. Ahbâr-ün-nahviyyîn, 11. Ahbâr-ı Mısır min ibtidâihâ ilâ eyyâm-i Selâhaddîn, 12. Târih-ül-magrib, 13. El-Muhhallâ fî isti'âb-ı vücûh-ı kellâ, 14. İslâhu hulel-i sıhâh-il-Cevherî, 15. El-Kelâm alel-Muvatta, 16. El-Kelâm alâ Sahîh-il-Buhârî, 17. Târih-i Mahmûd bin Sebüktekîn ve beytihî, 18. El-İnâs fî ahbâr-i Âl-i Mirdâs, 19. Er-Reddü âlen-nasârâ ve zikr-i mecâmi'ihim, 20. Meşîhatü Tâcüddîn el-Kindî, 21. Nühzet-ül-hâtır ve nüzhet-ün-nâzır fî ehâsin-i mânukıle min zuhûr-il-kütüb.

Ali Kıftî, muhteşem bir vezîr ve kâmil bir devlet adamı idi. Anlatılamayacak kadar çok kitaplardan bilgiler toplayıp eser yazdı. Bunun kitablarından istifâde etmek için her yerden gelirlerdi. Kitaplarını Haleb sultânı Nâsır'a vasıyyet etti. Elli bin dînâr değerinde kitaba mâlikti. Bu kitapları elde etmek için çok borçlanmıştı. O, Müeyyed İbni Kıftî'nin kardeşidir..

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 263

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 236

3) Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 117

4) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 212

5) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 554

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 709

7) Keşf-üz-zünûn sh. 170, 282, 283, 301, 304, 310, 730, 1072, 1097, 1108, 1434, 1617, 1775

ÂLİM BİN ALÂ

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Kaynaklarda Âlim bin Alâ ile ilgili pek fazla ma'lûmat mevcût değildir. Sâdece onun büyük Tatar hânı için hazırladığı Tâtârhâniyye adındaki fetvâ kitabı zikredilmektedir. Bu eser. "Zâd-ül-misâfir" adıyla meşhûrdur. Âlim bin Alâ, 686 (m. 1287) yılında vefât etti. Başka târihlerde, hattâ 286 hicrî senesinde vefât ettiği de bildirilmiş ise de, bu mümkün değildir. Zîrâ Tâtârhâniyye'de, daha sonraki asırlarda yaşayan âlimlerin eserlerinden nakiller vardır. Âlim bin Alâ'nın Tâtârhâniyye yazması, Süleymâniye Kütüphânesi. Hazreti Hâlid kısmı 140-142 numarada üç büyük cild hâlinde bulunmaktadır. Nûr-i Osmâniyye Kütüphânesi. 1968 numarada da mevcûttur. Eserde, Şerh-i Tahâvî. Sirâciyye, Cevâmi, Hidâye, Kâfi, Zâhire, Tecrid, Müntekâ, Nesefiyye, Hülâsât-ül-Hâniyye ve Nevâdir kitaplarının isimleri kaydedilmiştir.

Ayrıca Muhammed bin Bistâm bin Rüstem el-Vânî'nin bu esere ta'likatı da aynı kütüphânenin Lâleli kısmı 3762/6 numarada bulunmaktadır. Tâtârhâniyye'de yüzaltıncı sahifede diyor ki: "Âlimlerin bir kısmı, misâfir arkasında kılan mukîm, üçüncü ve dördüncü rek'atlarda kırâat etmez, ya'nî birşey okumaz dedi. Şems-ül-eimme Abdülazîz Halvânî ve başka âlimler kırâat eder dedi. O hâlde, ihtiyât ederek, okuması daha iyi olur."

Tâtârhâniyye'de diyor ki: "Yırtık, eski olup kullanılmıyan Mushaf yakılmaz. Temiz beze sarılıp, toprağa gömülür. Yahut toz gelmiyen temiz, bir yere konur."

Tâtârhâniyye kitabında diyor ki: "Teşehhüde otururken. Lâilâhe illallah derken, sağ el şehâdet parmağı ile işâret eder mi? İmâm-ı Muhammed, bunu usûl haberlerinde bildirmedi. Sonra gelenler, başka başka söyledi. Bir kısım âlimler, işâret edilmez dedi. Kübrâ'da böyle yazıyor. Fetvâ da böyledir. Bir kısmı ise, işâret edilir dedi."

Tâtârhâniyye kitabı, doksanbeşinci sahifede diyor ki: "Gümüş para gibi kullanılan Fülus, ya'nî bakır paraların kıymeti ikiyüz dirhem gümüş veya yirmi miskal altın olduğu zaman, bu paranın zekâtını vermek lâzımdır. Ticâret niyeti ile kullanması şart değildir ve kıymeti, ya'nî değeri kadar altın verilir."

Tâtârhâniyye kitabında zekâtı anlatırken diyor ki: "Nafile sadaka veren kimsenin, sevâbının bütün mü'minlere verilmesi için niyet etmesi çok iyi olur. Kendi sevâbından hiç azalmadan bütün mü'minlere de sevâbı erişir Ehl-i sünnet ve cemâat mezhebinin i'tikâdı böyledir".

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 52

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 435

3) Tabakât-üs-seniyye c. 225

4) Keşf-üz-zünûn sh. 268, 947

5) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 189, 213, 236, 253, 265, 429, 640, 985

ÂMİDÎ

Fıkıh ve kelâm âlimi. İsmi, Ali bin Muhammed'dir. Künyesi Ebü'l-Hasen, lakabı Seyfüddîn el-Âmidî'dir. 551 (m. 1156)'de Âmid'de doğdu. 631 (m. 1233) senesinde Şam'da vefât etti. Âmid, Diyarbakır'ın eski ismidir. Oralı olduğu için Âmidî denilmiş, bu nisbeti ve lakabı ile, "Seyfüddîn Âmidî" olarak tanınmıştır, İlim öğrenmeye kendi memleketinde başladı. Önce Kur'ân-ı kerîm okumayı ve memleketinde bulunan meşhûr kırâat âlimlerinden kırâat ilmini öğrendi. Hanbelî mezhebi fıkıh bilgilerini içine alan bir kitabı ezberledi. Bu tahsilinden sonra Bağdad'a gidip, tahsiline orada devam etti. Bağdad'da yine kırâat ilmine dâir ders aldı. Ebü'l-Feth İbn-ül-Münâ'dan fıkıh ilmini öğrendi. Ebü'l-Feth Şâtîl'den hadîs-i şerîf dinledi. Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden Şeyh Ebü'l-Kâsım bin Fudlan'dan Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini öğrendi. Bu arada Hanbelî mezhebinden Şafiî mezhebine geçti.

Böylece Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerinde ve kelâm ilminde âlim olarak yetişti. Bağdad'daki bu tahsilinden sonra Şam'a gitti. Şam'da fen ilimlerini de öğrenip, zamanının en meşhûr âlimi oldu. Şam'dan da Mısır'a gitti. Mısır'da Mücâvere Medresesi'nde ve Zaferî Câmii'nde ders verdi. Pekçok kimse onun derslerine devam edip, ondan icâzet aldı. Mısır halkı ve talebeler ondan çok istifâde etti. Fakat kendisini yanlış anlayıp, aleyhinde bulunanların tutumları sebebiyle, Mısır'dan ayrılıp Hama'ya gitti. Hama hükümdârı Melik Mensûr'dan iyi bir himâye gördü. Ona yüksek bir vazîfe verdi. Böylece iki sene Hama'da kaldı. Melik Mensûr ona çok ikramda ve yardımda bulundu. Âmidî, daha sonra Şam'a gitti. Şam emîri Şerefüddîn Îsâ bin el-Melik-ül-âdil tarafından yardım ve himâye gördü. Azîziyye Medresesi'nde müderrislik vazîfesi verildi. Bu medresedeki verdiği dersler çok dikkati çekmiştir. Bir müddet müderrislik yaptıktan sonra bu vazîfeden alındı. Medrese-i Adliye yanındaki evine çekilip, ömrünün son zamanlarında yalnız olarak yaşadı.

Âmidî, güzel yüzlü ve gayet güzel konuşan meşhûr bir âlim idi. Fıkıh ilminde Şafiî mezhebi âlimlerindendir. Şafiî mezhebinin meşhûr âlimlerinden Şeyh-ül-İslâm İzzeddîn bin Abdüsselâm, Âmidî için şöyle demiştir: "Ben, ondan daha iyi ders veren birini görmedim. Üslûbu tatlı ve gayet fasîh konuşan bir hatîb idi. "El-Vesît" adlı eserini gayet güzel izahlar ile okuturdu. Biz münâzara usulünü ondan öğrendik. Bir zındık münâzara için gelse, onun karşısına Âmidî çıkardı. Çünkü bu husûsda ehliyet ve kabiliyet sahibi o idi."

Âmidî, İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin "El-Vesît" adlı eserini ezberlemişti. Bir defasında İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin tabutunu rü'yâsında görmüş, tabutu açıp, yüzünden öpmüştür. Uyanınca İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin "El-Mustasfâ" adlı eserini ezberlemeye karar verdi ve çok kısa bir zamanda ezberledi.

Âmidî'nin kelâm, fıkıh, mantık ve hikmette yirmi civârında kıymetli eserleri olup, bir kısmı şunlardır: 1. Gâyet-ül-merâm fî ilm-il-kelâm, 2. Dekâik-ül-hakâyık fil-hikme, 3. İhkâm-ül-Ahkâm, 4. Ebkâr-ül-efkâr fî usûliddîn, 5. Gâyet-ül-emel fî ilm-il-cedel, 6. Rumûz-ül-kunûz, 7. Menâih-ül-kerâih, 8. Kitâb-ül-Bâhir fî ulûm-il-evâil vel-evâhir, 9. Münteh'es-sül, 10. Kitâb-ül-mübîn fî şerhi meânî'l hükemâ vel-mütekellimîn, 11. Et-Tercihât fîl-hılâf, 12. El-Muâhazât fil-hılâf, 13. Lübâb-ül-elbâb, 14. Et-Ta'lîkât-üs-sagîre vel-kebîre fil-hılâf.

Seyfeddîn Âmidî, kelâm ilminde, usûl-i dînde, i'tikâd bilgilerinde ve usûl-i fıkıh ilminde derin âlimdir. Âmidî de kendinden önceki Ehl-i sünnet âlimleri gibi, bid'at fırkalarına ve kelâm ilmine felsefeyi karıştıranlara karşı cevap verip, kelâm ilmine karıştırılan felsefî düşünceleri temizledi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 155

2) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 986

3) Eshâb-ı Kirâm sh. 312

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 293

5) Lisân-ül-mizân cild-3, sh. 134

6) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 140

7) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 144

8) Esmâ-ül-müellifîn cild 1, sh. 707

9) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 179

10) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 306

11) Mîzân-ül-i'tidâl cild-2, sh. 259

12) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 541

13) Zeyl-i Ravdateyn sh. 161

14) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 137

15) Ahbâr-ül-hükemâ sh. 161

16) Kâmûs-ül-a’lâm cild-1, sh. 365

17) El-A’lâm cild-4, sh.

ÂRİF-İ RÎVEGERÎ

Peygamberimizin (aleyhisselâm) ve Eshâbının yolunu insanlara öğreten büyük âlim ve velî. Aslen Buhârâlıdır. Buhârâ’ya 30 km. uzaklıkta bulunan Rîvgir kasabasında doğmuştur. Doğum târihi kat’î olarak bilinmemektedir. Peygamber efendimizden sonra insanlara doğru yolu gösteren âlimler silsilesinin onuncusudur.

Medrese tahsili görüp, zâhirî ilimlerde büyük gayret ve çalışma gösterirdi. Hocası kendisini çok sever ve takdîr ederdi. Bu tahsil sırasında Ârif-i Rîvegerî, birgün çarşıda büyük âlim Abdülhâlık-ı Goncdüvânî’ye rastladı. Baktı ki, şeyh yüklenmiş evine erzak götürüyor. Edeple yaklaşarak eşyaları taşımak için izin istedi. Şeyh yükünü Ârife verdi ve beraberce eve gittiler. Eşyaları bıraktıktan sonra, “Bir saat sonra gel, yemeği beraber yiyelim” da’vetini aldı. Rîvegerî evden ayrıldıktan sonra, kendisinde bir boşluk hissetti. Kalbindeki bu boşlukta, sâdece Abdülhâlık-ı Goncdüvânî’ye karşı hizmet aşkı vardı. Bir saat sonra eve gitti, iltifâtlar görüp, evlâtlığa kabûl edildi. Hocası tarafından ma’nevî ilimler ve evliyâlık yolunun esasları öğretilmeye başlandı. Ârif-i Rîvegerî, hep bunlarla meşgûl olup medreseye ve eski hocasına dönmedi.

Ârif-i Rîvegerî’yi her gördükte eski hocası azarlıyor, hakaret ediyor, medreseye dönmesi için baskı yapıyordu. O, her seferinde mukâbele etmiyor, hiç sesini çıkarmıyordu. Bir gece eski hocası, kendisine ve bir müslümana yakışmayacak bir günah işledi. Ertesi gün o Ârifi gördüğünde, yine hakarete başlayınca, Ârif-i Rîvegerî ona şunları söyledi: “Hocam, niye hep benim gibi bir gariple uğraşırsın? Sen, dün gece büyük bir günah işledin; kendi hatânız yetmiyormuş gibi, beni de doğru yoldan ayırmak istiyorsun.” Bunu duyan eski hocası çok utandı. Eski talebesinin durumunu anladı, tövbe etti. Abdülhâlık-ı Goncdüvânî’ye gidip talebe oldu.

Ârif-i Rîvegerî hazretleri, hocasının derslerini büyük bir dikkatle ta’kib eder, onun her söylediğini ezberlerdi. Böylece zâhirî ilimlerde büyük bir âlim, bâtınî ilimlerde ise çok üstün bir velî oldu. Hocası Abdülhâlık-ı Goncdüvânî’nin hayatları boyunca hizmetiyle şereflendi. Onun pekçok feyz ve bereketlerine kavuştu. Hocasının vefâtından sonra, yerine geçip talebelere kendisi ders vermeye başladı. Pekçok talebenin hidâyete ve evliyâlık makamlarında yüksek derecelere kavuşmalarına vesile oldu. Zamanının bir tanesi idi. Herkese çok iyi ve yumuşak davranır, kimsenin kalbini kırmazdı. Nefsinin istediklerini hiçbir zaman yapmaz, istemediklerini yapmak, rûhunu yükseltmek için çok çalışırdı. Haramlardan şiddetle kaçar, hattâ harama düşmek korkusu ile mübahların fazlasını terk ederdi. Geceleri vaktini hep ibâdetle, gündüzleri talebe okutmakla geçirir, sünnet olduğu için; gündüz öğleden önce bir miktar kaylûle yaparak uyurdu. Peygamber efendimizin sünnet-i seniyyesini çok iyi bilir, onun unutulmaması için nasihatlerinde üzerinde durur, tarif ederdi. Sünnet-i şerîflerin yaşanması için çok gayret gösterirdi. Onun böyle gayretine karşılık cenâb-ı Hak da kendisine büyük makamlar ihsân etti. Uzun bir ömür yaşadı. 606 (m. 1209) senesinde Rîvgir’de vefât etti. Kabri oradadır. Ziyâret edenler, onun feyz ve bereketlerine kavuşmaktadır. Onu vesile ederek Allahü teâlâya yapılan duâlar kabûl olmaktadır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Reşehât (Osmanlıca) sh. 51

2) Reşehât (Arabî) sh. 35

3) Hadâik-ül-verdiyye sh. 119

4) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 987

5) Nefehât-ül-üns sh. 413

6) Hadîkât-ül-evliyâ sh. 28

7) El-Behcet-üs-seniyye sh. 16

8) İrgâm-ül-merid sh. 52

AYNÜZZEMÂN CEMÂLEDDÎN-İ GEYLÂNÎ

Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin yetiştirdiği evliyânın büyüklerinden. Aynüzzemân Cemâleddîn-i Geylânî (radıyallahü anh), hicri 7. asrın sonlarında vefât etmiştir. Faziletler ve kerâmetler sahibi, son derece âlim, yüksek bir zât idi.

Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin sohbetinde ve hizmetinde bulunmak üzere, ilk defa memleketinden ayrılarak yola çıkacağı zaman, kendisine lâzım olur düşüncesiyle, kütüphânesinde bulunan, çeşitli ilimlere dâir kitapları alıp beraberinde götürdü.

Uzun yolculuk esnasında, bir gece rü'yâsında Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerini gördü. Kendisine; "Ey Geylicik! Yükünü bırakda gel!" diyordu. Uyandığında, kendisinin dünyalık bir şeyi bulunmadığını, dünyalık toplayacak hâli de olmadığını düşünerek, üstadın rü'yâda kendisine böyle söylemesinin hikmetini anlıyamadı. İkinci gece aynı rü'yâyı gene gördü. Uyandığında bu sözün ma'nâsını daha fazla merak etti. Üçüncü gece rü'yâsında yine aynı şeyi söyleyince; "Ey efendim! Yüküm nedir?" diye suâl etti. "Toplayıp getirdiğin kitaplar" buyurdu. Uyandığında, bu kitapların hocasından istifâde etmesine mâni, olacağını anlayıp, hepsini Ceyhun nehrine attı. Nihâyet, Hazreti Şeyhin huzûruna vardığında kendisine; "Ey Cemâleddîn! Eğer o kitapları nehre atmasaydın, bizden istifâde edemiyecektin" buyurdu. Cemâleddîn (radıyallahü anh) söz dinleyip kitapları nehre attığı için çok sevindi. Hocasının dergâhında kırk gün kalmakla çok yüksek derecelere kavuştu. Kırk gün sonra hocası ona tarikat hırkası giydirip, Aynüzzemân (zamanın gözbebeği) ünvanını verdi.

Aynüzzemân Cemâleddîn hazretleri, Kazvin'de otururdu. Herkes, nûr saçılan sohbetlerinden istifâde etmek için, her taraftan akın akın sohbetine koşardı. Kazvin'de kendisinden istifâde eden, sohbetlerine koşan birçok talebesi bulunmakla beraber, uzak memleketlerde de talebeleri vardı. Şîrâz pâdişâhı da bu talabelerden idi.

Bir zaman Kazvin'in ileri gelenlerinden bir kimse, Şîrâz'a göç etmek istedi. Bu kimse, gideceği yerin pâdişâhının, şimdi bulunduğu yerdeki Cemâleddîn hazretlerinin talabelerinden olduğunu biliyordu. Bunun için Cemâleddîn hazretlerine gelerek, Şîrâz pâdişâhına, oraya gittiği zaman kendisine kolaylık göstermesi için bir mektûp yazması ricasında bulundu. Cemâleddîn (radıyallahü anh), kâğıt-kalem istedi. Getirdiler, Kâğıdın üzerine, Bal ve Râziyâne (Dere otu cinsinden bir nevî ot adı) yazdı. O kimse, bu mektûbu da alarak yola çıktı. Şîrâz'a vardığında pâdişâhla görüşmek istedi. Pâdişâhın karın ağrısından muzdarip olduğunu, şu anda hamamda bulunduğunu söylediler. Hamama gitti. Pâdişâhın yanına girdi. Pâdişâhın, ağrılar sebebiyle çok sıkıntıda olduğunu gördü. Yanına varıp selâm verdi. Pâdişâh selâmını alıp nereden geldiğini sordu. "Kazvin'den" dedi. Pâdişâh, Kazvin ismini duyunca, hocası Cemâleddîn hazretlerinin durumunu, nasıl olduğunu sordu. O kimse iyi olduğunu bildirip, mektûbu verdi. Pâdişâh mektûptaki iki kelimeyi okuyunca, hocasının kerâmet olarak bu sıkıntısını, rahatsızlığını bildiğini ve bu ilâcı yazdığını söyledi. Hemen, bal ile, mektûpta bildirilen ot getirilerek ilâç hazırlandı. Pâdişâh bu ilâcı kullandı. Allahü teâlânın izni ile ağrılarından hiçbir şey kalmadı. Pâdişâh, Allahü teâlâya çok şükretti. Hocasına olan muhabbet ve bağlılığı daha da arttı. Gelen kimseye de çok ikramda bulundu. Kolaylık gösterdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns tercemesi sh. 488

BÂBÂ KEMÂL CÜNDÎ

Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin huzûrunda yetişen evliyâdan. Bâbâ Kemâl Cündî hazretlerinin doğum ve vefât târihleri kat'î olarak bilinememekte ise de, hicrî yedinci asrın ikinci yarısının başlarında vefât ettiği bellidir.

Bâbâ Kemâl (radıyallahü anh), Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin huzûrunda kemâle geldiğinde, hocası kendisine hırkasını verdi ve "Türkistan diyarında Mevlânâ Şemsüddîn Müftî'nin Ahmed Mevlânâ isminde bir oğlu vardır. Bizim bu hırkamızı ona ulaştır ve terbiyesi (yetişmesi) ile de meşgûl ol!"

buyurdu. Bâbâ Kemâl (radıyallahü anh), “Peki efendim” deyip huzûrundan ayrıldı ve Türkistan yolunu tuttu, işâret olunan Cünd beldesine geldi. Baktı ki, çocuklar oyun oynuyorlar. Ahmed Mevlânâ, o zaman daha çocuktu ve orada çocukların arasında idi. Fakat o oyun aynamıyor, oyun oynayan çocukların çıkardıkları kaftanlarını (elbiselerini) bekliyordu. Bâbâ Kemâl’in kendisine doğru geldiğini görünce hemen ayağa kalkarak karşıladı. Selâm verdi. Bâbâ Kemâl hiçbir şey söylemeden, O; “Nasıl biz başkalarının elbiselerini bekliyorsak, siz de bizim elbisemizi bekliyorsunuz” dedi. Bâbâ Kemâl onu bağrına bastı, sonra Müftî’nin yanına geldiler. Durumu kendisine anlatınca, Müftî, Bâbâ Kemâl hazretlerine dedi ki: “Bu çocuk meczûbdur (delidir). Size münâsib hizmet edemiyebilir. Fakat bunun küçük kardeşi Dânişmend Mevlânâ gayet akıllı ve terbiyelidir.” Bunun üzerine Bâbâ Kemâl (radıyallahü anh) dedi ki; “O da nasîblensin. Fakat biz, üstadımızın işâreti ile Ahmed Mevlâna’nın yetişmesi ile meşgûl olacağız.” Nihâyet, Ahmed Mevlânâ kısa zamanda yetişti. Kemâlâtı, yüksekliği etrâfa yayıldı. Çok kimselerin de yetişmelerine, kemâl mertebelerine yükselmelerine vesile oldu.

1) Nefehât-ül-üns trc. sh. 489

BEHÂÜDDÎN CÜMMEYZÎ (Ali bin Hibetullah bin Selâme)

Hadîs, fıkıh ve kırâat âlimlerinden. İsmi, Ali bin Hibetullah bin Selâme bin Müslim bin Ahmed bin Ali Lehmî olup, künyesi Ebü’l-Hasen, lakabı Behâüddîn’dir. 559 (m. 1164) senesinde Mısır’da doğup, 649 (m. 1252) târihinde Zilhicce ayının ondördünde Mısır’da vefât etti.

On yaşından önce Kur’ân-ı kerîmi ezberledi. Babası onun okuması için muhtelif yerler dolaştırdı.

Dimeşk’da (Şam’da) 608 (m. 1211) senesinde, Ebû Kâsım İbni Asâkir’den Sahîh-i Buhârî’nin az bir kısmı hâriç hepsini okudu. Babası ile beraber, Bağdad’a gitti. Burada Ebû Hasen Ali bin Asâkir Betâihî’nin huzûrunda, kırâatlara dâir yazdığı kitabından kırâat-i aşereyi okudu. Yine, büyük âlim Kâdı’l-kudât (Başkadı) Şerefüddîn bin Ebû Asrûn’un yanında kırâat-i aşereyi tekrar okudu.

Bağdad’da; Şühde-i Kâtibe’den, Abdülhâk Yûsüfî’den, Ebû Şâkir Yahyâ Seklâtûnî’den ve başka âlimlerden (rahmetullahi aleyhim) hadîs-i şerîf dinledi. İskenderiyye’de; Ebû Tâhir Silefî’den, Ebû Tâhir bin Avf ve Ebû Tâlib Ahmed bin Müslim Tennûhî’den ilim aldı. Mısır’da; İbn-i Berrî’den, Şâtibî’den kırâat ilmini okudu. Şâtibî’nin huzûrunda kırâat ilmine göre birkaç hatim ve ba’zı rivâyetleri okudu.

Büyük âlim Zehebî der ki: “Silefî’den İbn-i Asâkir, Behâüddîn Cümmeyzî ve hadîs âlimlerinden Abdülkâdir bin Abdullah’dan başka kimse hadîs dinlememiştir.”

Behâüddîn Cümmeyzî’den, Dımeşklilerden, Mekke-i mükerreme ve Mısırlılardan çok kimse, rivâyette bulunmuştur. Münzirî, Berzâlî, İbn-i Neccâr, Dimyâtî, İbn-i Dakîk-il-İyd, Ebû Hüseyn Yûnînî, Kâdı Takıyyüddîn Süleymân ve daha birçok kimseler kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet etmişlerdir.

Behâüddîn Cümmeyzî, fıkıh ilmini, Şam’da; İbn-i Ebî Asrûn’dan, Mısır’da; Ebû İshâk Irâkî ve büyük âlim Şihâbüddîn Tûsî’den öğrendi. Meşhûr “Mühezzeb” isimli eseri, İbn-i Ebî Asrün’un yanında okuyarak bitirdi. İbn-i Ebî Asrûn bu kitabı, Fârikî’nin yanında, Fârikî de Mühezzebin müellifînden okumuştu.

Behâüddîn Cümmeyzî (radıyallahü anh), Kâhire’de Câmi-ül-Ezher’in hatîbi idi. Mısır bölgesinin en büyük âlimi idi. Bir müddet dersler ve fetvâlar verdi. Küçük-büyük herkesin takdîrini kazanmıştı. Kadr-ü kıymeti ve herkes yanında derecesi yüksekti. Behâüddîn Cümmeyzî’ye (radıyallahü anh) Şeyh-ül-İslâmlık derecesi verildi. Hadîs ilminde çok yükseldi.

Okurken talebeler arasında, hocasının iltifâtına mazhar oldu. Kendisi bu husûsta şöyle der: “Hocam İbn-i Ebî Asrûn, bana yeşil bir cübbe giydirdi. Talebe arkadaşlarım arasında bana özel bir yer verdi. Kıymetimi yüksek tuttu. Benim için şöyle yazdı: “Talebem olan fakîh, büyük âlim Behâüddîn Ebû Hasen Ali bin Ebû Fedâil’in ilminin yüksekliği, benim yanımda sabit olunca, onu talebe arkadaşları arasında, cübbe ile taltif etmeyi uygun gördüm. Allahü teâlâ onu muvaffak etsin.”

Behâüddîn Cümmeyzî, İbn-i Ebî Asrûn'a Ebû Yâsir Muhammed bin Ali el-Mukrî el-Hamî'nin kırâat-i aşereyi ihtivâ eden Îcâz kitabını okudu.

Zehebî (radıyallahü anh) der ki: "Behâüddîn Cümmeyzî, o zaman İbn-i Ebî Asrûn'un dünyâda kalan son talebesi idi. Kırâat ilmiyle uğraşanlara çok şaşılır, nasıl olur da ondan kırâat ilmini okumak için onun yanına koşmazlar? Ondan ders almak için birbirleri ile yarış etmezler? Çünkü o, zamanında isnâd bakımından herkesten üstün idi."

İbn-i Kalyûbî de onun vefâtını şöyle anlatır: "Behâüddîn Cümmeyzî'nin defninde bulundum. Öylesine, çok az rastlanan kalabalık bir cemâat vardı. Orada, kırâati ve sesi güzel İbn-i Ebî Berekât diye meşhûr birisi vardı. Behâüddîn Cümmeyzî'nin defni bitip, kabrin üzerindeki topraklar düzeltildikten sonra, (Zuhrûf-61) âyet-i kerîmesini muhtelif kırâatlara göre okudu. Altmışbirinci âyet-i kerîmesinin meâli şöyledir: "Gerçekten o (isa'nın nüzûlü) Kıyâmet için (yaklaştığını bildiren), bir beyândır, alâmettir. Onun için o kıyâmetin geleceğinde sakın şüphe etmeyin de, benim şerîatime tâbi olun. İşte bu biricik doğru yoldur." Sanki bu âyet-i kerîmeler, Behâüddîn Cümmeyzî hakkında nâzil olmuştu. Çünkü herkes âlimlerin ölmesini, kıyâmet alâmetlerine benzetiyordu. Kur'ân-ı kerîm okuyan şahıs, Behâüddîn'in talebesi idi. Kur'ân-ı kerîmi okuduktan sonra, hocam, efendim, şu kabrin sahibi diye başlıyarak rivâyet edenleri tek tek okuyarak râvîlerini Resûlullaha kadar saydığı şu hadîs-i şerîfi okudu: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ ilmi, kullarının kalblerinden silmek sûretiyle çekip almaz, âlimlerin rûhlarını kabzetmek sûretiyle alır." Bunun üzerine herkes göz yaşlarını tutamayıp, ağlamaya başladılar.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 301

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 181

3) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 413

4) Zeyl-i Ravdateyn sh. 187

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 246

BEHÂÜDDÎN ZEKERİYYÂ (Muhammed bin Kutb-üd-dîn)

Hindistan'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Kutbüddîn bin Kemâleddîn el-Kureşî el-Esedî el-Mültânî es-Sühreverdî olup, lakabı Şeyhülislâm ve Behâüddîn'dir. Künyesi Ebû Muhammed olup, nesebi (soyu) Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mensûb olduğu Kureyş kabilesine dayandığı dedelerinin, 200 (m. 815) yıllarında Hindistan'a gelmiş oldukları rivâyet olunmaktadır. Behâüddîn Zekeriyyâ, 565 (m. 1169) senesinde Hindistan'da Mültân şehrinde doğdu. Yüz sene ömür sürdükten sonra, 665 (m. 1266) senesinde orada vefât etti. Namazını Hâce Nizâmüddîn-i Evliyâ kıldırdı. Türbesi tanınmakta olup, halkın ziyâretgâhıdır.

Behâüddîn Zekeriyyâ, çocuk yaşta ilim tahsiline başladı. Oniki yaşında iken Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. O sene babası vefât etti. Bundan sonra, ilim öğrenmek arzu ve iştiyâkı ile Horasan'a gitti. Buhârâ'da yedi sene ilim tahsil etti. Sonra hacca gitti. Hacdan sonra, Mekke-i mükerremede kalıp ilim tahsiline orada devam etti. Kemâleddîn Muhammed el-Yemenî hazretlerinden hadîs-i şerîf okuyup, icâzet (diploma) aldı. Bundan sonra Şam ve her biri ilim merkezi olan mübârek beldeleri ziyâret ederek, oralarda bulunan âlimler ve tasavvuf büyükleri ile sohbet etti. Nihâyet Bağdad'a gelip o zamanın en büyük evliyâsından olan Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinin talebelerinden oldu. Kısa zamanda yetişerek, o büyük velîden icâzet aldı. Evliyâlık yolunu, insanlara anlatmak için hocası tarafından, memleketi olan Mültân'a gönderildi. Oraya gidip, hocasından öğrendiği yüksek hakîkat bilgilerini, kıymetli ve ince ma'rifetleri anlatmağa başladı. Onun bu gelişini beğenmeyip, kendisinin o beldede fazla olacağını düşünerek, kendisine; "Bu beldede âlimler var. Burası dolu, size burada yer yok" ma'nâsına, tam dolu bir kâse süt gönderdiler. Bundaki inceliği ve nükteyi iyi anlıyan Behâüddîn Zekeriyyâ, bunlara cevap olmak üzere; "Biz de âlimlerin gülü olmak üzere gönderildik" ma'nâsına, o kâsenin üzerine bir gül koyarak o kimselere geri gönderdi. Bu hâle çok hayret eden o kimseler, bu zâtın tanımadıkları, bilmedikleri bambaşka birisi olduğunu anladılar. Yaptıklarına pişman olup, hepsi de bu zâtın talebelerinden oldular. Orada, İslâmiyet bilgilerini anlattığını gören ilim âşıkları, her taraftan sohbetine koşmaya başladılar.

Behâüddîn Zekeriyyâ etrâfına nûr saçıyordu. O zamanda Hindistan'da bulunan en büyük evliyâdan Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker ve Hâce Kutbüddîn-i Bahtiyar Kâkî hazretleri ile aynı zamanda yaşamışlardır. Birbirlerini çok severlerdi ve birbirlerine çok bağlı idiler. Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker, Hâce Behâüddîn Zekeriyyâ'nın dayısı olduğu, aralarında akrabalık bakımından da böyle bir yakınlığın bulunduğu rivâyet edilmiştir. Ferîdüddîn-i Genc-i Şeker ve Kutbüddîn-i Bahtiyar Kâkî, Mültân'a geldiklerinde bunu ziyâret etmişler ve aralarında çok güzel sohbetler olmuştur. Birbirlerine olan muhabbet ve bağlılıkları o derecede idi ki, bir defasında Hâce Behâüddîn, Ferîdüddîn'e yazdığı bir mektûbunda; "Sizinle bizim aramızda Allah aşkının neş'esi vardır" diye yazdı. O da, cevâbında; "Sizinle bizim aramızda o aşkın neş'esinden ziyâde Allah aşkının hakîkati vardır" şeklinde yazdı.

Hâce Behâüddîn (radıyallahü anh), bulunduğu beldede talebe yetiştirmekle kalmayıp, maddî bakımdan da insanların birçok hizmetlerinde bulunup, onlara fâideli oldu. Bulunduğu beldenin civarında, sırf ormanlık bölgelerde yaşayan, acı ve sıkıntı çeken insanlara yardım etti. Sulama kanalları ve su kuyuları açtırarak, bereketli yeşil tarlalar ve meyva bahçeleri meydana getirdi. Zaman ve çok enerji isteyen bu işleri yaparken, talebe yetiştirmeyi hiç ihmâl etmeyip çok gayretler gösterdi. Maddî bakımdan zengin bir kimse idi. Fakat bütün varlığını insanlara fâideli olmaya, Allahü teâlânın dînine hizmet etmeye harcadı, ömrü boyunca bu hizmetinden hiç geri durmadı. Allahü teâlânın ve dîne hizmet eden büyüklerin aşkı ile yanardı. Bu aşkla yaşadı ve bu aşkla vefât etti. "Allahü teâlânın muhabbetiyle hakîkaten dolmuş olan kalbler. Nasıl olur da bu aşkdan ve insanlara hizmetten kaçabilir" buyururdu. Talebelerinin bütün ihtiyâçlarını kendisi karşılardı. Bir zamanlar Mültân'da ciddî bir kıtlık olmuştu. Zamanın vâlisi bu büyük velînin yardımını istedi. Hâce Behâüddîn, malı çok olduğundan fakirlere, ihtiyâç sahiplerine dağıtılmak üzere bol miktarda tahıl, ayrıca yedi ölçek dolusu gümüş para gönderdi. Fakat kendisinin dünyâ malına hiç bağlılığı yok idi. Hepsini Allahü teâlânın râzı olduğu, fâideli yerlere sarfederdi. "Mal sevgisi, hiçbir zaman Allahü teâlâya olan sevgi ve muhabbetimizi geçemez" buyururdu. Malın, kendisini Allahü teâlâdan uzaklaştıracağı kimseler için düşman olduğunu, mala düşkün olanların Allahü teâlânın rahmetinden uzaklaşıp, günaha ve kötülüğe doğru kayacaklarını bildirirdi. Mutfağında çeşitli ve lezzetli yemekleri hazırlattırır, kalabalık bir sofrada talebeleri ile birlikte yemek yerdi. Herkese iltifât eder, yemek esnasında, etrâfında bulunanlara lokma ikram ederdi. Talebeler böyle iltifâtlardan çok hoşlanırlar, böylece hocalarına olan muhabbet ve bağlılıkları daha da artardı. Yemek esnasında, ba'zan fâideli güzel şeyler anlatırdı. Bir akşam sofrasında, birlikte yemek yerlerken, talebenin birisi, aldığı bir lokma ekmeği çorbanın içine batırıp yedi. Hâce hazretleri bunu beğenip, sünnet olduğunu bildirdi ve buyurdu ki: "Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), çorba tasına, lokmanın batırıldığı yemeğin üstünlüğünün, kendisinin diğer peygamberlere ve Hazreti Âişe'nin diğer kadınlara olan üstünlükleri gibi olduğunu bildirmişlerdir." Malı ne kadar çok idiyse, ona olan muhabbbetsizliği ve sevgisizliği de o kadar çok idi. Birgün talebelerinden birine içerden, içinde beşbin dînâr bulunan bir kutuyu getirmesini söyledi. Fakirlere dağıtacaktı. Talebe gitti. Biraz sonra gelip, kutuyu yerinde bulamadığını söyledi. Behâüddîn (radıyallahü anh); "Elhamdülillah" dedi. Biraz sonra talebe tekrar gelip, kutunun bulunduğunu söyleyince yine; "Elhamdülillah" dedi. Hâdiseye şâhid olanlar, her iki hâlde de hamdetmesinin hikmetini suâl ettiler. Bunlara cevaben buyurdu ki: "Dervişler için dünyalık olan şeyin varlığı ile yokluğu birdir. O şey gelince sevinmezler, gidince üzülmezler. Kutunun gittiğini (kaybolduğunu) öğrenince, kalbime baktım. Dünyalığım gittiği için bir üzüntü hâlinin bulunup bulunmadığını, üzülüp üzülmediğini kontrol ettim. Bir üzüntü hâlinin olmadığını anlayınca, Allahü teâlâya hamdettim.

Kutunun bulunduğunu söyledikleri zaman bir sevinme hâli olup olmadığını yine kontrol ettim. Sevinç hâli bulunmadığını anlayıp, yine Allahü teâlâya hamdettim." Hâce Behâüddîn, iyilik, lütuf, ikram ve ihsân sahibi, eli açık, cömert bir zât idi. Misâfiri çok sever, çok ikramlarda bulunurdu.

Tevâzu sahibi, gayet alçak gönüllü idi. Hiç kızmazdı. Haddîni bilmiyenlerden kendisini üzenler, rahatsız edip sıkıntı verenler, hattâ daha da aşırı giderek bağırıp çağıranlar, hakaret edenler olurdu. Bunların hepsine sabreder, hepsini affeder, hepsini hoşgörü ile karşılardı. Kendisine kötülük edenlere, iyilik ile karşılık vermeye çalışırdı. Kendisine sıkıntı verene, adetâ gül ikram eden, melek sıfatlı, çok yüksek bir velî idi. "Dervişliği seçenler, Allahü teâlâya götüren yolda denenirler, imtihan edilirler. Başkalarından gelen sıkıntılara karşı sakin ve sabırlı olmak yetmez. Aynı zamanda onlara gül demeti sunabilmelidir" buyururdu.

Hindistan'da yetişen evliyânın büyüklerinden olan Abdülhâk-ı Dehlevî (radıyallahü anh), Fârisî Ahbâr-ül-ahyâr kitabında, Hâce Behâüddîn Zekeriyyâ'yı anlatırken buyuruyor ki: "Şeyhülislâm Behâüddîn Ebû Muhammed Zekeriyyâ el-Mültânî el-Kureşî el-Esedî (radıyallahü anh), Şeyhüşşüyûh Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretlerinin halîfesi olup, Hindistan'daki evliyânın büyüklerindendir. Apaçık kerâmetler, yüksek makamlar sahibi idi. Bereketi her tarafa yayılmış idi. Nüzhet-ül-ervâh kitabının sahibi Mîr Hüseynî ve Ceme'ât kitabının sahibi Feridüddîn-i Irâkî bunun sohbetlerine devam ederlerdi. Onun terbiyesi ile yetişmişlerdir." O, ağniyâ-i Şâkirînden (şükredici zenginlerden) idi. Dünyâ malı çoktu. Fakat onun bunlarda gönlü yoktu. Onun bu zenginliği, fakirlerden ve zenginlerden ba'zıları arasında çeşitli dedikodulara konu edildi. Allah adamlarının hâllerini anlıyamıyan bu zavallılar, o büyük zâtın mal toplamakla meşgûl olduğunu zannediyorlar, "Bizim bildiğimiz evliyânın dünyâ ile alâkası olmaz. Bunun ise, bu kadar malı var. Bu nasıl iştir" diyorlardı. Bunun gibi sözler, Behâüddîn hazretlerinin kulağına gidince, insanların dünyalık şeyler ile meşgûl olmasına" üzülerek, "Dünyânın tamâmının kıymeti nedir ki, bizde olan bir kısmının bir ehemmiyeti olsun? Allahü teâlâ, Nisa sûresi 77. âyet-i kerîmesinde sevgili Peygamberine hitâb ederek meâlen; "De ki, dünyâ metâ'ı (menfaati ve ondan istifâde etme, fâidelenme) **pek azdır** (ve çabuk sona ericidir)**"** buyuruyor. Yılan ile arkadaşlık etmek, onun zehrini tanımayanlara zarardır. Ama zararını bilip iyi korunan için, yılanın ne zararı olabilir. Bunun gibi, dünyâ malı, kendisine gönül verenler, bunun zararını anlıyamayanlar için elbette zararlıdır. Fakat, zararını iyi anlayıp, kendisini koruyanlar, ona gönlünü kaptırmayanlarda dünyalık bulunmasının hiç zararı olmaz" buyururdu.

Kendilerine Silsile-i âliyye denilen büyük âlim ve velîler silsilesinin yirmialtıncısı olan Derviş Muhammed buyuruyor ki: "Behâüddîn Zekeriyyâ el-Mültânî "kuddise sirruh", zamanında, Hindistan'da bulunan evliyânın reîsi (önderi) idi. Zâhirî ve bâtınî ilimlerde derin âlim idi. Keşf, müşâhede, üstün makamlar ve yüksek hâller sahibi, şaşırmışların yol göstericisi idi. Birçok evliyâ yetiştirdi. Onun irşâdı ile (yol göstermesi, rehber olması ile), birçok insan küfür bataklığından, îmân şerefine ve ma'sıyetten (günah ve isyandan), tâate (Allahü teâlâya ibâdet ve itaate) kavuşmuşlardır. Bütün hayırların kendisinde toplandığı, şânı yüce, çok yüksek bir zât idi"

Hâce Behâüddîn Zekeriyyâ, Mecma'ul-ahyâr kitabında bildirilen vasıyyetnamesinde buyuruyor ki: "Kulların, Allahü teâlâya sıdk ve ihlâs ile ibâdet etmeleri gerekir. Allahü teâlânın sevgisine kavuşmak için; sözlerinde ve işlerinde, hâllerini güzelleştirmekten (düzeltmekten) ve nefsi hesaba çekmekten başka yol yoktur. Lüzumlu olmadıkça bir iş yapmamalı ve zarûret olmadıkça birşey söylememelidir. Birşey yapacağı ve birşey söyleyeceği zaman önce Allahü teâlâya sığınmalı, yapacağının ve söyliyeceğinin hayırlı birşey olması için O'ndan yardım dilemelidir." Talebelerine vasıyyetinde buyurdu ki: "Size vasıyyet ederim ki, zikre, Allahü teâlâyı hatırlamaya çok devam ediniz! Zikr; talibi mahbûba kavuşturur. Muhabbet, her türlü kir ve lekeleri yakıp temizleyen bir ateştir. Bu hakîkî muhabbet hâsıl olunca, artık zikr eden, zikr olunanı müşâhede ederek zikreder, işte böyle yapılan zikr; felaha, kurtulaşa ereceklere va'd olunanların yaptığı zikrdir. Nitekim Allahü teâlâ, Cum'a sûresinin 10. âyet-i kerîmesinin sonunda meâlen; "(Her hâlinizde) Allahü teâlâyı çok zikr edin ki (dünyâ ve âhırette) felah bulasınız" buyuruyor."

Behâüddîn Zekeriyyâ (radıyallahü anh) yine buyurdu ki: "Bir kalbde Allahü teâlâya olan aşk ateşi yok ise, o kalb ölü bir leş eti gibidir. Ama aşk ateşi varsa, o kalb, zât-ı ilâhînin ve ni'metlerinin aynası hâline gelir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Kâmûs-ül-a'lâm cild-2, sh. 1411

2) Ahbâr-ül-ahyâr sh. 32

BEŞÎR BİN HÂMİD TEBRÎZÎ (Necmeddîn-i Zeynebî)

Tefsîr, hadîs, fıkıh ve tasavvuf âlimlerinden. İsmi, Beşîr bin Hâmid bin Süleymân bin Yûsuf bin Süleymân bin Abdullah el-Ca'ferî et-Tebrîzî'dir. Künyesi Ebû Nu'mân olup, Necmeddîn lakabı ile tanınırdı. 570 (m. 1174) senesinde Erdebîl'de doğdu. Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden olup, tefsîr, kırâat ve tasavvuf ilimlerinde de mütehassıs idi. Fıkıh ilmini Bağdad'da; Ebû Kâsım İbni Fadlân, Yahyâ bin Rebî ve diğer âlimlerden öğrendi. Şafiî mezhebi fıkıh, usûl ve hılâf ilimlerinde yüksek bir âlim olarak yetişti. Fetvâ verir, ilmî münâzaralarda bulunurdu. Nizâmiyye Medresesinde ders vermek üzere ta'yini yapıldı.

Kıymetli eserler yazdı. Tefsîre dâir olan eseri çok güzeldir. Ömrünün sonuna doğru Mekke'ye geldi. Vefâtına kadar orada kaldı. 646 (m. 1248) senesinin Safer ayında orada vefât etti.

İlim ve fazilette meşhûr ve büyük bir âlim olan Beşîr bin Hâmid; Abdülmün'im bin Küleyb, Yahyâ es-Sakafi, İbn-i Sükeyne, İbn-i Taberzed ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinleyip öğrendi. Kendisinden de; Hâfız Şerefüddîn Abdülmün'im bin Halef ed-Dimyâtî, Hâfız Zâhirî, Muhib Taberî ve başka âlimler hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

İbn-i Cevzî'nin yardımcılığına ve halîfe Mustensır zamanında Harem-i şerîfin şeyhliğine ta'yini yapıldığı bildirilmektedir.

Kur'ân-ı kerîm tefsîrine dâir yazdığı, "El-Gunyân fî tefsîr-il-Kur'ân" adındaki eseri, birçok cild hâlinde basılmış olup, çok kıymetlidir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-1, sh. 115

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 8

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 133

4) El-A'lâm cild-2, sh. 56

BEYDÂVÎ (Abdullah bin Ömer)

Tefsîr ilminin büyük üstadı ve müfessirlerin baştâcı. İsmi, Abdullah bin Ömer bin Muhammed bin Ali'dir. Künyesi, Ebü'l-Hayr olup, lakabı Nâsırüddîn'dir. Şîrâz'ın köylerinden Beydâ'da doğdu. 685 (m. 1286) senesinde Tebrîz'de vefât etti.

İlmî yönü ve fazileti: Kâdı Beydâvî (radıyallahü anh), Şafiî mezhebinde olup, birçok ilimleri kendisinde toplamıştır. Bilhassa; tefsîr, hadîs, fıkıh, usûl, kelâm, mantık, nahiv, belagat ve târih ilimlerinin her birinde mütehassıs idi. Kâdı Beydâvî (radıyallahü anh), dînî ilimlerde olduğu gibi, zamanının fen ilimlerinde de mütehassıs ve söz sahibi idi. Kâdı Beydâvî (radıyallahü anh), Ehl-i sünnet ve cemâat akidesi üzere yürümüştür. Tavâli'ul-envâr ismindeki kitabında eski Yunan feylesoflarının birçok yazılarını bildirip, bunlara cevaplar vermiştir. Bunu gören ba'zı kimseler; İmâm-ı Beydâvî'nin kitaplarına Yunan feylesoflarının yazılarını ve fikirlerini karıştırdığını söylemişlerdir. Hâlbuki, onların fikirlerini benimsememiş, sâdece onları cevaplandırmış, red etmiştir. Tefsîrinde Yunan feylesoflarının fikirleri asla mevcût değildir."

İslâm âlimleri, Beydâvî'nin ilmini, takvâsını, haramlardan ve şüphelilerden sakınmaktaki titizliğini çok övmüşlerdir.

Âlimlerin hakkında buyurdukları: İbn-i Kâdı Şühbe; "Beydâvî (radıyallahü anh), birçok eserlerin sahibidir. Azerbaycan ve çevresinin en büyük âlimi olup, Şîrâz'da kadılık yaptı" demiştir.

Sübkî; "Kâdı Beydâvî (radıyallahü anh), mes'eleleri delîlleriyle ele alan, seçkin, sâlih ve çok ibâdet eden en büyük âlimlerdendir" buyurdu.

İbn-i Habîb; "Büyük âlimler, onun eserlerini çok övdüler. Eğer onun, vecîz bir eser olan "Minhâc"ından başka eseri olmasaydı, onun ilimdeki yüksekliğine delîl olarak bu kâfi gelirdi" buyurdu.

Vezirin iltifâtı: Beydâvî (radıyallahü anh), kadılık almak için Tebrîz'e gitmiş, orada bir ilim meclisine tesadüf etmişti. Burada vezîr de bulunuyordu. Meclisin gerilerinde bir yere oturmuştu. Bu sırada ders anlatan âlim, ilmî bir nükteden (ince bir mes'eleden) bahsetti. Kimsenin o nükteye cevap verebileceğini ummuyordu. Orada bulunanlardan, bu nükteyi hâlledip, cevap vermelerini istedi. Eğer nükteyi hemen halledip cevâbını veremezlerse, sâdece nükteyi halletmelerini, halledemezlerse, hiç olmazsa nükteyi kendisine tekrar etmelerini söyledi. Ders anlatan âlim sözünü bitirince, Beydâvî (radıyallahü anh) nüktenin cevâbı hakkında açıklama yapmaya başladı. Fakat nükteyi soran âlim, Beydâvî'ye; "Nükteyi anladığına kalbim kanâat getirmedikçe seni dinlemem (sen önce nükteyi bir anlat bakalım)" dedi. Bunun üzerine Beydâvî (radıyallahü anh), kendisine; "Nükteyi lafız olarak mı yoksa, ma'nâ olarak mı tekrar edeyim?" diye sorunca, nükteyi ortaya atan âlim şaşırdı. Çünkü böyle bir cevapla karşılaşacağını hiç tahmin etmiyordu. Beydâvî'ye (radıyallahü anh); "Lafzıyla aynen tekrar edip anlat" deyince, o da aynı lafız ve kelimelerle nükteyi anlattı. Sonra, nüktenin tertîbinde bozukluk olduğunu izah etti. Nükteyi doğru olan şekliyle düzeltip, cevâbı da budur dedi. Peşinden, o nüktenin benzeri bir nükte tertîb edip, önceki nükteyi soran âlimi, onu

halletmeye da'vet etti. Fakat o zâta, Beydâvî'nin tertîb ettiği nükte ağır geldi. Bütün bunları ta'kib eden vezîr, Beydâvî'yi yerinden kaldırıp, yanına çağırdı. Ona; "Sen kimsin?" dedi. O; "Beydâvî'yim, Şîrâz'dan kadılık almak için geldim" dedi vezîr, kendisine çok ikramlarda bulundu. Kıymetli elbiseler hediye etti. Onu Şîrâz'da kadı yapıp, ihtiyâçlarını karşıladı. Nihâyet Şîrâz'da Kâdı'l-kudât (Temyiz Reîsi) oldu.

Bir rivâyete göre; son zamanlarda, hocası Muhammed bin Muhammed Kethânî'nin işâretiyle kadılığı bırakıp, onun sohbetlerine devam etmiş, bu arada meşhûr Beydâvî tefsîrini yazmıştır. Vefât edince, hocasının kabrinin yanına defnedilmiştir.

Tefsîrinde ta'kib ettiği usûl: Meşhûr tefsîrinin esas adı, "Envâr-üt-tenzîl ve esrâr-üt-te'vîl"dir, Beydâvî tefsîr'i diye bilinir. Kâdı Beydâvî, bu tefsîrini akıcı ve belâgatlı bir tarzda yazmıştır. Müfessirlerin (tefsîr âlimlerinin) uzun uzadıya bildirdiklerini, en belîğ bir üslûbla ifâde etmiştir. Ba'zı tasavvufî açıklamaları da ihtivâ eder. Tertîb ve düzen i'tibâriyle, ders olarak okutmak için pek elverişlidir.

Beydâvî tefsîri, orta hacimde bir tefsîrdir. Arabca lisânı kaidelerine göre, tefsîr ile te'vîli birleştirmiştir. Delîlleri, Ehl-i sünnet ve cemâat akidesine göre getirmiştir.

Beydâvî (radıyallahü anh), bu tefsîrinde, Zemahşerî'nin Keşşâfını kısaltmıştır. Fakat içerisindeki, mu'tezilî fikirleri temizliyerek almıştır.

Zemahşerî, mu'tezile mezhebinde idi. Kur'ân-ı azîmüşşânın mu'ciz olduğunu anlatmakta, belagat ilminin en yüksek derecesinde olduğundan, Ehl-i sünnetin tefsîr âlimleri, Kur'ân-ı kerîmin belagatını anlatan kısımları onun tefsîrinden almışlardır.

Kâdı Beydâvî (radıyallahü anh), bu tefsîrini hazırlarken; Fahrüddîn-i Râzî'nin (radıyallahü anh) Mefâtîh-ül-gayb diye isimlendirilen Tefsîr-i Kebîrinden ve Râgıb-i İsfehânî'nin tefsîrinden istifâde ettiği gibi. Sahabe ve Tâbiîn'den gelen haberleri de ilâve etmiştir. Ayrıca, âlimlerin takdîrini kazanan ince ve derin açıklamalar da ilâve etmiştir. Bütün bunları, veciz ve yüksek bir üslûbla ifâde etmiştir. Ba'zan öyle ifâdeler getirir ki, bunları ancak zekî ve basiret sahipleri anlıyabilir. Ba'zı yerlerde kırâat ilminden de bahsetmektedir. Ba'zan, fazla derine dalmadan nahiv ilmine girmiştir. Yine Ahkâm (hükümler) âyetlerinde derine gitmeden, ba'zı fıkhî mes'elelere temas etmiştir.

Beydâvî (radıyallahü anh), bu tefsîrinin mukaddimesinde (başlangıç yazısında) der ki: "Tefsîr ilmi, kıymetli ve şerefli bir ilimdir. Tefsîr yazmağa ve tefsîr hakkında söz söylemeye, dînî ilimlerin hepsinde, usûl ve fürû'unda derinleşmiş, Arabî ve edebî ilimlerin her dalında yükselmiş olanlar ehil ve lâyıktır.

Uzun zamandan beri, Eshâb-ı Kirâmın büyüklerinden, Tabiîn âlimlerinden, onlardan sonra gelen Selef-i sâlihîn bana ulaşan bilgilerin hülâsasını ihtivâ eden, gerek kendimin ve gerekse sonra gelen büyük âlimlerin, muhakkikinden olan âlimlerin ortaya koydukları incelikler ve nükteleri de içerisine alan, meşhûr kırâat âlimlerine âit kırâat şekillerini ve i'tibâr olunan kırâat âlimlerinden rivâyet edilen şâzz kırâatleri de kendisinde toplayan bir tefsîr yazmayı düşünüyordum.

Ancak bu husûstaki aczim ve noksanlığım, böyle bir işe teşebbüsten beni, alıkoyuyor, tereddüd içerisinde bırakıyordu. Ne zaman ki istihâre ettim, işte o vakit kalbime doğan şeylerle bu tereddütten kurtuldum. Bu husûsta kalbim mutmain oldu."

Celâleddîn Süyûtî ise, Beydâvî tefsîri üzerine yazmış olduğu "Nevâhid-ül-ebkâr ve şevârid-ül-efkâr" adlı haşiyesinde şöyle der: "Kâdı Nâsırüddîn Beydâvî'nin "Envâr-üt-tenzîl ve Esrâr-üt-te'vîl" kitabı, Zemahşerî'nin "Keşşâf"ı üzerine yapılan muhtasarların (kısaltılan eserlerin) seyyididir. (Efendisidir). Kâdı Beydâvî (radıyallahü anh), Keşşâfı kısaltmış ve bunda muvaffak da olmuştur. Mu'tezile i'tikâdı ile ilgili olan yerleri ortaya çıkarmış, bunları dirayetli bir şekilde izâle etmiştir (yok etmiştir). Bozuk yerlerini ve mücâdele mevzûlarını almamış, ayrıca kıymetli ilâveler de yapmıştır. Böylece bu tefsîr, hâlis bir altın gibi ortaya çıkmış, gün ortasındaki güneş gibi şöhret bulmuş, ilim ehli kimseler, onun mütâlâasına devam eder olmuş, onu vasfedenler (anlatanlar), güzelliklerinden bahsetmiş, onu tanıyanlar inceliklerindeki tadı tatmışlar, âlimler, ders vermek ve mütâlâa etmek için ona yönelmişler, onu kabûl edip, rağbet göstermişlerdir." Kâtib Çelebi de Beydâvî tefsîrini şöyle medheder: "Bu tefsîrin kıymeti pek büyüktür. Onun bunu açıklamaya ihtiyâcı yoktur. Beydâvî (radıyallahü anh) bu kitabında; i'râb, meânî ve beyân (edebî ilimler) ile alâkalı kısımları Keşşâf'tan; hikmete ve kelâm ilmine âit olan kısımları Tefsîr-i Kebîr'den; çeşitli nükteler ve

incelikleri, güzel işâretleri Tefsîr-i Râgıb'dan hülâsa etmiştir. Bununla beraber Beydâvî (radıyallahü anh), kendi izahlarını ve âlimler tarafından da kabûl görmüş birçok incelikleri de ilâve etmiştir. Bu yönüyle, mütâlâa edenlerin fikirlerini ve zihinlerini açmaktadır.

Beydâvî (radıyallahü anh), söz söyleme ve anlatma san'atında pek yüksek derecelere çıktığından, bu mehâretini çeşitli ilimlerde lâyık olduğu şekilde ortaya koydu, insanlar için zor ve güç olan şeyleri halletti. Onlara, ifâdesi zor maksat ve ma'nâları kolayca anlattı. İnce mes'elelerde, şaşırtıcı şüphelerden kurtaran açıklamalar yaptı.

Ba'zı İslâm âlimleri Kâdı Beydâvî hakkında şöyle buyurmaktadır: "Kâdı Beydâvî, "Beyyedallahü vecheh" (Allahü teâlâ onun yüzünü nurlandırsın demektir.) İsmine ve duâsına yakışacak kadar yüksektir. Müfessirlerin baş tacıdır. Tefsîr ilminde en büyük makama yükselmiştir. Her meslekte senettir. Her mezhebde önderdir. Her düşüncede rehberdir. Her ilimde mahir, her usûlde burhan, önceki ve sonraki âlimlere göre sağlam, kuvvetli ve yüksek tanınmıştır. Böyle derin bir âlimin tefsîrinde mevdu hadîs yoktur. Var demek büyük bir cesârettir. Dinde derin bir uçurum açmaktır. Acaba, bu büyük ilim sahibi, mevdu hadîsleri sahihlerinden ayıramaz mı? Evet diyenlere ne demelidir? Yoksa, hadîs uyduracak kadar ve böyle yapanlar için Peygamberimizin (aleyhisselâm) bildirdiği ağır cezalara aldırış etmiyecek kadar dîninin kuvveti ve Allah korkusu yok mu idi? Âlimlerin medhettiği böyle büyük bir zât hakkında bunu düşünmek mümkün değildir. Müfessirler, tefsîr kitabı yazanlar demek değildir. Müfessir; kelâm-ı ilâhîden (Kur'ân-ı kerîmden) murâd-ı ilâhîyi (Allahü teâlânın murâdını) anlayandır. Tefsîr, ancak Fahr-i âlemin (aleyhisselâm) mübârek dilinden Sahâbe-i Kirâma (radıyallahü anhüm) ve onlardan Tabiîn ve Tebe-i tabiîne ve böylece sağlam, kıymetli insanların söylemesi ile tefsîr kitabı yazanlara, daha doğrusu, fıkıh ve kelâm âlimlerine gelen haberlerdir. Bundan başka bilgilere tefsîr denmez. Te'vîl denir. Te'vîllerin doğruluğu da tefsîr ile ölçülerek anlaşılır. Te'vîl, tefsîre uymazsa atılır. Uyarsa, alınabilir denildi. Tefsîr kitaplarını yazanlar, tefsîr kısımlarını tefsîr olarak, te'vîl kısmını da, tefsîre uygun olduğu için, yine tefsîr olarak kabûl buyurmuşlardır. Beydâvî tefsîri de böyledir.

İslâm âlimlerinin ikinci kısmı; bildirdiğimiz tefsîr, hadîs, kelâm, tasavvuf ve fıkıh âlimlerinden başka olanlardır ki, bunlar dinde müctehid kabûl edilmiyenlerdir.

İslâm dîninin esaslarını, temellerini açıklayan, birinci kısım âlimlerdir. Bunlar, bütün bilgilerini Kur'ân-ı kerîmden ve hadîs-i şerîflerden almışlardır. Kur'ân-ı kerîmin ve hadîs-i şerîflerin ma'nâlarını Eshâb-ı Kirâmdan öğrenmişlerdir. Kendiliklerinden hiçbir şey söylememişlerdir. Eshâb-ı Kirâmın yolunda oldukları için bunlara, Ehl-i sünnet ve cemâat denilmiştir."

Beydâvî tefsîrinin pek kıymetli bir tefsîr olduğunda, âlimler ittifâk etmiştir. En büyük âlimler tarafından haşiyeler ve ta'lîkler yapılmıştır. Bunlar ikiyüzelliyi geçmektedir. Bu kıymetli tefsîr doğuda ve batıda, yüksek ilimlerin okutulduğu yerlerde ilim meclislerini süslemiştir.

Beydâvî tefsîrine haşiye yazanların bir kısmı şunlardır:

1. Molla Hüsrev, 2. Şemsüddîn Yûsuf el-Kirmânî, 3. Molla Gürânî, 4. Ahmed-Zâde Yûsuf Tokâdî, 5. Kâdı Zekeriyyâ el-Ensârî, 6. Celâleddîn Süyûtî, 7. Cemâlüddîn Karamânî, 8. İbn-i Kemâl Paşa, 9. Şehzâde Muhyiddîn. 10. Ebü'l-Fidâ İsmâil Konevî, 11. Mustafâ es-Sürûrî, 12. Amasya Müftîsi, Mehmed Efendi, 13. Dede Cengî, 14. Kınalızâde Alâüddîn, 15. Sinânüddîn Yûsuf Amasyalı, 16. Kâdızâde Şeyh-ül-İslâm Şemsüddîn, 17. Alâiyeli Mevlânâ Vâ'izî, 18. Hamza Efendi, 19. Uşâkîzâde Abdülbâkî, 20. Manisalı Halîl Nâimî, 21. Saçaklızâde Mehmed Mer'aşî, 22. Mehmed Emîn Üsküdârî, 23. Muhammed Hâdimî, 24. İsmâil Müfîd Efendi, 25. Ni'metullah Pervaşnî Aydînî.

Beydâvî tefsîrine ta'lîk yapanların bir kısmı:

1. Seyyid Şerîf Cürcânî, 2. Seyyid Ahmed Kerîmî, 3. Şeyh Kâsım bin Kutlubuğa, 4. Muhammed bin İbrâhim Niksârî, 5. Muhyiddîn Muhammed İskilibî, 6. Muhyiddîn Muhammed Karabağî, 7. Hayrabolulu Hayyâmî, 8. Mahmud Paşa İmâmzâde Mehmed İstanbûlî, 9. Muhammed bin İbrâhim Halebî, 10. Muslihuddîn Muhammed Lârî. 11. Şeyhülislâm Zekeriyyâ Efendi, 12. Sadruddîn Şirvânî, 13. Manisalı Kuddûsî Abdürrahmân, 14. Dârendeli Muhammed bin Ömer, 15. Bursalı Abdürrahmân Rahimî, 16. Erzurum Müftîsi Muhammed Hâzık Efendi, 17. Burdurlu Halîl Efendi, 18. Hasan Fehmi Efendi.

Beydâvî tefsîrini, 874 (m. 1469) senesinde vefât eden Şafiî âlimlerinden Kâhireli Muhammed bin Muhammed bin Abdürrahmân. İhtisar etmiştir (kısaltmışır).

Yine Beydâvî tefsîrindeki hadîs-i şerîfleri, Himmetzâde Muhammed bin Hasen Dımeşkî, "Tuhfet-ür-râvî fî tahric-i ehâdîs-il-Beydâvî" adlı eserinde tahrîc etmiştir. Bu eser matbûdur. Müellif, 1175 (m. 1761) târihinde Mekke-i mükerremede vefât etmiştir.

Kâdı Beydâvî'nin, tefsîrinden başka diğer eserleri:

1. İzâh: Usûlüddîne dâirdir, 2. Minhâc, 3. Şerh-i Minhâc, 4. Şerh-i muhtasar-ı İbn-i Hacîb: Bu üç eser usûl-i fıkh ilmine âittir, 5. Şerh-i Müntehâb: Usûl ilmine dâir olup, İmâm-ı Fahrüddîn-i Râzî'nin "Müntehâb"ına şerhidir. 6. Tavâli': Kelâm ilmine dâirdir. 7. Şerh-i metali: Mantık ilmi ile ilgilidir. 8. El-Gâyet-ül-Kusvâ: Fıkıh ilmine dâirdir. (Muhtasar-ül-Vesît de denilir.) 9. Şerh-i Kâfiye: Nahiv imiyle ilgilidir. 10. Lubb-ül-elbâb fî ilm-il-i'râb: Kâfiye'nin muhtasarıdır. 11. Şerh-ül-Mesâbîh: Hadîse dâirdir. 12. Tehzîb-ül-ahlâk, 13. İmtihân-ül-ezkiyâ.

"Şerh-ül-Mesâbih" adlı eserini mukaddimelere ayıran ve birinci mukaddimesinde, eserin metnini kendisine rivâyet eden hocalarını anlatan Kâdı Beydâvî hazretleri, eserinin ikinci mukaddimesinde buyurdu ki: Bu mukaddime, hadîs ilminin diğer ilimlere olan üstünlüğüne dâirdir. Kur'ân-ı kerîm ile Sünnet arasındaki alâka ve yakınlık ma'lûmdur, ikisinin de kaynakları birdir. Bu bakımdan hadîs ilminin şerefi, üstünlüğü meydandadır. Bütün dînî ilimler, hep bu kaynaktan çıkmaktadır. Çünkü âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerden bir kısmı i'tikâdla alâkalı bilgilere, bir kısmı da insanların fiillerine dâirdir. Ancak bu bilgilerin bir kısmı, hükümler, bir kısmı da kıssalar ve haberler şeklinde bildirilmiştir.

Dördüncü mukaddime, hadîs-i şerîflerin nev'ilerine dâirdir: Şunu bilmek gerekir ki, Resûlullaha (aleyhisselâm) nisbet edilenlerin hepsi doğru değildir. Bunları delîl getirmek de caiz değildir. Resûlullah (aleyhisselâm) kendisine âit olmayan şeylerin, kendisine nisbet edileceğini bildirmiştir. Böyle yapanları. "Kim, bilerek bana iftira ederse, Cehennemdeki yerine hazırlansın" buyurarak tehdit etmiştir. Resûlullahtan (aleyhisselâm) nakledilenler üç kısımdır: 1-Doğru olduğu. Resûlullaha (aleyhisselâm) âit olduğu bilinenler. 2-Resûlullaha (aleyhisselâm) âit olmadığı bilinenler. 3-Durumu belli olmayanlardır. Birinci kısım; bir çok Sahâbînin, Resûl-i ekremden ve başka birçok kimsenin de bunlardan işittiği ve kitaba yazılıncaya kadar, hep böyle çok kimselerin haber verdiği hadîs-i şerîflerdir ki; bunların, bir yalan üzerinde söz birliği yapmalarına imkân olmaz. Buna Mütevâtir hadîs denir. Mütevâtir olan hadîs-i şerîflere muhakkak inanmak lâzımdır, inanmayan imansız olur.

İkincisi; kat'î olarak bildirilenlere muhalif olup, te'vîl kabûl etmeyen veya garipliğinden veya dinde asıl olmasından dolayı yaygınlaşmasına birçok sebebler bulunan bir şey hakkında rivâyet edilen sözlerdir.

Üçüncüsü ise üç kısımdır: Ya doğruluk tarafı galiptir veya yalan olduğu tarafı galiptir. Yahut iki tarafı da eşittir. Mesâbih adlı bu eserde, zayıf veya garip olan hadîs-i şerîflere de işâret edilmiştir.

Madem ki, zayıf hadîsler i'tibâr derecesinde değildir ve onun ile delîl getirilmiyor. Niçin burada (Mesâbih'de) delîl olarak getirilmişlerdir? denilirse, şöyle cevap verilir:

Zayıf hadîslerdeki zayıflık, râvîsi hakkında yapılan ta'ndan (kötülemeden) dolayıdır. Çünkü cerh sebeblerinin sahası geniştir. Denilebilir ki, bir âlime göre zayıf olan bir hadîs-i şerîf, diğer âlime göre zayıf olmayabilir. Bu yüzden hadîs-i şerîfin zayıf olmadığını kabûl eden âlimler, bu hadîs-i şerîfi ba'zı mes'eleler için delîl olarak da almaktadırlar. Nice ihtilaflı mes'eleler vardır ki, bunun sebebi birinin huccet olarak aldığı hadîs-i şerîfi, diğerinin zayıf kabûl edip, huccet olarak almamasıdır.

Hadîs-i şerîfler ve açıklamaları: Ebû Hüreyre'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Îmân, yetmiş küsur şu'bedir. En üstünü Lâ ilahe illallah söylemektir. En ednâsı, yoldan eziyet veren şeyi kaldırmaktır. Haya da, îmândan bir şu'bedir."

Açıklama: îmânın şu'beleri pekçok olmakla beraber, hepsi neticede tek bir asılda birleşmektedir. O da, yaşayışı ve sonu iyi ve güzel olacak şekilde nefsi mükemmelleştirmek ve olgunlaştırmaktır. Bu da; hakka inanıp, işlerinde doğruluk üzere bulunmakla olur. Süfyân-ı Sakafi (radıyallahü anh), Resûlullaha (aleyhisselâm) İslâm hakkında suâl ettiği zaman.

Resûlullah (aleyhisselâm); “Allahü teâlâya inandım de ve dosdoğru ol!” buyurarak bu husûsa işâret etmişlerdir.

İ’tikâd, şu şu’beleri içine alır: ilim taleb etmek, yaradanı tanımak, O’nu noksan sıfatlardan ve noksanlığı gerektirecek şeylerden tenzih etmek, O’nun hayât, ilim, kudret ve vahdâniyyetini, O’ndan başkasının O’nun mahlûku olduğunu, var olmaları da son bulmaları da ancak O’nun kaza ve kaderi ile olduğunu kabûl etmek. Devamlı ibâdet ve tâat üzere olan ve her türlü kötülüklerden arınmış olan meleklere ve peygamberliklerini tebliğ ederken, kuvvetli huccet ve delîllerle desteklenen peygamberlere (aleyhisselâm) îmân etmek, onlar hakkında güzel ve doğru i’tikâd sahibi olmak, âlemin sonradan yaratıldığını, Kur’ân-ı kerîmde bildirildiği üzere, zamanı gelince yok olacağına, ikinci bir hayât olan âhırete, o zaman rûhların cesedlere iade edileceğine, sırat köprüsüne, hesap verileceğine, amellerin tartılacağına ve bu arada Resûlullah efendimizden tevâtüren bildirilen diğer husûslara da inanmak. Cennet ve oradaki mükâfatlara, Cehennem ve oradaki azap tehdidine inanmaktır.

Amel de üç kısma ayrılır. Onlardan birincisi; sâdece kişinin kendisi ile ilgilidir. Bu da iki kısma ayrılır. Bâtına (içe) âit olan kısım: Bu, nefsi kötü ve aşağı işlerden temizlemekten ibârettir. Kötülüklerin anası durumunda olan şeyler ondur, a) Yemeğe ve içmeğe düşkün olmak, b) Makam sevgisi, c) Mal sevgisi, d) Dünyâ sevgisi, e) Kin, f) Hased, g) Gazâb (kızmak), h) Riya (gösteriş), i) Ucb (kendini beğenmek), j) Nefsini, hoşuna gidecek şeylerle süslemektir.

Nefsin tezkiyesinin, kötülüklerden temizlenmesinin yolları ise onüçtür. Bunlar; tövbe ve istiğfar, Allahü teâlânın azâbından korkmak, Allahü teâlânın rahmetini ümîd etmek, zühd, haya, şükr, vefa, sabır, ihlâs, doğruluk, Allah için sevmek, tevekkül, Allahü teâlânın kazasına rızâ göstermektir.

İkinci kısım, zâhire (dışa) âittir: Bu kısım, ibâdetlerden ibârettir. Bunlar; bedeni, maddî ve ma’nevî pisliklerden, cünüplük ve abdestsizlikten temizlemek, namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, cenâze ile alâkalı vazîfeleri yerine getirmek, i’tikâfa girmek, Kur’ân-ı kerîm okumak, hacca gitmek, umre yapmak, kurban kesmek, nezirleri, adakları yerine getirmek, yemînlere hürmet etmek, keffâretleri eda etmektir.

İkincisi: Kişinin kendisine, yakınlarına ve çoluk-çocuğuna âit husûslardır. Bunlar; zinâdan sakınmak, evlenmek, evliliğin îcâblarını yerine getirmek, ana-babaya iyilik etmek, akrabayı ziyâret etmek ve onlara iyilik etmek, büyüklere itaat etmek, hizmetinde bulunanlara iyilik etmektir.

Üçüncüsü: insanlara âit şeyler olup, insanların huzûr ve rahatı bunlara bağlıdır, iyilik üzere yardımlaşmak, dînin emirlerini ihyâ etmek ve yaymak, emr-i ma’rûf ve nehy-i münker yaparak, Allahü teâlânın emirlerini bildirip, yasakladıklarından alıkoymak, küfürden sakınmak sûretiyle dîni muhafaza etmek, Allah yolunda nöbet tutmak, cinâyetlerden sakınmak sûretiyle nefsi kontrol altına almak. Helâla, harama riâyet etmek sûretiyle insanların mallarını muhafaza etmek. Hakları sahiplerine vermek. Zulümden sakınmak, sarhoş edici şeylere mâni olmak sûretiyle aklı muhafaza etmek, müslümanlardan zararı def etmek ve benzerleridir. Yoldan, müslümanlara eziyet ve sıkıntı veren şeyi kaldırmak da müslümanlardan zararı def etmek kabilindendir. Nitekim, îmânın en aşağısı, yoldan geçenlere eziyet veren ve onların geçmesine mâni olan şeyleri yoldan temizlemek, onları kaldırmak olduğu hadîs-i şerîfte bildirilmiştir.

Enes bin Mâlik’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); “Sizden biriniz, beni; anasından, babasından, çocuğundan ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe, kâmil bir îmânla îmân etmiş olmaz” buyurdu.

Açıklama: Buradaki sevgi, kişinin arzu ve isteklerine tâbi olan sevgi değildir. Çünkü bu sevgi, insanın tabiatında kendiliğinden hâsıl olur, tercih ve ihtiyâr ile hâsıl olmaz. Bilakis burada istenilen sevgi, nefs istemese bile, aklın îcâbı ve onun istediği sevgidir.

İşte kişi, Resûlullabın (aleyhisselâm) emrettiği ve yasakladığı şeylerde dünyevî ve uhrevî fâideler bulunduğunu, hiçbir karşılık beklemeden kendisini Cehenneme düşmekten alıykoyduğuna kat’î olarak inanmadıkça, îmânı kâmil bir mü’min olamaz. Bir babanın, çocuğuna bakmak, onu besleyip büyütmekteki gayesinden birisi de, yaşlandığında kendisine bakacağını ve kendisinden sonra neslini devam ettireceğini düşünmesidir. Çocuğun babaya bakması da, babalık hakkını ödemek, oğulluk vazîfesini yerine getirmektir. Neticede her ikisinde de şahsî bir fayda ve menfaat vardır. Hâlbuki

Resûlullah efendimiz, bize; anadan, babadan, oğuldan ve herkesten daha şefkatli ve daha faydalıdır. Hattâ, hakîkî kardeşin tâ kendisidir. Başkası değildir, işte bunun içindir ki akıl, Resûlullah efendimizden tarafı, O'na itaat etmeyi tercih etmektedir.

Öyleyse, kişinin aklı, Resûlullahı (aleyhisselâm) diğer bütün mahlûkâta tercih etmedikçe, îmânının kemâline i'tibâr yoktur. Bu, îmânın derecelerinin evvelidir, îmânın kemâl ve en son mertebesi, kişinin nefsini; aklına tâbi olacak, onun emrini dinliyecek ve onun güzel gördüğü şeyleri kabûl edecek şekilde alıştırması ve tabiatini de bundan râzı etmesidir. Bundan sonra kişi artık, Resûlullaha itaatli olur. Resûlullahın (aleyhisselâm) emir ve yasaklarındaki uhrevî ve dünyevî faydaları, hem aklı ve hem de tabiatı ile tercih eder. Tıpkı hastanın, hastalığından kurtulmak için ilâç almasını aklın kabûl edip, tabiatının da meyletmesi gibi olur. O zaman, Resûlullaha (aleyhisselâm) îmân etmek, O'nun emirlerine boyun eğmek, kendisine pek sevimli gelir. Artık O'na tâbi olmaktan lezzet alır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabâkat-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 157

2) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 50

3) Tabakât-ül-müfessirîn cild-1, sh. 242

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 309

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 392

6) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 103

7) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 462

8) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 97

9) Keşf-üz-zünûn cild-2 sh. 1116, 1192

10) Et-Tefsîr-ül-müfessirîn cild-1, sh. 296

11) Kâmûs-ül-a'lâm cild-2, sh. 1440

12) "Şerh-ül-Mesâbih" Süleymâniye Kütüphânesi

BURHÂNEDDÎN NESEFÎ (Muhammed bin Muhammed)

Tefsîr, usûl, kelâm, ahlâk ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Fadl olup ismi, Muhammed bin Muhammed bin Muhammed'dir. 600 (m. 1204) yıllarında doğdu. Nesefî ve Burhânî denildi. Burhâneddîn lakabı verildi. Temel din bilgilerini ve yardımcı (âlet ilimleri) öğrenip, İmâm-ı Fahreddîn-i Râzî hazretlerine talebe oldu. Fahreddîn-i Râzî hazretleri zâhirî ilimleri, babası Ziyâüddîn Ömer bin Hüseyn Râzî'den almış, tasavvuftaki yüksek derecelere Necmeddîn-i Kübrâ hazretlerinin sohbetleriyle kavuşmuştu. Fahreddîn-i Râzî hazretleri gibi her ilimde kâmil bir âlimin ilminden istifâde eden Burhâneddîn Nesefî, başta kelâm ve tefsîr ilimleri olmak üzere, usûl-i fıkh, dört mezhebin incelikleri, ictihâdlar arasındaki farklılıkları (ya'nî, mukayeseli hukuk), cedel ilmi ve Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Bu ilimlerde pek kıymetli eserler yazıp, mümtaz talebeler yetiştirdi. Talebelerinden Hâfız Berzâlî'ye icâzet verdiği bilinmektedir. Bağdad'a gidip yerleşti. Allahü teâlânın dînine hizmet etmek ve O'nun rızâsını kazanmak için durmadan çalıştı. Selef-i sâlihînin yolundan ayrılmış olan sapık kimselere çok güzel cevaplar verdi. Felsefecilerin yanlış fikirlerini çürüttü. Vefâtına kadar ilimle uğraştı. Zâhid bir hayat yaşadı. Allahü teâlânın kullarına nasihat etmek, onlara karşı olan vazîfelerini îfâ etmekten başka dünyâ ile ilgisi yoktu. Haram ve şüpheli şeyleri terkeder, mübahları da zarûret miktarı kullanırdı. Allahü teâlâdan başkasına hacetini arzetmezdi. Engin bilgisi, üstün hafızası ve keskin zekâsı, güzel ahlâkı, Selef-i sâlihînin hayâtına uygun yaşayışı, insanlara karşı fevkalâde şefkat ve merhameti ile herkesin sevgisini kazandı. Ama o, bütün bu faziletlere Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için sahip olmuş ve bu yolda gayret sarfetmiştir.

686 (m. 1288) yılında Bağdad'da vefât etti. Yoluna hizmet etmekle şereflendiği İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe hazretlerinin kabrinin de bulunduğu türbeye defnedildi.

Pekçok kıymetli eser yazdı. Yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunlardır:

"El-Vâdıh", Fahreddîn-i Râzî hazretlerinin tefsîrinin muhtasarıdır. "El-Mukaddemet-ün-Nesefiyye" diye bilinen "El-

Mukaddemet-ül-Burhâniyye”, mukayeseli hukuk hakkındadır. Münâzara ilmi ve sapıklara verilecek cevaplarla ilgili “El-Fusûl fî ilm-il-cedel”. Yine hılâf ilmine dâir “Menşe’-ün-nazar fî ilm-il-hılâf”, “El-Kavâdıh-ül-cedeliyye”, “Def-ün-nâsûs ven-nükûd”, “Şerh-ül-esmâ-il-hüsnâ” gibi kıymetli eserleri vardır. Meşhûr “Akâid-i Nesefî”nin de bu zâta âit olduğu Allâme Zerkânî tarafından söyleniyorsa da, Taftazânî hazretleri ve “Keşf-üz-zünûn” sahibi Kâtib Çelebi, “Akâid-i Nesefî”nin Ömer Nesefî hazretlerinin olduğunu bildirmektedirler.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fevâid-ül-Behiyye sh. 194

2) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 250

3) El-A’lâm cild-6, sh. 31

4) Tabakât-ül-fukahâ (Taşköprü-zâde) sh. 114

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 297

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 135

BURHÂNEDDÎN ZERNÛCÎ

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Hayâtı ve babasının adı hakkında kaynaklarda fazla bir bilgi yoktur. “Hidâye” kitabının sahibi Burhâneddîn Mergınânî’nin talebesidir. Kefevî, Tabakât kitabında, Zernûcî’nin altıncı asrın sonları ile yedinci asrın başlarında yaşadığını kabûl etmektedir. Vefât târihi olarak 620 (m. 1223) senesi kabûl edilir. Zernûcî kendi kitabında, Burhâneddîn Mergınânî’nin ve Kâdı Hân’ın talebesi olduğunu ve onlardan ders okuduğunu zikretmektedir.

İbn-i Nefî onun hakkında; “Burhâneddîn Zernûcî, “Hidâye” adlı eserin yazarı Mergınânî’nin talebesidir. Zernûcî, “Ta’lîm-ül-müte’allim Tarîk-üt-te’allüm” adlı kitabın yazarıdır. Bu eser çok güzel bir eserdir” demektedir.

Burhâneddîn Zernûcî, bilinen ve matbû’ olan Ta’lîm-ül-müte’allim adlı eserini, 593 (m. 1197) senesinden sonra yazmıştır. Bu eseri daha sonra, İkinci Murâd Hân zamanında İbn-i İsmâil şerh etti. Bilâhare Osman Pazarî adıyla meşhûr İsmâil bin Osman da, “Tefhîm-ül-mütefehhim” adıyla şerh etti. Her iki şerh basılmıştır. İbn-i İsmâil’in şerhi, Abdülmecîd bin Nâsûh tarafından “İrşâd-üt-tâlibîn fî ta’lîm-il-müte’allimîn” adıyla Türkçeye tercüme edildi. “Ta’lîm-ül-müte’allimîn” kitabı, medreselerde büyük bir kıymet kazanmıştır.

Zernûcî’nin bu eseri, talebelere ilim öğrenmek için gerekli olan ahlâkî temelleri ve davranışları gösteren küçük bir risaledir. Eserin bütünü ilk devir İslâm âlimlerinin sözlerinden ibâret olup, bunlar en güzel şekilde seçilip bir araya getirilmiş ve sınıflandırılmıştır.

Ta’lîm-ül-müteallim adlı eserden ba’zı bölümler:

“Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “İlim öğrenmek, her müslüman erkek ve kadına farzdır, ilmi, ehline öğretmeyen, hınzırın boynuna altın ve inci gibi mücevher takan kimse gibidir” buyuruyor. Biliniz ki, her ilmi elde etmek müslümanların üzerine farz değildir. Her müslüman üzerine, ilmihâl bilgisini öğrenmek farzdır, İslâm âlimleri; “İlimlerin en üstünü, ilmihâl bilgisidir. Amellerin en üstünü de, bulunduğu hâli korumaktır” buyurmuşlardır. Her müslümana namaz kılmak farzdır. Bu, sebeble, namazın farzlarını eda edecek kadar namazın şart ve erkânına âit bilgileri edinmek her müslümana farzdır. Bunun gibi, farz olan işleri yapabilmek için, fıkıh bilgilerini öğrenmek farzdır.

İlmin üstünlüğü: ilmin üstünlüğü apaçıktır, ilimden başka bütün hasletler, insanlarla hayvanlarda aynıdır. Bunun yanında Allahü teâlâ, ilmi sebebiyle Âdem aleyhisselâmın meleklerden üstün olduğunu belirterek, meleklerine, ona secde etmelerini emretmiştir, ilmin üstünlüğünün sebeblerini şöyle sıralayabiliriz. 1. İlmin üstünlüğü; insanı, Allahü teâlânın katında, ebedî saadete ulaştıran takvâya vesîle olduğu içindir. İmâm-ı Muhammed bin Hasen şöyle buyurdu: “İlim öğren! ilim, ehli için bir zînet, fazilet ve bütün övgülere alâmettir. Hergün ilimden çok istifâde et.” 2. İlim fazilettir ve gerek Allahü teâlâ katında, gerekse insanlar nazarında makbûl ve güzel olan bütün hasletlerin nişanıdır, ünvanıdır.

Fıkıh ilmini öğrenmek: Fıkıh bilgisini öğrenmelidir. Çünkü fıkıh ilmi; insanları iyilik ve takvâya en güzel ulaştıran, adâlette en doğru yolu gösteren ilimdir. Fıkıh ilmi, insanlara kurtuluş yollarını gösterir ve insanları bütün güçlüklerden kurtarır.

Çünkü Allahü teâlâdan korkan bir fakîh, şeytana karşı bin âbidden daha güçlüdür.

Fıkıh ilmi, dünyâ ve âhıret saadeti ile ilgili ilimlerin inceliklerini bilmektir. İmâm-ı a'zam hazretlerine göre fıkıh ilmi; kişinin din ve dünyâ saadetine ulaşabilmesi için lehine ve aleyhine olan şeyleri bilmesidir. İlim, ancak amel etmek içindir. İlim ile amel etmek, âhıret saadeti için dünyâ ile ilgili işleri terk edip gönülden çıkarmaktır.

İlmihâl bilgisi öğrenmenin farz olduğu: Haramlardan sakınmak farz olduğu gibi; cimrilik, cömerdlik, korkaklık, kibir, cesâret, alçak gönüllülük, isrâf, iffet ve benzeri ahlâkî konularda da bilgi sahibi olmak farzdır. Çünkü cimrilik, korkaklık, kibir ve isrâf haramdır. Bunları ve bunların zıdlarını bilmeden kendilerinden sakınmak mümkün değildir. Her zaman insanın karşılaştığı hâllerle ilgili bilgileri öğrenmesi, insana yemek gibi lüzumlu bir ihtiyâçtır. Hiçbir müslüman, bu bilgilerden ayrı düşünülemez. Her müslüman devamlı Allahü teâlâyı anmakla, O'na duâ etmekle, yalvarmakla uğraşmalıdır. Kur'ân-ı kerîm okumak, sadaka vermek, dünyâ ve âhıret hayâtında belâ ve âfetlerden korunmak için, Allahü teâlâdan af ve afiyet dilemekle zamanını geçirmesi lâzımdır. Çünkü devamlı duâ eden bir kişi, duânın şartlarını yerine getirince, Allahü teâlâ onun duâlarını kabûl eder.

İlim tahsilinde niyet: ilim öğrenmek isteyen kişi, tahsile başladığı zaman niyet etmesi lâzımdır. Zira niyet, bütün herşeyi yaparken esastır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Ameller niyetlere göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise, eline geçecek olan odur. Kimin hicreti Allah ve Resûlü için ise, onun hicreti Allah ve Resûlü içindir. Kimin de hicreti dünyâ menfaati veya evleneceği kadın ise, onun hicreti de onlar içindir" buyuruyor.

Yine diğer bir hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Çok işler vardır ki, dünyâya âit işler olarak görünür. Fakat güzel niyet ile bunlar âhıret işlerinden olurlar. Çok işler de vardır ki, âhırete âit işler olarak görünür. Fakat niyetteki kötülük sebebiyle bunlar dünyâ işlerinden olurlar" buyurdu.

Talebenin ilim öğrenmekten gayesi; Allahü teâlânın rızâsını kazanmak, Cenneti elde etmek, önce kendi cahilliğinden kurtulmak, sonra diğer câhillerin bilgisizliğini gidermek, onların kültürlü olmalarını sağlamak ve İslâm dînini yaşatmak olmalıdır. İslâmın bilgilerini öğrenmek sûretiyle Allahü teâlâya kavuşulur. Bilgisiz olan birisinin zühd ve takvâ sahibi olması mümkün değildir.

Talebe, ilim tahsili ile, Allahü teâlânın verdiği akıl ni'metine, beden sıhhati ni'metine karşı şükr etmeye niyet etmelidir. Talebe ilim öğrenirken; ilminden dolayı insanların kendisine yönelmelerini ve değer vermelerini, mevkî sahibi olmayı düşünmemelidir. İmâm Hammâd bin İbrâhim es-Saffâr el-Ensârî, talebesi İmâm-ı a'zam Ebû Hanîfe'ye ilim öğrenmenin maksadı hakkında şöyle buyurmuştur: "Cenneti kazanmak için ilim öğrenen, doğru yolda kurtuluşa erer. Halkın nazarında değer kazanmak için tahsil görenlere ise, çok yazıklar olsun."

Talebenin vasıfları: Talebe, ilmi, büyük bir gayret sarf ederek öğrenmelidir. Öğrendiği bilgileri sâdece fânî ve değeri az olan dünyâ gayeleri için kullanmamalıdır. Bir şâir şöyle diyor: "Dünyâ hayâtı azdan daha azdır. Ona âşık olan, alçakların alçağıdır. O sihriyle bir topluluğu sağır ve kör eder. Böylece ona değer verenler delîlsiz şaşırıp ortada kalırlar."

Talebe, ilimden başka arzulanmayacak şeyleri arzu etmekle, kendini küçültmemelidir. Talebe, ilmi ve ilim adamlarını küçültecek söz ve davranışlardan sakınmalıdır. Talebe, alçak gönüllü olmalıdır. Alçak gönüllülük, kibir ile tezellül arasında bir durumdur. Talebe, iffetli olmalıdır. İmâm-ı Rükneddîn, iffeti ve alçak gönüllülüğü bir eserinde şöyle ta'rîf ediyor "Şüphesiz ki alçak gönüllülük, Allahü teâlâya yakın kimselerin hasletlerindendir. Allahü teâlâdan korkan kişi, bununla yükseklere çıkar. Allahü teâlâ katında iyilerden mi, yoksa kötülürden mi olduğunu veya son nefesini küfür üzere mi, yoksa îmân üzere mi vereceğini veya vefât ettiği zaman rûhunun yükseklerde mi, yoksa alçaklarda mı olacağını bilmediği hâlde, gurûrlanan ne ahmaktır. Kibriya, Rabbimizin sıfatıdır. O'na mahsûstur. Sen kibirden sakın!"

İlim dalı seçmek, hoca seçmek ve arkadaş seçmek: Talebe, her ilimden en güzel bahisleri, bilhassa dînî konularda kendisine öncelikle gerekli olan bilgileri tercih etmeli, sonra gelecekte kendisi için lüzumlu olacakları öğrenmeye gayret etmelidir. Talebe ilim öğrenirken, ilm-i tevhîd, ya'nî îmânla ilgili bilgileri öne almalıdır. Talebe, ilim öğrenirken en eski bilgilerden başlamalıdır. Büyük âlimlerin vefâtından sonra ortaya çıkan cedel ve hılâf ilmiyle meşgûl olmaktan

sakınmalıdır. Çünkü bu ilimler, talebeyi fıkıh bilgisinden uzaklaştırır.

Hocada aranılacak vasıflar: Talebe, ilmî seviyesi yüksek olan bir hocayı seçmelidir. Seçeceği hoca, insanların Allahü teâlâdan en çok korkanı olmalıdır. Hoca, mevcût hocaların en yaşlısı olmalıdır. Talebe, hoca seçerken ilim adamları ile meşveret etmelidir. Hoca seçerken erbâbı ile meşverette bulunmak gerektiği gibi, talebenin her işini yaparken meşverette bulunması gerekir. Zîrâ Allahü teâlâ, Peygamberine (aleyhisselâm) bütün işlerini yaparken Sahabe ile meşverette bulunmasını emretmiştir. Hâlbuki mü'minlerden hiçbiri, O'ndan daha akıllı değildir. Hoca seçimi konusunda iki ay düşün, meşverette bulun ki, sonradan o hocanı terk etmeye ihtiyâç duymayasın ve onun dersleri ile yetinesin. Böylece öğrendiğin ilim bereketli olur. Öğrendiğin bilgilerden pekçok insan faydalanır.

Sabırlı olmak: ilim öğrenirken sabırlı olmalıdır. Biliniz ki, sabır ve sebat, bütün işlerin üzerine bina edildiği büyük bir temeldir. Fakat çok az bulunur. Bir şâir şöyle demiştir: "Herkeste yüksek mertebelere sâhib olmak için kalben bir meyil vardır. Ancak insanlarda bunun için lüzumlu olan sabır ve sebat çok azdır." Sabrın fazileti hakkında İslâm âlimleri şöyle demişlerdir: "Şecaat, ya'nî güçlülük bir an sabır edebilmektir."

Talebenin bir hocanın derslerini sonuna kadar sabır ve sebat ile ta'kib etmesi, bir kitabı sonuna kadar okurken sabır ve sebat göstermesi, ilim dallarından birini kuvvetli bir şekilde öğrenmeden, diğer bir ilim dalına geçmemesi, bir yerde ilim tahsilini tamamlamadan başka bir yere gitmemesi gerekir. Çünkü bir hocadan öğrenilecek bilgileri tamamlamadan başka bir hocaya gitmek, bir kitabı tamamlamadan başka bir kitaba geçmek, bir ilim dalını iyice öğrenmeden, başka bir ilme geçmek, bir yerde kalması gerekirken, başka bir beldeye gitmek, ilim öğrenenin gayesini dağıtır, kalbi meşgûl eder, vaktinin zayi olmasına sebep olur, hocayı üzer.

Sıkıntılara göğüs germek: Talebe, sıkıntılara ve belâlara karşı sabırlı olmalıdır. Bir İslâm âlimi; "Maksada ulaşmanın hazîneleri, sıkıntı servetleri üzerine kurulmuştur" demiştir. Ya'nî çok sıkıntı çeken, istediği ihsân hazînesine kavuşur, ilim öğrenmek isteyen kişinin sıkıntılara karşı sabır etmesi gerekir. Hazreti Ali (radıyallahü anh) şöyle buyuruyor: "Dikkat edin ki, ilme ancak altı şeyle ulaşabilirsiniz. Bunların birincisi zekâ, ikincisi sabır, üçüncüsü çok arzulu olmak, dördüncüsü baliğ olmak, beşincisi ilim öğretici, müşfik ve mahir bir hoca, altıncısı uzun bir zamandır."

İyi arkadaş seçmek: ilim öğrenirken seçilen arkadaşda şu özellikler bulunmalıdır: 1. Çalışkan olmalıdır. 2. Seçilen arkadaş takvâ sahibi ve Allahü teâlâdan korkan kişi olmalıdır. 3. Güzel huylu olmalıdır. 4. Anlayışlı olmalıdır. 5. Tenbel ve zamanını boşa harcıyan bir kimse olmamalıdır. 6. Çok konuşmamalıdır. 7. Fitne ve fesatçı olmamalıdır. Bu konuda şöyle denilmiştir: "Bir kimsenin iyi veya kötü olduğunu sorma, arkadaşına bak. Çünkü arkadaş arkadaşına uyar. Kişi kötülük sahibi ise, ondan sür'atle uzaklaş, hayır sahibi olduğu zaman ona yaklaş ki, doğru yolu bulasın." Bir şiirde ise: "Tenbel kişilerle arkadaş olma, çok iyi kimseler vardır ki, arkadaşının kötülüğü ile bozulur. Ahmak kimsenin ahmaklığı, zekî ve akıllı kişilere sür'atle geçer ve ateş koru gibi, külün içine konunca söner." Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Bütün çocuklar, müslümanlığa uygun ve elverişli olarak dünyâya gelir. Bunları, sonradan anaları ve babaları, hıristiyan, yahudi ve dinsiz yapar" buyuruyor. Fârisî bir atasözünde, arkadaşın insan üzerindeki te'sîri hakkında şöyle deniliyor: "Kötü arkadaş, zehirli yılandan daha kötü ve daha zararlıdır. Mekândan münezzeh olan Allahü teâlânın hakkı için, kötü arkadaş Cehenneme götürür." iyi arkadaş edin ki, onun vasıtasıyla Cennetin yolunu bulasın. Bu konuda: "Eğer ilmi ve ilim ehlini veya gâibte bulunan bir kimseden haber veren bir şâhid arıyor isen, toprağı örnek al, ona i'tibâr et! Toprağı nasıl anıldığı vasıfla tanıyor isen, seçeceğin arkadaşı da arkadaşından tanı denilmiştir."

İlme ve hocaya saygı göstermek: Bilinmeli ki, ilim taleb eden, ilme ve hocasına saygı göstermedikçe, ilme kavuşamaz ve öğrendiği bilgiden faydalanamaz, ilmi elde etmede maksadına ulaşanlar, ancak ilme ve hocaya saygı ile ulaşmışlardır, ilimde gayesine ulaşamayanlar ise, ancak bu duruma, saygıyı terk ettikleri için düşmüşlerdir. Bir İslâm âlimi şöyle buyuruyor: "Saygı tâattan hayırlıdır." Öyle ki, insan Allahü teâlâya isyan etmekle, günah işlemekle kâfir olmaz, ama Allahü teâlânın emir ve yasaklarını küçümsemek sûretiyle saygısızlıkta bulunursa kâfir olur.

Hocaya saygı göstermek, ilme saygı göstermektir. Hazreti Ali şöyle buyurmuştur: "Hoca hakkını, her müslüman üzerine, korunması çok lüzumlu olan en büyük bir hak olarak gördüm."

Üstünlüğü yüzünden, öğrettiği her harfe karşılık, hocaya bin dirhem para hediye edilse azdır. Ya'nî hoca hakkı ödenilemez. Çünkü kişiye, dînî konularda muhtaç olduğu her harfi öğreten kişi, dînen onun babası sayılır.

Talebenin hoca karşısındaki tavrı: Talebe, hocasının karşısında şunlara dikkat etmelidir: 1. Hocasının önünden yürümemelidir. 2. Hocasının yerine, makamına oturmamalıdır. 3. İzin almadan hocasının yanında konuşmamalıdır. 4. Hocasına müsait zamanlarda soru sormalıdır. 5. Derse vaktinde gelmelidir. 6. Hocanın, Allahü teâlâya isyana sebep olmayan emirlerini yerine getirmelidir. Fakat Allahü teâlâya isyan söz konusu olduğu zaman, kula itaat yoktur.

Şöyle anlatılır: İmâm-ı Şems-ül-eimme el-Hulvânî birgün Buhârâ dışına çıkmıştı. Başına gelen bir hastalık yüzünden, bir köyde günlerce kalmak zorunda kaldı. Bu esnada bütün talebeleri kendisini ziyârete geldiler ve geçmiş olsun dileklerinde bulundular. Fakat talebelerinden Kâdı Ebû Bekr ez-Zencî, ziyâretine gitmedi. Daha sonra kendisi ile karşılaştığında, el-Hulvânî ona neden ziyâretine gelmediğinin sebebini sorunca, o da; "Annemin hizmeti ile meşgûl idim" dedi. Bunun üzerine el-Hulvânî ona; "Sen çok yaşarsın, ama ders okutma zevkine kavuşamazsın" dedi. Gerçekten de hocasının dediği gibi olmuş, Kâdı Ebû Bekr ez-Zencî, hayatının büyük bir kısmını köylerde geçirmiş ve ders okutma zevkine kavuşmamıştır."

Hocasını gücendiren talebe, öğrendiği bilgilerin bereketinden mahrûm olur ve bu ilimden çok az faydalanır.

İlim öğrenirken dikkat edilecek husûslar: 1. Dersi saygı ile dinlemelidir, ilim öğrenen bir talebe, bir konuyu hocasından bin defa dinlemiş olsa, yine o konuyu hocası anlatsa saygı ile dinlemelidir. 2. Talebe, hocasına sormadan kendi başına bir ilim dalı seçmemelidir. Zîrâ hoca, öğrencisinin kabiliyetine göre hangi ilmi öğrenmesi gerektiğini daha iyi bilir. 3. Talebe dînî yönden kötü sayılan davranışlardan sakınmalıdır. 4. Talebe, kötü ahlâklar içinde bilhassa kibirli olmaktan ya'nî kendini büyük görmekten sakınmalıdır. Bir atasözünde şöyle denilmiştir: "İlim, kendini yüksek görenin düşmanıdır." Bir şiirde; "Şeref ve büyüklük, Allahü teâlânın ihsânı iledir, insanın kendi gayret ve çalışması ile değildir. Fakat Allahü teâlânın ihsân ve fadlının ortaya çıkması için çalışmak gereklidir. Nice köleler vardır ki, bulunduğu yer i'tibâriyle hür makamında bulunur. Nice hür kişiler vardır ki, köle makamında bulunur" denilmektedir.

İlme sarılmak ve devam etmek: Talebe mutlaka ilme dört elle sarılmalı, dersine çalışmalı ve devam etmelidir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Bize itaat uğruna mücâdele edenlere, muhakkak kendi yolumuzu gösteririz" buyuruyor (Ankebût-69). Bu âyet-i kerîmede Allahü teâlâ, bizim yolumuzda ilim öğrenmek için çalışan ve bu uğurda cihâd edenleri başarıya ulaştırırız, buyurmaktadır, İlim öğrenmede, üç kişinin büyük gayret göstermesi lâzımdır. Bunlardan birincisi talebe, diğeri hoca, üçüncüsü ise eğer hayatta ise babadır. İmâm-ı Şafiî bir şiirde şöyle buyurmaktadır "Uzak olan herşeyi, çalışmak yaklaştırır. Her kapıyı ise gayret göstermek açar. İnsanoğlunun içerisinde ençok üzülecek olan kişi, geçim sıkıntısı çeken, gayret ve himmet sahibi kişidir. Allahü teâlânın kaza ve hükmüne delâlet eden delîllerden biri de, akıllı kişilerin yoksulluk, içinde, ahmakların ise, görünüşte güzel bir hayât içinde olmasıdır. Kime akıl ni'meti verilmişse o ekseriya zenginlikten mahrûm olmuştur. Akıl ile zenginlik, birbirinden tamamen ayrı iki zıt kutup gibidir.

Talebe, muhakkak gecenin evvelinde ve sonunda derse çalışmalıdır. Çünkü akşam ile yatsı arası ve sahur vakti mübârek vakitlerdir, İslâm âlimleri buyurdular ki: "Ey ilim yolcusu takvâya sarıl, uykudan uzak ol, tokluktan sakın, dersi bırakmadan ta'kib et. Çünkü ilim, derse devam etmekle çoğalır ve kalıcı olur."

İlim öğrenen talebe, gençliğinin kıymetini bilmelidir. Bu husûsta şöyle söylenmiştir: "Çektiğin sıkıntı ölçüsünde umduğuna kavuşursun, ilim yolunda maksadına ulaşmak isteyen, gece kalkar, ders çalışır. Gençlik yıllarını ganîmet bil! Çünkü gençlik, her zaman devam etmez."

Talebe ilim öğreneceğim derken, ilerideki çalışmalarına engel olacak vücûdunu ve sıhhatini zayıflatacak tarzda kendini zorlamamalıdır. İnsan, kendine karşı merhametli davranmalıdır. Çünkü her şeyde merhamet esastır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Şüphesiz bu din sağlamdır. Kendinizi sıkıntıya sokmadan, kolaylıkla ona koşun. Allahü teâlâya ibâdet konusunda, sıkıntıya sokarak nefsine buğz etme. Çünkü kuvveti kesilen adam, ne kendisi yolda bir mesafe alabilir, ne de bineğinde

sırt bırakır” buyurdu. Diğer bir hadîs-i şerîfte; “Nefsin, senin bineğindir. Bineğine karşı iyi davran” buyuruldu.

Talebe, ilimde gayret sahibi olmalıdır. Çünkü kişi himmet ve gayreti ile yükselir. Âlim Ebü’t-Tayyib bu konuda şöyle buyuruyor: “Gayret sahibi kişilerin, gayretleri nisbetinde gayeleri hâsıl olur. İyiliği nisbetinde bir kimseden iyilik görür. Gayreti az olan kişilerin gözünde iyiliğin küçüğü, büyük görünür. Büyük gayret sahibi kişilere ise, büyük işler küçük görünür.“

Radıyyüddîn en-Nişâbûrî, “Mekârim-i Ahlâk” adlı eserinde şöyle bir hikâye nakl etmektedir İskender-i Zülkarneyn, doğuyu ve batıyı zapt etmek için sefere çıkmak istediği zaman, âlimlerle meşverette bulunmuş ve; “Bu kadar küçük bir dünyâ mülkü için, nasıl böyle bir sefere çıkayım? Çünkü dünyânın hepsi azdır. Dünyâ mülkü küçüktür. Böyle bir mülk için sefere çıkmak ise, yüksek bir ideal değildir” dedi. Bunun üzerine meşverette bulunduğu âlimler kendisine; “Allahü teâlânın sözünü yüceltmek için cihâd etmeli ve sefere çıkmalısın. Bu gaye ile, âhıret ve dünyâ mülkünü elde etmelisin” deyince, o da; “Bu fikir çok güzel” dedi.

Medîneli İmâm Ebû Nasr es-Saffâr şöyle buyuruyor: “Ey nefs, ey nefs! Vekarlı ve yumuşak huylu olduğun hâlde, iyilik, takvâ ve adâlet husûsunda çalışmaktan gevşeme. Hayırlı bir işte çalışana herkes gıbta eder. Tenbel olan herkes belâdadır.”

Burhâneddîn ez-Zernûcî ise bu konuda şöyle buyuruyor: “Ey nefsim! Tenbelliği ve gayret noksanlığını terk et! Gayeden mahrûm olmak ve pişmanlıktan başka, tenbellere verilen bir nasîb görmedim.” Bu konuda yine şöyle buyurulmuştur “Nice acizlik ve pişmanlık vardır ki, insanda tenbellikten ötürü meydana gelir. Tenbellikten ve şüpheye dalmaktan sakın! Bilmediğin ve şüphelendiğin herşey tenbelliktendir.”

Talebe ilmin üstünlüğünü düşünerek kendini tahsile, çalışmaya, derse devam etmeye zorlamalıdır. Çünkü ilim, bilinen şeylerin tekrar etmesi sayesinde yaşar. Hazreti Ali bu konuda şöyle buyurmuştur: “Cebbar olan Allahü teâlânın bize yaptığı taksime râzıyız. Bize ilim verdi. Düşmanına ise mal verdi. Şüphesiz mal, yakın zamanda yok olur. Allahü teâlânın ilmi ise yok olmaz, devamlı kalır.”

Faydalı ilim sebebiyle, ilim sahibi, ölmeden ve öldükten sonra iyi bir şekilde anılır. Hasen bin Ali el-Mergınânî şöyle buyurdu: “Câhiller, ölmeden evvel ölüdürler. Âlimler ise, ölseler bile diridirler.”

Burhâneddîn Mergınânî bu husûsta şöyle buyurdu: “Cehâlet sahipleri, ölmeden ölmüşlerdir. Câhillerin bedenleri, daha kabre girmeden cesed halindedir, ilim ile yaşamayan kişi, ölüdür, ilim sahibinin kemikleri toprak altında çürüse de, öldükten sonra canlıdır. Câhil kişi, toprak üstünde yürüse bile, yok olduğu hâlde yaşıyanlardan sayılır. Hatırla ki, ilim rütbesi, bütün rütbelerin en üstünüdür, ilmin nihâî şerefine ulaşmak istemeyene yazıklar olsun, ilim baştan başa bir nûrdur, körlere yol gösterir. Câhil, her zaman karanlıklar içindedir, ilim yüksek bir dağ gibidir. Ona sığınanı korur. Kurtuluş ilim iledir. Fakat insanların bundan haberi yok. İlmi isteyen, bütün maksatlarını istemiş olur. Ey akıl sahibi! ilim yüksek bir makamdır. Ona kavuşulduğu zaman, diğer bütün makamlar yok olur. Bütün dünyâ ni’metlerini kayıp etsen de, gözlerini kapa, üzülme! Çünkü ilim, Allahü teâlânın en hayırlı ihsânıdır.”

Talebenin ilim öğrenmeye başlarken dikkat edeceği husûslar: 1. İlim öğrenmeye başlayan talebe, anlayışına en yakın olan ilimden başlamalı. 2. Talebe dersini ezberleyip, çok defa tekrarladıktan sonra yazmalıdır. Çünkü öğrendikten sonra yazmak çok faydalıdır. 3. Talebe anlamadığı konuyu yazmamalıdır. Çünkü bu durum insana usanç verir, zekâyı öldürür ve zamanın zayi olmasına sebeb olur. 4. Talebe, dersi hocanın ağzından dinleyip anlamaya çalışmalıdır. 5. Talebe, derste gayretli olmalı ve bu husûsta Allahü teâlâya duâ edip yalvarmalıdır. 6. Talebe, öğrenim sırasında muhakkak dersi ile ilgili müzâkerede bulunmalıdır. Müzâkerede bulunurken ağırbaşlı olmalıdır. Müzâkerenin gayesi meşveret etmektir. Sinirli bir hâlde meşveret etmekle, doğru bir düşünce ortaya çıkmaz. 7. Talebe her zaman ilmin inceliklerini düşünmeli, ilmî konularda düşünmeyi âdet hâline getirmelidir. Bu konuda; “Düşün! Maksadına ulaşırsın” denilmiştir. 8. Talebe ve fakîh, konuşmadan önce düşünmelidir. Böyle yaparsa, konuşulan söz isâbetli olur. Çünkü söz, oka benzer. Bir okun hedefine ulaşabilmesi için nasıl düzgün olması gerekiyorsa, sözün de hedefine varması için, düzgün ve yerinde olması lâzımdır. 9. Talebe, her zaman ve her durumda, herkesten faydalanmalıdır. 10. Talebe yerli yerinde ve çok soru sormalıdır. İbn-i Abbâs’a; “Bu ilmî dereceye nasıl kavuştun?” diye soruldukta; “Çok soru soran bir dil, çok düşünen bir kalb

ile” cevâbını verdi. 10. Talebe, Allahü teâlâya, dil, kalb, mal ve diğer a’zâlarıyla şükr etmeli ve anlamayı, bilgiyi ve başarıyı Allahü teâlâdan bilmelidir. Duâ etmek ve yalvarmak sûretiyle, Allahü teâlâdan hidâyet istemelidir. 11. Talebe, cimrilik yapmaktan cenâb-ı Hakka sığınmalıdır. Çünkü Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Cimrilikten daha büyük bir hastalık var mı?” buyuruyor. 12. Talebe, parası ile kitap satın almalı ve parasını kitap satın almak için harcamalıdır. Böylece, parası ilim öğrenmesine yardımcı olur. 13. Talebe ve hoca, sâdece Allahü teâlâdan ummalı ve yalnız cenâb-ı Haktan korkmalıdır. 14. Talebe, dersini tekrar etme konusunda kendisi için belli bir sayı ta’yin etmeli ve bu sayı kadar dersi tekrar etmelidir. 15. İlim öğrenen talebe, Allahü teâlâya tevekkül etmeli, geçim işini düşünerek kederlenmemeli ve kalbini, rızık endişesi ile meşgûl etmemelidir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kim Allahü teâlânın dîni hakkında bilgi edinmek isterse, cenâb-ı Hak ona istediğini verir ve onu ummadığı taraftan rızıklandırır” buyuruyor. 16. Talebe, gücünün yettiği ölçüde dünyâ işleri ile ilgisini azaltmalıdır. 17. Talebe, ilim öğrenmek için çıktığı yolda engellere ve sıkıntılara katlanmalıdır. Bu yolda elde edilecek mükâfat, çekilen güçlük ve sıkıntı nisbetindedir. İlim yolunda sıkıntılara göğüs gererek ilmin tadını tadan kimse, dünyânın diğer zevklerinden duymadığı lezzetleri duyar. 18. Talebe, ilimden başka şeylerle meşgûl olmamalı ve fıkıh bilgisinden yüz çevirmemelidir.

İlim öğrenmenin zamanı: ilim öğrenmenin zamanı, beşikten mezara kadardır. Rivâyet edildiğine göre, İmâm-ı a’zamın talebesi İmâm-ı Hasen bin Ziyâd, seksen yaşında iken fıkıh ilmini öğrenmeye başlamış, bundan sonra kırk yıl fıkıh ilmini öğrenmek için çalışmış, bu ilmi öğrendikten sonra, kırk yıl fıkhî konularda ders vermiştir. Buradan anlaşıldığı gibi, ilim öğrenmek her çağda lâzımdır. Fakat ilim öğrenmede en faziletli çağ, gençlik yıllarının ilk dönemleridir, ilim taleb eden, bütün zamanını ilim ile meşgûl olarak geçirmelidir. İmâm-ı Muhammed Şeybânî, geceleri uyku uyumaz, defterini yanına koyarak, birinden usandığı zaman diğerine bakardı.

Nasihat verici olmak: ilim sahibi, şefkatli ve nasihat veren bir kişi olmalı, hasetçi olmamalıdır. Burhâneddîn Mergınânî; “Hocanın oğlu âlim olur” buyurdu. Çünkü hoca, talebelerine Kur’ân-ı kerîmi öğretmek ister. Bu inancı ve talebelere şefkatli davranmasından dolayı, onun oğlu da âlim olur.

Şöyle anlatılır: “Büyük âlim Burhân-ül-Eimme, bütün talebelerine ders verdikten sonra, günün en sıcak vaktini iki oğlu Sadr-üş-Şehîd Hüsâmeddîn ve Sa’îd Tâcüddîn’e ayırırdı. Çocukları kendisine; “Bu vakitte bize usanç geliyor, bunalıyoruz” dediklerinde, Burhân-ül-Eimme; “Yabancı beldelerden garîb talebeler ve büyük insanların çocukları bana geliyorlar. Bu sebeple, onların derslerini, sizin dersinizden önce yapmam gerekir” dedi. O’nun öbür talebelere karşı olan bu şefkati sayesinde iki oğlu da zamanlarının fıkıh âlimlerinin en üstünlerinden olmuşlardı.”

Talebe, kimse ile münâkaşa etmemeli, kimseye hasım olmamalıdır. Çünkü münâkaşa etmek, vakitleri öldürür.

Bir müslüman hakkında sû-i zan etmekten sakınmalıdır. Sû-i zan, kötü niyetten doğar. Âlim Ebü’t-Tayyib şöyle buyurmuştur: “Kişinin işi kötü olursa, zannı da kötü olur. Böyle insan, âdet hâline getirdiği vehim ve kuruntuları tasdîk eder. Düşmanlarının sözü ile dostlarına düşmanlık eder. Sevdikleri hakkında gece karanlığı gibi şüpheye düşer.”

Takvâ sahibi olmak: Takvâ sahibi bir kişi olmak için şunlara dikkat etmelidir: 1. Allahü teâlâya yakın olmalı ve ondan çok korkmalıdır. Allahü teâlâya, ibâdet etmek sûretiyle yaklaşılır. 2. Çok konuşmaktan sakınmalıdır. 3. Dedikoducu insanlarla oturmamalıdır. Bir fıkıh âlimi, bir talebesine şöyle tavsiyede bulundu: “Başkalarını dedikodu eden, çok konuşan kimselerle oturup kalkmaktan sakın!” 4. Talebeler; bozuk, isyankâr ve vaktini boşuna harcıyan kimselerden sakınmalıdır. 5. Mazlûm kişilerin bedduâsından sakınmalıdır. Çünkü mazlûm kişilerin bedduâsı, Allahü teâlânın indinde kabûl olur.

Hâfızayı kuvvetlendiren husûslar: Okuduğunu aklında tutmanın en kuvvetli sebebleri şunlardır: 1. Derse gayretle çalışmak. 2. Derslere devam etmek. 3. Az yemek yemek. 4. Gece kalkıp namaz kılmak. 5. Kur’ân-ı kerîm okumak, İslâm âlimlerinden birisi şöyle buyurmuştur: “Yüzüne bakarak Kur’ân-ı kerîmi okumaktan daha çok hafızayı güçlendiren bir şey yoktur.” 6. Kitap okumaya başlarken Besmele çekmek. 7. Kitabı kaldırırken şu duâyı okumak: “Sübhânallâhi vel-hamdü lillâhi velâ ilahe illallâhü vallâhü ekber velâ havle velâ kuvvete illâ billâhil-aliyyil-azîm-il-azîz-il-alîmi adede külli harfin kütibe ve yektübü ebed-el-âbidîne ve dehr-ed-dâhirîne.” 8. Peygamber efendimize (aleyhisselâm) çok salevât getirmek. 9. Kötülükleri terk etmek. 10. Misvak kullanmak. 11. Bal

şerbeti içmek. 12. Aç karnına, her sabah yirmibir adet siyah üzüm yemek. 13. Balgamı azaltan bütün yiyecekler de hafızayı kuvvetlendirir.

Unutkanlığa sebeb olan husûslar: 1. Allahü teâlâya karşı işlenen kötülükler. 2. Günahların çok olması. 3. Düşünce ve üzüntünün çokluğu. 4. Dünyâ işleri ile çok ilgilenmek ve çok meşgûl olmak. Dünyâ işleri ile lüzumundan fazla uğraşmak, insanın sıhhatine zararlıdır. Dünyâ işleri kalbi karartır. Âhıretle ilgili işler ise kalbi nurlandırır ve namaz kılarken te'sîrini gösterir. Namazını gönül hoşluğu ile kılar ve kıldığı namazdan lezzet duyar.

5. Ekşi elma yemek. 6. Asılmış olan kimseye bakmak. 7. Kabir taşları üzerindeki yazıları okumak. 8. Yakaladığı biti öldürmeden yere atmak. 9. Ense çukurundan şişe ile kan aldırmak.

Fakirliğe sebeb olan husûslar: 1. Yalan söylemek. 2. Ayakta bevl etmek. 3. Cünüb iken yemek yemek. 4. Çıplak olarak yatakta yatmak. 5. Bir yere yaslanarak yemek. 6. Ekmek ufağını hor görüp basmak. 7. Soğan ve sarımsak kabuklarını ateşe atmak. 8. Gece vakti ev süpürmek ve süprüntüleri evde bırakmak. 9. Yaşlı insanların önünde yürümek. 10. Ana-babayı adı ile çağırmak. 11. Eline geçirdiği ağaç ve süpürge çöpü ile dişini karıştırmak. 12. Kapı eşiğinde oturmak. 13. Elbisesini üzerinde dikmek. 14. Evde örümcek yuvası bırakmak. 15. Elini balçıkla yıkamak. 16. Bevl ettiği yerde abdest almak. 17. Çanağı ve çömleği yıkamadan yemek koymak. 18. Aç iken soğan yemek. 19. Sabah namazını kılınca mescidden acele ile çıkmak. 20. Pazara erken gidip, geç dönmek. 21. Yoksul kimseden ekmek satın almak. 22. Babaya ve anaya kötü duâda bulunmak. 23. Kap kaçağı örtüsüz bırakmak. 24. Çırayı ve mumu üflemek. 25. Her işe Besmelesiz başlamak. 26. Pantalonu ayakta giymek.

Zenginliğe sebeb olan husûslar: 1. Sadaka vermek. 2. İşe erken başlamak. 3. Güler yüzlü olmak. 4. Hoş sözlü olmak. 5. Evin etrâfını süpürmek. 6. Namazını, büyük saygı ve korku ile, Allahü teâlâya karşı boyun eğerek, ta'dîl-i erkânına riâyet ederek, vâciblerini, sünnetlerini, âdabını yerine getirerek kılmaktır. 7. Kuşluk namazını kılmak. 8. Ezandan önce mescidde bulunmak. 9. Devamlı abdestli dolaşmak. 10. Sabah namazının sünneti ile, vitir namazını evde kılmak. 11. Dünyâ ve din için faydası bulunmayan boş sözler konuşmamak. 12. Sabah namazından sonra yetmiş kere "Estağfirullah" demek. 13. "La havle velâ kuvvete illâ billâhil-aliyyil-azîm" sözünü çok tekrarlamak. 14. Her Cum'a günü yetmiş kere "Allahümme agninî bihalâlike an harâmike ve ekfinî bifadlike ammen sivâke" duâsını okumak.

Ömrün uzamasına sebeb olan husûslar: 1. Başkalarına devamlı iyilikte bulunmak. 2. İnsanlara eziyet etmeyi terk etmek. 3. Yaşlılara karşı saygılı olmak. 4. Akrabaya karşı iyilikte bulunmak ve onları ziyâret etmek. 5. Zarûret olmadıkça yaş ağaçları kesmekten sakınmak. 6. Abdesti sünnete uygun ve âdabı ile almak. 7. Namazları ta'dîl-i erkânına uygun kılmak. 8. Büyük bir saygı ile Kur'ân-ı kerîm okumak. 9. Sıhhat kaidelerine riâyet ederek kendini zararlı şeylerden korumak.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Keşf-üz-zünûn cild-2

2) Ta'lîm-ül-müte'allim

3) Brockelmann Gal-1, sh. 379, 429

BURHÂN-ÜŞ-ŞERÎ'A

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Mahmûd bin Ahmed bin Sadr-üş-şerî'a-tül-evvel Ubeydullah bin İbrâhim el-Mahbûbî el-Hanefî'dir. Burhân-üş-şerî'a diye meşhûr olan Mahmûd bin Ahmed, 679 (m. 1274) senesinde Moğol askerlerinin işkencelerinde, yüzlerce âlim ile birlikte şehîd oldu.

Şeyh-ül-İslâm Kemâl paşazâde Ahmed bin Süleymân, fıkıh âlimlerini tabakalara ayırırken Burhân-üş-şerî'a'yı altıncı tabakaya dâhil etmiştir. Altıncı tabaka Eshâb-ı temyiz olup; kavî hükümleri zayıf olanlardan, zâhir haberleri nâdir haberlerden ayıran mukallid âlimlerdir. Bu âlimlerin kitaplarında merdûd ve zayıf rivâyetler yoktur.

Faziletli bir âlim olan Burhân-üş-şeri'a, ilmi; babası Sadr-üş-şerî'a-tül-evvel Ubeydullah'dan öğrendi. Hayâtı hakkında fazla

bir bilgi bulunmayan Burhân-üş-şerî'a, çok kıymetli eserler yazmıştır. Bunlardan "Vikâye" kitabı çok meşhûrdur. Vikâye kitabını, kızının oğlu olan Sadr-üş-şerî'a-i sânî Ubeydullah bin Mes'ûd için yazmıştır. Bu eseri, "Hidâye" kitabından önemli gördüğü yerleri alarak yazmıştır. Torunu da bu eseri hem şerh etmiş, hem de kısaltmıştır. Bu şerhi, "Sadr-üş-şerî'a şerhi" ismi ile meşhûrdur. Burhân-üş-şerî'a'nın ayrıca "El-Fetâvâ" ve "El-Vâkiât" isimli fıkıh bilgileri ihtivâ eden değerli eserleri de vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 178

2) Fevâid-ül-behiyye sh. 207

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 406

4) Brockelmann Gal-2, sh. 197

5) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 236, 397, 782, 938, 992

BUSAYRÎ (Muhammed bin Sa'îd bin Hammâd)

İslâm âlimlerinin meşhûrlarından ve tasavvuf büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin Sa'îd bin Hammâd bin Abdullah es-Sanhâcî el-Busayrî el-Mısrî olup, künyesi Ebû Abdullah ve lakabı Şerefüddîn'dir. Aslen Magribli olup, dedeleri Mısır'a yerleşmişlerdi. İmâm-ı Busayrî, 609 (m. 1213) senesinde Şevval ayının üçüncü gününe rastlayan Salı günü, Mısır'da Busayr şehrinde doğdu. 608 (m. 1211)'de doğduğu da rivâyet edilmiştir. 695 (m. 1295) senesinde Mısır'da İskenderiyye şehrinde vefât etti. Kurâfe kabristanında, İmâm-ı Şafiî hazretlerinin yanına defn olundu.

İmâm-ı Busayrî, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin talebesidir. Ebü'l-Abbâs Mürsî de, Ebü'l-Hasen-i Şâzilî'nin talebesidir. İmâm-ı Busayrî, hadîs ilminde, hattâtlıkta ve bilhassa şiirde çok derin âlim idi. İfâdesi çok tatlı ve derîn ma'nalı olup, dinleyenlere çok te'sîrli olurdu. Mehâret ve metaneti çok idi. Evliyâlık yolunda çok yüksek derecelerin sahibi idi. Başta Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) olmak üzere, bu yolun büyüklerine olan muhabbet ve bağlılığı pek fazla idi. Eserlerini okuyanlar bunu açıkça görmektedirler.

İmâm-ı Busayrî hazretlerinin, Resûlullaha (aleyhisselâm) olan sevgisini, aşkını anlatan birçok kasideleri vardır. Murâdiyye ve Hemziyye ismindeki kasideleri meşhûrdur. Sonra gelen İslâm âlimleri, bunları severek okumuşlar, talebelerine okutmuşlar ve ezberletmişlerdir.

Peygamberimizin (aleyhisselâm) üstünlüğünü anlatan, O'nu öven en kıymetli kasidesi ise, Kasîde-i Bürde'dir. İmâm-ı Busayrî (radıyallahü anh) bu kasidesini yazdıktan sonra, daha çok meşhûr olup, bütün âlimlerin ve evliyânın sevgisine, iltifâtına kavuşmuştur. Bu kasidenin yazılmasına sebeb olan hâdise şöyle anlatılmaktadır "İmâm-ı Busayrî hazretlerine, ömrünün sonuna doğru felç hastalığı geldiğinden, bedeninin yarısı hareketsiz kaldı. Allahü teâlâya, hastalığına şifâ vermesi için Resûlullahı (aleyhisselâm) vesile edip çok duâ eyledi. İnsanların en üstünü olan Peygamberimizi öven meşhûr kasidesini hazırladı. Rü'yâda Resûlullaha (aleyhisselâm) okudu. Çok beğendiler, hoşlarına gitti. Bunun üzerine, üzerlerinde bulunan mübârek hırkasını çıkarıp, İmâm-ı Busayrî'ye giydirdiler. Bedeninin felçli olan yerlerini mübârek eli ile sığadılar. Uyanınca, vücûdu sıhhate kavuşmuş idi. Ayrıca Peygamber efendimizin rü'yâda üzerine örttüğü (giydirdiği) hırka-i se'âdet de üzerinde idi. Bunun için bu kasideye Kasîde-i Bürde denildi. Bürde; hırka, palto demektir, İmâm-ı Busayrî sevinerek sabah namazına giderken, yolda, evliyâdan salâh ve zühd sahibi bir zâta rastladı. O zât İmâma; "Ey Busayrî, kasideni dinlemek isterim" dedi. Benim Kasidelerim çoktur. Hepsini herkes bilir" dedi. O zât; "Kimsenin bilmediği, bu gece Resûlullaha okuduğunu istiyorum" deyince, bunu hiç kimseye söylemedim. Nereden anladın?" dedi. O zât da, İmâmın rü'yâsını, olduğu gibi haber verdi. O zamanın veziri Behâeddîn bu kasideyi işitince, hepsini okutup saygı ile ayakta dinledi. Hastalara okununca iyi oldukları, okunan yerlerin derdlerden, belâlardan emîn oldukları görüldü. Fâidelenmek için inanmak ve hâlis niyet ile okumak lâzımdır.

Kasîde-i Bürde, on kısımdır:

Birinci kısım, Resûlullaha olan sevginin kıymetini bildirmektedir.

İkinci kısım, insanın nefsinin kötülüğünü anlatmaktadır.

Üçüncü kısım, Resûlullahı övmektedir.

Dördüncü kısım, Resûlullahın dünyâya teşrîfini anlatmaktadır.

Beşinci kısım, Resûlullahın duâlarının hemen kabûl olduğunu bildirmektedir.

Altıncı kısım, bu kısımda Kur'ân-ı kerîm övülmektedir.

Yedinci kısım, Resûlullahın mi'râcındaki incelikleri bildirmektedir.

Sekizinci kısım, Resûlullahın cihâdlarını anlatmaktadır.

Dokuzuncu kısım, Allahü teâlâdan af ve mağfiret ve Resûlullahtan şefaat istemektedir.

Onuncu kısım, Resûlullahın, derecesinin yüksekliği bildirilmektedir.

Bu kasideye, "El-Mevâkib-üd-düriyye fî medh-i hayr-ül-beriyye" ismi verilmiş, fakat Kasîde-i Bürde ismiyle meşhûr olmuştur. Çeşitli dillerde doksandan fazla şerhleri olan Kasîde-i Bürde'ye, Kasîde-i Bür'e (Şifâ kasidesi) diyenler de olmuştur. Eshâb-ı Kirâmdan Ka'b bin Züheyr'in (radıyallahü anh) yazdığı ve Peygamber efendimize (aleyhisselâm) okuduğu "Bâned Suâd" diye başlayan kasideye de Kasîde-i Bürde denilmiştir.

Kasîde-i Bürde'den Seçmeler:

Selem ağaçlarının bulunduğu yerdeki.
Peygamber, dostlarını yâd mı ağlatan seni?

Medine rüzgârı mı, söyle seni ağlatan?
Gece çakan şimşek mi yoksa İdem dağından?

Gözlerine ne oldu, dur dedikçe akmakta?
Kendine gel dedikçe, kalbin coşup yanmakta?

Hazret-i Muhammed'in, kerem yağmurlarından.
Bir damla almak ister, bilcümle peygamberân.

Zâhirî ve batınî, rûhanî ve cismânî.
Varlıkların hepsinden O'dur Hakka sevgili.

Hudutsuzdur zâtının fazilet ve kemâli,
Mümkün değil anlatmak, dil ile kemâlini.

Eğer Resûlullahın cümle mu'cizeleri,
Büyüklüğünü dile getirebilse idi,

Mübârek isimleri anıldığı zamanda.
Hep çürümüş kemikler dirilirdi bir anda.

Takatimiz üstünde, bize yük yüklemedi,
Baş ve göz üzeredir, emir ve nehiyleri.

Hakîki değerini, anlatmaktan âciziz.
Bu yönüyle övmekten, yeğdir sükût etmemiz.

Mübârek bedenini kucaklayan toprağın,
Kokusu misk-ü amber gibi hoştur, inanın.

Ne mutlu o toprağı, koklayıp öpenlere,
O mübârek kokuyu sineye çekenlere.

Peygamber Efendimiz, güneş gibidir bilin.
Ondan ziya bulmakta nücûm-ı resûllerin.

Allah O'nu ahlâkta, tezyin edip yarattı.
Güzel huy, güler yüzle, bezemiştir zâtını.

Latîf yaratılmıştır, gül ve çiçek misâli,
Parlak ve şereflidir, Ay'ın ondördü gibi.

Himmetli ve gayretli o Nebi zaman kadar,
O'nun cömertliğinde, damladır okyanuslar.

Arab olan olmayan, bilcümle insanların.
Efendisidir hem de, yüzü suyudur cihanın.

Kötülüğü yasaklar, emreder iyiliği,
Bir ilâhî emirdir, emir ve nehiyleri.

O Server, Rabbimizin öyle bir kuludur ki,
Her tehlike ânında, umulur şefaati.

O öyle bir Resûl ki, Allaha ibâdete,
Çağırır insanları, O'na uyun elbette.

Hiç kopmayan sağlam bir ipe yapışmış gibi.
Emniyette hisseder, rahat bulur kendini.

İlâhî izin ver de âl ve Eshâbına da.
Onlara tâbi olan, ehl-i takvâ'lara da.

Rahmet bulutlarının, akması dâim olsun,
Halîm ve kerîm kullar, rahmetine kavuşsun.

Yâ Rab! Sabâ rüzgârı, esip esip durdukça.
Ban ağacı dalları, sabâyla sallandıkça.

Kervanbaşı o tatlı, tatlı nağmeleriyle,
Develerini aşka getirdiği müddetçe,

Fahr-i kâinat ile hem âl ve Eshâbına,
Gönder rahmet bulutu, tâbi olanlarına.

1) Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 456

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 432

3) El-A'lâm cild-6, sh. 138

4) Tam İlmihâl Se'âdet-i Ebediyye sh. 992

5) Kıyâmet ve Âhıret sh. 120, 130

6) Rehber Ansiklopedisi cild-3, sh. 154 cild-9, sh. 329

CÂCERMÎ (Muhammed bin İbrâhim)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Hâmid olup ismi, Muhammed bin İbrâhim bin Ebî Fadl'dır. Nişâbûr'la Cürcân arasında bir yer olan Câcerm'de doğdu. Doğduğu yere nisbetle Câcermî ve Sehlî denildi. Dîn-i İslama hizmetlerinden dolayı Mu'înüddîn lakabı verildi. 613 (m. 1216) yılında Nişâbûr'da vefât etti.

Küçük yaştan i'tibâren Horasan bölgesi ve Nişâbûr taraflarında ilim öğrenen Ebû Hâmid Câcermî'nin, Abdülmün'im bin Abdullah Furâvî'den ilim tahsil ettiği bilinmektedir. Yıllarca ilim tahsil edip Allahü teâlânın dînini öğrenmek için çalıştıktan sonra, Nişâbûr'a gidip yerleşti. Nişâbûr'da ömrünün sonuna kadar tâliblerine ilim öğretti. Birçok kitap yazdı. "El-Kifâye", "İzâh-ül-veciz", "Et-Tenbîh", "Şerh-ü ehâdis-il-mühezzeb" adlı kitaplar onup eserleri arasındadır.

Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmek için elinden gelen gayreti gösterdi. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına tam uyduğu gibi, Resûlullaha da (aleyhisselâm) her hâl ve hareketinde tâbi olurdu. Güler yüzü, hoş sohbeti, merhameti, cömertliği ile herkesin sevgisini kazandı. İnsanları çok güzel idâre eder, herkese karşı güler yüz gösterirdi. Hiç kimseye zarar vermez, hiç kimseyi rahatsız etmezdi. İnsanlara devamlı iyilik yapmak için uğraşırdı. Bir insana en büyük iyilik olan îmân ni'metini ve Cehennem ateşinden kurtulmak saadetini kazandırmak için çok çalışırdı. Onun bütün düşüncesi, Allahü teâlânın rızâsını kazanabilmek, O'nun kulluğuna lâyık olabilmekti, ömrünü bu yolda harcadı. Allahü teâlânın dînini öğretirken vefât etti.

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 44

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 56

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 374

4) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 256

5) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 212

6) El-A'lâm cild-5, sh. 296

CELÂLEDDÎN MUHAMMED RÛMÎ

Evliyânın büyüklerinden. Kadirî yolunda idi. Babası Muhammed Behâeddîn-i Veled hazretleri; Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) rü'yâda medhettiği ve "Sultân-ül-ulemâ= Âlimlerin sultânı" ismini verdiği pek kıymetli bir âlim ve evliyâ idi. Hazreti Ebû Bekr Sıddîk'ın (radıyallahü anh) soyundandır. Annesi Mü'mine Hâtun, sâliha ve veliyye bir hanım olup, İbrâhim Edhem hazretlerinin torunudur. Asıl ismi Muhammed, lakabı Celâleddîndir. Horasan'ın Belh şehrinden

olduğu hâlde, Rum diyârı olan Anadolu'ya hicret etmelerinden dolayı "Rûmî' diye anıldı. Ünvânındaki "Mevlâ" efendi, "Mevlânâ" efendimiz demektir.

Ayrıca; "Hüdâvendigâr", "Sultân-ül-âşıkîn", "Sultân-ül-Mahbûbîn", "Molla Hünkâr" diye de anıldı.

604 (m. 1207) senesinde Rebî'ul-evvel ayının altıncı günü Belh'de doğdu. Beş yaşlarında iken, melekler ve Allahü teâlânın ricâl-i gayb ismi verilen evliyâ kullarının rûhları kendisini ziyâret ederlerdi. Onlarla konuşur, arkadaşlık ederdi. Zâhiren tanımadığı bu kimselerin böyle sık sık görünmelerinden dolayı, mübârek benizleri sararıp solardı. Babası Sultân-ül-Ulemâ, renginin bu değişikliğinin, meleklerin ve evliyâların oğlunu ziyâret etmeleri sebebiyle olduğunu bildiği için müteessir olmaz, hattâ memnun olurdu. Ancak, aklına bir noksanlık gelmesin diye, talebelerinden bir kaçını oğluyla meşgûl olması için vazîfelendirip buyurdu ki: "Oğlum Muhammed'e görünen şahıslar, Allahü teâlânın çok sevdiği velî kullarıdır. Şefkat ve merhametleri sebebiyle oğluma görünüp, onunla sohbet ediyorlar. Kendi hâllerini ona öğretiyorlar, melekler âlemini gezdirip gösteriyorlar. Her ne kadar bunlar iyi şeyler ise de, oğlum daha küçüktür. Kendisini zaptedemeyip, aklına bir arıza gelmesinden korkarım. Bunun için sizler, onun heyecanlanmasına engel olun."

Sultân-ül-Ulemâ hazretlerinin talebelerinden Bedreddîn anlatır: "Hocam Muhammed Behâeddîn-i Veled'in mübârek el yazısından bir sâhifede şöyle yazılıydı: Belh'te, oğlum Celâleddîn Muhammed beş yaşında iken, Cum'a günleri bizim evlerin damları üzerinde dolaşır, dâima Kur'ân-ı kerîm okurdu. Belh'in büyüklerinin oğulları da, her Cum'a hazır bulunur, onunla sohbet ve ülfet ederlerdi. Namaz vaktine kadar onun yanında kalırlardı. Birgün onların arasında bir çocuk ötekine; "Gel de bu damdan öteki dama atlayalım" deyip ve bunun için de bahse tutuşurlar. Oğlum onlara gülümseyerek; "Ey kardeşler! Bu türlü hareketi, kedi, köpek ve diğer canlılar da yapar. Allahü teâlânın şerefli kulu olan insana, hiç böyle şeylerle uğraşması yakışır mı? Eğer rûhanî kuvvetiniz ve candan isteğiniz varsa, geliniz göklere uçalım, Melekût âleminin konaklarını dolaşalım" diye cevap verir. Hemen o anda gökyüzüne doğru uçarak, o topluluğun gözünden kaybolmağa başlar. Çocuklar bu hâl karşısında feryâd edip çığlık koparırlar. Nihâyet herkesle birlikte ben de bu hâdiseyi işittim. Çocukların yanına gittim. Biraz sonra Celâleddîn'in rengi uçmuş, mübârek vücûdunda da bir değişme olduğu hâlde tekrar dönüp geldi. Bütün çocuklar, Celâleddîn'e sarılıp tebrik ettiler. Oğlum onlara dönüp, "Sizinle konuştuğum anda yeşiller giymiş, ba'zı kimseler beni aranızdan aldı. Gökyüzünün tabakalarında dolaştırdı, melekler âleminin görülmemiş şeylerini bana gösterdiler. Sizin çığlığınız kulaklarıma gelince, tekrar beni buraya getirdiler" dedi. "Eğer sizin üzüntünüz ve babamın bana olan şefkat ve muhabbeti olmasa idi, bu alçak âleme geri dönmezdim" dedi.

Babası Sultân-ül-Ulemâ, ba'zı sebeblerden dolayı üçyüz kadar yakınıyla birlikte Belh'ten ayrılıp, Nişâbûr'a doğru yola çıktılar. Nişâbûr'a geldiklerinde, Ferîdüddîn-i Attâr hazretleri kendilerini karşıladı. Onlara izzet ve ikramlarda bulundu. O sırada beş yaşlarında olan Celâleddîn Muhammed, bir rü'yâ gördü. Rü'yâsında nûr yüzlü bir ihtiyâr, kendisine altı tane dalı olan bir gül verdi. Bu rü'yâyı babasına anlattığında, Sultân-ül-Ulemâ rü'yâyı şöyle ta'bîr etti: "Altı tane dalı olan gül, senin altı cildlik bir kitap yazacağına işârettir." O anda orada hazır bulunan Ferîdüddîn-i Attar da; "Altı dallı güle kavuşuncaya kadar bu kitap ile meşgûl olursunuz" diyerek, "Mantık-ut-tayr" isimli kitabı Celâleddîn'e hediye etti. Meğer rü'yâda görülen ve kendisine gül veren kimse, Ferîdüddîn hazretleri imiş.

Ferîdüddîn-i Attâr, Mevlânâ'yı sevip okşadı ve yaşını sordu. Üstün bir kabiliyete sahip olan Mevlânâ; "Hudâdan bir yıl önce doğdum" diyerek, Arabca Huda kelimesinin ebced hesabiyle 605 senesinde doğduğunu söylemek istedi. Bunları işiten Ferîdüddîn-i Attâr kendisine çok duâ etti.

Nişâbûr'dan Bağdad'a gelip, Müstensıriyye Medresesi'ne yerleştiler. Âdet olduğu üzere medresenin kapıları her gece kilitlenirdi. Mevlânâ gece yarısı eline abdest ibriğini alıp, medresenin kapısına geldiği zaman, Allahın izni ile kapı açılır, o da ibriğini Dicle nehrinden su doldurup abdest için babasına getirirdi. Bir defasında kapıcı bu hâdiseye vâkıf oldu. Ba'zı kimselere de söyledi. Mevlânâ'nın babası bunu duyunca, o kapıcıyı çağırıp: "Bu hâli kimseye açma, yoksa helak olursun" dedi.

Daha sonra Bağdad'dan, Mekke-i mükerreme ve Medîne-i münevvereye geldiler. Sonra Şam'a ve Erzincan'a, oradan da Larende'ye (Karaman'a) gelip yerleştiler.

Larende beyi Emîr Mûsâ, kendilerine bir medrese yaptırdı. Burada da Mevlânâ'yı, babası Sultân-ül-Ulemâ zâhirî ve bâtınî ilimlerde çok yükseltti. Bu sırada evlenme çağına gelen Mevlânâ'yı, babası, Seyyid Şerâfeddîn Semerkandî Lala hazretlerinin kerîmesi Gevher hanımı nikâh ederek evlendirdi. Larende'de, Mevlânâ'nın muhterem annesi Mü'mine hâtun ve ağabeyi Muhammed Alâeddîn vefât etti. Bunun akabindeki yıllarda Mevlânâ'nın, Sultan Veled ve Alâeddîn Çelebi isimlerinde iki oğlu dünyâya geldi. Larende'de geçirdikleri bu yedi yıl zarfında, Sultân-ül-Ulemâ hazretlerinin ismi, Selçuklu Devleti'nin her köşesinde duyuldu. Konya'da oturmakta olan Sultan Alâeddîn Keykûbâd, Sultân-ül-Ulemâ'yı Konya'ya da'vet etti. Mevlânâ'nın babası, 628 (m. 1230) senesinde yakınlarıyla berâber Konya'ya hicret etti. Sultan Alâeddîn, Konya'da onlara bir medrese yaptırdı. Mevlânâ hazretleri, burada da babasından ilim öğrenmeye devam etti. Konya'da iki seneyi doldurduğu sıralarda, babası büyük âlim ve velî Sultân-ül-Ulemâ hazretleri vefât etti. O zaman Mevlânâ yirmiyedi yaşında idi. Mevlânâ'nın çocukluk yıllarında mürebbîsi olan ve kendisini ilk defa zâhirî ve bâtınî ilimlerde yetiştiren Seyyid Burhâneddîn Tirmîzî hazretleri, babası Sultân-ül-Ulemâ'nın ileri gelen talebesiydi. Tirmîz şehrinde yaşardı. Birgün talebeleriyle sohbet ederken birden, "Eyvah! Eyvah! Hocam Sultân-ül-Ulemâ vefât etti. Haydi namazını kılalım" diyerek, talebeleriyle gıyaben hocasının cenâze namazını kıldılar. Ondan sonraki gecelerden birinde, rü'yâsında hocasını gördü. Hocası Sultân-ül-Ulemâ; "Burhâneddîn! Oğlum Celâleddîn Muhammed'e ilim öğretmeye devam et!" emri üzerine, yollara düştü. Konya'ya geldi. Bu sırada Mevlânâ, Larende'de bulunan kayınpederinin yanına gitmişti. İlk hocasının Konya'ya geldiğini duyunca, derhal Konya'ya dönüp tahsiline devam etmeye başladı. Seyyid Burhâneddîn, zâhirî ilimlerde kemâl derecesine yükselen Mevlânâ'yı, ma'rifet (Allahü teâlâyı tanıma) ilminde de en yüksek seviyeye çıkarmak için Mevlânâ Celâleddîn'e riyâzet ve mücâhede yaptırmaya başladı. Bir müddet sonra Haleb'e ve Şam'a gidip, oradaki âlimlerden de ilim öğrenmesi gerektiğini Mevlânâ'ya anlattı. Mevlânâ'yı Haleb'e ve Şam'a gönderdi. Kendisi de Kayseri'ye gitti.

Mevlânâ Şam'a giderken, Nusaybin'de hıristiyan papazlarının toplantısına rastladı. Papazlar ba'zı olağanüstü şeyler gösteriyorlardı. Mevlânâ'yı görünce, bir oğlanı havaya uçuruverdiler. Mevlânâ bu işe ilgi göstermeyip murâkabeye vardı. Oğlan, havada olduğu yerde kaldı. "Beni kurtarın, yoksa düşüp öleceğim" dedi. Papazlar ne yaptılarsa bir çâre bulamadılar. Nihâyet oğlan; "O yanınızdaki zâtın murâkabesi yüzünden ben bu hâle düştüm. Onun yardımı olmazsa, muhakkak helak olurum" dedi. Papazlar, ister istemez Mevlânâ'ya yalvardılar. Mevlânâ; "Onu birşey kurtaramaz, ancak Kelime-i şehâdet kurtarır" buyurdu. Oğlan bunu duyunca, hemen Kelime-i şehâdet getirdi ve kolayca yere indi. Mevlânâ'nın ellerini öptü. Bu hâli gören papazların hepsi de müslüman olmakla şereflendiler.

Haleb'de ve Şam'da; Muhyiddîn-i Arabî, Sa'deddîn-i Hamevî, Osman Rûmî, Evhâdeddîn Kirmânî gibi zamanın âlim ve evliyâsıyla sohbet edip, onlardan da ilim öğrendi. Onların teveccühlerini kazanan Mevlânâ Celâleddîn, Şam Medresesi'nde zaman zaman Hızır aleyhisselâm ile görüştü. Tasavvuf ilminde bir müşkili olursa, Hızır (aleyhisselâm) ortaya çıkıp mes'elelerini hallederdi. Tefsîr, hadîs, fıkıh, mantık, usûl, meânî, edebiyat, matematik, fen, tıb gibi pekçok zâhirî ilimlerde mütehassıs oldu. Gündüzleri ilim öğrenir, gecelerini ibâdet ederek, Allahü teâlâyı zikrederek, Kur'ân-ı kerîm okuyarak geçirirdi. Fecir vakitlerinde tövbe ve istiğfar ederek çok ağlar, gözyaşları sel gibi akardı. Allahü teâlânın muhabbeiyle yanar, O'na kavuşmak arzusuyla tutuşurdu. Tasavvuf ilminde de pek büyük derecelere kavuşan Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî, hocalarından icâzet (diploma) alıp, önce Kayseri'ye hicret eden Seyyid Burhâneddîn hazretlerini ziyâret etti. Onun feyz ve teveccühlerine kavuşup, duâsını aldı. Oradan beraber Konya'ya döndüler.

Seyyid Burhâneddîn hazretleri, Mevlânâ'nın dört senelik Haleb ve Şam tahsilinde bir hayli ilerlemiş olduğunu gördü. Tasavvuf yolunda riyâzete ve mücâhedeye devam ettirdi. Mübah olanları azaltıp, zarûret miktarı kullandırdı. Buyururdu ki; "Karnınızı aç tutunuz. Bunun için de çok oruç tutunuz. Çünkü oruç, hikmet hazînelerinin anahtarıdır. Oruç tutmak; Kalb gözünün açılmasına, kalbin rikkate gelmesine sebeb olur." Rivâyet edildiğine göre, Seyyid Burhâneddîn hazretlerinin, onbeş gün ağzına hiç lokma koymadığı zamanlar olurdu. Nefsinin istediklerini yapmamak için kapıda köpekler için hazırlanan yemek artıklarının yanına gider, nefsine; "Ey nefs! Bana istediklerini yaptırıp, rûhumu emrin altına almak mı istiyorsun? Arzunun yerine gelmesini istiyorsan, önce yemek artıklarını yemen lâzım! Ya ye, veya beni bu hâlimle kabûl et!" diyerek nefsiyle mücâdele ederdi. Böylece nefsinin isteklerini

hiç yapmaz, onu rûhuna köle ederdi. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî hazretleri, işte böyle bir rehberin terbiyesi altında yetişiyor, olgunlaşıp pişiyordu. Böylece aylar birbirini kovaladı. Mevlânâ hazretlerinin iyice olgunlaştığını anlayınca, Seyyid Burhâneddîn birgün ona; “Evlâdım! Şimdiye kadar bildiğim ne varsa hepsini sana öğrettim. Bundan sonra senin daha da olgunlaşman, pek büyük mertebelere kavuşman Tebrîz’li Şems’in (Şems-i Tebrîzî’nin) gelmesine bağlıdır. Onun şefkat kanatları altında aşamadığın engelleri aşar, ma’nevî hâllere kavuşursun. O, seni tasavvufun en mahrem noktalarına çeker, sen de ona, aynı âlemi anlatırsın. Bu şekilde birbirinizi tamamlar ve yeryüzünün en büyük iki dostu olursunuz. Ben de Kayseri’ye gidip ömrümün sonlarını orada geçiririm” buyurdu. Mevlânâ hazretleri hocasına, Kayseri’ye gitmeyip beraber kalmaları için çok ısrar ettiyse de kabûl ettiremedi. Mevlânâ, Seyyid Burhâneddîn hazretlerini Kayseri’ye uğurladı. Kayseri’de bir müddet yaşayan Seyyid hazretleri, birgün abdestini alıp hizmetçisine; “Git kapıyı kapa ve dışarıda, “Seyyid Burhâneddîn vefât etti” diye bağır” buyurdu. Hizmetçi dışarı çıkınca, Seyyid hazretleri secdeye kapanarak; “Yâ Rabbî! Seni ve Resûlünü çok seviyorum. Sana kavuşmak arzum son haddîne ulaştı. Beni bu sevgime ve arzuma bağışla. Lâ ilahe illallah, Muhammedün Resûlullah” dedi ve rûhunu teslim etti. Hizmetçinin haberi üzerine Kayseri bir anda ana-baba gününe döndü. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî hazretlerine haber salındı. Cenâze hazırlıkları yapılıp kefenlendi. Namazı kılınıp, defn işleri halledildi. Mevlânâ hazretleri haberi işitince Kayseri’ye gitti. Hocasının kabri başında Kur’ân-ı kerîm okuyarak mübârek rûhuna bağışladı. Seyyid hazretlerinin kitaplarını Mevlânâ’ya teslim ettiler. Bu kitaplar arasında Şems-i Tebrîzî’nin hazırladığı meşhûr “Makâlât” isimli eseri de vardı.

Mevlânâ hazretleri, Konya’da bulunan zamanın en büyük kelâm ve tasavvuf âlimlerinden olan Sadreddîn-i Konevî hazretlerinden de ilim öğrendi. Onun feyz ve teveccühlerine mazhar oldu, ma’nevî yolda yüksek derecelere kavuştu. Sadreddîn-i Konevî anlatır: “Rü’yâmda Fahr-i kâinat efendimizi (aleyhisselâm) gördüm. Yanlarında Eshâb-ı Kirâm ile medreseye teşrîf etmişlerdi. Sofanın ortasına oturdular. Bu sırada Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî de oraya gelip uygun bir yere oturdu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), Mevlânâ’ya çok iltifât ettiler ve Hazreti Ebû Bekr’e dönerek, “Yâ Ebâ Bekr! Ben Celâleddîn ile, diğer peyamberlerin arasında öğünürüm. Çünkü onun öğrendiği ilim, işlediği amelin feyz ve nûru ile ümmetimin gözleri aydın olur. O benim oğlumdur” buyurdular. Mevlânâ’yı sağ tarafına oturttular. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bu rü’yâ ile, talebelerimden Mevlânâ’nın derecesinin yüksekliğine işâret buyurdular. Bu durumu diğer talebelere anlattım ki, onun hatırını gözetip, ilminin yüksekliğini anlasınlar.”

Birgün büyük bir ilim meclisi kurulmuş ve Konya’nın büyükleri orada toplanmışlardı. Sadreddîn-i Konevî de orada bir seccade üzerinde oturuyordu. Mevlânâ içeri girince seccadeye oturmasını teklif etti. Bunun üzerine Mevlânâ; “Terbiyesizlik edip sizin seccadenize oturursam, kıyâmette bunun hesabını nasıl verebilirim?” deyince, Sadreddîn hazretleri; “Senin oturmakta fayda görmediğin seccade bize de yaramaz” buyurup, seccadeyi oradan kaldırdı.

Mevlânâ Celâleddîn hazretlerinin hocalarından biri de Şems-i Tebrîzî’dir. “Şems-i Tebrîzî=Tebrîz’in Güneşi”, seyahat ettiği yerlerde, uğradığı memleketlerde iyi bir dost bulabilmek için duâ ederdi. Israrla yaptığı bu duâların neticesi olarak rü’yâsında, Konya’da bulunan Celâleddîn-i Rûmî’ye gidip onun yetişmesinde yardımcı olması icâbettiği bildirildi. Şems-i Tebrîzî, Allahü teâlâya şükür ederek; “Böyle dosta canım feda olsun” dedi. Konya’ya gelip. Şekerciler ismindeki hana indi.

Günlerini orada geçirirken, birgün kapıda oturmuş, Allahü teâlânın mahlûkâtı hakkında tefekkür ediyordu. O sırada Mevlânâ hazretleri talebeleriyle oradan geçerken, kapı önünde tefekkür hâlinde duran, kıyâfetinden yabancı olduğu anlaşılan Şems-i Tebrîzî hazretlerine baktı, ona selâm verdi ve yoluna devam etti. Kendi kendisine de; “Bu yabancı bir kimseye benziyor. Buralarda böyle birisini hiç görmedim. Ne kadar da nurlu bir yüzü var” diye düşünürken, aniden atının yularını bir elin tuttuğunu gördü. Mevlânâ hazretleri, atı durduran elin sahibinin o yabancı olduğunu görünce; “Buyurunuz! Bir arzunuz mu var?” dedi. O kimse; “İsminizi öğrenmek istiyorum?” deyince, o da; “Mevlânâ Celâleddîn Muhammed” diye cevap verdi. Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî; “Bir suâlim var. Acaba Muhammed aleyhisselâm mı, yoksa Bâyezîd-i Bistâmî mi büyüktür?” diye sordu. Böyle bir soruyu ilk defa duyan Mevlânâ hazretleri, “Elbette ki Muhammed aleyhisselâm efendimiz büyüktür. Bütün mahlûkât ve Bâyezîd, O’nun hürmetine yaratıldı” buyurdu. Bu cevâbı bekleyen Şems-i Tebrîzî, “Peki Muhammed aleyhisselâm, “Biz seni

lâyıkıyla bilemedik yâ Rabbî!” dediği hâlde, niçin Bâyezîd-i Bistâmî; “Sübhânî” “Benim şânım ne yücedir” diye söyledi. Bunun hikmetini söyler misiniz?” diyerek tekrar sordu. Mevlânâ hazretleri buna da şöyle cevap verdi: “Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) mübârek kalbi öyle bir derya idi ki, ona ne kadar ma’rifet, aşk-ı ilâhî tecellî etse, ne kadar muhabbet, Allahü teâlânın sevgisi dolsa onu içine alır, onu kuşatırdı. Hattâ daha çoğunu isteyip, “Yâ Rabbî! verdiğin bu ni’metleri daha da artır” der idi. Fakat, Bâyezîd-i Bistâmî’nin kalbi, o kadar geniş olmadığı için, ilâhî feyzlere tahammül edemiyerek tecellî ile dolup taşardı”. Bu izahata hayran kalan Şems-i Tebrîzî, “Allah” diyerek yere yığıldı. Bayılmıştı. Mevlânâ hazretleri, hemen atından inerek Şems-i Tebrîzî’yi kucakladı, ayağa kaldırdı. Bu nûr yüzlü zâta o kadar ısınmıştı, kalbinde o kadar muhabbet hâsıl olmuştu ki, ayılınca büyük bir hürmet ve edeble evine götürdü. Bu zâtın, ilk hocası Seyyid Burhâneddîn hazretlerinin geleceğini söylediği Şems-i Tebrîzî olduğunu öğrenince, “Ey Muhterem efendim! Gerçi evimiz size lâyık değil ise de, zât-ı âlînize sâdık bir köle olmaya çalışacağım. Kölenin nesi varsa efendisinindir. Bundan böyle bu ev sizin, çocuklarım da evlâtlarınızdır” diyerek hizmetine koşmaya başladı. Gece-gündüz hiç yanından ayrılmayıp, onun sohbetlerini büyük bir zevk içinde dinliyordu. Ondan hiç ayrılmıyor, talebelerine ders vermeye, insanlara câmide va’zü nasihate gitmiyordu. Yanlarına dahî, hizmetlerini görmek üzere büyük oğlu Sultan Veled girebilirdi. Hergün Şems-i Tebrîzî ile sohbet ederler, Allahü teâlânın yarattıkları üzerinde tefekkür ederler, namaz kılarlar, cenâb-ı Hakkı zikrederek muhabbetlerini tazelerlerdi.

Birgün Şems-i Tebrîzî hazretleri, havuzun başında Mevlânâ ile sohbet ediyordu. Mevlânâ bir hizmet için oradan ayrıldı. Şems-i Tebrîzî de Mevlânâ’nın kitaplarını havuza attı. Bir değnek ile de suyun dibine bastı. Mevlânâ hazretleri oraya geldiğinde kitapları suda görünce çok üzüldü ve “Diğerleri ne ise, Ferîdüddîn-i Attâr hazretlerinin hâtırası olan “Mantık-ut-tayr” kitabı ıslanmasaydı” diyerek ah etti. Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî hazretleri, kolunu sıvayarak havuza soktu. Kitabın birisini sudan çıkardı. Çıkan kitap “Mantık-ut-tayr” idi ve hiç ıslanmamıştı.

Bu hâdise, diğer bir rivâyette de şöyle anlatılır: Birgün, Mevlânâ havuz kenarında idi. Yanında kitaplar vardı. Şemseddîn gelip, kitapları sordu. Mevlânâ; “Sen bunları anlamazsın” dedi. Şemseddîn, kitapları suya attı. Mevlânâ; “Ah! Babamın bulunmaz yazıları gitti!” diyerek çok üzüldü. Şemseddîn, elini uzatıp herbirini aldı. Hiçbiri ıslanmamış görüldü. Mevlânâ; “Bu nasıl iştir?” dedi. O da; “Bu zevk ve hâldir. Sen anlamazsın.” buyurdu. Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî’nin bu kerâmetini görünce ona olan bağlılığı daha da artıp, sarsılmaz, bir kale gibi oldu. Mevlânâ’nın oğlu Sultan Veled, onların hâllerini şöyle anlatır: “Ansızın Şems-i Tebrîzî hazretleri gelip babam ile görüştü. Babamın gölgesi, onun nûrundan yok oldu. Onlar birbirlerine öyle muhabbet gösterdiler ki, etrâflarında kendilerinden başkasını görmüyorlardı. Şems-i Tebrîzî babama ma’rifetten, Allahü teâlânın zâtına ve sıfatlarına âit ince bilgilerden ve O’na muhabbetten bahsediyor, babam da bunları büyük bir haz ile dinliyordu. Eskiden herkes babama uyardı, şimdi ise, babam Şems’e uyar oldu. Şems, babamı bu muhabbete da’vet ettikçe babam. Allahü teâlânın muhabbetinden yanıp kavrulurdu. Babam artık onsuz yapamıyor, yanından bir an ayrılmıyordu. Şu şekilde aylarca sohbet ettiler. Böylece babam, pek büyük ma’nevî derecelere yükseldi.”

Mevlânâ Celâleddîn ile Şems-i Tebrîzî hazretlerinin zâhirî ve bâtınî çalışmaları devam ederken, onların bu sohbetlerini hazmedemiyen ve Mevlânâ’nın kendi aralarına katılmamasına üzülen ba’zı kimseler, Şems-i Tebrîzî hakkında uygun olmayan sözler söylemeye başladılar. Bu söylentiler, Mevlânâ’nın kulağına kadar geldi. Diyorlardı ki: “Bu kimse Konya’ya geleli, Mevlânâ bizden tamamen uzaklaştı. Gece-gündüz hep birbirleriyle sohbet ediyorlar da, bizlere hiç iltifât göstermiyorlar. Yanlarına oğlu hâriç kimseyi de almıyorlar. Mevlânâ, Sultân-ül-Ulemâ’nın oğlu olsun da, Tebrîz’den gelen, ne olduğu belli olmayan bu kimseye gönül bağlasın. Onun için bize sırt çevirsin. Hiç Horasan toprağı ile (Mevlânâ hazretlerinin memleketi) Tebrîz toprağı bir olur mu? Elbette Horasan toprağı daha kıymetlidir.” Bu söylentilere Mevlânâ; “Hiç toprağa i’tibâr olunur mu? Bir İstanbullu, bir Mekkeliye galip gelirse, Mekkelinin İstanbulluya tâbi olması hiç ayıp sayılır mı?” diyerek cevap verdi. Fakat söylentiler durmadı. Şems-i Tebrîzî hazretleri artık Konya’da kalamıyacağını anladı. O çok kıymetli dostunu, o mübârek ahbabını bırakarak Şam’a gitti.

Şems-i Tebrîzî’nin gitmesi, Mevlânâ’yı çok üzdü. Günler geçtikçe ayrılık acısına sabredemiyordu. Ayrılık, kendisinde tahammül edecek bir hâl bırakmıyordu. Şems’in ayrılık hasreti ve muhabbeti ile yanıyordu. “Şems, Şems!” diyerek ciğeri

yakan kasideler söylüyor, göz yaşlarıyla dolu yazdığı mektûpları Şam'a, Şems-i Tebrîzî hazretlerine gönderiyordu. Eğer bir kimse "Şems'i gördüm" diye yalan söylese, ona müjdelik olarak üzerindeki elbisesini verirdi. Bir defasında birisi; "Şems-i Tebrîzî'yi Şam'da gördüm. Sıhhati yerindeydi" dedi. Mevlânâ, ona elinde bulunan ne varsa hepsini verdi. Orada bulunan diğer bir kimse; "O, Şems-i Tebrîzî'yi görmedi, yalan söylüyor" deyince, Mevlânâ da; "Ona verdiğim bu elbiseler, sevdiğimin yalan haberinin müjdesidir. Onun hakîkî haberini getirene canımı veririm" diye cevap verdi. Böylece aylar geçti. Mevlânâ, artık dayanamıyacağını anlayınca, oğlu Sultan Veled'i Şam'a göndermeye karar verdi. Oğlunu çağırıp, "Sür'atle Şam'a varıp, filanca hana gidersin. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin o handa bir genç ile sohbet ettiğini görürsün. O genci küçümseme sakın! O, Allahü teâlânın sevdiği evliyânın kutuplarından biridir, selâmımı ve duâ isteğimi kendilerine bildir, içinde bulunduğum şu vaziyetimi, hasretimi dile getir. Buraya acele teşrîflerini tarafımdan istirhâm et!" dedi. Sultan Veled hemen hazırlıklarını tamamlayıp yola çıktı. Şam'da, babasının ta'rîf ettiği handa Şems-i Tebrîzî'yi bir gençle konuşuyor buldu. Durumu dilinin döndüğü kadar anlattı. Konya'da bu hâdiseye sebep olanların tövbe ettiğini ve Mevlânâ'dan çok özürler dilediklerini de sözlerine ekledi. Bunun üzerine Şems-i Tebrîzî, Konya'ya tekrar gitmeye karar verdi. Hemen yola çıktılar. Sultan Veled, Şems hazretlerini ata bindirdi, kendisi de arkasından yaya olarak yürüyordu. Şems-i Tebrîzî, Sultan Veled'in ata binmesi için ne kadar ısrar ettiyse de O; "Sultânın yanında, hizmetçinin ata binmesi bizce yakışık almaz. Hizmetçilerin, efendisinin arkasında yürümesi gerektiğini öğrendik" diyerek ata binmedi. Sultan Veled, Konya'ya yaklaştıklarında babası Mevlânâ'ya haberci gönderip, Konya'ya girmek üzere olduklarını bildirdi. Mevlânâ hazretleri müjdeyi getirene o kadar çok hediye verdi ki, o kimse zengin oldu. Konya'da tellâllar bağırtılarak, Şems'in Konya'ya teşrîf etmek üzere olduğu bildirildi. Konya'nın başta sultan olmak üzere ileri gelen vezirleri, hâkimleri, zenginlerinin yanısıra, bütün halk yollara döküldü. Büyük bir bayram havası içinde, mübârek velî Şemseddîn Tebrîzî hazretlerini karşılamaya çıktılar. Öğleye doğru Şems-i Tebrîzî ile Sultan Veled göründüler. Sultan Veled atın yularından tutmuş, Şems de atın üzerinde başı önünde ağır ağır ilerliyorlardı. Bu muhteşem manzarayı seyredenler büyük bir heyecana kapıldılar. Mevlânâ koşarak ilerledi, atın dizginlerine yapıştı. Göz göze geldiler. Şems'in attan inmesine yardım eden Mevlânâ, üstadının ellerini sevinç gözyaşları arasında doya doya öptü. Bu arada yanık sesli hafızlar Kur'ân-ı kerîm okumaya başladılar. Herkes büyük bir haz içinde Kur'ân-ı kerîmi dinledikten sonra, sıra ile Şemseddîn-i Tebrîzî hazretlerinin ellerini öptü. Sonra Mevlânâ'nın medresesine geldiler. Şems-i Tebrîzî. Sultan Veled'in kendisine gösterdiği hürmeti ve yaptığı hizmetleri Mevlânâ'ya anlattı. Bundan çok memnun olduğunu bildirerek; "Benim bir serim (başım) birde sırrım vardır. Başımı sana feda ettim. Sırrımı da oğlun Sultan Veled'e verdim. Eğer Sultan Veled'in bin yıl ömrü olsa da hepsini ibâdetle geçirse, ona verdiğim sırra ya'nî evliyâlıkta ilerlemesine sebep olduğum derecelere kavuşamaz" dedi.

Mevlânâ Cclâleddîn ile Şems-i Tebrîzî. Eskisi gibi yine bir odaya çekilip sohbete başladılar. Hiç dışarı çıkmadan, yanlarına oğlundan başka kimseyi almadan, ma'nevî bir âlemde kendilerinden geçtiler. Halk, Şems gelince Mevlânâ'nın sâkinleşeceğini, aralarına katılıp, kendilerine nasihat edeceğini, sohbetlerinden istifâde edeceklerini ümîd ederlerken, tam tersine eskisinden daha fazla Şems'e bağlandığını ve muhabbetinin ziyâdeleştiğini gördüler.

Şems-i Tebrîzî hazretleri, Mevlânâ'yı evliyâlık makamlarının en yüksek derecelerine çıkarmak için elinden gelen bütün tedbirlere başvuruyor, her türlü riyâzet ve mücâhedeyi yaptırıyordu. Günler bu şekilde devam ederken, halk, Mevlânâ'nın hiç görünmemesinden dolayı Şems'e kızmaya başladılar. Birgün bu söylenenleri, Şems-i Tebrîzî işitince. Sultan Veled'e dedi ki; "Ey Veled! Hakkımda yine sû-i zan etmeye başladılar. Beni, Mevlânâ'dan ayırmak için söz birliği etmişler. Bu seferki ayrılığımın acısı çok derin olacak!" 645 (m. 1247) senesi Aralık ayının beşine rastlıyan Perşembe gecesiydi. Mevlânâ ile Şems hazretleri yine odalarında sohbet ediyorlar, Allahü teâlânın muhabbetinden ve çeşitli evliyâlık makamlarından anlatıyorlardı. Bir ara kapı çalındı ve Şems hazretlerini dışarı çağırdılar. Dışarıda bir grup kimse, bir anda üzerine hücum ettiler. Şems-i Tebrîzî hazretlerinin "Allah!" diyen sesi duyuldu. Mevlânâ hemen dışarı çıktı. Fakat hiç kimse yoktu. Yerde kan lekeleri vardı. Derhal oğlu Sultan Veled'i uyandırıp durumun tetkikini istedi. Yapılan bütün araştırmalarda, Şems-i Tebrîzî hazretlerinin mübârek cesedini bulamadılar. Bir gece Sultan Veled, rü'yâsında Şems-i Tebrîzî'nin cesedinin bir kuyuya atıldığını gördü. Uyanınca yanına en yakın dostlarından bir kaçını alarak, gördüğü

kuyuya gittiler. Cesed hiç bozulmamıstı. Cesedi alıp Mevlânâ'nın medresesine defn ettiler.

Şems-i Tebrîzî hazretlerinin bu ayrılığına, Mevlânâ pekçok üzüldü. Ayrılığın verdiği hasret ile pekçok beyitler, kasideler söyledi. Evliyâlık hâllerini, derecelerini nazım ile öyle güzel anlattı ki, o zamana kadar öylesini hiç kimse söyleyemedi. Hazreti Ali'den (radıyallahü anh) gelen feyz ve bereketleri, vilâyet yolunu, onun kadar açıklayan bulunmadı. Şems-i Tebrîzî'ye olan muhabbetinden dolayı eserinde "Şems" ve "Hâmûs" kelimelerini mahlas olarak kullandı.

Mevlânâ hazretleri, artık talebeleri arasına karışmaya, onlara ders vermeye başladı. Pekçok evliyânın yetişmesine sebep oldu. Bunların arasında en meşhûru, Hüsâmeddîn Çelebi idi. Câmilerde cemâate nasihat etmeye başladı, İnsanların hasta olan kalblerine, tatlı, serin şerbetler vererek şifâ olmaya çalıştı.

İlim ve fazileti sebebiyle az zamanda, o derece şöhret bulmuşdu ki, ilim talebesi, her taraftan huzûruna kavuşmak için acele ediyordu. Her zaman etrâfında dört-beşyüz dinleyici bulunurdu. Evine gider gelirken de, etrâfını sarıp, çeşitli suâller sorar, müşkillerini çözerlerdi.

Mevlânâ, kitâb ve sünnetten zerre kadar ayrılmıyarak, tasavvufda emsalinden üstün oldu. Binlerce talebesi oldu. Onları büyük bir i'tinâ ile yetiştirmeğe çalıştı. Zamanla talebe sayısı arttı, medreseler çoğaldı. Büyük âlimler yetişti.

Şemsi Tebrîzî anlattı ki: "Hocam Ebû Bekr Sellebâf hazretlerinin hizmetinde çok yüksek kerâmetlere nail olmuştum. Fakat bende mühim olan husûsî bir hâl var idi ki, bu sırrın keşfinde hocam âciz kalırdı. İşte ben de Mevlânâ hazretlerinin gizli hâllerini bilmekte âciz oldum. Zîrâ çok evliyâ, keşke biz de Mevlânâ'nın ziyâretine yetişmiş olsaydık diye arzu ederlerdi." Yine Şems-i Tebrîzî anlatır: "Her kim "Âlimler, peygamberlerin vârisleridir" hadîs-i şerîfinin sırrına vâkıf olmak isterse. Mevlânâ'nın hareketlerine, ahlâkına, davranışlarına baksın. Onun gibi olmaya çalışsın. Onu sevsin. Onda enbiyâ ve evliyânın makbûl bütün âdet ve vasıfları toplanmıştır. Her fende emsalsizdir. Şimdi Cennet onun rızasında, Cehennem onun gazâbındadır. Kısaca ben ona ulaşmış olmasaydım, mahrûm olurdum. Fakat Mevlânâ'nın sırrı, âlemde gizli kaldı, onu kimse keşfedemedi.

Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî'nin talebelerinin en önde gelenlerinden biri, Selâhaddîn Zerkûb idi. Selâhaddîn, önceleri kuyumculuk yapardı. Birgün Mevlânâ, Selâhaddîn'in dükkânının önünden geçerken, içerden, altına şekil vermek için vurulan her çekicin; "Allah, Allah!" diye ses çıkardığını kalb gözüyle anladı. Bu hâl çok hoşuna giderek, dükkân sahibi olan Selâhaddîn'i medreseye da'vet edip, iltifâtlarda bulundu. Selâhaddîn, Mevlânâ'nın sohbetlerinden çok haz, duyduğundan kuyumculuğu bıraktı. Artık hergün medreseye gidiyor, hocası Mevlânâ'nın sözlerini sahrada susuz kalan kimse gibi, damlasını telef etmiyerek adetâ içiyordu. Mevlânâ da bu yeni talebesini çok sevip, bütün feyz ve teveccühlerini onun üzerine çevirdi. Selâhaddîn'i, kısa zamanda evliyâlık derecelerine yükseltti. Ona olan sevgisinden dolayı oğlu Sultan Veled'e, Selâhaddîn'in kızını istiyerek nikâh yapıp akraba oldu. Selâhaddîn, on sene Mevlânâ hazretlerinin sohbetiyle ve hizmetiyle şereflendi. Selâhaddîn, Mevlânâ'nın sağlığında vefât etti. Selâhaddîn'in vefâtına çok üzülen Mevlânâ hazretleri, talebelerinden Çelebi Hüsâmeddîn üzerinde çok durarak, onu kendisine vekîl olacak şekilde yetiştirdi. Çelebi Hüsâmeddîn'in, Mevlânâ'ya en mühim yardımı Mesnevî'yi yazması oldu. Mevlânâ hazretleri, Mesnevî'nin ilk onsekiz beytini kendisi yazdı, diğer beyitleri ise, kendisi söyleyerek Çelebi Hüsâmeddîn'e yazdırdı. Böylece daha bir benzeri yazılmamış olan Mesnevî-i şerîf meydana geldi.

Şemseddîn Attâr anlatır: Mevlânâ birgün câmide va'z ederken, mevzû; Hızır ile Mûsâ aleyhimesselâmın kıssasına gelmiş idi. Bu kıssayı, öyle fesahat ve belagat ile anlatıyordu ki, herkes nefesini kesip, can kulağı ile dinliyordu. Benim yanımda bir şahıs başını önüne eğmiş birşeyler mırıldanıyordu. Kulak verdim, dediklerini anladım. Şöyle diyordu: "Sanki yanımızda idin, sanki üçüncümüz sen idin" diyordu. Bunun Hızır olduğunu anladım. Yanına sokuldum. "Anladım, sen Hızırsın, ne olur, bana ihsân eyle!" dedim. Cevaben: "Burada hazret-i Mevlânâ varken, benim sana ihsânda bulunmam deniz yanında teyemmüm gibi olur. Senin bütün müşkillerini o halleder" deyip, gözümden kayboldu. Ben bu hâli Mevlânâ hazretlerine anlatmak için yanına gittiğimde, ben söze başlamadan, o; "Ey Attâr. Hızır aleyhisselâmın sözleri doğrudur" diyerek benim sözümü kesti.

Mevlânâ birgün meclisinde bir gencin, bir ihtiyârın üst tarafında oturduğunu görür. O gence bir şey söylemeden,

hazret-i Ali'nin sabah namazına giderken önünde yürümekte olan yahudî bir ihtiyârı, yaşına hürmeten geçmediğini, bu sebeble namaza geç kalınca, birinci rek'atın rükû'unda Cebrâil aleyhisselâmın Resûlullahın sırtına lutf ile elini koyup durdurduğunu ve hazreti Ali'nin yetiştiğini anlatıp; "Yahudi ihtiyâra hürmet edilince, müslüman ihtiyâra daha çok hürmet edilir." Hele ömrünü dîne uymakla geçirmiş ihtiyârlara saygı ve hürmet gösteren gençlerin. Allahü teâlâ katında ne kadar yüksek mertebe kazanacağını düşünmelidir" buyurdu. Bu nasihati dinliyen genç, mükemmel bir ders alıp, bir daha büyüklerin üst tarafında oturmadı.

Bir yerde büyük bir cemiyet tertîb edilmişti. Âlimlerden biri, bugün Mevlânâ, bu mecliste ne söylerse, karşı gelip, ters cevap vereceğim dedi. Sadreddîn Konevî ona çok nasihat etti ise de, o sözünde ısrar etti. O sırada Mevlânâ kapıdan içeri girip, söze başladı: "La ilahe illallah Muhammedün Resûlullah, söylüyorum. Bana karşı çıkıyorsan çık, ters cevap verebiliyorsan ver" buyurdu. Bu hâli gören o kibirli adam, tövbe edip Mevlânâ'nın elini öptü, sâdık talebelerinden oldu.

Sultan Rükneddîn'in hanımı anlatır: "Birgün Mevlânâ hazretleri aniden aramızda peyda olup. "Acele bu evden çıkın, çabuk olun, evi boşaltın" buyurdu. Biz hemen evden çıktık. Çıkar çıkmaz ev yıkıldı. Hepimiz kurtulduk. Mevlânâ'nın bu kerâmetinin bir şükrânesi olarak. Sultan Rükneddîn, bin altını Mevlânâ'nın medresesinde okuyan, talebelere dağıttı.

Ba'zı beyler, Sultan Rükneddîn'i Aksaray'a da'vet ettiler. Mevlânâ gitme dedi. İkinci da'vette sormadan gitti ve orada öldürüldü.

İmâm İhtiyârüddîn anlatır: "Birgün Mevlânâ ile ikimiz Hüsâmeddîn Çelebi'nin bağına gidiyorduk. Ben. Mevlânâ'nın ardından yavaş yavaş giderken, onun bir arşın kadar yüksekten havadan gittiğini gördüm. Hayretimden kendimden geçmişim. Ayıldığımda gördüm ki, Mevlânâ hazretleri gitmiş. Acele ederek kendilerine yetiştim. Kulağıma eğilerek: "İnsan oğlu bir kuştan daha mı âciz ki, havaya kalkmasına hayret ediyorsun?" buyurdu. Bağa vardık. Sohbet esnasında Mevlânâ, Hüsâmeddîn Çelebi'ye; "İsterim ki, Şeyh ziyâeddîn'in dergâhı bizim Hüsâmeddîn Çelebi'nin olsun" buyurdu. Hüsâmeddîn Çelebi; "Efendim! Başkalarının makamında gözüm yoktur" dedi. Mevlânâ, "İyi ama benim gönlümden öyle geçti" buyurdu. Sonra sohbet bitti. Ertesi sabah şehirden gelenler. Şeyh Ziyâeddîn'in dergâhında aniden öldüğü haberini getirdiler. İki-üç gün sonra da Hüsâmeddîn Çelebi oraya müderris olarak ta'yin edildi."

Mevlânâ, Allahü teâlânın yarattığı bütün mahlûkâta merhamet sahibi idi. Birgün Nefîsüddîn Sivâsî'ye bir kuruş verip ekmek aldırdı. Ekmeği eline alıp bir viraneye gitti. Nefîsüddîn de gizlice onu ta'kibe başladı. Gördü ki, Mevlânâ o ekmeği yeni yavrulamış bir köpeğe kendi elleriyle yediriyor. Mevlânâ dönüşünde, Nefisüddîn'in kendisini ta'kib ettiğini anlayıp ona dedi ki; "Bu hayvan yedi gündür açtır ve yavrularına şefkatle bakmış ve hiç yanlarından ayrılmamıştır. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz bir hadîs-i şerîflerinde; "Merhametlilerin en büyüğü olan Rahmân, kullarından merhametli olanlara merhamet eder. Ey ümmet ve Eshâbım! Siz de O'nun yarattıklarına merhamet ediniz ki, size de semâ ehli merhamet etsin" buyurdu. Nefîsüddîn bu sözler üzerine ağlayarak Mevlânâ'nın ellerini öptü ve hayvanlara bile bu kadar merhametli olan siz, tabiatiyle ahbâb ve dostlarınıza da merhamet edersiniz" dedi. Bunun üzerine Mevlânâ; "Evliyâullahın merhameti pek çoktur; bütün mahlûkâta ve ahbâblarına da şüphesiz merhamet eder" buyurdu.

Bir gece Mevlânâ'yı dostlarından kırk kişi ayrı ayrı kendi evlerine da'vet ettiler. O da aynı saatte herbirinin da'vetinde bulunup, herbiriyle sohbet etti. Ertesi sabah herbiri, dün gece Mevlânâ hazretleri bizde idi ve sohbet etti dediler. Hâlbuki Mevlânâ, o gece kendi husûsî odasında idi ve sabaha kadar ibâdetle meşgûl olmuş idi.

Hanımı anlatır: "Birgün Mevlânâ evden kayboldu. Hiçbir yerde bulamadık. Bir ara uyumuşum. Uyandığımda Mevlânâ'yı namaz kılarken gördüm. Mübârek ayakları tozlu idi. Sonra ayakkabılarını çevirmek istedim, onlarda kırmızı kumlar gördüm. Sorduğumda; "Mekke'de bir velî dostum vardır. Biraz onunla sohbet ettim. O kum, Hicaz'ın kumudur" buyurdu. Bu kadar kısa zamanda oralara gidip gelmek nasıl olacağı aklıma geldi. Hemen anlayıp buyurdular ki: "Allahü teâlânın velî kulları gönül gibi, bir anda her yeri dolaşabilir." Böylece tayy-i mekânı ta'rîf ettiler. Ya'nî kısa zamanda uzak yerlere gitmeyi ve çok iş yapmayı anlattılar."

Oğlu Sultan Veled şöyle anlatır: "Birgün babamla beraber halvethânede otururken, yeşil cübbeli üç kişi gelip selâm verdiler ve oturdular. Bunlar çok nâzik ve pek nurlu kimselere

benziyorlardı. Biraz konuştuktan sonra, babam onlara; “Uygundur” dedi. Onlar gittikten sonra babama; “O sözünüzden bir şey anlıyamadım, o üç kişi kimler idi?” dedim. Buyurdu ki: “Bunlar ricâl-i gayb denilen evliyâların kırklar zümresindendirler. İçlerinden birisi vefât etmiş, bizim sakayı istediler, ben de o cevâbı verdim.” Hakîkaten o günden sonra sakayı evde göremedim. Diğer talebeler de onu aradılar, fakat bulamadılar. Babamın vefâtında o saka bizlere başsağlığına geldi ve o zaman hâllerini anlattı. Sonra yine kayboldu.”

Mevlânâ’yı çok sevenlerden biri, vefât etmeden yaptığı vasıyyetinde; kabrine Mevlânâ hazretlerinin gelip, Kur’ân-ı kerîm okumasını istirhâm etti. O zât vefât edince vasıyyeti Mevlânâ’ya bildirdiler. Mevlânâ da memnun olup, onun kabrinde Kur’ân-ı kerîm okudu. Vefât eden kişinin çocuklarından biri, rü’yâsında babasının çok iyi bir hâlde olduğunu görünce; “Babacığım! Bu dereceye nasıl vâsıl oldunuz?” diye sordu. Babası da; “Beni kabre koyunca Münker ve Nekir melekleri suâl sormaya gelirken, oraya çok güzel sûretli bir melek geldi. Onlara; “Allahü teâlâ bu zâtı Mevlânâ’ya bağışladı. Onu bırakınız! dedi. O günden beri hamdolsun hâlim iyidir diye cevap verdi.

Mevlânâ’nın ileri gelen talebelerinden Muhammed anlatır: “Konya’nın o soğuk kış günlerinde, herkes sıcak evinden çıkmaz iken, hocam Mevlânâ hazretleri medresede geceleri sabaha kadar namaz kılardı. Hattâ ellerinde ve ayaklarında ökçelerinde soğuktan dolayı meydana gelmiş çatlaklıklar zaman zaman kanardı. Bunu gören talebeler çok üzülürler hocalarının bu durumuna gizli gizli ağlarlardı.

Mevlânâ’nın mübârek hanımı anlattı: “Mevlânâ hazretleri, birgün namaza durdu. Sükûnet ve tevâzu içinde ta’zim ile Kur’ân-ı kerîm okuyor, bir taraftan da gözlerinden yaşlar akıtıyordu. Evde bulunanlarla birlikte Mevlânâ’nın bu hâlini görüyor, hayretle ona bakıyorduk. Namazdan sonra her zamanki gibi tesbihini çekip, cenâb-ı Hakka uzun uzun yalvarıp yakararak duâsını yaptı. Onun bu hâli bana çok te’sîr etti, ağlamaya başladım. Sonra; “Ey efendi! Dünyâda ve âhırette biz günahkârların ümîdi sensin. Bu kadar çok ibâdetinle, böyle korkar, ağlar, yalvarırsan, biz bu tenbel hâlimizle kıyâmet gününde ne yaparız?” diye sordum. Yemîn ederek buyurdu ki: “Allahü teâlânın bana verdiği ni’metlerin, ihsânların yanında benim yaptığım ibâdet, yalvarışlar ve bütün hareketlerim ziyâde kusur ve nihâyetsiz eksiklikten başka birşey değildir. Bütün bu korku ve yakarışlarımla; “Ey Kerîm olan Allahım! Benim gibi bir âcizin, bir çaresizin kuvveti ve takati ancak bu kadardır, ma’zûr buyur yâ Rabbî!” demek istiyorum. Yoksa O’na lâyık bir ibâdeti kim yapabilir?”

Mevlânâ hazretleri, müslim veya gayr-i müslim herkese karşı yaptığı iyi muâmele ve güler yüz ile her tarafta, meşhûr oldu. O zamanlar Konstantiniyye’de (İstanbul’da) bulunan meşhûr bir hıristiyan papaz, merak edip Mevlânâ’yı görmek istedi. Yollara düşüp Konya’ya geldi. Konya’da yaşayan hıristiyanlar onu karşıladılar. Yolda giderken Mevlânâ’yı gördüler. Papaz sür’atle yetişip, Mevlânâ’ya çok ta’zim ve hürmet gösterdi. Mevlânâ da onu iyi karşıladı, çok tevâzu gösterdi. Papaza, papazın yaptığından daha fazla iltifâtta bulundu. Papaz ve orada bulunan diğer hıristiyanlar, Mevlânâ’nın bu iltifâtı ve tevâzusu karşısında ve bu olgunluğu yanında dayanamayıp, Kelime-i şehâdet getirip müslüman oldular.

Mevlânâ, oğlu Sultan Veled’e buyurdu ki: “Oğlum! Eğer Cennette olmak istersen, herkes ile dost geçin, hiç kimseye kin tutma, herkese tevâzu göster. Zîrâ alçak gönüllü olmak asıl sultanlıktır.”

Mevlânâ, ezân-ı şerîf okunmaya başladığı zaman, ya ayakta durur, veya dizi üstüne oturarak huşû’ içinde dinlerdi. Bitince de ezân-ı şerîf duâsını okuyup, salevât-ı şerîfe söylerdi. Sonra namaza kalkar, talebelerine, namazı vaktinde kılmalarını tavsiye ederdi. Buyururdu ki: Belh şehrinde bir kimse vardı. Her ne zaman ezan okunmaya başlasa bütün işini bırakır, iki dizi üstüne gelerek otururdu. Ezanı, mütevâzi bir hâlde dinler, bitince salevât-ı şerîfe getirir, ezan duâsını okurdu. Sonra araya bir iş karıştırmadan hemen namazını kılardı. Bu kimse devamlı böyle yapar, hiç bu âdetini, bozmazdı. Nihâyet birgün bu kimse vefât etti. Cenâzesini teneşirde yıkarken ezân-ı şerîf okunmaya başladı. Cenâze birden doğruldu, ezan bitinceye kadar diz üstü oturarak hareketsiz bekledi. Sonra tekrar yattı. Cenâzeyi kabre koyduklarında, suâl melekleri geldiler. Bu sırada onlara Allahü teâlâdan bir hitâb geldi ki: “O kulum. İsmim anıldığı zaman. İsmimi azîz tutarak hürmetle beklerdi. Siz de onu ziyâret edip azîz tutun.”

Selçuklu Sultânı Rükneddîn, Mevlânâ’ya beş kese altın gönderip almasını arzu etti. Talebelerinden Mecdüddîn, Mevlânâ’ya altınları arz edince; “Beni hakîkaten seviyorsanız, bu altınları dışarıdaki çamurun içine atın” buyurdu. Talebeleri

de bu emri derhal yerine getirdiler. Dünyâya kıymet veren ba'zı kimseler, bu altınları almak için çamurun içinde aramaya başladılar. Fakat üstleri, başları, yüzleri çamurdan görünmez hâle geldi. Mevlânâ, talebelerine onların bu vaziyetlerini göstererek; "Bu altınlar, şu gördüğünüz dünyâ ehlinin üstünü başını batırdığı gibi, âhıret ehli olanların da kalbini karartır, kirletir. Çeşitli günahlara sevkedip, ibâdetlerden alıkoyar. Bu sözlerimi yanlış anlamayınız. Dünyâ için çalışmayınız demek istemiyorum. Dünyâ malının muhabbetini kalbinize koymayınız diyorum. Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyâya, yarın ölecekmiş gibi âhırete çalışmak lâzım geldiğini herkes bilir. Burada dikkat edilecek nokta; hırs ve tama' yapmadan kanâat üzere bulunmaktır. Dünyâda, âhıret saadeti için çalışmalı, kazanmalı, niyeti düzeltmelidir. Çünkü İslâmiyet, insanlara faydalı olmayı emreder. En büyük saadet, en büyük sermâye, helâlinden kazanıp, hayır ve hasenat yaparak âhırete göndermektir. Buna rağmen asıl sermâye, mal, mülk, para sahibi olmak değil, ilim, amel, ihlâs ve güzel ahlâk sahibi olmaktır" buyurdu.

Mevlânâ, başkalarından birşey istemeyi talebelerine yasak ederek buyurdu ki: "Başkasına el açıp ondan birşey isteyen, bizim talebemiz değildir. Ona dünyâda da âhırette de şefaat etmeyiz, ondan uzak dururuz. Biz, talebelerimize dâima vermeyi, ihsân ve ikramlarda bulunmayı, herkese karşı tevâzu üzere bulunmayı, tatlı sözlü, güler yüzlü olmayı tavsiye ediyoruz. El açıp istemek bizim yolumuzda yoktur."

Sultan Veled anlatır: "Ben, beş yaşında idim. Birgün babamın, talebelerine şöyle dediğini duydum: "Ben yedi yaşımda iken, nefsim tamâmiyle rûhuma tâbi oldu. Nefsî isteklerimden kurtuldum." Bunu dinleyen talebelerden biri; "Efendim! Biz, sizi devamlı olarak nefsinizle mücâhede eder hâlde görüyoruz. Bu sözünüzü nasıl anlamak icâbeder?" dedi. Bu suâle; "Nefs, yaratıkların içinde en ahmak olanıdır. Hep kendi zararını ister. Onun yakasını bırakmağa gelmez. Çünkü en büyük düşman nefstir. Büyüklerimiz, ölünceye kadar nefsle mücâdele etmiştir. Biz de onlara ittibâ ederek, uyarak, son nefesimize kadar riyâzet ve mücâhedeye devam ederiz" diye cevap verdi.

Önceleri Mevlânâ hazretlerinin büyüklüğünü anlıyamıyan, onun devamlı aleyhinde söz söyleyen bir kimse, birgün rü'yâsında gördüklerini şöyle anlattı: "Rü'yâmda Karatay Medresesi'ndeki dershânenin ortasında, Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) oturur hâlde gördüm. Sanki güneş gökten inmişti. Nûrundan gözler kamaşıyor, Eshâb-ı Kirâm da (r.anhüm) hizmet ediyorlardı. Ben huzûruna doğru ilerleyip kendilerine selâm verdim. Selâmımı aldılar ve yanlarında bulunan tabak içindeki yahniden bir parça sundular. Yahniyi alarak "Yâ Resûlallah! Etlerin en lezzetlisi, en güzeli hangisidir?" diye sordum.

Buyurdu ki: "Etlerin en iyisi, kemiğe bitişik olanıdır." O anda uyandım. Her tarafımı nûr kaplamıştı. Büyük bir sevinç içinde Karatay Medresesi'ne gittim. Dershânenin ortasında, Peygamber efendimizi gördüğüm yerde Mevlânâ hazretleri oturuyordu. Hayretle yanlarına yaklaştım ve selâm verdim. Selâmımı tebessüm ederek aldı. Daha ben rü'yâmı anlatmadan buyurdu ki: "Sevgili Peygamberimiz (aleyhisselâm) "Etlerin en iyisi, kemiğe bitişik olandır" buyurdu." Mevlânâ'nın rü'yâmdan haberdâr olduğunu anlayınca, düşüp bayıldım. Ayıldığımda büyük bir sevgiyle ellerini öpüp, talebeliğe kabûl edilmemi taleb ettim ve sarsılmaz bir i'tikâd ile kendisine bağlandım."

Bir kimse rü'yâsında Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizi görüp, huzûruna vararak hürmetle selâm verdi. Peygamberimiz ise, mübârek yüzlerini öbür tarafa çevirdiler. O zât, öbür tarafa dolanıp tekrar selâm verdi. Yine mübârek yüzlerini çevirip, iltifât etmediler. O zât çok üzülerek ağlamaya başladı ve sebebini suâl etti. Peygamber efendimiz buyurdular ki: "Sen, bizim dostumuz olan Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî'den yüz çeviriyorsun. Hâlbuki o, bizim çok sevdiğimiz evladımızdır." O kimse korku ile uyanıp hatâsını anladı. Kendi kendine; "Ey bedbaht! Şimdiye kadar yarasa gibi güneşin ziyasından kaçtın. Bundan sonra bari Mevlânâ hazretlerinin huzûruyla şereflenip dünyâda ve âhırette saadete kavuş" dedi. Hemen Mevlânâ'nın medresesine doğru, onun talebesi olmak için büyük bir ihlâs ile yola koyuldu. Kapıya geldiğinde, Muhammed ismindeki talebeyle karşılaştı. Talebe, bu şahsa; "Beni hocam Mevlânâ hazretleri gönderdi. Bize kalbinde sevgi hâsıl olan bir kimse geliyor, onu kapıda karşılayın" dediler. "Haydi içeriye buyurun" dedi. O kimse içeri girip Mevlânâ'nın elini öpüp, talebesi olmakla şereflendi.

Talebelerinden birine, bir kimse güç bir suâl sordu. Talebe, bu suâlin cevâbını çok aramasına rağmen bulamadı. Nihâyet rü'yâsında Mevlânâ'yı gördü. "Halledemediğin o mes'ele. Hidâye isimli kitabın otuzüçüncü sahifesinde yazılıdır. Oraya bakarak cevâbını verirsin" dedi. O talebe sabahleyin Hidâye

kitabının otuzüçüncü sahifesini açtığında, aradığını orada yazılı görünce, hocasına olan muhabbeti ziyâdeleşti.

Sultan Behâeddîn Veled anlatır: “Babam ile birgün Hüsâmeddîn Çelebi’nin bağına gidiyorduk. Babam beni bir katıra bindirdi. Kendisi diğer talebelerle beraber yaya gidiyordu. Ben babamın tam arkasında idim. Bir ara babam Mevlânâ hazretlerinin mübârek vücûdunu, Allahü teâlânın izniyle büyük bir nûrun kapladığını gördüm. Etrâfa güneş gibi ışık saçıyordu. Hemen aklıma babamın büyüklüğünü inkâr edenler geldi. “Böylelerine şaşıyorum, niçin kötü düşünüyorlar?” diye düşünür iken, babam geriye dönerek; “Ey Behâeddîn! Sen babanı inkâr edenleri bırak da, kendi nefsini yola getir. Sakın ucb ve kibir hastalığına yakalanmıyasın. Herkes yaya yürürken, sen binek üzerindesin. Bu kadarcık gönül yüksekliği, insanı ucba; kendini beğenmeye götürür, nefsinin ve şeytanın eline düşürür. Onlara hizmet ettirir” buyurdu.

Konya’nın eşrafından Mu’înüddîn Pervâne isminde birisi, şehrin ileri gelen zâtlarını yemeğe da’vet etti. Da’vetliler arasında Mevlânâ hazretleri de vardı. Herkese yemekler geldi. Mevlânâ’ya husûsî olarak altın bir tabak içerisinde, bir kese altın konulmuş ve üzerine pirinç pilavı doldurulmuş bir hâlde arz olundu. Mevlânâ, tabağı görünce yüzünü çevirdi ve elini uzatmadı. Ev sahibi yemesi için; “Helâl lokmadır, buyurunuz efendim” diye ısrar edince, Mu’înüddîn’e; “Mekrûh tabak içinde altın kesesi saklıyarak bizi imtihan mı ediyorsun? Bir de yememiz için ısrar ediyorsun, bu size yakışır mı?” dedi. Bu sözleri duyan ev sahibi, pek mahcup olarak Mevlânâ’nın ellerine sarılıp öptü ve kendisini talebe olarak kabûl etmesini istirhâm etti. Mevlânâ’ya öyle bağlandı ki, onun himmetleri ve teveccühleri ile en önde gelen sâdık talebelerinden oldu.

Bir defasında Mu’înüddîn Pervane, Konya’nın hatırı sayılır zâtlarını yemeğe da’vet etti. Hocası Mevlânâ hazretleri de meclisi şereflendiriyordu. Yemek yenildikten sonra, sohbet odasına geçildi. Herkesin önüne, bir tabak içinde en iri ve güzelinden birer mum yakılarak konuldu. Mevlânâ’ya ise daha iri ve altınla süslenmiş bir mum koydular. Bunu gören Mevlânâ; “Önüme koyduğunuz bu mumu kaldırıp, yerine küçük bir mum getiriniz” dedi. Küçük bir mum yakılarak getirildi. Ba’zıları mumun küçüklüğüne bakarak, kalblerinden; “Mevlânâ riya ediyor” diye geçirdiler. Allahü teâlânın izniyle bunu anlıyan Mevlânâ; “Bu gördüğünüz küçük mum, sizin iri mumlarınızdan daha iyidir ve onların canıdır, isterseniz deneyelim” diyerek elini salladı. Hâsıl olan rüzgârdan mum söndü. Küçük mum söner sönmez, herkesin önündeki mumlar da sönüverdi. Bunu görenler, birden heyecanlanıp telâşa düştüler. Bunun üzerine Mevlânâ; “Meraklanmayın, tekrar yakarız” diyerek elini tekrar salladı ve mumların hepsi birden yanıverdi.

Emîr Ahmed ismindeki talebesi anlatır: “Mevlânâ’nın ismini ve vasıflarını işiterek ona âşık olmuştum. Memletim Diyarbakır’dan Konya’ya gitmeme, annem ve babam müsâade etmiyorlardı. Hergeçen gün ona olan kavuşma arzum artıyor fakat nasıl gideceğimi bilemiyordum. Bir gece iki rek’at namaz kılıp, Allahü teâlânın sevgili kullarını vesile ederek çok duâ ve niyazlarda bulundum. Sonra En’âm sûre-i şerîfini okuyarak uyudum.

Rü’yâmda Mevlânâ hazretlerini gördüm. Simâsı bana anlatılanlara aynen uyuyordu. Bizim eve gelmişti. Onu görünce koşarak huzûruna yaklaştım ve hürmetle ellerinden öptüm. Beni kucaklayıp alnımdan öptü. Eline aldığı bir makas ile alnımdan bir miktar saçımı keserek; “Bu, Mesnevî âlimi olacak” buyurdu. Uyandığımda, saçlarım ve makas yastık üzerinde duruyordu. Bu rü’yânın te’sîri altında idim.

Annem ve babam, ısrarlarıma dayanamıyarak izin verdiler. Doğruca Konya’ya gittim ve Mevlânâ’ya talebe olmakla şereflendim. Mesnevî üzerinde çalışmamı emir buyurdular. Kısa zamanda Mesnevî hakkında sorulan her soruyu cevaplandıracak hâle geldim.”

Bedreddîn Tirmizî isminde bir kimse simya ile uğraşırdı, Mevlânâ’nın ismini duyarak Konya’ya ziyâretine geldi. Önce oğlu Sultan Veled’e uğrayarak, yapacağı Altınlardan hergün bir dirhem Mevlânâ’nın talebelerine vereceğini va’d eyledi. Bu haberi Mevlânâ’ya ulaştırdılar, fakat o hiç cevap vermedi. Birkaç gün sonra Bedreddîn’in laboratuvarına gitti. Bedreddîn simya ilmiyle uğraşarak altın yapmaya çalışıyordu. Mevlânâ’nın geldiğini görünce, ayağa kalkarak hürmette bulundu. Mevlânâ, oradaki demirden, bakırdan ve diğer madenlerden yapılmış eşyaları teker teker alıp Bedreddîn’e vermeğe başladı. Bedreddîn, her eline gelen eşyanın en yüksek ayarda som altından yapılmış olduğunu hayretle gördü. Mevlânâ, Bedreddîn’in şaşkın bir hâlde kendisine baktığını görünce; “Ey Bedreddîn! Sen simya ile uğraşmayı

bırak. Çünkü sen âhırete gidince, simya dünyâda kalacaktır. Sen öyle bir simya ile uğraş ki, seninle berâber âhırete gitsin. İşte o da dîn ilmidir. Bu, kalbden mâsivâyı çıkarıp. Allahü teâlânın beğendiği şeyleri kalbe doldurmakla olur" buyurdu.

Kâri (Kur'ân-ı kerîmi ezbere bilen) Muhammed anlatır: "Hacca gidip vazîfemizi yaptıktan sonra Konya'ya dönmüştük. Hacı arkadaşlarımızdan bir delikanlı, diğer arkadaşlarımı zaman zaman Mevlânâ'ya götürüyor, onun sohbetlerine katılmayı teşvik ediyordu. Onun bu hâline şaşıyorduk. Birgün kendisine sebebini sorduğumuzda şöyle cevap verdi: "Hacca giderken bir konakda uyumuşum. Uyandığımda kâfilenin beni unutarak gittiklerini gördüm. Çok üzüldüm, zîrâ yolu bilmiyordum. Cenâb-ı Hakka yalvararak göz yaşları arasında yaptığım duâlardan sonra, herhangi bir istikâmete doğru yürümeye başladım. Bir müddet gittikten sonra, kendimi büyük bir sahrada buldum, ileride bir çadır vardı. Yanına vardım ki, içeride heybetli bir kimsenin helva pişirmekle uğraştığını gördüm. Durumumu ona anlattım ve bu helvayı kime pişiriyorsun? diye de sordum. Bana; "Bu helvayı Sultân-ül-Ulemâ'nın oğlu Mevlânâ için pişiriyorum. Hergün buradan geçip gider. Birazdan gelmesi lâzım. Sabredersen onu görürsün" dedi. Hakîkaten biraz sonra Mevlânâ geldi. İkram edilen helvadan bir miktar yedi, ayrıca bana da verdi. Sonra kendisine durumumu arzedince, kerem sahibi Mevlânâ hazretleri bana tebessüm ederek; "Hiç merak etmeyiniz, yalnız gözünüzü yumup biraz sonra açınız" buyurdular. Ben hemen gözlerimi yumdum. Açtığımda kendimi kâfilenin yanında buldum, işte benim Mevlânâ hazretlerini çok sevmemin ve arkadaşlarıma tavsiyede bulunmamın sebebi budur."

Mevlânâ'yı çok sevenlerden biri, ticâret maksadıyla İstanbul'a gitmek için Mevlânâ'dan izin istedi. Mevlânâ hazretleri de; "İstanbul'a gitmenize izin verdim. Yalnız İstanbul'da şu adreste bir kilise ve içinde şu vasıflarda bir kimseyi bulacaksın. Ona benden selâm söyle" buyurdu. Tüccâr; "Peki" diyerek yola çıktı. İstanbul'da işini hallettikten sonra, emredilen adrese gidip kiliseyi buldu, içinde ta'rîf edilen kimse vardı. Ona, Mevlânâ'nın selâmını söyledi. O kimse ile konuşurlarken, bir köşede Mevlânâ hazretlerini murâkabe hâlinde oturuyor gördü. Hayretinden aklı gidip oraya düştü bayıldı. Kendisine geldiğinde, kilisede sâdece selâm getirdiği kimse vardı. Ayrılmak için izin istediğinde, o zât da; "Mevlânâ'ya benden selâm söyleyiniz" diye tenbîhte bulundu. Tüccâr oradan ayrılıp, uzun bir yolculuktan sonra Konya'ya geldi. Doğruca Mevlânâ'nın huzûruna gitti, İstanbul'daki kimsenin de kendisine selâmı olduğunu söyledi. Mevlânâ'ya bunu söylerken, Mevlânâ'nın önünde o İstanbullunun diz üstü oturduğunu gördü. Yine hayretinden aklı başından gidip, oraya bayıldı. Ayıldığında, Mevlânâ; "Ey tüccâr! Bu gördüklerini, sağlığımda kimseye söyleme" buyurdu. Bunun üzerine tüccâr, bütün malını İslâmın yayılması için harcadı ve Mevlânâ'nın huzûruna gelip talebesi olmakla şereflendi. Dünyâ ve âhıret saadetine kavuşmaya çalıştı.

Eflâtun kilisesinde bir kimse vardı. Üzerine rahip elbisesi giyer, kiliseye gelenlere İslâmiyetin üstünlüğünü anlatır, konuştuğu kimselerin müslüman olmasına vesile olmaya çalışırdı. Bu arada Mevlânâ hazretlerinin talebelerine de çok saygılı davranırdı. Birgün kendisine; "Senin, Mevlânâ'nın yakınlarına bu kadar hürmetli olmanın, iltifât göstermenin sebebi nedir?" diye sordular. O da cevap olarak dedi ki: "Biz Mevlânâ'nın pekçok kerâmetlerini gördük, isterseniz size içlerinden birini anlatayım. Birgün biz kırk papaz, cümlemiz Mevlânâ'ya bir suâl sormak için giderken, kendisiyle bir fırının önünde karşılaştık. İçimizden biri; "Kur'ân-ı kerîmde, Meryem sûresinin yetmişbirinci âyet-i kerîmesinin meâlinde; "İçinizden, hiçbiri istisna edilmemek üzere, mutlaka Cehenneme varacaktır. Bu, Rabbinin katında kesinleşmiş bir hükümdür" buyuruluyor. Bu âyet-i kerîmeye göre, müslüman olsun kâfir olsun, herkesin Cehennemden geçeceği bildiriliyor. Madem ki herkes Cehenneme girecek, o zaman İslâmiyetin üstünlüğü nereden belli olacaktır?" dedi. Mevlânâ; "Evet, Âyet-i kerîmede bildirildiği gibi, herkes Cehenneme uğrayacaktır. Mü'minler Cehenneme uğradığında, Cehennemin ateşi ona te'sîr etmiyecektir. Hattâ Cehennem; "Ey mü'min, çabuk geç, nûrun ateşimi söndürüyor" diyecektir. Aynı ateş, Allahü teâlânın emriyle kâfiri yakacaktır. Ateş, aynı ateştir, isterseniz deneyelim ve şimdi size bunu göstereyim" dedi. Bizden, üzerimize giydiğimiz gömlekleri çıkarmamızı istedi. Biz çıkardık, kendisine verdik. O da hırkasını çıkarıp, bizim gömleklerimizi içine sardı. Öylece fırının içine attı. Biraz sonra fırının kapağını açıp, elini alevlerin içine soktu. Biz hayretle hâdiseyi ta'kib ediyorduk. Sonra içerden hırkayı alıp önümüze koydu. Hırkada en ufak bir yanık izi yoktu, içini açtığında, bizim gömleklerimizin hepsinin yanıp kül olduğunu gözlerimizle gördük. Sonra Mevlânâ bize dönerek; "Ey rahipler! işte gördüğünüz gibi, biz ateşe böyle uğrarız. Siz de böyle uğrarsınız" deyince, hepimiz insaf edip, Kelime-i

şehâdeti getirerek müslüman olduk. Herbirimiz de, bundan sonra İslâmiyetin yayılması için çalışacağımıza, hıristiyanların doğru yola gelmesi için uğraşacağımıza söz verdik. İşte benim Mevlânâ'nın talebelerine hürmet ve iltifât etmemin sebebi budur."

Mevlânâ'nın Celâleddîn isminde bir talebesi vardı. Ticâretle uğraşır, at alıp satardı. O anlatır; "Birgün Mevlânâ hazretleri sarığını sarıp, Arablar gibi giyinmiş olduğu hâlde, bana bir at hazırlamamı emretti. Ben, atların içinden en güçlüsünü eyerlemek için huzûrundan ayrıldım. Fakat at huysuzluk yapıyor, bir türlü eğerliyemiyordum. Yanıma iki kişi daha alıp, atı zorla eğerledik. Buna rağmen at hâlâ huysuzluk yapıyordu. O haliyle Mevlânâ'nın bulunduğu yere getirip, atın hazır olduğunu bildirdik. Mevlânâ dışarı çıkar çıkmaz at sakinleşti, biraz önceki huysuzluğu kalmadı. Mevlânâ ata binip, kıble istikâmetinde yola çıktı. Ancak akşama doğru, ter içinde toza gark olmuş bir vaziyette döndü. At oldukça zayıflamış görünüyordu. Cesâret edip bir şey soramadık. Ertesi gün yine bir at hazırlamamı emretti. Başka bir atı eğerleyip getirdik. Dünkü gibi gitti, akşama doğru geldi. Üçüncü gün de aynı şekilde gitti. Akşama doğru geldiğinde; "Elhamdülillah! Ey cemâat' Müjdeler olsun ki, o kâfir, Cehennemin dibini boyladı" dedi. Biz edebimizden yine birşey soramadık. Aradan birkaç gün geçmişti. Şam tarafından bir kâfile gelip, o taraflarda, müslümanlar ile Moğolların yaptığı savaşı anlattılar. Dediler ki; "Düşman askeri oldukça çoktu. Müslümanlar mağlup olmak üzere idiler. Son üç günde, Mevlânâ hazretleri, bir atın üzerinde olduğu hâlde savaş meydanında göründü. En ön safta; "Allah, Allah" nidalarıyla düşmana hücum edip önüne geleni bir vuruşta ikiye bölüyordu. Müslümanlar, Mevlânâ'nın akıl almaz hâllerini ve yardımını görünce, bozulan moralleri düzeldi. Ard arda yaptıkları hücumlarla düşmanı geriye püskürttüler. Mevlânâ hazretleri düşman komutanını öldürünce, kâfirler kaçmaya başladılar." Ben bu haberi işitince, doğru hocam Mevlânâ'nın huzûruna çıktım. Beni görünce Fârisî olarak:

"An süvûri ki sipeh râşûd zafer, Ehl-i dîn râkîst sultani bin basar." Ya'nî, "Ey gözümün sultânı! Müslüman askerlere yardım ederek zafere kavuşturan süvari kimdir?" deyince, hemen mübârek ellerini öptüm. Lütfedip buyurdular ki: "Ağlama ey Celâleddîn! Bize cân-ı gönülden hizmet edenler, dünyâda ve âhırette gam ve kederinden kurtulur."

Kâdı Sirâceddîn ismindeki bir hoca, talebelerine; "Bugün Mevlânâ'ya gidip, onu soru yağmuruna tutalım. Öyle sorular hazırlıyalım ki, hiç birisine de cevap veremesin" dedi. Talebeler soru hazırlamaya koyuldular. Kendisi de çalışmaya başladı. Bir ara Kâdı Sirâceddîn'in yanında Mevlânâ hazretleri tecessüm etti. Kâdı Sirâceddîn'in yüzüne dikkatlice bakıp oradan kayboldu. Kâdı, talebelerine; "Mevlânâ buraya geldi" deyince, talebeler; "Biz görmedik efendim" dediler. Bu hâl Kâdı Sirâceddîn'in zihnine takıldı, düşüncelere daldı. Bir saat kadar sonra Mevlânâ hazretleri tekrar orada göründü. Bunu kadı ve talebeleri gördüler. Hepsine selâm verdi ve oradan ayrıldı. Biraz sonra kadı ve talebeler, namaz kılmak için büyük odaya çıktıklarında, odanın duvarlarında bir takım yazılar gördüler, incelediklerinde, Mevlânâ'ya soracağı sorular ve bu soruların cevapları çok geniş olarak yazılmış idi. Kâdı Sirâceddîn ve talebeleri, hayretlerinden dona kaldılar. Böyle büyük bir âlim ve evliyânın hakkında yaptıkları kötü düşüncelerden dolayı pişman oldular. Hep birlikte gidip Mevlânâ'nın talebesi olmakla şereflendiler.

Salâhaddîn Malatî anlatır: "Gençliğimde İskenderiyye'ye ticâret için gitmiştim. Gemimiz bir girdaba yakalandı, kurtulmamız imkânsızdı. Korku içinde idik. Herkes adaklar adamaya başladılar. Tövbeler ettiler. Helâllaşmaya başladılar. Bu arada bana, kurtulmak için duâ etmemi rica ettiler. Konyalı olmam hasebiyle, aklıma bir anda Allahü teâlânın evliyâ kulu Mevlânâ hazretleri geldi. Hemen; "Yâ hazret-i Mevlânâ! İmdâdımıza yetişmen için yalvarıyorum" diye seslendim. O anda, herkesin gözü önünde, Mevlânâ hazretleri gemimizin yanıbaşında göründü. Gemiye yapışıp girdaptan kurtardı ve kayboldu. İskenderiyye'den sonra Konya'ya gittik. Mevlânâ'nın huzûruna çıktığımızda bize; "Elhamdülillah. Allahü teâlânın sevdiği kullarından birine tâbi olanlar, dünyâda da âhırette de halâs olur, kurtulurlar" buyurdu. Bunun üzerine hepimiz Mevlânâ'ya talebe olmakla saadete kavuştuk."

Tebrîzli bir tüccâr, ticâret için Konya'ya gelmişti. Konyalı tüccârlara; "Burada evliyâdan bir kimse var mıdır? Bir müşkülüm var. Onu soracağım" dedi. Orada bulunanlar, Mevlânâ'nın kerâmetlerinden bahsettiler. Seni ona götürelim dediler. Tebrîzli de daha önce Mevlânâ'nın nâmını duymuştu. Kabûl edip hemen Mevlânâ'nın dergâhına gittiler. Tüccâr huzûra çıktığında; "Efendim, namazımı kılıyor, Allahü teâlânın emirlerini yapıp, yasaklarından kaçınıyorum. Hayır-hasenâtımı yapıyor, kimseye zararım olmuyor. Ancak, kalbimde ibâdetlere

karşı bir soğukluk var. Huzûrum yok. Sebebini de bir türlü bulamıyorum. Bana yardım etmenizi istirhâm ediyorum" dedi. Mevlânâ, şöyle bir murâkabeden sonra buyurdular ki: "Ey Tacir! Sen, Magrib'de bir yol üzerinde, Allahü teâlânın velî kullarından biriyle karşılaştın. Onun dış görünüşünü beğenmedin, hattâ ona hakaret ettin. Sendeki huzûrsuzluğun sebebi budur. İsterseniz şuraya bakın" diyerek, karşıdaki duvarı gösterdiler. Tüccâr duvara baktığında, bir anda duvardan pencere gibi bir boşluğun meydana geldiğini ve bu boşluktan o velî kulun yine bir yol kenarında oturduğunu gördü. Mevlânâ sözüne devam ederek; "Bu huzûrsuzluğunuzun çâresi de, o kimseye gidip, ondan özür dileyip, affına kavuşmaktır" buyurdu. Mevlânâ, tacire daha birçok nasihatler yaptıktan sonra; "Muhakkak onu bul, hakkını helâl ettirip duâsını al. Bizim de selâmımızı söyle" dedi. Tacir; "Peki efendim" deyip yol hazırlıklarını yaptı ve yola koyuldu. Araya araya o mübârek zâtı buldu. Çok özür dileyip Mevlânâ'nın selâmını söyledi. Affetmesini, hakkını helâl etmesini istirhâm eyledi. Bunun üzerine o mübârek zât; "Öyle bir kapıya sığınmışsın, öyle bir kimseden yardım taleb etmişsin ki, reddetmek mümkün değil. Seni Mevlânâ hazretleri hürmetine affettim. Kendisini görmek istersen şuraya bak" deyince, tacir işâret edilen yerde Mevlânâ'yı gördü. Bu hâle gözleriyle şâhid olan tacir, o kimseyle vedâlaşıp, sür'atle Konya'ya gelip Mevlânâ'nın talebesi oldu.

Mevlânâ'nın talebelerinden biri, hac vazîfesini yapmak üzere Hicaz'a gitti. O Hicaz'da iken, evinde hanımı, Arefe gecesi bir tepsi helva yapıp, Mevlânâ'nın talebelerine gönderdi. Mevlânâ, helvayı kabûl edip, orada bulunan bütün talebelerine bizzat kendi eliyle taksim etti. Herkes hissesine düşeni aldığı hâlde, tepsiden hiçbir şey eksilmedi. Alanlar tekrar aldılar, doyuncaya kadar yediler, yine eksilmedi. Bunun üzerine helva dolu tepsiyi Mevlânâ mübârek eline alıp; "Bu tepsiyi sahibine, göndereyim" diyerek dışarı çıktı. İçeri girdiğinde, elinde tepsi yoktu. Ertesi gün helvayı getiren hanım, tepsisini medresenin mutfağında arattıysa da bulamadı. Mevlânâ'yı da bunun için rahatsız etmedi. Aradan günler geçti, hacca gidenler dönmeye başladılar. Bu hanımın da beyi Kâ'be'den dönüp Konya'ya geldiğinde, o tepsi, eşyalarının arasından çıktı. Kadın tepsiyi görür görmez tanıyıp, hayretinden dona kaldı. Beyine; "Ben Arefe gecesi bu tepsi ile helva yapıp Mevlânâ'nın talebelerinin yemesi için göndermiştim. Tepsiyi ertesi günü çok arattığım hâlde bulamadım. Nasıl oldu da bu tepsi senin eline geçti?" deyince, şaşırma sırası hacıya geldi. O da; "Arefe gecesi hacı arkadaşlarımla oturup sohbet ediyorduk. Bir ara çadırın kapısından bir el bu tepsiyi uzattı. Biz de tepsiyi aldık, elin sahibini araştırmak da aklımıza gelmedi. Helvayı yedikten sonra tepsiyi tanıdım. Kimseye vermeyip eşyaların arasına koydum. Başka bir bildiğim yok" dedi. Bunun Mevlânâ'nın bir kerâmeti olduğunu anlayınca, ona olan bağlılıkları daha da arttı.

Mevlânâ'nın Emîr isminde bir talebesi hacca gitti. Hicaz'da her gittiği yerde Mevlânâ ile karşılaştı. Kendisine çeşitli zamanlarda yardımda bulundu. Mekke-i mükerremede, Kâ'be-i muazzamada, Medîne-i münevverede, Minâ'da, Arafat meydanında, ziyâret yerlerinde, velhâsıl her tarafta göründü, müşküllerini halletti. Nihâyet hac vazîfesi bitince Konya'ya döndü. Mevlânâ'yı ziyâret etti. Hacı daha söze başlamadan Mevlânâ hacıya: "Ey Emîr! Allahü teâlânın çok sevdiği kulları olan velîler, cenâb-ı Hakkın kudret deryasında bir balık gibidirler, istedikleri zaman, istedikleri yere giderler. Kendisini sevenler ve talebeleri yardım talebinde bulunurlarsa, onların imdatlarına yetişirler, onları o müşkülden kurtarırlar. Sen Hicaz'a giderken, bize gelip izin istedin ve himmet rica ettin. Biz de sana her tarafta görünerek yardımda bulunduk" buyurdu.

Mevlânâ'yı sevenlerden bir kimse, Mısır'a ticâret yapmak için gitmeye hazırlandı. Akrabası gitmemesi için çok zorladı ise de, onları dinlemedi ve kararından vazgeçmedi. Bunun üzerine yakınları, durumu Mevlânâ'ya bildirip, gitmemesi için tenbîh etmesini istirhâm ettiler. Mevlânâ da, gitme dediyse de, o kimse dinlemeyip gizlice yola çıktı. Gemi ile yolculuk yaparken, bir küffâr gemisi bu gencin bulunduğu gemiye saldırdı. Birçok kimse ile beraber, bu genci de esîr aldılar. Memleketlerine götürüp çeşitli yerlerde çalıştırdılar. Genç, başına gelen felâketlerin sebeblerini, Allahü teâlânın sevdiği bir kulun sözünü dinlememekten olduğunu anlayıp, çok pişman olup, çok tövbe ve istiğfar etti. Bu şekilde kırk gün devam etti. Ertesi gün rü'yâsında Mevlânâ'yı gördü. Ona; "Yarın senden ba'zı şeyler soracaklar. Ne sorarlarsa, biliyorum, de" diye tenbihte bulundu. Bir hastalık ile ilgili ilâç ta'rîf etti. Genç uyandığında sevince gark olup, sabahı iple çekti. Sabahleyin yanına gelenler kendisine; "Doktorlukla ilgili bir bilgin var mı?" diye sordular. Genç de; "Var" deyince, genci alıp o yerin hükümdârına götürdüler. Meğer o yerin hükümdârı hasta imiş. Hiçbir doktor derdine çâre bulamamış, hükümdâr

da hastalıktan kurtulamamış. Bu genç, hasta hükümdârı görüp; “Bana, şu şu meyvelerden şu kadar, şu şu otlardan şu kadar getirin” dedi. Kısa zamanda bulup getirdiler. Genç, hepsini güzelce öğütüp karıştırdı ve macun hâline getirerek hastaya yedirdi. Hasta, Allahü teâlânın izniyle bir anda şifâ buldu. Hükümdâr bu hastalıktan ümidini kesmiş iken, birden şifâya kavuşunca, gence; “Bir muradın varsa söyle, yerine getireyim. Mal, mülk istersen seni zengin edelim” diye ısrarla sorunca, genç; “Ben, hiçbir şey bilmeyen bir kimseyim. Ailemden ve hocamdan izinsiz para kazanmak için evden çıktım. Beni yolda esîr alıp, buralara getirdiler. Esîr olunca, başıma gelen bu musibetin sebebini anlayıp, çok tövbe ettim ve hocam Mevlânâ hazretlerinden ma’nen af diledim. Kendisini, kurtulmam için Allahü teâlâya vesile eyledim. Bu akşam hocam Mevlânâ, bana bu size yaptığım şeyleri ta’rîf eyledi. Ben de aynen yaptım. Gördüğünüz gibi, bütün bunlar, hocamın himmeti ve bereketiyle oldu” dedi. Hükümdâr olanları dinleyince, Mevlânâ’nın büyük bir velî olduğunu anladı. Bu genci serbest bıraktı. Çok para vererek zengin eyleyip, memleketine gönderdi. Mevlânâ’ya da pekçok hediyeler gönderdi.

Mevlânâ, talebeleriyle beraber bir da’vete gidiyordu. Yolda bir cellâda rastladılar. Mevlânâ, cellâda o kadar iltifât etti ki, talebeler dahî şaşırdı. Cellâdın yanından ayrıldıklarında, talebeler; “Efendim! Bu kimse insanların ölümüne sebeb olan bir kimsedir. Onunla bu kadar çok ilgilenmenize hayret ettik. Acaba hikmeti nedir?” diye suâl ettiler. Mevlânâ da; “Bu kimse, Allahü teâlânın sevdiği ve insanlar arasında gizlediği evliyâ kullarındandır. Evliyâ olduğunu kendisi dahî bilmemektedir. Benim ona iltifât etmemin sebebi budur” diye cevap verdi. Talebeler, cellâda gidip durumu bildirmeye izin istediler. Hocaları izin verince, cellâda mertebesini bildirdiler. O da, cenâb-ı Hakkın velî kullarından olduğunu öğrenince, derecesiz memnun oldu. Şükür secdesine kapandı. Sonra Mevlânâ’ya gidip elini öptü ve talebeleri arasına katıldı. Mevlânâ da ona, velîlere mahsûs olan bütün gizli sırları bildirdi.

Moğolların Anadolu umûmî vâlisi Baycu Noyan Hân, Konya’yı muhasara etti. Konyalılar gayet sıkıntılı ve ızdıraplı günler yaşadı. Muhasaranın kaldırılması için Mevlânâ hazretlerinin huzûruna çıkıp; “Efendim! Bize merhamet ediniz. Baycu Noyan, bildiğiniz gibi Konya’yı muhasara etti. Çoluk-çocuğumuzla gayet sıkıntıya düştük. Korku içinde yaşıyoruz. Şayet bize yardım etmezseniz, sonumuz felâket olur. Çünkü Baycu Noyan, hangi şehri fethettiyse halkı kılıçtan geçirip, mallarını yağmaladı. Bu işe bir tedbir istirhâm ediyoruz” dediler. Mevlânâ; “Siz Allahü teâlâya tevekkül edin. Doğru bir i’tikâd ile cenâb-ı Hakkın evliyâsını vesile ederek duâ edin. İnşâallah sıkıntınız def olur” buyurdu. Sonra şehirden dışarı çıkıp meydanın ortasında durdu. Kıbleye dönerek namaz kılmaya başladı. Meydanda binlerce Moğol askeri vardı. Baycu Noyan’a kocaman bir çadır kurmuşlardı. Askerler hemen komutanlarına koşup; “Şehirden yaşlı bir kimse çıktı. Mavi kaftanlı, gri sarıklı, heybetli bir kimse...” Meydanda namaz kılmaya başladı. Ne bir korku, ne bir heyecanı var. Askerlerden hiçbiri yanına yaklaşmaya cesâret edemiyor...” dediler. Baycu Noyan, askerlerine; “Ok yağmuruna tutarak derhal öldürün!” dedi. Bu emir üzerine, okçular ellerini sadaklarına atmak için davrandıklarında, herbirinin kolları yerinden kalkmaz hâle geldi. Hiçbirisi ok atamıyorlardı. Bu durumu gören Baycu Noyan, süvarilere; “Atlara binip kılıçla üzerine saldırın!” emrini verdi. Süvariler hemen ata binip sürmek istediler, fakat atların ayakları toprağa battı. Hiçbir at, üzerindeki askeri çekemez hâle geldi. Bunu da hayretle gören Baycu Noyan’ın canı sıkıldı. Kendisi okunu çekip yayını gerdi. Nişan alarak Mevlânâ’ya fırlattı. Attığı üç ok da hedefe değil, Baycu’nun önüne düştü. Bu hâli de gören Vâli Noyan, iyice öfkelenip atını getirmelerini emretti. Atâ bindiyse de, atı bir türlü hareket ettiremedi. Hiddeti ziyâdeleşen Baycu, attan inip yaya olarak hücum etmek istedi. Fakat ayakları tutulup yüzüstü yere düştü. Yüzü yaralanan Baycu, ne yapacağını şaşırdı. Bu olanları şehirden ta’kib eden halk, hayretten hayrete düştüler, hep bir ağızdan tekbîr getirdiler. Nihâyet Baycu Noyan hiçbir şey yapmaya kadir olamıyacağını ve Mevlânâ karşısında acizliğini anlayınca; “Bu kimse, şimdiye kadar karşılaştığım insanların hiçbirine benzemiyor. Bunun, Allahü teâlânın himâyesi altında olan kimselerden olduğu anlaşılıyor. Bu kadar askerî gücümle, değil kendisiyle mücâdele etmek, üzerine doğru bir adım bile atamadık. Dolayısıyle bununla iyi geçinmekte, anlaşma yapmakta fayda vardır” diyerek, askerini toplayıp muhasaradan vaz geçti.

Asker Celâleddîn isminde bir talebesi anlatır: “Hocam Mevlânâ, beni Kayseri’de bulunan Emîr Pervane’nin vazîfesine ta’yin etti. Bir de mektûp vererek, Emîr’e vermemi tenbîh eyledi. Huzûrundan ayrılacağım sırada; “Efendim! Emîr Pervane bana birşey sorarsa ona, ne cevap vereyim?” diye suâl ettim. Cevaben; “Şayet birşey sorarsa, hiç cevap verme.

Sâdece ağzını aç, gerekeni senin ağzından biz konuşuruz" buyurdu. Ben de "Peki efendim!" diyerek yola çıktım. Kayseri'ye ulaşıp, emânet mektûbu yerine teslim ettim. Emîr, mektûbu okuduktan sonra bana dönerek; "Ey Celâleddîn! Mübârek hocamız nasıllar? Sıhhat ve âfiyetteler mi? Mübârek zamanlarını nasıl geçiriyorlar?" diye sordu. Ben de sâdece ağzımı açtım. Fakat ondan sonrasını hatırlamıyorum, kendimden geçmişim. Ayıldığımda, Emîr Pervane ve talebelerinin ağladıklarını gördüm ve; "Mevlânâ hazretlerinden uzak kalmak, hizmetiyle şereflenememek ne kötü, yazıklar olsun bize" dediklerini işittim. Sonra Emîr Pervane bana; "Ey Celâleddîn! Seninle daha önce de konuşurduk, fakat bugünkü gibi sözlerinin te'sîr ettiğini hiç hatırlamıyorum. Bugün sözlerinde müthiş bir farklılık, kalblere işleyen bir kuvvet var. Acaba sebebi nedir?" diye sordu. Ben de durumu anlattım. Her biri daha çok hayret ederek; "Allah! Allah! Kendisi Konya'da olduğu hâlde, burada talebesinin ağzı ile konuşuyor. Rabbimizin böyle sevdiği bir kulunu, bizim gibi yarım akıllı kimseler anlıyabilirler mi? Onun üstünlüğünü ta'rîf edebilirler mi?" dediler.

Mevlânâ hazretlerinin hasta kalblere şifâ olan kıymetli sözlerinden ba'zıları şunlardır:

Buyurdu ki: "Ey bizi sevenler! Sevgili Peygamberimizin (aleyhisselâm) gittiği Ehl-i sünnet yolundan yürüyüp, bu yolu ihyâ etmelidir. Allahü teâlânın sevdiği ameller, ibâdetler ile, helâl yollardan çoluk-çocuğunun ihtiyâçlarını kazanarak, râzı olunan kullar zümresine dâhil olmalıdır. Hep helâli istemeli, helâlinden yiyip, helâlinden içmeli ve helâlinden giymelidir. Söylediklerimiz, dinlediklerimiz, düşündüklerimiz hep helâl olmalı. Her hareketimizi Peygamber efendimizin hâl ve hareketlerine uydurmalıyız. Herkes, bir san'ata sahip olmalı ve din ilimlerini iyi öğrenmelidir. Talebelerimden bunu husûsen istiyorum. Bizim yolumuzda olanlara, kıyâmet günü yardımcı olur, yüzlerinin ak olmasına çalışırız. Ancak, edebe riâyet etmeyenler ve Ehl-i sünnet yoluna muhalefet edenler, kıyâmet günü bizi göremiyeceklerdir."

Birbirleriyle dargın olan iki kimseyi huzûruna getirdiklerinde, onlara barışmaları için buyurdu ki: "Allahü teâlâ, ba'zı insanları su gibi latîf, mütevâzi, dâima aşağıya akıcı ve yumuşak huylu, ba'zılarını da toprak, taş gibi sert mizaçlı yarattı. Su, toprağa karışır, meyvelerin büyümesini, canlıların içerek hayatlarının devam etmesini sağlar. O sulardan rûhlara ve bedenlere gıda te'min edilip, menfaat sağlanır. Su toprağa gitmese, topraktan ve sudan lâyıkıyla istifâde edilmez. Ey Nûreddîn! Bu arkadaşın toprak hükmünde olup, yerinden kalkmaz ve barışmaz ise, sen su gibi tevâzu üzere olup, anlaş. Herkes bilir ki, iki küs olan kimseden hangisi öbüründen önce davranırsa, Cennete ötekinden önce girecektir. Daha çok sevâb kazanacaktır. Dolayısiyle, bu barışdan her ikiniz de istifâde etmiş olacaksınız." Bunu dinleyen iki küs kimse, daha çok sevâb kazanmak gayretiyle hemen barıştılar.

Bir kimse, geçim darlığından şikâyette bulundu. Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri o kimseye; "Eğer sana, a'zâlarından birini kesip, yerine bin altın verelim deseler râzı olur musun?" diye sordu. O da; "Hayır, râzı olmam" diye cevap verdi. Bunun üzerine Mevlânâ hazretleri de buyurdu ki: "Ey kardeşim! Madem ki râzı olmazsın, niçin geçim sıkıntısından şikâyette bulunursun? Fakirim diyorsun, bu kadar altından daha kıymetli a'zâların var iken, vücûdun sıhhatte ve afiyette iken, niçin bunları sana bedavadan ihsân eden Allahü teâlâya şükretmiyorsun? Allahü teâlâ; "Eğer kulum elindeki ni'metlerin şükrünü eda ederse, ben o ni'meti daha arttırırım" buyurdu.

Mevlânâ hazretleri bütün işleri ihlâs ile, Allahü teâlânın rızâsı için yapmak lâzım olduğunu, bir misâl ile şöyle izah ettiler: "Nişâbûrlu bir ilim talebesi ile bir tüccâr yol arkadaşı olurlar. Talebenin, çok fakir olduğu için giyecek bir ayakkabısı yoktur. Bu sebeble talebe, yalın ayak yoluna devam ederken, tüccâr ona bir çift ayakkabı verir. Yolda yürürken tüccâr, talebeye ikide bir; "Ey talebe! Yolun düzgün yerinden yürü... Sivri taşlara basma... Ayaklarını sürüme... Dikenli yerlerden gitme... Ayakkabıyı eskitme..." diyerek talebeyi usandırır. Sonunda talebe dayanamayıp ayakkabıları çıkarır. Tüccârın önüne bırakır ve; "Ben senelerce yalın ayak seyahat ederim. Kimse bana bunun için bir şart koşmuyordu. Şimdi verdiğin bu ayakkabılar için sana mahkûm olamam" der. İşte burada olduğu gibi, yapılan hayır-hasenât karşılıksız olmalı Allahü teâlânın rızâsı için yapılmalıdır. Ancak böyle olursa makbûl olur."

Devlet me'mûrlarından bir kimse, zaman zaman Mevlânâ hazretlerini ziyâret eder, vazîfesinden ayrılarak devamlı Mevlânâ'nın hizmetiyle şereflenmek istediğini bildirir. Mevlânâ da, onun bu vazîfeyi bırakmamasını ister, ona çeşitli nasihatler ederek şu menkıbeyi anlatır; "Hârûn Reşîd zamanında bir zabıta âmiri vardı. Hızır aleyhisselâm ile hergün görüşüp

sohbet ederlerdi. Zabıta âmiri birgün vazîfesinden istifâ etti. Zâhid olup insanlardan ayrı yaşamaya, kimseyle görüşmeyip tek başına ibâdet yapmağa başladı. Fakat istifâ ettikten sonra Hızır aleyhisselâm kendisine bir gün dahî uğramaz oldu. Bu duruma zabıta âmiri çok üzüldü. Hergün sabahlara kadar cenâb-ı Hakka yalvarıp, gözyaşı döktü, tövbe istiğfar etti. Bir gece rü'yâsında Hızır aleyhisselâmı görüp yalvardı. "Ey vefalı dost! Ben seninle devamlı olarak sohbet etmek maksadıyla dünyâ makamlarından istifâ ettim. Uzlete çekilip, yalnız başıma devamlı ibâdet etmeye başladım. Böylece sana kavuşurum sandım. Hâlbuki tam tersine seninle artık hiç görüşemedim. Beni, mübârek cemâlinize hasret bıraktınız. Acaba bunun hikmeti nedir? Yoksa bir kusur mu işledim? Bu şekilde daha ne kadar hasretinizle yanacağım?.." gibi sözlerle yanıp yakılarak ağladı. Zabıta âmirinin bu acınacak durumuna dayanamayan Hızır aleyhisselâm buyurdu ki; "Ey azîz dostum! Benim sana görünüp sohbet etmemin sebebi, yaptığın ibâdetler, hayır hasenat ile değildi. Senin o mühim vazîfede müslümanların işlerini hak ve adâlet ile idâre ettiğin için sana gelip sohbet ediyordum. Hâlbuki, sen bu kıymetli vazîfeyi bırakıp, müslümanlara hizmeti terkettin Hattâ onları adâleti olmayan birisiyle başbaşa bıraktın. Sâdece kendi menfâatin için bir köşeye çekildin. Kendi menfâatini müslümanlara tercih ettin. Şimdi o adâletsiz kimse, oradaki müslümanlara zulüm ve gayr-i meşrû işler ile elem vermektedir. Şu anda onlar sıkıntı ve üzüntü içindeler. Bunlara hep sen sebep oldun. Elbette senin şahsî menfâatinin, müslümanların umûmî menfaatleri yanında bir kıymeti yoktur. Çünkü uzlete çekilip abdest almayı, namaz kılmayı, oruç tutmayı, zikir etmeyi herkes yapabilir. Fakat makamı ile müslümanlara hizmet etmeyi herkes yapamaz, İşte bunun için artık senin yanına gelemiyorum." Zabıta âmiri bunları dinledikçe gözyaşları sel oluyor, bir taraftan da; "Çok doğru... Çok doğru..." diyordu. Uyanınca, istifâ etmekle ne büyük bir hatâ yaptığını anladı. Sabah olunca derhal hükümdârın huzûruna çıkıp, eski vazîfesini yeniden istedi. Hükümdâr anlayışla karşılayıp, onu tekrar eski vazîfesine ta'yin etti. İşte bu zabıta âmirinin vazîfesi müslümanlar için ne kadar kıymetli ise, senin vazîfen de o derece mühimdir. Bunun için, benim hizmetime gelmenden çok, vazîfene devam etmen önemlidir. Çünkü senin vazîfen, pekçok müslümanı ilgilendiriyor. Onların başında senin gibi adâletli ve emîn bir kimsenin bulunması lâzımdır. Böylece onlarda huzûr ve refah içinde yaşasınlar. Bizim rızâmız bundadır, istifâ edip bize hizmette bulunmana asla rızâmız yoktur."

Mevlânâ'ya; "Efendim! Allahü teâlânın velî kulları vefât edince, tasarruf hakkına sahip olurlar mı? Hayatta oldukları gibi insanlara yardım edip, sıkıntılarını giderirler mi?" diye sordular. Mevlânâ hazretleri de; "Cenâb-ı Hakkın evliyâ kulları âhırete intikâl ettiklerinde, dünyâdakine oranla daha çok tasarrufa sahip olurlar. Dünyâdaki tasarruf hududlu, âhıretteki ise hududsuzdur" buyurdu. Oradakiler; "Dostlarınıza ve talebelerinize dünyâdaki gibi âhırette de ihsân ve merhamet eder misiniz?" deyince, Mevlânâ; "Ey dostlarım! Kılınç kınında iken kesmez. Kınından çıktığı zaman keser. Bize şefaat hakkı verilirse, elbette biz de sizlere şefaat ederiz" dedi.

Mevlânâ'nın sağlığında kasabın biri. bir öküzü kesmek için satın alır. Öküzün ayaklarını bağlayıp yatırmak istediğinde, öküz, ipleri kırıp kaçar. Kasap arkasından yakalamak için koştuysa da yetişemez, öküz, Mevlânâ'nın babasının mezarı yakınlarına gelir. Mezarın başında Kur'ân-ı kerîm okuyan Mevlânâ'yı görünce, yanına yaklaşıp hâl lisanıyla; "Beni bu kasabın elinden kurtar" der. Mevlânâ, öküzün üzerine elini koyup okşar; "Üzülme, cenâb-ı Hak herşeye kadirdir" der. Bu sırada kasap, elinde urgan ve bıçak olduğu hâlde soluk soluğa oraya gelir. Mevlânâ gelen kasaba, öküzün azâd edilmesini, hürriyetine kavuşturulmasını teklif eder. Kasap da Mevlânâ hazretlerinin hatırı için öküzü azâd eder. Kasap gidince Mevlânâ, mübârek elini öküzün üzerine koyup duâ eder. O günden sonra bir daha o öküzü gören olmaz. Bunun üzerine Mevlânâ; "Bu öküz, kesilip pişirilecek zamana gelmiş iken, bizim tarafımıza gelmek sûretiyle, kesilip parçalanmaktan kurtuldu, İşte bunun gibi bir insan da, Allahü teâlânın evliyâsına cân-ı gönülden teslim olup emirlerine uygun yaşar, ona talebe olursa, kıyâmet gününde de Cehenneme götüren meleklerin elinden kurtulur" buyurur.

Mevlânâ, kendi yazdığı kitabını Fahreddîn isminde bir kimseye emânet bırakmıştı. O kimse, kitabı okudukça, kitabın ba'zı yerlerini çıkarmış, ba'zı yerlerine ilâveler yapmıştı. Hâlbuki bunu yapmak için Mevlânâ'dan izin almamıştı. Kitabının çeşitli yerlerinin değiştirildiğini öğrenen Mevlânâ çok üzüldü. Fahreddîn'e gelerek; "Benim sana bir suâlim var, cevap verebilir misin?" dedi. Fahreddîn de cevap verecek ilmi olmadığı hâlde, veririm ma'nâsına başını salladı. Bunun üzerine Mevlânâ; "Şeytânın mel'ûn olmasının sebebi nedir?"

diye sorar. Fahreddîn bu suâle cevap veremez. Mevlânâ sorduğu suâlin cevâbını kendi vererek "Şeytanın mel'ûn olmasının sebebi, şirk da'vâsında bulunmasıdır" der. Bunu işiten Fahreddîn, o anda hastalanır ve ölür. Aradan yıllar geçer. Mevlânâ'nın talebelerinden bir kimse, Fahreddîn'i rü'yâda görür. Azap meleklerinin Fahreddîn'e devamlı eziyet ettiğini müşâhede edince, "Buna sebep nedir?" diye sorar. Fahreddîn de; "Mevlânâ'nın kitabındaki ba'zı yerleri beğenmeyip değiştirdiğim için, burada bana hâlâ eziyet ediyorlar" diye cevap verir.

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, 672 (m. 1273) senesinde hastalandı. Hasta iken başkalarına olan borçlarını gönderdi. Onlardan ba'zıları, biz helâl etmiştik, dedilerse de, tekrar gönderip almalarını sağladı ve "Elhamdülillah bu tehlikeden kurtulduk" diyerek, kul hakkına çok dikkat etmek lâzım geldiğini işâret etti.

Ziyâretine, hocası Sadreddîn Konevî ve şehrin ileri gelen âlimleri geldiler. Ziyâret esnasında Mevlânâ'ya; "Allahü teâlâ âcil şifâlar versin. İnşâallah en kısa zamanda sıhhat bulursunuz? Zîrâ siz,âlemin rûhusunuz, âlem sizinle hayat bulur" dediler. Mevlânâ onlara; "Bundan sonra cenâb-ı Hak, size şifâlar, sıhhat ve afiyetler ihsân eylesin. Artık bizim işimiz bitmiştir. Rabbimle aramızda, kıldan yapılmış bir gömlek kaldı. Kısa zamanda o gömleği de çıkarıp nûru nûra ulaştırırlar. Artık bana duâ ediniz" buyurdu.

Vefâtı yaklaştığı günlerde, dostlarını ve talebelerini toplayarak, onlara nasihat etti. Buyurdu ki: "Vefâtımdan sonra, perişan ve huzûrsuz oluruz" diye hatırınıza gelmesin. Ne hâlde olursanız olunuz, benimle olun. Beni hatırlayın, Allahü teâlânın izniyle size kendimi gösterir, maddî ve ma'nevî yardımlarda bulunurum. Karada ve denizde, Allahü teâlânın izniyle imdâdınıza yetişirim. Sözlerimi iyi dinleyiniz, size ba'zı tavsiyelerde bulunacağım. Bunları işitenler, işitmeyenlere söylesinler. Gizli ve aşikâr Allahü teâlâdan korkunuz. Günahlardan sakınınız. Az yiyip, az uyuyup, az konuşunuz. Çok oruç tutunuz. Zamanlarınızı namaz kılarak değerlendirin. Dâima şehveti terkedip, sefihlerle, câhillerle mücâdele etmeyi, onlarla oturup kalkmayı bırakınız. Onları kendinize muhatap etmeyip, hep iyi insanlarla beraber olunuz. Yâ hayır konuşunuz veya susunuz. Mahlûkâtın sıkıntılarına sabrediniz. Biliniz ki, insanların en hayırlısı, insanlara en faydalı olandır. Kabrimin üzerine yapacağınız türbenin kubbesi yüksek olsun. Çok uzaklardan görünsün. Çünkü, türbemi görenler doğru bir i'tikâd ile beni, Allahü teâlâya vesile ederek duâ ederler. Beni vesile ederek Allahü teâlâdan rahmet ve mağfiret isterlerse, duâlarının kabûl olması için, ben de Rabbimize yalvarırım. Böylece duâlarının neticesi, Allahü teâlânın izniyle hâsıl olur. Rahmet ve mağfirete mazhar olurlar" buyurdu.

Mevlânâ'nın vefâtı yaklaştığı günlerde, medresede bulunan bir kedi feryâd etmeye başladı. Bunu hasta yatağında işiten Mevlânâ; "Bu kedicik niçin feryâd ediyor, biliyor musunuz?" Orada bulunan dostları; "Siz bilirsiniz efendim" dediler. Bunun üzerine Mevlânâ buyurdu ki; "Bu günlerde siz, hakîkî âleme, asıl vatana göç edeceksiniz. Biz çaresizleri yetim bırakacaksınız... Bizim hâlimiz ne olacak? diyor."

Vefâtından önce yakını, dostları, talebeleri; "Efendim! Zât-ı âlînizden sonra kime tâbi olalım. Yerinize kimi bırakacaksınız?" diye sordular. Mevlânâ da; "Hüsâmeddîn Çelebi'ye tâbi olunuz. Onu yerime vekîl bırakıyorum buyurdu. Oradakiler bu suâli üç defa sordular. Üçünde de aynı cevâbı aldılar. "Cenâze namazınızı kim kıldırsın?" diye sordular. Ona da; "Hocam Sadreddîn Konevî kıldırsın" buyurdu.

O günlerde deprem oldu. Herkes telâşa düştü. Mevlânâ ise onlara; "Korkmayınız. Yerin karnı acıktı. Yağlı bir lokma istiyor" buyurdu.

Hüsâmeddîn Çelebi anlatır: "Mevlânâ hazretlerinin son günü idi. Fevkalâde yiğit bir delikanlının, hocam Mevlânâ'nın bulunduğu yerde belirdiğini gördüm. Mevlânâ, kalkıp bu delikanlıya istikbâl eyliyerek, bana; "Döşeği kaldırın" buyurdu. Ben hayret ettim. Çünkü hocam hasta idi. O delikanlının yanına varıp; "Siz kimsiniz ki, hocam hasta yatağından kalkarak size istikbâl eyledi?" diye sordum. O da; "Ben Azrail'im. Rabbimizin emrini yerine getirmek, Mevlânâ'yı öbür âleme da'vet etmek için geldim" dedi. Mevlânâ da; "Rabbimiz. beni kendi hazretine da'vet ediyor. Artık gitmek zamanı gelmiştir. Yâ Azrâil! Çabuk ol! Beni Rabbime çabuk kavuştur!" deyip, Kelime-i şehâdet getirdi. Cemâzil-âhır'in beşine rastlıyan Pazar günü ikindi vaktinde fânî hayâta gözlerini yumdu."

Mevlânâ vefât edince, İmâm İhtiyârüddîn gasl eyledi. Gasl ânında gördüklerini şöyle anlatır: "Mevlânâ'nın mübârek

cesedini yıkamağa başladım. Üzerime öyle bir ayrılık acısı çöktü ki, ağlamaktan kendimi alamadım. Yıkamak şöyle dursun, zerre kadar hareket etmeye kadir olamadım. Yüzümü yüzüne dayayıp ağladım. Yardımcılarım hiç ses çıkarmıyor, bana mâni olmuyorlardı. Bir ara dayanamadım, vücûduna sarılarak ağlamak istedim. O anda Mevlânâ'nın eli bileğimi sıkıca tuttu. Korkumdan aklım başımdan gitti. Bayılmışım. Kulağıma uğultu hâlinde, sahibini göremediğim sesler geliyordu. Diyordu ki: "Nûr, nûra karıştı. Âşık, Ma'şûka kavuştu. Bunda endişe edecek birşey yoktur. Çünkü, Allahü teâlânın velî kulları için, hiçbir korku yoktur ve onlar mahzûn da olmazlar. Mü'minler ölmezler, belki fânî âlemden, sonsuz âleme nakil olunurlar." Bu sözler beni kendime getirdi."

Mevlânâ'nın vefâtında, uzaktan ve yakından o kadar çok insan geldi ki, köylerden, yakın şehirlerden, kadın-erkek, büyük-küçük, müslim, gayr-i müslim, yahûdiler ve hıristiyanlar, muhtelif mezheblere mensûp bütün halk mahşeri bir kalabalık hâlinde Konya'ya toplandılar. Cenâze için, herkes kendi dîninin icâblarını yapmak üzere hazır oldular. Herkes kendi inancında cenâzeye nasıl hizmet etmek lâzımsa onu yapmaya çalışıyorlardı. Mevlânâ'nın kitaplarını, güzel sesli kimselere yüksek sesle okutup ağlaşıyorlardı. Başlarına toprak saçıp, göğüslerini yumrukluyorlar, elbiselerini yırtarak cenâzenin etrâfında dolanıyorlardı. Bunların bu hâlleri müslümanları çok rahatsız ettiğinden, müslümanlar onları men etmeye, oradan göndermeye uğraşıyorlardı. Fakat buna bir türlü engel olamıyorlardı. Nihâyet Mu'înüddîn Pervane onların ileri gelen kimselerine, "Mevlânâ; müslüman, ilim ve irfan sahibi bir kimse idi. Sizin, böyle bir kimseye hizmet etmek için yaptığınız bu uygunsuz hareketlerin sebebi nedir? Lüzumsuz yere halkı izdihama sokmanızın hikmeti nedir? Böyle bir kimseyle sizin uzaktan ve yakından ne münâsebetiniz vardır?" dedi. Onlar da; "O, bizim Peygamberlerimizin güzel huylarını, üstün sıfatlarını üzerinde taşıyan büyük bir güneş idi. Bütün âlem onun ışığı ile aydınlanıyordu. O, her düşküne, her çaresize yardımcı oluyordu. Hâl böyle olunca, hangi kimse o güneşi istemez?" dediler. Sözü bir başka papaz alarak; "Mevlânâ dünyâda bir ekmek gibi idi. Ekmekten vazgeçen, onu sevmiyen kimse görülmüş müdür? İşte bunun gibi biz de Mevlânâ'dan vazgeçemeyiz. Biz, onun hasret acısına sabredemeyiz" dedi. Onların bu cevapları karşısında herkesi kendi hâline bıraktılar. Mevlânâ hazretlerinin tabutunu götürmek için bütün halk hücum ediyordu. Bu sebeble çiğnenenlerin ayak altında kalanların haddi hesabı yoktu. Mahşerî bir kalabalık tabutu elden ele almaya çalışıyorlardı. Bu izdihamdan tabut parçalandı, yerine yenisini getirdiler. Yine parçalandı, yenisini getirdiler. Bu şekilde altı defa tabut değiştirdiler. Nihâyet musalla taşına kondu.

Şerâfeddîn-i Kayserî anlatır: "Sadreddîn-i Konevî hazretleri, talebesi Mevlânâ'nın cenâze namazını kıldırmak için ilerlediği zaman, ona birden bire bir hıçkırık gelip kendinden geçti. Bir müddet sonra kendine gelip namazı kıldırdı. Mevlânâ'nın vefâtına çok üzülmüştü. Talebelerinin ileri gelenlerinden ba'zıları; "Efendim! Namaz kıldıracağınız zaman, üzerinizde hiç görmediğimiz bir hâl vardı. Acaba hikmeti nedir?" dediler. Bunun üzerine; "Namaz kıldırmak için ilerlediğim vakit, meydanda meleklerin saf saf dizilip, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) arkasında cenâze namazını kılmakta olduklarını gördüm. Gökteki meleklerin hepsi mavi elbiseler giyinmiş ağlıyorlardı" buyurdu.

Mevlânâ'nın talebelerinden Fahreddîn anlatır: "Ben, hocam Mevlânâ'nın emri ve ta'rîfi üzere ismine, "Hakîkatler Merdiveni" verdiğim kitabı yazıp, kendisine takdim ettim. Bunun üzerine bana, kendi üzerine giymiş olduğu hırkayı hediye etti. Benim gönlüme; "Bu kitabı yazmak için gece-gündüz uğraşayım da, bana sâdece hırka versin. Bu az değil mi?" gibi düşünceler geldi. Benim bu düşüncemi Allahü teâlânın izniyle anlayıp bana; "Hayır! Hayır! Yanlış düşünüyorsun" diyerek bana şöyle bir hikâye anlattı: "Bir zamanlar Bağdadlı bir kimse, geçimini sağlamak için eline bir sepet alıp, kapı kapı dolaşır bir şeyler isterdi. Dolaşa dolaşa birgün bir saraya uğradı. Saraydan bir el uzanıp sepetine, kâğıda sarılmış birşey koyuverdi. O kimse sepetine baktığında, kâğıdın içindekinin bir yiyecek olduğunu anlayıp; "Doğrusu hayret edilecek birşey, koskoca saraydan ufacık birşey versinler. Bu pâdişâhın şânına yakışır mı?" diye söylenmeye başladı. Kâğıdı açtı, içinde pişirilmiş bir tavuk vardı. Bir lokma almak için koparınca, tavuğun karnına altın doldurulmuş olduğunu gördü. Önce düşündüğüne bu defa pişman oldu."

Mevlânâ hazretlerinden bu hikâyeyi dinleyince çok utandım. Kötü düşündüğüme pişman oldum. Kendisinden çok özür diledim. Bir daha böyle birşey düşünmeyeceğime kendi kendime söz verdim. Aradan uzun yıllar geçti. Mevlânâ vefât etti. Ondan sonraki yıllarda Konya'da büyük bir kıtlık oldu.

Yağmurlar yağmadı, insanlar ve hayvanlar yiyecek birşey bulamadı. Mahlûkât perişan oldu. Birgün Konyalılar yağmur duâsına çıkmak için, benden, Mevlânâ hazretlerinin hediye ettiği hırkayı istediler. Ben de verdim. Duâ edilecek mahalle vardıklarında, duâyı edecek olan hoca, hırkayı giydi. Mevlânâ'yı vesile ederek Allahü teâlâya yalvarmaya başladığı an, bereketli bir yağmur yağmaya başladı. Günlerce devam etti. Kuraklık kalktı. Konyalılar bana hesapsız mal verdiler. Hırkanın bereketiyle çok zengin oldum."

Mevlânâ'yı sevenlerden Fahreddîn isminde biri vefât etmiş idi. Onu rü'yâda gördüler. Hâli iyi idi. "Bu mertebeye nasıl kavuştun?" diye sorduklarında, "Mevlânâ'nın türbesi yapılırken bir direk lâzım olmuş. Bana gelip durumu bildirdiler. Ben de cân-ı gönülden direği verdim, İşte bunun sebebiyle Allahü teâlâ beni mağfiret eyledi" diye cevap verdi.

Muhammed Hadim şöyle anlatır: "Mevlânâ'nın yanında kırk yıl hizmet ettim. Husûsî odasında ne yatak, ne de yastık görmedim. Bir gece bile, yatıp uyumak ve istirahat etmek için yanını yere koyup yattığını da bilmiyorum. Mevlânâ ezan sesini duyduğu zaman, ya dizleri üzerine oturur veya ayağa kalkarak, ezan bitinceye kadar o vaziyetini hiç bozmazdı. Bütün ömründe hiç ayağını uzatmamış ve yatmamıştır."

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, olgun, âlim ve velî bir müslüman idi. Onun çeşitli din, mezheb, meşreb sahibi kimseleri kendisine hayran bırakan merhameti, insan sevgisi, tevâzuu, gönül okşayıcılığı gibi üstün vasıfları, İslâm dîninin emrettiği güzel ahlâkından ba'zı nümûnelerdir. Onda, bunlardan başka İslâm ahlâkının diğer husûsları da kemâl derecede mevcûttu. Bunların hepsini saymak, İslâmiyeti tamam olarak anlamak ve anlatmakla mümkün olur. Hazreti Mevlânâ'yı, yalnız bir mütefekkir, şâir gibi düşünmek ve öylece anlamaya çalışmak, aslı bırakıp, herhangi bir özelliği içinde sıkışıp kalmaya benzer. Bu ise, en azından Mevlânâ'yı çok eksik ve yarım anlamaya, hattâ hiç anlamamaya sebep olabilir. Nitekim Hazreti Mevlânâ'yı, sözlerini, yolunu anlamanın anahtarını kendisi bir rubaisinde şöyle dile getirmektedir.

"Ben sağ olduğum müddetçe Kur'ân'ın kölesiyim.
Ben Muhammed muhtârın (aleyhisselâm) yolunun tozuyum.
Benim sözümden bundan başkasını kim naklederse,
Ben ondan da bîzârım, o sözlerden de bîzârım."

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, tasavvuf deryasına dalmış bir Hak âşığıdır, İlmi, teşbihleri, sözleri ve nasihatleri bu deryadan saçılan hikmet damlalarıdır. O, bir tarikat kurucusu değildir. Yeni usûller ve ibâdet şekilleri ihdas etmemiştir. Ney, rebap, tambur gibi çeşitli çalgı âletleri çalınarak yapılan törenler ve âyinler, ilk defa onbeşinci asırda ortaya çıkmıştır, ilk mevlevî bestelerinin bestelenmesi de aynı zamana rastlar. Bu târih, Mevlânâ hazretlerinin yaşadığı devirden 3-4 asır sonradır. Onun Mesnevî'sinde geçen "Ney" kelimesi, ba'zı edebiyatçılar tarafından çalgı âleti olan ney şeklinde düşünüldüğü için, yanlış olarak, kendisinin ney çaldığı veya dinlediği sanılmıştır.

Allahü teâlânın aşkı ile dolmuş, evliyânın büyüklerinden olan, Celâleddîn-i Rûmî (kuddise sirruh), ney ve başka hiçbir çalgı çalmadı. Mûsikî dinlemedi ve raks etmedi. Ya'nî dans etmedi. Kırkyedibinden ziyâde beyti ile dünyâya nûr saçan "Mesnevî"sine her memlekette, birçok dillerde şerhler, açıklamalar yapılmıştır. Bunlardan pek kıymetlisi ve lezzetlisi, Mevlânâ Câmî'nin kitabı olup, bunu da, birçok kimse, ayrıca şerh etmiştir. Bunların içinde de, Süleymân Neş'et efendinin şerhinden ellialtı sahifesi, yalnız dört beytin şerhi olup, sultan Abdülmecîd Hân zamanında, 1263 (m. 1847)'de Matba'a-i Âmire'de tab edilmiştir. Bu kitapta, Mevlânâ Câmî (kuddise sirruh) buyuruyor ki: "Mesnevî'nin birinci beytinde [Dinle neyden, nasıl anlatıyor, ayrılıklardan şikâyet ediyor] ney, İslâm dîninde yetişen kâmil, yüksek insan demektir. Bunlar kendilerini ve herşeyi unutmuştur. Zihinleri her an, Allahü teâlânın rızâsını aramaktadır. Ney, Fârisî dilinde, yok demektir. Bunlar da, kendi varlıklarından yok olmuştur. Ney denilen çalgı, içi boş bir çubuk olup, bundan çıkan her ses, onu çalan kimseden hâsıl olmaktadır. O büyükler de, kendi varlıklarından boşalıp, kendilerinden, Allahü teâlânın ahlâkı, sıfatları ve kemâlâtı zâhir olmaktadır. Neyin üçüncü ma'nâsı, kamış kalem demektir ki, bundan da, insan-ı kâmil kasd edilmektedir. Kalemin hareketi ve yazması kendinden olmadığı gibi, kâmil insanın hareketleri ve sözleri de, hep Allahü teâlânın ilhamı iledir." İkinci Sultân Abdülhamîd Hân zamanında Ankara vâlisi olan Abidin Paşa, Mesnevî şerhinde, ney'in insan-ı kâmil olduğunu, dokuz türlü isbât etmektedir. Mevlevîlik, sonraları câhillerin eline düşdüğünden, ney'i çalgı sanarak, ney, dümbelek gibi şeyler çalmağa, dans etmeğe başlamışlar, ibâdete haram karıştırmışlardır. Dînimizin ve Celâleddîn-i Rûmî'nin (kuddise sirruh) beğenmediği bu oyun âletleri, tekkelerden toplanarak, o tasavvuf üstadının türbesine

konunca, şimdi türbeyi ziyâret edenlerden bir kısmı, bunları, onun kullandığını zan ederek aldanmakda ise de, (Mesnevî şerhlerini) okuyarak, o hakîkat güneşini yakından tanıyanlar, elbette aldanmamaktadır.

Ney çalmak, ilâhi okumak, oynamak, zıplamak şöyle dursun, Celâleddîn-i Rûmî (kuddise sirruh) yüksek sesle zikr bile yapmazdı. Nitekim "Mesnevî"sinde; Pes zi cân kün, vasl-ı cânânrâ taleb, Bî leb-ü bî gam mîgû, nâm-ı Rab! buyuruyor. Ya'nî, "O hâlde, sevgiliye kavuşmağı, cân-u gönülden iste. Dudağını ve damağını oynatmadan, Rabbin ismini (kalbinden) söyle!" demekdir. Sonradan gelen Mevlânâ'yı tanımıyanlar, ney, saz, def gibi çalgılar çalarak, gazel okuyup dönerek, dans ederek, nefslerini zevklendirmişlerdir. Bu dînimize uygun olmayan hâllerine ibâdet adını verebilmek ve kendilerini din adamı tanıtabilmek için, Mevlânâ da böyle yapardı. Biz mevleviyiz, onun yolundan gidiyoruz diyerek, asıldan uzaklaşmışlardır.

O büyük âlimin hikmet dolu sözlerinden ba'zıları şunlardır:

"Sünnet-i seniyyeye harfiyen uymak lâzımdır."

"Helâl kazanıp helâldan yemeli, giyinmeli, çalışmalıdır. Her hareketi Resûlullaha (aleyhisselâm) uydurmalıdır."

"Dargınlar barışmalıdır. Önce davranan önce Cennete girer."

"Tenhâda yalnız kalınca da günahtan sakınmalıdır."

"Nefsi mağlup etmek için, onu rahatsız etmelidir, istediği şeyi vermemelidir. En te'sîrlisi, gündüzleri oruç tutmak, geceleri az uyuyup namaz kılmaktır."

"Az konuşmalıdır. Altı yerde dünyâ kelâmı ile meşgûl olmak uygun değildir. Bu konuşma yerleri: Mescidler, ilim meclisleri, ölü yanı, kabristanlar, ezân okunurken ve Kur'ân-ı kerîm okunurkendir."

"Gurûrlu olmayınız, nefsinizle mücâdele, riyâzet ediniz, Peygamberimiz hep riyâzet çekmiş, zenginlik istememiş, arpa ekmeğini bile doyuncaya kadar yememiştir."

"Hakîkî bir âlime, rehbere teslim olmalıdır."

Büyük âlim Abdullah-i Dehlevî hazretleri; "Üç kitabın eşi yoktur. Bunlar; Kur'ân-ı kerîm, Buhârî-i şerîf ve Mesnevî'dir" buyurdu. Ya'nî evliyâlık yolunun kemâlâtını bildiren kitapların en üstünü Mesnevî'dir. Fakat evliyâlık ve nübüvvet kemâlâtını bildiren kitapların en üstünü, İmâm-ı Rabbânî hazretlerinin Mektûbât kitabıdır.

Mevlânâ hazretleri, ölüme, "Şeb-i Arûs = düğün gecesi" adını vermektedir. Onun için, tasavvuf ehline ölüm bir felâket değildir, güzel ve tatlı bir şeydir. Tekrar Allaha dönmek olduğundan, ancak bir sevinç vesilesidir. Tasavvufda keder ve ümidsizlik yoktur. Yalnız sevgi ve tecellîler vardır. Bunun için Mevlânâ;

"Gel, gel, her kim olursan ol gel!
Allaha şirk koşanlardan, mecûsîlerden, puta tapanlardan da olsan gel!

Bizim dergâhımız ümitsizlik dergâhı değildir.
Tövbeni yüz defa bozmuş olsan bile gel!"

buyurmaktadır.

Mesnevî'de 47 bin, Dîvân'da 50 bin beyit bulunmaktadır. Celâleddîn-i Rûmî (radıyallahü anh) "Mesnevî"sini nazm şeklinde yazarak, düşmanların değiştirmesine imkân bırakmamıştır. Mesnevî'sinden başka; Dîvân-ı kebîr, Fîhi Mâfih, Mektûbât. Mecâlis-i Seb'a gibi kıymetli eserleri de vardır.

Mevlânâ Celâleddîn Muhammed Rûmî hazretlerinin, dünyâya nûr saçan ve içinde kırkyedibinden ziyâde beyti bulunan "Mesnevî"sinden seçilmiş olan beyitlerin Türkçeye tercümelerinden ba'zıları:

> Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) İncîl'de medhedilmesi:

İncîl'de Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) ismi, ya'nî o safa denizi incisinin medhi anlatılmıştı.

O'nun pâk cemâl-i şerîfi, mübârek cismi ve güzel ahlâkı vasf edilmişti.

Hıristiyanlar da, Peygamberimizin temiz ismini görünce sevâba girmek niyetiyle,

Nâmını yüceltirler, hürmet ederek yüzlerini o sahifelere sürüp öperlerdi.

Onlardan değersiz biri. Peygamber efendimizin ismiyle alay ederken ağzı çarpıldı.

O kimse sevgili Peygamberimizin huzûruna gelip, yalvardı. Dedi ki; “Ey ma’rifet ilminde yücelmiş insan!

Ben, sana önce cahilliğimden kızıyordum. Şimdi halkın alay ettiği kimse ben oldum.”

Allahü teâlâ bir kimseyi zelîl etmek isterse, önce ona sâlih kimseleri zemmettirir.

Eğer bir kula da iyilik murâd ederse, o sâlih kimsenin ayıplarını ve kusurlarını ona göstermez.

Hak teâlâ, kimin mağfiretini arzu ederse, onu acz ve tevâzu sahibi eyler.

Allah rızâsı için ağlayan göz ile, O’nun için yanan gönül ne güzeldir.

Her ağlamanın sonunda gülmek vardır. Âkıbeti görenler, zevk ve safânın kölesi olur.

Su bulunan yerde yeşillik olur. Gözyaşı, Allahü teâlânın rahmetine vesile olur.

Ağlayan göz ile kuyu dolabı gibi inle ki, can bahçen bahar gibi yeşersin.

Gözyaşı dök ki, ağlayanlara şefkatin olsun. Rahmet dilersen, zayıflara merhamet et.

Bir kimsenin Azrail aleyhisselâmdan korkup, Süleymân aleyhisselâmdan yardım istemesi:

Kuşluk vaktinde kıymetli bir kimse, Süleymân aleyhisselâmın adâlet sarayına koştu.

Süleymân aleyhisselâm, onun, üzüntüden yüzünün sararıp, dudaklarının morardığını görünce hâlini sordu.

O da; “Azrail aleyhisselâm, bana tekrar tekrar heybetle baktı” dedi.

Süleymân aleyhisselâm; “Peki, arzunuz nedir?” diye sorunca o da; “Rüzgâra emredin,

Beni Hindistan’a bıraksın! Belki o zaman canımı kurtarabilirim” dedi.

İnsanlar işte böyle fakirlikten kaçarlar. Hırs ve emelleri için kavga ederler.

Bu kimsenin korkusunu fakirlik, gayret ve hırsını da Hindistan kabûl et.

Neticede Süleymân aleyhisselâm, rüzgâra emr etti. O kimseyi bir anda Hindistan’a götürdü.

Süleymân aleyhisselâm, bir sonraki gün meclisinde konuşurlarken Azrail aleyhisselâma sordu ki;

“Dünkü müslümana nasıl heybetli göründün de, gurbeti vatanına tercih etti?

Ey Allahü teâlânın elçisi! Müslümana karşı heybetli olmanın sebebini bana söyler misin?

Bu nasıl bir hâldir ki, ona can korkusu verdi ve bu biçâreye evini yurdunu terk ettirdi.”

Azrail aleyhisselâm; “Ey kemâl sahibi! O, beni yanlış anladı.

Ben ona hışımla bakmadım. Allahü teâlâ biliyor ki, ancak teaccüb ettim.

Allahü teâlâ, bana; “Onun rûhunu Hindistan’da al” diye emretti. Onu burada görünce, kanatlı olsa bile, Hindistan’a bir anda nasıl gider, diye düşündüm. Allahü teâlânın emriyle gidip, onun canını orada aldım” dedi.

Dünyânın bütün işlerini, bu şekilde bilip kıyasla! Gözünü aç, iyi düşün.

Kimden kaçıyorsun? İnsanın kendinden kaçması imkânsızdır. Allahü teâlâya teslim ve râzı olmak en güzelidir.

Papağanın hürriyeti ve verdiği ders:

Bir tüccârın, kafeste hapsedilmiş pek mehâretli bir papağanı vardı.

Tüccâr, Hindistan'a doğru gitmek için niyet etti.

Bütün köle ve câriyelerine ne istediklerini sordu.

Hepsi de istediklerini teker teker söyledi.

O iyi tüccâr da, herbirinin isteklerini yapacağına söz verdi.

Papağana da; "Hindistan'dan sana nasıl bir hediye getireyim?" diye sordu.

Papağan da dedi ki, "Oradaki papağanlara benim bu hâlimi anlat.

Kafeste hapsedilmiş, güçsüz, zavallı filân papağan size âşıktır.

O biçarenin size pekçok selâmı var. Âciz vücûdunun kurtuluşu için bir çâre sordu, de!

Bu ayrılıktan dolayı hasretinizi çekerek inlemem bize lâyık mıdır?

Sizin yeşil ağaçların tepesinde dolaşmanız, benim de sıkı bir hapis hayâtı yaşamam reva mıdır?

Ben mahpus olayım, siz de gül-bahçelerinde dolaşın. Bu mudur dostların vefası?

Siz çayırlarda eğlenip zevk ederken, arada sırada ağlayan bu kuşu da hatırlayın.

Hatırlanmakla memnun olurum. Bilhassa o Leylâ, ben Mecnûn olursam.

Ey ihtişamlı sevgilinin dostları! Gece gündüz içtiğim, gönlümün kanıdır.

Eğer bu feryadıma acıyorsanız, hatırım için bir bardak şerbet içiniz.

Dertli gönlüme bir yardımda bulunabilecekseniz, merhamet kadehinden bir yudum yere dökün!"

Tüccâr, götüreceği selâmı ve haberi, yerine ileteceğine söz verdi.

O kimse Hindistan'a vardığında, kırlarda gezen papağanları gördü.

Atını sürerek ilerledi, papağanlara haberi ve selâmı ulaştırdı.

İçlerinden papağanın biri, hemen yere düşüp öldü.

Tüccâr, söylediğine pişman olarak dedi ki; "Ne gariptir ki, bu kuşun ölümüne ben sebeb oldum.

Meğer, bu onunla dost imiş. Sanki iki vücutta bir rûh gibiymişler.

Niçin böyle yaptım, bu haberi niçin verdim? Bu ham söz ile zavallıyı yaktım."

Tüccâr, ticâretini tamamlayıp sevinç içinde evine döndü.

Herkese armağanlarını verdi. İsteklerine kavuşanlar memnun oldu.

Papağan; "Benim emânetim nerede? Gördüklerini anlat ki sevineyim" dedi.

Tüccâr dedi ki; "Yaptığım işlere pişman olup şaşırdım.

Niçin iyi düşünmeden bu işe giriştim? Niye böyle câhiller gibi hareket ettim."

Papağan; "Ey efendi! Bir kuş için pişmanlığınıza ve hayrette kalmanıza sebep nedir?" dedi.

Tüccâr da; "Senin sözlerini ve buradaki ahvâlini papağanlara söyledim.

İçlerinden bir tanesi, hemen yere düşüp, senin hasretinden öldü.

Gönlüme bir perişanlık geldi. Fakat söylemiş bulundum. Pişmanlığın ne faydası olabilir?"

Dilin söylediği bir söz, yaydan çıkan oka benzer.

Atılan bir ok geri dönmez, ileriyi görenler seli başından bağlar.

Coşmuş olan o sel, başından bağlanmadıysa, mutlaka geçtiği yerleri harâb eder.

Tüccârın papağanı, diğer papağanın yaptığını işitince, birden kendinden geçti.

Efendisi papağanın bu hâlini görünce, yücelik külahını yere çarptı.

Bu hâl efendiyi şaşkın hâle çevirdi. Üzüntüsünden yakasını yırttı.

Dedi ki; “Ey güzel ve hoş sözlü papağanım! Sana ne oldu? Bu hâle nasıl düştün?

Ah eyvah! Ey benim güzel seslim. Ey benim dostum, sırdaşım eyvah!

Ey benim tatlı nağmelim! Rûhumun gıdası, çiçekli bahçem. Eyvah!

Çok yazık! O bana ucuza mâl olmuştu. Artık tersine döndü. Bu bana can derdi oldu.

Ey dil! Bana zararın çok oldu. Söyleyen sensin. Sana açık bir söz de yok.

Ey dil! Sen hem şimşek, hem de harmansın. Ateşinle harmanımı yaktın.

Sen ne dersen şüphesiz bu can yaparsa da, yine senin yüzünden gizlice feryâd etmektedir.

Ey dil! Sen hem sonsuz bir hazînesin, hem yine devası olmayan dertsin.

Ah! Hem kuşlar için hîle ıslığısın. Hem de ayrılık derdinin dostusun.

İnsanın hem zulmeti küfrânısın, hem de dostların delîli, rehberisin.

Ey aman vermiyen! Yayını beni öldürmek niyetiyle germiş iken, ne zamana kadar aman verdin?

İşte şimdi kuşumu uçurdun, kalbimi kırdın. Canımı incitmen bitsin artık.

Ya adâlet göster veya şifâ verici bir cevap ver. Yahut bana müjdeli bir haber...

Eyvah! Karanlığı aydınlatan sabahım! Ah, benim nurlu sabahım!”

Tüccâr böyle ağlayıp sızlandıktan sonra, papağanı kafesten dışarı attı. Ölü gibi duran kuş, uçarak bir dala kondu.

Sanki şarktan doğan güneş gibi, papağan da öyle sür’atle uçtu.

Tüccâr, papağanın yaptığı hileye hayran oldu. Çünkü kuşun bu sırrını daha önce bilmiyordu.

Kuşa dönerek; “Ey bülbül! Bu yaptığını bana açıkla,

Bu yaptığını sana kim öğretti ki, böyle hîle ederek bizi yaktın?” dedi.

Papağan da! “Hindistan’daki papağan, bana esâretten nasıl kurtulacağımı nasihat ederek gösterdi.

Senin mahkûm olmana sebep, konuşmandır” dedi. Ölmüş gibi görünerek beni ikâz etti.

Ey avama ve havvâsa nağmeler yapan! ölmüş gibi görünmen, senin hapisten kurtulmana sebep olur” dedi.

Elveda ey efendi! işte ben gidiyorum. Sen de birgün asıl vatanına gidersin.

Ey efendi, elveda! Bana merhamet edip hürriyete kavuşturdun” dedi.

Papağan, efendisine nazikçe bir kaç öğüt verip, “Selâm sana, artık ayrılık zamanıdır” dedi.

Efendisi de; “Allahü teâlâya emânet ol. Sen bana yeni bir rehber oldun” dedi.

Tüccâr kendi kendisine dedi ki; “Bu nasihat sana yeter. Bu nasîhata uyarsan kurtulursun.

Benim rûhum, bu papağandan daha hakîr, aşağı değil. Kişi, bundan hisse almalıdır.”

İnsan, beden kafesinde mahpus olan rûhunu, nefsinin elinden azâd etmelidir.

Mescid-i Nebî'deki Hannâne ismindeki direğin inlemesi:

Sevgili Peygamberimizin (aleyhisselâm) ayrılığından, hurma direği akıllı bir insan gibi üzüntüsünden inledi.

Va'z meclisinde iştiyâk ile ağladığını, orada bulunan Eshâb-ı Kirâm hep duyarlardı.

Peygamber efendimizin Eshâb-ı Kirâmı, direğin böyle sesli sesli inlemesine şaşırdılar.

Sevgili Peygamberimiz buyurdu ki: "Ey direk! Bu ne hâldir?" O da! "Ayrılığının acısından göğsüm kanla doldu.

Ben, hizmetinizle şereflenirken, şimdi hazretinizin makamı minber oldu" dedi.

Bunun üzerine Peygamberimiz buyurdu ki: "Ey ağaç! Sen de talih yıldızının gizli sırları var.

Hurmaların en iyisi, seçilmişi olmak istersen, bütün yaratıklar senden meyve toplasın.

Yahut da, Allahü teâlâ seni güzel bir servi yapsın ve ebedî âlemde bakî eylesin."

Direk de; "Devamlı bakî olanı isterim" dedi. Dinle ey gafletteki kimse! Ağaçtan daha aşağı olma!

Peygamber efendimiz, kıyâmet gününde ölenler gibi dirilip kalkması için, o direği toprağa defnetti.

Bil ki, Allahü teâlâ bir kulunu severse, onu bu dünyâdaki arzulardan sıyırır.

Her kime cenâb-ı Hak i'tibâr ederse, o, hakîkî âlemde çok kârlı olur.

Bir kimse, Allahü teâlâya i'timâd etmez, güvenmez ise, cansız yaratıkların inlemesine ve Allahü teâlâyı zikretmesine inanmaz, kabûl etmez.

Zâhiren etrâftakilere uyarak tasdik etse de, kalbi nifak ehli ile beraberdir.

Ebû Cehl'in elindeki taşların Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) Peygamberliğine şehâdet etmeleri:

Ebû Cehl eline küçük taşları alarak Peygamberimize; "Elimdeki nedir? Çabuk bil! Sen semâvattan haber veriyorsun. Eğer peygamber isen, avucumdakini söyle" dedi.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), buyurdu ki: "Maksadın nedir? Onları ben mi söyliyeyim, yoksa benim Peygamber olduğumu onlar mı söylesinler? Ebû Cehl dedi ki: "Bu ikincisi daha nâdirdir." Peygamber efendimiz de; "Allahü teâlâ ona kadirdir" buyurdu.

Onun elindeki küçük taşlar, sıdk ile hemen şehâdet getirmeye başladı.

Onların tesbihi "Lâ ilahe illallah, Muhammedün resûlullah" idi.

Mel'ûn Ebû Cehl bu sözleri işitince, elindeki taşları yere attı.

Dedi ki: "Sen, eşi olmayan bir büyücüsün. Büyücülerin başlarının tacı ve emirleri de sensin."

Toprak altında kalasıca mel'ûn, hakîkati göremiyordu. Onun hakîkati görmiyen gözünü, ancak toprak doldurdu.

Köylü ile hanımının birbirleriyle sitemli konuşmaları:

Birgün bir köylüye hanımı, çok kırıcı konuştuktan sonra dedi ki:

"Biz hep fakir ve cefâ çekmekteyiz. Bizde elem ve üzüntü, başkalarında zevk ve sefâ.

Bizde ekmek ve katık, dert ve zahmettir. Testimiz yok. Suyumuz ise göz yaşı.

Gündüzleri elbisemiz, güneşin sıcaklığı, geceleri yorgan ve yatağımız mehtâb oldu.

Ayın yuvarlağını ekmek sanıp, ellerimizi gökyüzüne doğru uzatıyoruz.

Bizim fakirliğimizden ve gece-gündüz rızık düşüncemizden fakirler bile utanıyor.

Sâmirî'den herkesin kaçtığı gibi, dostlarımız ve yabancılar da bizden kaçıyor.

Birisinden yarım avuç mercimek istesek. “Dertlere uğra, öl” derler.

Arablar, yaptıkları savaşlar ve ihsânlarla öğünürler. Sen ise onların yanında, yazıdaki yanlış gibisin.

Biz, savaşmadan, yoksulluktan ölmüşüz. Fakirlik kılıcıyla başsız kalmışız.

Hatâ nedir ki? Biz hatasız ateşin içindeyiz. Azık nerede? Biz derde esîr olmuşuz.

Başkasına ihsânda bulunmak yerine, dolaşıp dileniyoruz. Bizden havadaki sinekler bile incinir.

Bize herhangi bir misâfir gelirse, uyurken elbisesini çalmak isterim.

Yoksulluktan devamlı hakîr olup, zarûret ateşiyle yanmışız.

Ne zamana kadar böyle sıkıntı çekip, ateş denizinin derinliğinde boğulacağız?”

Kadın, asık surat ile kocasına bu şekilde söylenip durdu.

Kocası hanımına dedi ki: “Daha ne zamana kadar talep edip istekte bulunacaksın? Zaten ömrünün çoğu bitti.

Akıllı olan kimse, aza-çoğa bakmaz. Çünkü her ikisi de sel gibi sür’atle geçmektedir.

Sel, ister saf, berrak, ister bulanık aksın. Madem ki bakî değildir, öyle ise sözünü etme.

Bu dünyâda binlerce canlı mahlûk, kazanç kaygısı olmadan günlerini geçiriyor.

Üveyk kuşu, daha gece gıdasını bulmadığı hâlde, ağaçta Allahü teâlâya şükreder.

Bülbül, cenâb-ı Hakka durmadan hamd eder ve; “Ey, duâya icabet eden Rabbim! Tevekkülümüz ve i’timâdımız sanadır” der.

Doğan kuşu, pâdişâhın himâyesinde olduğu için, her lokmaya tenezzül etmez.

Küçücük sivrisinekten, deve ve file kadar, hep Allahü teâlânın himâyesi altındadır. Cenâb-ı Hak ne güzel bir vekîldir.

Gönüllerdeki hüzün ve ızdırapların hepsi, dikkat edilirse varlığın eseridir.

Bunca gamlar, tasalar, hayat ekininin orağıdır. Şöyle idi, böyle idi. Sözleri de hep vesvesedir.

Her dert ölümden bir parçadır, insan arslan da olsa, onun birisini dahî kovamaz.

Ölümün küçük bir parçasını kovmağa gücün yetmez iken, bilesin ki, onun tamâmı şerbetin olup, içeceksin.

Ölümün bir parçası olan dert ve belâlar sana tatlı gelirse, Allahü teâlâ sana ölümü tatlı eyler.

Bedene gelen hastalıklar, ölümün elçisidir. Ölüm elçisinden yüzünü geri çevirme.

Hayâtı dertsiz, elemsiz geçenin, ölümü de acı olur. Nefsine tapanın rûhu için kurtuluş yoktur.

Kırda otlayan koyunlardan hangisi semiz ise onu tutup keserler.

Gece bitti, sabah oldu. Ey gönlümün meyvesi! Bu altın ve gümüş sözü ne zamana kadar sürecek?

Genç iken daha kanaatkardın. Şimdi ise altun isteğine düştün. Hâlbuki önceleri sen altun idin.

Salkım salkım dolu asma iken, şimdi meyvesiz kaldın. Meyvelerin olgunlaşacağı sırada bozulup gittin.

Meyvenin gittikçe tatlılaşması lâzım, ip eğirenler gibi geriye doğru gitme.

Sen benim eşimsin. Eşler birbirlerine benzemelidir ki, işler yolunda gitsin.

Eşlerin birbirlerine benzemesi lâzımdır. Ayakkabı ve mest çiftlerine baksana.

Ayakkabılardan biri ayağa dar gelse, onlar işe yaramaz. Seni topal ederler.

Kapının bir kanadı büyük, diğeri küçük olur mu? Ormandaki aslan, kurda eş olur mu?

Biri mal ile dolu, biri boş olan iki çuval, devenin üzerinde dengeli duramaz.

Ben kanâatte sağlam ve güçlüyüm. Sen ise kötülükle niçin dertlisin?"

Bu kanaatkar kimse böyle sabaha kadar hanımına ihlâs ile nasihat etti.

Kadın ona hiddet ile dedi ki: "Ey namuslu geçinen! Artık bana yaptığın büyüler te'sîr etmiyor.

İddialı, fakat boş sözler söyleme. Kibir ve azametinden ne söylediğini bilmiyorsun.

Ne zamana kadar bu yapmacık sözlerin devam edecek? Onu bunu bırak, kendi hâlini gör de utan.

Kibir çirkin, fakat fakir için daha çirkindir. Tıpkı kar yağan soğuk bir günde giyilen ıslak elbise gibi.

Bu büyüklenmen ne zamana kadar sürecek? Evine bak, örümcek yuvasına döndü.

Kanâat, kalbini nûrlandırdı mı? Sende bulunan, sâdece onun ismi var.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Kanâat bir hazînedir" buyurdu. Sen ise, hazîne ile meşakkati ayırd edemiyorsun.

Bu kanâat, sonu olmayan hazînedir. Sen kanâati bırakıp da niçin canını üzüyorsun?.

Bana eşim diyerek övünme. Ben insafın eşiyim, hilenin değil.

Sen fakirlikten havadaki sineği avlıyorsun. Nerde kaldı pâdişâhlarla beylerle olmak! Mümkün mü?

Bir kemik kapmak için köpeklerle hırlaşıyorsun. İçi boş kamış gibi inliyorsun.

Gel bana öyle hakaretle bakma. Senin damarlarında dolaşanları biliyorum.

Gâfil kurt gibi bana keder verme. Deli olanlar bile senden akıllıdır.

Akıl, insana ayak bağı olursa, sen onu akıl kabûl etme. O, ancak yılan ve akreptir.

Yaptığın hîle ve zulmün düşmanı Allahü teâlâ olsun. Senin zulmüne kimse uğramasın.

Şaşılacak şey ki, sen hem yılansın, hem büyücü, hem de yılan oynatan. Arabların yüz karasısın!

Eğer karga kendi çirkinliğini bilseydi, kederinden kar gibi erir su olurdu.

Yılan ile sihirbaz birbirine düşmandır. Yılan büyücüyü, büyücü yılanı büyüler.

Beni avlayıp insanlara rezîl etmek için, Allahü teâlânın ismini söyleyerek bana tuzak kurdun.

Beni kesen Allahü teâlânın adıdır. Senin kılıcın değil. Yazıklar olsun sana, cenâb-ı Hakkın ismini kendine tuzak olarak kullanıyorsun.

Göreceksin, Allahü teâlâ senden hakkımı alacaktır. O'nun güzel ismine bu canım feda olsun."

Kadın buna benzer nice sözler söyledi. Nice defterler açıp kapadı.

Kocası dedi ki: "Ey hanım! Sen kadın mısın, yoksa hüzünler babası mı?

Mal ve para baştaki külah gibidir. Yalnız kel olanlar külaha sığınır.

Kıvırcık, güzel saçları olanlar, külah olmadan da güzeldir.

Bir esîrci, esîri satarken, kusuru yoksa elbisesini çıkartır.

Esirin bir kusuru olsa, onu nasıl soyar? Kusurunu elbise içinde gizler.

Der ki: "Bu, soyunmaktan utanır. Aslında vücûdu tertemizdir. Kusurlu sanmayınız."

Gerçi zengin olan, kulağına kadar kusur içindeyse de, onun malı ayıbını örter.

Tama'kâr olanlar, onun kusurlarını görmez.. Çünkü tama' onun gözünü kapatır.

Fakir, altın gibi bir söz söylese, onu takdîre lâyık görmezler.

Fakirlik ve dervişlik, senin anladığın gibi değildir? Dervişe hakaretle bakma sakın.

Dervişlerde mal ve mülk sanma ki vardır. Onlar, Allahü teâlânın ihsânlarına gark olmuşlardır.

Allahü teâlâ Âdil'dir. Adâlet sahipleri, âşıklara hiç zulmeder mi?

Hâşâ, birine mal, mülk, kudret, ihsân edip, başkasına suç yükler, ateşe atar mı?

Her kim Allahü teâlâya karşı böyle bir şüphede bulunursa, ateş onu yaksın.

"Fakirlikle övünürüm" hadîs-i şerîfinde, binlerce hikmet ve nazlar gizlidir.

Hışımla bu hakîre kötü lakablar taktın. Ben sana eşim, hanımım diyorum, sen bana yılancı dersin.

Yılan tutsam bile, yılanın dişlerini sökerîm de, onun başını ezilmekten kurtarırım.

O dişler, onun canının ve derisinin düşmanıdır. Bu bilgilerle, düşmanları bile kendime dost ederim.

Tama'a düşerek, asla büyü yapmam. Çünkü tama' çantasını başaşağı çevirdim.

Allahü teâlâ korusun, benim kimseden bir isteğim yok. Gönlümde, kanâatle dolu bir âlem var.

Armut ağacında iken sen böyle görüyorsun. Hâlbuki aşağı insen bu şüphen kalmaz.

Olduğun yerde dönersen başın döner. Döneni ev sanırsın, aslında dönen sensin.

Alçak Ebû Cehl, Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) görünce; "Beni Hâşim'den bir çirkin belirdi" dedi.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) ona; "Her ne kadar sözlerinde ve işlerinde doğru değilsen de, bu sözünde haklısın" buyurdu.

Hazreti Ebû Bekr, Peygamberimizi görünce; "Yâ Resûlallah! Doğunun ve batının bütün güzellikleri sende toplanmıştır" dedi.

Sevgili Peygamberimiz, ona da; "Ey sâdıkların en parlak yıldızı! Sen de haklısın" buyurdu.

Orada bulunan Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) "Ey yaradılmışların en hayırlısı! Her iki zıt olana da doğru, buyurdunuz" dediler.

"Peygamberimiz (aleyhisselâm); "Ben temiz ve berrak bir aynayım. Güzel ve çirkin, bende kendisini görür" buyurdu.

Ey hanım! Sen bende bir tama' görüyorsan, yanılıyorsun. Bu kadınca arayıştan sakın.

O, tama'a benziyorsa da, hakîkatte rahmettir. Onu sen tama' sanma, o bir ni'mettir.

Sen fakirliği bir iki gün tecrübe et de, onun içindeki sonsuz zenginliği gör.

Fakirliğe sabret. Üzülme, kederlenme. Çünkü Celâl sahibi olan Allahü teâlâ, onu azîz eyledi.

Kanâate, yüzünü ekşitmeden bak ki, o hâl denizine dalmış olan nice kimseleri göreceksin.

Zâhirde yüzbinlerce sıkıntı içinde görünen kimselerin, hakîkatte gül gibi geçindiklerini göreceksin.

Yazıklar olsun sana! Eğer sende birazcık anlayış olsaydı, gönlümdeki hakîkatleri sana anlatabilirdim.

Bu söz, memedeki süt gibidir. Emen olmaz ise, hiç bir te'sîri olmaz. Dinleyen istekli ve arayıcı olursa, nasihati veren kimse ölü olsa bile yine konuşur.

Dinleyen kimse usanmaz ve bıkmazsa, dilsizler dahî bülbül gibi söylemeğe başlar.

Çünkü içeriye yabancılar girince, evdeki kadınlar, diğer odalara girip, gizlenirler.

Mahrem bir kimse gelecek olsa, gizlenmiş olan hanımlar örtülerini açarlar.

Dünyâ için yapılan bütün süsler, hep gören göz içindir.

Allahü teâlâ, yer yüzünde, gökte ve ikisi arasında, ateşi ve nûru yarattı.

Misk'in kokusunu, duyanlar için yarattı. Kabiliyeti olmayanların ondan nasîbi yoktur.

Allahü teâlâ, yer yüzünü yerdekilerin vatanı, semâyı da göktekilerin vatanı eyledi.

Süflî, aşağılık kimse, ulvîliğin, yüceliğin düşmanıdır. Heryerin bir müşterisi olur.

Ey giyinip örtünen kadın! Sen hiç kör olana kalkıp süslendin mi?

Dünyâyı en değerli incilerle doldursam, nasîbim değilse ne yapabilirim?

Ey hanım! Yolumu kesme, benimle mücâdeleyi bırak. Yoksa ayrılmaya sebeb olursun.

İyi ve kötülerle cenk etmek benim işim değil. Gönül, barıştan bile korkar oldu.

Eğer susmaz isen, hemen evi barkı terkeder giderim.

Ayakkabı dar ise, yalınayak yürümek daha iyidir."

Kadın, kocasının öfkelendiğini görünce, ağlamaya başladı. Zâten ağlamak, kadınların tuzağıdır.

Bunun üzerine kadın da tevâzu göstererek dedi ki: "Ben, senin sâdece hanımın değil, ayağının tozuyum.

Senden bunları beklemez, başka şeyler ümîd ederdim.

Her neyim var ise, tenim de canım da hepsi senin. Her ne der isen, ferman da hüküm de hep senindir.

Fakirliğe sabrım kalmadıysa, bu inlemem hep senin içindir. Kendim için sanmayasın.

Bütün dertlerime sen deva oluyorsun. Senin mahrûm olup, güç duruma düşmen, benim mahrûm olmam demektir.

Yemîn ederim ki, bu ağlayış ve yalvarış hep senin içindir. Kendim için sanmayasın.

Tek arzum şudur ki; senin için, huzûrunda rûhumu teslim edeyim.

Keşke, uğrunda canımı feda ettiğim sen, gönlümdeki derin düşünceleri bilseydin.

Fakat, hakkımda kötü düşündüğün için, artık canımın da, tenimin de bir değeri kalmadı.

Ey gönlümün rahatı! Madem ki hakkımda böyle düşünüyorsun, altın ve gümüşün, gözümde toprak kadar değeri vardır.

Gönlümde büyük bir yerin var iken, yaptığım ufak bir kusur, öfkelenmene sebep oldu.

İstersen benden ayrılabilirsin. Hükmün senin elindedir. Bu durumda vazîfem, senden özür dilemektir.

Hatırla o zamanı ki, ben fevkalâde güzel, sen ise bana oldukça âşıktın.

Hizmetlerim çok hoşuna giderdi. Düşüncelerim senin emirlerine uygundu.

Sözlerimden küfür çıktıysa, yeniden îmân ettim. Canımı emrine amade kıldım.

Senin kıymetli varlığına karşı edebi gözetemedim. Huzûrunda küstahlık ettim.

Senin affına sığındım, İ'tirâzdan vaz geçip, tövbekâr oldum.

Kılıcı ve kefeni önüne koyuyorum, İşte boynum. Kurtulmak için bir çâreye başvurmayacağım.

Acı olan ayrılıktan bahsediyorsun. Her ne yaparsan yap. Fakat ayrılıktan söz etme.

Senin gönlünde, bana özür dileyen birşey gizlidir. Aramızda o dâima bir şefaatçidir.

Ben, senin güzel ahlâkından dolayı özür diliyorum. Zâten ben, ona güvenerek hatâ ettim.

Ey ahlâkı bal ve şekerden daha tatlı olan! Ne olur sen de öfkeni gizleyip bana acı.”

Kadın bu şekilde özürler dileyerek kederinden ağlamaya başladı.

Ağlamadan bile, gönülleri parçalayan âh etmesi haddi aştı.

Gözyaşı yağmurundan bir şimşek çaktı ve erkeğin gönlünde bir kıvılcım parladı.

O, hanımının güzelliğine hayran iken cân-ı gönülden, şimdi o, sevgilinin kölesi oldu.

Nâzından yüreğini oynatan, ağlayıp yalvarmaya başlarsa gönül mecnûna döner.

Kişi Hazreti Hamza ve Rüstem gibi kahraman bile olsa, hanımının esîridir.

Su, şiddetle saldırıp ateşe galip olur. Lâkin su kapta iken, ateş onu kaynatır.

Su ile ateşin karışmasına bir tencere mâni olursa, ateş, suyu buharlaştırıp mahv eder.

Zâhirde erkekler, su misâli kadına gâlipse de, aslında şüphesiz kadının mağlubudurlar.

Bu husûsiyet insanda kemâle geldi. Hayvanda sevginin eksik olması, onun noksanlığındandır.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kadınlar, ârif olan kimselere galiptir.

Câhile ise kadın mağluptur. Çünkü onlar haşin tavırlı olurlar.”

Câhil olanların merhameti ve lütfu azdır. Onların akıllarından hayvani hisleri daha üstündür.

Muhabbet ve merhamet, insanlığın; hiddet ve şehvet de hayvanların sıfatlarıdır.

Zâlim, idâm edilmeden önce zulmünden pişman olduğu gibi, adam da hanımına söylediklerine pişman oldu.

“Niçin canımın canına düşman oldum. Nasıl oldu da sevdiğime tekmeler vurdum” dedi.

Kaza gelince göz göremez olur. Akıl ile ayak ve baş farkolunmaz.

Kaza geçince göz açılır, insan kendine gelince, hakîkati görüp kederinden pişmanlığı son haddîni bulur.

Erkek, hanımına; “Ey hanım! Sana karşı yaptığım bunca hatâ ve kusurların hepsine pişman oldum.

Suçlu olan benim. Bana acı. Hatâ ve kusûrlarımdan dolayı beni harâb etme” dedi.

Yaşlı bir kâfir, son anda pişman olup tövbe istiğfar ederse müslüman olur.

Rabbimiz, kerem sahibidir, rahmet deryâsıdır. Varlık ve yokluk O’na âşıktır.

Erkek ile kadının bu konuşmaları bir hikâyedir ki, bunlar insanlarda bulunan nefs ve rûha benzer.

Bu erkek ile kadın, rûh ve nefs gibidir. Bütün iyiler ve kötüler, bunun lâzım olduğunu bilmelidir.

Bu ikisi, gece gündüz dâima birbiriyle savaş halindedirler.

Kadın durmadan evin ihtiyâçlarını, şerefini, yiyecek ve içeceğini, izzet ve i’tibârını ister.

Nefs de kadın gibi ba’zan tevâzu gösterir, ba’zan da azametlenir.

Erkek gibi olan rûh ise, dünyevî düşüncelerden habersizdir. Allahü teâlânın rızâsından başka bir kaygısı yoktur.

Omuzuna arslan resmi çizdiren Kazvinlinin pişmanlığı:

Bir hikâye söyleyim de dinleyin. Kazvinlilerin âdetlerinden biri şöyledir:

“Bir faydası olmadığı hâlde, omuzlarına, ellerine ve vücûdlarına iğneyle döğme yaptırırlar.

Kazvinlinin biri dellâke gidip; “Izdırap yapmadan bana bir döğme yap” dedi.

Dellâk; “Ey yiğit! Nasıl birşey istiyorsun?” deyince, Kazvinli; “Kükremiş bir arslan resmi çiz,

Arslan nakşet ki, arslan burcunda olduğum anlaşılsın. Yalnız iyi çalış, dikkatli ol, mavi rengi çok olsun” dedi.

Dellâk; “Döğmeyi nereye vurayım?” dedi. O da; “Omuzum üzerine olsun” diye cevap verdi.

Döğmeci döğmeye başlayınca, yiğit, iğnenin acısından sabredemez hâle geldi.

Yiğit, dellâke dedi ki; “Ey temiz kimse! Beni helak eden bu sûret ne sûretidir?”

Dellâk; “Sen, bana arslan resmi yapmamı emretmiştin” deyince, yiğit de; “Peki, önce hangi uzvunu yapıyorsun?” dedi.

“Önce kuyruğunu işliyorum” dedi. Yiğit “Ey iki gözüm! Kuyruğu hiç de lâzım değil,

Arslanın kuyruğundan, kuyruk sokumum sızladı. Onun kuyruk yeri beni şaşkına çevirdi.

Ey döğmeci! Arslan varsın kuyruksuz olsun, iğnenin acısı tâ yüreğime işledi” dedi.

Nakkaş, onun acısına kulak asmadan, arslanın bir başka yerini yapmaya koyuldu.

Genç yine inleyerek; “Bu hangi uzvudur?” dedi. Döğmeci; “Kulağıdır efendim” cevâbını verdi.

Yiğit; “Ey temiz gönüllü! Kulağının olması şart değil. Kulak işlemeyi bırak” dedi.

Dellâk bu defa iğneyi başka tarafa batırmaya başlayınca, Kazvinli tekrar feryada başladı.

“Acaba bu üçüncüsü arslanın hangi tarafıdır?” deyince, o da; “Bu karnının resmidir” dedi.

Yiğit; “Bu arslanın karnı olmasın. Zîrâ iğnenin acısı canıma yetti” dedi.

Dellâk şaşkınlıktan parmağı ağzında, hayretten dona kaldı.

O usta sonunda iğnesini yere çaldı ve; “Dünyâda böyle birşeyi kim görmüştür?

Kulaksız, karınsız ve kuyruksuz, acâib bir arslan görülmüş müdür? Allahü teâlâ böyle bir arslan yaratmadı” dedi.

Ey kardeş! Dert ve belâlara sabret ki, kâfir olan nefsin acısından kurtulasın.

Varlığını terk edenlere gök de, güneş de, ay da secde eder.

Puta tapan nefsini öldürenin, güneş de, bulut da emrine mahkûm olur.

Zîrâ kalb gözü açılmış âşıkları, güneşin ateşi bile yakmaz.

Gör ki, Allahü teâlâ, Eshâb-ı Kehfi güneşin sıcaklığından korudu.

Diken, gülün güzelliği yüzünden affedilir. Parça bütününün içinde kaybolur.

Hakkı yüceltmek ve mâsivâyı yok etmek için, kendisini bir hiç kabûl edip, tevâzu ile secdeye kapanmak lâzımdır.

“Allahü teâlânın tevhîd ilmini öğrenmek ne demektir?” Bir olan Rabbimiz için kendini feda etmektir.

Gündüz gibi nurlu olmak istiyorsan, gece gibi karanlık olan varlığını (nefsini) yak!

Bakır’ın arıtılarak altın elde edilmesi gibi, varlığını, Allahü teâlânın varlığında erit, yok et ki, altın gibi olasın.

Bütün konuşmalarında hep “Ben ve biz” diyorsun. Bütün bu ma’nevî harâbiyet hep bu ikilikten oluyor.

Bir kurt ile tilkinin, arslanın hizmetinde avlanmaları:

Bir arslan, kurt ve tilki, avlanmak için dağa tuzak kurmaya gittiler.

Birbirlerinin yardımıyla yol kesip, av hayvanlarını yakalamak üzere işe başladılar.

Üçü birden bir av yakalamak üzere ovanın etrâfını dolaştılar. Arslana, onlarla beraber olmak ağır geldiyse de yine de onlara şeref verip, arkadaşlığını esirgemedi.

Böyle bir şaha asker lâzım değildir. Lâkin; “Cemâatte rahmet vardır” diyerek onlara arkadaş oldu.

Böyle parlak bir ay için, yıldızlarla dolaşmak ardır. O, yıldızlara yardım etmek için görünür.

Bütün akıllar Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) fikirine muhtaç iken. O; “Onlarla meşverette bulun” emrini aldı.

Arpa, terazide altınla arkadaş olur. Fakat bu arkadaşlıkta arpanın altın kadar kıymetli olacağını sanma.

Şimdilik beden rûha yoldaştır. Köpek de bir müddet dergâhın kapısını beklemiştir.

Bu cemâat, azametli arslanın yanında dağa doğru gittiler.

Bir dağ öküzü, bir dağ keçisi, bir de tavşan yakaladılar. İzinsiz yemekten sakındılar.

Arslanın peşinde gidenin gece-gündüz kebabı eksik olmaz.

Dağdan ormana indiler. Yakaladıkları avların her tarafı kana bulanmıştı.

Kurt ile tilki, bu avların, pâdişâhlara mahsûs bir adâletle dağıtılmasını beklediler.

Onlardaki bu hırs, arslana ma’lûm oldu. Kendi yardımı yüzünden kibirlendiklerini anladı.

Sırların arslanı ve emîri olana, kalbden geçenler aşikâr olur, bildirilir.

Evliyânın yanında kalbindekine dikkat et. Gâfil olma, gönle nazar ederler.

O arslan durumu bilir, anlar. Fakat merkebini sessizce sürer. Vaziyet anlaşılmasın diye güleryüz gösterir.

Arslan onların düşündüklerini anladıysa da, sırlarını açığa çıkarıp yüzlerine vurmadı.

Kendi kendine dedi ki; “Sizi cezalandırmak lâzım. Ben sizin müstehak olduğunuz cezayı vereyim de görün.

Endişeniz, benim fikirlerime râzı olmadığınızı gösteriyor. Demek ihsânlarıma i’timâd etmiyorsunuz.

Sizin aklınız da, düşünceleriniz de, kazandığınız rütbeler de ihsânlarımın sayesindedir.

Resim, ressama nasıl büyüklük taslar. Zîrâ, o resmi yapan odur.

Ey cihanın yüz karası olanlar! Madem ki hakkımda adîce şüphelere kapıldınız.

Hak için kötü zanda bulunanların başını kesmezsem, büyük bir hatâ işlemiş olurum.

Doğruları sizin yüz karanızdan temizliyeyim de, bu destan âleme ibret olsun.”

Arslan bu düşünceler içinde zâhiren tebessüm ediyordu. Gülen arslandan emîn olma sakın!

Dünyâ malı, Allahü teâlânın ihsânlarındandır. İnsanlar, mal yüzünden gurûra kapılarak perişan olurlar.

Fakirlik ve hastalık senin hakkında hayırlıdır. Zîrâ arslan, o tebessümün cezasını verir.

Arslan kurda dedi ki; “Ey kurt! Gel bu avları sen taksim et! Yalnız dikkatli ol. âdilâne paylaştır.

Bu taksimde, benim vekîlim ol ki, nasıl bir cevher olduğunu anlıyayım.”

Kurt; “Ey Şahım! Zâtınıza yaban öküzü lâyıktır. Zîrâ o iridir. Siz de büyük ve kuvvetlisiniz.

Keçi, benim gibi orta büyüklüktedir. O da benim olsun. Tilkiye de tavşan uygundur. Bu taksim çok âdil oldu” dedi.

Arslan dedi ki; “Ey kurt, bu nasıl sözdür. Benim olduğum yerde, sen nasıl “Ben ve biz” diyebiliyorsun, söyle?

Kurt, köpek soyundandır. Sen kendinde bir varlık görerek, benim huzûrumda nasıl olur da kibirlenirsin.

Ey eşek huylu kurt, yanıma yaklaş!” Kurt ilerleyince, arslan pençesiyle onun başını koparttı.

Onda doğruluk ve işe yarar bir akıl göremeyince, derisini yüzerek cezalandırdı.

Dedi ki; “Bana karşı, bir varlık gösterdin. Senin için böyle canı taşımaktansa, ölmek daha iyidir. Madem ki huzûrumda fânî, yok olmadın, işte böyle hükmüm, başının kesilmesidir.

Haktan başka herşey yok olur. Hakîkat, Hakkın varlığında yok olmaktır.

Kim bakî olmaya kendini lâyık görürse, onun cezası helak olmaktır.

Allahü teâlâdan başka herşey yok olur.

Dergâhta, “Biz ve ben” diyenler kovulur. Şahın kapısında onun hiç değeri yoktur.

Arslan, kurdun başını kopardı ki, iki baş maksada mâni olmasın.

“Ey koca Kurt! Pâdişâhın huzûrunda ölü gibi olmadığın için, azâba lâyık oldun.”

Arslan tilkiye dönerek; “Bölüştürme işini iyi bir biçimde sen yap” dedi.

Tilki hürmet ile dedi ki: “Bu semiz sığır, pâdişâhımın kuşluk yemeği olsun.

Bu keçi de, güçlü pâdişâhımın öğle yahniliği olsun.

Ve bu temiz tavşan da, şahımın akşam yemeği olması çok uygun olur.”

Arslan, tilkinin bu taksimine karşı; “Ey tilki, çok adâletli bir iş yaptın. Bu paylaştırmayı kimden öğrendin?

Ey büyük üstâd! Söyle kimdir?” diye sordu. Tilki de; “Ey hayvanların şahı! Şu kurdun hâlinden” dedi.

Bunun üzerine arslan dedi ki; “İşini hatasız yaptığın için, bu üç avı da sana ihsân ettim, al git!

Ey tilki, senin bize sâdık olduğun anlaşıldı. Artık seni incitmemiz doğru değildir.

Biz senin olduk. Bütün avlar da senindir. Ayağını göğe basarak yüksel.

Kurdun hâlinden ibret almışsın. Artık sen tilki değil, benim yanımda arslansın?”

Akıllı o kimsedir ki, durumu anlayarak başkasının hâlinden ibret alır.

Tilki o vakit; “İyi ki arslan, kurttan sonra bana emretti,” diye çok şükür etti.

“Evvel bana emretseydi, canımın kurtulması mümkün değildi” dedi.

Şimdi Allahü teâlâya ne kadar şükretsek azdır. Zîrâ bize, geçmiş ümmetlerden daha fazla değer verdi.

Cenâb-ı Hakkın, Kahhâr ve Adâlet sıfatlarıyla eski ümmetlere nasıl tecellî ettiğini işittik.

Tâ ki, o kurtların halleriyle biz, tilki gibi edebimizi koruyabiliriz.

Bunun için vasfımızı. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Rahmet edilmiş ümmet” diye bildirdi.

O kurtların tüy ve kemiklerini görün de ibret alın. Bu size nasihat olsun.

Akıllı olan kimseye, Fir’avnların ve Ad kavminin hâllerini işitmek, gurûru terkettirir.

İbret sahipleri, işin hakîkatini anlar. Anlamazlar ise, kendi başlarına gelenlerden başkaları ibret alırlar.

Kim bu gizli arslanın önünde terbiyesizlik edip kurt gibi ağzını açarsa,

Arslan da onu kurt gibi öldürüp parçalıyarak intikamını alır.

Arslanın yanındaki kurt gibi olma. Zîrâ arslana yiğitlik taslamak aptallık olur.

Keşke gelecek bütün zararlar bedene olsa da, îmân ve kalb bir zarar görmese.

Gece-gündüz mi'dene girene dikkat edip nefsin hilesinden sakın.

Biz ve ben da'vâsı sana yakışmaz. Mülk, mülkün sahibinindir.

Eğer hakîkî fikrin yoksulluk ise, arslan da, avlar da hepsi senindir.

Çünkü, Allahü teâlâ herşeyden münezzehtir. Yarattıklarının hiçbirine muhtaç değildir.

Bu avlar, ni'metler ve ihsânlar, cenâb-ı Hakkın insanlara birer rahmetidir.

Rabbimizin bu ihsânları, hep kulları içindir. Şükrünü eda edene ne mutlu.

İki dünyâ saadetini ona ihsân eder. Allahü teâlâ hiç birşeyden âciz değildir.

Pâdişâhın huzûrunda, gönlü korumak lâzımdır. Yoksa kötü şüpheler seni mahcup eder.

Evliyâya kalbden geçen şeyler, süt içindeki kıl gibi meydana çıkar, görünür.

Atlı bir emîrin, uyurken ağzına yılan kaçan bir kimseye iyilik etmesi:

At üstünde giden akıllı bir kimse, uyuyan birisinin ağzına bir yılanın girmek üzere olduğunu gördü.

Atlı gayretle atını sürüp koştuysa da, yılanın girmesine mâni olamadı.

O iş bilen kimse, çok akıllı olduğundan, uyuyan adama birkaç topuz vurdu.

Yatan adam, topuzun acısından uyanınca, bir ağacın altına kaçıp sığındı.

Ağacın altında çürümüş elmalar vardı. Atlı; "Bu elmaları ye!" dedi.

Adam topuzun korkusundan o kadar çok elma yedi ki, ağzından geri gelmeye başladı.

Kederli adam dedi ki; "Ey Emîr! Niçin hiç sebeb yok iken bana çürük elmaları yedirerek zulmettin?

Şayet bir kızgınlığın varsa, kılıncınla başımı kes. Kanım sana helâl olsun.

Sana rastlamam benim için ne büyük talihsizliktir. Ne mutlu seninle karşılaşmayana.

Bir suç ve günah işlemeden, dîni olmayanlar bile bu eziyeti reva görmezler.

Söz söylerken ağzımdan kan geliyor. Yâ Rabbî, benim mükâfatımı sen ihsân eyle."

Adamın böyle bedduâ etmesine aldırmayan süvari, onu ovada durmaksızın koşturuyordu.

Atlı, elindeki topuzuyla o dertliyi düşe kalka rüzgâr gibi kovalıyordu.

Adamın karnı tıka basa dolu olduğu hâlde, gözünden de uyku akıyordu ve yorgundu. Düştükçe, yüzü ve ayakları yara içinde kalmıştı.

O kimse, akşama kadar ağlaya ağlaya koştu. Nihâyet safrası kabardı ve kusmaya başladı.

İstifra ederek; iyi, kötü ne varsa içerdekilerin hepsini çıkardı. Bu arada, o yılan da dışarı çıktı.

Adam ağzından çıkan yılanı görünce, atlıya pekçok teşekkür etti.

O, görünüşü korkunç kara yılanın dehşetinden, bütün dertlerini unuttu.

Dedi ki: “Meğer sen, melek gibi bir insan imişsin veya Allahü teâlânın bir rahmeti.

Ne mübârek bir saatmış ki beni gördün. Ölecekken benim hayâtımı kurtardın.

Sen, beni bir anne gibi arar dururken, ben de senden merkep gibi kaçıyordum.

Merkep aptallığından kaçarken, sahibi merhametinden onun ardından koşar.

Ondan bir fayda te’min etmek için değil de, onu, yırtıcı hayvanların parçalamasından korumak için çırpınır.

Ne mutlu senin yüzünü görebilene veya her zaman senin muhitinde bulunabilene.

Senin için bu kıymetli canım feda olsun. Ben ise, sana karşı sert konuştum, küstahça davrandım.

Ey efendi! Ey şâhların şahı! Sana söylediğim kötü sözler hep bilgisizliğim sebebiyledir.

Duruma birazcık vâkıf olsaydım, böyle boş sözlerden elbette sakınırdım.

Ey güzel huylu kimse! Vaziyeti birazcık anlatsaydın, seni över duâ ederdim.

Fakat sustun ve durmadan vurdun. Dünyâyı başıma zindan ettin.

Aklım ve şuurum kayboldu. Bu kavgada sersemleştim, sarhoş gibi oldum.

Ey iyi huylu kimse! Lüzumsuz, delice konuşmalarımdan dolayı beni affet.

Atlı da; “Eğer sana vaziyeti anlatsaydım, korkudan ödün patlardı.

Sana yılanın karnına girdiğini bildirseydim, zehirden önce seni korku öldürürdü” dedi.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “İçinizde gizli olan düşmanı anlatsam, Yiğitlerin ödü patlar, akıllıların aklı mahvolurdu. Ne gönlünüzde duâ edip yalvarmaya, ne oruç tutmaya ve ne de namaz kılmaya kuvvet bulamazdınız.”

Bunu bilenler, kedinin pençesindeki fare gibi olur. Kurt gören kuzu gibi şaşırırdı. İçindeki düşmanı bilseydin, ne elmayı yiyebilir, ne de kusmak için mecalin kalırdı.

Sen konuşmalarında haddi aştıkça, ben içimden; “Yâ Rabbî! işimi kolaylaştır” diye duâ ediyordum.

Hem sebebi söylemeye ruhsatım, hem de seni bırakıp gitmeye kudretim yoktu.

O zaman şu duâyı hatırladım: “Yâ Rabbî! Benim kavmime hidâyet ihsân eyle. Çünkü onlar, hidâyeti bilip bulamıyorlar.”

Dertli olan kimse şükür secdesine kapandı ve dedi ki: “Ey benim devletlim, hazînem!

Ey asîl kimse! Senin mükâfatını Allahü teâlâ versin. Zîrâ bu güçsüz kulun sana teşekkür etmeye kuvveti yok.

Ey yüce er! Sana bu şükrün hakkını Allahü teâlâ versin, Bende, ona söyleyebilecek ne bir ağız, ne de hoş söz yok.” işte, akıllı olanların düşmanlığı böyledir bil. Akıllının zehiri bile can için bal olur.

Akılsızın dostluğu ise, insana cefâ olur. Bu hikâye onun misâlidir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 993

2) Âbidin Paşa, Mesnevî Şerhi

3) Mevlânâ Câmî, Mesnevî Şerhi

4) Herkese Lâzım Olan Îmân sh. 60, 402

5) Rehber Ansiklopedisi cild-3, sh. 194

6) Ahmed Eflâkî, Menâkıb-ül-ârifîn

7) Nefehât-ül-üns sh. 516

8) Risâle-i Sipahsalar sh. 9

CEMÂLEDDÎN HASÎRÎ (Mahmûd bin Ahmed)

Usûl, hadîs ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebü'l-Mehâmid olup ismi, Mahmûd bin Ahmed bin Abdüsseyyid bin Osman bin Nasr bin Abdülmelik'tir. Buhârâ'nın yakın köylerinden Hasîr'de, 546 (m. 1151) yılında doğdu. Doğduğu yere nisbetle Buhârî ve Hasîrî nisbet edildi. Hasır tüccârı olan babasına nisbetle Hasîrî denildiği de söylenmektedir. Dîn-i İslama hizmetlerinden dolayı Cemâleddîn lakabı verildi. 636 (m. 1238) yılında Şam'da vefât edip, Sûfiyye mezarlığına defnedildi.

Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin meşhûrlarından olan Hasen bin Mensûr Kâdı Hân'dan fıkıh ilmi öğrenen Cemâleddîn Hasirî, hocasının en ileri gelen talebelerinden oldu. Nişâbûr'da, Müeyyed Tûsî'den hadîs ilmi öğrenip, Sahîh-i Müslim'i dinledi. Haleb'de şerîf Ebû Hâşim'den ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Çok çalışıp hadîs ve fıkıh bilgilerinde âlim oldu.

Şam'a gitti. Nûriyye Medresesi'nde ders verdi. Hanefî mezhebine göre fetvâ verdi. İnsanlara nasihatlerde bulunup, doğru yolu gösterdi. Allahü teâlânın dinine hizmet etmek ve kullarını Cehennem ateşinden kurtarmak için çok çalıştı. Vaktini ilim öğrenmek ve öğretmekle, arta kalan zamanını da ibâdetle geçirirdi. Resûlullahın (aleyhisselâm) güzel ahlâkıyla ahlâklanmış olması, Selef-i sâlihîn gibi yaşaması, herkese karşı tatlı dilli, güler yüzlü olması; insanlara daha faydalı olmasına sebeb oldu. Birçok kimsenin doğru yolu bulup tövbe etmesine vesile oldu.

Pekçok talebe yetiştirdi. Sultan Selâhaddîn-i Eyyûbî'nin yeğeni Melik-ül-Muazzâm Îsâ, fakîh İbn-i Âbid Temimî, Yûsuf Sıbt bin Cevzî ve daha birçok âlim onun talebeleri arasındaydı.

Kıymetli eserleriyle de tanınan Cemâleddîn Hasîrî'nin eserlerinden ba'zıları şunlardır: "El-Câmi'-ül-kebîr" şerhi "Kitâbü hayr-il-matlûb fil-ilm-il-mergûb", "Kitâb-üt-tarîkat-il-Hasîriyye."

1) Fevâid-ül-Behiyye sh. 205

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 182

3) Tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 61

4) Tabakât-ül-fukahâ (Taşköprüzâde) sh. 104

5) El-Bidâye ven-nihaye cild-13, sh. 152

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-12, sh. 147

7) El-A'lâm cild-7, sh. 161

EBÛ ABDULLAH HADRAMÎ (Muhammed bin İsmâil)

Hadîs, tasavvuf ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin İsmâil bin Ali bin Abdullah bin Ahmed bin Meymûn'dur. Aslen Hadramutludur. Birçok âlimden ilim tahsil edip, hadîs ve fıkıh ilimlerinde âlim oldu. Tasavvuf yolunda ilerledi. Allahü teâlânın sevgili kullarıyla sohbet etti. Devamlı onlarla bulunmayı arzu eder, onlardan bir an ayrı kalmamaya çalışırdı. Vaktini Allahü teâlânın râzı olduğu işlerde geçirir, ilim öğrenir, talebe yetiştirir, emr-i ma'rûfta bulunmakla meşgûl olurdu. Ahlâkının güzelliği, ilminin çokluğu, dînine ve ibâdetine düşkünlüğü, cömertliği, tatlı dili ve güler yüzü, insanlar tarafından çok sevilmesine vesile oldu. Onu çok seven insanlar, onun gittiği yolu daha iyi öğrenmek için, nasihatlerini can kulağı ile dinlediler. Birçok kerâmetlerini gördüler. Bu durum, ihlâslarının ve hocalarına karşı sevenlerinin artmasına sebeb oldu. Ebû Abdullah Hadramî, Yemen'de Tihâme taraflarında Dıhhî köyünde yerleşti. Kendisine bir dergâh yaptı. Orada dersler vererek ilim öğretti. Ölü kalbleri diriltip, insanlara huzûr ve saadet hazînelerinin kapılarını açtı. Pekçok talebe yetiştirip kıymetli eserler yazdı. Talebeleri arasında oğulları İsmâil ve İbrâhim çok parlayıp, Rablerine lâyık kul, Resûlullaha lâyık ümmet, babalarına lâyık evlât olmaya gayret ettiler. Bu mübârek evlâtlarının hâlleri, kendisine doğmadan önce müjdelendi. Gâibten bir ses: "Ey Muhammed! Senin iki oğlun olacak. Biri fıkıh, diğeri de hadîs ve fıkıh âlimi olacak" diye onları haber vermişti.

Birçok kıymetli eserin müellifi olan Ebû Abdullah Hadramî, İmâm-ı Beyhekî hazretlerinin "Şa'b-ül-Îmân" adlı eserini de kısaltarak ba'zı ilâvelerde bulundu. Bu eser üzerinde çalışırken, birçok harikulade hâller müşâhede etti. Kitabın isminin "Kitâb-ül-mürtedâ" olması, kendisine keşf yoluyla bildirildi.

Kerâmet ve hâllerinden ba'zıları: Talebelerinden biri anlatır: "Rü'yâmda Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm. Lehac kadısı Muhammed bin Sa'îd Kurayzî'nin yazmış olduğu "Müstesfâ fî sünen-il-Mustafâ (aleyhisselâm)" kitabını, Muhammed bin İsmâil Hadramî'den veya fakîh Ebü'l-Hadîd'den okumamı emir buyurdu. Rü'yâmı fıkıh âlimlerinden Ebû Muhammed'e anlattım. Bu rü'yâya çok sevinip; "Allahü teâlâya hamd olsun ki, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bu beldede (Yemen'de) "Müstesfâ" kitabının yazıldığı yerde okunmasını emir buyurdu. Bu emir, bu kitabın yazarının ve yazıldığı yerin faziletini gösterir" buyurdu. Ben de Ebû Abdullah Hadramî hazretlerine talebe oldum. Vefâtına kadar da yanından ayrılmadım."

Yine aynı talebesi anlatır: "Birgün onun evinde uyuyordum. Bir gürültü ile uyandım. Uyuduğum evin kapısında iki kişi duruyorlardı. Biri kapının sağında biri de solundaydı. Sağdakinin Hızır aleyhisselâm ve soldakinin de İlyâs aleyhisselâm olduğunu söylediler. Hızır'ın (aleyhisselâm) koltuğunun altında bir paket vardı, İlyâs (aleyhisselâm), Hızır'a (aleyhisselâm) dönüp; "Buhârî'yi; fakîh Burhan Hadramî'den mi veya fakîh Ali bin Mes'ûd'dan mı veya Muhammed bin İsmâil Hadramî'den mi okumak doğru olur?" diye sordu. O da; "Nasıl ki İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) insanlardan kendisini ilmî bakımdan ençok tatmin edeni olarak Ömer'i (radıyallahü anh) seçtiyse, ben de Muhammed bin İsmâil Hadramî'yi seçtim" buyurdu. Daha sonra da ortadan kayboldular."

Ebû Abdullah Hadramî hazretleri ba'zan kendisinden geçer, "Kapı açıldı! Kapı açıldı!" diye bağırır, üzerini bir nûr kaplardı. Sesini duyan insanlar başına toplanır, duâ ederler, bu duâlarının kabûl olduğunu müşâhede ederlerdi.

Hadramut tarafları ba'zı kimseler tarafından işgal edilmeye başlanınca, arkadaşı Şeyh Ebü'l-Gays bin Cemîl mektûp yazarak, istilâcıların fitnesinden kurtulmak arzusuyla, Yemen illerine hicretine müsâade edilmesi için izin istedi. Muhammed bin İsmâil Hadramî, yazdığı cevabî mektûpta ona; "Benim çoluk-çocuğum var. Ailem kalabalıktır. Onları bırakıp göç etmem mümkün olmadığı gibi, onlarla beraber göç etmem de mümkün değildir. Bana iki cihetimi de korumak düşer, siz de cihetinizi himâye ediniz" buyurdu.

Ebû Abdullah Hadramî hazretleri, Dıhhî köyünde 651 (m. 1253) yılında vefât etti! Defni esnasında Şeyh Ebü'l-Gays bin Cemîl de hazır bulundu. Kabrine girip mübârek cesedini yerleştirdi. Bir saat kadar yanında kaldı. Sonra kabirden çıkınca; "Elhamdülillah! Onun vefâtı, Allahü teâlânın da'vetine icabet etmekten başka birşey olmadı" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 127

2) El-A'lâm cild-6, sh. 36

EBÛ ABDULLAH MUHAMMED BİN YAHYÂ

Fıkıh âlimlerinin meşhûrlarından. İsmi, Muhammed bin Yahyâ el-Hadramî'dir. Künyesi, Ebû Abdullah olup, Ebû Şu'be diye tanınır. Doğum târihi bilinmeyen Ebû Şu'be (radıyallahü anh). 676 (m. 1277) senesinde vefât etti. Doğruluğu ile meşhûr bir âlim idi. Zamanının önde gelen tanınmış âlimlerinden fıkıh ve diğer ilimleri öğrendi. Kendisinden ise birçok kimse ilim öğrendiler. Uzun müddet Aden'de, Mescid-i tövbe diye bilinen mescidde kaldı. Ebû Şu'be hazretlerinin orada çok kalmasına nisbetle o câmi, ondan sonra Mescid-i Ebû Şu'be diye tanınır oldu. Büyüklüğünü, yüksekliğini tasdîk husûsunda, zamanında bulunan insanların kendisine çok büyük i'tikâdı, güveni vardır. Herkes, onun feyz ve ilminden istifâde etmek maksadıyla ziyâretine gelir, kendisi ile birlikte bulunmakla bereketlenirdi. Kendisinde çok kerâmetler görüldü. Ebû Şu'be hazretlerinin güvenilir talebelerinden birinin şöyle haber verdiğini Cündî bildiriyor: "Günlerden birgün hergünkü âdeti üzere, kendisinden ders okumak üzere yanına gittim. Ders verdiği mescidin kapısına vardığımda, içeride bir grup kimsenin hocam ile konuştuklarını duydum. Yanında ziyâretçileri olduğunu düşündüm ve içeri girmedim. Bir miktar bekledim. Konuşma sesleri kesilince, kapıda beklemekte olduğumu bildirmek bakımından, öksürür gibi ses çıkardım. Hocam; "Kim o?" deyince. İsmimi söyleyerek: "Hizmetçiniz filân kimse"

dedim. “Gir!” buyurdu. İçeri girdiğimde hocamın yanında hiçbir kimsenin bulunmadığını gördüm. Dedim ki: “Ey efendim! Biraz önce sizinle beraber ba’zılarının konuştuğunu, size ba’zı şeyler sorup, sizin de cevap verdiğinizi duymuştum ve ziyâretçilerinizin bulunduğunu zannetmiştim. Fakat şimdi burada sizden başka kimse göremiyorum. Hikmeti nedir?” Ben bunları söyleyince, hocam hayret edici bir hâl ile; “Sen o konuşmaları duydun ha!” buyurdu. “Evet” dedim. Bunun üzerine, “Yanımda cin taifesinden olan talebe kardeşlerinizden bir grup vardı. Bana ba’zı mes’eleleri suâl ediyorlardı. Ben de suâllerini cevaplandırdım. Sonra gittiler” buyurdu. Şems-ül-Büleykânî, devlet adamlarının ileri gelenlerinden bir kimse idi. Bir zaman bu kimse çok şiddetli bir hastalığa tutuldu. O kadar ağırlaştı ki, yaşıyacağından ümid kesildi. Geceyi bu hâlde geçiren Büleykânî, sabah olunca iyileşmiş, sıhhatine kavuşmuş görüldü. Hemen yola çıkacakmış gibi hazırlıklara başladı. Ailesine ve dostlarına; “Fakîh Ebû Şu’be’nin ziyâretine gitmek istiyorum” dedi. Sonra yanında bulunan birine yaslanarak, ondan destek alarak sıçrayıp ayağa Kalktı ve fakîh hazretlerinin yanına gitti. Huzûruna girince, fakîh Ebû Şu’be ona hâlini sordu. O da şöyle anlattı: “Ey efendim! Sizin bereketinizle şifâ hâsıl oldu. Sıhhate kavuştum, ölmek üzere idim. Hayâttan ümidi kesmiştim. Dün gece, rü’yâmda amcamın oğlunu gördüm. O bir müddet önce vefât etmiş idi. Bana geldi. Elimden tuttu. Beni götürdü. Nihâyet sizin bu mescidinizin kapısına geldik. Ben ona; “Sen beni bırak! içeri gireyim. Fakîh hazretlerine selâm vereyim. Ondan sonra, seninle beraber istediğin yere giderim” dedim. Sonra içeri girip size selâm verdim ve size amcamın oğluna söylediklerimi haber verdim. O, dışarıda beni bekliyordu. Siz şu pencereye yaklaşıp, dışarıda bekleyen amcamın oğluna dediniz ki; “Ey fülân! içeri gel! Zîrâ amcanın oğlu artık seninle gelmiyor.” Siz böyle söyleyince ben uyandım. Hiçbir rahatsızlığım kalmamıştı. Ey efendim! Anladım ki bu sıhhate kavuşmam sizin bereketiniz ile olmuş idi.”

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 133

EBÛ BEKR ÜRÛDEK BİN FÜTYAN

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Bekr olup ismi, Ürûdek bin Fütyan bin Ma’bed eş-Şattî el-Firâtî’dir. Ebû Bekr bin Fütyan, seçilmişlerin gözbebeklerinden ve tasavvuf yolunun önderlerindendir. O, Şam’da Cebel-i Sâlihiyye’deki dergâhında yaşadı. Arab kabilelerinden biri olan Benî-Nemir kabilesinden olup, Fırat nehri kıyısındaki Şa’bâniye köyünde yaşamıştır. 673 (m. 1276) senesinde vefât etti. Kerâmetleri ve menkıbeleri çoktur. Şöyle anlatılır: “Ebû Bekr el-Firatî’nin talebelerinden bir grubu seyahat için yola çıkmışlardı. Büyük Kostantiniyye yakınlarında korsanların saldırısına uğradılar. Bunun üzerine onlar Ebû Bekr el-Firatî’den yardım istediler. O anda soyguncuların üzerine bir toprak parçası geldi. Hava toz toprakla doldu. Soyguncular helak oldu. Onlar bu hâdiseyi hocalarının yanlarına gelince, diğer arkadaşlarına anlattılar. Onlar da; “Ebû Bekr el-Firatî, hâdisenin olduğu zaman Fırat nehri kenarında hasat işleriyle meşgûl idi. O, sizlerin isimlerinizi söyliyerek; “Lebbeyk yâ filân? Allahü teâlânın izniyle size yardım geldi” deyip bir toprak parçası attı. Bu toprak parçası uçarak gözlerimizden kayboldu” dediler.” Yine şöyle anlatılır: “Ebû Bekr el-Firatî, talebeleri ile birlikte otururken, büyüklerin hâllerinden ve ölünceye kadar Allahü teâlânın onlara ihsân ettiği ni’metlerden bahsetti ve; “Allahü teâlânın öyle sevgili kulları vardır ki, yerlerinde oturdukları hâlde, Kâ’be-i muazzamayı tavaf ederler. Yine öyle zâtlar vardır ki, cenâb-ı Hakkın bir şeref ve ikramı olarak, Kâ’be onları tavaf eder” dedi. O sırada orada bulunan zamanının Şeyh-ül-İslâmı olan Tâceddîn Abdurrahmân Fezârî, böyle durum olurmuymuş der gibi başını kaldırıp, Ebû Bekr el-Firatî’ye baktı. Sonra, gece olan olayı, Şeyh-ül-İslâm Tâceddîn Abdurrahmân Fezârî şöyle anlatır: “Gece yarısı olmuştu ki, bir ses işittim. “Kalk ve Ebû Bekr el-Firatî’nin söylediklerine bak” diyordu. Dışarı çıktım. Gördüm ki, şekil ve vasıflarını bildiğim şekilde Kâ’be-i muazzama. Ebû Bekr el-Firatî’nin evi etrâfında tavaf ediyor, kenarlarında ba’zı kişiler güzel sesle onu medhediyorlardı. Ben bu durumu görünce, bana bir hâl oldu ve düşüp bayıldım. Bir süre sonra ayıldım. Ebû Bekr el-Firatî’nin; “Bundan sonra büyüklerin hâllerini inkâr etme, helak olursun!” dediğini işittim. Bu arada müezzin sabah ezanını okuyordu.”

Ebû Bekr el-Firatî’nin giydiği bir hırka vardı. Mecnunlar onu kokladığında iyileşir, onun sohbetine devam ederlerdi.

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 257

EBÛ BEKR YA'FÛRÎ

Evliyânın büyüklerinden. Tasavvuf yolunun reîslerinden olan Ebû Bekr Ya'fûrî'nin doğum târihi bilinmemektedir. Şam'a yakın Ya'fûr köyünde yaşadı. 693 (m. 1294) senesinde vefât etti. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur. Açık hâlleri ve kerâmetleri vardır. Zühd, takvâ ve vera' sahibi bir zât idi.

Es-Sirâc şöyle anlatır: "Kalabalık bir cemâat, Akka'daki Haçlıların yaptıkları zulümden ona şikâyet ettiler. Bunun üzerine Ebû Bekr Ya'fûrî onlara; "İnşâallah orayı ve sahildeki diğer yerleri yakında fethederiz" buyurdular. Bir müddet sonra Sultan Selâhaddîn tarafından fethedilecek şehirlerin isimlerini saydılar. Zamanla haçlılar ile müslümanlar arasındaki savaş çok şiddetlenmiş, Akka muhasara edilmişti. Düşman ordusu kalenin dışına çıkarak, İslâm ordusu ile şiddetli bir çarpışmaya girdiler.

Sonra tekrar kaleye geri çekilerek kuvvetlerini takviye ettiler ve büyük bir sebat gösterdiler. Kalenin fethi birgün gecikti. Şemseddîn bin Sel'ûs, orada bulunan Ebû Bekr Ya'furî'nin talebelerinden bir cemâate; "Biliyoruz ki, hocanızın bir va'di vardır. Ona gidip hatırlatınız. Artık bu harbin şiddeti son haddîne ulaştı" dedi. Benî Mibşere dağındaki Keferkânâ köyünde bulunan, Ebû Bekr Ya'fûri'nin yanına gittiler. Ona durumu haber verdiler. Ebû Bekr Ya'fûrî atına bindi, Ümm-ül-kerûm denilen Akka'nın dört saat mesafede doğusuna düşen bir köye varıncaya kadar yol aldı. Oradan, Akka'nın ışıkları ve dumanları görünüyordu. Yanındakilerden birine; "Ey oğlum! Bana üç tane taş getir" buyurdu. Sonra birinci ve ikinci taşı, "Allahü Ekber! Yâ Muhammed!" diyerek attı. Sonra onlara: "Haydi dönünüz, İnşâallah yarın kale fethedilir" buyurdu. O gün günlerden Perşembe idi. Muhasarada bulunan bir grup kimseler, durumu şöyle anlattılar: "İki taşın atıldığı gün, her atışta büyük bir ses vukû'a geldi. Surlar parça parça oldu. Büyük bir toz bulutu yükseldi. İnsanlar, gökten belâ indi diye bağırıştılar." Ebû Bekr Ya'fûri'nin yanında bulunanlar, niçin üçüncü taşı atmadın? diye sorduklarında; "Eğer onu da atsa idim, bütünüyle deniz altüst olurdu. Bu husûsta bize izin yok" buyurdu. 690 (m. 1291) senesi Cemâzil-evvel ayının onyedisinde Akka feth edildi. Bunu takiben, Şam sahilindeki haçlıların elinde bulunan: Beyrut, Sayda, Sûr, Hayfa ve Usleys fethedildi. Buralar, Ebû Bekr Ya'fûrî'nin isimlerini tek tek saydığı yerler idi."

Şöyle anlatılır: "Birgün Ebû Bekr Ya'fûrî, Şam'dan birgün uzaklıktaki Banyas ehline; "Benî Kantûraoğulları! Burada niçin oturuyorsunuz? Bu toprak kayar" dedi. Onlar orada bir süre oturdular. Oraya kamıştan evler yaptılar. Câhiller, Ebû Bekr Ya'fûrî'nin sözüyle alay ettiler. Dört ay gibi kısa bir zaman sonra Ebû Bekr Ya'fûrî hazretlerinin dediği gibi oldu. Benî Kantûraoğulları oradan ayrılmak zorunda kaldılar."

Yine şöyle anlatılır: "Birgün Ebû Bekr Ya'fûrî, Şam bahçeleri arasında bir köy olan Lihye'de bir evde bulunuyordu. Kapı tarafında bir topluluk vardı. O esnada kapıdan yabancı bir fakir içeriye girdi ve Ebû Bekr Ya'fûrî' ye; "Hizmetçini niçin terbiye etmiyorsun. Edeb sahiblerinin yaptığı gibi, ibriğin ağzını kıbleye karşı koymamış" dedi. Ebû Bekr Ya'fûrî ibriğe baktığı an, ibrik kıble istikâmetine döndü. Hizmetçiye baktı, o anda hizmetçi yere yıkıldı."

Şöyle rivâyet edilir: "Birgün, Ebû Bekr Ya'fûrî bir mecliste bulundu. O mecliste birçok sâlih ve evliyâ zât var idi. Bu meclisin toplanmasından maksad, kalblerde itminan hâsıl eden delîllerin açıklanması idi. Herkes bir delîl ileri sürdü. Sonra Ebû Bekr Ya'fûrî'ye döndüler. O da; "Delîl göstermek lâzım mıdır?" deyince, onlar evet dediler. Ev sahibi, küçük çocuklarını gürültü yapmasınlar diye başka odaya koymuştu. Ebû Bekr Ya'fûrî, eliyle çocukların bulunduğu odayı işâret etti. Kapı ortadan yarılarak açıldı. Orada bulunan çocuklar, tövbe ve istiğfar ediyorlardı. Meclis, titredi ve dalgalandı. Sonra tekrar eliyle işâret etti. Duvar yarıldı ve tavan açıldı. Orada bulunanlar yıldızları gördüler. Bu durum onları korkuttu. Ebû Bekr Ya'fûrî; "Ey sâlihler bunu eski hâline getirin!" buyurdu. Onlar: "Allahü ekber! Buna gücümüz yetmez" dediler. O da iki elini birbirine vurdu. Herşey eski hâline döndü."

Vefâtı şöyle anlatılır: Ebû Bekr Ya'fûrî, vefâtından önce Nemr köyü yakınında bir yere geldi. Defn edileceği yeri ta'yin etti. Bu yerin vasıfları kabir için uygun idi. Bir müddet sonra Nemr köyüne üç saat mesafedeki Telciyat'a geldi ve orada vefât etti. Vefât etmeden önce bir talebesine; "Ben ölünce, beni atım üzerinde gizlice Nemr köyüne taşıyın ki, kimse bilmesin ve hiç kimse benim için birşey yapmasın. Sahradan bir kişi gelir.

Benim gaslimi yapar ve cenâzemi kabre indirir” buyurdu. Ebû Bekr Ya’fûrî odasına çekildi. Bir süre sonra sırtı duvara yaslanmış bir şekilde gördüler. Yanına gelince vefât ettiğini anladılar. Onu alıp Nemr köyüne götürdüler. Nemr’e vardıklarında, civar yerlerden onu sevenler geldiler. Gelenlerin önünde birisi geliyordu ki, önünden herkesin görebileceği bir şekilde büyük bir nûr yükseliyordu. O şahıs; “Velîsi kimdir?” diye sordu. Ona; “Sensin” dediler. O da gasl, techîz ve tekfin işlerini yaptı. Tabutu kabre koyduktan sonra, o kişiyi kimse bir daha göremedi. Orada bulunanlar, o zâtın Hızır aleyhisselâm olduğunu söylediler. Sonra Telciyat ve diğer köylerden onu sevenler geldi. Herbiri Ebû Bekr Ya’fûrî’yi kendi köylerine defnetmek istiyorlardı. Bu durum, Banyas kalesindeki sultânın naibi, Emîr İzzeddîn Eydemir’e bildirildi. Emîr İzzeddîn, yanına askerlerini alarak oraya gitti. Emîr onlara; “Eğer Ebû Bekr Ya’fûrî’nin bu şekilde defnine muhalefet ederseniz, size kılıçla karşılık veririm” dedi. Talciyat’ın ileri gelenleri: “Biz istiyoruz ki, bizden iki kişi, sâlihlerden de iki kişi kabrin yanında gecelesin. Şüphesiz Allahü teâlânın izniyle Ebû Bekr Ya’fûrî hangi tarafa i’timâd ettiğini söyliyecektir” dediler. Emîr İzzeddîn; “Biliyorum ki, Ebû Bekr Ya’fûrî sizin düşündüğünüzden daha büyüktür” dedi ve gece kendisi de Nemr köyünde kaldı, istenildiği gibi dört kişi kabrin başında sabahladılar. Sabah olunca, sâlihlerden olan iki kişi; “Kabirden yırtıcı bir hayvan çıktığını gördük. O arada bir sesin: “Beni kabrimden çıkaranı Allahü teâlâ parçalasın dediğini duyduk” dediler. Telciyatlı diğer iki kişi de: “Biz de yırtıcı hayvanı gördük ve bir sesin öyle söylediğini duyduk” dediler. Böylece aralarındaki ihtilâf hayırlı bir şekilde halledilmiş oldu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 258

EBÛ CA’FER GIRNATÎ (Ahmed bin Muhammed)

Hadîs, matematik, ferâiz (mîrâs taksimi), târih, kırâat, usûl ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Ca’fer olup, ismi Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin Abdurrahman bin Mer'a'dır. Endülüs'te Gırnata sehrinde doğduğu için, Gırnatî ve Amirî nisbet edildi. Ebû Ca'fer Gırnatî diye tanındı. 699 (m. 1299) yılında vefât etti.

Zamanının en kıymetli alimlerinden olan Ebû Ca'fer Ahmed bin Muhammed Gırnatî; Kadı Ebi'l-Hasen bin Ebû Amir bin Rabiî ve Kadı Ebû Amir Yahya bin Abdülmün'im Hazrecî'den fıkıh ve usûl bilgilerini öğrendi. Ebû Velid Attâr, Ebû İshâk Îbrâhim bin Hasen, Ebû Ali bin Ebü'l-Ahvâs ve daha birçok alimin ilimlerinden istifade etti. Endülüsün çeşitli bölgelerine, Kuzey-batı Afrika'daki ilim merkezlerine seyahatlerde bulundu. Oralardaki alimlerin meclislerinde bulunup, kendisini yetiştirdi.

Usûl-i fıkıh ve Malikî mezhebi fıkıh bilgilerinde âlim oldu. Târih, hesâb (matematik), kıraat, Arabî ilimler ve feraiz bilgilerinde mütehassıs oldu. Kavminin tarihini yazdı. Endülüs’ün çeşitli bölgelerine kadı ta'yin edildi. Allahü teâlânın kullarının huzûr içinde yaşamaları için elinden gelen gayreti gösterdi. Resulullahın (aleyhisselâm) “Ferâiz ilmini öğrenmeğe çalışınız. Bu ilmi gençlere öğretiniz! Ferâiz ilmi, din bilgisinin yarısı demektir. Ümmetimin en önce unutacağı, bırakacağı şey, bu ilim olacaktır” buyurduğu miras taksîmi ilmini, Resûlullahın (aleyhisselâm) emrine uygun olarak öğrendi. İnsanların mîrâslarını adil bir şekilde taksim edip, gençlere de bu işin nasıl yapılacağını öğretmeye çalıştı. Pekçok talebe yetiştirdi. Kıymetli eserler yazdı. En meşhûr eseri, İmam-ı Gazalî hazretlerinin "Mustesfâ" kitabına yaptığı şerhidir. Vakitlerini, gece ve gündüzünü ilme verdi. Allahü teâlânın rızası için ilim öğrendi. Yine, Allahü teâlânın rızası için öğrendiklerini öğretti. Güzel ahlâkı ile insanlara örnek oldu. Onun güzel ahlakı, herkes tarafından sevilmesine sebep oldu. Müslümanlara te’sirli nasihatlerde bulundu. Birçok kimsenin tövbe edip, salih amel işlemesine vesîle oldu. Haram ve şüpheli şeylerden nefret eder, mübahları da zarûret miktârı kullanırdı. Âhırette hesabını veremeyeceği bir nefesinin bile olmamasına dikkat ederdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı usûliyyîn cild-2, sh. 98

2) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 40

3) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 70

EBÛ İMRÂN (Mûsâ bin Ahmed)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden ve evliyanın büyüklerinden. İsmi, Mûsâ bin Ahmed bin Yûsuf et-Tübbâ'î el-Hımyerî el-Yemenî'dir. Ebû İmrân künyesi ile meşhûr oldu. Yemen'de, Kevni'a adı verilen bir köyde otururdu. Burası, Tehâme vadisinin batısında bulunan Esâbe'nin köylerinden bir köydür. Doğum târihi belli değildir. Şafiî mezhebinde fıkıh ve usûl-i fıkıh âlimi'dir. Tasavvuf ilminde yüksek ma'rifetlere kavuşmuş bir evliyadır. Şafiî âlimlerinin büyüklerinden olan Ebû İshâk-ı Şîrâzî'nin, usûl-i fıkıh ilmine dâir yazdığı "Kitâb-ül-lem" adındaki eserini şerh etti. 621 (m. 1224) senesinde vefât etti.

Evliya diyârı olan Yemen ülkesi, bir müddet Zeydîlerin saldırısına uğrayıp onların eline geçti. Ehl-i sünnet i'tikadından ayrılan Zeydîler. bozuk inançlarını Yemen'de de yaymak için çok uğraştılar. Orada bulunan Ehl-i sünnet alimleri ile uzun münazaralarda bulunarak; hakkı, doğru îmânı değiştirerek, kendilerinin sapık i'tikâdını yerleştirmek istediler. Hattâ, bir ara San'a şehrinde öyle oldu ki, Ehl-i sünnet âlimlerinden onlara cevap verecek kimse bulunamadı. Eshâb-ı kiramın (r.anhüm) yolunda olan, şehrin emîri Bedreddîn Hasen bin Ali bin Resûl, Zeydîlere dedi ki: "Âlimlerinizden bir grubunu, Esâbe bölgesine götürün. Bana, orada sizlerle münazara edebilecek yüksek bir fıkıh âliminin olduğu anlatıldı. Eğer ona mağlûb olursanız, bizim mezhebimize (Ehl-i sünnete) dönersiniz. Şayet ona gâlib gelirseniz, biz sizin mezhebinize döneriz." Onlar da bunu kabul ettiler. Zeydîlerden, münazara etmeye kabiliyeti olmayan bir cemâat Esâbe'ye gitti. Emir Bedreddîn de, orada bulunan kardeşi Nûreddîn bin Resûl'e mektup yazarak, onlarla yapılacak münazaranın bizzat huzurunda olmasını ve durumdan kendisinin haberdâr edilmesini istedi, onlar da ellerindeki Emir Bedreddîn'in mektubu ile, kardeşi Nûreddîn'e vardılar. Onlarla münazara etmesi için, Mûsâ bin Ahmed'i gösterdi. Zeydîler, Ebû Mûsâ bin Ahmed'in huzuruna varınca, onu mescidde ders okuturken buldular. Ehl-i sünnete olan i'tirâzlarını, teker teker ileri sürmeye başladılar. Ebû İmrân da, bunların i'tirâzlarını çürüten sağlam ve vesîkalı cevaplar verdi. Münazarada mezheblerinin bozukluğunu apaçık ortaya koydu. Bu mes'elelerdeki görüşlerinin yanlışlığını ve delîllerinin bozukluğunu isbât etti. Cevap verecek hiçbir delilleri kalmadı. Acizlikleri iyice anlaşılınca, münazara meclisinden perişan bir vaziyette çıkıp gittiler. Rezîl ve rüsvâ oldular. Bütün halk, onların bozuk i'tikâdının anlatılmasının yasaklanmasını istedi. Şayet Emir Nûreddîn onları korumasaydı, halkın elinden onları kurtarmak çok güç olacaktı. Zeydîlerin mezheblerinin bozukluğu ve delillerinin zayıflığı, halkın arasına iyice yayılmış oldu.

Vefâtından sonra onu rü'yâsında gören talebelerinden birisi şöyle anlatır: Rü'yâmda, Ebû İmrân'a dedim ki: "Allahü teâlâ sana nasıl muamele etti?" O da cevâbında; "Beni bağışladı ve Kavârîr denilen yerden Ateme denilen yere kadar olan beldelerin halkı için beni şefaatçi kıldı" dedi. Büyük âlim Şerecî diyor ki: "Bu, büyük bir keramettir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmiu kerâmât-il-evliyâ cild-2. sh. 271

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh.35

3) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 479

EBÜ'L-ABBÂS AHMED SEBTÎ (Ahmed bin Ca'fer)

Evliyanın büyüklerinden, Sûfîlerin ileri gelenlerinden. İsmi, Ahmed bin Ca'fer bin Sebtî Hazrecî Mağribî olup, künyesi Ebû Abbâs'tır. Sebtî diye bilinir. 524 (m. 1130) senesinde Sebte'de doğup, 601 (m. 1204) târihinde Merrâkûş'da vefât etti. Merrâkûş'un dışında bir yere defnedildi. Sebtî (radıyallahü anh) Muvahhidîn sultanlarından Ya'kûb bin Mensûr'un zamanında yaşadı. Çok meşhur idi. Menkıbeleri herkesin arasında yayıldı. İnsanları, fakirlere ve muhtaçlara sadaka vermeye teşvik ederdi. Garîb bilgilerden olan ve hesâb ilmine benziyen "Zâyırce" ilmi ona nisbet edilir. Bu ilim, Sehl bin Abdullah'a da (radıyallahü anh) nisbet edilmiştir. Şihâb el-Mukrî, "Nefh-ut-tayyib" ismindeki eserinde, onun hayâtını anlatmış, büyük âlimlerin onu övdüğünü, en büyük velilik derecesinde bulunduğuna şehâdet ettiklerini bildirmiştir.

Sözleri ve kerâmetleri: İbn-i Zeyyât dedi ki; bana, Ebû Abbâs Ahmed Sebtî'nin yakınlarından olan Ebû Hasen Senhâcî anlattı: "Ebû Abbâs Ahmed Sebtî'den, başlangıcından sonuna kadar hâllerini anlatmasını isteyip, Allahü teâlânın izni ile eşya üzerinde nasıl te'sîrli olduğunu, yaptığı duâların kabûl olma sebebini, hâlinden şikâyette bulunanlara ve dileklerini elde etmek istiyenlere niçin sadaka vermesini ve îsâr sahibi

olmasını emrediyorsun? diye sorunca, bana şunları anlattı: "Ben, insanlara sâdece fâidelerine olan şeyleri tavsiye ediyorum. Yirmi yaşında iken, Kâdı Iyâd'ın talebesi olan büyük âlim Ebû Abdullah Fahhâr'ın yanında, ahkâmla ilgili kitapları okudum. Yirmi yaşıma geldiğimde Nahl sûresi 90. âyetine rastladım. Bu âyet-i kerîme üzerinde düşündüm. Kendi kendime; senden, adâlet ve ihsân sahibi olman isteniyor, dedim. Bu âyet-i kerîme üzerinde yine düşünmeğe devam ettim. Bundan sonra elime az olsun çok olsun ne geçerse, üçtebirini kendime bırakıp, geri kalan üçte ikisini Allah rızâsı için fakirlere ve muhtaçlara sarfetmeye karar verdim. Sonra Allahü teâlânın ihsân makamında olan bir kimseye, ilk önce farz kıldığı şeyin ne olduğunu araştırınca, bunun, ni'metine şükür olduğunu anladım."

Ebû Abbâs Ahmed Sebtî, bir gece ilim ile meşgûl olan talebelerin yanında bulunuyordu. Derslerini müzâkere ettikleri için, fazla gürültü oluyordu. Bu sırada bekçiler gelip, talebelerin kaldığı evin kapısını çaldılar. Talebelerin hizmetleri ile uğraşan hizmetçi, onları karşıladı. Bekçiler, hizmetçiye; "Geceleyin gürültü yapanların cezalandırılacağını bilmiyor musunuz?" dedi. Sonra bekçilerden ikisi, sabah olunca oradaki talebeleri karakola götürmek için, medresenin kapısı önünde beklemeye başladılar. Hizmetçi, bu durumu talebelere haber verdi. Onlar çok korktular. Eğer götürürlerse, bizi mutlaka öldürürler, diyorlardı. Bu sırada orada hazır bulunan Ebû Abbâs gülüyor ve talebelerin endişe ettikleri husûs için hiç aldırmıyordu. Seher vakti bir müddet yalnız kaldıktan sonra, talebelere; "Hiç korkmayın! Ben, Allahü teâlâdan sizi muhafaza buyurması için duâ ettim. Onlar size hiçbir şey yapamıyacaklar" dedi ve dediği gibi de çıktı. O bekçiler, onlara birşey yapmaya muvaffak olamadılar.

Ebû Hasen Habbâz anlattı: "Ebû Abbâs Ahmed bin Ca'fer'e dedim ki, insanlar kuraklık ve pahalılık sebebiyle büyük bir sıkıntı içerisindeler. Bunun üzerine bana; "Cimriliklerinden dolayı, Allahü teâlâ onlara yağmur vermiyor. Eğer siz, fakirlere, elde ettiğiniz mahsûllerin zekâtını ve sadaka vermiş olsaydınız, buna karşılık Allahü teâlâ da size yağmur verirdi" dedi. Ebû Abbâs'ın bu sözleri üzerine ben, fakirlere sadaka verip, yardımda bulundum. Güneş pek kızgın, hava çok sıcaktı. Artık yağmurdan, sanki ümidimi kesmiştim. Ağaçların ve diğer bitkilerin kurumaya yüz tuttuğunu gördüm. Bir müddet sonra, öyle bir yağmur yağdı ki, bütün her taraf suya kandı."

İbn-i Hatîb Kastalmînî şöyle anlatır: "Selâ şehrinde, takvâ ve zühd sahibi bir zât olan Ebû Abbâs Ahmed bin Âfir'in yanında idim. Ba'zı kimseler kendisine evliyânın kerâmeti hakkında sordular. O da şöyle cevap verdi: ölüm ile velînin kerâmeti kesilmez. Merrâkûş'da defnedilmiş bulunan Ebû Abbâs Sebtî'yi işâret ederek; fakirlere sadaka verdikten sonra, onun kabrinin yanında, onu vesile ederek Allahü teâlâya duâ eden kimsenin ihtiyâcının nasıl giderildiğine bak!" dedi."

"Nefh-ut-tayyib" kitabının sahibi, Şihâb el-Mukrî şöyle anlatır: "Ebû Abbâs Ahmed Sebtî'nin kabrinin yanında birkaç defa durup, Allahü teâlâdan dileklerde bulundum. Dileklerimden birisi de; ilim sahibi olmam ve öğrenmek istediğim ba'zı kitapları bana anlamayı nasîb etmesi idi. Ebû Abbâs Sebtî'nin kabrinin yanında duâ ettim. Allahü teâlâ benim bu duâmı kısa bir zamanda kabûl etti."

Abdurrahmân bin Yûsuf Hıstî, Ebû Abbâs Sebtî'nin aleyhinde konuşan birisi idi. Bir gece rü'yâsında Resûlullahı (aleyhisselâm) gördü. "Ey Allahın Resûlü! (aleyhisselâm) Sebtî hakkında ne buyurursun?" diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm) tebessüm ettikten sonra, Sebtî'nin iyi kimselerden olduğunu, buyurdu. "Yâ Resûlallah! Bana bunu açıklar mısın?" dedi. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm), onun Sırat köprüsünden şimşek gibi, pek sür'atli bir şekilde geçeceğini buyurdu.

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 303

2) El-A'lâm cild-1, sh. 107

3) Keşf-üz-zünûn sh. 748

EBÜ'L-ABBÂS EL-BASÎR

Endülüs'te yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed el-Endülüsî el-Hazrecî olup, künyesi Ebü'l-Abbâs el-Basîr'dir. İbn-ül-Gazâle dive tanınır. Hicrî altıncı asrın ikinci yarısında yaşadı. Yedinci asrın hemen başlarında vefât etti.

Kurâfe-i Sugrâ denilen yerde defnedildi. Kabri orada bilinmekte, her Cum'a günü ziyâretçiler ile dolup taşmaktadır. Safiyyüddîn bin Ebü'l-Mensûr, risalesinde bu zâtı zikretmekte, kendisini çok övmekte ve şöyle demektedir: "Ebü'l-Abbâs (radıyallahü anh), küçüklüğünden i'tibâren ibâdetine çok dikkat ederdi. Ebû Midyen Magribî hazretlerinin yetiştirdiği evliyâdan olan Ebû Ahmed Ca'fer el-Endülüsî hazretlerinin huzûrunda yetişti. Onun talebesidir. Ebü'l-Abbâs'ın (radıyallahü anh) büyüklüğü, üstünlüğü, herkes tarafından bilinmekte ve tanınmakta idi. Ebü's-Sü'ûd bin Ebi'l-Âşir'in (radıyallahü anh) muâsırıdır. Ya'nî aynı zamanda yaşamışlardır. Birbirleriyle irtibâtları vardı."

İbn-ül-Gazâle (Ceylân yavrusu) olarak isimlendirilmesine, böyle meşhûr olmasına sebeb olan hâdise şöyle anlatılmaktadır: "Ebü'l-Abbâs (radıyallahü anh) doğduğu gün, annesi, onun iki gözünün de a'mâ olduğunu gördü. Efendisi (çocuğun babası) o memleketin sultânı idi ve o günlerde seferde bulunuyordu. Kadıncağız, sultânın gözleri görmeyen bir çocuğunun olmasını istemiyeceğini, bu hâli beğenmiyeceğini, hakîr göreceğini düşünerek çocuğu yanına aldı ve evlerinden ayrıldı, çok uzak bir yere gitti. Çocuğunu orada bir yere bıraktı. Efendisi geldiğinde de, ona bir oğlanlarının olduğunu, fakat çocuğun doğumdan hemen sonra öldüğünü söylemeye karar verdi. Bu sırada, kadının ıssız bir yere bıraktığı çocuğa, Allahü teâlâ bir ceylân gönderdi. Bu ceylân muntazam olarak gelip bu yavruyu emziriyordu. Nihâyet sultân seferden döndükten sonra, hanımı kendisine; "Bir oğlumuz oldu. Fakat doğumdan hemen sonra öldü" dedi. Sultân, Allahü teâlânın takdîrine teslim olarak ve görünüşte mahzûn olan hanımını teselli için; "Ümîd edilir ki, Allahü teâlâ o ni'meti almakla, bize ondan daha hayırlısını ihsân eder" dedi. Bir zaman sonra sultân ava çıktı. Bir yerde, av için arkadaşları ile geniş bir halka teşkil edip, geniş biryeri kontrolleri altına aldılar. Arazi kontrol edilip, halka iyice daraltıldığında, sultân, ortada bir çocuğu emziren bir ceylânı gördü. Yanına gidip çocuğu şefkatle bağrına bastı. "Oğlumun yerine bunu alayım" diye düşündü. Onu alıp, evine getirdi. Gayet sevinçli idi. Hanımına; "Oğlumuzun yerine, Allahü teâlâ bize bu çocuğu verdi. Bunu al! Yetiştir! Bizim oğlumuz olsun" dedi. Kadın çocuğa bakınca, kendi çocukları olduğunu anladı ve şiddetli bir şekilde hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Efendisine de; "Vallahi bu benim oğlumdur" dedi. Hâdiseyi de olduğu gibi anlattı. Sultan da; "Onu bize kavuşturan Allahü teâlâya hamdolsun" diyerek, Allahü teâlâya şükretti. Kadın, çocuğu emzirip ihtimâm ile büyüttü. Kur'ân-ı kerîm okumasını öğretti. Yedi yaşına gelince, Kur'ân-ı kerîmin kırâatine âit ilimleri öğrenmeye başladı. Güzel bir şekilde yetişti. İnsanlardan ayrı ve uzak bir hâli vardı. Dünyâ malına rağbet etmezdi. Babası memleketinin sultânı olduğundan, dünyâ ni'metlerinden fazlasıyla çok çok fâidelenmek elinde ve gayet kolay olduğu hâlde, o bunlara hiç iltifât etmez, kalın kumaşlardan elbise giyer, fakirler arasında bulunur, peksimet, limon ve tuz yerdi. Evliyâlık yolunda bulunanlara mahsûs olan bu hâlini anlıyamıyan ba'zı insanlar, elinde çok fazla imkânları olduğu hâlde, dünyâ ni'metlerinden niçin istifâde etmiyor diye buna hayret ederlerdi. Ebü'l-Abbâs hazretleri de, bu insanların niçin bu kadar gaflette olduklarına, dünyânın gelip-geçici, aldatıcı ve çabuk bitici zevk ve eğlencelerine dalarak, sonsuz olan âhiret için hazırlanmayı ihmâl etmelerine ve böylece ebedî olan, bitmeyen hakîkî saadete, sonsuz ni'metlere kavuşmaktan mahrûm kalmalarına çok hayret ediyordu. Ebü'l-Abbâs el-Basîr, memleketinde bir zaman kaldıktan sonra Mısır'a gitti. Nil nehri kenarında yerleşti. Nil nehri kıyısında Bâb-ül-hark denilen yerde bulunan tekkesinde, talebelerine ders verirdi. Ebü's-Sü'ûd'un tekkesi ise, Nil'in karşı kıyısında Bâb-ül-Kantara denilen yerde idi. Bu iki zât, birbirleri ile mektûplaşırlardı. Ebü'l-Abbâs hazretleri mektûp göndereceği zaman, mektûbu Nil nehrine su üzerine bırakırdı. Mektûbu karşı kıyıdan alırlardı. Orada bulunan Ebü's-Sü'ûd hazretleri cevap yazarak yine aynı şekilde nehrin üzerine bırakır, bu taraftan alırlardı. Alınan ve gönderilen mektûplar. Allahü teâlânın izni ile hiç ıslanmazdı.

Evliyâdan Hâtem isimli bir zât şöyle anlatır: "Ben, Ebü's-Sü'ûd hazretlerine yirmi sene hizmet ettim. Kendisinden, bana bu yolda ahd vermesini (beni me'zûn etmesini) istedim. Bana; "Sen benim evlâdımdan, (benim yanımda yetişecek kimselerden) değilsin. Sen, Magrib memleketinden gelecek olan kardeşim Ebü'l-Abbâs'ın evlâdındansın" buyurdu. Nihâyet Ebü'l-Abbâs hazretleri Mısır'a gelince, Ebü's-Sü'ûd hazretleri, Hâtim'e dedi ki; "Senin üstadın, seni yetiştirecek zât bu gece geldi. Bulak şehrine git! Orada o zât ile konuş!" Bunun üzerine Hatim, Bulak şehrine gelip Ebü'l-Abbâs'ı buldu. Bu sebeble Ebü'l-Abbâs ile Mısır'da ilk karşılaşan zât, bu Hatim oldu. Ebü'l-Abbâs, Hâtim'i görünce, kendisiyle müsâfeha etti. Hatim hiçbir şey söylemeden, Ebü'l-Abbâs (radıyallahü anh); "Evlâdım Hatim, hoşgeldin. Allahü teâlâ, kardeşim Ebü's-

Sü'ûd'a hayırlı karşılıklar ihsân buyursun ki, biz gelinceye kadar seni korudu, himâye etti" buyurdu.

Bir defasında Ebü'l-Abbâs hazretlerinin hanımı, yüksek rütbeli emirlerden birinin evinde verilecek olan bir düğün yemeğine da'vet edildi. Hanım, efendisine danıştı. O da, bu düğün yemeğine gidebileceğine dâir kendisine izin verdi. Bu hanımın da, yamalı bir elbisesi vardı ve başka elbisesi yoktu. "Bu elbise ile gidebilirim değil mi?" diye arzedince; "Evet, bu elbise ile gidiniz!" buyurdu. Hanımı hiç i'tirâz etmeden "Peki efendim" deyip gitti. Yolda giderken, Allahü teâlânın izni ile mantosunun altındaki o yamalı elbise ipeğe çevrildi. Hem öyle ki, bu ipek elbise, gümüş tel ipliklerle çok güzel süslenmişti. Ayrıca yüzük ve benzeri şekilde öyle kıymetli zînet eşyası olmuştu ki, bunlar, sultânların bile hazînelerinde bulunmayan cinstendi. Ebü'l-Abbâs hazretlerinin hanımı bu hâl ile düğün evîne vardığında, orada bulunan kadınlar hayretler içinde kaldılar. "Bu fakir bir kadın idi. Bu zînet nasıl oluyor?" dediler. Hattâ orada bulunan zengin kadınlardan biri, gelen hanımın üzerinde bulunan çok, kıymetli mücevherlerden sâdece bir tanesini bin dinara almak istedi ise de, o; "Benim bunları satmak için iznim yok" dedi. Daha sonra da'vet bitip, hanım eve dönünce. Ebü'l-Abbâs hazretlerine olanları anlattı. O da tebessüm ederek buyurdu ki: "Allahü teâlâ kullarından dilediğini gizler. Ya'nî, Allahü teâlâ indinde senin derecen çok yüksek olmakla beraber, Allahü teâlâ seni o yamalı elbise içinde gizliyor." Bu söz üzerine, Ebü'l-Abbâs hazretlerinin hanımı çok sevindi ve hâline çok şükretti.

İmâm-ı Menâvî ve Sehâvî (r.aleyhimâ) diyorlar ki: Ebü'l-Abbâs Ahmed el-Endülüsî el-Hazrecî (radıyallahü anh) çok yüksek âlimlerdendir. Talebe yetiştirmekte tam bir üstâd idi. Doğruluk ve cömertlik kaynağı idi. Vaktinin kutbu ve gavsı idi. Zamanında bulunan evliyânın en yükseklerinden idi. Babası, Magrib beldesinden birinde sultân idi." Ebü'l-Abbâs (radıyallahü anh) Mısır'dan yürüyerek hacca gitti. Mekke-i mükerremede. Ebü'l-Haccâc el-Aksarî ile karşılaştı. Harem-i şerîfte bir yerde oturup sohbet ediyorlardı. Bir ara Ebü'l-Haccâc, Ebü'l-Abbâs'a; "Siz Kâ'be-i muazzamayı çok tavaf ettiniz mi?" diye sordu. Ebü'l-Abbâs hazretleri buyurdu ki: "Allahü teâlânın öyle kulları vardır ki, beytini (Kâ'be-i muazzamayı) o kulların etrâfında tavaf ettirir." Bu söz üzerine Ebü'l-Haccâc etrâfına bakındı. Bir de ne görsün, Kâ'be etrâflarında dönüyordu. Bu hâdiseyi nakleden Burhan el-Enbâsî isimli zât anlattıktan sonra diyor ki: "Bu hâdise inkâr edilemez.. Sâlihlerden buna benzer haberler çok gelmiştir."

Yukarıda da geçtiği gibi, Ebü'l-Abbâs hazretleri, yemek olarak peksimet, limon ve tuzlu şeyleri, zarûret miktarı yer, gelenlere de onlardan ikram ederdi. Ebü's-Sü'ûd bin Ebi'l-Âşir ismindeki zâtın ve talebelerinin âdeti ise, tatlı ve lezzetli yemekler idi. Ebü'l-Abbâs'ın talebelerinden bir grup, bu güzel yemeklere kavuşmak arzusuyla bu zâtın yanına gitmeye karar verdiler. O yemeklere meyletmeleri sebebiyle Ebü's-Sü'ûd hazretlerinin dergâhına geldiler. O zât, kalb gözüyle bunların niyetlerini, maksadlarını anladı. Onlara ikram olarak, dilimlenmiş peksimet ve ekşi limon verdi. Onlar kendi kendilerine; "Biz hocamızın yanına dönelim ve Allahü teâlânın bizim için taksim ettiği rızka kanâat edelim" dediler. Hocalarının yanına geldiklerinde, Ebü'l-Abbâs (radıyallahü anh) kalb gözüyle bunların hâlini anladı ve onlardan birine; "Şu tuğlayı al! Kuyumcuya git! Onu sat!" buyurdu. O kimse tuğlaya bakınca, sapsarı altın olduğunu gördü. O altını bin dînâra satıp, parasını aldı, hocasına getirdi. Hocası orada bulunanlara: "Burada, bulunanlar içinde kaç taneniz fakirdir?" diye sordu. "On tane" dediler. O on kişiye; "Her biriniz buradan yüzer dînâr alsın ve sohbetimizden ayrılsınlar. Çünkü biz fakirler, dünyalık istiyenler ile sohbet etmeyiz. Sizler dünyâya ve dünyâ malının aldatıcı güzelliğine meylettiniz" buyurdu. O talebeler bu hâle çok fazla üzülerek ve yalvararak dediler ki; "Ey efendim! Bizim ona ihtiyâcımız yok. Biz dünyâ malını istemiyoruz. Sizin sohbetinizden başka birşeye rağbet etmiyoruz" dediler. O zaman buyurdu ki: "Bu bin dînârı kuyumcuya iade ediniz! Ona verdiğiniz tuğlayı da bana getiriniz!"

Getirdiler, o altın hâlinde bulunan tuğla eski hâline gelip, normal tuğla oldu. Ebü'l-Abbâs hazretleri, o tuğlayı bir köşeye doğru attı. Sohbetine devam etti.

Ebü'l-Abbâs hazretlerinin vefâtından bir zaman sonra, talebelerinden biri, o zamanda bulunan meşhûr âlimlerden Abdürrahîm el-Kınâvî'nin huzûruna giderek, ona talebe olmak istedi. Müsâfeha etmek üzere elini uzattığı sırada, Abdürrahîm el-Kınâvî henüz elini uzatmadan evvel, duvardan Ebü'l-Abbâs hazretlerinin elinin çıktığı görüldü ve talebesinin elini tutarak müsâfeha etti. Bunun üzerine Abdürrahîm el-Kınâvî buyurdu ki: "Allahü teâlâ, kardeşim Ebü'l-Abbâs'a rahmet eylesin ki, hayâtında da vefâtından sonra da talebelerine sahip çıkıyor ve başkalarına gitmesine mâni oluyor."

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 302

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-2, sh. 3

EBÜ'L-ABBÂS EL-MÜLESSEM (Ahmed bin Muhammed bin Ömer el-Kurtubî)

Kelâm âlimlerinden. İsmi. Ahmed bin Muhammed bin Ömer bin Yûsuf bin Ömer bin Abdülmün'im el-Kurtubî'dir. Künyesi Ebü'l-Abbâs ve lakabı Ziyâüddîn'dir. Devamlı olarak yüzünü peçe ile örttüğü için el-Mülessem diye tanınır. Mısır'da Nil sahilinde bulunan Kûs ve Sa'îd şehirlerinde ikâmet ederdi. Doğum târihi kat'î olarak bilinmemektedir. 672 (m. 1274) senesi Receb ayının 24. Salı günü Kûs şehrinde vefât etti. Orada bulunan dergâhının bahçesine defn olundu. Kabrini ziyâret edenler, mübârek rûhâniyetinden feyz almaktadırlar. Talebelerinin en büyüklerinden olan Abdülgaffâr bin Nûh, "El-Vahîd fî ehl-it-tevhîd" kitabında, hocasının kerâmetlerini uzun yazmıştır. Bu kitapta zikredildiğine göre, Ebü'l-Abbâs el-Mülessem garîb hâller ve kerâmetler sahibi idi. Dünyâya düşkün olmamak, Allahü teâlâdan gâfil olmamak için kıldan yapılmış bir elbise giyerdi. Gömlek ve aba gibi diğer elbiseleri, bu kıldan yapılmış elbisenin üzerine giyerdi. Orta boylu, yakışıklı, hoş sohbetli bir zât idi. Yanına birşey sormak için biri gelse, daha o kimse birşey söylemeden, suâlinin cevâbını söylerdi. Devamlı ibâdet ve tâatle, Kur'ân-ı kerîm okumakla meşgûl olurdu. Geceleri de ibâdet eder, bir an ibâdetten uzak kalmazdı. Kendisini sevenlerin evlerine gider, onları sevindirirdi. Yolda yürürken bile Kur'ân-ı kerîm okur, boş durmazdı. Kendisini ziyârete gelenleri, babalarının ve dedelerinin isimleriyle hitâb ederek ve hepsi için duâ ederek karşılardı. Acem, Irak. Çin ve başka yerlerden gelenleri de böyle isimleriyle hitâb ederek, baba ve dedelerinin isimlerini söyleyerek karşılardı. Gelenlere memleketlerinden haber verir, "Akrabalarınızdan falanca kimse bizi severdi" derdi. Abdülgaffâr, Ebü'l-Abbâs'a birşey sormak istese veya onu görmek arzu etse, bu düşünce hatırından geçer geçmez, Ebü'l-Abbâs hazretleri o sırada orada olsa da, olmasa da, Abdülgaffâr'a görünür, onun arzusu böylece yerine gelmiş olurdu. Abdülgaffâr bin Nûh diyor ki: "Sâlihlerden biri bana geldi ve Ebü'l-Abbâs (radıyallahü anh) hakkında insanlar arasında söylenen ba'zı şeyleri kendisine sormamı istedi. Söylentiler, Ebü'l-Abbâs'ın, Yûnus aleyhisselâmın kavminden olduğu ve İmâm-ı Şafiî'yi görerek onun arkasında namaz kıldığı idi. İnsanlar arasında böyle bir şayia yayılmıştı. Bu sırada bir çocuk geldi ve "Ebü'l-Abbâs evdedir, seni çağırıyor" dedi. O esnada elbisemi yıkamış idim. Başka elbisem de yok idi. Hemen üzerime birşeyler bürünerek (örtünerek) hocamın evine gittim. Selâm verdim ve oturdum. Ona Mekke'de olanları sordum, inanıyordum ki, o her sene hac yapıyordu. Zîrâ her hac mevsiminde ortadan kayboluyor, hac mevsimi geçmeyince de ortalarda görünmüyordu. Hacda ne olduğunu sorunca, olanları anlattı. Bundan sonra o sâlih kimsenin sorduğu şeyi düşündüm. Bu daha hatırıma gelir gelmez, bana döndü ve; "Ey genç! Ben, Yûsuf aleyhisselâmın kavminden değilim. İmâm-ı Şafiî'ye gelince, o ne zaman yaşadı? Onun vefâtından sonra çok zaman geçti. Onun zamanında Câmi-i Mısır yoktu ve Kâhire de küçük bir yer idi" buyurdu. Bunu iyice anlamak istedim ve "İmâm-ı Şafiî Muhammed bin İdrîs'in arkasında namaz kıldınız mı?" dedim. Tebessüm etti: Buyurdu ki: "Uykuda ey genç, uykuda ey genç" diyor ve tebessüm ediyordu. Ben anladım ki, hocam, rü'yâsında İmâm-ı Şafiî'nin (radıyallahü anh) arkasında namaz kılmış idi. Hayâtında değildi."

Yine Abdülgaffâr (radıyallahü anh) şöyle anlatır: "Birgün hocam Ebü'l-Abbâs sohbet ediyor, biz de dinliyorduk. Sohbeti dinliyenler çok büyük zevk alıyorlardı. O sırada, ileride bir genç de abdest alıyordu. Abdestini bitirdikten sonra, hocam o gence; "Nereye ey evlâdım! diye sordu. O da "Câmiye, namaz kılacağım" diye cevap verince, hocam; "Ben namazı kıldım" buyurdu. Yanımızdan hiç ayrılmadığına göre, namazı ne zaman kılmış olabileceğini düşünerek hemen mescide gittim. İnsanlar mescidden çıkıyorlardı. Cemâate hocamı sordum. İçeride olduğunu, namazdan sonra biraz sohbet ettiğini onun için biraz geciktiklerini söylediler. Ben anladım ki, bu bir kerâmet idi. Ya'nî hocam, Allahü teâlânın izni ile bir anda hem namazda bulunmuş, hem de bizim yanımızda görünmüştü."

Abdülgaffâr diyor ki: "Hicaza gitmek istedim. Hocamdan izin istedim. Şimdilik yola çıkmamın uygun olmadığını bildirip izin vermedi. Gönlümde şiddetli bir sıkıntı vardı. Bir gece, dar bir yolda karanlıkta yürüyordum. Birden bir eli göğsümde gördüm. Bende bulunan sıkıntı kayboldu. Baktığımda o zâtın, hocam Ebü'l-Abbâs olduğunu gördüm. Buyurdu ki: "Ey evlâdım!

Beraber gitmek istediğin kâfile esîr oldu. Hacıların seyahat ettikleri gemi battı, boğuldular. Sen ise, sözümüzü dinleyip onlardan ayrı gittiğin için kurtuldun.” Daha sonra öğrendim ki, hepsi, aynen dediği gibi olmuştu.”

Yine Abdülgaffâr anlatıyor: “Ebü’l-Abbâs (radıyallahü anh) hep ibâdetle meşgûl olurdu. Gündüzleri Kur’ân-ı kerîm okur, geceleri namaz kılardı. Babası doğuda sultan idi. Bir defasında kendisine; “Ey efendim! Filan kimse, filan gün ölecek, filan gemi batacak ve benzeri şeyleri söylüyorsunuz. Hâlbuki Peygamberler böyle şeyleri söylemezlerdi. Onlar kemâlleri ve kuvvetleri ile beraber, ancak kendilerine emredileni söylerlerdi. Evliyânın nûru, peygamberlik nûrunun bir damlasıdır. Niçin bu sözleri söylüyorsunuz?” dedim. Hocam bana dönerek tebessüm etti ve buyurdu ki: “Ey Genç! Bu benim irâdemle, isteğimle değildir?

Birgün kendisini fıkıh âlimi zanneden bir kimse, Ebü’l-Abbâs’ın büyüklüğünü inkâr edici sözler söyledi. Ona; “Ey fakîh! Sen başkasını bırak! Kendi hâlinle meşgûl ol! Ömrünün bitmesine yedi gün kaldı. Öleceksin!” buyurdu. O kimse, bu hâdiseden bir hafta sonra vefât etti.

Rivâyet edilir ki, Ebü’l-Abbâs’ın bulunduğu şehrin kadısı, onun büyüklüğünü inkâr ederdi. Birgün, onun hakkında zabıt tuttu. Tuttuğu zabtı, dolabına koyup kilitledi ve anahtarını da yanına aldı. Ebü’l-Abbâs’a da haber gönderip, güneş doğarken mahkemede hazır olmasını emretti. Ertesi gün güneş doğarken. Ebü’l-Abbâs kadı efendinin yanına geldi. Kâdı, hazırladığı zabtı çıkarmak için dolabı açtığında, akşam koyduğu zabtı yerinde bulamadı. Çok hayret etti. Anahtarı kimseye vermemişti. Zabtı kim alabilirdi? Bu hâlde iken Ebü’l-Abbâs (radıyallahü anh) cebinden, kadı efendinin akşam dolaba kilitlediği zabtı çıkardı, kadıya da; “Senin dolabından bu zabtı almaya gücü yeten Allahü teâlâ, senin kalbinde bulunan îmânı da almaya kâdirdir. Eğer Allahü teâlânın evliyâsına karşı gelir, büyüklüklerini inkâr edersen, sana ceza olarak kalbinden îmânı çıkartabilir” buyurdu. Bu hâl karşısında kadı çok mahcûb olup tövbe etti ve Ebü’l-Abbâs’ı muhakeme etmek düşüncesinden de vaz geçti.

Kûs şehrinde bir grup kimse, Behâüddîn isminde bir zâtın evinde toplanmışlar, sohbet ediyorlardı. Sohbet esnasında Kâdı Izâb isminde bir zât, Ebü’l-Abbâs el-Mülessem hazretlerinin kerâmetlerinden bahsediyordu. Orada bulunanlardan birisi, bu sözlere i’tirâz ederek: “Bize böyle sözleri söyleme. Eğer o, hakîkaten sâlih bir zât ise, kerâmet sahibi ise, hemen şu anda buraya gelir” dedi. Orada bulunanlardan ba’zıları da bunu tasdik ederek aynı şeyi istediler. Ebü’l-Abbâs o sırada, bunların bulundukları yerden uzakta bir yerde bulunuyordu. O kimseler böyle şeyler söyler söylemez, Ebü’l-Abbâs hazretleri içeri girip; “Selâmün aleyküm” dedi. Orada bulunanlar, Ebü’l-Abbâs’ın selâmını aldılar ve onun bu kerâmetinden dolayı hayrette kaldılar. Ebü’l-Abbâs (radıyallahü anh) orada bulunan ve kendisine i’tirâz edip, büyüklüğünü inkâr edenlere dönerek; “Aleyhimde konuştunuz” buyurdu ve oradan ayrılıp gitti. Orada bulunanların hayret ve teaccübleri daha da arttı.

Talhâ isminde bir zâtın hanımı anlatır: “Birgün efendim bana, yarın eve Ebü’l-Abbâs hazretlerinin geleceğini, bunun için yemek hazırlamamı söyledi. O günlerde hâmile idim. Bir iş yapmaya mecâlim yoktu. Canım sıkıldı ve yine bana iş çıktı diye üzüldüm. O gece rü’yâmda, ateşten bir kuyu gördüm. Dün. Ebü’l-Abbâs hazretleri hakkında düşündüğüm uygunsuz şeyler sebebiyle, o kuyuya atılmak üzere iken uyandım. Önceki düşüncelerime pişman oldum ve bundan sonra kendisine çok muhabbet ettim.”

Necmüddîn isminde birisi bir yere gidiyordu. Yolda Ebü’l-Abbâs el-Mülessem’e rastladı. Bineğine onun da binebileceğini söyledi ise de, Ebü’l-Abbâs teşekkür edip kabûl etmedi. Necmüddîn de sür’atle ilerleyip gideceği yere vardı. Orada Ebü’l-Abbâs hazretlerinin kendisinden çok önce şehre varmış olduğunu öğrendi. Onun bu kerâmetine şâhid olduktan sonra, ona olan muhabbeti ve bağlılığı fazlalaştı.

Ebü’l-Abbâs el-Mülessem (radıyallahü anh) bir defasında uyuyordu. Uyandığında, rengi solmuş, benzi sararmış ve korku içinde idi. Sebebi sorulduğunda şöyle anlattı: “Rü’yâmda Cehennemi gördüm. Cehennem meleklerinin reîsi olan Mâlik bana; “Sen burada ne arıyorsun? Sen Cehennem ehlinden değilsin” dedi. Böyle olduğu hâlde, bana çok yumuşak konuşup, hoş davrandığı hâlde, onun heybetinin fazlalığından bu hâle geldim.”

Ebü’l-Abbâs’ın geleceğe âit hayret verici keşifleri vardı. Olacak diye haber verdiği şey, Allahü teâlânın dilemesiyle, bildirdiği gibi olurdu. Bunları kendi irâdesi, düşüncesi ile söylemediğini,

Allahü teâlâ tarafından kalbine ilham olunduğunu, bildirildiğini söylerdi.

Buyurdu ki: “Allahü teâlâya yaklaşmak yolunda bulunan bir velî Resûlullah (aleyhisselâm) efendimize olan hürmet, muhabbet ve bağlılığı, O’nu anlaması, O’nun bildirdiği İslâmiyet yoluna sımsıkı sarılması, hürmette kusur etmemesi ve O’nun edebi ile edeblenmesi nisbetinde velîdir. Başka şekilde ilerlemek bu yolda mümkün değildir.

“Zecr-ül-müfterî alâ Ebü’l-Hasen-i Eş’arî” isimli eseri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 308

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 157

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 35

4) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 521

5) Mu’cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 141

6) Tabakat-ül-evliyâ sh. 420

7) El-Vahîd fî sulûki ehl-it-tevhîd (Süleymâniye Kütüphânesi Es’ad efendi kısmı No: 1794, Lâleli kısmı No: 1583/2)

EBÜ’L-ABBÂS-I MÜRSÎ

Mâlikî mezhebi fıkıh âlimlerinin ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin Ömer bin Muhammed el-Endülüsî, el-Mürsî, el-Ensârî olup, künyesi Ebü’l-Abbâs’dır. Aslen Endülüs’te bulunan Mürsiyye şehrinden olup, Mısır’da İskenderiyye şehrinde otururdu. Buna nisbetle kendisine Endülüsî ve Mürsî denilmiştir. 616 (m. 1219) senesinde doğdu. 686 (m. 1287) senesinde İskenderiyye’de vefât etti.

Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî, Ebü’l-Hasen-i Şâzilî hazretlerinin yetiştirdiği evliyânın en büyüklerindendir. Evliyâlık yolunda talebeleri yetiştirmek, ma’nevî yönden terbiye etmek için, Ebü’l-Hasen-i Şâzilî hazretlerinin vefâtından sonra halîfesi oldu. Kendisi de; Tâcüddîn-i İskenderî, İmâm-ı Busayrî ve Abdullah-i İsfehânî gibi meşhûr evliyâyı yetiştirdi. Ebü’l-Hasen-i Şâzilî hazretleri, daha sağlığında iken talebelerine, kendisinden sonra Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî’ye tâbi olmalarını işâret ederek şöyle buyurdu: “Ebü’l-Abbâs’a bağlanınız. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, kendini temiz tutmaktan âciz, yürüyemiyen bir köylü ona gelse, huzûrunda bulunmakla, Allahü teâlânın izni ile evliyâlık yolunda çok yükseklere çıkar. Yine Allahü teâlâya yemîn ederim ki, şimdiye kadar ne kadar velî zât gelmiş ise, bundan sonra ne kadar velî zât gelecek ise; hepsinin isimlerini, sayılarını, hâllerini, Allahü teâlâya olan yakınlıklarını, evliyâlık yolundaki derecelerini, Allahü teâlâ hem ona, hem de bana bildirdi.”

Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî (radıyallahü anh) hocası Ebü’l-Hasen-i Şâzilî hazretlerine kavuşmasını ve ona talebe olmasını şöyle anlatır: “Mürsiyye’den Tunus’a gelmiştim. O zaman daha genç idim. Orada Ebü’l-Hasen-i Şâzilî hazretlerinin ismini, büyüklüğünü duydum. Kendisiyle görüşmek istedim. Bir kimse bana, kendisiyle beraber gidebileceğimizi söyledi. Ertesi günü gidecektik. O gece rü’yâmda gördüm ki, bir dağın tepesine doğru çıkıyorum. Tepeye varınca, orada üzerinde yeşil bir hırka bulunan bir zâtı oturuyor gördüm. Sağında ve solunda iki kimse vardı. Ben ortada oturmakta olan heybetli zâta baktım. Bana zamanın halîfesi ile karşılaşıyorsun” buyurdu. Sonra uyandım. Sabah olunca, sözleştiğimiz kimse ile buluşup, Ebü’l-Hasen-i Şâzilî’nin huzûruna gittik. Bir de ne göreyim, Ebü’l-Hasen hazretleri, gece rü’yâmda gördüğüm zât idi. Aynen rü’yâmda gördüğüm gibi oturuyordu. Çok hayret ettim. Ben bu hâlde iken bana; “Zamanın halîfesi ile karşılaşıyorsun” buyurdu. Sonra ismimi sordu. İsmimi ve nesebimi söyledim. “Sen bana, on sene evvel arzedilmiş idin” buyurdu. Beni talebeliğe kabûl etti. Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî, zamanında bulunan evliyânın en büyüklerinden, kerâmetler ve hârikalar hazînesi çok yüksek bir zât idi. Onun sohbetlerine devâm etmekle, huzûrunda yüksek derece ve makam sahibi olan evliyâ pekçok olup, sayısı bilinmemektedir. Herkes, her taraftan sohbetine koşar, çok kıymetli ve te’sîrli sözlerinden istifâde etmeye çalışırdı.

Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî (radıyallahü anh) sohbetlerinde daha çok, akl-ı ekber denilen en büyük akıldan, İsm-i a’zamdan ve isimlerden, harflerden bahsederdi. Evliyâlık derecelerini, Allahü teâlâya yakın olanların makamlarını, Arş-ı a’lâya yakın

olanların sahib oldukları üstünlükleri, evliyâdan yardım istendiği zaman imdâda yetiştiğini ve yardım ettiğini, sır ilimlerini, kader (kıyâmet) gününü, kişilerin ilimlerini, kıyâmet günü neler olacağını, Allahü teâlânın kullarına yumuşaklık, ni'met vermek, cömertlik ve intikam bakımından neler yapacağını ve bunun gibi yüksek ilimleri anlatırdı. "Akıllar zayıf olmasaydı (anlıyamıyacaklarından ve anlaşılamıyacağından korkmasaydım) Allahü teâlânın rahmetinden çok haberler verirdim" buyurdu.

Büyüklüğüne işâret olan kerâmetlerden ba'zıları şunlardır:

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'nin büyüklük hâlleri, kerâmetleri daha çocuk yaşlarda iken görülmüştür. Kendisi anlatıyor: "Küçük bir çocuk idim. Mektebe yeni gidiyordum. Bir defasında, bir levha üzerine ba'zı şeyler yazıyordum. O sırada yanıma bir kimse gelerek; "O beyaz levhayı karalama!" dedi. Ben de; "İş senin zannettiğin gibi değil. Ben buraya mühim şeyler yazıyorum. Asıl mühim olan, amel defterlerinin günah lekeleriyle karalanmamasıdır" dedim. Hocası Ebü'l-Hasen-ı Şâzilî hazretleri, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'yi çok sever, yetişmesi için husûsî gayret sarfederdi. Ebû Zekeriyyâ Yahyâ Belensî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Bir müddet, Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretleri ile beraber kaldım. Sonra Endülüs'e gitmem icâb etti. Hocam Ebü'l-Hasen, vedalaşmamız sırasında bana; "Endülüs'e varınca, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî ile görüş! Onun hizmetinde bulun! Çünkü o, yüksek makamlara kavuştu, insanlar, onun bu durumunu bilmezler. Onu gördükleri gibi sıradan biri zannederler" dedi. Nihâyet yanından ayrıldım. Uzun bir yolculuktan sonra, Endülüs'e geldim. Doğruca Ebü'l-Abbâs'ın yanına gittim. Ebü'l-Abbâs beni görünce, ben birşey söylemeden; "Henüz senden önce beni kimse tanımadı. Ey Yahyâ! Elhamdülillah zamanın kutbu ile görüştün. Hocam Ebü'l-Hasen'in sana söylediklerini kimseye söyleme!" dedi.

Bir defasında zamanın sultânı, hizmetçilerine, bir tavuğu kesmelerini, başka bir tavuğu kesmeden boğazlamalarını, sonra ikisini de aynı kazanda pişirmelerini emretti. Hizmetçiler, sultânın dediği şekilde tavukları pişirip hazırladılar. Bu sırada Ebü'l-Abbâs hazretleri de orada idi. Sultan, Ebü'l-Abbâs'ın (radıyallahü anh) kerâmet sahibi bir zât olup olmadığını anlamak için, o tavukları, yemek olarak Ebü'l-Abbâs'a ikram etti. Ebü'l-Abbâs hazretleri hizmetçiye, boğulmuş olan tavuğu göstererek kaldırmasını emredip; "Bu, leştir yenmez" buyurdu. Kalan tavuk için ise; "Bu, leş değildir. Fakat leş olan tavuğun, suyunda, o tavuk ile beraber aynı kapta piştiği için, bu da necis oldu. Onun için bu da yenmez" buyurdu.

Başka bir kimse Ebü'l-Abbâs hazretlerini imtihan için, ona helâl olduğu şüpheli olan bir yemek getirdi. Ebü'l-Abbâs hazretleri o yemeği kabûl etmedi ve; "Şüpheli birşey ile karşılaştığımda, vücûdumdaki damarlar hareket edip beni ikâz ederler" buyurdu. O kimse, hatâsını anlayıp pişman oldu. Hemen orada tövbe etti."

Bir defasında, yanında talebelerinden beş kişi ile birlikte Kûs şehrine doğru yola çıktılar. Kendisine; "Bu yolculuğunuzdan maksat nedir?" diye suâl edildiğinde; "Bunları defnetmektir" buyurdu. Soranlar, bu sözden pek birşey anlıyamadılar. Nihâyet yola çıktılar. Gerçekten o yolculukta, yanında bulunan beş kişi de vefât etti. Ebü'l-Abbâs onları defnetti. İskenderiyye'ye döndü. Yola çıkacakları zaman kendisine sorulan suâle verdiği cevabın hikmeti, böylece anlaşılmış oldu.

İskenderiyye halkı, düşman hücumundan korkup silahlanmaya başlamışlardı. Ebü'l-Abbâs (radıyallahü anh); "Korkmayın! Ben aranızda oldukça düşman size zarar veremez" buyurdu. Hakîkaten o vefât etmeden önce, düşman o şehre giremedi.

Kadının biri doğum yaparken çok sıkıntı çekti. Bir türlü doğum yapamadı. Ölecek hâle geldi. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretlerinin takkesini, o kadının karnı üzerine koydular. Allahü teâlânın izni ile hemen doğum yaptı ve kurtuldu.

Birgün Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'nin huzûruna bir kimse geldi. Gelen kimse, Kur'ân-ı kerîmi ezbere biliyordu. Meşhûr onsekiz ilimde de ihtisası vardı. Ebü'l-Abbâs'ın (radıyallahü anh) yanında bir miktar konuştu. Ebü'l-Abbâs (radıyallahü anh) edebinin çokluğundan, tevâzu ile, sessiz olarak o kimsenin anlattıklarını dinledi. Bir müddet sonra o kimse, kendisinde bulunan ilimle öğünerek ve kendini ondan üstün görerek kibirli bir şekilde Ebü'l-Abbâs'a; "Şimdi biraz da sen konuş!" dedi. Ebü'l-Abbâs; "Ey bunun öğünmesine sebeb olan şey! Çık!" buyurdu. O zât, Kur'ân-ı kerîm ve diğer ilimlere âit ne biliyorsa, hepsini bir anda unuttu. Hepsi hafızasından silindi. Şehrin sokaklarında aylak aylak dolaşır oldu. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî (radıyallahü anh) kendisine acıyıp, namaz içinde okunacak kadar olan ve çok lüzumlu olan bilgileri o kimseye iade etti. O kimse, ölünceye kadar bu hâlde kaldı. Bu kimsenin hâlini görenler, Allahü teâlânın evliyâsına düşman olmanın, onları

küçük görmenin, onlara düşmanlık etmenin ve onları imtihan etmeye kalkmanın cezasının pek ağır olduğunu, böyle kimselerin elbette cezalarını göreceklerini, dünyâda da, âhırette de perişan olacaklarını iyice anladılar.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'yi sevenlerden birisi gelerek, Cum'a namazından sonra velime (düğün yemeği) vereceklerini, kabûl ederlerse, kendilerini de yemeğe da'vet ettiklerini bildirdi. Ebü'l-Abbâs (radıyallahü anh); "Peki, inşâallah gelirim" buyurdu. Daha sonra, ayrı ayrı dört kişi daha gelerek, aynı zaman için kendisini yemeğe da'vet ettiler. Onlara da; "Peki, inşâallah gelirim" dedi. Cum'a namazı vakti oldu. Namazdan sonra, talebeleriyle oturdu. Bir yere gitmedi. Daha sonra, o da'vet eden beş kişinin hepsi ayrı ayrı gelerek, yemeklerinde bulunmakla kendilerini çok sevindirdiğini ve teşekkür ettiklerini bildirdiler. Orada bulunanlar, Ebü'l-Abbâs'ın yanlarından hiç ayrılmadığını, bu hâlin, onun bir kerâmeti olduğunu anladılar.

Yine Ebü'l-Abbâs'ı çok sevenlerden birisi şöyle anlattı: "Birgün Ebü'l-Abbâs'ın arkasında namaz kılıyordum. Mübârek bedenini nurla dolu gördüm. Güneş misâli etrâfa nûr saçılıyordu. O kadar nurlu idi ki, bakmaya tahammül edemedim."

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri şöyle anlatıyor Mevkî ve makam sahibi, varlıklı, zengin bir kimse, büyüklerden birisine; "Sana iyilikte bulunabilirim. Arzu ve ihtiyâçlarını bana bildirebilirsin" dedi. O evliyâ zât, o kimseye şöyle söyledi: "Sen, bana böyle söylüyorsun ama, benim iki tane kölem vardır ki, ben onlara hâkimim, onlar benim emrim altındadırlar. Sen ise, bu ikisinin hâkimiyeti altındasın. Onlar sana hükmediyorlar. Ben, o iki şeyi kahrettim. Seni ise, o ikisi kahretti. O iki şeyden birisi şehvet, diğeri ise hırstır. (Şehvet; nefsin, aşırı ve zararlı istekleridir. Hırs; azgınlık, kızgınlık, sonu gelmeyen arzu demektir.) Ya'nî sen, benim kölelerimin kölesisin. Kölelerimin kölesi olan birine ihtiyâçlarımı bildirmem, ondan fayda ve menfaat beklemem nasıl doğru olabilir?"

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî, sohbetlerinde hep; "Hocam Ebü'l-Hasen-i Şâzilî buyurdu ki: Hocam şöyle anlattı" şeklinde söze başlar, hep hocasından nakiller yapardı. Birgün bir kimse; "Hep hocanızdan nakil yapıyorsunuz. Hiç kendinizden birşey söylemiyorsunuz. Kendinizden birşey söylediğinizi hiç görmedik" dedi. Bunun üzerine Ebü'l-Abbâs şöyle cevap verdi: "Eğer istesem, "Allahü teâlâ buyurdu ki, Allahü teâlâ buyurdu ki" diyerek, nefesler adedince pekçok şey anlatırım. Eğer istesem, "Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki" diyerek, nefesler adedince pekçok şey anlatırım. Eğer istesem, "Ben diyorum ki, ben diyorum ki" diyerek nefesler adedince, pekçok şey anlatırım. Ya'nî, Allahü teâlânın izni ile ilmim o kadar genişledi. O kadar çok şey biliyorum, fakat bütün bunları öğrenmeme, bu dereceye yükselmeme vesile, vâsıta olan mübârek hocama karşı edebe riâyet ederek, edebde noksanlık olmaması için ve daha çok ihsânlara kavuşmak için, hep hocamdan naklederek konuşuyorum. Lâyık ve uygun olan da budur."

Ebü'l-Abbâs, çok sıcak bir günde, asîde diye bilinen bir çeşit bulamaç yemeği pişirdi. Hâlbuki, bu yemek kış mevsiminde pişirilirdi. Kendisine dediler ki: "Efendim! Bildiğimize göre bu yemek kış mevsiminde yapılır. Başka zamanlarda yapılmaz. Sizin bu sıcak günde bu yemeği pişirip bizlere ikram etmenizin hikmetini anlıyamadık." Bunun üzerine; "Bu, Habeşistan beldelerinden birinde bu gün doğan oğlumuz Yakut'un doğum asîdesidir" buyurdu. Orada bulunanlar bu sözlerden de birşey anlıyamadılar. Fakat, hocalarının sözlerinde mutlaka bir hikmet bulunacağını bildikleri için, bu günün târihini kaydettiler. Bir zaman sonra, Habeşistanlı Yakut isminde bir genç, köle olarak, elden ele satılarak, nihâyet Ebü'l-Abbâs hazretlerinin yanına geldi, hizmetçisi oldu. Gelen gencin Habeşistanlı olduğunu. İsminin de Yakut olduğunu öğrenenler. Ebü'l-Abbâs hazretlerinin senelerce önce söyledikleri sözü hatırladılar. Hesâb ettiler. Ebü'l-Abbâs hazretleri, o sözü bu Yakut'un doğum gününde söylemişti. Böylece, o sözün hikmetini anlayıp, hocalarının büyük bir kerâmetine daha şâhid oldular.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'nin vücûdunda oniki çeşit hastalık; basur hastalığı, başka hastalıklar ve böbreklerinde taş vardı. Bununla beraber, meclisinde oturur, gelenlerle sohbet ederdi. Otururken hiçbir zaman of, of diye inlemezdi. Onda çeşitli hastalıkların bulunduğunu kimse bilmezdi. Sohbet esnasında, bedenindeki rahatsızlıkların elem ve şiddetinden dolayı, istemiyerek de olsa yüzü kızarırdı. Ve buyururdu ki: "İnsanlara sohbet etmek için, kendi arzum ile meclis kurup oturmadım. Bilakis teşvik ve tehdid olunup, adetâ bu iş için zorlandım. Bana: "Eğer İslâmiyet bilgilerini anlatmak için meclis kurup oturmazsan, hîbe ettiğimiz ilimleri geri alırız" denildi. Ben, onun için meclis kurup insanlara sohbet ediyorum. Benim sohbetlerime devam ediniz! Benden başka bir zâtın

sohbetinde bulunmaktan da sizi men etmiyorum. Bu kaynaktan daha tatlı bir kaynak bulursanız, ona koşunuz!" buyururdu. Bir ihtiyâcı olup, bunun devlet adamları tarafından görülebileceğini bilen kimseler, Ebü'l-Abbâs'a gelerek, bu hacetinin görülmesi için devlet adamlarına bir mektûp yazmasını istirhâm ettikleri zaman, mektûp yazmaz; "Ben, senin bu işinin hallolmasını Allahü teâlâdan istiyorum. O'na duâ ediyorum" buyururdu.

Ebü'l-Abbâs, her haliyle İslâmiyetin bildirdiği güzel ahlâk ile hareket eder, yanına ziyârete her gelen kimse, kendisinden memnun ayrılırdı. Talebelerine; "Ziyâretimize bir kavmin büyüğü gelirse, bizi haberdâr ediniz! Onlarla alâkadar olalım" buyururdu. Böyle kimseler, gelip ziyâret ettikten sonra ayrılırlarken, dışarıya kadar çıkarak onları uğurlar; "Onlar, uzaklardan bizi ziyârete geliyorlar. Biz ise onları ziyâret edemiyoruz. Hiç olmazsa bu şekilde yapalım" buyururdu. Kendisine gelenler yanından ayrıldıkları zaman, onlara duâ eder; müslümanın, müslüman kardeşinin gıyabında yaptığı duânın kabûl olacağını bildirirdi.

Kendisine az birşey hediye edilse, güleryüzle karşılar, kabûl ederdi. Çok fazla birşey hediye edilse, karşıdakine külfet olmamak için, kabûl etmekten çekinirdi. Hased edilmek tehlikesi olmaması için, talebelerinden birini, diğer talebeleri arasında övmezdi. Her hâli edebe tam uygun idi. Allahü teâlânın, Resûlullahın ve bu yolun büyüklerinin muhabbeti ve aşkı ile yanardı. Bunlara karşı lüzumlu edebi göstermeye her zaman gayret ederdi. Bu güzel hasletleri ile, evliyâlık yolunda çok yüksek derecelere kavuşmuş idi. "Kur'ân-ı kerîmi okuduğum zaman, Allahü teâlânın huzûrunda okuyor gibi oluyorum" buyururdu. Bir kimseden, Allahü teâlânın veya Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek isimlerini işitse, hemen ağzını o kimsenin ağzına yaklaştırarak öyle dinlerdi. O mübârek ismi anlatan, bildiren sesin, o kimsenin ağzından çıktıktan sonra havaya değil, kendi ağzına, dolayısı ile kalbine girmesini ister gibi bir hâl alırdı. Bir kimseden, "Bu gece Kadir gecesidir" sözünü duysa, "Allahü teâlâya hamdolsun ki, bizim her ânımız Kadir gecesidir" buyururdu. Ya'nî, diğer insanların sâdece Kadir gecesinde yapabildikleri ibâdetleri, tâat ve zikri, Ebü'l-Abbâs hazretleri her vakitte yapmaya devam ederdi.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî (radıyallahü anh), kendisine gelen kimselerin, hâllerini, derecelerini, Allahü teâlâ indindeki mertebelerini, Allahü teâlânın izni ile bilirdi. Gelen herkese de, bu hâllerine göre iltifât ve ikramda bulunurdu. Ba'zan huzûruna, görünüşte dînin emirlerine çok bağlı olan birisi gelir, ona hiç iltifât etmez, daha sonra görünüş i'tibâriyle günahkâr bir kimse gelir ona iltifât eder, yakınlık gösterirdi. Birincisinin, ibâdetine ve ilmine güvenerek geldiğini, ikincisinin ise, aşağı gönüllükle, kırıklıkla geldiğini, dolayısı ile ikinci gelenin birinciden hayırlı olduğunu bildirirdi.

Bir defasında hacdan gelen birisine; "Haccınız nasıl oldu?" diye sordu. O kimse, gayet rahat olduğunu, suların bol, her şeyin çok ucuza olduğunu ve buna benzer şeyler söyledi. Ebü'l-Abbâs hazretleri, o kimselerin verdiği bu cevaplara üzülerek; "Biz hacdan, orada, ilimden, feyzden ne bulduklarını suâl ediyoruz. Onlar ise, suyun bolluğundan, rahatlıktan her şeyin çok ucuz olduğundan anlatıyorlar" buyurdu.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî, Sehl bin Abdullah-i Tüsterî'nin "Dehrin (zamanın) çocukları olmayınız. Ezelin çocukları olunuz" sözünü şöyle îzâh etti: "Ömrünüz müddetince, ilim ve amelinize güvenmeyiniz. Allahü teâlânın, ezelde sizin için ne takdîr ettiğini anlamaya çalışınız!"

Ebü'l-Abbâs hazretlerinin talebelerinden birisi, bir ara sohbetlere gelmez oldu. Birgün kendisini görüp: "Sohbetlere devam etmekten niçin ayrıldın?" diye sordu. Talebe; "Efendim, sohbetlerinizin bereketi ile olgunlaştım. Bunun için sohbetlere gelmiyorum" dedi. Bunun üzerine, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî, o talebeye şöyle söyledi: "Kendisinden ilim ve edeb öğrendiğin zâtın yanında bir miktar yetişmekle onu terketmek icâb etmez, istifâde etmek husûsunda en ileride olan Hazreti Ebû Bekr'dir. Terk etse, o ederdi. Fakat değil terketmek, bir gün bile Resûlullahın (aleyhisselâm) sohbetinden, huzûrundan ayrılmadı. Gelmemezlik etmedi." Bu sözleri dikkatle dinleyen talebe, bundan sonra hocasının sohbetlerine devam etti.

Ebü'l-Abbâs'ın kerâmetlerinden biri şöyle meşhûr olmuştur: Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî, Humeyter denilen yerde yıkanıp, defnedilince, bundan sonra oranın suyu çoğalıp tatlılaştı. Hattâ, bir kâfileye yetecek hâle gelmişti. Hâlbuki önceden böyle değildi.

Ebû Abdullah Nu'mân, Ebü'l-Abbâs hakkında yazdığı bir şiirde der ki: "O, gerçekten Şâzilî'nin ilminin vârisi idi. O bir kutub idi. Vefâtından sonra inkarcıların bile şâhid olduğu garip hâdiseler

meydana geldi. Onun vefâtından sonraki acâib hâdise; cenâzesinin yıkandığı suyun çoğalması ve tatlılaşmasıdır.

Necmüddîn-i İsfehânî şöyle anlattı: “Ebü'l-Abbâs birgün bana Acem beldelerinden falanca belde ile falanca belde arasında kaç nehir var?” dedi. Ben de dört nehir olduğunu söyledim. Bunun üzerine; “Bir de senin, boğulma tehlikesiyle karşılaştığın nehir” dedi. Gerçekten ben o nehri unutmuştum. Bu nehre girmiştim. Az kalsın, boğulacaktım.”

Ebü'l-Abbâs'ın yakınlarından birisi anlatır: Birgün fakîh (fıkıh âlimi) Mekîn-i Esmer'in yanından çıktım. Benim ile beraber Ebü'l-Hasen-i Cerîrî de çıktı. Bu, Ebü'l-Hasen'in talebelerinden idi. Ben kendisine selâm verdim. O da bana güler yüzle selâm verdi. Ona, beni nereden tanıdığını söyledim. Bana; seni nasıl tanımıyayım. Birgün ben Ebü'l-Abbâs'ın yanında oturuyor idim. O sırada sen de onun yanında idin. Sen onun yanından ayrılınca, ben kendisine; “Efendim! Bu genç benim pek hoşuma gidiyor, falan falan bizden ayrılıp irtibâtı kestikleri hâlde, bu genç ayrılmadı” dedim. Bunun üzerine Ebü'l-Abbâs; “Ey Ebü'l-Hasen Cerîrî! Bu genç, Allahü teâlâya da'vet eden, bir kimse olmadıkça ölmiyecektir” dedi ve dediği gibi de oldu.

Ebü'l-Hasen Cerîrî anlattı: “Bir gece Ebü'l-Hasen-i Şâzilî'nin yanında idim. Onun huzûrunda, Hakîm-i Tirmizî'nin Hatem-ül-Evliyâ kitabı okunuyordu. Bu sırada birisini gördüm. Oturuyordu. Fakat bizim geldiğimizde orada yoktu. Bizim ile beraber de gelmemişti. Yakınında oturan birisine onu sordum. Bana, mevcût görünen cemaattan başka kimse olmadığını söyledi. O zaman ben sustum. Anladım ki, o benim kastettiğim, oturan zâtı görmemiştir. Cemâat dağılıp gidince: Ebü'l-Hasen-i Şâzilî'ye onun kim olduğunu sordum. “Efendim, burada birisi var, geldiğimizde de yoktu. Bizim ile beraber de gelmiş değil. Bu kim?” dedim. O zaman Ebü'l-Hasen-i Şâzilî; “O, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'dir. Her gece Mukassim denen yerden gelir, sohbeti dinler, yine o gece yerine döner” dedi. Ebü'l-Hasen (radıyallahü anh) ise, o zaman İskenderiyye'de idi. Arada çok uzak mesafe vardı.

Ebü'l-Abbâs hazretlerini sevenlerden birisi şöyle anlatır: Abdest alırken bende çok defa vesvese meydana gelirdi. Bu durum Ebü'l-Abbâs'a ulaştı. Birgün bana dedi ki; “Duyduğumuza göre, abdest alırken sende vesvese olurmuş.” Ben de; “Evet öyledir” dedim. O zaman bana; “Bu taife (ehl-i tasavvuf) Şeytanla oynar, yoksa şeytan onlarla oynayamaz” dedi. Sonra aradan epeyce zaman geçti. Tekrar huzûruna girdim. Bana; “Vesvese durumun nasıl oldu?” deyince; “Aynen devam ediyor” dedim. Bunun üzerine bana; “Eğer bu vesveseyi terk etmezsen, bize gelmiyeceksin” dedi. Bu bana ağır geldi. Çok korktum. Ondan sonra Allahü teâlânın izni ile vesvese benden kayboldu.”

Ebü'l-Abbâs (radıyallahü anh) vesvese için; “Sübhânelmelik-il-Hallâk in yeşe' yüzhibküm ve ye'ti bihalkın cedîd. Ve mâ zâlike alallâhi biazîz” okunmasını tavsiye ederdi.

Âriflerden Necmüddîn İsfehânî anlattı: “Ebü'l-Abbâs birgün bana; “Falanca, falanca şeyin, Acem lisânında (dilinde) ismi nedir?” diye sordu. Benim kalbime, herhalde hocam Acem lisânını öğrenmek istiyor diye geldi. Kendisine Acem lisânını öğreten bir kitap getirdim. Bunu görünce tebessüm etti ve; “Acem lisânı ile istediğini sor, sana Arabca olarak cevap vereyim, Arabca istediğini sor, Acem dili ile sana cevap vereyim” dedi. Kendisine Acem lisânı ile sordum, bana Arabca ile cevap verdi. Arabca ile sordum, Acem lisânı ile cevap verdi. Sonra bana; “Sana, falanca falanca şeyin Acem dilinde ismi nedir demekten maksadım, sana latife yapmak, seni hoş tutmak içindir. Yoksa, bize herhangi bir dil yabancı olduğundan değil” buyurdu.”

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri şöyle anlattı: “Bir gece rü'yâmda Hazreti Ömer bin Hattâb'ı gördüm. “Ey mü'minlerin emîri! Dünyâ sevgisinin alameti nedir?” dedim. Şöyle cevap verdi: “Kötülenme korkusu ve övülmeyi sevmektir.” Dünyâyı sevmenin alâmeti bunlar olunca, zühdün (dünyâyı terk etmenin) alâmeti, doğru yolda bulunmakta kötülenmekten korkmamak ve övülmeyi sevmemektir.”

Ebü'l-Abbâs anlattı: “Hocam Ebü'l-Hasen ile denizde gemide idik. Şiddetli rüzgâr vardı. Hocam: “Semâyı gördüm. Semâdan iki melek indi. Birisi, Mûsâ (aleyhisselâm) Hazreti Hızır'dan (aleyhisselâm) daha âlimdir diyor, diğeri ise, Hızır (aleyhisselâm) Hazreti Mûsâ'dan daha âlimdir, diyordu. Sonra semâdan başka bir melek indi. O şöyle söyledi: “Vallahi Hazreti Mûsâ'nın ilmine göre, Hazreti Hızır'ın ilmi, Süleymân'ın (aleyhisselâm) ilmine göre, Hüdhüd'ün ilmi gibidir.” O böyle deyince, ben anladım ki, Allahü teâlâ bize bu seferimizde selâmetle kurtulmayı nasîb edecek. Çünkü, Mûsâ'ya (aleyhisselâm) deniz musahhar kılınmıştı (emrine verilmişti). Denizi kolayca geçmişti” buyurdu.

O zamanda bulunan büyük âlimlerden birisi buyuruyor ki: Bu zamanda yeryüzünde, fıkıh ilminde İzzeddîn İbni Abdisselâm'dan, hadîs ilminde Zekîyüddîn Abdülazîm'den, hakîkat ilminde ise, Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî'den daha büyük âlim yoktur."

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî (radıyallahü anh) buyurdu ki:

"Peygamberlerin hepsi (aleyhimüssalâtü vesselâm), rahmetten yaratılmışlardır. Bizim Peygamberimiz ise (aleyhisselâm) rahmetin kendisidir."

"Fakîh (fıkıh âlimi), kalb gözünden gaflet perdesi kalkan kimsedir."

"Allahü teâlânın velî kulu, Allahü teâlâ katında, ana kucağındaki arslan yavrusu gibidir. Acaba o yavruya kötülük etmeyi kasd edene, anası imkân ve fırsat verir mi? Allahü teâlâ dostlarını muhafaza eder."

"Şâzilî hazretlerinden dinledim. "Allah katında veliliği sabit olan bir kimse, ölümden korkmaz" buyurdu."

"Allah tarafından O'nun dînini kullarına anlatmak vazîfesi alanın konuşması, çok te'sîrli olur. Âdetâ, onun üzerinde nûr parlar. Başkalarının konuşması ise, sönük ve te'sîrsiz olur."

"Kırk seneden beri Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraberim. Eğer göz kırpacak kadar Resûlullahtan ayrılırsam, kendimi mü'minlerden saymam."

"Velîler, peygamberlerin, makamlarını görebilirler, ancak varamazlar."

"Bir zâlimle işbirliği yapmağa taraftar olan kimse de zâlimdir."

"Evliyânın büyüklüğüne i'tirâz ettikleri için helak olanlar, evliyâlık yoluna girerek kurtulanlardan daha çoktur."

"Hocam Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretlerinden işittim. Buyurdu ki: "Şayet, mü'minlerden âsî bir kimsenin nûru görülebilmiş olsaydı, gök ile yer arasını doldurduğu görülürdü. Günahkâr olmakla beraber, kendisinde îmân bulunduğu için, âsî bir mü'minin nûru gök ile yer arasını doldurursa, mü'minlerden itaatkâr olanların nûrlarının ne kadar çok olacağını düşünmek lâzımdır."

"Evliyâlık yolunda bulunan bir kimse, ortaya çıkmak, meşhûr olmak, herkes tarafından tanınmak isterse, şöhretin kölesi olur. Gizli kalmayı, bilinmemeyi istiyen, gizliliğin kölesi olur. Kim de Allahü teâlâya kul olmak arzusunda ise ve başka bir niyeti yoksa, ya'nî evliyâlık yolunda bulunmak da'vâsında samîmi ise, o kimse için, meşhûr olmak ile gizli kalmak aynıdır."

"Tayy, (katlamak, dürmek, mesafe kat etmek) küçük tayy ve büyük tayy olmak üzere iki türlüdür: Küçük tayy; evliyâlık yolunda bulunan, evliyâ olan, fakat derecesi çok yüksek olmayanlara mahsûstur ki, bir nefeste, şarktan garba gitmeleri buna misâldir. İkincisi, büyük tayy; evliyânın çok yüksek derecede bulunanlarına mahsûstur ki, evliyâlık yolunun başında, ilk derecelerinde bulunan bir velîyi, Allahü teâlânın izni ile bir nefeste (bir anda) yüksek makamlara yükseltmek, kavuşturmak buna misâldir."

"Bizim bu yolumuz, Hazreti Hasen'e dayanmaktadır. Hocalarımız silsile yoluyla Hazreti Hasen'e ulaşmaktadır. Her insanın da, kendilerinden ilim öğrendiği hocalarının silsilesini bilmesi elbette lâzımdır. Çünkü bu yolda esas olan rivâyet (nakil)dir. Dolayısiyle, rivâyet zincirinde bulunanları bilmek elbette lâzımdır."

"İnsanların çoğu, zamanlarında bulunan evliyânın kıymetini anlayamazlar, hatırını saymazlar. Vefât ettiği zaman da; "O şöyle idi, böyle idi" diye konuşurlar."

"Hocam Ebü'l-Hasen'den (radıyallahü anh) duydum; "Aralarında şu dört kimseden biri bulunan bir topluluk helak olmaz. İmâm, velî, sıddîk ve üstâd. Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî, imamdır" buyurdu.

"Bir defasında, sohbetlerinde bulunmak niyetiyle hocamın yanına girmiştim. Bana; "Konuş ey evlâdım! Allahü teâlâ seni mübârek eylesin" buyurdu. Bundan sonra, Allahü teâlânın izni ile çok fasîh ve beliğ olarak konuşmaya, insanlara te'sîrli sözler söylemeye başladım."

Ebü'l-Abbâs hazretleri, birgün sakalını tutarak buyurdu ki: "Allahü teâlâya yemîn ederim ki, çok uzaklarda, Irak'ta, Şam'da bulunan âlimler, bu sakalın sahibinin ne olduğunu (ilminin çokluğunu) bilmiş olsalardı, aradaki uzaklığa ve yol

meşakkatine bakmadan, yüzüstü sürünmek pahasına da olsa yanımıza gelirlerdi.”

“Allahü teâlânın bize olan ihsânını görmek, verdiği ni’metlerin kıymetini daha iyi anlamak için, tasavvuf ehlinin sözlerini dikkatle okuyup öğreniyoruz.”

“Bir kimse, tasavvuf yolunda kemâle geldikten, evliyâlık yolunda yüksek dereceye ulaştıktan sonra, her lisândan konuşabilir. Her lisân, Allahü teâlâ tarafından bir ilham olarak kendisine tanıtılır.”

“Zâhirî ilimlerde âlim olan bir kimse, sıdk ile evliyânın sohbetinde bulunursa, o kimsenin ilmi artar.”

“Allahü teâlânın evliyâsından, sizi hatırlamasını, hatırında tutmasını taleb etmeyiniz. Bilâkis, siz devamlı olarak o velîyi hatırınızda tutmaya gayret ediniz. Çünkü, sizin yanınızda o ne ise (siz onu ne kadar çok hatırlar iseniz) onun yanında siz de öylesiniz (o da sizi o kadar hatırlar).”

“İnsanın Allahü teâlâyı tanıması kolaydır. Çünkü Allahü teâlâ her türlü kemâl ve cemâl sıfatlarıyla ma’rûftur, tanınmaktadır. Fakat, insanın, kendisi gibi yiyip içen, görünüş i’tibâriyle kendisine benzeyen bir velîyi tanıması, anlıyabilmesi çok zordur.”

“Allahü teâlâdan korkan, haram ve şüphelilerden çok sakınan, emirlere tam uyan kimse, Allahü teâlânın kendisini koruduğu kimsedir.”

“Dünyâsını düzeltmek veya âhıretini düzeltmek için değil de, yalnız Allahü teâlânın rızâsı için çalışan kimseyi, Allahü teâlâ ıslâh eder, düzeltir.”

“Allahü teâlâya yemîn ederim ki, üstünlük ve şerefi, mahlûklardan birşey beklememekte buldum. Birgün köpek gördüm. Yanımda bulunan emeği, yemesi için önüne koydum, hiç iltifât etmedi. Ben bu hâline hayret derek, ekmeği ağzına yaklaştırdım. Yine hiç iltifât etmedi. Ya’nî mahlûklardan birşey beklemiyor ve mahlûklardan gelen birşeyi kabûl etmiyordu, o sırada gizliden bir ses duydum, köpeğin, kendisinden daha zâhid olduğu kimseye yazıklar olsun!” diyordu.”

“İnsanların bağlandıkları çok ebepler, vâsıtalar vardır. Bizim sebeblerimiz: îmân ve takvâdır.” Ebü’l-Abbâs hazretleri bundan sonra, “Eğer memleketlerin halkı (küfür ve isyândan vazgeçip) îmân etseler, takvâ sahibi olsalardı (Allahü teâlâdan korksalardı), muhakkak ki, üzerlerine semâdan (yağmur yağdırarak) ve yerden (bitki bitirerek) bereketler açardık. Fakat onlar, peygamberleri yalanladılar. (Küfür ve isyanı) tercih etmeleri sebebiyle biz onları azapla yakalayıverdik.” (A’râf-96) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu.

“Allahü teâlânın bir velî kulu, kendisine eziyet, sıkıntı veren bir kimseye darılsa, o kimse o anda helak olur. Fakat velînin Allahü teâlâyı tanıması, mahlûklara merhameti pek fazla olduğundan, kendisine eziyet ve sıkıntı da verse, bir kimsenin helak olmasını istemediği için, insan ve cinlerden kendisine eziyet verenlerin sıkıntılarına tahammül eder. Kendisine sıkıntı verenlerden hiçbir kimseye de hiçbir zararı dokunmaz.”

“Eğer sana, “Allahü teâlâdan korkuyor musun?” derlerse, “Evet Allahü teâlânın kalbime koyduğu korku miktarınca Allahü teâlâdan korkarım” de!” Allahü teâlâyı seviyor musun? derlerse, yine böyle cevap ver!”

Evliyâdan ba’zılarının, “Velî, yirmi sene müddetle soldaki meleğe hiçbir günah yazdırmadıkça tam velî olamaz” sözü hakkında buyurdu ki: “Bunun ma’nâsı; yirmi sene ondan hiç günah sâdır olmaz demek değildir. Belki de bunun ma’nâsı, günah işlemekte ısrar etmez, günaha devam etmez, günah işlemiş olsa bile, vakit geçirmeden derhal tövbe ve istiğfar ederek o günahı yazdırmaz demektir.”

Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri, “(Ey Resûlüm) deki: “Bu (tevhîde) Allahü teâlâya da’vet benim (me’mûriyetim, apaçık) yolumdur. Ben ve bana (îmân ve tasdik ile) tâbi olanlar basiret üzereyiz.” (Yûsuf-108) meâlindeki âyet-i kerîmede geçen “Bana tâbi olanlar”dan maksadın; “Her husûsta benim gösterdiğim yolda bulunan, bana uyan ve gittiğim yolda gidendir” demek olduğunu bildirmiştir.

Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî hazretleri, evliyâlık yolunda bulunan bir kimsenin, Allahü teâlâya duâ ederek; “Beni her ne sûretle imtihan etmek denemek istersen öyle yap! “dediğini, bunun üzerine kendisine idrar tutukluğu illeti verildiğini, bunun ise tahammülü kalmayıp, yakınlarına; “Yalancı amcanızın (benim), bu dertten kurtulması için Allahü teâlâya duâ edin!” dediğini, ya’nî sabredemediği için kendisini yalancı saydığını

bildirerek, “Bu zât, ilk başta Allahü teâlâya; “Yâ Rabbî; Beni affeyle!” diye yalvarsaydı, daha hayırlı olurdu” buyurdu.

“Zâhid dünyâda gurbettedir. Çünkü onun asıl vatanı âhırettir. Ya’nî o âhırete yönelmiştir. Zahidin dünyâda gurbette olması, kendisi gibi âhırete yönelmiş olanların yok denecek kadar az olup, insanların çoğunun dünyâya dalmış olması sebebiyledir. Kendisi gibi olanlar bulunmadığı için, dünyâda gurbette sayılmıştır.”

“Ben, iki defa doğduğuma yemîn etsem yalan olmaz. Birincisi, herkesin bildiği normal doğum, ikincisi Allahü teâlâyı tanımak yolunda rûhumun yeniden doğuşudur.”

“Allahü teâlâ, Âdemoğlunun bedenini üç kısım yaptı. İnsanın lisânı (dili) bir kısım, uzuvları, a’zâları bir kısım, kalbi de bir kısımdır. Allahü teâlâ bu kısımlardan her birine ba’zı şeyler emredip, bu emirlere uymalarını, vefa göstermelerini istedi. Kalbin vefası, Allahü teâlânın tekeffül ettiği, üzerine aldığı rızık için üzülmemesi, endişelenmemesi, kendisinde; hîle, düzen, oyun, hased gibi kötü düşüncelerin bulunmamasıdır. Lisânın (dilin) vefası, gıybet etmemesi, yalan söylememesi, dünyâsına ve âhıretine yaramıyan fâidesiz ve boş sözler söylememesi, böyle sözlerle vakit geçirmemesidir. A’zâların vefası, (Âdemoğlunun) a’zâ ile, hiçbir zaman herhangi bir günaha koşmaması ve o a’zâlar ile hiçbir kimseye eziyet vermemesidir.”

“Yağcıdan yağ satın alırken, normalinden kıl kadar fazla yağ istiyen, satın aldığı miktardan fazla olarak, satıcının elindeki malda gözü olan kimsenin dîninin kuvveti kıl kadar zayıftır. Bunun gibi, kömürcüden kömür alan kimse, normal alacağı tamam olduktan sonra, “Biraz daha ver!” diyen, ya’nî aldığı ile yetinmeyen, kalanda gözü olan kimsenin kalbi, o kömürden daha karadır.”

“Kâmil kimse, hâlini gizliyebilendir.”

“Bir kimsenin yemeğini yediğiniz zaman, onun yanında birşeyler de içiniz ki, o kimsenin ecri, sevâbı tam olsun. Çünkü Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Suyu olup da, bir mü’mine bir yudum su içiren kimse, sanki İsmâil aleyhisselâmın esîr olan evlâdından yetmiş tanesini azâd eden kimse gibidir.”

“Ârif olanın dünyâsı âhıret için, âhıreti de Rabbi içindir.”

“Vallahi karnıma, asla haram lokma girmedi.”

“Peygamberler, ümmetleri için atıyyedir. Fakat Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz hediyyedir. Hediyye ile atıyye arasında fark vardır. Atıyye muhtaçlara, hediyye ise sevilenlere verilir.”

“Hadîs-i şerîfte doğru olan tüccârın. Peygamberler, sıddîklar, şehîdler ve sâlihlerle birlikte haşrolunacağı bildirildi. Peygamberlerin (aleyhimüsselâm) husûsiyetleri; emâneti eda etmek, nasihatte bulunmaktır, işte doğru olan tüccâr; emâneti eda etmek ve başkalarına nasihatte bulunmak vasıfları ile peygamberlerle birlikte haşrolunur. Zâhir ve bâtın bakımından sıddîklar gibi olduğundan sıddîklarla birlikte haşrolunurlar. Sıddîkların husûsiyetleri odur ki; hem zâhiren, hem de bâtınen safa hâlinde bulunurlar. Şehîdlerin husûsiyetleri odur ki; cihâd ederler. Doğru olan tüccâr ise; nefsi, şeytanı ve hevâsı ile cihâd eder. Bu vasıfları sebebiyle şehîdlerle birlikte haşrolunur. Sâlihlere gelince, onlar, helâli alır, haramı terkederler, doğru olan tüccâr da helâli alır, haramı terkeder. Bu vasıfları sebebiyle sâlihlerle birlikte haşrolunur.”

“Ba’zı kimseler, şu kadar hatim yaptım. Şu kadar rek’at namaz kıldım, şu kadar hac yaptım v.s. derler. Hâlbuki, onlar kötülüklerini, hatâ ve kusûrlarını sayıp onları düşünseler daha hayırlı olur. Ba’zıları da; “Benim, Allah yolunda harcanmış şu kadar senem var” derler. Hâlbuki, “Allahü teâlânın ilminde sa’îdlerden mi yoksa şakilerden miyim? diye düşünmek, ilmine ve ameline güvenmemek lâzımdır.”

“Kulun iyiliği üç şeydedir. Allahü teâlâyı tanımak, nefsini tanımak ve dünyâyı tanımak. Allahü teâlâyı tanıyan ondan korkar. Dünyâyı tanıyan ona düşkün olmaz. Haramlardan, şüphelilerden ve mübahların çoğundan sakınır. Nefsini tanıyan da, Allahü teâlânın kullarına karşı mütevâzi olur.”

Tama’ üç harften (tı, mim ve ayn harflerinden) meydana gelen bir kelime olup, yine üç harften (be, tı ve nûn harflerinden) meydana gelen karın (batn) kelimesi gibidir. Karın; yer, acıkır, yer, acıkır ve bu, hayatta olduğu müddetçe devam eder. Ya’nî hiç doymaz. Bunun gibi, tama’ sahibi olan da hiç doymaz.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 314

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-2, sh. 12

3) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 523

4) El-A’lâm cild-1, sh. 186

5) Tabakât-ül-evliyâ sh. 418

6) Neyl-ül-ibtihâc sh. 64

7) Nefehât-ül-üns trc. sh. 645

8) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1000

EBÜ’L-ABBÂS-I VÂSITÎ (Ahmed bin İbrâhim)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden ve evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ahmed bin İbrâhim bin Ömer bin Ferec bin Ahmed bin Sâbûr el-Fârûsî el-Vâsıtî olup, künyesi Ebü’l-Abbâs’dır. İzzeddîn el-Fârûsî diye tanınır. Aslen, Irak’ta, Dicle nehri kenarında, Vâsıt ile Mezar şehirleri arasında bulunan Fârûs kasabasındandır. 614 (m. 1218) senesi Zilka’de ayında Vâsıt şehrinde doğdu. 694 (m. 1295) senesinde Zilhicce ayının başlarında orada vefât etti.

Ebü’l-Abbâs-ı Vâsıtî (radıyallahü anh), daha çok küçük denecek yaşta ilim tahsiline başladı. Babasından Kur’ân-ı kerîm okumasını öğrendi. İlim öğrenmek için çok seyahatler yaptı. Vâsıt, Bağdad, İsfehan, Dımeşk (Şam) ve başka yerlerde meşhûr âlimlerin sohbetlerinde bulundu. Mekke ve Medine’de uzun zaman kaldı. Hüseyin bin Ebü’l-Hasen bin Sabit et-Tîbî, Ömer bin Kerem ed-Dîneverî, Ebü’l-Hasen el-Katî’î, Ebû Ali Hasen bin ez-Zebîdî, Ebü’l-Müneccâ (veya Ebü’n-Necâib) bin el-Lettî, Enceb bin Ebü’s-Se’âde, Ebü’l-Hasen bin Ravzebe, Ahmed bin Ebü’l-Feth bin el-Meydânî, Hüseyn bin Mahmûd es-Salhânî, İsmâil bin Ebü’l-Yüsr ve daha birçok âlimden ilim öğrendi, hadîs-i şerîf rivâyet etti. Tasavvuf yolunda kendisini, zamanın en büyük evliyâsından olan Şihâbüddîn-i Sühreverdî hazretleri yetiştirip me’zûn etti. Ebü’l-Abbâs-ı Vâsıtî hazretleri, Berzâlî ve başka birçok büyük zâta hocalık etti. Çeşitli yerlerde bulundu. Şam’a geldiğinde, ilim öğrenmek isteyenler, hattâ ilim sahibi âlimler bile sohbetine koştu. Zâhiriyye, Nâsıriyye ve Necibiyye medreselerinde ders verdi. Şam’ın en büyük ve en meşhûr câmisi olan Emeviyye Câmii’nde hatîblik yaptı. Bir zaman sonra oradan ayrılarak Şam kâfilesi ile birlikte hacca gitti. Kitapları pek fazla olduğundan, yanında götüremedi ve birine emânet etti. Haccını yaptıktan sonra Irak kâfilesi ile, Irak’a doğum yeri olan Vâsıt’a döndü. Vefât edinceye kadar orada kaldı. Vâsıt’a geldiğinde kendisine dediler ki: “Önceleri Mekke ve Medine’de bulunuyordunuz. Sonra Şam’a geldiniz. Daha sonra hacca gittiniz. Hacdan sonra da Vâsıt’a geldiniz. O mukaddes yerleri nasıl terk ettiniz?” Bunlara cevaben buyurdu ki: “Rü’yâmda Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizi gördüm. Bana “Vâsıt’a git! Orada vefât edersin ve babanın yanına defn olunursun” buyurdu.” Birgün talebelerini toplayıp; “Haklarınızı helâl ediniz! Sefere çıkmak istiyoruz” dedi. Talebeler hayret edip, başlarını önlerine eğdiler. Bunun üzerine buyurdu ki: “Salı günü Şîrâz’a gitmek üzere yola çıkmak istiyorum. Ama zannediyorum ki, o gün öleceğim ve Şîrâz’a gidemiyeceğim.” Hakîkaten de dediği gün vefât etti.

Ebü’l-Abbâs İzzeddîn el-Fârûsî, tefsîr, fıkıh, hadîs, kırâat, belagat ve diğer ilimlerde çok yüksek âlim idi. İlim öğrenmekte, ilmini arttırmakta çok gayretli idi. Öğrendiği ilmi yaymakta, talebeleri terbiye edip yetiştirmekte pek mahir idi. Hitâbeti çok kuvvetli, sözleri gayet te’sîrli idi. Âbid ve zâhid bir zât idi. Devamlı ibâdetle meşgûl olur, Allahü teâlânın rızâsı bulunmayan bir işe kat’iyyen yaklaşmazdı. İslâmın güzel ahlâkının ve faziletlerinin kendisinde toplandığı çok yüksek bir zât idi.

Birgün İbn-i Hişâm Câmii’nde insanlara namaz kıldırmak için mihraba geçtiğinde, iftitâh tekbîri almadan evvel, sağ tarafına döndü ve “Dışarı çık ve gusl abdesti al!” buyurdu. Kimse çıkmadı, ikinci defa aynı şeyi söyledi. Yine çıkan olmadı. Üçüncü defa söyleyip yine çıkan olmayınca; “Ey Osman! Dışarı çık ve gusl abdesti al!” buyurdu. Bunun üzerine safdan bir kimse çıktı. Dışarı gidip gusl abdesti aldı ve geri döndü. Ebü’l-Abbâs hazretlerinden özür diledi. Osman ismindeki bu kimse sâlih bir zât idi. Anlatıldığına göre bu zât, uykudan uyandığında çamaşırında yaşlık bulmuştu. Bunun gusl gerektirip gerektirmeyeceğini anlıyamamıştı. Nihâyet gusl gerekmiyeceğine kanâat getirip, gusl etmemiş idi. Namaza dururken, Ebü’l-Abbâs hazretleri isim söylemiyerek; “Dışarı çık ve gusl abdesti al!” buyurunca, bu zât, başka birine hitâb edildiğini düşündü. Nihâyet ismi ile söyleyince, kendi hâlinin

guslü icâb ettirdiğini anlayıp çıktı ve gusl abdesti alıp ondan sonra geldi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiîyye cild-8, sh. 6

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 342

3) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1475

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 425

EBÜ'L-BEKÂ UKBERÎ (Abdullah bin Hüseyn)

Fıkıh, tefsîr ve lügat âlimi. İsmi, Abdullah bin Hüseyn bin Abdullah bin Hüseyn Ukberî olup, künyesi Ebü'l-Bekâ, lakabı Muhibbüddîn'dir. 538 (m. 1143) senesinin başlarında Bağdad'da doğup, 616 (m. 1219) târihinde, Rebî'ul-âhır ayının sekizinci Pazar günü yine burada vefât etti. Aslen, Dicle üzerinde bir yer olan Ukberâlıdır. Küçüklüğünde çiçek hastalığı sebebiyle a'mâ oldu.

Kur'ân-ı kerîmi, Ebû Hasen Betâihî'nin yanında okudu. Ebû Hasen bin Batî, Ebû Zür'a Makdisî. Ebû Bekr bin Nükûr, İbn-i Hubeyre el-Vezîr'den (r.aleyhim) hadîs-i şerîf dinledi. Fıkıh ilmini. Kâdı Ebû Ya'lâ es-Sagîr, Ebû Hakîm Nehrevânî'den (r.aleyhim) aldı. Fıkıh ilminde pek yükseldi. O kadar ki, kendisinden önceki büyük âlimler gibi meşhûr oldu. Nahiv ilmini; Ebû Muhammed bin Haşşâb, Ebü'l-Berekât bin Necâh'dan, lügat ilmini, İbn-i Kassâb'dan öğrendi. Muhtelif ilim dallarında çok bilgi sahibi oldu. Her taraftan talebeler ilim almak için onun yanına koştular. Çok kimse kendisinden hâdîs-i şerîf dinleyip, rivâyette bulunmuştur. İbn-i Debîsi, İbn-i Neccâr. Ziya, İbn-i Sayrafi bunlardandır. Ondan icâzet almak sûretiyle de rivâyet edenler de olmuştur. Kemâl Bezzâr bunlardandır. Arabî ilimlerde de çok talebe yetiştirmiştir. Birçok kimse ondan fıkıh ilmini almıştır. Muvaffak bin Sadaka ile Yahyâ bin Yahyâ el-Harrânî bunlar arasındadır.

Ebü'l-Bekâ, Hanbelî fıkhı, lügat, ferâiz ve hesâb derslerini okuttu. Eser yazarken usûlü şöyle idi: Hangi ilimle alâkalı eser yazacaksa, bu sahada yazılmış eserleri ister, talebelerinden birisine huzûrunda okutur, kendisi de dinler, sonra yazacağı şeyler zihninde hazır olunca onları talebelerine yazdırırdı.

Ebü'l-Bekâ, yüksek ilmi yanında, sâlih, dindar bir zât idi. Güzel ahlâk sahibi idi. Mütevâzi idi. Meşgûliyeti çok severdi. Hattâ gece ve gündüz içerisinde, boş geçen bir anlık vakti yoktu. Devamlı ilim ile uğraşırdı. Ya birisi yanında ders okur veya birisi ile ilmî müzâkereler yapar, kitap mütâlâa ederdi. Öyle ki, geceleyin bile zevcesi muhtelif ilimlere âit kitaplardan okuyup, onun da dinlediği anlatılır.

Âlimlerin hakkında buyurdukları: İbn-i Nâsıh (radıyallahü anh): "Ebü'l-Bekâ (radıyallahü anh) Kur'ân-ı kerîm, fıkıh, lügat, nahiv, arûz, ferâiz, hesâb ve birçok sahalarda çok yüksek derecede idi. Muhtelif ilimlere âit meşhûr eserleri vardır. Medresede, meşhûr âlim Ebü'l-Ferec İbni Cevzî'nin asistanı idi. Çok dindar idi. Yanında ezberinden, Sa'lebî'nin "Fasih" adlı eserini, İbn-i Cinnî'nin "Tasrif"ini okudum derdi."

Abdüssamed bin Ebü'l-Ceyş (radıyallahü anh): "Dokuz ilim dalında fetvâ verirdi. Nahiv, lügat, hesâb, ferâiz, cebir, mukâbele, fıkıh. Kur'ân-ı kerîmin i'râbı (harekeleri) Şâzz kırâatlerde zamanında bir tane idi. Onun bu ilimlere dâir küçük-büyük ve orta çaplı birçok eseri vardır."

İbn-i Debîsi (radıyallahü anh); "Ebü'l-Bekâ çeşitli ilimlerde mütehassıs idi. Kur'ân-ı kerîm'in i'râbına, meşhûr kırâatlara, hadîs-i şerîflerin i'râbına, nahiv, lügat ilimlerine âit kıymetli eserleri vardır" demektedir.

İbn-i Neccâr (radıyallahü anh); "Ebü'l-Bekâ'nın (radıyallahü anh) yanında çok eserlerini okudum. Uzun bir müddet onun yanında kaldım. Hadîs ilminde güvenilir, dindar, güzel ahlâk sahibi, mütevâzi bir kimse idi" demektedir.

Eserleri: 1. Tefsîr-ül-Kur'ân, 2. El-Beyân fî i'râb-il-Kur'ân: İki cilddir, matbûdur. 3. İ'râb-üş-Şevâz, 4. Müteşâbih-ül-Kur'ân, 5. Aded-ül-Ây, 6. İ'râb-ül-hadîs, 7. Et-Ta'lîk fî mesâil-il-hılâf: Fıkıh kitabıdır. 8. Şerh-ül-Hidâye li Ebi'l-Hattâb fil-fıkh, 9. El-Merâm fî nihâyet-il-ahkâm, 10. Mezâhib-ül-fukahâ, 11. En-Nâhid fî ilm-il-ferâiz. 12. El-İ'tirâd alâ delîl-üt-telâzum ve delîl-it-tenâfi, 13. El-İstiâb fî ilm-il-hisâb, 14. El-Lübâb fil-binâ vel-i'râb, 15. Şerh-ül-İzâh. 16. Şerh-üt-telkîn fin-nahv; 17. Et-Telhîs fin-nahv, 18. El-İşâre fin-nahv, 18. Ta'lik alâ mufassal-iz-

Zemahşerî. 20. Telhisi ebyât-ı şi’r li Ebî Ali, 21. Tehzîb-ül-insân bi tekvîm-il-lisân ve diğerleri.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 46

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 109

3) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 100, 101

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 85

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 67, 68

6) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 38

7) El-A’lâm cild-4, sh. 80

8) Zeyl-i Ravdateyn sh. 119

9) Tabakat-ül-müfessirîn cild-1, sh. 224

10) Tekmiletü vefeyât-in-nâkile cild-4, sh. 378

11) El-İber cild-5, sh. 61

12) Mir’ât-ül-cinân cild-4, sh. 32

EBÜ’L-BEREKÂT İBNİ ASÂKİR (Hasen bin Muhammed)

Hadîs ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü’l-Berekât olup ismi Hasen bin Muhammed bin Hasen’dir. 544 (m. 1149) yılında Selh kasabasında doğdu.

Meşhûr târih ve hadîs âlimi ibn-i Asâkir’in yeğeni idi. Zeyn-ül-Emnâ lakabı verildi. Ebü’l-Berekât İbni Asâkir denildi. 627 (m. 1230) yılında Şam’da vefât etti.

İlmi ve ibâdetleriyle meşhûr ve ma’rûf olan Ebü’l-Berekât İbni Asâkir, başta amcaları Sâin Hibetullah ve Hâfız Ebü’l-Kâsım olmak üzere, Abdürrahmân bin Hasen Dârânî, Ebü’l-Aşâir Muhammed bin Halîl, Hasen bin Hüseyn, Hadir bin Sibl Hârisî, Ebû Necîb Sühreverdî ve daha birçok âlimden hadîs ilimlerini öğrendi. Pekçok hadîs-i şerîf dinledi. Ebü’l-Kâsım Ali bin Hasen, İbn-i Asâkir’den fıkıh bilgilerini öğrendi. Şafiî mezhebine göre fetvâ verdi. Şam’da Hazîne me’mûrluğu ve Evkaf nâzırlığı yaptı. Nûreddîn Zengî tarafından Şam’da yaptırılan Nûriyye Dâr-ül-hadîsi’nde tâliblerine ilim öğretti.

Pekçok talebe yetiştirdi. Berzâlî, Hâfız Zekî Münzirî, Kemâl bin Adîm, Zeyn Hâlid, Şeref Nablûsî, Ahmed bin Hibetullah bin Asâkir, Ahmed bin İshâk ve daha birçok âlim onun talebeleri arasındaydı.

Allahü teâlânın dînini öğrenmekte, öğretmekte, Allahü teâlânın dînini yaşamakta ve yaymakta zamanının en önde gelen âlimlerinden olan Ebü’l-Berekât Zeyn-ül-Emnâ İbni Asâkir, dünyâya hiç i’tibâr etmez, çok namaz kılar ve devamlı Allahü teâlâyı zikrederdi. Geceyi üçe bölerdi. Üçte birinde Kur’ân-ı kerîm tilâvet eder, Allahü teâlâyı anardı. Üçte birinde uyur, üçte birinde namaz kılardı. Gündüzleri de oruç tutar, ilim öğrenerek ve öğretmekle meşgûl olur, çok namaz kılardı. Çok namaz kılmasından dolayı Seccâd (çok secde eden) diye bilinirdi. Bütün yaptıklarına tövbe eder, devamlı istiğfarda bulunurdu.

Ba’zı kimseler, rü’yâlarında Hazreti Osman’ı gördüler. Resûlullahın (aleyhisselâm) dâmâdı ve halîfesi, iki nûr sahibi Hazreti Osman (radıyallahü anh), Zeyn-ül-Emnâ’ya selâm verdi. Kucaklaştılar. “Ey mü’minlerin emîri, Zeyn-ül-Emnâ’ya selâm mı veriyorsun?” diye sorulunca, “Evet, ona selâm veriyorum. Zîrâ o, ençok tövbe edenlerdendir. Ona Medine hurmalarından bir hurma hediye ettim” buyurdu. Zeyn-ül-Emnâ’nın kardeşi Ebü’l-Fadl, o esnada hacda idi. Hacdan dönünce; “Sana bir paket hurma getirdim” deyip Zeyn-ül-Emnâ’ya verdi ve “Herhalde Hazreti Osman veya Hazreti Ali’nin ağacındandır” dedi. Zeyn-ül-Emnâ, “Muhakkak Hazreti Osman’ın ağacındandır” buyurup, yukarıdaki rü’yâyı anlattı.

Zeyn-ül-Emnâ; “Oruç tutmaya başladığım günden beri, bir hastalık ve benzeri bir sebeble orucumu bozmadım. Ramazan’dan önce veya sonra hastalanırdım. Yetmiş Ramazan oruç tuttum. Hiçbir Ramazan’da hastalanıp orucumu bozmadım” buyururdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 141

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 127

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 123

EBÜ'L-FADL HILÂTÎ (Muhammed bin Ali)

Usûl ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Fadl olup ismi, Muhammed bin Ali bin Hasen'dir. Aslen Hılâtlı olduğu için, Hılâtî nisbet edildi. 675 (m. 1276) yılında Kâhire'de vefât etti.

Yakın çevresinde temel din bilgilerini ve âlet (yardımcı) ilimleri öğrendikten sonra Bağdad'a giden Ebü'l-Fadl Hılâtî, Şihâbüddîn Ömer bin Muhammed Sühreverdî'den ilim öğrendi. Daha sonra Şam'a gitti. Orada Ebü'n-Necâ Abdullah bin Ömer Lettî'nin derslerine devam etti. Birçok âlimin ilminden istifâde etti. Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerinde ve usûl ilminde âlim oldu. Kâhire'ye gitti. Orada kadı ta'yin edildi. Allahü teâlânın dînine hizmet ve O'nun kullarına faydalı olmak için çok çalıştı, öğrenmiş olduğu pek kıymetli ilimleri, birçok kimseye öğretti. Güler yüzü, tatlı dili, güzel ahlâkı, cömertliği, Allahü teâlânın kullarına olan merhameti ile insanlara örnek oldu. Kendisini sevenlere sık sık nasihatlerde bulunurdu. Bu nasihatlerinde, onlara emr-i ma'rûf yapar, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip yapmayanın, Resûlullahın (aleyhisselâm) ahlâkıyla ahlâklanmayanın Cehennem ateşinden kurtulamayacağını anlatırdı.

Pekçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdı. Eserlerinden biri, İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin "El-Vecîz" adlı eserine yazdığı "Kavâid-üş-Şer' ve davâbıt-ül-asl vel-fer" adlı şerhidir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-usûliyyîn cild-2, sh. 80

2) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 417

3) Tabakât-üş-Şafiiyye cild-8, sh. 80

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 7

5) Keşf-üz-zünûn sh. 1411

EBÜ'L-GAYS BİN CEMÎL

Yemen'de yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ebü'l-Gays bin Cemîl olup, lakabı Şems-üş-Şümûs'dur (Güneşlerin güneşi). Doğum târihi bilinmeyen Ebü'l-Gays bin Cemîl, 651 (m. 1253) senesinde Yemen'de vefât etti. Beyt-ül-atâ kabristanına defn edildi. Kabri üzerine Yemen'de benzeri olmayan bir türbe yapıldı. Zühd, vera', takvâ sahibi olan Ebü'l-Gays bin Cemîl'in çok kerâmetleri görüldü.

Ebü'l-Gays bin Cemîl.ümmî idi. Ya'nî okuma ve yazması yoktu. Sohbetlerini, âlimler, fakîhler ve her sınıftan çok kimseler dinlerdi. Gelenlerin zor sorularını en güzel bir şekilde, en anlaşılır tarzda izah eder ve cevaplandırırdı. Bu duruma herkes şaşardı. Ebü'l-Gays hazretleri kaside okumayı kabûl etmez ve kaside okuyanlarla görüşmek istemezdi.

İmâm-ı Yâfiî şöyle anlatır: "Sultânın hizmetçisi, Ebü'l-Gays'ın bir talebesine düşmanlık edip zarar veriyordu. Talebe, birgün bu düşmanlık eden hizmetçiyi dövdü. Bu durum sultâna iletilince, sultan da bu talebenin öldürülmesini emretti ve emir yerine getirildi. Talebesinin öldürüldüğünü duyunca, Ebü'l-Gays bin Cemîl çok üzüldü. Başını önüne eğip bir müddet sessizce durdu. Daha sonra sultânın vefât haberi duyuldu."

Şöyle anlatılır: "Âlimlerden birkaç tanesi, Ebü'l-Gays bin Cemil'i imtihan etmek niyetiyle geldiler. Ebü'l-Gays onlara: "Ey benim kölemin kölesi olmuş kişilere merhaba" dedi. Gelenler şaşırıp kızgınlıkla oradan ayrıldılar ve doğruca büyük âlim Hadramî'nin huzûruna gidip durumu anlattılar. O da; "Doğru söylemiş. Siz öylesiniz, ya'nî siz arzularınıza tâbi, nefsinizin kölesi olmuşsunuz. Nefs ve arzular da Ebü'l-Gays'ın kölesidir. O nefsine tâbi değildir" buyurdu."

Münâvî şöyle anlatır: "Ebü'l-Gays, birgün hocasının evine odun getirmek için ormana gitti. Odunları kesip merkebe yükliyeceği sırada, bir arslan geldi ve saldırıp merkebi yedi. O zaman Ebü'l-Gays heybetlendi ve arslana; "Şimdi bu odunumu sen taşıyacaksın" dedi. Arslan birden sâkinleşti. O da odunları onun sırtına yükleyip şehre geldi. Odunları onun sırtından indirdi ve; "Şimdi kimseye zarar vermeden yerine gideceksin" buyurdu. Arslan geri döndü. Hocası bu durumu öğrenince ona; "Oğlum, sen artık buralarda durma başka yerlere git" dedi. Hocasının bu sözü üzerine, Ebü'l-Gays oradan ayrılarak başka bir beldeye gitti. Orada Ali Ehdel isimli

bir âlimin talebesi oldu. Ondan çok istifâde etti. Ve; “Ehdel hazretlerine dilsiz olarak geldim. O kalb gözümün açılmasına sebeb oldu” dedi. Daha sonra oradan ayrıldı. Talebe yetiştirmeye başladı. Çok kerâmeti görüldü.”

İmâm-ı Yâfiî anlatır: “Ebü’l-Gays’in talebeleri birgün acıktıklarını ve et yemek istediklerini hocalarına arz ettiler. O da; “Falan güne kadar sabrediniz. Alış-veriş için kâfile gelsin” buyurdu. O gün olunca, kâfilenin eşkıyâlarca basıldığı haberini aldılar. Çok geçmeden, eşkiyanın bir kısmı, kâfileden aldıkları ekmekleri diğer birkaç kişi de, kervandan aldıkları öküzü getirip Ebü’l-Gays’a teslim ettiler. Ebü’l-Gays talebelerine; “Şimdi yemek hazırlığını yapınız” buyurdu. Onlarda sofrayı kurdular. Orada bulunan ba’zı kimseler, öküz etinden ve ekmekten yemediler. Yemeğe da’vet edildi iseler de yemekten kaçındılar. O zaman Ebü’l-Gays talebelere; “Siz yiyiniz. Çünkü bu kimseler şüpheli şeyleri yemekten çekiniyorlar” buyurdu. Talebeler yemeklerini yedikten sonra, birisi koşarak Ebü’l-Gays hazretlerine gelerek; “Efendim, bu talebelerinize yemeleri için ekmek yapmıştım. Fakat yolda eşkiyalar onları aldılar” dedi. Arkasından bir kişi daha koşarak gelip; “Efendim, talebelerinizin kesip yemeleri için bir öküz getiriyordum. Fakat yolda eşkiyalar aldılar” dedi. O zaman Ebü’l-Gays, ikisine hitaben; “Sizin, talebelerim için nezrettiğiniz ekmek ve et onlara ulaştı” buyurdu. Orada bulunup da ekmek ve etten yemiyenler, bu durumu öğrenince yemediklerine ve Ebü’l-Gays’ın sözünü dinlemediklerine çok pişman oldular.”

Şöyle anlatılır: “Ebü’l-Gays bin Cemil’in talebelerinden biri, memleketine gitmişti. Orada güzel bir kız gördü ve ona tutuldu. Nihâyet bir akşam tenhâ bir yerde buluştular. O kıza kavuşmayı çok arzu eden genç, birden karşısında hocasını gördü. Kızla kendi arasında bir perde meydana geldi. Talebe derhal toparlanıp tövbe, istiğfar etti ve oradan hemen ayrıldı.”

İmâm-ı Yâfiî anlatır: “Birgün şarkı söylemeyi meslek edinmiş bir kadın, Ebü’l-Gays bin Cemil’in karşısına çıktı. Kadın, Ebü’l-Gays hazretlerini görünce, kendinden geçerek bayıldı. Ayıldığı zaman bunun sebebini anlıyarak, daha önce yaptıklarına tövbe ve istiğfar edip şarkı söylemekten vazgeçti. Ebü’l-Gays’in dergâhında altı ay kadar bir süre talebelerin çamaşırlarını yıkıyarak onlara hizmet etti ve sırtında su taşıdı. Zamanlarını da devamlı ibâdetle geçirdi.”

İsmâil bin Muhammed Hadramî şöyle anlatır: “Uyanık olduğum hâlde çok kere onu karşımda gördüm. Bana nasihat eder ve tasavvuf erbâbında dört hasletin olması husûsunu söylerdi. Söylediği dört haslet şöyle idi: “Tasavvuf erbâbının her işi Allah için olmalı. O’nun rızâsını gözetmelidir, İnsanların ve kendi nefsinin istediği olmamalıdır. Allahü teâlâya giden tek yolda bulunmalıdır. O da nefse uymamakla olur. Yoldaki kadın ve kızlardan çok sakınmalıdır. Çünkü onlar kendilerine bakılmasını isterler. Bu da insanı helâka götürür.”

El-Muhibbî şöyle anlatır: “Kansûh Paşa, büyük bir debdebe içerisinde ordusu ile Yemen’e geldi. Benî-Bahr denilen yerin büyüklerine bu haber ulaşınca, aralarından birini el-Lihye denilen yere gönderip, haber getirmesini istediler. O haberciye tenbîh edip; “Kansûh oradan ayrılınca onu ta’kib et bakalım Atâ’daki Ebü’l-Gays bin Cemil’i ziyâret edecek mi?” dediler. Haberci gidip Kansûh Paşa’yı ta’kib etti. Döndüğü zaman, Kansûh Paşa’nın Ebü’l-Gays bin Cemil’i ziyâret etmediğini söyledi. Oradaki büyükler; “Kansûh Paşa’ya Yemen’de fütuhat kapıları kapandı. Çünkü Ebü’l-Gays hazretlerini ziyâret edip duâ alsa idi. Çok kazançlı olacaktı” dediler.”

Yine İmâm-ı Yâfiî şöyle anlatır: Muhammed bin Ebî Bekr el-Hikemî ve Ebü’l-Gays bin Cemil, Yemen’in evliyâsındandı. Vefâtlarından sonra talebeleri onların kabirlerini ziyârete geldiler ve orada bir müddet kaldılar. O esnada el-Hikemî kabrinden çıktı. Gelenlere nasihatlerde bulundu ve sohbet etti. Daha sonra da Ebü’l-Gays kabrinden elini çıkardı ve onlarla sohbet etti.”

---

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 283

2) Nefehât-ül-üns sh. 640

EBÜ’L-HASEN İBN-ÜS-SABBAG

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ali bin Humeyd (veya Ahmed) bin İsmâil bin Yûsuf el-Kûsî es-Saîdî olup, Künyesi Ebü’l-Hasen’dir. Mısır’da, Nil nehrinin sahilinde bulunan Kûs kasabasındandır. Buna nisbetle Kûsî denilmiştir. Doğum târihi kâtî olarak bilinmemekte olup, 612 (m. 1215)’de başka bir

rivâyette 613 (m. 1216) senesi Şa'bân ayının ortalarında, Mısır'da Nil nehri sahilinde bulunan ve Kûs'a yakın şehirlerden olan Kınâ şehrinde vefât etti. Ders verdiği medresenin bahçesine, hocası Abdurrahim el-Kınâvî hazretlerinin yanına defnedildi. Kabrini ziyâret edip, onun hürmeti için, onu vesile edilerek yapılan duânın kabûl olunduğu çok görülmüştür.

Ebü'l-Hasen el-Kûsî hazretleri, o zamanda bulunan evliyânın en büyüklerinden Abdürrahîm el-Kınâvî hazretlerinin dâmâdı ve en üstün talebesi idi. Zâhirî ve batınî bir çok ilimleri ondan öğrendi. Ayrıca; İbn-i Dakîk-il-Iyd (Muhammed bin Ali el-Kuşeyrî), Ebû Yahyâ bin Şafiî, Ebü'l-Kâsım el-Meragî gibi meşhûr âlimlerin sohbetlerinde bulunup, kendilerinden ilim öğrendi. Kendisinden ise; Ebû Yahyâ, Yûsuf bin Muhammed bin Ali Ebû İshâk bin Adîs, İlmüddîn Ebû Tâhir İsmâil bin İbrâhim bin Ca'fer el-Menfelûtî ve başka âlimler ilim öğrendiler.

Ebü'l-Hasen el-Kûsî hazretleri, hâli ve yaşayışı insanlara örnek fazîletler ve kerâmetler sahibi çok yüksek bir zât idi. Tasavvuf ehli zâtların sohbetlerinde çok bulunurdu. Babası, elbise ve kumaş boyacılığı yapardı. Oğluna da; "Bana yardım etmiyorsun, gidip sûfîlerin sohbetinde bulunuyorsun" diyerek ona kırılıyordu. Birgün Ebü'l-Hasen (radıyallahü anh), boyanacak elbiselerden birini, boyanın içine batırdı. Babası, hiddetlenip; "Ne yaptın? O elbise, o boya ile boyanmayacaktı. Elbisenin sahibine ne cevap vereceğim?" diye çıkıştı. Ebü'l-Hasen, elbiseyi boyanın içinden çıkarınca, o boyanın rengine değil, olması istenilen renge boyanmış olduğu görüldü. Babası, bu hâlden sonra oğlunu serbest bıraktı. Sûfîlerin sohbetlerinde bulunmasına hiç mâni olmadı.

Ebü'l-Hasen bin Sabbag hazretlerinin, talebelerine ders verdiği bir hânegâhı vardı. Hergün ve gecesinde bir defa hânegâha giderek, talebelerinin hâllerini kontrol ederdi. Bir Ramazân-ı şerîfin son gecesi yine hânegâha geldiğinde, talebelerden birisinin ağlamakta olduğunu görüp, sebebini sordu. O talebe şöyle anlattı: "Efendim! Bu gece rü'yâmda, bu gecenin Kadir gecesi olduğunu müşâhede ettim (gördüm). Herkes secde ediyordu. Ben de secde etmek istedim. Ne kadar gayret ettiysem de secde edemedim. Sanki karnımda demirden bir direk vardı ve ben de eğilemiyordum. Bu demir direk, secde etmeme mâni oluyordu." Talebenin bu anlattıklarını dinleyen Ebü'l-Hasen hazretleri, tebessüm edip buyurdu ki: "Evlâdım! Bunun için hüzünlenme! Korkma! O demir bir direk gibi secde etmene mâni olan şey, senin içine bizim tarafımızdan konulmuş bir şeydir. Senin gördüğün o hâl, şeytanî bir hâldir. Eğer sen secde etmiş olsaydın, şeytan senin içine girmek için yol bulmuş olacaktı." Bu sözleri dinleyen talebe; "Bu hâlin böyle olduğunu ben nereden bileyim? Hâl gerçekten bu anlatılan gibi midir?" diye düşündü. Hatırına gelen bu ve bunun gibi şüpheye düşürücü düşünceler içindeyken, Ebü'l-Hasen hazretleri o talebeye: "Ben sana böyle söylüyorum. Yoksa delîl mi istiyorsun?" buyurdu. Bundan sonra da sağ elini uzattı. Talebe gördü ki, hocasının sağ eli, meşrıka kadar uzandı. Sonra sol elini uzattı. O da magribe kadar uzandı. Sonra sağ elini sol eline doğru yaklaştırdı. O kadar ki, iki elinin birleşmesi için arada çok az bir mesafe kalmıştı. Nihâyet iki eli arasında, gördüğüm nûr, insan şeklinde duruyordu. Benim nûr şeklinde gördüğüm o şey, şimdi siyah ve çok çirkin bir şekildeydi ve Ebü'l-Hasen hazretlerine, kendisini bırakması için yalvarıyordu. Ebü'l-Hasen (radıyallahü anh) ellerini biraz daha yaklaştırdı. O elindeki acâib şeyin bağırması, feryadı daha da fazlalaştı. Nihâyet, o iğrenç ve çirkin şekil bir duman hâline geldi. Havada yok olup gitti. Bu hâli müşâhede eden talebenin gönlüne gelen i'tirâz ve şüphe şeklindeki düşünceler de yok oldu.

Ebü'l-Hasen Ali İbn-üs-Sabbag hazretlerinin talebelerinden Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed el-Kureşî (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor: "Ben, Ebü'l-Hasen bin Sabbag'ın hizmetinde bulunuyordum. Memleketim, bulunduğum yere çok uzaktı, ben de dokuz aydır ailemden hiç kimseyi görmemiştim ve kendilerini çok özlemiştim. Kınâ şehrinde, hocam Ebü'l-Hasen hazretlerinin hânegâhında bu düşünceler içinde iken, birden bire hocam bana; "Aile efradını çok özledin değil mi?" dedi. "Evet" dedim. Beni bir odaya götürdü. Gözlerimi kapamamı emretti. Kapadım. Biraz sonra, "Başını kaldır! Gözlerini aç!" buyurdu. Gözlerimi açtığımda, kendimi memleketimizdeki evimin önünde buldum. Hâlbuki, Kınâ şehri ile benim memleketimin arası 15 günlük yol idi. Eve girdim. Çoluk çocuğum ile görüştüm. Bir gün kaldım. Evimdekiler ile beraber iki defa yemek yedim. Anneme de, evin ihtiyâçları için 20 dirhem para verdim. Akşam ezanı okununca evden çıktım. Allahü teâlânın izni ile, bir anda kendimi Kınâ şehrindeki hocamın hânegâhında buldum. Akşam namazından sonra hocam bana iltifât ederek; "Arzu ve iştiyâkın, özlemin geçti mi?" diye sordu. "Evet efendim" dedim. Bir ay sonra hocam

bana tekrar izin verdi. Bu sefer normal olarak, yürüyerek memleketime geldim. Evimdekiler beni görünce çok sevindiler. Önceki gelişimde, kendilerinden habersiz olarak ayrıldığım için beni çok merak etmişler. Hattâ bir yerlerde ölmüş olabileceğimi tahmin etmişler. Ben kendilerinden özür dileyerek lâfı kestim ve hocamın bu kerâmetini kendileri hayâtta iken hiç kimseye anlatmadım."

İlmüddîn İsmâil bin İbrâhim el-Menfelûtî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Birgün hocam Ebü'l-Hasen Ali bin Humeyd hazretleri ile beraber deniz sahilinde bulunuyorduk. Hocam abdest alıyordu. Birden bir feryâd sesi işittik. Bir kargaşalık meydana geldi. Sebebini sorduk. Timsahın, kıyıda durmakta olan bir adamı yakalayıp, denizin içine doğru götürdüğünü söylediler. Baktık, timsah yakaladığı kimse ile beraber, kıyıdan uzaklaşıyordu. Hocam, timsaha "Dur!" buyurdu. Timsah olduğu yerde kaldı. Sonra hocam; "Bismillâhirrahmânirrahîm" diyerek, deniz üzerinde yürüdü. Timsahın yanına vardı. "O adamı bırak!" dedi. Timsah adamı bıraktı. Sonra timsahın üzerine elini koydu ve "Öl!" dedi. Timsah o anda öldü. Sonra o adama "Haydi, kıyıya git" buyurdu. Adam, "Bu kabarık dalgalar arasında kıyıya nasıl giderim?" dedi. Hocam ise; "Sen kıyıya doğru git! Hiçbir şey olmaz. Deniz de sana birşey yapamaz. Çünkü bu yol senin için kurtuluş yoludur" dedi ve kendisi de beraber, yer üzerinde yürüyorlar gibi, deniz üzerinde yürüyerek sahile geldiler. Orada bulunan herkes hocamın bu kerâmetini gördüler. Büyük hadîs âlimlerinden Abdülazîm-i Münzirî hazretleri diyor ki: "Ebü'l-Hasen bin Sabbag (radıyallahü anh) ile 606 (m. 1209) yılında Kınâ şehrinde karşılaştım. Onun bereketli sohbetinde bulunanların hâllerinin değiştiğini, bunun açıkça belli olduğunu gördüm. Talebe yetiştirmekte pek mahir idi. Kendisinden birçok kimse istifâde etti. Allahü teâlâ, onun vâsıtası ile birçok kimseye hidâyet, kurtuluş nasîb etti."

Bir defasında Ebü'l-Hasen hazretleri yedi kişilik yemek hazırlattırdı. Bu yemekten yüz kadar kimse yediler. Yemek hepsine yetti. Hattâ bir miktar da arttı.

İmâm-ı Menâvî hazretleri şöyle anlatıyor "Ebü'l-Hasen Ali bin Sabbag hazretlerini, vefât hastalığında ziyâret ettim. Kendisine; "Sana fakirlik verdik. Şikâyette bulunmadın. Çok ni'metler verdik. Sen onlarla meşgûl olmadın. Hep bizimle meşgûl oldun. Sana belâ ehlinin hâlini veriyoruz ki, öncekiler gibi bunu da hoş karşılayasın ve bela ehline huccet (delîl) olasın" buyurulduğunu söyledi."

Ebü'l-Hasen Ali bin Humeyd İbn-üs-Sabbag'ın (radıyallahü anh) sohbetinde bulunmak ve kendisine talebe olmak için biri geldiğinde, başını önüne eğerek bir müddet düşünür, Allahü teâlânın izniyle, kalb gözüyle o gelen kimsenin Levh-ül-mahfûz'daki hâlini görür, ona göre o kimseyi talebeliğe kabûl eder veya geri gönderirdi.

Yine birgün bir kimse gelerek sohbetinde ve hizmetinde bulunmak istediğini söyledi. Ebü'l-Hasen hazretleri o kimseye; "Bizim yanımızda sana verebileceğimiz bir vazîfe yok. Ancak, istersen her gün bir bağ halfâ (kandırma) otu getirirsen, hizmette bulunmuş olursun" buyurdu. O kimse, "Peki" deyip ayrıldı. Hergün orağını alıp gider bir bağ halfâ otu getirirdi. Bir zaman sonra usanıp, bu işi terketti. Rü'yâsında gördü ki, kıyâmet kopmuş ve kendisi ateşe düşmek üzere idi. Ebü'l-Hasen hazretlerinin hânegâhına getirdiği bir bağ halfânın, ateş ile kendisi arasında set, siper olduğunu gördü. O halfâ bağı kendisini ateşten uzaklaştırdı. Ebü'l-Hasen hazretlerine gelip gördüklerini anlattı. Ebü'l-Hasen (radıyallahü anh); "Biz sana ne dedik? Bizim yanımızda seni ıslâh edecek hizmetin, halfâ taşımak olduğunu söylemedik mi?" buyurdu. Bunun üzerine o kimse istiğfar etti ve aynı hizmetine devam etti.

Rivâyet edilir ki: "Ebü'l-Hasen hazretlerinin türbesine yakın bir yerde, çirkin bir günah işlenmek üzere idi ki, tam bu sırada, Ebü'l-Hasen hazretlerinin kabrinden şöyle bir ses duyuldu: "Ey filân! Bu işi yaparken Allahü teâlâdan haya etmiyor musun?

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 163

2) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 516

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 52

4) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 161

5) Tabakât-ül-evliyâ sh. 452

EBÜ'L-HASEN-İ ŞÂZİLÎ

Evliyânın büyüklerinden, hadîs âlimi ve Şâzilî yolunun ilk rehberi. İsmi, Nûreddîn Ali bin Abdullah bin Abdülcebbâr bin Temîm bin Hürmüz bin Hâtem bin Kusay bin Yûsuf bin Yûşa bin Verd bin Battal Ali bin Ahmed bin Muhammed bin Îsâ bin Muhammed bin Hasen bin Ali bin Ebî Tâlib'dir. Hazreti Hasen soyundan olup. Şerîftir. Künyesi. Ebü'l-Hasen olup. Mâlikî mezhebindendir.

592 (m. 1196)'de Tûnus'da Şâzile kasabasında doğdu. Tasavvuftaki silsilesi Sırrî-yi Sekatî'den gelmektedir. Aynı zamanda bu silsilede bulunan Seyyid Ahmed Rıfâî'ye bağlanmıştır. İskenderiyye'ye gelerek Şâzilîye yolunun esaslarını açıklayıp, neşretti. Doğum yerine nisbetle, "Şâzilî" lakabı ile anıldı. Arabistan'daki Hicaz halkı gibi, buğday tenli ve uzunca boylu idi. Konuşmasındaki fesahat ve tatlılık, açıklık ve vecizlik bakımından, kendisini Hicazlı zannederlerdi.

Doğduğu Şâzile kasabasında ilim tahsili yaptı. Önceleri kimya ilminde uzun çalışmalar ve araştırmalarda bulundu. Bu ilimde iyi yetişmesi için cenâb-ı Hakka yalvararak duâ ediyordu. Bu esnada, aldığı ma'nevî bir işâretle, tasavvuf yoluna bağlandı. Din ilimlerinin hepsinde mütehassıs ve derin âlim oldu. Hepsinin inceliklerine ve sırlarına kavuştu. Tefsîr, hadîs, fıkıh usûl, nahiv, sarf, lügat ilimlerinde ve zamanın fen ilimlerinde de bir tane idi. "Her istediğim zaman, Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) baş gözümle görmezsem, kendimi O'nun ümmeti saymam" buyururdu. 654 (m. 1256)'da vefât etti.

Kendisi anlattı ki: "Bir arkadaşımla bir mağarada bulunuyor ve Allahü teâlânın muhabbetiyle yanmayı ve O'na kavuşmağı istiyorduk. Yarın kalbimiz, açılır, evliyâlık makamlarına kavuşuruz derdik, yarın olunca da, yine yarın açılır derdik. Yarınların sonu gelmiyordu. Birgün birden heybetli bir zât yanımıza girdi. Ona; "Kimsin?" dedik. Abdülmelik'im, ya'nî Melik olan Rabbimizin kuluyum dedi. Anladık ki, evliyâullahdandır. "Nasılsınız?" dedik. "Yarın olmazsa, öbür yarın kalbim açılır diyenin hâli nasıl olur? Allahü teâlâya, sırf Allah için ibâdet etmedikçe, vilâyet ve kurtuluş yoktur" dedi. Bu söz üzerine uyandık ve nereden geldiğini anladık. Allaha tövbe ve istiğfar ettik. Bunun üzerine kalblerimiz Allahü teâlânın muhabbetiyle doldu."

Kendisi anlattı: Seyahatte idim. Bir gece bir tepe üzerinde yattım. Yırtıcı hayvanlar sabaha kadar etrâfımda döndüler. Onlardan hiç korkmadım. Kalbimde, Allahü teâlânın korkusundan başka bir korku yoktu. O geceki ünsiyet (Allahü teâlâya yakınlık) gibi bir üns bulmamıştım. Sabah olunca hatırımdan, Allahü teâlânın üns makamından bana birşeyler verildi, diye geçti. Dereye indim. Çok fazla keklikler gördüm. Ayağımın sesini duyunca, ürküp birden uçtular. Çok korktum. Bana şöyle dediklerini duydum: "Ey Ebü'l-Hasen! Dün gece yırtıcı hayvanlar ile ünsiyet tutmuş idin, bugün sana ne oldu ki, bu keklikler uçunca korktun. Lâkin sen dün gece bizimle idin. Bugün kendi nefsinlesin." Ebü'l-Hasen-i Şâzilî şöyle anlattı: "Bir kere seksenüç gün aç kalmıştım. Hatırıma, sana bu işten nasîb verildi diye geldi. Aniden bir kimse gördüm. Bir mağaradan çıktı. Gayet güzel idi. Güneş gibi parlıyordu ve; "Biz ne iyiyiz, altı ay oldu yemek yemedik ve Hak teâlâya amel arz etmedik. Bir bahtsız seksen gün aç oldu. Hak teâlâya ameli ile nazlanır" diyordu."

Ebü'l-Hasen-i Şâzilî, Allahü teâlânın nihâyetsiz ihsân ve ikrâmlarına kavuşmuş, görünen ve görünmeyen bütün olgunluklara erişmişti. Çok seyahatler yaptı. Bir defasında Irak'a gitmiş ve buradaki âlimlerden Ebü'l-Feth Vâsıtî'nin sohbetinde bulunmuştu. O sıralarda zamânın en büyük evliyâsını arıyordu. Birgün, Ebü'l-Feth Vâsıtî hazretleri ona dönerek; "Sen onu Irak'ta arıyorsun. Hâlbuki aradığın kimse, senin memleketindedir. Oraya dön, orada bulacaksın" buyurması üzerine. Batı Afrika diyarı olan memleketine döndü. İslâm dîninin yüksek makamlarının sahihi olan Şerîf Ebû Muhammed Abdüsselâm İbn-i Meşîş-i Hasenî hazretlerinin, aradığı zât olduğunu anladı, İbn-i Meşîş hazretleri Rabat'daki (Ribâte'deki) bir dağda bulunan mağarada yaşamaktaydı. Ebü'l-Hasen-i Şâzilî, onun huzûruna çıkmak için, dağ eteğinde bulunan çeşmeden gusl abdesti aldı. Kendindeki bütün meziyetleri ve üstünlükleri unutarak, ya'nî tam bir boş kalb ve ihtiyâç ile huzûrlarına doğru yürüdü, İbn-i Meşîş hazretleri de mağaradan çıkmış, ona doğru yürüyordu. Karşılaştıklarında hocası selâm verip, Resûlullah efendimize kadar uzanan nesebini tek tek saydıktan sonra ona; "Yâ Ali, bütün ilim ve amelinizden soyunarak, tam bir ihtiyâç ile buraya çıktınız ve bizdeki dünyâ ve âhıret servetini ve zenginliğini aldınız, buyurdu. Ebü'l-Hasen-i Şâzilî diyor ki: "Onun bu hitabından

sonra, bende fevkalâde bir korku hâsıl oldu. Hak teâlâ kalb gözümü açıncaya kadar mübârek huzûrlarında oturdum. Sohbetlerine devam ettim.” Ebü’l-Hasen-i Şâzilî, hocasının yüksek derecesini bildirirken şöyle buyurdu: “Birgün hocamın huzûrunda oturuyordum. Kendi kendime; “Acaba hocam İsm-i a’zamı biliyor mu?” dedim. Bu düşünce ile meşgûl olurken, o sırada dış kapıda bulunan oğulları, bana bakıp şöyle seslenmişti: “Ey Ebü’l-Hasen-i Şâzilî, şeref ve i’tibâr, İsm-i a’zamı bilmekle değil, belki İsm-i a’zama mazhar olmakladır.”

Ebü’l-Hasen-i Şâzilî’nin hocasına olan teslimiyeti tam ve mükemmel bir hâle gelince, karşılaşacağı birçok sıkıntıları, hocası kendisine haber verdi. Şöyle vasıyyet etti: “Hak teâlâyı bir an unutup gaflette olma. Dilini halkın diline ve kalbini halkın kalbine benzetmekten sakın, bütün uzuvların ile İslâmiyete uy. İslama uygun olmıyan şeylerden sakın. Farzları yerine getirmeye devam et. İşte o vakit Allahü teâlânın veliliği sende tamâm olur. Allahü teâlânın haklarını yerine getirmekten başka hiçbir şeyi halka hatırlatma, İşte o zaman vera’ ve takvâya haram ve şüphelilerden kaçmaya tam uymuş olursun.

Ebü’l-Hasen, Şâzile kasabasında yerleştikten sonra, gerçekten birçok mihnet ve sıkıntılara mâruz kaldı. Hocalarının haber verdiği sıkıntılar açıkça meydana geldi. Sonra İskenderiyye’ye yerleşti. Doğudan ve batıdan binlerce âlim ve hak âşığı ziyâret ve sohbetlerine akın etti. Meselâ devrin büyük âlimlerinden İzzeddîn bin Abdüsselâm, Takıyüddîn bin İbn-i Dakîk-ül-Iyd, Abdülazîm Münzirî, İbn-üs-Salâh, İbn-ül-Hâcib, Celâleddîn bin Usfûr, Nebîhüddîn İbni Avf; Muhyiddîn bin Sürâka ve Muhyiddîn-i Arabî’nin talebesi el-Alem Yasin bunlar arasındaydı. Ayrıca Kâdı’l-kudâd Bedreddîn İbni Cemâ’a dahî sohbetlerine kavuşmakla iftihar ederlerdi. Ebü’l-Hasen-i Şâzilî hazretleri, Ebü’l-Abbâs-ı Mürsî gibi evliyânın büyüklerinden olan birini yetiştirmiştir.

İbn-i Hâcib, İbn-i Abdüsselâm İzzeddîn, İbn-i Dakîk-ül-Iyd, Abdülazîm Münzirî, İbn-i Sâlih ve İbn-i Usfûr gibi büyük âlimler, Ebü’l-Hasen-i Şâzilî’nin meclisinde bulunmak arzusuyla, Kâhire’deki Kemaliye Medresesi’nde, muayyen vakitlerde hazır bulunarak Şifâ ve İbn-i Atıyye kitaplarını okurlardı. Dersten çıktıktan sonra da onunla beraber yaya yürürlerdi.

Ebü’l-Hasen-i Şâzilî; “İzzeddîn bin Abdüsselâm’ın fıkıh meclisi, Abdülazîm Münzirî’nin hadîs meclisi, senin tasavvuf meclisinden daha kıymetli bir meclis yoktur diye bana müjde verildi” buyurdu.

Hızır aleyhisselâm birgün kendisine; “Ey Ebü’l-Hasen! Allahü teâlâ, seni kendisine dost edinmiştir. Kalsan da, gitsen de, O seninle beraberdir” dedi.

Birgün Ebü’l-Hasen-i Şâzilî, zühdden (dünyâya rağbet etmemekten) bahsediyordu. Fakat üzerinde yeni ve güzel bir elbise vardı. O mecliste üzerinde eski elbiseler olan bir fakir vardı. Kalbinden geçirdi ki; “Ebü’l-Hasen hem zühdden anlatıyor, hem de üzerine yeni elbiseler var. Bu nasıl zâhidliktir? Hâlbuki asıl zâhid benim.” Bu kimsenin kalbinden geçenleri anlıyan Ebü’l-Hasen-i Şâzilî, onu yanına çağırarak; “Senin üzerindeki elbiseyi görenler, seni zâhid sanarak hürmet ederler. Bundan dolayı sende bir gurûr, kibir hâsıl olabilir. Hâlbuki benim üzerimdeki elbiseyi görenler, zâhid olduğumu anlıyamazlar. Böylece ben de, hâsıl olacak gurûrdan kurtulurum” buyurdu. Bunu dinleyen o fakir, yüksek bir yere çıkarak oradaki insanlara; “Ey insanlar! Yemîn ederim ki, biraz önce kalbimden Ebü’l-Hasen hazretleri hakkında uygun olmayan şeyler düşünmüştüm. Kalbimden geçeni anlıyarak, beni huzûrlarına çağırıp nasihat ettiler. Şimdi hakîkati anlamış bulunuyorum. Şâhid olunuz ki, huzûrunuzda tövbe istiğfar ediyorum” dedi. Bunun üzerine Ebü’l-Hasen-i Şâzilî o kimseye yeni bir elbise giydirip; “Allahü teâlâ sana seçilmişlerin muhabbetini versin. Sana hayırlar, bereketler ihsân eylesin” diye duâ eyledi.

Ebü’l-Hasen-i Şâzilî, memleketinden İskenderiyye’ye geldiğinde, o zamanın sultânı bir mektûp yazarak kendisini da’vet etti. Sultan, da’veti kabûl edip gelen Ebü’l-Hasen’e çok izzet ve ikram gösterip hürmette bulundu. Sonra İskenderiyye’ye, hürmet ederek uğurladı. Sultâna, bir müddet sonra Ebü’l-Hasen-i Şâzilî hakkında iftiralarda bulundular. Öyle ki, sultan çok kızıp muhâfızına, onu öldürme emrini verdi. Muhafız, İskenderiyye’ye Ebü’l-Haşen’in huzûruna gelip sultanın emrini bildirdi ve; “Efendim, benim size çok hürmetim ve muhabbetim vardır. Sizin, Allahü teâlânın sevgili kullarından olduğunuza inanıyorum. Öyle birşey yapınız ve söyleyiniz ki, sultan bu kararından vaz geçsin” dedi. Bu sözleri dinleyen Ebü’l-Hasen-i Şâzilî dışarı çıktı. Muhafız da onu ta’kib etti. Muhafıza dedi ki; “Şu taşa bakınız!” Muhafız, biraz önce taş olarak gördüğü cismin, şimdi altın olduğunu görerek hayret etti. Taş, Allahü teâlânın izniyle; Ebü’l-Hasen-i

Şâzilî'nin teveccühleri ile altın olmuştu. Muhâfıza; "Bu taşı alıp sultana götürünüz Beyt-ül-mâl hazînesine koysun buyurdu. Muhâfız taşı alıp sultânın huzûruna gitti ve iftirâ durumunu anlattı: Bu hâdise üzerine sultan İskenderiyyeye kadar gelip Ebü'l-Hasen-i Şâzilî'yi ziyâret etti. Özür diledi ve ona pekçok mal ve erzaklar gönderip ihsânlarda bulundu. Fakat Şâzilî hazretleri hiçbir şey kabûl etmeyip, "Biz Rabbimizden başka hiç kimseden birşey istemeyiz buyurdu.

Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretleri buyurdu ki: Mısırda Muhammed Hanefî isminde birisi zuhûr edecek, Bizim yolumuzda olup, meşhûr ve büyük şân sahibi olacaktır. Kırmızıya bakan beyaz benizlidir. Sağ yanağında bir ben bulunur. Gözünün beyazı çok beyaz, siyahı da tam siyahtır. Yetim ve fakir olarak yetişir. Benden i'tibâren beşinci sıradaki halifemiz olur. Gerçekten öyle olmuştur. Vasıfları anlatılan Muhammed Hanefî bu büyükler yolunu Nâsıruddîn İbni Melik'den, o dedesi Şehâbüddîn bin Melik'ten, o Yâkut Arşî'den, o Mürsî'den, o da Şâzilî'den almıştır.

Ebü'l-Hasen-i Şâzilî anlattı: "Ben birgün seyahate çıkmıştım. Kendi kendime dedim ki: "Yâ Rabbî! Sana ne zaman şükür edici bir kul olabilirim." Bu sırada gaybden bir ses geldi ki: "Bana şükür edici bir kul olabilmen için, yeryüzünde senden fazla ni'met verilmiş bir kulun olmadığını düşünmelisin!" Bu sözleri işitince: "Yâ Rabbî! Kendimden fazla, ni'met verilmiş bir kimsenin olmadığını nasıl düşünebilirim? Zîrâ sen, Peygamberlere, âlimlere, pâdişâhlara herkesten çok ni'met verdin" dedim. Bu defa; "Eğer Peygamberlere (aleyhimüsselâm) ni'met verilmeseydi, sen doğru yolu bulamazdın. Âlimler olmasaydı, dinden çıkıp küfre girerdin. Pâdişâhlar olmasa, evinde emîn bir hâlde rahat oturabilir miydin? Bunların hepsi, sana ihsân ettiğim ni'metlerden değil midir?" buyuruldu."

Kendisi anlattı: "Resûlullahı (aleyhisselâm) rü'yâda gördüm. "Yâ Ali! Elbiselerini kirden temizle ki, her nefesinde Allahü teâlânın imdâdına mazhar olasın" buyurdu. Yâ Resûlallah, benim elbisem hangisidir dedim, buyurdu ki; "Allahü teâlâ sana beş hil'at giydirmiştir. Muhabbet, tevhîd, ma'rifet. İmân ve İslâm hil'atlarıdır. Allahü teâlâya muhabbet edene, sevene herşey kolay olur. Allahü teâlâyı tanıyanın gözünde dünyâdan birşey kalmaz. Allahü teâlâyı vahdaniyyetle bilen, O'na hiçbir şeyi ortak koşmaz. Allahü teâlâya inanan, herşeyde emîn olur. İslâmla sıfatlanan, Hak teâlâya âsî olmaz Eğer âsî olursa, af diler. Af dilerse kabûl edilir. Ebü'l-Hasen der ki; bu izâhdan, Allahü teâlânın Kur'ân-ı kelimde meâlen; (Ve elbiseni temizle) âyetinin ma'nâsını anladım.

Buyurdu ki: "Biz Hakla olunca, mahlûkattan hiçbirini görmeyiz. İnsanlık icâbı baksak bile, onlar havadaki ince toz gibi görünür. Dikkatle baksan birşey bulamazsın."

Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretleri, her sene hacca giderdi. Sonuncu defa yola çıktığı sene, talebesine, yanına bir kazma, bir ibrik ve bir de kâfur almasını emretti. Bunları niçin aldırdığını soran talebesine buyurdu ki: "Hamisre"ye varınca anlarsın." Talebesi bilâhare şöyle anlattı: "Hamisre'ye vardık. Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretleri, gusl ederek iki rek'at namaz kıldı. Sonra seccâdede rûhunu teslim etti. Yanlarına aldıkları kazma ile mezar kazılıp ibrikle su taşınıp yıkadıktan sonra, kâfur konup hemen oraya defnedildi. Vefât ettiği yerin suyu tuzlu olduğundan birşey, yetişmezdi. Oraya definlerinden sonra, vücûdlarının bereketiyle o yerin suyu tatlı oldu ve mümbit bir yer hâline geldi."

Kendisi anlatır: Bir gece rü'yâmda Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk'ı gördüm. Bana, "Biliyor musun, dünyâ sevgisinin kalbden çıktığının alâmeti nedir?" diye sordu. Ben de bilmediğimi söyledim. Bunun üzerine; "Dünyâ sevgisinin kalbden çıktığının alâmeti; bulunca vermek, olmayınca kalben rahat olmak" buyurdu.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî anlattı: "Birgün Melekût âlemine (melekler âlemine) çıkarılmıştım. Orada Ebû Midyen hazretlerini gördüm. Arş'ın direklerinden birine tutunmuştu. Ona dedim ki: "Ey Ebû Midyen! Sizin ilminiz ne kadardır ki, buralarda bulunuyorsunuz?" O da, "Ben, yetmişbin çeşit ilme sahibim" dedi. "Kaç tâne makamınız vardır?" dedim. O da; "Benim halifelik makamlarım dört tanedir. Ebdâllik makamında da yedinciyim" dedi. Bunun üzerine ona: "Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretleri hakkında ne biliyorsunuz?" diye sordum. "Şâzilî hazretlerinin ilmi benden çok fazladır. O öyle bir denizdir ki, ona yetişmek mümkün değildir" diye cevaplandırdı.

Ebû Abdullah anlattı: "Ben, Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretlerini çok sever ve her sıkıntımda Allahü teâlâya onu vesîle ederek duâ ederdim. Cenâb-ı Hak da bütün istek ve ihtiyaçlarımı onun hürmetine ihsân eder, verirdi. Birgün Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) rü'yada gördüm. Dedim ki: "Yâ

Resûlallah! Ebü'l-Hasen-i Şâzilî'den râzı mısınız? Ben, her ne ihtiyâcım olursa, onu vesîle ederek Allahü teâlâdan isterim ve bütün ihtiyaçlarım yerine gelir." Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Ebü'l-Hasen benim evlâdımdır. Bütün evlâtlarda babalarının bir cüz'ü bulunur. Her kim ki benim bir cüz'üme temessük ederse (onu vesîle ederse), benim bütünüm ile temessük etmiş olur. Sen Ebü'l-Hasen-i vesile ederek Allahü teâlâdan birşey istediğin zaman, beni vesile ederek Allahü teâlâdan istemiş olursun" buyurdu.

Ebü'l-Abbâs-ı Mürsî onun en büyük talebelerinden idi. Anlattı ki: "Cenâb-ı Hakka yemîn ederim ki, her ne zaman bir felâketle karşılaştım ve müşkilâta uğradımsa, hocam Ebü'l-Hasen-i Şâzilî'yi imdâda çağırıp, kurtuldum. Ey kardeşim, sen de bir sıkıntıya düşersen, hemen onun ismini an ki, kurtulasın. Allahü teâlâ bilir ki, sana doğru bir nasihat veriyorum."

Yine Ebü'l-Abbâs anlattı: "Birgün hocam Ebü'l-Hasen hazretlerinin arkasında namaz kılıyordum. Beni hayretlere düşüren hâller müşâhede ettim. Hocamın vücûdundan o kadar çok ve parlak nûrlar çıkıyordu ki, onlara bakamıyordum."

Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretleri, talebeleri için dâima şu nasihatte bulunurdu. Talebe, din kardeşlerini, arkadaşlarını, son derece merhametle gözetmeli, onlara son derece hürmet etmelidir, insan, içlerinden birini kendisine sohbet arkadaşı seçmeli, bu arkadaş, gaflete düştüğünde, seni uyandırmalı, ibâdette tenbelliğe düştüğünde seni heveslendirmeli, âciz kaldığın yerde sana yardım etmeli ve sen doğru yoldan kaydıkça seni doğru yola çekmeli. Sana nasihat vermeli, kötü harekette bulunduğunda veya bir günah işlediğinde sana uymayıp vaz geçirebilecek vasıflarda olmalıdır. Arkadaşlarına gelebilecek eziyetlere mâni olmalısın. Güzel ahlâk edinip, şefkat ve merhamet üzere bulunmalısın. Hak teâlâya, itaat ve ibâdeti, bu yola hizmeti gözetmeli ve buna sımsıkı sarılmalısın. Lüzumsuz şeylerle gözü meşgûl edip, gönlü dağıtmamalısın. Zira bu, insandaki şehvet kuvvetini arttırır.

Talebesi olan Seyyid Ahmed-i Zerruk, Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretlerinin yolunu şöyle bildirmiştir: "Yolumuzun esâsı beş şeydir: 1. Gizli ve aşikâr, her halükârda Allahü teâlâdan korku hâlinde olmak. 2. Her hâl ve işinde ve ibâdetinde. Peygamberimizin (aleyhisselâm) ve Eshâbının (radıyallahü anh) gösterdiği doğru yola uyup, bid'atlerden, sapıklıklardan sakınmak. 3. Bollukta ve darlıkta, insanlardan birşey beklememek. 4. Aza ve çoğa râzı olmak. 5. Sevinçli veya kederli günlerde cenâb-ı Hakka sığınmak."

"Letâif-ül-minen" isimli kitapta yazıyor ki: "Ebü'l-Hasen-i Şâzilî, yaşadığı zamanda, derecesi yüksek olan büyük zâtların önderi ve alemdârı idi. Tasavvuf ehli için bir sığınak ve bir rehber idi. Hidâyet ehlinin bayrağı ve yol göstericisi idi. İrfân sahibleri için bir zînet ve bu yolun yalnız küçüklerine değil, büyüklerine de üstâd idi. Sırlar âleminde bir Zemzem kuyusu kadar derinliğe sâhibdi. Kutubdu, gavstı. [Kutb-i ebdâl (ya'nî Kutb-i medar) âlemde, dünyâda herşeyin var olması ve varlıkta durabilmesi için feyz gelmesine vesile olur. Her şeyin yaratılması, rızıkların gönderilmesi, dertlerin, belâların giderilmesi, hastaların iyi olması, bedenlerin afiyette olması Kutb-i ebdâlin feyzleri ile olur. İmân sahibi olmak, hidâyete kavuşmak, ibâdet yapabilmek, günahlara tövbe etmek ise, Kutb-i irşâdın feyzleri ile olur. Her zaman her asırda Kutb-i ebdâlin bulunması lâzımdır. Hiçbir zaman bunsuz olmaz. Çünkü âlem bununla nizâm bulmaktadır. Bunlardan biri ölünce, bunun yerine başkası ta'yin edilir. Fakat Kutb-i irşâdın her zaman bulunması lâzım değildir. Öyle zamanlar olur ki, âlem îmândan ve hidâyetten büsbütün mahrûm kalır.] Künyesi Ebü'l-Hasen idi. Kutub olduğuna şehâdet edenler çok idi. Bunlardan biri Ebû Abdullah bin Nu'mân'dır. Bu zâtın şâhidliği delîl olarak yeter. Çünkü kendisi de büyük bir velî idi. Takıyyüddîn bin Dakîk-ül-Iyd: "Ben, cenâb-ı Hakka karşı ma'rifet (Allahü teâlâyı tanımak husûsunda, Şâzilî hazretlerinden ileride olanı görmedim" derdi.

Ebü'l-Hasen-i Şâzilî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Ayzâd isimli Sahrada yolculuk yapıyordum. Hızır aleyhisselâm ile karşılaştım. Bana; "Ey Ebü'l-Hasen! Allahü teâlâ sana lütufda bulundu. Hazerde de seferde de senin arkadaşın var. Ben hep senin yanında bulunuyorum" dedi.

Âriflerden, evliyânın büyüklerinden Mekînüddîn el-Esmer (radıyallahü anh) şöyle anlattı: "Mansûra denilen yerde bir çadırda bulunuyordum. Orada, İzzeddîn İbni Abdisselâm, Mecdüddîn Ali bin Vehb el-Kuşeyrî, Muhyiddîn bin Sürâfe, Mecdüddîn Ahmîmî ve Ebü'l-Hasen-i Şâzilî (r.aleyhim) gibi büyük zâtlar da bulunuyordu. Bu sırada Kuşeyrî kitabı okunuyordu. Orada bulunanlar, sohbet esnasında ba'zı şeyler söyledikleri hâlde, Ebü'l-Hasen hazretleri hiç konuşmuyordu. "Efendim, sizi de dinlemek isteriz" dediler. Ebü'l-Hasen (radıyallahü anh): "Sizler, zamanımızın sâdâtı, büyüklerisiniz

ve sizler de konuştunuz" buyurdu. "Mutlaka bir şeyler söylemenizi istiyoruz" demeleri üzerine; Ebü'l-Hasen hazretleri bir müddet tefekkür edip başını kaldırdı ve herkesin bilmediği, anlamadığı, gizli bilgilerden ince ma'rifetlerden anlatmaya başladı. Sohbet bitip Ebü'l-Hasen (radıyallahü anh) oradan ayrıldıktan sonra, İzzeddîn İbni Abdisselâm (radıyallahü anh) orada bulunanlara; "Bu sözlere iyi kulak veriniz! Bu çok yüksek bir zâttır" buyurdu." Ebü'l-Abbâs anlattı: "Hocam Ebü'l-Hasen ile vefât ettiği sene bir yolculuğa çıkmıştık. Ühmim denilen yere gelince, Ebü'l-Hasen-i Şâzilî bana dedi ki: "Dün gece şöyle bir rü'yâ gördüm. Sanki ben denizde bir gemideydim. Rüzgâr muhtelif yerlerden esiyordu. Dalgalar birbirine vuruyordu. Boğulmamız yaklaşmıştı. Denize karşı; "Ey Deniz! Eğer bana itaatle emrolundu isen, iyilik ve ihsân, Semî' ve Alîm olan Allahü teâlâya mahsûstur. Eğer bundan başkası ile emrolundu isen hüküm Azîz ve Hakim olan Allahü teâlâya mahsûstur" dedim. Bu sırada denizin şöyle dediğini duydum! "İtaat, itaat." Ebü'l-Hasen ile yolculuğumuza devam ederken, yolda vefât etti. Onu Abdâb sahrasında Hamisre'ye denilen yerde defnettik. Sonra başka bir gemiye bindik. Denizin ortasında bulunuyorduk. Deniz, Ebü'l-Hasen'in anlattığı gibi idi. Rüzgâr muhtelif yönlerden esiyor, dalgalar birbiri ile çarpışıyordu. Boğulmamız yaklaşmıştı. Ebü'l-Hasen'in sözünü unutmuştum. Fakat, durumumuz da pek tehlikeli bir hâl almıştı. Bu sırada Ebü'l-Hasen'in sözünü hatırladım. Denize hitaben bin dinar istedin. Keşke, Allahü teâlâdan Ebü'l-Abbâs'ın istediği gibi isteseydin. O, Allahü teâlâdan; kendisini dünyâ düşüncesinden muhafaza buyurmasını ve âhıret azâbından kurtarmasını diledi ve bu dilekleri kabûl oldu" buyurdu.

Ebü'l-Hasen-i Şâzilî hazretleri Buyurdu ki:.

"Kalb huzûrsuzluğuna tutulmamak, eleme uğramamak ve günahlardan temizlenmek istersen, iyi hayırlı işlerini çoğalt."

"Günahların bağışlanması ve başa gelen belâlardan korunmak için en güzel sığınak, istiğfardır." "İlmi arttıkça günahı artan kimse, şüphesiz ki helak içindedir."

"Allahü teâlâya hakkıyla îmân ve Resûlüne tâbi olmaktan daha büyük kerâmet yoktur."

"İki iyilik vardır ki, onlar bulunduğu sürece, çok da olsa kötülüklerin zararı dokunmaz. Biri Cenâb-ı Hakkın kaza ve kaderine râzı olmak, diğeri Allahü teâlânın kullarına iyi muâmele etmek."

"Şu üç şey bir insanda mevcût olursa, ona ilmin asla bir faydası olmaz: 1. Dünyânın fâidesiz şeylerine aşırı bağlılık. 2. Âhıreti hatırdan çıkarmak. 3. Fakir olmaktan korkmak."

"Bana şöyle bir nidâ geldi: Kerâmetimin sende zâhir olmasını istiyorsan, bana ibâdet ve tâate sarıl, isyan etmekden sakın!"

"Resûlullahı rü'yâda gördüm. "Ben, ilmi olanlardanım. Ama senin durumun müsâid olmayınca, Allah katında, benim de sana bir fâidem dokunmaz. Ya'nî şefaatimden fâidelenmek arzusunda isen, amele sımsıkı sarıl" buyurdu."

"En büyük günahlar ikidir: Biri dünyâ sevgisi, diğeri bilmediği bir işin başına isteyerek geçmek."

"Kalbinde dünyâ sevgisi taşıyanın takvâsı yoktur."

"Dünyâdan ve dünyâ ehlinden tamamen uzaklaşmaz isen, velilik kokusunu alamazsın."

"Âlimler meclisindeki usûl ve kâidelerden biri de, menkulat (nakil esâsı) dışında bahis açmamaktır."

"Hizb-ül-Bahr" kitabı meşhûrdur.

Ba'zıları bu kitaba i'tirâz edince, buyurdu ki: "Yemîn ederim ki, bu kitabı harf ve harf Resûlullahın mübârek ağzından, rü'yâda işitip yazdım" "Hizb-ül-bahr" okumak da, dertlerden, sıkıntılardan kurtulmak için pek faydalıdır. Çünkü bunu hazırlayan Ebü'l-Hasen-i Şâzilî büyük velîdir. Dârimî'nin "Müsned"inde Abdullah İbni Mes'ûd (radıyallahü anh) diyor ki: "Evde Bekâra sûresi başından Müflihûn'a kadar beş âyet okunduğu gece, şeytan o eve giremez" Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdular ki: "Bir evde, şu otuzüç âyet okunduğu gece, yırtıcı hayvan ve eşkiya, düşman, sabaha kadar canına ve malına zarar yapamaz: Bekâra sûresi başından beş âyet, Âyet-el-Kürsî başından "Hâlidûn"a kadar üç âyet, Bekâra sonunda "Lillâhi"den sûr sonuna kadar üç âyet, A'râf sûresinde, "İnne Rabbeküm"den "Muhsinîn"e kadar, ellibeşden i'tibâren üç âyet, İsrâ sûresi sonundaki "Kul"den iki âyet, Saffât sûresi başından "Lazib"e kadar onbir âyet, Rahmân sûresinde "Yâ ma'şerelcin"den "Fe izâ"ya kadar

iki âyet, Haşr sûresi sonunda “Lev enzelnâ”dan sûre sonuna kadar, Cin sûresi başından “Şatatâ”ya kadar dört âyet.”

Yedi defa Fâtiha okuyup, dert ve ağrı olan uzva üflenirse, şifâ hâsıl olur. Âyet-i kerîmenin ve duânın te’sîr etmesi için, okuyanın Ehl-i sünnet i’tikâdında olması, harâm işlemekten, kul hakkından sakınması, hâram ve habîs şey yememesi ve içmemesi ve karşılık olarak ücret istememesi, okunanın da i’tikâdının düzgün olması şarttır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakat-ül-evliyâ sh. 458

2) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 79

3) Tabakat-ül-kübrâ cild-2, sh. 4

4) Menâkıb-ı Ebi’l-Hasen Şâzilî Lilfâsi

5) Ebü’l-Hasen-i Şâzilî (Ali Sâlim Ammâr)

6) The Muslim World sene 12 sayı: 179, 257

7) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 137

8) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 278

9) Kevâhib-üd-düriyye

10) Hüsn-ül-muhâdara cild-1 sh. 298

11) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2 sh. 175

12) Ebü’l-Hasen-i Şâzîlî (Doktor Abdülhalim Mahmûd)

EBÜ’L-HASEN KATÎ’Î

Hadîs ve târih âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Ahmed bin Ömer el-Bağdâdî, el-Katî’î’dir. Künyesi, Ebü’l-Hasen’dir. 546 (m. 1151)’da doğdu. 634 (m. 1236) senesinde Bağdad’da vefât etti. Babası onu küçük yaşta ilim öğrenmeye başlattı. Ebü’l-Hasen bin Katî’î; Ebü’l-Abbâs Ahmed bin Muhammed bin Abdülazîz el-Mekkî, Ebû Bekr bin Zâgvinî, Nasr bin Nasr el-Akberi ve Süleymân bin Hâmî eş-Şehâm’dan hadîs-i şerîf dinledi. Bu zâtlardan rivâyet husûsunda zamanının tek âlimidir. Bunlardan başka, Ebü’l-Vakt Abdülevvel bin Îsâ bin Şuayb es-Seczî’den Sahîh-i Buhârî’yi dinledi. Bağdad’da Sahîh-i Buhârî’yi ondan tamamen dinleyip, rivâyet eden son zâttır. Zamanın diğer âlimlerinden de hadîs-i şerîf işitmiş ve bu ilimde çok gayret gösterip çalışmıştır. Ayrıca ilim için çeşitli yerlere gitmiştir. Musul’a gidip, orada bir müddet kaldı. Musul hatîbi Ebü’l-Fadl ve diğerlerinden hadîs-i şerîf dinledi. Şam’da; Muhammed bin Hamze bin Ebü’s-Sakr, Ebü’l-Meâlî bin Sâbir ve diğer âlimlerden, Harran’da; Hâmid bin Ebü’l-Hicr ve diğerlerinden hadîs-i şerîf dinledi. Sonra Bağdad’a döndü. Ebü’l-Ferec bin el-Cevzî’nin derslerine devam etti. Ondan, tasnif ettiği eserlerini ve rivâyetlerini okudu. Beş cüzlük bir târih yazdı.

“Dürret-ül-İklîl fî tetimmet-it-tezlîl” adını verdiği bu eseri, Ebû Sa’d bin Sem’ânî’nin târihine bir zeyldir. “Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile” müellifi İbn-i Receb bu eserden pekçok nakiller yaptığını kaydetmiştir. Ayrıca “Târîh-u Bağdâdîyyîn” adlı bir eseri daha vardır.

Mustensıriyye’deki meşhûr medrese kurulunca, Dâr-ül-hadîs kısmına, Ebü’l-Hasen Katî’î baş müderris olarak ta’yin edildi. Talebelere fevkalâde fâideli olmuştur. Bir müddet de Kâdı’l-kudât’ın yanında hizmet etmiştir. Kendisinden; ed-Debîsî, İbn-i Neccâr, es-Seyf, İbn-ül-Mecîd, İzzeddîn Fârûsî, Ebrakûhî ve diğerleri rivâyette bulunmuşlardır. Ondan icâzetle rivâyette bulunan son âlim, Ebü’l-Abbâs Ahmed bin Ebû Tâlib bin Şahne’dir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 303

2) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh. 46

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 212

4) El-A’lâm cild-5, sh. 321

5) Târihu ulemâ-i Mustansıriyye cild-1, sh. 324

6) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 162

EBÜ'L-KÂSIM EL-KABBÂRÎ (Muhammed bin Îsâ)

İskenderiyye'de yetişen evliyânın büyüklerinden ve Mâlikî mezhebi âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Îsâ bin Yahyâ el-Kabbârî el-İskenderî'dir. Ebü'l-Kâsım künyesi ve "Kabbârî" nisbeti ile meşhûr oldu. Doğum târihi belli değildir. Sâlih bir zât olup, ibâdetinin, zühd, vera' ve takvâsının çokluğu ile tanınırdı. 662 (m. 1264) senesi Şa'bân ayında İskenderiyye'de vefât etti.

Dünyâ malına gönül bağlamazdı. Kendisine âit bir bahçede, tek başına zirâatle meşgûl olurdu. Yetiştirdiği mahsûlden yerdi. Haram olan şeyi yemek korkusundan, mübah olan şeylerin çoğunu yemekten son derece sakınırdı. Bahçesini ekip dikerken de, vera'dan hiç ayrılmazdı. Şöyle anlatılır: "Ebü'l-Kâsım el-Kabbârî, bahçesindeki ağaçların altında bir meyva gördüğünde, onun kendi ağacından düştüğünü görmediği için, belki başkasının ağacından düşen bir meyva olduğunu düşünerek yemekten sakınırdı. Hattâ öyle ki, o meyveyi başkasının ağacından bir kuşun getirebileceğini söyler de, onu yemekten sakınırdı."

Hâfız Şihâbüddîn İbni Şâme anlatır: "Ben 628 (m. 1230) senesinin sonlarında, bir cemâatle birlikte tesadüfen onunla karşılaşıp buluştum. Merkebi ile İskenderiyye'deki haliçten su taşıyarak bahçesini suluyordu. O sırada Haliçin suyu azdı. İşini tamamlayıncaya kadar oturduk. Bize bahçesinden meyvalar getirdi. Kendisini ziyârete gelen sultanlara ve başkalarına böyle yapmak âdeti idi."

İbn-i Hılligân ve Kâdı Abdülmecîd bin Halîl, onun hakkında şöyle anlatırlar: "Onun vefâtı Şa'bân ayının altıncı günü idi. Onun terekesinde bulunan eşyalarının herbiri, o kullanmıştır diye elli dirheme kadar alıcı buluyordu. Onun devamlı abdest aldığı bir ibriği, insanlar arasında müzayede (açık arttırma) ile yirmibin dirheme satılmıştı. Bununla bereketlenmeyi ümîd ederek bu kadar fiyat vermişlerdi."

Ebü'l-Abbâs hazretlerine âit şöyle bir garîb hâdise anlatılır "Kendi hizmetini gören hayvanını bir adama elli dirheme satmıştı. Bu paraları da dolabındaki diğer paraların içine koydu. Hayvan, günlerce hiçbir şey yemeden, o adamın yanında kaldı. Adam da, bu hayvanı Ebü'l-Abbâs'a getirip durumunu haber verdi. Şeyh hazretleri ona; "Sen ne yapıyorsun?" diye sordu. "Vâlinin konağında, rakkâslık yapıyorum. Ya'nî çalgı çalıp bir takım oyunlarla onu eğlendiririm" dedi. Bunun üzerine Şeyh hazretleri; "Bizim hayvanımız haram olan şeyi yemez" deyip, parasını ve dolabındaki diğer paraları da adama verdi. Hayvanını da geri aldı. Paralarının tamâmını vermesi; ona, rakkasın şüpheli paralarının karışmış olmasıydı, insanlar, bu paralardan herbir dirhemi, üç dirhem karşılığında rakkastan satın aldılar. Çünkü onunla bereketlenmek istiyorlardı."

Onun tercüme olan bir eseri vardır. Bu eseri, Nâsırüddîn bin Münîr te'lîf etmiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-evliyâ cild-1, sh. 319, 320

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 312

3) Zeyl-i Ravdateyn sh. 231

4) El-A'lâm cild-6, sh. 323

5) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 520

EBÜ'L-MUTARRİF MAHZÛMÎ (Ahmed bin Abdullah)

Usûl, kelâm, hadîs ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi, vâ'iz. Künyesi Ebü'l-Mutarrif olup ismi, Ahmed bin Abdullah bin Umeyre'dir. 580 (m. 1184) yılında Endülüs şehirlerinden Belensiye yakınlarındaki Şukûr adasında doğdu. Şukûri, Belensî ve Mahzûmî nisbet edildi. Endülüs'ün İbn-ül-Cevzî'si denildi. Ebû Mutarrif Mahzûmî ve İbn-i Umeyre diye tanındı. 658 (m. 1260) yılında Tunus'ta vefât etti.

Doğum yeri olan Şukûr adasından Belensiye'ye gitti. Orada ilim öğrendi. Ebü'l-Hattâb Ahmed bin Muhammed bin Vâcib, Ebü'r-Rabiî, Ebû Ali Ömer Şülviyyîn, Ebû Muhammed bin Süleymân bin Havtillâh, Ebû Abdullah bin Nûh, Ebû Ömer Ahmed bin Hârûn ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Gırnata'ya gitti. Ebû Bekr Azîz bin Abdullah bin Abdülmelik'le sohbet etti. Mersiye şehrine kadı ta'yin edildi. Daha sonra

Endülüs’ten ayrılıp Tunus’a gitti. Ebü’l-Fütûh Nasr bin Ebü’l-Ferec Husrî’nin derslerinde bulundu. Ahmed bin Muhammed İbni Gammâz’dan ilim öğrendi. Edebiyat, Arabî ilimler, fıkıh bilgileri ve hadîs ilminde ilerledi. Endülüs’e dönüşünde Şukûr adasına gitti. Daha sonra Şâtıbe’ye kadı ta’yin edildi. Arkasından Mayorka’ya nakledildi. 627 (m. 1229) yılında buradaki vazîfesine devam etmekte ve “Kitab” ismi verilen Mayorka târihi ile ilgili eserini yazmaktaydı. Daha sonra Belensiye’ye gitti. Orada dokuz sene kaldı. Müslümanların oraları acı bir şekilde terketmelerine şahit oldu. Daha sonra tekrar Mayorka’ya gitti. Merrâkûş’e geçti. Muvahhidî hükümdârı Ebû Muhammed Abdülvâhid Reşîd’in hizmetinde çalıştı. Bir ara Dîvân-ı inşâ kâtibliği verildi. Hilâne şehrinde Ribât-ül-Feth’de kadılık yaptı. Reşîd’in yerine Ebü’l-Hasen Ali Mu’tezid geçince, onu Mıknasa’ya kadı ta’yin etti. 640 (m. 1242)’da Mu’tezid’in katledilmesi üzerine, Mıknasa’dan Afrikıyye’ye (Tunus’a) gitmek niyetiyle ayrıldı. Sebte’ye gitti. Merînîlerden arkadaşlarıyla karşılaştı. Sebte’den Afrikıyye’ye doğru yola çıkıp Bâceye’ye 645 (m. 1257)’de ulaştı. Veliahd Ebû Yahyâ Zekeriyyâ Hafsî tarafından karşılandı. Bâceye’ye yerleşti. Orada kırâat dersleri verdi. Emîr Ebû Zekeriyyâ Hafsî onu Tunus’a da’vet etti. Orada sâlih ve zâhid kimselerle, Allahü teâlânın dostlarıyla sohbet etti. Vefâtına kadar orada kaldı.

Birçok talebe yetiştirdi. Başta oğlu Ebü’l-Kâsım olmak üzere, Ebû İshâk Telemsânî, Ebû Ca’fer bin Zübeyr, Ebü’l-Hasen Tâhir bin Ali Şukûrî, Ebû Bekr Abdullah bin Hattâb, İbn-i Ebbâr ve daha birçok âlim onun talebeleri arasındaydı.

Yazmış olduğu eserlerden ba’zıları şunlardır: “Et-Tıbyân fî ilm-il-kelâm,” “Redd-i Kitâb-il-meâlim fî usûl-il-fıkh”, “Et-Tenbîhât âlâ mâ fit-tıbyân min-et-temvîhât”, “İhtisar min târih servet-il-Meridîn”, “El-Fîh-ül-kasî fil-feth-il-kudsî” ve “Mecmû-i resâil.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 46

2) Tabakât-ı Usûliyyîn cild-1, sh. 203

3) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 319

4) Terâcim-ül-müellifîn-it-Tunûsiyyîn cild-3, sh. 433

5) El-A’lâm cild-1, sh. 159

6) Mu’cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 299

EBÜ’L-YÜMN KİNDÎ (Zeyd bin Hasen)

Hadîs, kırâat, nahiv, edebiyat ve Hanefî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebü’l-Yümn olup ismi, Zeyd bin Hasen bin Zeyd bin Hasen bin Sa’îd bin İsme bin Humeyr bin Hâris’tir. 520 (m. 1126) yılında Bağdad’da doğdu. Aslen, Kûfe’nin Kinde mahallesinden olduğu için Kindî, Bağdad’da doğduğu için Bağdadî nisbet edildi. Tâcüddîn lakabı verildi. 613 (m. 1217) yılında Şam’da vefât etti. Şam yakınlarındaki Kâsiyûn dağına defnedildi. Küçük yaşta ilim ta’lîmine başlayan Ebü’l-Yümn Kindî, daha yedi yaşında iken Kur’ân-ı kerîmi baştan sona ezberledi. On yaşında iken kırâat ilmine dâir yazılan bilgileri öğrendi. Zamanının en meşhûr kırâat âlimlerinden ders aldı. Sıbt-ı Ebû Mensûr Hayyât diye meşhûr olan Ebû Muhammed Abdullah bin Ali’den, Ebû Se’âdât İbni Secerî, Ebû Mensûr Cevâlikî ve Ebû Muhammed İbni Haşşâb gibi âlimlerden kırâat, lügat ve Arabî ilimleri öğrendi. İbn-i Nasır, İbn-i Semerkandî, Enmâtî, Sa’d-ül-Hayr, Muhammed bin Abdülbâkî Ensârî, Mâristan kadısı Ebû Mensûr Kazzâz, Ebü’l-Kâsım İbni Asâkir, Ebû Mensûr İbni Hayrûn, Ebû Bekr Hatîb-i Musul, Ebü’l-Fadl Muhtedîbillâh ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Sıbt-ı Ebû Mensûr Hayyât, onun üzerinde büyük ihtimâm gösterdi. Kırâat-ı aşerenin tamâmı hakkındaki bilgileri, on yaşında iken öğrenip ezberledi. Ebü’l-Yümn Kindî’ye kadar böyle bir kimse çıkmamıştı. 563 (m. 1167) yılında Bağdad’dan ayrıldı. Haleb’e yerleşti. Anadolu’ya seyahat etti. Önceleri Hanbelî mezhebinde idi. Hanefî mezhebi üzerinde daha çok bilgi sahibi olunca, Hanefî mezhebine tâbi olup, fetvâ verdi. Mısır’a gitti. Oranın ahâlisi ve Sultan Selâhaddîn’in yeğeni İzzeddîn Ferruhşâh bin Şehinşâh’dan hürmet ve iltifât gördü. Sonra Ferruhşâh’ın oğlu Melik-ül-Emced’in yanına Ba’lebek’e gitti. Ferruhşâh’a ve kardeşi Hama vâlisi Takıyyüddîn Ömer bin Şehinşâh’a müşavirlik yaptı. Şam’a gitti. Oranın ahâlisi tarafından kendisine büyük alâka gösterildi. Melik-ül-Muazzam Îsâ, kendisinin evine kadar gelerek ders alırdı. Çok mal sahibi oldu. Bunlarla Şam’daki Emevî Câmii’nde çok büyük bir kütüphâne kurdu. Müslümanların istifâde etmesini sağladı, insanlara çok cömert davranır, Allahü teâlânın rızâsı için fakirlere bol bol sadaka dağıtırdı. Allahü teâlânın dînine hizmet için durmadan çalıştı. Şam’da Emevî Câmii’nde ve

Kâsiyûn'daki medresede ders verirdi. O vefât ettiği zaman insanlar, kırâat ve hadîs ilimlerinde çok şey kaybettiler. Çünkü o, Musul hatîbi Kâdı Ebû Bekr'den en son işiten idi. Kâdı Ebû Bekr de, Cevherî'den en son işitendi. Cevherî ise, Katî'î'den işitenlerin en sonuncusu idi. Katî'î'de, Kerîmî'den işitenlerin en sonuncusu idi. İnsanlar kırâati ondan ta'lim eder, hadîs-i şerîfi ondan öğrenirler, fetvâyı ona sorarlardı, ilim sahibi ve âlimleri seven kimselerden meydana gelen Eyyûbî sultanları ve kumandanlarına yardımcı oldu. Onlara nasihatlerde bulunup, İslâmiyete ve müslümanlara daha çok hizmet etmelerine vesile oldu. Onların istikbâlde mühim mevkiler işgal edecek olan çocuklarını terbiye edip, yetiştirdi. Resûlullahın (aleyhisselâm) güzel ahlâkıyla ahlâklanmaları, bütün niyetlerinin Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için olmasına gayret etti. Müslümanlara ve talebelerine nasihatlerinde, i'tikâdlarını, Selef-i sâlihînin bildirdiklerine göre düzeltmelerini söyler. Allahü teâlânın dînini iyi öğrenerek O'nun emir ve yasaklarına tâbi olmalarını sık sık hatırlatırdı. Devamlı güler yüzlü ve tatlı dilliydi. Herkese karşı çok merhametli ve alçak gönüllü idi. En fakirinden sultânına kadar herkese kapısı açıktı. Çok güzel Kur'ân-ı kerîm okurdu, insanlar, onun Kur'ân-ı kerîm kırâati esnasında kendilerinden geçerlerdi.

Talebelerinden Cemâleddîn Ahmed bin Abdullah anlatır: "Ben de Tâcüddîn Ebü'l-Yümn Kindî'den kırâat okuyanlar arasındaydım. Birgün biz Kur'ân-ı kerîm kırâat ederken; Eyyûbî sultânı Melik-ül-Muazzam Îsâ içeri girip oturdu. Biz okumayı kesip sustuk, Ebü'l-Yümn Kindî, Melik-ül-Muazzam Îsâ'ya dönerek; "Senin için, senin okuman için sustular ve kırâatlerinden feragat ettiler" dedi. Îsâ Eyyûbî; "Hayır! Vallahi olmaz. Kırâat, melikliğe, sultanlığa bakmaz, sırası gelen okur. Onlar okumalarını tamamlasınlar" dedi. Hocamız Kindî, bize devam etmemizi emretti. Biz de kırâatimizi tamamladık. Talebeleri arasında eşit ve adâletli davranırdı. Sultanla köylüyü, fakirle zengini ayırd etmezdi. Bu yüzden kırılabilecek kimselerin kalbini de göstermiş olduğu inceliklerle râzı ederdi. Gelenlere, ihtiyârlığından dolayı kalkıp karşılayamadığını söyler, affını istirhâm ederdi. Daha sonra gelen âlimler tarafından sadûk (hadîsde doğru) ve güvenilir olduğu kabûl edilen Tâcüddîn Ebü'l-Yümn Kindî, pekçok talebe yetiştirdi. Talebeleri, zamanlarının en büyük âlimleri idi. Melik-ül-Muazzâm Îsâ, Şeyh-ül-Müverrih Sıbt İbn-il-Cevzî Yûsuf bin Kızoğlu, Ba'lebek vâlisi Melik-ül-Emced, Ferruhşâh bin Şehinşâh Eyyûbî, Ebû Hafs bin Kavvâs, Ebû Hafs Akîmî Alâmüddîn Sehâvî ve daha birçokları onun talebeleri arasındaydı.

Birçok kıymetli eserin müellifi olan Ebü'l-Yümn Kindî'nin bilinen en mühim eseri, harf sırasıyla hocalarının hayatlarını ihtivâ eden "Mu'cem" idir. "İthâf-üz-zâir ve etrâf-il-mukîm vel-müsâfir", "Şerh-ül-Hutâb ü İbn-i Nübâte", "Haşiye alâ şerh-i dîvân-il-mütenebbî li-Abdülkâdir Halebî", "Nitf-ül-lehiyye min İbn-i Dahiyye", "Dîvân-ı şi'r" adlı kitaplar onun eserlerinden ba'zılarıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Ravdateyn sh. 95

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 71

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 339

4) Bugyet-ül-vuât cild-1, sh. 570

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1402

6) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 54

7) Mu'cem-ül-müellifîn cild-4, sh. 189

EBÛ MUHAMMED ABDULLAH BİN EBÜ'L-HASEN

Hanhelî mezhebi fıkıh âlimlerinin, büyüklerinden. İsmi Abdullah bin Ebü'l-Hasen bin Ebü'l-Ferec el-Cübbâî, et-Trablûsî eş-Şâmî olup, künyesi Ebî Muhammed'dir. 521 (m. 1127) senesinde Trablus köylerinden Cübbe'de doğdu. Doğumunun, 510 ve 520 yıllarında olduğuna dâir rivâyetler varsa da kendisi, doğumunun takriben 521 senelerinde olduğunu söylemiştir. 605 (m. 1208) senesi Cemâzil-âhır ayının üçüncü günü İsfehan'da vefât etti. Behâüddîn Hasen bin Ebü'l-Heycâ'nın hânegâhında defn olundu.

Abdullah bin Ebü'l-Hasen (radıyallahü anh), Trablus'a bağlı Büşrâ nahiyesinin Cübbe isimli köyünde hıristiyan bir ailenin çocuğu olarak dünyâya geldi. Babası, o civarda hıristiyan âleminin tanınmış âlimlerinden idi. Abdullah bin Ebü'l-Hasen'in iki kardeşi daha vardı ve kendisi en küçükleri idi. Babaları

vefât edince, oğullarından birinin onun gibi yetişmesi ve onun yerine geçmesi için teşebbüs ettiler. Anneleri, çocuğa ders verecek muallime; "Büyük oğlum, arazîmizi ekip biçer, bizi geçindirmek için çalışır, para kazanır. Ortanca oğlum yanımızda bulunur. Küçük oğlum okumaya gitsin" dedi. Muallim de; "Ama bu çok küçük. Buna ilim öğretilemez. Ortanca kardeşi işâret ederek, bu ise ilim öğrenir, âlim olabilir" dedi. Muallimin maksadı; babalarının yerine, çocuklardan en müsait olanı yetiştirip, ölen meşhûr âlimlerinin yerini doldurmaktı. Nihâyet onu alıp ilim öğretmeye başladı.

Allahü teâlânın hikmeti, o sırada bunların memleketinde ba'zı harbler meydana geldi ve bunlar da o köyden ayrılıp başka bir köyde yerleştiler. Yeni yerleştikleri köyde müslümanlar da vardı. Hıristiyan ailenin küçük oğlu Abdullah, müslümanların güzel hâllerine sanki âşık olmuştu. Kur'ân-ı, kerîm okumalarını dinliyor ve dinledikçe de ağlıyordu. Birgün müslümanların bulunduğu yere girdi ve müslüman oldu. Bu sırada henüz onbir yaşında idi. Ailenin geçimi için çalışan para kazanan büyük kardeşleri, o sırada devam etmekte olan harbe katılmıştı. O da orada müslüman oldu ve cephede müslümanların tarafına katılıp, çarpışırken şehîd oldu. Nihâyet diğer kardeşi de müslüman oldu.

Ebû Muhammed Abdullah (radıyallahü anh), müslüman olduktan kısa bir zaman sonra, Kur'ân-ı kerîmin hıfzını (ezberlenmesini) tamamladı, İlim öğrenmek aşkıyle yollara düştü. 540 (m. 1145) senesinde Bağdad'a geldi. İlim, ma'rifet, feyz ve berekât kaynağı olan Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin huzûru ve sohbeti ile şereflendi. Oradan Şam'a geldi. Birisi, kendisini esîr edip zincire vurdu. Bu hâli gören ba'zıları bu çocuğu merak ettiler. Kur'ân-ı kerîmi çok güzel okuduğunu, Hanbelî mezhebinde çok bilgili olduğunu görünce, Zeynüddîn Ali bin İbrâhim bin Necâ el-Hâfız hazretlerine gidip; "Bu çocuk Kur'ân-ı kerîmi ezberlemiş, bilgili, hayırlı birisi, biz bunun efendisinden satın alınıp azâd edilmesini istiyoruz" dediler. O da kabûl etti. Abdullah, efendisinden satın alınıp ezâd edildi. Serbest bırakıldı. Sonra Şam'dan yola çıkıp Hemedan'a geldi. Orada Hâfız Ebü'l-Alâ el-Hemedânî ile karşılaştı. Onun yanında kaldı. Kendisinden ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf dinledi. İlim öğrenmek için İsfehan, Mısır ve başka yerlerde bulunup, meşhûr âlimler ile görüştü. Sonra Bağdad'a gelip, tekrar Seyyid Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Sohbetlerinden ayrılmayıp, çok istifâde etti. İbn-ün-Nâsır el-Irmevî, Sa'îd bin el-Bennâ, Ebü'l-Hayr el-Bağbânî veya Bağyân, Mes'ûd es-Sekafî, Ali Ebû Hâkim en-Nehrevânî Ebû Muammer el-Ensârî ve başka birçok âlimden ilim öğrendi. Hanbelî mezhebi âlimlerinin büyüklerinden ve zamanındaki hadîs, fıkıh ve kırâat âlimlerinin önde gelenlerinden oldu.

İbn-ül-Halîl Ebü'l-Hasen el-Katî'î, Muvaffaküddîn el-Makdisî, Ziyâüddîn, İbn-ün-Neccâr, Muhammed bin Mahmûd ve başka âlimler kendisinden ilim öğrenip rivâyetlerde bulunmuşlardır.

Abdullah bin Ebü'l-Hasen (radıyallahü anh), ilim, fazilet ve hayırda meşhûr olup tanınmıştır. Talebelerinin büyüklerinden Muvaffaküddîn el-Makdisî (radıyallahü anh); hocasından, hürmet ve edeble bahsetmekte, onun sâlih bir zât olduğunu bildirmektedir. Her işinde zühd, salâh (doğruluk) ve hayır üzere idi. Bütün işlerinin dînin emirlerine uygun olmasına çok gayret eder, dünyâya meyl etmezdi. Kendisinden çok güzel hâller ve kerâmetler bildirilmiştir. Çok hayır ve hasenat sahibi idi.

Talebelerinden İbn-ün-Neccâr (radıyallahü anh) şöyle anlatıyor "Birgün hocam, ihlâs, riya ve ucb hakkında sohbet ediyordu. Ben de orada bulunuyordum. Bir ara, "Ucb (yaptığı ibâdetleri güzel görüp, kendini beğenmek) hastalığından kurtulmak acaba nasıl mümkün olur?" diye hatırıma geldi. Tam o anda, hocam bana dönerek iltifât etti ve; "Herşeyi, seni hayırlı amel yapmaya muvaffak kılan Allahü teâlâdan görürsen, O'ndan bilirsen ve nefsini de kötülüklerden temizlersen ucbdan kurtulmuş olursun" buyurdu."

"Ebü'l-Ferec İbn-ül-Hanbelî diyor ki: "Abdullah bin Ebü'l-Hasen el-Cübbâî'nin (radıyallahü anh) hatırı, hürmeti, Bağdad'da gayet fazla idi. İsfehan'a gittim. Orada da kendisine çok hürmet edildiğini gördüm. Çok kimselerden onun kıymetini, mertebesinin yüksekliğini bildiren sözler işittim. Sokakta yürüdüğü zaman, herkes kendisine alâka gösterir, oturanlar ayağa kalkardı, insanı Allahü teâlâya kavuşturan evliyâlık yolunda ilerlemek için çok çalışır, çok gayret ederdi. Hep Allahü teâlâyı hatırlar, O'nu hiç unutmazdı."

Cübbâî hazretleri rü'yâsında Peygamber efendimizi görüp şöyle anlatır: "Yâ Resûlallah! Kur'ân-ı kerîm okuyana sevâb verilir (değil) mi?" dedim. Resûlullah (aleyhisselâm); "Evet" buyurdu. "Yâ Resûlallah! (Ma'nâsını) anlasa da anlamasada

mı (sevâb verilir?)" dedim. "(Evet) Anlasa da, anlamasa da" buyurdu.

Ebû Muhammed Abdullah bin Ebü'l-Hasen el-Cübbâî (radıyallahü anh) kendisine gelene kadar bütün râvîleri zikrederek bildirdiğine göre, Hazreti Ebû Hüreyre şöyle anlattı: "Bir kimse başka bir köyde bulunan bir kardeşini (dostunu) ziyârete gidiyordu. Allahü teâlâ o kimseye bir melek gönderdi. Melek o kimseye; "Nereye gidiyorsun?" diye sordu. O da; "Filân din kardeşimi görmeye gidiyorum" dedi. Melek; "Onun sana bir iyiliği, bir faydası oldu mu?" suâline, o kimse; "Hayır. Sâdece, ben onu Allah rızâsı için seviyorum" dedi. Bunun üzerine melek; "Allahü teâlâ beni sana gönderdi. (Sana müjdeler olsun ki) Senin o kardeşini sevdiğin gibi, "Allahü teâlâ da seni seviyor" dedi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 44

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 14

3) Kalâid-ül-cevâhir sh. 129

EBÛ MUHAMMED EL-BALTACÎ

Evliyânın büyüklerinden. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdullah el-Baltacî'dir. Ebü'l-Feth el-Vâsıtî'nin ileri gelen talebelerinden olan Ebû Muhammed el-Baltacî, aklî ve naklî ilimlerde mütehassıs idi. Çok kerâmetleri görüldü. Vefât târihi bilinmemekle beraber, 658 (m. 1260) senesinden sonra vefât ettiği bilinmektedir. Hayâtı hakkında fazla bilgi bulunmayan Ebû Muhammed el-Baltacî, zühd, vera' ve takvâ sahibi idi. Ömrünü talebe yetiştirmek ve dîn-i İslâmı yaymak için geçirdi. Birçok kerâmetleri görüldü.

Şöyle anlatılır: "Ebû Muhammed bir şehre geldi ve oradaki mescidlerden birine girdi. Tahıyyet-ül-mescid namazı kıldı. Daha sonra orada uyuyakaldı. Câminin İmâmı akşam namazı için câmiye geldi ve Ebû Muhammed'i çok azarladı. Daha sonra, gelen cemâate İmâm oldu ve iftitâh tekbîrini aldı. Lâkin bir türlü birşey okuyamadı. Namaz bozuldu, İmâm biraz önce yaptığı hatâyı anladı ve önceki bağırdığı zâtı aramaya başladı. Câmide o zâtı göremeyince arkasından koştu ve şehir dışında yolda giderken ona rastladı. Ellerine yapışıp özür ve af diledi. Ebû Muhammed el-Baltacî'nin affetmesi üzerine, İmâm, konuşur hâlde geri döndü."

Yine şöyle anlatılır: "Baltac vâlisi, Ebû Muhammed ve talebelerine âit olan dergâhı kendi topraklarına katmıştı. Bu haber Ebû Muhammed hazretlerine ulaştığında, dergâhın duvarını ta'mir ediyordu. O, bu haber üzerine heybetlendi ve sultâna hitaben; "Baltac vâlisi zulmediyor. Onu azlet" diye buyurup, elindeki âleti ileri uzattı. Bir anda sultânın duvarı yarılıp, Ebû Muhammed'in eli ve âleti görüldü. Sultan çok korktu. Derhal vâliyi azletti ve elleri bağlı olarak Ebû Muhammed el-Baltacî'ye gönderdi. Vâli pişman olmuş bir hâlde huzûra geldi. Ebû Muhammed'den özür ve af diledi. O zaman Ebû Muhammed, sultâna hitaben; "Madem ki pişman oldu. Biz de onu affettik. Tekrar vâli olsun" buyurdu. O kişi tekrar eski vazîfesine döndü. Ölünceye kadar adâletten ayrılmadı."

Yine şöyle anlatılır: Ebû Muhammed birgün, havada uçan bir kişi gördü. Onun bu hâlini hoş karşılamayıp, nazar ettiler. O esnada uçan kişiyi bir hâl kaplayıp yere düştü. Az kalsın parçalanacaktı. Daha sonra o kişi, tövbe etti. Daha sonra da bir mahalle bekçisi oldu. Vefâtına kadar bu vazîfede kaldı. Edebden ayrılmadı."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-evliyâ sh. 486

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 202

3) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 110

EBÛ NASR İBNİ ŞÎRÂZÎ (Muhammed bin Hibetullah)

Hadîs, târih ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Nasr olup ismi, Muhammed bin Hibetullah bin Muhammed bin Hibetullah bin Yahyâ'dır. 549 (m. 1154) yılında doğdu. Aslen Şîrâzlı olduğu için Şîrâzî, Şam'da yerleştiği için Dımeşkî nisbet edildi. Dîn-i İslâm'a hizmetlerinden dolayı, Şemseddîn lakabı verildi. 635 (m. 1237) yılında Şam'da vefât etti. Firûz

mescidinin yanında Bâb-ül-Ferâdis'e defnedildi. Yüksek din bilgilerine temel olan din ve âlet (yardımcı) ilimleri genç yaşta öğrendikten sonra, Şam'da Sâin Hibetullah bin Asâkir, Hâfız Ebü'l-Kâsım İbni Asâkir'den hadîs ilmi tahsil edip, hadîs-i şerîf öğrendi. İbn-i Ebî Asrûn'dan Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerini tahsil etti. Ebü'l-Vakt Siczî, Nasr bin Seyyâr Hirevî ve daha birçok âlimden ilim öğrenip, icâzet (diploma) aldı. Hadîs, târih ve fıkıh ilimlerinde âlim oldu. Ömrü boyunca ilim neşretmekle meşgûl oldu. Kudüs'e kadı ta'yin edildi. Bir müddet orada kaldıktan sonra Şam'a döndü. Şam'da İmâdiyye eş-Şâmiyyet-ül-Berâniyye medreselerinde ders verdi. Daha sonra îmâdiyye Medresesi'nden ayrıldı. 531 (m. 1233) yılında Şam kadılığına ta'yin edildi. Vefâtına kadar kadılık yaptı. Allahü teâlânın kullarına merhametle muâmele etti. İlimde, doğrulukta, fazilette, güzel ahlâkta zamanının bir tânesi idi. Allahü teâlânın emir ve yasaklarına harfiyyen uyar, O'nun rızâsına muhalif bir iş yapmaktan veya bir söz söylemekten çok sakınırdı.

Pekçok talebe yetiştirdi. Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için öğrendiği ilmi, yine O'nun rızâsını kazanmak için çok kimseye öğretti. Münzirî, İbn-i Halîl, Berzâlî, Şeref bin Nablûsî (Yûsuf bin Hasen bin Bedr), Cemâl İbni Sâbûnî, Ebü'l-Hüseyn bin Zeynebî, Ahmed bin Hibetullah bin Asâkir, kendi torunu Ebû Nasr Muhammed bin Muhammed Ebû Muhammed Kâsım bin Asâkir ve daha birçok âlim onun talebeleri arasındaydı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 106

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 151

3) Zeyl-i Ravdateyn sh. 166

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 174

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 117

EBÛ SÂLİM NASÎBÎ (Muhammed bin Talhâ)

Şafiî fıkıh, usûl ve hadîs âlimi. İsmi, Muhammed bin Talhâ bin Muhammed bin Hasen el-Kureşî'dir. Künyesi, Ebû Sâlim olup, lakabı Kemâlüddîn'dir. 582 (m. 1186) senesinde doğup, 652 (m. 1254) târihinde Haleb'de vefât etti. Şafiî fıkhında çok yükseldi. Nişâbûr'da Müeyyed Tûsî, Zeyneb Şa'riyye'den hadîs-i şerîf dinledi. Haleb'de ve Dımeşk'da hadîs-i şerîf rivâyet etti. Büyük hadîs âlimi Dimyâtî, Mecdüddîn bin Adîm kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Nusaybin'de kadılık yaptı. Daha sonra Dımeşk'da hatîblik yaptı. Sultanların mektûplarını yazdı. Zamanının önde gelenlerinden idi. Kendisine vezirlik verildi ise de ma'zûr görülmesini istedi. Vezirliği kabûl etmedi. Yapılan ısrar üzerine iki gün vezirlik yapıp, ayrıldı. Çok mal mülk sahibi oldu. Fakat onlara hiç i'tibar etmedi. Zührî yolunu tuttu. Hacca gitti. Sonra Dımeşk'a gelip bir müddet burada ikâmet etti. Sonra Haleb'e gitti.

Eserleri: 1. El-Ikd-ül-Ferîd lil-melik-is-Sa'îd: Matbûdur. 2. Ed-Dürr-ül-Munazzam fis-Sirr-il-a'zam, 3. Tahsîl-ül-merâm fî tafdîl-is-salâti ales-Siyâm, 4. El-Cifr-ül-Câmi' ven-Nûr-ül-lâmi', 5. Nefâis-ül-anâsır li mecâlis-il-melik Nasır fil-ahlâk ves-saltanat veş-Şerî'ati.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 104

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 63

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 559

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 125

5) Keşf-üz-zünûn sh. 360, 596, 734

6) El-A'lâm cild-6, sh. 175

EBÛ ŞÂME MAKDİSÎ

Hadîs, fıkıh, kelâm, târih, kırâat ve nahiv âlimi. İsmi, Abdürrahmân bin İsmâil bin İbrâhim bin Osman bin Ebî Bekr bin İbrâhim bin Muhammed el-Makdisî ed-Dımeşkî eş-Şâfiî olup, künyesi Ebü'l-Kâsım ve Ebû Muhammed'dir. Lakabı Şihâbüddîn ve Ebû Şâme'dir. Benli ma'nâsına gelen Ebû Şâme lakabıyla meşhûr oldu. Bunun sebebi ise, sol kaşının üstünde bulunan büyükçe bir bendir. Ebû Şâme, 599 (m.

1202) senesi Rebî'ul-âhir ayının yirmiüçünde, Cum'a gecesi Şam'ın Derb-ülfevâhir adı ile bilinen bir mahallesinde doğdu. 665 (m. 1267) senesi Ramazân-ı şerîf ayının ondokuzunda, Şam'da vefât etti. Bâb-ül-Ferâdis mezarlığına defnedildi.

Birçok ilim dalında söz sahibi olan Ebû Şâme, on yaşında iken Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Ebû Şâme, Kur'ân-ı kerîmin ilk cüz'ünü Şam'ın meşhûr kırâat âlimlerinden olan İbrâhim bin Yûsuf el-Magribî'den okudu. Kırâat ilmini Ebü'l-Hasen Ali bin Muhammed es-Sehâvî'den, hadîs, fıkıh ve diğer ilimleri; Ebû Mes'ûd Abdülcelîl bin Mendûye el-İsfehânî, Ebü'l-Kâsım Ahmed bin Abdullah el-Bağdâdî, Zeynüddîn Ebü'l-Berekât Dâvûd bin Ahmed el-Bağdâdî, Ebû Muhammed Abdullah bin Ahmed el-Makdisî, Fahrüddîn Ebû Mensûr Abdürrahmân bin Muhammed ed-Dımeşkî, Hazal bin Esker el-Mısrî, Ebü'l-Hasen Ali bin Ebî Ali el-Âmidî, Bahâüddîn bin Şeddâd Yûsuf, Ebû İshâk İbrâhim bin Ebî Tâhir Berekât el-Hûşî, İzzeddîn-Ebû Muhammed, Abdülazîz bin Muhammed, Ümm-ül-Fadl Kerîme binti Abdilvehhâb, Ebü'l-Hasen Ali bin Muhammed es-Sehâvî, Ebû Amr Osman bin Salâh'dan öğrendi ve rivâyette bulundu. Zeyn-ül-Umenâ Ebü'l-Berekât el-Hasen bin Muhammed, Ebü'l-Kâsım Îsâ bin Abdülazîz el-İskenderânî, Ebû Ali Hasen bin Yahyâ el-Mısrî ve İbn-i Hammûye Abdullah bin Ömer'den icâzet (diploma) aldı.

Ebû Şâme'den çeşitli ilimlerde istifâde edenlerin ve çeşitli mevzûlardaki açıklamalarını dinleyenlerin sayısı pekçoktur. Ömrünü, okumak, eser yazmak ve ders vermekle geçiren Ebû Şâme'den; Burhâneddîn Ebû İshâk İbrâhim bin Felâh-il-İskenderî, Ebü'l-Abbâs Ahmed bin İbrâhim el-Fezârî, Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Mü'min el-Lebbân, Ebû Abdullah Hüseyn bin Süleymân el-Kefrî, Zeynüddîn Ebû Bekr bin Yûsuf el-Harîrî ve birçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu.

Ebû Şâme, 660 (m. 1261) senesi Muharrem ayında Rükniyye Medresesi'ne müderrisliğe ta'yin edildi. Bir sene sonra buradaki vazîfesine ara verip hacca gitti. Eşrefiyye Hadîs Medresesi Rektörü İmâduddîn Abdülkerîm bin Abdüssamed'in vefâtı üzerine, Ebû Şâme bu vazîfeye ta'yin edildi. Vefâtına kadar bu vazîfede kaldı.

El-Aynî de onun hakkında; "Ebû Şâme, gerek çeşitli dallardaki ihtisası, gerekse dindarlığı ve ilme güvenilirliğinde asrının emsalsiz bir âlimi idi" demektedir.

Ebû Şâme, ilmi ve birçok sahalardaki üstünlüğü yanında, tevâzu ve alçak gönüllülüğü ile de tanınan bir âlim idi. Bir köşeye çekilip kendi başına yaşamaktan hoşlanırdı, ibâdete çok düşkün ve takvâ sahibi idi.

Ebû Şâme, çeşitli ilim dallarına dâir birçok eser yazdı. Kendisi bu konu hakkında şöyle demektedir: "Birçok derlemeler yaptım. Birçok lüzumlu ve faydalı eserler meydana getirdim."

Ebû Şâme'nin yazdığı eserlerden, isimleri tesbit edilenler şunlardır: 1. Şerh-ül-Kasîdet-in-nebeviyye: Hocasının yazmış olduğu Kasîdet-ün-nebeviyye'nin şerhidir. 2. İbrâz-ül-me'ânî min Hırz-il-emâni: Şatibî'nin meşhûr Lâmî kasidesinin şerhidir. Süleymâniye Kütüphânesi'nin çeşitli kısımlarında nüshaları bulunmaktadır. 3. Muhtasâru Târih-i Dımeşk: Beş cildi muhtasar olan bu eser, yirmi cilddir. 4. Kitâb-ür-ravdateyn fî ahbâr-id-devleteyn, 5. Muhtasâru Ravdateyn: Kitâb-ür-ravdateyn'in muhtasarı olup, Süleymâniye Kütüphânesi Köprülü kısmı, 1153 numarada mevcûttur. 6. Kitâb-ül-müemmel lir-reddi ilel-emr-il-evvel, 7. Kitâbu Nûr-il-mesrâ fî tefsîri âyet-il-İsrâ, 8. Şerh-ül-hadîs-il-muktefâ fî meb'as-in-nebiyy-il-Mustafâ, 9. Dav-ül-kamer-is-sâri ilâ rü'yeti ma'rifet-il-Bârî, 10. Muhakkak min ilm-il-usûl, 11. Kitâb-ül-Besmelet-il-ekber, 12. El-Mürşid-ül-veciz, 13. El-Kurrâset-ül-câmi'a Limesâil-in-nâfia, 14. El-Bâis alâ inkâr-il-bide'i vel-hevâdis, 15- Kitâb-üs-sivâk, 16- Kitâb-ül-Besmelet-il-asgar, 17. Keşfu hâli Benî-Ubeyd, 18. El-Vâdih-ül-celi fir-reddi alel-Hanbelî, 19. İkâmet-üd-deil-in-nâsih, 20. El-Usûl minel-usûl, 21. Müfredât-ül-kurrâ, 22. Şûyuh-ül-Beyhekî, 23. Mukaddime fın-nahvi, 24- El-Elfâz-ül-mu'arrebe, 25. El-Kasîdet-üd-dâmiga, 26. Kasîdetân fî menâzili tarik-il-hac, 27. Nazmu Mufassal-üz-Zemahşerî, 28. Nazm-ül-arûz vel-Kavâfî, 29. Nazmu şey'in min müteşâbih-il-Kur'ân, 30. Şerhu Arûs-is-Semer, 31. Ez-Zeyl aler-Ravdateyn, 32. Şerhu Kasîdet-il-Bürde, 33. El-Mekâsid-üs-seniyye, 34. Câmi'u ahbâri Mekke velmedîne ve Beyt-ül-makdîs, 35. Muhtasâru Târih-i Bağdâd, 36. Takyîd-ül-esmâ-il-müşkile, 37. Ref-ün-nizâ bir-reddi ilel-ittibâ, 38. El-Mezheb fî ilm-il-mezheb, 39. Niyyet-üs-siyâm vemâ fî yevm-iş-şekki min-el-kelâm, 40. Şerhu Nazm-ül-mufassal, 41. El-A'lam bima'n-el-kelimeti vel-kelâm, 42. Şerhu Lubâb-it-tehzîb, 43. El-Ürcûze fil-fıkhi, 44. Zikru men rakib-el-hımâr, 45. Müşkilât-ül-âyât, 46. Müşkilât-ül-ahbâr, 47. Kitâb-ül-kıyâme, 48. Şerhu ehâdîs-ül-Vesît.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 125

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 250

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 165

4) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 118

5) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1460

6) Zeyl-i Ravdateyn sh. 37, 45

7) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 318

8) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 269

9) Kâmûs-ül-a'lâm cild-1, sh. 727

10) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 118

11) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 72, 218, 293, 647; cild-2, sh. 1088, 1327, 1334

12) El-A'lâm cild-3, sh. 299

13) Brockelmann Gal-1, sh. 317

EBÜSSÜ'ÛD BİN EBİ'L-AŞÂİR EL-BÂZİNÎ

Mısır'da yetişen evliyânın büyüklerinden. İsmi, Ebüssü'ûd bin Ebi'l-Aşâir el-Bâzinî el-Irâkî el-Mısrî'dir. Babasının ismi Şa'bân, dedesinin ismi ise Tayyib'dir. Künyesi Ebüssü'ûd olup, asıl ismi kaynaklarda zikredilmemektedir. Bâzin denilen yerde doğduğu için "Bâzinî" nisbeti ile tanınırdı. Bâzin, Irak ile Cezire arasında bir beldenin adıdır. Buraya Vâsıt da denir. Dedesi buralı olup, kendisi Mısır'a yerleşti. Birçok kimse kendisinin sohbetlerine devam edip yetişti. 644 (m. 1246) senesi Şevval ayının dokuzuncu günü Kâhire'de vefât etti. Aynı gün Maktam dağının eteğine defnedildi.

Mısır'ın büyük âlimleri ve evliyâsı arasında yer alan Ebüssü'ûd el-Bâzinî hazretleri, daha küçük yaşta kerâmetleri görülen bir zâttır. Çok kerâmetleri görüldü. Öyle ki, daha beşikte iken oruç tutardı. Ramazan ayında gündüzleri, imsaktan (sahurdan) iftar vaktine kadar ana sütü emmezdi.

Zamanın devlet başkanı olan halîfe bile kendisini sık sık ziyârete gelir, sohbetlerinden istifâde ederdi. İmâm-ı Şa'rânî'nin hocalarından Dâvûd-i Magribî, Şerâfeddîn, Hızır-ül-Kürdî ve sayısı belli olmayan daha nice âlimler, kendisinden istifâde etmek, ilim öğrenip feyz almak için sohbetine devam ederlerdi.

Her hâlinde İslâmiyete tam bir bağlılığı vardı. Kibir ve riyadan çok sakınırdı. Birçok kimsenin kendisine ziyârete gelmesi, ondan ilim öğrenip feyz almaya çalışması, onun hâlinde hiçbir değişiklik yapmazdı. Dâima tevâzu üzere olup, herkese karşı alçak gönüllüydü. Çok i'tibar görmesi ve sevilmesi gibi olan bu hâllerinden nefsinin haz duymamasına, gurûr ve kibire kapılmamasına çok gayret gösterirdi. Hiç kimsede görülmeyen hâllerinden birisi de şöyleydi: Ayakkabılarını çıkaracağı zaman, kendisinde bir inilti duyulurdu. Bu, daha ziyâde sohbet yapacağı zamanlarda olurdu. Sebebini sordular. Şöyle anlattı: "İnsanlarla sohbet ederken, kibre kapılmaktan çok korkuyorum. Bu kibirden korunmak için, ayakkabıyı çıkartırken, nefsten de soyunuyorum." Ya'nî, "Nefsimin hevâsına, arzularına kapılmamak için onunla mücâhede etmeye, onun isteklerine boyun eğmemeye çalışıyorum ve bundan dolayı bende inilti duyuluyor" demek istedi.

Kalblere te'sîr eden hikmetli sözleri çoktu. Her cümlesi bir hakîkatin ifâdesi olan bu hikmetli sözlerinden ba'zıları şunlardır:

"Hak yolunda bulunmak isteyen ve sözünün eri olan bir kimsenin devamlı olarak kitabını kalbinde taşıması lâzımdır?" (Ya'nî, Allahü teâlânın emirlerine ve yasaklarına dâima uymalıdır.)

"Bir kimse, devamlı olarak hakkı, doğruyu öğrenmeyi taleb etmekle meşgûl olursa, Allahü teâlânın râzı olup beğendiği hak yoldan sapmaması kuvvetle umulur. Yine bir kimsenin meşgalesi, matlûbu (aradığı maksadı) olursa, bunun da bir duraklama olmadan yoluna devam etmesi umulur. Taleb, zâhirin, ya'nî beş duyu organımızın matlûbu ise bâtının, ya'nî kalbin meşgalesidir. Duyu organlarımızın selâmeti, düzelmesi, kalbin düzelmesi ile mümkündür. Kalbin selâmeti de, dışımıza bağlıdır. (Göz, kulak, gibi duyu organlarımız ne ile meşgûl

olursa, kalb de onunla meşgûl olur.)” O, yine şöyle buyurdu: “Kendine nasihat edip doğru yolda bulunmayan kimse, sana nasihat edemez. Kendisini aldatan o kimsenin, seni de aldatmasından kork, ondan emîn olma!”

“Bir menfaatinden dolayı sana yaklaşan kimseyi gördüğün zaman, onu töhmet altında bulundur, ya’nî onu yanına yaklaştırma, kendin için onu tehlikeli kabûl et!”

“Bir kimse, seni dünyalık olan şeylerle anar ve senin yanında onları överse, ondan kaçın! Yine bir kimse, Rabbine karşı senin gaflete dalmana sebeb olursa, ondan yüz çevir, derhal ayrıl. Kalbinde dünyâ sevgisini doğuran her türlü maddî düşünceyi ve buna benzer meşgaleleri kalbinden söküp at. Seni, Allahü teâlâyı hatırlamaktan alıkoyan her ne olursa olsun, bundan yüz çevir! Kafanda ve kalbinde yer eden lüzumsuz hâtıralarla oyalanıp durmaktan sakın. Böyle olan düşüncelerden keder meydana gelir. Çok kerre kederden de gaflet hâsıl olur. Böyle olunca da, insanda nefsânî arzular harekete geçer. Bu istek kuvvet bulunca, boş ve faydasız şeylerle uğraşmak arzusu hâsıl olur. Bu arzular galip gelince, kalb zayıflar ve nûru söner. Çok defa tamamen telef olur ve akıl ondan sıyrılıp gider. Artık bundan sonra, sanki kalbin üzerine bir perde gerilmiş olur.”

“Dâima Allaha istiğfar edici olman lâzımdır. O’na istiğfar etmekten, yalvarıp bağışlanmanı istemekten âciz kalırsan; o takdîrde, Allahü teâlâ ile meşgûl ol, dâima O’nu hatırla. Bundan da âciz kalırsan, Allaha tâat ile, O’na kulluk ile meşgûl olmalısın. Artık, Allahü teâlâya tâat ile meşgûl olmaktan, seni herhangi bir şeyin alıkoyacağını sanmıyorum. Senin için, bundan uzaklaşmana sebeb olacak bir özür kapısı da göremiyorum. Çünkü, insanı yükseltecek olan şeylerin başı tâattır, O’na kulluk etmektir. Onu terk eden, terakki yoluna giremez, yükselemez.”

“Kalbin temizlenmesi, Allahü teâlâdan başkasına orada yer vermemekle ve tam bir sadâkat ile olur. Kalbin bozulması da, Allahtan başkasına gönül bağlamak, başkalarını O’na ortak koşmakla ve riya, gösteriş yapmakla olur. Kalbde tevhîdin, tek olan Allaha bağlılığın bulunduğunun alâmeti; O’nunla beraber bir ikincisinin olmadığını her ân müşâhede etmektir. Bu da, ancak Allahü teâlâdan korkmak ve her şeyi O’ndan ümîd etmekle anlaşılır. Sadâkatin alâmetine gelince; fânî olan her şeyden soyunmak, ya’nî onlara bağlılığı kalbden çıkarmak ve ebedî, sonsuz var olana bağlanmaktır. Görünüşte var olan her şey, zâten yok olacaktır. Kalbinin mahlûkata meylettiğini fark ettiğin zaman, orada şirk var demektir. Ondan şirki temizlemeye bak, kalbini şirkten uzak tut. Kalbinde dünyâya karşı bir meyil gördüğün zaman, orada bir şek, şüphe var demektir. Derhal ondan kalbini temizle!”

“Emrin altında bulunanlara ihsânda, iyilikte bulun! Bunlar husûsî ve umûmî olmak üzere ikiye ayrılır. Umûmî olarak sana tâbi olanlar, erkek ve kadın hizmetçiler, çocuk ve diğerleridir. Husûsî olanlar ise, bunların dışında kalanlardır, önce rûhuna iyilik yapman lâzımdır. Sonra sırrına, sonra kalbine, sonra aklına, sonra bedenine ve daha sonra da nefsine ihsânda bulunman lâzımdır. Rûh; senden şevk ve aşk ehli olmanı, bu yolda kimseden çekinmeden sür’at kazanmanı ister. Sırrının senden talebi, isteği de, onu gizlemen, başkasına açmamandır. Kalb ise; dâima Hakkı zikretmeni, her an onu murâkabe etmeni ve senin bu zikir esnasında kendini ve başkalarını tamamen unutmanı senden taleb eder. Akıl da; Rabbine tam teslim olmanı ve her halükârda O’nun emirlerine ve yasaklarına tâbi olmanı, nefsine ve senden başkalarına karşı dâima Mevlân ile beraber olmanı ister. Cesed ise; tam bir ihlâs ile, cenâb-ı Hakka tâat ile hizmet etmeni senden ister. Nefs de; kendisine sahip olmanı, meylettiği kötü arzularından onu alıkoymanı ve onu hapsedip bağlamanı senden istemekte ve herhangi bir kötülüğü işlemekte ona arkadaş olmamanı ve arkadaşlığını da istememeni taleb etmektedir.”

“Bir ân Rabbinden gâfil olma! Rabbine karşı kulluk vazîfesini yerine getirirken, yaptığın ibâdetlerde de gâfil olmaktan sakın, ibâdetlerin zâhiri, dış şekilleri ile uğraşıp dururken, ibâdette asıl gaye olan Rabbini unutmaktan da çok sakın!”

“Sen, kendine yardım etmediğin zaman, başkaları, seni harcamak için sebep araştırıp durmaktadır.”

“Nefsime uyarak işlediğim kusurlarımdan dolayı, her ibâdetimde alıp verdiğim nefeslerimin sayısınca Rabbime istiğfar eder, O’ndan bağışlanmamı taleb ederim.”

“Şayet, yaratıldığımın ilk gününden son hâlime kadar sadâkat ile, ihlâs ile ve hem de alıp verdiğim nefeslerimin birini dahî boşa geçirmeden istiğfar etsem, ama bu istiğfarımda, bir nefeslik zamanda Allahü teâlâdan gâfil olsam, yaptığım bütün bu istiğfarların pekçoğunu sıdk ve ihlâstan uzak sayarım.

Böylece noksanlarım ve kusurlarım da açığa çıkmış olur. Alıp verdiğim her nefes günah olur. Böyle olunca da, yaptığım istiğfarların herbiri, sonu gelmeyecek bir şekilde yeniden bir istiğfara muhtaç olur. Rabbim beni bağışlamazsa, hâlim nice olur? Allahü teâlâdan mağfiret olunmamı, bağışlanmamı istiyorum.”

Ebüssü’ûd bin Ebi’l-Aşâir hazretleri güzel ahlâkın ve kötü huyların menşeini şöyle anlatır:

“Bütün güzel huylar kalbden, kötü huyların tamâmı ise nefsten doğar. İyi huylu olmak istediğini söyleyen doğru sözlü bir kimse, hemen nefsini tezkiye edip, dînin emir ve yasaklarına itaat eder bir hâle getirmeli, kalbini de tasfiye edip, Allahü teâlâdan başka şeylerin sevgisini ondan çıkarmalı, bütün günahlardan ve kötü düşüncelerden temizlemelidir. Tâ ki böylece, kötü huylar, güzel ahlâka çevrilmiş olsun. Kötü huylar gidip, yerini iyi huylar alınca, kalbden şek ve şüphe kalkıp, yerini tasdîk alır. Şirk yok olur. Gizli ve aşikâr olarak Allaha ortak koşulmaz. Kalbde ve bütün a’zâlarda Allahü teâlânın tevhîdi, ya’nî O’nu, eşi ve benzeri bulunmayan tek bir varlık olarak tanımak hâsıl olur. Dilde çekişme ve kalbdeki niza duygusu yok olup, Hakka teslimiyet meydana gelir. Başa gelene ve emredilene kızmak ve i’tirâz etmek şöyle dursun, tam teslimiyet hâli hâsıl olup, cenâb-ı Hakkın takdîr ettiği her şeye râzı olunur. Her iş, Allahü teâlâya ısmarlanır. Gaflet sona erer, cenâb-ı Hakka yakınlık ve her ân O’nunla olmak düşüncesi hâsıl olur. Tefrikadan kurtulup, cemiyyete, ya’nî Allahü teâlânın dostları ile bir ve beraber olmaya çalışılır. Tabiatındaki sertlikler, kabalıklar kırıcı ve incitici davranışlar yok olup, onların yerini yumuşaklık ve latifeler, güzellikler ve tatlılıklar alır.

Kalb temizlenip, nefs doğru yola girince, insanın her hâli değişir. Artık kimsenin ayıpları görülmez olur. Gözler, insanların hep iyi hâllerini görür. Onlara karşı kalbde bulunan katılık, acıma duygusu, şefkat ve merhamete dönüşür. Kin, hased gibi düşmanlıklar terkedilip onlara nasihat etmek, hep iyilik yapmak duyguları hâsıl olur. İnsanlar arasında düşmanlıklar tamamen ortadan kalkıp, herkes birbirine nasihat etmeye başlar. Güzel ve tatlı nasihatlerle, insanlar birbirini doğru yola çağırırlar. Artık bundan sonra, cenâb-ı Hakkın rızâsına kavuşmak isteyen bir kimsede, nazlanmak kalmaz, korku başlar. Bu korku ondaki hâllerin iyiliğe çevrilmesi sebebiyledir. Kendisinde iyi hâllerin meydana çıktığı kimse, kusurunu bildiği ve aczini anladığı için korkar. O bilir ki, kusûrları hesaba sığmayacak kadar çoktur. Allahü teâlânın kendi üzerindeki hakkını, hiçbir zaman ödeyemeyeceğini, kendisine nasîb edilen sayısız ni’metlerin, hayırlı işlerin şükrünü yapmaktan âciz olduğunu anlar, işte bu anlayışa erişen kimse, Allahü teâlâya hakkı ile kulluk etmeye başlar. Kalbinde tam bir tevhîd hâsıl olur. Gönlündeki ma’bûdlar teker teker yıkılıp gider. Hâlleri ve yaşayışı güzelleşir. Cennette olanların yaşayışı gibi, hep Allahü teâlâ ile beraber olarak yaşar. Daha dünyâda iken, Cennet hayâtı yaşamaya başlar. Buraya kadar sayılan bu güzel huyların hepsi, peygamberlerin, sıddîkların, evliyânın, sâlih kulların, ilmiyle amel eden âlimlerin ahlâkıdır.”

“Allahü teâlânın evliyâsı, O’nun sevgili kulları, kavuştukları bu yüksek derecelere, amellerinin, ibâdetlerinin çokluğu ile değil, ancak edeb ile kavuştular.” (Nitekim; “Edeb ehli, edebden hâli kalmaz, edebsiz ilim öğrenen, âlim olamaz” denilmiştir.)

İnsanın nefsi, kendisinin saadete kavuşmasına mâni olan bir düşmandır. İnsanların yaşaması, üremesi ve dünyâ için çalışmaları için yaratılan nefsin azgınlıklarını, taşkınlıklarını frenlemeleri, ona hâkim olup zararlarını önlemeleri için, insanlarda akıl da yaratılmıştır. Akıl, iyiyi, kötüyü inceleyerek, ikisini birbirinden ayıran bir kuvvettir. Allahü teâlâ, ayrıca peygamberler göndererek, nefsin bütün arzularının kötü olduğunu bildirdi. İnsanların rahat etmeleri için lâzım olan emir ve yasaklar da gönderdi, insanın aklı, nefsinin isteklerinin zararlı olduklarını anlayıp peygamberlere ve onların vârisleri olan âlimlere uymak lâzım olduğunu kalbe bildirir, kalb de bunu dinlerse, insan saadete kavuşur, insanın his ve hareket organları kalbine tâbidir. Kalb, aklı dinleyip, peygamberlere uyunca, hep kötülüğü isteyen nefs, insanların sonsuz saadete kavuşmalarına mâni olamaz.) Bu husûsta Ebüssü’ûd bin Ebi’l-Aşâir buyurdu ki: “Nefs, kendine has kötü ahlâk ve sıfatı ile kaldığı müddetçe, insanın bütün hareketleri, onun bu ihtarına, ikâzına tâbi olur. Bu da iki şekilde ortaya çıkar. İnsanın yaptıkları, ya halk için veya nefsin rahatı için olur. Kulun yaptığı ibâdet veya herhangi bir hareket, insanların görüp beğenmesi, takdîr edilmesi düşüncesi ile olursa şirktir, Allahtan başkasına tapınmak olur. Nefsin rahatı için olursa, bu da nefsin hevasına, isteklerine, lezzetlerine tâbi olmaktır. (Bunun kötü olduğu, âyet-i kerîmelerde açıkça bildirilmiştir. Nefsin arzularının insanı Allah yolundan saptırıcı olduğu Kur’ân-ı kerîmde haber verilmiştir. Çünkü nefs, dâima Allahü

teâlâyı inkâr, O'na inat, isyan etmek ister. Her işte nefsin arzularına uymak, nefse tapınmak olur. Nefsine uyan, küfre veya bid'at sahibi olmaya, yahut haram işlemeye başlar. Nefsin sevdiği, istediği şeylere "Hevâ" denir. Nefs yaratılışta kötülükleri, zararlı şeyleri sevici ve isteyicidir. İnsanı haramlara sürüklemek sûretiyle; elemlere, dertlere, hastalıklara sebeb olur. Böyle insan hep, mi'desini, zevkini düşünür. Hasis ve rezîl olur). Allaha şirk koşmak, O'ndan başkasına kulluk etmek öyle çirkin bir şeydir ki, kalbde saf bir tevhîd akidesinin hâsıl olmasını bir türlü bırakmaz. Nefisin hevâsı, arzuları ise hakikî bir kulluğun yapılmasına mâni olur. Allah yolunda bulunup, O'nun rızâsına kavuşmak isteyen bir kimse, nefsini, ya'nî o azgın düşmanını, tezkiye ederek zayıflatmadığı, onu, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına itaat eder hâle getirmediği müddetçe, bu yolda attığı her adımın bir faydasını göremez. Yaptığı ameller, ibâdetler, şarktan garba kadar her yeri doldursa bile böyledir. Bu yolda er olan her kişi, dışarıdan yapacağı ameliyelerle nefsin arzu ve isteklerinin yapılmasına sebep olan ortamı yok etmeli ve içten de, nefsin kötülük arzularını kökünden kurutmaya çalışmalıdır ki, zamanını hep güzel olan şeylerle geçirsin. Dâima Allahü teâlânın zikri ile meşgûl olsun ve O'nunla dostluğunu devam ettirsin."

"Allah yolunda yürümek isteyen bir kişi, nefsine âit kibir (büyüklenmek), şirk, cimrilik, başkaları hakkında sû-i zan (kötü düşünmek) gibi kötü huylarından birini görürse, derhal nefsine bunların zıddı, tersi olan iyilikleri yaptırmalı, bunun için gayret göstermeli, Allahü teâlâyı zikretmeğe yönelmelidir. Böyle yapınca, nefsin kötülükleri zayıflar, kalbin nûru artar. Allahü teâlâ o kalbe, kendi muhabbetini (sevgisini) yerleştirir. Bu sebeple, nefsinin alışmış olduğu kötü huylarını terk etmek kendisine çok kolay gelir."

"Allahü teâlânın rızâsını kazanmak isteyen bir tâlib için, işlerini sağlam temel üzerine kuracağı dört esas vardır 1- Dili, tam bir gönül huzûru ile Allahü teâlâyı zikirle meşgûl etmek, 2-Kalbi hem de zorlayarak, dâima Allahü teâlâyı murâkabe hâlinde bulundurmak, 3-Nefsin günah olan arzularına karşı, Allahü teâlânın rızâsını düşünerek muhalefet etmek, 4-Allahü teâlâya tam kulluk edebilmek için helâl lokma yemek. Helâl lokma ile kalb; saf, berrak bir hâle gelir. Nefs tezkiye olunur. Ya'nî, helâl lokma yemeğe devam etmek ile, hem nefsin yeme ve içmeğe âit hakkı olan hazzı, lezzeti tattırılmış olur ve hem de onun azgınlığına mâni olunur. Çünkü nefs, Allahü teâlânın kuluna emânetidir. Ayrıca nefs, talibin yolculuğunda onun bineğidir. Ona yapılan zulüm, başkalarına yapılan zulüm gibidir. Belki ondan daha şiddetlidir. Çünkü nefsini gıdalarından mahrûm ederek onu ölüme terkeden, ya'nî kendini öldüren kimse hakkında, Cehennemde acı azâblar vardır. Başkalarını öldürmekten daha büyük günahtır. Hâsılı kelâm, nefse bir iksir çalıp, onu altına çevirmek lâzımdır. Bu iksir de, Allahü teâlâyı çok zikretmek, hatırlamaktır. Bu zikrin ihlâs ile olması da şarttır."

"Her ân Allahü teâlâyı murâkabe edip tefekkürde bulunmak, her saadetin anahtarıdır. Kalb, onunla temizlenir. Bu murâkabe, nefsin hevasını, arzularını yok eder. Cenâb-ı Hak ile ülfeti, yakınlığı ve murâkabeyi kuvvetlendirir. Kalbe, muhabbet (sevgi) tohumu eker ve onda sadâkat (doğruluk) hâsıl eder. Velhâsıl murâkabe, öyle bir bekçidir ki, ne uyur ve ne de gaflete dalar."

"Her kul, nefsine ağır, zor gelecek, onu üzecek her vazîfeyi yapması lâzımdır. Nefs, Allahü teâlâya itaat eder hâle gelinceye kadar buna devam etmelidir. Nefs, Rabbine karşı kulun perdesidir. Onun isteğine uygun bir hareket olduğu müddetçe, vaktin bir safiyeti, (hoşluğu, güzelliği) kalmaz. Ona âit uygunsuz bir düşünce devam ettiği müddetçe, zikrin safiyeti kalmaz. (Nefsin arzularına dâir olan kalıntıların alâmetleri çoktur.) Nefsin kötü isteklerine âit bu izler, ilim sahiplerinin öğrettikleri şeylerde bir türlü ihlâs elde edememelerinde, bunu Allah rızâsı için yapamamalarında daha çok görülür. Nefs, kalbi istilâ edip, kapladığı vakit, artık onu esîr etmiş, emri altına almış olur. (Orada saltanatı ele geçirip, kula istediğini yaptırır. Nefsin istilâsına uğrayan bir kalb için, bir hürriyet yoktur.) Kalb, nefsin oyuncağı olur. Nefs, bir kalbin hâkimi olduğu müddetçe, dünyalık ve baş olmak sevgisi, kat'iyyen kulun kalbinden ayrılmaz. Nefsinin arzularının istilâsına uğrayan bir kimse, Allahü teâlâ ile kendi arasında bağlılıktan bahsetmeye nasıl yeltenebilir? Sonra o âbid (çok ibâdet eden), nefsin âfetlerini bilmeksizin, ne cesâretle ibâdetinde ihlâstan bahsedebilir?" (Bu nefsin öyle bir teşkilâtı vardır ki, ancak Allahü teâlânın yardımı ile onlardan kurtulmak mümkün olur. Ondan kurtulmak nasıl mümkün olur ki) kötü arzular onun rûhudur. Şeytan onun hizmetçisidir. Çekişme, şirk, onun tabiatında, yaratılışında toplanmış, Hak teâlâ ile niza (çekişme) hâlinde bulunmak, Allahü teâlânın her emrine i'tirâz etmek, sanki onun tabiatı, huyu olmuştur. Sûi zan, kibirliliğin meydana getirdiği bütün kötü sıfatlar, benlik iddiası, saygısızlık ve meşhûr olmak arzusu, onun hayâtı

olmuştur. Onun fenâlıkları saymakla bitmeyecek kadar çoktur, öyle olur ki, yaratana nasıl ibâdet ediliyorsa, tapınılıyorsa, kendisine de öyle tapınılmasını ister, arzular. Allahü teâlâya nasıl ta'zim ve saygı gösteriliyorsa, kendisine de, öyle ta'zim edilmesini ister. Nefsin bu kötülüklerinin kalıntıları bir kalbde kaldığı müddetçe, kulun Rabbine yakın olması nasıl olur? Nefsine şefkat gösterip ona acıyan kimse, ebedî olarak felaha kurtuluşa kavuşamaz. Allah yolunda bulunmak isteyen sâdık bir talebeye lâzım olan şudur ki; nefsin arzuları baş kaldırıp kendisini ezmek istedikte, hemen onun boynunu kırmalı, meylettiği her şeyden hemen ayrılmalıdır. Kendisini kötüleyen kimselerin isnâd ettikleri kusûrların varlığını hemen kabûl etmeli ve onları hemen düzeltmeye gayret göstermelidir. Kendisini medhedenleri, övenleri gördüğü zaman da, onlara; "Perde arkasındaki görmediğiniz, aslını bilmediğiniz şeyi neden övüyorsunuz?" demelidir. Her nefes alış-verişte de nefsine; "Allahü teâlâ seni muradına kavuşturmasın, isteklerini vermesin. Arzu ettiklerinden uzaklaştırsın!" demelidir. Nefsin arzularının nezâhatinden, güzelliklerinden bahsedildiği, bunların beslendiği, yeşertildiği bir yerde bulunmaktan Allahü teâlâya sığınırız. Nefsin isteklerini beğenen ve onlara kıymet veren veyahut vücûdunda ondan daha çok cimrilik yapan birşeyin var olduğunu bilen bir kimse, nefsi tanımamış demektir. Kötülüklerle dolu olan nefs, nasıl olur da tenzih edilir, kusurlardan beri, uzak tutulur? Yahut onun için, bir müslüman kardeşine nasıl kızılıp eza edilir? Hâlbuki insan, öldürücü bir zehirden nasıl korunuyorsa, nefsin kötülüklerinden öyle korunması gerekir. Kalbinde, nefsin kötülüklerinin izleri kaldığı müddetçe, kalbe kat'iyyen bir hayır kokusu gelmez. Çünkü kalbde bulunan nefsin arzularının bakiyyesi, rahmet-i ilâhiyyeye karşı bir kalkandır. Kalbi, Allahü teâlânın rahmetinden mahrûm bırakır. Nefsin kalbe saldırıları kuvvetlendiği zaman, kötülükleri artar ve hayır, iyilik istemesi azalır. Sözün kısası; kalbde, nefsin arzularından bir kırıntı bulunduğu müddetçe, şeytan ondan ayrılmaz. Kötü hâtıralar, düşünceler ondan kesilmez."

Hak yolcusu olan talibin, bütün işleri bir yana bırakıp, devamlı nefse karşı durmakla vaktini geçirmemesi de lâzımdır. Başka bir iyi yokmuş gibi hep nefse karşı gelmekle, meşgûl olursa, kendisini asıl maksattan alıkoyar. (Onu tamamen serbest bıraktığı zaman da böyledir.) Hak yolcusu, nefsini kandırıp ona bir rahatlık va'd etmeli, fakat bu rahat, kendisi için olup, nefsin azmasına sebep olmamalıdır. Sonra nefsin aldatılması işinden, mümkün olduğu nisbette vazgeçmeli, azaltmalıdır. Devamlı ona karşı duran kimseye, nefsi düşman kesilip onu meşgûl eder, kendisini uğraştırır. Fakat onu oyalamak sûretiyle elde etmeye uğraşırsa, nefsin günah olan arzularına tâbi olmaktan kurtulur. Bu sefer, nefs, İslâmiyete uyar."

"Nefs, murâd sahibinin arzu ettiği hâle büründüğünü ve artık dünyâdan vazgeçtiğini, ilim öğrenip onunla amel ettiğini ve bunda ihlâs sahibi olduğunu iddia ettiği vakit, nefsi şaşmaz bir terazi ile tartmak, denemek lâzımdır. Bu terazide, zulüm ve haksızlık korkusu bulunmamalıdır. Bunun da başlıca yolları şunlardır. 1. Nefsin övülmesinden sonra, onun kötülüklerini tasvir edip anlatmalıdır. 2. Kendisine birşey verilip onu kabûl ettikten sonra, onu hemen başkasına vermeli ve nefsin elini boş bırakmalıdır. 3. Nefs, birşeye yönelip ona meyledince, hemen ondan yüz çevirmelidir. 4. İkrâm ve izzet içinde kalınca, hemen zillete düşürüp, hepsini elinden almalı, ihânete uğratıp onu aşağılamalıdır. Bütün bu sayılanlar, nefs için birer ölçü âleti, deneme vasıtasıdır. Bunlardan herhangi biriyle nefs tecrübe edildiği zaman, önceki hâlinde bir değişiklik belirdiği ve teşkilâtından yardım istemeye başladığı vakit, iyi bilinmelidir ki, henüz onda kötülük arzularının kalıntıları vardır. Daha ıslâh edilmeye muhtaçtır, onunla mücâhede etmek, uğraşmak ve onu asla başıboş bırakmamak lâzımdır. Cenâb-ı Hakkın rızâsını kazanmak için uğraşan bir talibin, bu kötülükleri bırakmayan nefse itaat etmesi asla uygun olmaz. Nefs, tecrübe edildiği zamanda, kötülüğü meydana çıkarsa, cenâb-ı Hakka yaptığı ibâdeti, kendisi için yapmış olduğu ve bu ibâdetlerle kendisinin helak olmasına yardım etmiş olduğu anlaşılır."

"Hakka kavuşmağı isteyen bir kimse, nefsi ile mücâhedeyi terk eder, onu, İslâmiyetin istediği yöne cezbedemez (döndüremez) ve onun kötü isteklerine hiç dokunmadan olduğu gibi bırakır ve onlardan kurtulup hakîkate kavuşmakta âciz kalırsa, işte asıl felâket o zaman başlar. Bu şuna benzer ki, o, hergün çürük temel üzerine bir bina kurar ve zannına göre yeni ve sağlamdır. Hâlbuki vefât ettiği gün, pişmanlıkları ve felâketi meydana çıkar. Çünkü o, nefsine kolay ve hoş geldiği için şöhret ve şan peşine takılıp nefsinin elinden kurtulmak için uğraşmamıştır. Bu felâketlere uğramamak, nefsin kötülüklerinden kurtulmak için Rabbinden yardım taleb etmeli, her ân Rabbini murâkabe ederek, başını önüne eğmeli, aczini beyân ederek, bütün benlik da'vâsından vazgeçip susmalıdır."

“Bir kimsenin rüsvâ olacağından korktuğu bir düşmanı içinde hâlâ mevcût ise, bu iki sebepten kaynaklanmaktadır 1. Nefsinin kötü arzularının kalıntıları, 2. Kalbinde, dünyâya, ya’nî haramlara ve mekrûhlara karşı bir sevgi bulunması.”

“Bir kimse, insanların kendisinden ayrılıp yüz çevirdiklerinde, Allahü teâlâya karşı hâlinde bir kıl kadar değişiklik görülüyorsa, kalbinin Allahü teâlâ ile olmadığı, halk ile olduğu anlaşılır. Böyle olunca da, halkı, yüce ve âdil olan Rabbine eş, ortak koşmuş olur. Kendisinin başına gelen bir zillet, kötülük hâlinde, hemen bir değişiklik görülürse, iyi günlerindeki gibi olmazsa, o kimse fânî olan dünyâyı seviyor ve Rabbinden uzak kalıyor demektir.”

“Kalbi, Allahü teâlâyı zikr etmekten, O’nu hatırlamaktan alıkoyan herşey dünyâdır. Kalbi, Hakkı talebten, O’nu istemekten alıkoyan her ne varsa, işte o dünyâdır. Her ne ki, kalbe hüzün veriyor, o da dünyâdır.”

Dostlarından birisine yazdığı uzun bir mektûbunun tercümesi şöyledir:

“Ey kardeşim! Allahü teâlânın selâmı, rahmeti ve bereketi, senin üzerine olsun! Ey dostum, benden istemişsin ki, sana duâ edeyim. Evet, doğru ve haklı bir istek! Fakat bu kulun, duâsı kabûl olmaktan yana ümîdi azdır. Fakat böyle olsa da, arzunuza uyarak sana duâ etmem gerekiyor.

Ey kardeşim! Allahü teâlâ, kendi zikrini sana ilham etsin. Ni’metlerine karşı şükretmeni nasîb eylesin. Senin kalbine, O’nun kaderine karşı râzı olmayı yerleştirsin. Seni, yardımından ve sevgisinden mahrûm bırakmasın.

Nefsinin kötülüklerine karşı, senin vekîlin olsun. Yarattıklarından herhangi birine seni muhtaç bırakmasın. Seni, sözünde ve işinde doğru olanlardan ve ahdine vefa gösterenlerden eylesin. Allahü teâlâ seni, zâtını sadâkat ve edeb ile taleb edenlerden eylesin. Resûlünü de tasdik edip, sünnetine uymak isteyenlerden eylesin, iyi amelleri işleyerek, herkesin eziyetine katlanıp kimseye eziyet etmeden âhireti taleb edenlerden eylesin. Senin için cenâb-ı Haktan dileğim odur ki, seni dâima zikri ile meşgûl eylesin. Kalbinde kendi korkusunu bulundurup titreyenlerden eylesin, İhlâs sahibi olup, kendi rızâsını düşünerek amel edenlerden eylesin. Zâtının birliğini tasdik edenlerden eylesin. Hak teâlâyı nefslerine tercih edenlerden eylesin. Allaha karşı olan vazîfelerini, nefsinin haklarından önde tutanlardan eylesin. Çünkü böyle olan kimseler, kalblerini kin, hased ve her türlü kötü huylardan temizlemişlerdir. Onların kalblerinde, Allahtan başkasına yer yoktur. Onların, Rablerinden tek talebi, O’nun râzı olduğu dîni üzere bulunmaktır. Bu kimseler, şahsî arzuları için herhangi birşey tercih etmezler. Onlar, kendilerinin sebeb olduğu bir sıkıntıya kimsenin düşmesini istemezler ve hiçbir şeyi sâdece kendilerine tahsis etmezler. Rablerinden, başka şeyler için istekte bulunmazlar. Ona kavuşmaktan başka birşeye sevinmezler. Dünyâ olarak kaybettiği hiçbir şeye üzülmezler. Sonra bu kimseler, bütün ümmet-i Muhammed’e (aleyhisselâm) karşı şefkat ve merhamet doludurlar. Onlara dâima yumuşak davranırlar. Hiç kimseyi incitmezler, kırmazlar. Onlar, bu ümmetten olan herkese nasihat ederler. Hiç kimseyi ayıplamazlar. Kendilerine birşey sorulduğu zaman, soran kimseye bildikleri kadarını öğretirler. Hem de hiç kınamazlar. Bir ayıbından dolayı kimseye kızmazlar. Müslümanların ayıplarını dâima örtücüdürler. Bütün hareketlerinde ve duruşlarında Allahü teâlânın emirlerine ve yasaklarına tabidirler. Dâima O’nun rızâsını gözetirler. Bunların gazâba geldiği, öfkelendiği olur. Fakat bu kin ve hasedlerinden değildir, öfkelenmelerinde, kötü bir temennileri, arzuları yoktur. Nefslerinin hevâsına, arzusuna uymaksızın, sâdece Allahın rızâsını düşünerek kızarlar. Bunlar, dîn-i İslâmın emrettiği şeyden başkasını kimseye emretmezler ve yine bunlar, dînin inkâr ettiği şeyden başkasını inkâr etmezler. Güçleri yettiğince her işlerini emr-i ilâhiyyeye uygun yaparlar. Allah yolunda bulunurlarken, hiç kimsenin ayıplamasından korkmazlar. Öyle ki, bir zâlimin zulmünü gördükleri zaman, Allah rızâsı için o zâlime ve yaptığı zulme kızarlar. Asla zâlimin hatırını düşünüp ona ta’zim ve hürmette bulunmazlar. Zâlimin mevkii-ne olursa olsun böyledir. Allahü teâlâdan, zâlimleri acze düşürüp zulüm yapmamaları, bundan tövbe etmeleri ve tövbelerini kabûl buyurması için duâ ve niyazda bulunurlar. Bu büyük insanlar, Allahü teâlânın gönderdiği kitaba, (ya’nî Kur’ân-ı kerîme) ve Resûlullahın (aleyhisselâm) sözlerine uymayı tavsiye ve telkinde bulunurlar. Onların dünyâya düşkünlükleri yoktur. Zühd ve takvâ üzeredirler. Halka el açmazlar. Bütün varlıklarıyla Allaha yönelmişlerdir. Onlar, ancak Allahü teâlânın râzı olduğu ve güzel gördüğü şeylere bakarlar ve asla, nefslerinin hoşlandığı ve Rablerinin gazâblandığı şeylere dönüp bakmazlar. Allahü teâlâ, seni de bunların zümresine ilhak buyursun!

Ey kardeşim! Allahü teâlâ seni, muvahhidlerin zümresinden eylesin. Bunlar öyle kimselerdir ki, asla Allaha şirk (ortak, eş) koşmazlar. Kendilerini töhmet altında bulunduracak bir kusûrları yoktur, İ'tikâdlarında şek, şüphe bulunmayan sâdık kimselerdir. Hiç unutmadan ve başka hiçbir şeyden çekinmeden hep Allahü teâlâyı zikrederler. Bir ân O'nu unutmazlar. Hiçbir bid'ate, hiçbir uygunsuzluğa bulaşmadan, Allahü teâlâya ve Resûlüne tâbi olurlar. Allahü teâlânın düşmanı olan nefse hiç şefkat etmezler ve ona bağlanmazlar. Onlar, zühd sahibidirler. Allahü teâlâdan başka hiçbir şeye meyl etmezler. Onlar, başlarına gelen belâ ve sıkıntılardan dolayı feryâd ve figân etmezler. Kaderlerine râzı olurlar. Onlarda, insanlara karşı haşinlik değil, merhamet vardır. Kabalık ve sertlik değil, yumuşaklık ve nasihat etmek vardır. Onlar, yapmacık ve bayağı hareketlerden, hîle ve gösterişten uzaktırlar. Her ân, Allahü teâlânın büyüklüğünü, azametini müşâhede halindedirler. Hep O'nu düşünürler. Düşünürken de O'nu bir şekilde ve bir hâlde bilmezler. Bilinemiyen, anlaşılamıyan olarak düşünürler. Bütün bu güzel hasletlere, senin de kavuşmanı temenni ederim.

Ey kardeşim! Allahü teâlâdan dilerim ki, seni, râzı olmadığı, beğenmediği âdetleri, modayı terkedip, O'na ibâdet ve tâati muhafaza edenlerden eylesin. Onlar nefslerini beğenmezler. Ondan râzı olmazlar. Nefslerini, her yaptığı kendi aleyhine olan çok ahmak. bir mahlûk olarak bilirler ve ona tâbi olmazlar. Onların nefes alıp vermeleri de, her şeyleri de Rableri içindir. Kendilerinde kin ve düşmanlık yoktur. Kimsenin hakkını yemezler. Peygamberimizi (aleyhisselâm) çok severler, O'na tâbi olurlar. O'nun akrabasının (Ehl-i beytinin) ve Eshâbının hepsine hürmet ederler ve hepsini çok severler. Hepsini faziletli bilirler. Geçmişteki büyük zâtların fazilet ve üstünlüklerini kabûl ederler. Onlar kendi arzularına ve heveslerine göre hareket etmezler. Müslümanları bid'atlere, (dinde sonradan meydana çıkarılan, uydurulan şeylere) sevketmezler. Dînin emirlerine riayetsizlik etmezler. Allahü teâlâya, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, âhıret gününe îmân eden kimseye karşı onların kalblerine sû-i zan (müslümanlar hakkında kötü düşünmek) bulunmaz. Kalblerinde, sâdece şefkat ve merhamet vardır. Dünyânın süslü ve aldatıcı şeylerinden hoşlanmazlar. Dünyânın, azîzini azîz, zenginini zengin, mülkünü mülk, rahatını rahat saymazlar. Sıhhatte olan kimseyi de afiyette saymazlar. Bunlar için mühim olan; âhıret izzeti, âhıret zenginliği ve âhıret rahatı ve saadetidir. Dünyâya dalmış olanlara da acırlar. Bir şeyin uygun olup olmadığını, nefse uygun olması ile ölçmezler. Nefsin hakka, doğruya uymasına gayret ederler. Onlar, rızıklarına Allahü teâlânın kefil olduğunu bildikleri için, rızık husûsunda endişe etmezler. Allahü teâlâdan başka hiçbir mahlûktan korkmazlar. Bu güzel vasıfları hiç değişmez. Güzel ahlâk üzere bulunurlar. Her zaman nefslerine muhalefet ederler, onun hiçbir arzusunu yerine getirmezler. Allahü teâlâyı çok sevdikleri gibi, insanlara da O'nu sevdirmeye, onların, Allahü teâlânın ni'metlerini hatırlamalarına vesile olmaya çalışırlar. Onlar, Allahü teâlâya itaat üzere bulunurlar. O'nun sonsuz ni'metlerini i'tirâf ederek, O'na şükrederler. O'na ibâdetteki hatâlarından dolayı da kırıklık ve pişmanlık içinde af ve mağfiret dilerler, İnsanların mallarında hiç gözleri yoktur. Başkasının mallarına ellerini uzatmazlar. A'zâları ile insanlara eziyet vermekten çok uzaktırlar. Onlarla beraber bulunan müslümanlar çok rahat olurlar. Onlar kötülüğe kötülükle mukâbelede bulunmazlar. Bilakis affederler ve üzerinde durmazlar. Senin de bu güzel hasletlere sahip olman için Allahü teâlâya duâ ederim. Allahü teâlâ nasîb eylesin! Âmin (Allahım kabûl eyle.)"

İmâm-ı Şa'rânî hazretleri buyuruyor ki: "Bu mektûpta bildirilenlere uymak, ahlâkın kemâlindendir. Güzel ahlâkı anlatan evliyâ sözleri içinde, bundan daha genişini görmedim."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-evliyâ sh. 406

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 162

3) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 274

4) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 518

EBÛ TÂHİR MAHALLÎ (Muhammed bin Hüseyn)

Hadîs, tasavvuf, Şafiî mezhebi fıkıh âlimi, vâ'iz ve hatîb. Künyesi Ebû Tâhir olup ismi, Muhammed bin Hüseyn bin Abdürrahmân'dır. 554 (m. 1159) yılında Mısır'da Dimyat taraflarında bir yer olan Cevcer'de doğdu. Mahallî ve Ensârî nisbet edildi. Câmi-i Mısr-ı Atîk'de ve Câmi-i Amr İbni Âs'da

hatîblik yaptığı için Hatîb Ebû Tâhir diye tanındı. 638 (m. 1235) yılında Mısır'da vefât edip Sefh-i Mukattam'a defnedildi.

Önceleri kötü kimselerle arkadaşlık ediyor, Allahü teâlânın rızâsına uygun olmayan işlerle meşgûl oluyordu. Genç yaşta hâlinin kötülüğünü anlayıp tövbe etti. Kendini ilim ve ibâdete verdi. Zamanında Mısır'ın üç büyük fıkıh âliminden ders aldı. Bu âlimlerden Tâcüddîn Muhammed bin Hibetullah Hamevî'nin sohbetinde kemâle geldi. Ebû İshâk Irâkî ve Ali bin Zeyn et-Tüccâr da, onun diğer fıkıh hocalarıydı. Hadîs ilmini ise, Hâfız İbrâhim bin Ömer Si'ridî'den öğrendi. Eş-Şeyh-ül-Celî, es-Seyyid-ül-Kebîr Ebû Abdullah Kuraşî'nin sohbetlerinde bulundu. Fıkıh ve usûl ilimlerinde çok ilerledi, insanların sorularına cevap verir, sıkıntılarını giderirdi. Kendisine yapılan kadılık tekliflerini reddederdi. Câmi-i Atîk ve Câmi-i Amr İbni Âs'ta hatîblik yapar, tâliblerine usûl ve fıkıh dersleri verirdi. Şafiî mezhebine göre fetvâ verirdi. Kimseden hiçbir şey istemez, hiçbir şekilde hediye kabûl etmezdi. Mısır Eyyûbî Sultanı, Melik Nâsırüddîn Kâmil tarafından, kardeşi Şam Sultanı, Melik-ül-Eşref Muzafferüddîn Mûsâ'ya, aralarında sulh yapmak için elçi olarak gönderildi. İki kardeşin aralarındaki kırgınlıkları atarak barışmalarını sağlayıp, iki müslüman devletin birlik ve beraberlik hâlinde yaşamalarına vesile oldu. Allahü teâlânın rızâsını kazanabilmek gayesiyle kendisini ilim ve ibâdete verdi. Gece ibâdet eder, gündüzleri oruç tutardı. Vakitlerini ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirirdi. “Dîn nasihattir” emrine uymak için, insanlara devamlı nasihatlerde bulunurdu. Allahü teâlânın emir ve yasaklarını çok iyi bilir ve bildiklerini tatbik ederdi. Allahü teâlânın rızâsına muhalif bir iş yapmamak, bir söz söylememek için çalışırdı. Selef-i Sâlihîn gibi yaşamaya gayret eder, Resûlullaha (aleyhisselâm) bütün hâl ve hareketlerinde uymağa çalışırdı. Dünyâ ve dünyâ malına hiç kıymet vermezdi. Eline geçeni Allahü teâlânın dîninin yayılması ve kullarının ihtiyâçlarının karşılanması için harcardı. Kimseden birşey istemez, ihtiyâcını cenâb-ı Hakka arz ederdi. Pekçok kerâmetleri görüldü. Kıymetli eserler yazdı.

Birçok talebe yetiştirdi. İbn-i Kalyûbî'nin babası Ziyâüddîn Ebû Ravh Îsâ bin Rıdvan Askalânî, Ebü'l-Hüseyn Yahyâ bin Hüseyn bin Attâr Kuraşî, İbn-i Rif'a ve daha birçok âlim ilim öğrendi. İbn-i Kalyûbî, onun kerâmet ve menkıbelerini “Ez-Zâhir fî menâkıb-ı Ebi't-Tâhir” adlı eserinde yazdı. Bu eserinden okunan Ebû Tâhir Mahallî hazretlerinin hâl ve kerâmetleri, dilden dile, gönülden gönüle aktarıldı.

Ebü'l-Hüseyn Ziyâüddîn Yahyâ bin Hüseyn Kuraşî anlatır:

“Birgün babam Ebû Abdullah Kuraşî Kurtubî, beni Ebû Tâhir Mahallî'ye gönderdi. Onu, câminin mihrabında otururken buldum. Selâm verdim. Selâmımı aldı. Fakat âdeti, selâm verdiğim zaman oturuyorsa ayağa kalkardı. Babamın kendisine yazdığı mektûbu verip ayrıldım. O yine aynı şekildeydi. Münasip bir zamanda; “Her vakit ayağa kalktığınız hâlde, mihrabda selâm verince niçin kalkmadınız?” diye suâl edince, “Sen öyle bir yerde gelip selâm verdin ki, orada yalnız Allahü teâlâ için ayağa kalkılır” diye cevap verdi.”

İbn-i Kalyûbî anlatır: Zamanın sultânı yolculuğa çıkacağı zaman Ebû Tâhir Mahallî'ye uğrar, onun duâsını almadan yola çıkmazdı. O da her defasında; “Allahü teâlâ, sultânı muvaffak etsin” diye duâ ederdi. Yine bir seferinde Sultan ve arkadaşları kendisini ziyâret edip duâsını aldılar. Onlar ayrıldıktan sonra; “Sanki düşmanlarının üstüne gidiyormuş gibi benden nusret için duâ istedi” dedi. Daha sonra sultânın askerleri arasına katılıp, Avrupa'dan gelen zâlim Haçlı kuvvetlerine karşı çarpışmak için gitti. Mensûre'deki savaşta atından inip düşmanla savaştı. Yanındakiler, hep şehid oldular. O da pekçok kâfiri öldürdü. Ebû Tâhir Mahallî'ye de birçok ok ve kılıç darbesi isâbet etti. O, hiç savaşa girmemiş gibi geri döndü.”

Yine İbn-i Kalyûbî babasından şöyle nakleder: “Birgün Ebû Tâhir'in kitaplarından bir kitap aldım. Dışına bir şey bulaştı. Öyle bırakırsam eline bulaşır, diye düşündüm. Su ile yıkadım, temizlendi. Kitabı teslim etmek için götürdüğümde: “Kimden izin alıp da kitabın cildini yıkadın?” diye suâl etti. Ben de hiçbir şey söyleyemedim. Bir defasında da huzûrlarına vardım. Arkasında namaz kıldıktan sonra müthiş bir şekilde karnım ağrımaya başladı. O kadar şiddetlendi ki, yerimde duramaz oldum. Ebû Tâhir hazretleri ellerini uzattılar. Onun eline yapıştığım anda hiçbir şeyim kalmadı.”

Kâdı Şerefüddîn İbni Ayniddevle, minberde iken kendisi için duâ etmesini istedi. Uzun bir zaman sonra karşılaştılar. Kâdı Şerefüddîn'e; “Sen söylediğinden bu yana, hiçbir Cum'a hutbesinde, senin için duâ etmeyi unutmadım” dedi.

Yine İbn-i Kalyûbî anlatır: Ebû Tâhir 633 yılında vefât ettiği zaman, cenâze namazını çok kalabalık bir cemâat kıldı. İmâm-ı Şafiî hazretlerinin talebelerinden İmâm-ı Müzenî'nin

cenâze namazından bu yana, Mısır'da böyle bir kalabalık görülmemişti. Âlim, âmir, fakir, zengin, câhil, sultan herkes onun cenâzesine iştirâk etti. Melik Kâmil Şam'da olduğu için, oğlu Sultan Âdil hazır bulundu. Mukattam dağı eteklerine, sıcak bir günde defnedildi. Kabri herkes tarafından bilinmekte ve ziyâret edilerek bereketlenilmektedir."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 48

2) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 411

EBÛ YAHYÂ BİN ŞÂFİÎ KINÂVÎ

Tasavvuf âlimi. Künyesi Ebû Bekr ve Ebû Yahyâ olup, Ebû Yahyâ İbni Şafiî olarak bilinir. Mısır'da Kınâ ahalisinden olduğu için Kınâvî nisbet edildi. Ârif lakabı verildi. Birçok kerâmetleri ve harikulade hâlleri görüldü. 647 (m. 1249) yılında Kınâ'da vefât edip, hocası ve kayınpederi Ebü'l-Hasen Ali bin Humeyd bin İsmâil İbni Sabbag Kavsî'nin yanına defnedildi.

Ebû Yahyâ bin Şafiî Kınâvî hazretleri, gençliğinde ilim tahsil edip, sâlih kimselerle beraber bulunmuştu. Bu arada ticâret ile meşgûl olur, ailesinin maişetini helâl yoldan kazanmak için, çarşıdaki dükkânında çalışırdı. Birgün Ebü'l-Hasen bin Sabbag çarşıdan geçerken, onun dükkânının önünde durdu. Bir saat kadar ona baktı. Sonra yanındaki hizmetçisine dönüp; "Bu gençten bir sultan doğacak ve halîfenin kızıyla evlenecek" dedi. Ebû Yahyâ bin Şafiî, dükkânından çıktı. Gelip Ebü'l-Hasen bin Sabbag'a çok hürmet edip duâsını aldı. Bu hâdiseden sonra onunla devamlı görüştü. O mübârek zâttan çok şeyler öğrendi. Dünyâ ve âhırette saadete götürecek derecelere kavuştu. Hak âşıklarından oldu. Ahlâkı güzelleşti, hâlleri değişti. Herkesin sevdiği, hürmet ettiği bir mübârek kimse oldu. Resûlullahın (aleyhisselâm) halleriyle hâllendi. Selef-i sâlihînin yolunu çok güzel öğrenip, onlara her husûsta tâbi oldu. Üstadı İbn-i Sabbag'ın kızı ile evlendi. Hocasının vefâtından sonra da onun yerine geçti. Pekçok talebe yetiştirip, insanlara doğru yolu anlatmakla meşgûl oldu. Çok merhametli idi. Merhametinin çokluğundan, herkesin Cehennem ateşinden kurtulması için gayret eder, dünyâda Allahü teâlânın emir ve yasaklarına tâbi olmayan hiçbir kimsenin kalmamasını isteyerek çalışırdı. İnsanlara sık sık nasihat ederdi. Nasihatlerinde, herkesin i'tikâdını Selef-i sâlihînin bildirdiklerine göre düzeltmesini ister, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenerek, öğrendiklerine göre amel etmeyenin Cehennem ateşinden kurtulamayacağını bildirirdi.

Ebû Yahyâ bin Şafiî Kınâvî'nin birçok kerâmetleri ve garip hâlleri görüldü. Onun en büyük kerâmeti, kendisi gibi kerâmetler sahibi evliyâlar yetiştirmesi idi. Oğlu Zeynüddîn, Ebû Abdullah Esvânî, Ebû Tâhir İsmâil Meragî, Behâ Ahmiyyî, Tâc bin Şa'ban ve daha birçok âlim ve evliyâ onun talebeleri arasındaydı.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-evliyâ sh. 483

2) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 518

EMÎNÜDDÎN İBNİ ASÂKİR (Abdüssamed bin Abdülvehhâb)

Şafiî mezhebindeki âlimlerin büyüklerinden. İsmi, Abdüssamed bin Abdülvehhâb bin Hasen bin Muhammed bin Hasen bin Hibetullah İbni Asâkir Dımeşkî'dir. Uzun zaman Mekke-i mükerreme şehrinde oturduğu için "Mekkî" de denilmiştir. Künyesi Ebü'l-Yemen olup Emînüddîn ve Emînüddevle lakabları ile tanınırdı. O, hadîs âlimlerinin büyüklerinden ve meşhûr "Tâhir-i Dımeşk" kitabının yazarı İbn-i Asâkir'in kardeşinin oğlunun torunudur. 614 (m. 1218) senesi Rebî'ul-evvel ayında Dımeşk'da (Şam'da) doğdu. Sonra Mekke'ye gidip, kırk seneye yakın orada kaldı. Birçok âlimden ilim öğrendi. Arab dili ve edebiyatı, hadîs, tefsîr, fıkıh, kelâm ve daha birçok ilimlerde büyük bir âlim olarak yetişti. Kıymetli eserler yazdı. "Hicaz Şeyhi" diye meşhûr oldu. 686 (m. 1287) senesi Cemâzil-evvel ayında Medîne-i münevverede vefât etti.

İlim ve fazilet sahiplerinin büyüklerinden olan Emînüddîn İbni Asâkir, zühd ve takvâda asrının âlimlerinin bir tanesiydi. Din bilgilerinin yayılması için çok gayret gösterirdi. Kendisini tanıyan bütün âlimler ve insanlar, onu dâima medhederler,

överlerdi. Çok zekî bir zât olup, çeşitli ilimlerde mütehassıs bir âlimdi. Çok ibâdet ederdi.

Hadîs ilmini; dedesi Zeyn-ül-ümenâ Ebü'l-Berekât, Şeyh Muvaffak, İbn-ül-Benn, Ebü'l-Kâsım İbni Sasrî, İbn-i Zübeydî, İbn-i Gassân, Kâdı Ebû Nasr bin eş-Şîrâzî'den ve daha birçok âlimden öğrendi. Müeyyed et-Tûsî, Ebû Ravh el-Hirevî gibi birçok âlim kendisine icâzet verdiler. Mekke'de ve Medine'de, hadîs-i şerîflerden ve diğer ilimlerden çok rivâyette bulundular.

Nesir ve nazm olarak çok kıymetli eserleri vardır. Başlıcaları şunlardır: 1. Fedâilü ümm-il-mü'minîn Hadîce (radıyallahü anha), 2. Ehâdîsü İyd-ül-fitr, 3. Fadlü Ramazân, 4. Cüz'ün fî zikr-i fedâil-is-salâti aler-Resûli (aleyhisselâm), 5. Cüz'ün fî cebel-i Herrâ.

1) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 395

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 236

3) El-A'lâm cild-4, sh. 11

4) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 328

ES'AD BİN MENCÂ ET-TENÛHÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Mencâ olarak da kaynaklarda kaydedilmiştir. Künyesi Ebü'l-Meâlî, lakabı Vecihüddîn'dir. 519 (m. 1125) senesinde doğdu. 606 (m. 1209)'da Dımeşk'da vefât etti. Dımeşk'da; Ebü'l-Kâsım Nasr bin Ahmed bin Mukâtil es-Sûsî'den, Bağdad'da; Ebü'l-Fadl el-İrmevî'den, Ebû Abbâs'dan, el-Mâydaî'den, Ebû Miskin er-Rıdvânî'den ve Nasîb Ebû Ca'fer Ahmed bin Muhammed el-Abbâsî'den hadîs-i şerîf işitti. Fıkıh ilmini; Bağdad'da Abdülkâdir-i Geylânî hazretlerinden ve diğer âlimlerden, Dımeşk'da Şeref-ül-İslâm Abdülvehhâb İbni Şeyh Ebü'l-Ferec'den öğrendi. Kendisinden ise; Şeyh Muvaffak, Hâfız Münzirî, İbn-i Halîl, İbn-i Buhârî ve diğerleri ilim almış ve rivâyette bulunmuştur. Es'ad bin Mencâ'nın eserlerinden bir kısmı şunlardır: "El-Hulâsatü fil-fıkıh", "El-Umde", "En-Nihâye fî şerh-ül-hidâye".

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 249

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 18

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 69

4) Keşf-üz-zünûn sh. 2031

EVHADÜDDÎN EBÛ HÂMİD KİRMÂNÎ

Mutasavvıf ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Hâmid olup, Evhadüddîn lakabı ve Kirmânî nisbetiyle tanınır. Tanındığı nisbetinden, İran'da Kirman taraflarından olduğu anlaşılmaktadır. Bağdad'da ilim tahsil etti. Evliyâdan Rükneddîn Süncâsî'nin hizmetine girdi. Şihâbüddîn Sühreverdî hazretleriyle görüştü. Abbasî halîfesi Nasır bin Müstedî, halifeliğini tanıyan bütün İslâm memleketlerine, fütüvvet teşkilâtını yeniden canlandırmanın lüzumuna dâir mektûplar gönderdi. Bu meyânda bu teşkilâtı canlandıracak, insanları, kardeşlik bağlarıyla birbirine bağlıyacak, zâhir ve bâtın ilimlerinde kâmil kimseleri de o memleketlere gönderdi. Evhadüddîn Kirmânî de talebesi Ahî Evren ile birlikte 602 (m. 1205) yıllarında Anadolu'ya geldi. Muhyiddîn-i Arabî, Şems-i Tebrîzî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî gibi zamanın büyükleriyle görüştü. Konya'ya yerleşti. Kendisi için kurulan dergâhta dersler verip talebe yetiştirdi. Kasaba ve köylere yetiştirdiği talebelerini gönderdi. Anadolu'nun birçok kasaba ve köyünü tek tek dolaştı, insanlara Allah aşkını, din kardeşine muhabbetin lüzumunu, din bilgilerini öğrenip tatbik etmenin gerekli olduğunu anlattı. Belâlara sabredip, ele geçen mala kanâat etmenin, din kardeşinin malını, namusunu, canını da korumanın lâzım olduğunu bildirdi. Yazmış olduğu şiirlerinde de bu sözlerini nakletti. Eserlerinden "Misbâh-ül-ervâh" ve "Menâkıb"ı meşhûrdur.

Ebû Hâmid Evhadüddîn Kirmânî, ömrü boyunca Allahü teâlânın dînine hizmeti, öğrendiklerini insanlara öğretmeyi, Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymayı kendisine düstûr edindi. Güzel ahlâkı, insanlara şefkat ve merhameti ile herkesin sevgi ve saygısını kazandı. 635 (m. 1237) yılında vefât etti. Birçok talebe yetiştirdi. Talebelerinden Ahî Evren,

hocasının kızı Fâtıma Bacı ile evlendi. Evhadüddîn Kirmânî'nin vefâtından sonra yerine geçti. Güçlenip birleşerek, vahşî hayvan sürüsü gibi insanları parçalayıp şehirleri yıkarak gelen Moğollara karşı, halkın şuurlanması için elinden gelen bütün gayreti gösterdi. Bilhassa san'at sahibi esnaf kimseler arasında çok sevildi. Her şehir ve kasabada teşkilâtlar kurdu. Ahîlik (kardeşlik) teşkilâtı adı verilen ve bugünkü ma'nâda esnaf teşkilâtı diyebileceğimiz bu kuruluşun mensûpları, kısa zamanda birçok şehir ve kasabada teşkilâtlandılar. Toplanıp sohbet edebilecekleri, birbirlerinin ilimlerinden istifâde edebilecekleri, gelen misâfirleri ağırlayabilecekleri dergâhlar yaptılar. Moğollara karşı milis kuvvetleri teşkil edip, şehirlerini müdâfaa ettiler. Anadolu halkının zâlim Moğol kuvvetleri karşısında eriyip yok olmamaları için gayret ettiler. Evhadüddîn Kirmânî'nin koyduğu temel prensiplerden ayrılmayan Ahîler, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yerinde teşkil edilen Anadolu beyliklerine destek oldular. Bilhassa Osmanlı beyliğine yardımcı olup desteklediler. Aradıklarını Osmanlı Devletinde bulup, onun saflarında yerlerini aldılar.

Evhadüddîn Ebû Hâmid Kirmânî anlatır: Gençliğimde Hocam Rükneddîn Süncâsî'nin hizmetinde bulunmakla şereflendim. Bir yolculuğunda hizmetini görür idim. Hocam çok şiddetli bir karın ağrısına yakalanmıştı. Hastahâne olan bir şehirden geçerken hastahâneye uğramak için müsâade istedim. Müsâade etti. Hastahâneye gittim. Orada bir kişinin, talebelerinin ortasına oturmuş ders verdiğini gördüm. Yanlarına yaklaştım. Ders veren kişi, kalkıp yanıma geldi. Elimden tuttu. Hiç tanımadığım bir kimse idi. Bana "Hacetin nedir?" diye sordu. Hocamın hâlini ona söyledim. Bir darı getirip bana verdi. Benimle dışarı çıktı. Bana çok izzet ve ikramda bulundu. Gelip hocama durumu anlattım. Bana tebessüm edip; "Ey tecrübesiz çocuk! Sana ikram eden ben idim. O kimse oranın vâlisi idi. Senin ısrârın karşısında sana izin verdim. Orada o kimsenin sûretine girip seni karşıladım. Sana izzet ve ikramda bulundum. Karşılamayı o kimseye bırakmadım. Çünkü, sana ikramda bulunmayıp, seni mahcûb etmesinden korktum" dedi.

Rükneddîn Alâüddevle anlatır: Sühreverdî yolunun sâliklerinden biri, Minâ'da anlattı: "Birgün Şihâbüddîn Sühreverdî hazretlerinin huzûrlarındaydım. Evhadüddîn Kirmânî'nin huzûruna gelmemesini söyledi. Evhadüddîn bu haberi duyunca; "İstemem müsbet ile ansın beni, gönlüne getirsin mest eder beni" beytini söyleyip "Elhamdülillah hocamızın ağzında adımızın anıldığını duyduk" diye sevindiğini gördüm."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 659

2) Kâmûs-ül-a'lâm cild-2, sh. 1065

3) "Menâkıb-ı Evhadüddîn Kirmanî" Tahran 1968

FAHRÜDDÎN İBNİ ASÂKİR (Abdürrahmân bin Muhammed)

Meşhûr hadîs âlimlerinden. İsmi, Abdürrahmân bin Muhammed bin Hasen bin Hibetullah bin Abdullah bin Hüseyn bin Dımeşkî'dir. Lakabı Fahrüddîn olup, künyesi Ebû Mensûr'dur. İbn-i Asâkir diye tanınır. Dedelerinden Asâkir isminde birisi yoktur. Anne tarafından dedelerinden birisinin ismi olabileceği tahmin edilmektedir. Ancak bu aileye Asâkir denmesi ile meşhûr olmuştur. Meşhûr tarihçi Ali bin Asâkir onun kardeşidir. Annesinin ismi, Esma binti Muhammed bin Tâhir'dir. Annesi Kureyşli olup, babası Ebü'l-Berekât bin Rânî diye bilinirdi. Babası 517 (m. 1123) senesinde Mescid-i kadem diye tanınan mescidin tamirini yaptırdı. Kabri oradadır. 555 (m. 1160) senesinde doğup, 620 (m. 1223)'de, Recep ayının onunda Çarşamba günü, Dımeşk'da vefât etti. İbn-i Asâkir, asil, köklü ve faziletler sahibi bir ailedendir. Bu aile, büyük hadîs âlimleri yetiştirmiştir, İbn-i Asâkir yaşadığı asırda en büyük hadîs âlimlerinden idi. Bir önceki asırda da, iki amcası olan Sâin Hibetullah ve Hâfız Ebû Kâsım, amcasının oğlu Hâfız Ebû Muhammed bin Ebû Kâsım, onun oğlu İmâd bin Kâsım ve İbn-i Asâkir'in kardeşi Tâc-ül-Ümenâ Ahmed, hadîs âlimleri idi. Fıkıh ilminde çok yükseldi. Fetvâ işlerinde bir tane idi. Her taraftan kendisine fetvâlar gelir (dînî suâller sorulur) onlara gerekli cevapları verirdi. Hocası Kutbüddîn Mes'ûd Nişâbûrî, onu oğlu gibi severdi. Onu kızıyla evlendirdi. Bir oğlu dünyâya geldi. İsmini Kutbüddîn Mes'ûd koydu. Bu çocuk da küçük yaşta ilme çok hevesli idi. Fakat babasından önce vefât etti. Eğer yaşasaydı, ilim husûsunda babasının ve dedesinin yerini tutardı denmiştir.

Hadîs ilmini: büyük hadîs âlimi olan amcaları, Ebû Kâsım ile Sâin Hibetullah ve bir grup hadîs âliminden almıştır.

Fahrüddîn İbni Asâkir, ilk önce Azrâviyye Medresesi'nde ders verdi. Nûriyye Medresesi'nde, daha sonra Cârûhiyye Medresesi'nde hocası Kutbüddîn'in yerine ders verdi. Bu üç medrese Dımeşk'dadır. Kudüs'te Selâhiyye Medresesi'nde de ders verdi. Birkaç ay Kudüs'de, bir kaç ay Dımeşk'da kalırdı.

İbn-i Asâkir Arz-ı mukaddesteki, Askalan ve benzeri yerlere kadar olan ziyâret yerlerini dolaşırdı. Âdil bin Eyyûb onu Tekviyye Medresesi'nde ders okutmakla görevlendirdi. Bu medresede onunla beraber ders okutan zamanın büyük fıkıh âlimleri de bulunuyordu. Bu medrese, Şam'ın Nizamiyesi diye isimlendirilmişti. Derslerini verip bitirdikten sonra, Dımeşk Câmii'nde, küçük bir odaya gider, orada yalnız başına kendisini ibâdete ve kitap mütâlâasına verir, fetvâlara cevap hazırlardı. Sâdece abdest almak için dışarı çıkar, orada akan sudan abdestini alır, tekrar yerine dönerdi. İbn-i Asâkir'in yanına insanlar devamlı gidip gelirler, ondan çok istifâde ederlerdi. Yanına gelenler, onun yanında kalmaktan hiç usanmazlardı. Çünkü o, vekar sahibi, yumuşak tabiatlı ve nûrânî yüzlü idi. Otururken, kalkarken ve yürürken, devamlı Allahü teâlâyı zikrederdi. Dili Allahü teâlâyı anmaktan hiç boş kalmazdı. Pazartesi ve Perşembe günleri ikindi namazından sonra, hadîs-i şerîf dinlemek için Kubbet-ün-nesr denilen yere gelirdi. Burada, amcası, büyük hadîs âlimi Hâfız Ebû Kâsım'ın hadîs-i şerîf derslerini dinlerdi. Hadîs dersi bittikten sonra, hadîs âlimlerinden Ebû Bekr Beyhekî'nin "Delâil-ün-nübüvve"sini ve başka kitapları okuturdu. Ebû Şâme Makdisî'de onun bu derslerinde Delâil-ün-nübüvve'nin büyük bir kısmını dinlediğini söyler. Ebû Şâme şöyle devam eder O, ince kalbli olup, hislendiren şeyler anlatılınca, göz yaşları akıverirdi. Yanında acıklı ve korkulu şeyleri anlatan hadîs-i şerîfler okununca ağlar, va'zu nasihatle alâkalı hadîs-i şerîfleri zaman zaman tekrar ederdi. İbn-i Asâkir (radıyallahü anh), Resûlullah efendimizden önce yaşamış olan Kus bin Sâide'nin şu beyitlerini tekrar eder, okur ve ağlardı. "Evvel gelip geçenler de bizim için ibret alacak şey çoktur. Ölüm ırmağının girecek yerleri var amma, çıkacak yerleri yoktur. Büyük, küçük hep göçüp gidiyor. Giden geri gelmiyor. Şuna kesin olarak inandım ki, herkese olan (onlara gelen ölüm) bana da olacaktır." Sultân-ı Âdil Ebû Bekr bin Eyyûb, Kâdı Zekîyyüddîn Tâhir bin Muhyiddîn'i, Şam kadılığından azledince, İbn-i Asâkir'i kadı ta'yin etmek istedi ve bunun için kendisine haber gönderdi. İbn-i Asâkir geceleyin sultânın yanına çağırıldı. Sultânın yanına gelince, sultan onu yanına oturttu. İbn-i Asâkir oturdu, fakat içi rahat değildi. Sultan kendisine yemek getirtti. Fakat İbn-i Asâkir yemeğe elini uzatmadı. Ondan hiçbir şey yemedi. Sultan, İbn-i Asâkir'den, kadılık vazîfesini kabûl etmesini istedi. Bu husûsta çok konuştu ve ısrarda bulundu. İbn-i Asâkir, istihâreye yatacağını söyledi. Hemen vazîfeyi kabûl ve red husûsunda bir fikir bildirmedi, İbn-i Asâkir'in devamlı yanında bulunan birisi, sultanın yanından çıktıktan sonra olanları şöyle anlatır: "İbn-i Asâkir, evine döndükten sonra abdestini tazeledi. Namaz kıldıktan sonra ellerini açarak Allahü teâlâya yalvarmaya başladı. Sabaha kadar göz yaşı döktü. Sabah olunca câmiye gitti. Namazını kıldı. Sahabe maksuresine gitti. Âdeti üzere orada namaz kıldı. Sonra her zaman girdiği küçük odacığa girdi. Besmele okuyarak yerine oturdu. Güneş doğarken, sultânın adamları geldi. Kendisinden kadılığı kabûl etmesi husûsunda cevap bekliyorlardı, İbn-i Asâkir kadılığı kabûl etmedi ve etmemekte ısrar etti. Fakat kadılık için Şeyh Cemâlüddîn bin Haristânî'yi tavsiye etti. Tavsiye ettiği zâta kadılık vazîfesi verildi. Fakat İbn-i Asâkir, yapılan teklifi kabûl etmediği için sultan tarafından kendisine eziyet yapılmasından korkup, oradan ayrılıp başka bir yerde yerleşmeye karar verdi. Ev eşyasını ve çoluk-çocuğunu yolculuk için hazırladı. Onun söylediklerini yazan talebeleri, Haleb tarafına doğru yola çıktı.

Sultan Âdil bu durumu öğrenince onları geri çevirdi. Böyle bir âlimin ve ilim talebelerinin oradan ayrılmasını uygun görmedi. Sultânın yakınları bu hâdise üzerine kendisine; "Senin memleketinde ve zamanında kadılık almaktan çekinen, sırf din gayreti ve dünyâya rağbet etmemesinden dolayı kadılık vazîfesini almamak için bulunduğu yerden ayrılan bulunduğu için, aslında Allahü teâlâya hamdetmelisin" dediler. Bunun üzerine Sultan Âdil, kendi adıyle bir medrese yapılmasını emretti. O medreseyi, İbn-i Asâkir'e verecekti. Fakat sultan bu medrese tamamlanmadan vefât etti. Yerine oğlu Muazzam geçti, İbn-i Asâkir'in onunla arası iyi değildi. O sultan olunca, ders okuttuğu, önce Kudüs'deki Nâsıriyye Medresesi'ni, sonra Takviyye Medresesi elinden alındı. Elinde sâdece Cârûhiyye Medresesi kalmıştı. Bu medresenin de çevresinde, medreseye yardım edecek az komşusu vardı. Medresenin ise masrafı fazla idi. Yapılan medrese tamamlanınca, Sultan Muazzam onu Kâdı Cemâl el-Mısrî'ye verdi.

İbn-i Asâkir (radıyallahü anh), gerek medresede ve gerekse başka yerlerde bulunduğu zaman erkenden kalkar, sabah ezanını kendisi okurdu. Kendisine birşey takdim edildiği

zaman, onu yalnız yemezdi. Medresede bulunanları da da’vet ederdi. Kendisine düşmanlık edenlerin yanından geçmezdi. Niçin böyle yaptığı kendisine sorulunca günaha girmelerinden korkuyorum” derdi.

İbn-i Cevzî’nin torunu Ebû Muzaffer şöyle der. “Fahrüddîn İbni Asâkir, zühd sahibi olup dünyâya rağbet etmez, Allahü teâlâdan uzaklaştıran şeylere meyletmez, çok ibâdet ederdi. Kendisini ilme ve ibâdete vermişti. Güzel ahlâk sahibi idi.”

İbn-i Asâkir vefât ettiği zaman, cenâzesi çok kalabalık oldu. Namazını Sultân Azîz bin Âdil kıldırdı. Vefâtında bulunan birisi şunları anlatır: Fahrüddîn İbni Asâkir vefât ettiği günün öğle namazını kıldı. Sonra ikindi namazı vaktini sordu. Kendisine daha ikindi vaktine vakit olduğu söylendi. O zaman su istedi. Abdest aldı. Namazdaki gibi oturup: Rab olarak Allahü teâlâdan, din olarak İslâmdan, Peygamber olarak da Muhammed’den (aleyhisselâm) râzıyım, Allahü teâlâ bana huccetini telkin etsin. Sürçmemi ikâle etsin (gidersin), gençliğime merhamet eylesin, yalnızlığımı gidersin, dedikten sonra ve aleyküm selâm dedi. Biz o zaman, yanına meleklerin geldiğini anladık. Kendisine selâm vermişlerdi. Sonra rûhunu teslim etti. Onu Fahrüddîn bin Mâlikî yıkadı. Onun yanında kardeşinin oğlu Abdülvehhâb bin Zeyn-ül-Ümenâ ve başkaları vardı, İbn-i Asâkir hasta iken, defnedileceği yerin mülkiyetini sahiplerinden almak için çok çalıştı ve aldı. Daha hayatta iken kabrini kazdırdı. Cenâzesinde o kadar insan bulundu ki, yollar insanlarla doldu. Onun tabutunu taşıyabilecek güce sahip olan herkes geldi. Eğer Sultan Azîz bin Âdil ve askerler yol açıp insanların tabuta yaklaşmalarına mâni olmasaydılar, cenâzenin o gün kabre varıp defnedilmesi çok zordu. Hocası Kutbüddîn Mes’ûd Nişâbûrî’nin kabrinin yanına defnedildi. Kabir taşında ismi ve vefât târihi yazılıdır.

İbn-i Asâkir’in fıkıh ve hadîs ilmine dâir eserleri olup, bunlardan birisi de; “Kitâb-ül-erba’în fî menâkıb-i Ümmehât-il-mü’minîn”dir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-3, sh. 228

2) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 289

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 92

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 177

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 101

6) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 135

7) Zeyl-i Ravdateyn sh. 136

FAHRÜDDÎN İBNİ TEYMİYYE (Muhammed bin Hıdr bin Muhammed)

Fıkıh, tefsîr, hadîs, kırâat, lügat âlimlerinin büyüklerinden. Hatîb, vâ’îz ve şâir. İsmi, Muhammed bin Ebi’l-Kâsım Hıdr bin Muhammed bin Hıdr bin Ali bin Abdullah el-Harrânî olup, künyesi Ebû Abdullah’tır. Lakabı Fahrüddîn’dir. İbn-i Teymiyye diye tanınmasına sebep olan hâdiseyi kendisi şöyle anlatıyor “Babam veya dedem bir sene hacca gitmiş. Hanımı hâmile imiş. Medîne-i münevverenin 230 km. kuzeyinde bulunan ve Teymâ denilen yere vardığında, orada bulunan çadırlardan çıkan çok sevimli bir kız çocuğu görmüş. Hacdan döndüğünde bir kız çocuğunun dünyâya geldiğini öğrenip, sevinçle çocuğunu kucağına aldığında, bunun Teymâ’da gördüğü kız çocuğuna çok benzediğini görmüş.. Çocuğuna Teymâlı ma’nâsına; “Yâ Teymiyye! Yâ Teymiyye!” demiş. Bunun için ona Teymiyye denilmiş ve biz de Teymiyye oğlu ma’nâsına İbn-i Teymiyye diye tanınmışız.” Bu kelime, lügat kaidesine göre “Teymâvî” olarak telaffuz edilmesi icâb ettiği hâlde, Teymiyye olarak kullanılmış ve böyle meşhûr olmuştur. 542 (m. 1147) senesi Şa’bân ayının sonlarında Harran’da doğdu. 621 (m. 1224) senesi safer ayının 10. gününe rastlayan Perşembe günü ikindiden sonra orada vefât etti. Vefât senesinin, 622 olduğu da bildirilmiştir. Fahrüddîn İbni Teymiyye, Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklerindendir. Bunu, Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklüğünü anlayamamış, Ehl-i sünnetten ayrılıp bozuk bir yol tutmuş olan, Ahmed bin Abdülhalîm el-Harrânî ismindeki, meşhûr sapık İbn-i Teymiyye ile karıştırmamalıdır. Bu Eshâb-ı Kirâmın yolundan ayrılan İbn-i Teymiyye, bizim hâl tercümesini verdiğimiz Fahrüddîn İbni Teymiyye’den sonra, hicrî 661-728 târihleri arasında yaşamış olup, ilmi biraz artınca, i’tikâd ve amele âit husûslarda kendi fikirlerini beğenmeye, kendini ve fikirlerini Ehl-i sünnet âlimlerinden üstün görmeye başladı. Böylece Ehl-i sünnetten

ayrıldı. Daha da ileri giderek, dört büyük halîfe ve diğer Eshâb-ı Kirâm gibi din büyüklerine karşı, onları küfürle ithama kadar varan sözler sarfetti ve kendisini zamanının İmâmı olarak tanıtmak istedi. Onun tuttuğu bu bozuk yol, gerek zamanındaki ve gerekse daha sonra gelen bütün Ehl-i sünnet âlimlerince reddedildi, bozukluğunu isbât eden yüzlerce kitap yazıldı.

Ehl-i sünnet âlimlerinin büyüklerinden olan Fahrüddîn İbni Teymiyye, küçük yaşta ilim tahsiline başladı. Kur'ân-ı kerîmi babasından öğrendi. İlim öğrenmek için Bağdad'a geldi. Ebû Tâlib Mübârek bin Hudayr, Ebü'l-Feth el-Battıyyî, Ebû Bekr İbn-ün-Nükûr, Sa'dullah bin Nasr ed-Decâcî, Yahyâ bin Sabit bin Bündâr, Ali bin Asâkir el-Betâihî, Şühde, Ebü'n-Necîb-i Sühreverdî, Ebü'l-Feth Ahmed bin Ebi'l-Vefâ, Ebü'l-Abbâs bin Bekrûs, İbn-i Ebi'l-Hacer, Ebü'l-Ferec İbn-ül-Cevzî, Muhammed bin Haşşab ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Bilhassa fıkıh ve tefsîr ilminde çok yükseldi. Kendisinden ilim öğrenip rivâyetlerde bulunan zâtlardan ba'zılarının isimleri şöyledir: İbn-i Nukta, İbn-ün-Neccâr, Mecdüddîn Abdüsselâm (Bu zât, kardeşinin oğlu ya'nî yeğenidir), Cemâleddîn Yahyâ bin es-Sayrâfi, Reşîd Amr bin İsmâil el-Fârikî, Sıbt İbn-ül-Cevzî, Abdüddâim ve Abdürrahmân bin Mahfûz er-Ras'anî.

Fahrüddîn İbni Teymiyye (radıyallahü anh), Bağdad'da ilim tahsilini tamamladıktan sonra, memleketi olan Harran'a döndü. Orada Nûriyye Medresesi'nde talebe okutmaya ve va'z etmeye başladı. Konuşması gayet fasîh ve beliğ idi. Sözleri çok güzel anlaşılır ve te'sîrli olurdu. 588 (m. 1192) senesinde Câmi-i Harran'da hergün sabah vakti tefsîr dersleri vermeye başladı. Bu hizmete uzun zaman devam etti. Bu zaman zarfında, talebelere, Kur'ân-ı kerîmi baştan sona kadar beş defa tefsîr etti. Sâlih bir zât idi. Kerâmetler ve hârikalar sahibi idi. Harran Câmii'nde imamlık ve hatîblik yapardı. Kendisi de ayrıca bir medrese yaptırdı.

Fâkih İbn-i Hamdân diyor ki: "Fahrüddîn İbni Teymiyye, Harran'ın üstadı, müderrisi, müfessiri ve hatîbi idi."

Münzirî diyor ki: "Bilhassa tefsîr ilminde çok yüksek idi. Meşhûr hutbeleri vardır. Beldesinde bulunan âlimlerin en önde gelenlerinden idi. Bağdad ve Harran'da hadîs-i şerîf rivâyet etti. Bizim de kendisinden icâzetimiz vardır."

Zehebî diyor ki: "Fahrüddîn İbni Teymiyye (radıyallahü anh), tefsîr, fıkıh, lügat ilimlerinde İmâm derecesinde büyük âlim idi. Kalabalık bir cemâat kendisinden ilim aldı."

Ebü'l-Berekât İbn-ül-Müstevfî, "Târih-i İrbil" isimli eserinde diyor ki: "Fahrüddîn İbni Teymiyye (radıyallahü anh), 604 (m. 1207) senesinde, İrbil'i ziyâret etti. Hergün tefsîr dersi verirdi. Güzel menkıbeleri, tatlı sözleri vardır. Sûreti (şekli, şemâli) ve sîreti (hâli, yaşayışı) pek güzel idi. Herkesden hüsn-i kabûl görürdü. Babası da evliyâ zâtlardan idi. Fahrüddîn hazretleri, Ehl-i sünnet âlimlerine dil uzatanlarla münâzara ederek, çok güzel ve kat'î delîllerle onlara cevap vermekte, onları susturmakta pek mehâretli idi. Karşısında kimse tutunamazdı. Her ilimde âlim ve mütehassıs idi. Bağdad'da hadîs âlimlerinden çok hadîs-i şerîf dinledi. Öğrendiği bu kıymetli ilimleri, büyük bir şefkat ve mehâretle, ilim âşıklarına, talebelere öğretti. Yüzlerce talebe yetiştirdi.

Fahrüddîn İbni Teymiyye hazretlerinin oğlu Abdülganî, babasının vefâtından sonra, çeşitli kimseler tarafından babasıyla alâkalı sâlih rü'yâlar görüldüğünü, bu rü'yâların çok fazla olduğunu, toplanacak olsa bir cildi dolduracağını bildirmiştir. Fahrüddîn hazretlerinden ilim öğrenen bir talebesi şöyle anlatıyor "Rü'yâmda hocam Fahrüddîn'i gördüm. Yüksek bir taht üzerinde, çok güzel elbiseler içinde oturuyordu. "Ey efendim! Bu ne hâldir?" dedim. Bana cevaben; "Orada (Cennette ni'metleri içerisinde) serirlere (koltuklara) dayanmış olarak otururlar" (İnsân-13) meâlindeki âyet-i kerîmeyi okudu."

Başka bir kimse kendisini rü'yâda görüp, "Allahü teâlâ sana ne muâmele eyledi?" diye suâl ettiğinde; "Beni mağfiret etti" buyurdu.

Başka bir kimse kendisini rü'yâda görüp, kılıçlarını ve silâhlarını, kuşanmış hâlde bekleyen bir topluluk gördü. Onlara; "Bu hâliniz nedir?" diye sorunca, onlar; "Biraz sonra Sultan buradan binekli olarak geçecek. Biz onu bekliyoruz" dediler. "Sultan dediğiniz kimdir?" deyince, "Fahrüddîn" dediler.

Fahrüddîn hazretlerinin kardeşinin sâliha bir kızı vardı. Diyor ki: "Fahrüddîn hazretlerinin vefâtından sonra şöyle bir rü'yâ gördüm: Gökyüzünden büyük bir feryâd sesi işittim. Yanımda bulunan kimseye; "Bu feryâd sesi nedir?" diye sordum. Dedi ki: "Bu, Fahrüddîn hazretlerinin vefât etmesi ve câmisindeki

yerinin boş kalması ve tefsîr derslerinin kesilmesi sebebi ile meleklerin feryâdlandır.”

Başka bir kimse, Fahrüddîn hazretlerinin vefât ettiğinin gecesinde onu rü’yâda gördü. Çok güzel bir sûrette idi. O kimse, hayretle; “Siz vefât etmemiş miydiniz?” diye suâl edince, Fahrüddîn (radıyallahü anh); “Evet, ben vefât ettim. Fakat, Allahü teâlânın dilemesi ile dirilenlerden, hakîkî, sonsuz saadet hayâtına başlıyanlardan oldum” buyurdu.

Fahrüddîn İbni Teymiyye hazretlerinin vefâtından sonra, bir kimse rü’yâsında, daha önce vefât etmiş olanlardan bir kimseyi gördü. Ona, kendi hâlinden ve yakınlarının hâlinden suâl etti. O kimse, bu gece Allahü teâlânın, yanlarına Fahrüddîn hazretlerinin rûhunu gönderdiğini, her Cum’â gecesi, Fahrüddîn hazretlerinin kendilerine geldiğini, onunla buluştuklarını söyledi.

Fahrüddîn hazretlerinin hayâtında, bir kimse sâlihlerden bir zâtı rü’yâsında gördü. O sâlih zât, bu kimseye dedi ki: “Fahrüddîn hazretlerine git! Yarın (kıyâmet gününde) sana şefaat etmesi için kendisinden ahd (söz) al! Muhakkak ki, ona, böyle çok kimseye şefaat etmesi için izin verildi.” Bu rü’yâyı gören kimse, Fahrüddîn hazretlerinin vefâtından sonra yine rü’yâsında onu İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretleri ile beraber yürüyor gördü. Bundan senelerce önce rü’yâda kendisine, Fahrüddîn hazretlerinin şefaatini istemesini tavsiye eden zâtın İmâm-ı Ahmed bin Hanbel hazretleri olduğunu anladı.

Başka bir kimse, rü’yâsında Fahrüddîn İbni Teymiyye hazretlerini gördü. Kendisine dedi ki: “Ey efendim! Bana haber verir misiniz, ölüm nasıl bir şeydir?” Fahrüddîn (radıyallahü anh); “Ölüm ânında, ölüm geldiği zaman onun şiddeti pek fazladır. Fakat (iyi kimseler için) ondan sonra herşey çok kolay, çok hafif ve çok rahattır.” Sonra da buyurdu ki: “Ey Abdullah! Namaz! (Sana namazı tavsiye ederim.) Ondan daha efdal hiçbir şey yoktur. Kim ona devam ederse ve Ehl-i sünnet ve cemâat i’tikâdını muhafaza ederse, burada çok hayırlar ile karşılanır.”

Sâlihlerden bir zât, rü’yâsında Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizi gördü. Cebrâil aleyhisselâm da huzûrunda idi. İkisi, Harran’da bir yerde oturuyorlardı. Rü’yâyı gören kimse, Resûlullaha (aleyhisselâm); “Yâ Resûlallah! Burada bulunmanızın sebeb-i hikmeti nedir?” deyince, elleriyle Fahrüddîn hazretlerinin ders Verdiği câmiyi işâret ederek; “Fahrüddîn vefât etti” buyurdular.

Dînine bağlı sâlih zâtlardan birisi şöyle anlatır: “Fahrüddîn hazretlerinin vefâtından sonra rü’yâmda gördüm ki, bir münâdî (nida eden); “Fahrüddîn sıddîklardandır. Şimdi Allahü teâlâ ile beraber oldu” diye nidâ ediyordu. Sonra ben sanki bir câmiye girdim. Orada Fahrüddîn hazretleri va’z ediyordu. Onun sesini duymanın lezzeti, sevinç ve heyecanı ile, uykuda, sıçrayıp ayağa kalkmışım.”

Sâlihlerden bir zâtın sâliha bir hanımı vardı. Rü’yâsında onu yeşilliklerle süslü güzel bir bahçenin içinde gördü. Bir topluluk orada büyük bir köşk bina ediyorlardı. Yakınlarında ise dönen bir dolap bulunuyordu. Yine köşkün yakınında, onlardan daha güzellerini görmediği iki kadın bulunuyordu. Anladı ki, onlar hûrî idi. “Bu köşkü, kimin için bina ediyorlar?” diye suâl ettiğinde; “Fıkıh âlimi Fahrüddîn hazretleri için” dediler. Rü’yâyı gören kadın diyor ki: “Köşkün kapısının açık olduğunu görmedim. Bir zaman sonra aynı köşkü tekrar gördüm. Son derece güzel bir şekilde süslenmiş idi. Kapısı açılmış ve o iki hûrî de kapının yanına gelmiş bekliyorlardı. Onlara; “Bu köşke kimin gelmesini bekliyorsunuz?” dedim. “Sahibi olan Fahrüddîn hazretlerinin gelmesini bekliyoruz” dediler. Bundan sonra onun vefât ettiğini öğrendim.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 280

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 102

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 109

4) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 386

5) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 151

6) Tabakât-ül-müfessirîn (Dâvûdî) cild-2, sh. 139

7) Tabakât-ül-müfessirîn (Süyûtî) sh. 32

8) Zeyl-i Ravdateyn sh. 146

9) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 1020

10) Rehber Ansiklopedisi cild-8, sh. 34

FAHRÜDDÎN IRÂKÎ (İbrâhim bin Şehriyâr Hemedânî)

Tasavvuf âlimi, şâir. İsmi, İbrâhim bin Şehriyâr olup, aslen Hemedan taraflarından olduğu için Irâkî nisbet edildi. Fahrüddîn lakabı verildi. Fahrüddîn Irâkî diye meşhûr oldu. 688 (m. 1289) yılında Şam'da vefât etti. Muhyiddîn-i Arabî'nin türbesi yanına defnedildi.

Küçük yaşta Kur'ân-ı kerîmi ezberledi. Sesi ve kırâati çok güzeldi. Hemedan şehrinde herkes onun kırâatini dinlemek için can atardı, ilim tahsili ile meşgûl olup, kısa zamanda aklî ve naklî ilimlerde ilerledi. Onyedi yaşında iken Hemedan medreselerinde ders okuttu. Hindistan taraflarına gitti. Multan şehrinde Behâeddîn Zekeriyyâ'nın (radıyallahü anh) sohbetine kavuştu. Hocasının kızı ile evlendi. Yirmibeş sene orada kaldı. Kebîrüddîn adında bir oğlu oldu. Hocası Behâeddîn Zekeriyyâ'nın vefâtından sonra halîfesi oldu. Daha sonra Hicaz taraflarına gitti. Dönüşünde Anadolu'ya uğradı. Konya'da; Sadreddîn-i Konevî ile sohbet edip, ilminden istifâde etti. Muhyiddîn-i Arabî'nin "Füsûs" kitabını okudu. "Füsûs"u dinlerken duyduklarını şiir hâlinde söyledi. Bu şiirlerini "Lemeât" adlı eserinde topladı. Bir müddet Tokat'ta kaldı. Anadolu Selçuklu Devleti devlet adamlarından Pervane Mu'înüddîn Süleymân'ın kendisi için Tokat'ta yaptırdığı dergâhta taliblerini irşâd (doğru yolu göstermek) ile meşgûl oldu. Mu'înüddîn Pervâne'nin vefâtından sonra Mısır'a gitti. Mısır'da Memlûklu sultânı ile sohbet etti. Daha sonra Şam'a gitti. Şam'da Mısır sultânının emriyle halk ve ümerâ tarafından karşılandı. Birkaç ay sonra oğlu Kebîrüddîn de Şam'a geldi. Beraberce bir müddet yaşadılar. Önce babası, bir müddet sonra da oğlu vefât etti. Muhyiddîn-i Arabî'nin (radıyallahü anh) türbesinde, babasının yanına defnedildi.

Ömrünü, Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmekle geçiren Fahrüddîn Irâkî, Hindistan'dan Anadolu'ya, Anadolu'dan Mısır'a, Mısır'dan Şam'a öğrendiği bilgileri taşıdı. Her yaşta ilmi öğrenici ve hergün ilim öğretici oldu. Allahü teâlânın kullarına olan merhametinden dolayı, onlara sık sık nasihatlerde bulunur, İslâmiyeti Ehl-i sünnet âlimlerinden ve eserlerinden öğrenip, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnet-i şerîfine tâbi olmanın ehemmiyetini anlatırdı.

Pekçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdı. "Lemeât'ı ve "Dîvân-ı Şi'r"i meşhûrdur. Anadolu Selçuklu Devleti'nin devlet adamlarından Pervane Mu'înüddîn Süleymân ve Mısır Memlûklü sultanlarından Seyfeddîn Kalâvûn talebelerinin meşhûrlarındandır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Nefehât-ül-üns sh. 671

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 38

3) Kâmûs-ül-a'lâm cild-5, sh. 3347

4) Keşf-üz-zünûn sh. 1563

FAHRÜDDÎN-İ RÂZÎ (Muhammed bin Ömer)

Meşhûr tefsîr âlimi. İsmi, Muhammed bin Ömer bin Hüseyn bin Hüseyn bin Ali et-Teymî el-Bekrî'dir. Künyesi Ebû Abdullah ve Ebü'l-Me'âlî, lakabı Fahrüddîn'dir. Fahr-i Râzî ve İbn-i Hatîb-ir-Rey (Rey Hatîbi'nin oğlu) diye de tanınmıştır. Soyu Kureyş kabilesine ulaşmaktadır. Aslen Taberistanlıdır. 544 (m. 1149) senesinde İran'da bulunan Rey şehrinde doğdu. 606 (m. 1209) senesinde Hirat'da vefât etti. Rey şehrinde doğduğu için oraya nisbetle kendisine "Râzî" denilmiştir. Tefsîr ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi olup, kelâm, fıkıh, fizik, matematik ve tıb üzerinde çok kitap yazmıştır.

Hocaları: Fahrüddîn-i Râzî (radıyallahü anh) önce, büyük bir âlim olan babası Ziyâüddîn Ömer'den ders aldı. Babası, Muhy-is-sünne Muhammed Begavî'nin talebelerinden idi. Gayet fasîh, beliğ ve te'sîrli hutbe okurdu. Fahrüddîn-i Râzî, Mecd-i Cîlî'den hikmet (fen bilgisi) okudu. Fıkıh ilmini Kemâl Simnânî'den öğrendi. İmâm-ı Haremeyn'in "Şâmil" adlı kitabını ezberlediği söylenir. Fahrüddîn-i Râzî (radıyallahü anh), "Tahsîl-ül-hak fî tafsîl-il-Fark" isimli eserinde, dinin usûl bilgilerini babasından öğrendiğini bildirmektedir. Fahrüddîn-i Râzî bunlardan başka, asrının büyük âlimleriyle görüşmüş ve onlardan ilim almıştır.

Yolculukları: Fahrüddîn-i Râzî, tahsilini bitirip, ilimde yüksek derecelere ulaştıktan sonra, ba'zı yolculuklar yapmıştır. Harezm'e gidip orada bozuk bir i'tikâda sahip olan Mu'tezileye mensûp kimselerle münâzaralarda bulundu. Bu münâzaralar neticesinde Harezm'den ayrılma lüzumunu gördü. Buradan Mâverâünnehr'e gitti.

Fahrüddîn-i Râzî, fakîr ve yoksul bir kimse idi. Sonra, her şeyin sahibi ve mâliki olan Allahü teâlâ, kendisine ihsânlarda bulundu. Her taraftan ilim âşıkları onun ilim sofrasına koşuştular.

Fahrüddîn-i Râzî (radıyallahü anh), Mâverâünnehr'den sonra bir ara memleketi olan Rey şehrine döndü. Burada mütehassıs ve zengin bir doktor var idi. İki kızını, Fahrüddîn-i Râzî'nin iki oğlu ile evlendirdi. Bir müddet sonra doktor vefât etti. Külliyetli miktardaki serveti Fahrüddîn-i Râzî'nin ailesine geçti.

Fahrüddîn-i Râzî bu servetin büyük bir kısmını, Sultan Şihâbüddîn'e ödünç olarak verdi. Daha sonra, ödünç verdiği malını teslim almak için Gazne'ye gittiğinde, Sultan Şihâbüddîn kendisine çok ikram ve iltifâtta bulundu. Buradan Horasan'a giden Fahrüddîn-i Râzî (radıyallahü anh) ilimdeki yüksekliği sebebiyle, Sultan-ı Kebîr Alâüddîn Harzemşah Muhammed'in sevgi ve saygısını kazandı. Sultan sık sık onun ziyâretine giderdi. Bir müddet Hirat'da da Fahrüddîn-i Râzî (radıyallahü anh), bozuk bir inanca sahip olan kerrâmiyye ve mensûplarının i'tikâdlarının yanlış olduğunu delîlleriyle isbât etti. Bu husûsta müslümanları aydınlattı. Fahrüddîn-i Râzî, yalnız Arabî ilimlerde değil, zamanının bütün ilimlerinde mütehassıstı. Bu sebeble, gittiği bütün yerlerde sultanların iltifât ve teveccühlerini kazandı. Sultan Gıyâsüddîn onun için, Hirat'da bir medrese yaptırdı. Kerrâmiyye i'tikâdında olan halk, sultânın ona olan iltifâtlarını çekemeyip fitneye sebep olduklarından buradan da ayrılmak zorunda kaldı. Fahrüddîn-i Râzî gittiği her yerde ilim ile meşgûl oldu. İlim ve irfana susamış olanlar, âlimler, o nereye giderse peşinden gittiler.

Ne zaman bir yere gitmek için atına binse, âlim ve talebelerden üçyüz kadar kimse beraberinde giderdi. Talebeleri kendisine çok hürmet ederlerdi. Onun yanında tam bir edeb ve terbiye dâiresinde bulunurlardı. Bütün talebelerinin kalbinde heybeti yerleşmişti. Hizmetinde kusur etmemek için çok gayret gösterirlerdi.

Fahrüddîn-i Râzî (radıyallahü anh), kitap mütâlâa etmeyi çok severdi. Hattâ, yemek yerken kitap okumadan geçirdiği zamanlara pekçok acıdığını her zaman söylerdi.

İlmî Yönü: Tefsîr, fıkıh, kelâm ve usûl-i fıkıh gibi dînî ilimlerde pek derin bir âlim olduğu gibi, edebî ilimler, matematik ve kimya, astronomi, tıb gibi zamanının fen ilimlerinde de söz sahibi idi. O zaman İslâm âleminde ortaya çıkmış olan bid'at ve bozuk i'tikâd sahiplerinin ve filozofların bozuk düşüncelerini en ince teferruatına kadar tedkik etmiş, onların bozukluğunu ve yanlış olduğunu delîlleriyle isbât etmiş, müslümanları onların bozuk ve yanlış sözlerine aldanmaktan kurtarmıştır.

Fahrüddîn-i Râzî de, İmâm-ı Gazâlî ve İmâm-ı Beydâvî gibi Selef-i sâlihînin mezhebinde ya'nî Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) ve Tabiînin yolunda idiler. Bunların zamanlarında türeyen bid'at fırkaları, ilm-i kelâma felsefeyi karıştırdılar. Hattâ, îmânlarının esâsını felsefe üzerine kurdular. Bu üç İmâm, bozuk fırkalara karşı Ehl-i sünnet i'tikâdını müdâfaa ederken ve onların sapık fikirlerini çürütürken, onların felsefelerine de geniş cevaplar verdiler. Onların bu cevapları, Ehl-i sünnet mezhebine felsefeyi karıştırmak değildir. Bilakis, kelâm ilmini, kendisine karıştırılmak istenen felsefi düşüncelerden temizlemektir.

İbn-i Uneyn, Fahrüddîn-i Râzî hakkında şu ma'nâdaki şiiri söylemiştir: "Yaşamakta olup, sanki karanlıkları gitmeyecekmiş gibi olan bid'atler, onun vâsıtasiyle söndürüldü. Onun ile İslâm kuvvet buldu, parlak devirlerinden birini yaşadı. Ondan başkası zaîfledi, pek sönük ve aşağılarda kaldı. Eğer Aristo onun bir tanecik bile sözünü dinleseydi, onun karşısında titremekten kendini tutamazdı. Vallahi Betlamyus, onun müşkil bir mes'elede getirdiği delîlleri görmüş olsaydı, şaşırıp kalırdı. Eğer bunlar (ve meşhûr filozoflar) onun yanında bulunsalardı, onun faziletlerini ve yüksekliğini kabûl etmekten başka ellerinden birşey gelmezdi."

Zamanındaki filozoflar, onun için ne muazzam bir insan demekten kendilerini alamamışlardır, insaf sahibi kimse, onun sözleri hakkında "Min ledün Hakim" (Allah vergisidir) derdi. İbn-i Sina bile, ondan çok aşağılarda olduğunu yemînle söylemiştir.

Fahrüddîn-i Râzî'nin va'zü nasîhatdeki şöhreti ise, ilmî şöhretinin de üstünde idi. Pek te'sîrli va'z ederdi. Vazlarında coşardı.

Allahü teâlânın emir ve yasaklarını insanlara anlatırken, çok defa gözlerinden yaşlar akardı. Birgün va'z ediyordu. Sultan Şihâbüddîn Gaznevî de orada bulunuyordu. Yine vecd (coşma) hâli gelip şöyle dedi: "Ey Dünyânın sultânı! Ne senin saltanatın kalır, ne de Râzî'nin bu hâli" deyip, meâlen: "Hepimizin dönüşü Allahü teâlâyadır" (Gâfir-43) âyet-i kerîmesini okudu.

Fahrüddîn-i Râzî'nin kitaplarını okuyanlar, hep onunla meşgûl oldular. Onun ilminin yüksekliğine hayran kaldılar. Hirat'da kendisine Şeyh-ül-İslâm denirdi.

Edîb Şerefüddîn Muhammed Uneyn şöyle anlatır: "Gençliğimde bir defasında Fahrüddîn-i Râzî'nin (radıyallahü anh) dersinde bulundum. O gün soğuk bir kış günüydü. Çok kar yağmıştı. Bu sırada, İmâm'ın yakınına bir güvercin düştü. Onu yırtıcı bir kuş kovalamıştı. Güvercin yanımıza düşünce, o yırtıcı kuş geri dönüp gitti. Fakat güvercin uçamıyordu. Çünkü çok korkmuştu. Hava da soğuktu, İmâm dersi bırakıp ayağa kalktı ve o güvercinin yanında durdu. Güvercinin bu hâline acıyıp eline aldı. Bir rivâyette de; güvercin, kendini kovalayan yırtıcı kuştan kaçıp kendisini Fahrüddîn-i Râzî'nin meclisine attı. Kaftanının koluna girdi. Böylece kurtuldu. İbn-i Uneyn der ki, bu hâdise üzerine ben şu şiiri söyledim:

Sür'atli kanadıyle ölüm saçan hayvandan,
Vaktin Süleymânına şikâyete geliyor.
Korkanların melcei sensin, yok inanmıyan,
Güvercin haberi, bunu te'yîd ediyor inan."

Ondan sonra İbn-i Uneyn, Fahrüddîn-i Râzî'nin yakınlarından oldu.

Mevlânâ Musannifek (Tuhfe-i Muhammediyye) isimli eserinde şöyle der: Fahrüddîn-i Râzî, sultan Muhammed Harzemşâh'a, mektûp yazıp ba'zı sâlih kimseler hakkında istirhâmda bulundu. Mektûbunda şöyle diyordu: Bu mektûbumu zâhirde sebeb siz olduğunuz için size gönderdim. Fakat bu durumu, hakîkatte hep var olan ve yokluğu mümkün olmıyan Allahü teâlâya arz etmiş bulunmaktayım, isteğimi verirseniz, hakikâtte veren Allahü teâlâdır. Bu vesile ile siz de teşekkür edilmeye müstehak olmuş olursunuz ve sevâb kazanırsınız, vesselâm. Bu fakîr derim ki: Fahrüddîn-i Râzî'nin hâli ve sözü, işlerinde tevhîd mertebesine eriştiğinin delîli ve şahididir.

Ebû Abdullah Hasen Vâsıtî de der ki: "Hirat'ta bulunduğum sırada İmâmı dinledim. Zaman zaman minberde, sitem şeklinde halka şu beyti okurdu.

"Diri iken insanı gerçi herkes tahkîr eder.
Zor olur ayrılığı, ol dem ki, dünyâdan gider."

İbn-i Sübkî de yine şöyle der: İmâm tefsîrinde buyurur ki: Hayâtım boyunca tecrübe etmişim. Ne zaman bir işte, bir kimse, Allahü teâlâdan başkasına i'timâd eylese, bu i'timâdı onun, belâ, mihnet, sıkıntı ve zorluk çekmesine sebep olur. Ama Allahü teâlâya güvenip, yalnız ona dayanıp insanlara güvenip dayanmasa, istediği şey en güzel şekilde hâsıl olur. İşte bu tecrübe, küçüklüğümden şu anda içinde bulunduğum elliyedi yaşına kadar devam etmiş ve kalbime iyice yerleşmiştir, insan için, Allahü teâlânın fadl ve ihsânından başka birşeye güvenip i'timâd etmesinde, Allahü teâlâdan başkasından istemesinde hiçbir fâide yoktur. Ya'nî insan birisinden birşey isterken, istediği şeyin o kimsede emânet olarak bulunduğunu, o şeyin hakîkî sahibinin Allahü teâlâ olduğunu hatırdan çıkarmamalı, isteklerini Allahü teâlâdan istemelidir.

Fahrüddîn-i Râzî, Hirat'a gittiği zaman, orada bulunan âlimler, sâlihler ve devlet ileri gelenleri, onun ziyâretine geldiler. Kendisine pekçok hürmette bulundular, İmâm, bir gün acaba görüşmediğimiz kimse kaldı mı? diye sordu. Yanında bulunanlar, evet sâlih bir zât var, o gelmedi dediler.

Ben müslümanların İmâmı olayım, herkesin bana hürmeti vâcib olsun da, o beni niçin ziyâret etmesin diye belirtti. Bu durumu, o sâlih zâta ulaştırdılar. Fakat o zât hiç cevap vermedi. Şehrin ileri gelenlerinden birisi, Fahrüddîn-i Râzî ile o sâlih zâtı bir yemeğe da'vet etti. Onlar da bu da'veti kabûl ettiler. Ziyâfet bir bahçede verildi. Orada İmâm, o sâlih zâta; "Niçin ziyâretime gelmediniz?" diye sorunca, o sâlih zât şöyle konuştu. "Ben fakîr bir kimseyim. Bu sebeple, ziyâretinize gelip gelmemem, sizin şerefinizi ne arttırır, ne de ondan birşey eksiltir." Bunun üzerine İmâm; "Bu söz edeb sahiplerinin ya'nî ehl-i tasavvufun sözüdür, işin içyüzünü bana anlat da merakım gitsin" dedi. O sâlih zât; "Seni ziyâret hangi bakımdan

vâcibdir?” dedi. İmâm; “Ben müslümanların hürmet etmeleri lâzım olan birisiyim” dedi. Bunun üzerine o sâlih zât; “Madem ki, ilimle iftihar ediyorsun, ilmin neticesi, ma’rifetullahdır. Şimdi sana soruyorum; “Allahü teâlâyı nasıl tanıdın ve matlûbuna nasıl yol buldun?” dedi. İmâm; “Yüz burhan ve delîl ile ilim ve yakîn elde ettim” dedi. O zaman o sâlih zât; “Burhan, şüpheyi gidermek içindir. Allahü teâlâ benim kalbime öyle bir nûr verdi ki, onun olduğu yerde şüphe bulunmaz. Nerede kaldı ki, burhan ve huccete ihtiyâç duyulsun” buyurdu. Bu söz, İmâm’a çok te’sîr etti. O mecliste, herkesin gözü önünde, o sâlih zâtın elini öpüp tövbe etti. O zâta tâbi oldu. Çok yüksek mertebelere ulaştı. Ondan sonra “Tefsîr-i Kebîr” adlı eserini te’lîf eyledi. Bu sâlih zât, Necmüddîn-i Kübrâ hazretleri idi. Fahrüddîn-i Râzî, Necmüddîn-i Kübrâ hazretlerinin sohbetlerinde bulundu. Ondan çok istifâde etti.

Fahrüddîn-i Râzî, vefâtına yakın, talebelerinden İbrâhim bin Ebû Bekr İsfehânî’ye şu nasîhatta bulundu: “Her katı kalbi yumuşatan âhıret yolculuğu yaklaşmış ve dünyâ hayâtının sonunda bulunan, Rabbinin rahmetini uman, mevlâsının keremine güvenen bu kul Muhammed bin Ömer bin Hasen Râzî der ki: Peygamberlerin, meleklerin en büyüklerinin yaptıkları, bildiğim ve bilmediğim, lâyık olduğu hamdler ile Allahü teâlâya hamd ederim. Allahü teâlânın rahmeti, Resûlullaha (aleyhisselâm), diğer Resûller, Nebiler (aleyhimüsselâm), mukarreb melekler ve sâlih kimseler üzerine olsun.

İnsanlar derler ki: “İnsan vefât ettiği zaman, ameli kesilir Dünyâ ile alâkası kalmaz.” Bu söz, iki yönden sınırlandırılabilir. Birincisi, eğer vefât eden kimse dünyâda insanlara fâideli şeyler bırakmış ise, bu ona duâ yapılmasına vesile olur. Şartlarına uygun duâ, Allahü teâlânın katında makbûldür, ikincisi, evlâda âit olan husûstur. (Sâlih evlâd da ölen anası-babası için faydalı olur.)

Biliniz ki ben, ilim âşıkı idim. Doğru olsun yanlış olsun, bir şeyin ne olup olmadığını öğrenmek için birçok şeyi öğrendim. Vallahi kelâm, (akâid) ilmi ile ilgili, doğru yanlış bütün i’tikâdları, filozofların görüşlerini çok tedkîk ettim. Ancak Kur’ân-ı kerîmde bulduğum fâideye müsavî (denk) olacak bir fâideyi hiçbirisinde görmedim. Çünkü Kur’ân-ı kerîm, Allahü teâlânın yüce kudretini ve azametini teslim ve kabûl etmeğe teşvik ediyor, i’tirâz ve karşı çıkmaktan, derin mücâdele ve münâzaradan men ediyor. Çünkü beşer aklı, derin ve anlaşılması zor mes’eleler arasında boğulup gitmektedir. Bu sebeble dînimizin bildirdiklerini aynen kabûl edip, üzerinde konuşmamak en sâlim yoldur.

Ey âlemlerin Rabbi! Mahlûkatın, senin Ekrem-ül-ekremin, merhametlilerin en merhametlisi olduğunda ittifâk etmektedir. Yâ Rabbî! Bu Zaîf kuluna müsamaha eyle. Dilimi sürçmekten muhafaza buyur, bana yardım et. Hatâ ve kusurlarımı setreyle. Kitabım Kur’ân-ı kerîm, yolum Resûlullaha (aleyhisselâm) uymaktır. Yâ Rabbî! Senin hakkında hüsn-i zan sahibiyim. Rahmetin hakkında çok ümitliyim. Çünkü sen; “Kulum beni zanettiği gibi bulur” buyurdun. Yâ Rabbî! Ben hiçbir şey getirmesem de, sen ganîsin, kerîmsin, ümidimi boşa çıkarma. Duâmı geri çevirme. Beni ölümden önce ve sonra azâbından kurtar, ölüm sırasında can çekişirken bana kolaylık ver. Çünkü sen erhamürrâhimînsin.

Kitaplarıma gelince, onlarda çok şeyler yazdım. Onları mütâlâa edip okuyan, ihsân ederek iyi duâ ile beni ansın. Eğer böyle bir duâda bulunmazsa, hiç olmazsa hakkımda kötü sözde bulunmasın. Benim mes’eleleri geniş yazmaktan maksadım, mevzûyu genişletmek, derinlemesine ele almak, zihinleri açmaktır. Bütün bunlarda, Allahü teâlâya güvenip, dayandım.”

Daha birçok şeyleri vasıyyet eden İmâm-ı Râzî (radıyallahü anh), daha sonra şunları söyledi: “Talebelerime ve üzerinde hakkım olanlara şunu vasıyyet ediyorum: Ben vefât edince, benim ölümümü her tarafa yaymasınlar. Dînin emirlerine uygun olarak beni defnetsinler. Beni defnettikleri zaman, okuyabildikleri kadar bana Kur’ân-ı kerîm okusunlar. Sonra “Yâ Kerîm! Sana fakîr ve muhtaç birisi geldi, ona lütuf ve ihsânda bulun” desinler sözleriyle vasıyyetini bitirdi.

Fahrüddîn-i Râzî hakkında müstakil eserler yazılmıştır. Onun büyük bir allâme olduğunu herkes tasdik eder. Hattâ tefsîr kitaplarında “Kâle-el-allâme” denilince, Fahrüddîn-i Râzî kasdedilir.

Fahrüddîn-i Râzî’nin yazdığı meşhûr tefsîrinin ismi, “Mefâtih-ül-gayb”dır. Tefsîr-i kebîr diye bilinir. Önce, oniki veya onüç cild olarak tertîb edilmiş, fakat daha sonra sekiz büyük cild hâline getirilmiş, çok defalar basılmıştır. Otuziki cildlik bir baskısı da vardır. İlim sahibleri arasında çok yaygın bir tefsîrdir.

Kâdı İbn-i Şühbe, Fahrüddîn-i Râzî'nin bu tefsîrini tamamlayamadan vefât ettiğini söyler. Vefeyât-ül-a'yân kitabının sahibi İbn-i Hılligân da böyle der. Öyleyse, bu tefsîri kim tamamladı ve Fahrüddîn-i Râzî bu tefsîrini nereye kadar yazdı? Bu suâllerin kesin cevâbını vermek gayet zordur. Çünkü âlimler, bu mevzûda değişik şeyler söylemişlerdir.

İbn-i Hacer-i Askalânî, ed-Dürer-ül-Kâmine kitabında şöyle der: "Fahrüddîn-i Râzî'nin tefsîrini tamamlayan Ahmed bin Muhammed bin Ebî Hazm Mekkî Necmüddîn el-Mahzûmî el-Kumûlî'dir. 727 (m. 1326) senesinde vefât etmiştir ve Mısırlıdır."

Keşf-üz-zünûn sahibi de: "Büyük âlim, Necmüddîn Ahmed bin Muhammed Kumûlî, Râzî tefsîrine bir tekmile yazdı. Kâdı'l-kudât Şihâbüddîn Halîl Hûyî ed-Dımeşkî de onun noksan kalan kısmını tamamladı. Bu zât, 639 (m. 1241) senesinde vefât etti" dedi.

Fahrüddîn-i Râzî'nin nereye kadar yazdığı husûsuna gelince, bu suâlin de önceki gibi kesin bir cevâbı yoktur. Çünkü, Keşf-üz-zünûn hamişinde şöyle bir ibâre vardır: Seyyid Murtezâ'nın, Şihâb'ın, Şerh-i Şifâ kitabından, bizzat kendi hattıyla şöyle bir nakil yapmış olduğunu gördüm: "Fahrüddîn-i Râzî, tefsîrini Enbiyâ sûresine kadar yazmıştır." Et-Tefsîr vel-müfessirûn kitabının müellifi der ki: "Râzî tefsîrinde "Vâkıa" sûresi 24. âyet-i kerîmenin tefsîrinde şu ibâre mevcûddur. "El-Mes'elet-ül-ûlâ" ibâresi, usûl ile ilgili bir ta'birdir. Fahrüddîn-i Râzî bunu birçok yerde zikretmiştir. Biz şimdi onlardan birisini bildiriyoruz" demektedir. (Mefâtih-ül-gayb cild-8, sh. 68) Bu cümleler Fahrüddîn-i Râzî'nin bu sûrenin tefsîrine gelmediğini göstermektedir.

Yine bu tefsîrde, Mâide sûresi altıncı âyet-i kerîmesinin tefsîrinde, abdestte niyet mevzûuna giriyor. Şafiî mezhebinde şart olduğuna dâir, Beyyine sûresi beşinci âyet-i kerîmesini şâhid getiriyor. Sonra, "Biz bu delîl üzerindeki sözümüzü, bu âyet-i kerîmenin tefsîrinde tahkîk ettik, mes'eleyi iyi kavramak için oraya müracaat edilsin (Mefâtîh-ül-gayb cild-3, sh. 539) demiştir. Bu ibâre de göstermektedir ki, Fahrüddîn-i Râzî, Beyyine sûresini tefsîr etmiştir. Ya'nî oraya kadar tefsîr yapmıştır. Yalnız bu mücerred ibârenin zâhirinden anlaşılan ma'nâdır.

Et-Tefsîr vel-müfessirûn müellifi, neticeyi şöyle izah etmiştir: Fahrüddîn-i Râzî, tefsîrini Enbiyâ sûresine kadar yazmıştır. Ondan sonra Şihâbüddîn Hûyî gelmiş, bu tefsîre tekmileye başlamış, fakat tamamlıyamamıştır. Ondan sonra, Necmüddîn Kumûlî kalanı tamamlamıştır. Hûyî'nin kendi tekmilesini tamamladığı, Kumûlî'nin Hûyî'nin yazdığından ayrı bir tekmile yazdığı da söylenebilir. Keşf-üz-zünûn sahibinin ibâresinin zâhiri budur. Fakat, Fahrüddîn-i Râzî'nin Beyyine suresindeki havale edişi, Beyyine sûresine kadar tefsîr yaptığı husûsunda açık değildir. Çünkü İmâm, Beyyine sûresi için husûsî bir tefsîr yazmış olabileceği veya sâdece bu âyet-i kerîme ile ilgili bir tefsîr yazmış olabileceği veya bu sûrenin tefsîrîni yaptığım zaman oraya müracaat edebilirsin, ma'nâları düşünülebilir.

Netice olarak derim ki: Bu mes'ele için kesin bir şey söylemek zor. Bizim sözümüz mes'eleye zan üzere bir açıklık getirmeye çalışmaktır. Zan, isâbet de, hatâ da edebilir."

Şu var ki, bu tefsîri okuyan kimsenin dikkatini çeken husûs; tek bir elden çıkmış gibi, aynı üslûp, üzere olduğudur. Tefsîr, baştan sona kadar, tek bir üslûp ile yazılmıştır. Okuyan, asıl ile, tekmile arasını ayıran farklı birşey görmemektedir. Ne kadar asıl, ne kadar tekmile, buna vâkıf olmak çok güç, sanki mümkün değildir.

Bu tefsîr, âlimler arasında çok meşhûr olmuştur. Çünkü diğer tefsîrlere göre hem çok geniş ve hem de çeşitli ilimleri ihtivâ etmektedir. Bu sebeple İbn-i Hılligân; "Fahrüddîn-i Râzî bu tefsîrinde her türlü garîb bilgiyi topladı" dedi. Fahrüddîn-i Râzî bu tefsîrinde kendisine has bir usûl ta'kib etti.

Mefâtîh-ül-gayb'ın husûsiyetleri:

1. Fâtiha sûresinin tefsîrini bir cild tutacak derecede geniş yazmıştır. Bunun sebebini Fahrüddîn-i Râzî şöyle anlatır: "Bir mecliste, Fâtiha sûresinin fâideleriyle ilgili onbin mes'elenin çıkarılabileceğini söylemiştim.

Bunun zor bir iş olduğunu söyleyenler oldu. Ben de bu tefsîrime uzunca bir mukaddime yazarak, bunun mümkün birşey olduğunu ortaya koymuş oldum." Bu mukaddime pek kıymetli bilgileri içerisinde bulundurmaktadır. Fahrüddîn-i Râzî'nin, ilimdeki yüksekliğine büyük bir delîldir.

2. Râzî tefsîri hem rivâyet ve hem de dirayet yolunu kendisinde toplamıştır. Âyet-i kerîmeler îzâh edilirken, hem

Eshâb-ı Kirâmdan, hem Tabiînden ve diğer büyük âlimlerden nakledilen tefsîr şekilleri bildirilmiş ve hem de dirayet yoluyla açıklamalar ve tahliller yapılmıştır.

3. Âyet-i kerîmelerin ve sûrelerin ve kendi aralarındaki münâsebetleri en güzel şekilde açıklanmıştır, İmâm çok defa tek münâsebet ile yetinmemiş, birkaç münâsebet zikretmiştir.

4. Fahrüddîn-i Râzî, fıkıh bakımından Şafiî, i'tikâdca da Eş'arî olduğu için, fıkıh ve kelâm ile ilgili mes'elelerde, Şafiî mezhebi üzere yürümüştür.

5. O, ahlâk, ilâhiyat, felsefe ve hey'etle ilgili mevzûları, okuyanları yormıyacak bir şekilde ele almıştır, İslâm âlemine, daha önce girmiş olup ve her tarafa yayılmış olan felsefî nazariyeler, fikirler te'sîr etmeye başlamıştı. Fahrüddîn-i Râzî (radıyallahü anh), filozofların İslâmiyete muhalif olan fikirlerini ele alarak onları red etmiş ve müslümanların yanlış fikirlere düşmelerini önlemiştir. İlahiyat mevzûlarında, delîlleri Ehl-i sünnet ve cemâat i'tikâdına göre getirmiştir. Yine, eski hey'et (astronomi) âlimlerinin Kur'ân-ı kerîmin bildirdiklerine zıd olan nazariyelerini de delîlleriyle çürütmüştür.

6. Fahrüddîn-i Râzî'nin bu tefsîri, birçok tasavvufî hakîkatleri ihtivâ etmektedir. Bu i'tibârla Nûr sûresi 35. âyet-i kerîmesini tefsîr ederken, İmâm-ı Gazâlî'nin (radıyallahü anh) "Mişkât-ül-envâr" ismindeki kitabı tamamen buraya alınmıştır.

7. Kelâm mes'elelerinde bozuk bir i'tikâda sahip olan Mu'tezile'nin sözlerini reddetmiştir.

8. Ahkam âyetlerine geldiği zaman, orada müctehidlerin, o mes'ele ile ilgili ictihâdlarını da bildirmiştir: Ancak kendisi Şafiî mezhebinde olduğu için, delîlleri kendi mezhebi üzere açıklamıştır.

9. Yine, zaman zaman usûl, nahiv ve belagat ile ilgili mes'elelere girmiş, fakat riyaziye, (matematik) ile ilgili ilimler; ve varlıklarla ilgili mes'elelerdeki gibi derine dalmamıştır. Bu bilgilere kısaca yer verdiği tefsîrinde, fen ilimleri ile ilgili husûslara geniş olarak yer verilmiştir. Bu husûs ba'zıları tarafından yadırganmıştır. Ancak bu tefsîrden çeşitli ilimlere dâir kaydedilen mevzûlar çıkarılsa bile, yine eseri tefsîr olma özelliğini korumaktadır. Hattâ diğer tefsîr kitablarının birkaçına denk olabilecek büyüklüktedir. Bu tefsîr, fen ilimleri ile uğraşanlar içinde doyurucu bilgileri ihtivâ etmektedir.

Fahrüddîn-i Râzî'nin kitaplarından seçmeler:

İmâm-ı Fahrüddîn-i Râzî (radıyallahü anh), Âl-i İmrân sûresinde, altmışbirinci âyet-i kerîmeyi tefsîr ederken buyuruyor ki: Hârezm şehrinde idim. Şehre bir hıristiyanın geldiğini işittim. Yanına gittim. Konuşmağa başladık. "Muhammed aleyhisselâmın Peygamber olduğunu gösteren delîl nedir?" dedi. Şu cevâbı verdim. "Mûsâ'nın, Îsâ'nın ve diğer peygamberlerin (aleyhimüsselâm) hârikalar, mu'cizeler gösterdiği haber verildiği gibi, Muhammed aleyhisselâmın da mu'cizelerini okuyor ve duyuyoruz. Bu haberler, sözbirliği halindedir. Mu'cize göstermek, Peygamber olduğunu isbât etmez diyecek olursanız, diğer peygamberlere de inanmamanız lâzım gelir. Diğerlerine inandığınız için, Muhammed aleyhisselâmın da Peygamber olduğuna îmân etmelisiniz."

Hıristiyan; "Îsâ aleyhisselâm peygamber değildir, ilâhdır, tanrıdır." (Tanrı, ma'bûd demekdir. Tapılan şeylerin hepsine tanrı denir. Allahü teâlânın ismi, Allahdır, tanrı değildir. Hak olan, doğru olan tanrı, yalnız Allahü teâlâdır. Allah yerine tanrı demek, yanlıştır ve çok çirkindir.)

Fahrüddîn-i Râzî; "İlâh, tanrı, her zaman var olması lâzımdır. O hâlde madde, cisim, yer kaplıyan şeyler tanrı olamaz, Îsâ aleyhisselâm cisim idi. Yok iken var oldu ve size göre öldürülmüştür, önce çocuk idi, büyüdü. Yerdi, içerdi, bizim gibi konuşurdu. Yatardı, uyurdu, uyanırdı, yürürdü. Her insan gibi yaşamak için, birçok şeye muhtaç idi. Muhtaç olan, ganî olur mu? Yok iken sonradan var olan birşey, ebedî sonsuz var olur mu? Değişen birşey, devamlı, sonsuz var olur mu? Îsâ aleyhisselâm kaçtığı, saklandığı hâlde, yahudiler yakalayıp astı diyorsunuz, Îsâ aleyhisselâmın o zaman çok üzüldüğünü söylüyorsunuz, İlâh veya ilâhdan parça olsaydı, yahudilerden korunmaz mı? Onları yok etmez mi idi? Niçin üzüldü ve saklanacak yer aradı? Üç türlü söylüyorsunuz:

1- O ilâh imiş, tanrı imiş, öyle olsaydı, asıldığı zaman yerlerin tanrısı ölmüş olurdu. Bu âlem tanrısız kalacaktı. Yahudilerin, yakalayıp öldürdüğü âciz, kuvvetsiz kimse, âlemlerin tanrısı olabilir mi?

2- O, tanrının oğludur diyorsunuz.

3- O tanrı değildir. Fakat, tanrı ona hulul etmiş, yerleşmiştir diyorsunuz. Bu inanışlarda yanlıştır. Çünkü ilâh, cisim ve a'raz değildir ki, bir cisme hulul etsin. Cisme hulul eden şey cisim olur ve hulul edince, iki cismin maddeleri birbirine karışır. Bu da, ilâh parçalanıyor demektir. Eğer ilâhın bir parçası onda hâl oldu derseniz, ona hulul eden parça tanrı olmakta te'sîrli ise, bu parça ilâhdan ayrılınca ilâhlığı bozulur. Hem de o doğmadan önce ve öldükten sonra kıymeti tam olmazdı. Eğer tanrılık kıymetinde değilse, tanrının parçası olmamış olur. Sonra Îsâ aleyhisselâm ibâdet ederdi. İlâh kendi kendine ibâdet eder mi?"

Hıristiyan; "Ölüleri dirilttiği, anadan doğma körlerin gözünü açtığı ve Beras denilen derideki çok kaşınan beyaz lekeleri iyi ettiği için o tanrıdır."

Fahrüddîn-i Râzî; "Birşeyin, delîli, alâmeti bulunmazsa, o şey de bulunmaz denilir mi? Bulunmaz, o şey de var olmaz dersen, ezelde, hiçbir şey yok idi deyince, delîl, alâmet de yoktur demek olur, yaradanın varlığını red etmen lâzım gelir. Birşey delîlsiz var olabilir dersen, sana sorarım ki; tanrı, Îsâ aleyhisselâma hulul ederse, bana ve sana ve hayvanlara, hattâ otlara ve taşlara hulul etmediğini nereden biliyorsun?"

Hıristiyan; "Onda mu'cizeler bulunduğunu söylemiştim. Bizde ve hayvanlarda bulunmadığı için, başkalarına hulul etmediği anlaşılmaktadır."

Fahrüddîn-i Râzî; "Birşeyin delîli, alâmeti bulunmazsa, o şeyin bulunmaması lâzım olmaz demiştik. Mu'cizeler bulunmayınca, hulul edemiyeceğini niçin söylüyorsun. O hâlde kediye, köpeğe, fareye de hulul ettiğine inanman lâzım gelir, ilâhın, bu aşağı mahlûklara hulul ettiğini inandırmağa varan bir din, çok adî, pek bozuk bir din değil midir?

Asayı, bastonu ejder, yılan yapmak, ölüyü diriltmekten daha güçtür. Çünkü, baston ile yılan, hiçbir bakımdan birbirine yakın değildir. Mûsâ aleyhisselâmın asayı ejdere çevirdiğine inanıyorsunuz da, ona tanrı veya tanrının oğlu demiyorsunuz, Îsâ aleyhisselâma niçin tanrı veya şöyle böyle diyorsunuz?"

Hıristiyan, bu sözüme karşı diyecek birşey bulamadı, susmağa mecbûr oldu.

Tefsîr-i Kebîr de şöyle buyurdu: "Ebû Bekr-i Sıddîk'ın cenâzesini, vasıyyeti üzerine, Resûlullahın (aleyhisselâm) kabri şerîflerinin yanına getirdiler. Selâm verip, kapına gelen Ebû Bekr'dir, yâ Resûlallah dediler. Türbenin kapısı açıldı, içerden (Sevgiliyi sevgilinin yanına koyunuz) sesi işitildi."

Fahrüddîn-i Râzî, Metâlib-i âliyye ve zâd-ı Me'âd adlı eserinde buyurdu ki: "Gelen insanın rûhu ile kabirdeki zâtın rûhu birer ayna gibidir. Birbirinin karşısına gelince, herbirinin nûru ötekinde aks eder, yansır. Gelen kimse o toprağa bakıp, Hak teâlânın büyüklüğünü, öldürmesini, diriltmesini düşünüp, kaza ve kaderine râzı olup, nefsi kırılırsa, rûhunda ma'rifet, feyz hâsıl olur. Bunlar, o zâtın rûhuna sirayet eder. Bunun gibi, o zât öldükten sonra rûh aleminden ve Rahmet-i İlâhî'den ona gelmiş olan ilimler, kuvvetli eserler onun rûhundan, gelen kimsenin rûhuna sirayet eder, geçer."

Fahrüddîn-i Râzî, Bekâra sûresi 29. âyet-i kerîmenin tefsîrinde buyurdu ki: (Hidâye) fizik kitabının ve (Îsâgucî) mantık kitabının yazarı olan Esîrüddîn-i Ebherî (radıyallahü anh), Batlemyus'un (Poteleme'nin) (Necisti) adındaki astronomi kitabını okuturdu. Bunu okutmasını hoş görmeyen biri, müslüman çocuklarına böyle ne okutuyorsun diye sorunca Kaf sûresi, altıncı âyet-i kerîmesindeki; "Yerleri, gökleri, yıldızları, bitkileri ne güzel yarattığımızı görmüyorlar mı?" Allah kelâmını tefsîr ediyorum, diyerek cevap vermiştir. İmâm-ı Râzî, Ebherî'nin bu cevâbının doğru olduğunu, Allahü teâlânın mahlûklarını inceleyen fen adamları, O'nun büyüklüğünü iyi anlar, demektedir.

Enbiyâ sûresi otuzüçüncü âyetinin tefsîrinde, "Ayın, güneşin, yıldızların felekde ya'nî mihverleri ve yörüngeleri (Mahrekleri) etrâfında döndüklerini, Dahhak ve Kelbî'nin de söylediklerini bildirmektedir."

Fahrüddîn-i Râzî, tefsîrinde şöyle bildirmektedir: İnsanın rûhu bedenden ayrılıp, dünyâ bilgisinden kurtulunca, melekler âlemine, kudsî makamlara gider. O âleme mahsûs kuvvetler kendinde hâsıl olur. Birçok şeyler yapabilirler, İnsan, hocasını rü'yâda görüp, bilmediklerini sorup öğrenir."

Fahrüddîn-i Râzî (El-Metâlib-ül-âliyye) kitabının onsekizinci faslında da buyuruyor ki: "Rûhu olgun, nefsi pak ve te'sîri kuvvetli bir velînin kabri yanına gidip, bir müddet durulur ve o toprakdaki velî düşünülür ise rûhu o toprağa bağlanır. Meyyitin rûhu da, bu toprağa bağlı olduğu için, gelen insanın rûhu ile velinin rûhu buluşmuş olurlar. Bu iki rûh karşılıklı iki ayna gibi

olur. Herbirinde olan me’ârif, kemâlât, ötekine aks eder, yansır, ikisi de çok fâidelenir.”

Alâüddîn-i Attâr hazretleri buyurdu ki: “Evliyânın kabirlerini ziyâret edene onları anladığı ve bağlandığı miktarda fâide hâsıl olur. Fakat, rûhlarına bağlanmak, onları sevmek, hatırlamak daha fâidelidir. Çünkü, uzak ve yakın olmanın bunda bir te’sîri yoktur.”

Tabakât-üş-Şâfiiyye’de şöyle der: İmâm-ı Fahrüddîn-i Râzî, İsrâ sûresinin tefsîrinde cemâdâtın ve mükellef olmıyan canlıların Allahü teâlâyı lisân-ı hâl ile tesbîh ettiklerini tercih etmiştir. Sübkî, sonra şunları söylüyor:

Âlimlerden bir grup, her canlının ve büyüyen varlıkların tesbîh ettiğini, bunların hâricindekilerin tesbîh etmediğini söyler, İkrime’nin: Ağaç tesbîh eder, direk, sütun tesbîh etmez sözü bu ma’nâ üzerinedir.

Yezîd Rakkâşî ile Hasen yemek yiyorlardı. Önlerine sofra geldi. Yezîd Rakkâşî, Hasen’e (radıyallahü anh); “Bu sofra tesbîh eder mi yâ Ebâ Sa’îd?” dedi. Hasen (radıyallahü anh); “Meyve zamanında ve yerde dikili ağaç iken tesbîh eder, fakat şimdi tesbîh etmez” dedi.

Bunun delîli şudur: İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) şöyle bildirdi. Resûlullah (aleyhisselâm) iki kabre uğradı: “İkisi de azap görüyorlar” buyurdu. Resûlullah (aleyhisselâm) yaş bir hurma dalı istedi. Onu ikiye bölüp herbirini bir mezara dikti. Ve buyurdu ki: “Umulur ki, bunlar kurumadıkça, Allahü teâlâ, onlara azâbı hafif kılar.” Burada, o iki hurma dalının yaş kaldıkları müddetçe tesbîh ettikleri, kurudukları zaman cemad oldukları anlaşılmaktadır.

Bir grup âlim de, canlı cansız, hepsinin söz ile tesbîh ettiklerini söylemektedirler ki, bize göre tercih edilen budur. Çünkü bunda imkânsız bir durum yoktur. Bu husûsta birçok delîl vardır. Sa’d sûresi 18. âyet-i kerîme, Meryem sûresi 90-91 âyet-i kerîmeleri buna delîldir. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Müezzinin sesini işiten, cin, insan, ağaç, taş ve her şey kıyâmet günü onun için şâhid olur.” Sahîh-i Buhârî’de bildirildi ki: Eshâb-ı Kirâm, Resûlullahın yanında yemek yerlerken, yemeğin tesbîh ettiğini işitirlerdi. Sahîh-i Müslim’de ise: Resûlullah (aleyhisselâm) “Ben, bir taş biliyorum ki, Peygamber olarak gönderilmeden önce bana selâm verirdi” buyurdu. İbn-i Mübârek “Rekâik” adlı eserinde şöyle nakleder: İbn-i Mes’ûd buyurdu ki: Dağ, dağa der ki, bugün sana Allahü teâlâyı zikreden birisi uğradı mı? Eğer, evet uğradı derse, o soran dağ sevinir. Bu husûsta haber çoktur. Yine âyet-i kerîmede (İsrâ sûresi-44) umûm üzerine buyurulmuştur. Ancak bu bizim duyacağımız bir tesbîh değildir. Bunun duyulması mu’cize olarak meydana gelir. Resûlullahın huzûrlarında yemeğin konuşması gibi veya kerâmet olarak meydana gelir.

Eserleri: 1. Mefâtih-ül-gayb: Tefsîr-i Kebîr diye bilinir. Burhâneddîn Nesefî, bu tefsîri telhis etmiş (kısaltmış) ve Vâdıh ismini vermiştir. Muhammed bin el-Kâdı Ayasuluğ da telhis etmiştir. 2. Muhassalu Efkâr-ül-mütekaddimîn vel-müteahhirîn min-el-ulemâ vel-hükemâ vel-mütekellimîn, 3. İrşâd-ün-Nüzzâr ilâ letâif-il-esrâr, 4. Uyûn-ül-mesâil, 5. El-Mahsûl, 6. El-Burhân fir-Reddi alâ ehl-iz-Zeygi ves-sagyât, 7. Nihâyet-ül-İcâz fî dirâyet-il-İcâz. 8. Meâlimü usûl-id-dîn, 9. Kitâbü fedâil-is-Sahâbe. 10. Kitâb-ül-ahlâk, 11. Şerhü vecîz-ül-Gazâlî, 12. Menâkıbu İmâm-ı Şafiî (Matbû’dur), 13. Tehzîb-üd-Delâil. 14. Kitâb-ı Esrâr-ül-kelâm. 15. Şerhü nehc-ül-belâga, 16. Kitâb-ül-kazâ vel-kader, 17. Kitâbü ta’cîz-il-felâsife, 18. Kitâb-ül-Berâhim-il-Behâiyye. 19. Kitâb-ül-hamsîn fî usûl-iddîn, 20. Kitâb-ül-hak vel-ba’s, 21. Kitâbü ismet-il-eribiyâ, 22. Risaletün fin-nübüvvât. 23. El-Esrâr-ül-mevedde fî ba’dı süver-il-Kur’ân-il-kerîm, 24. Kitâb-ül-firâseti, 25. Kitâbün-fî-zemm-id-dünyâ, 26. Kitâb-üz-Zübde, 27. El-Mulehhas, 28. El-Metâlib-ül-âliyye, 29. Kitâbün fıl-hendese, 30. Kitâb-ül-Câmi’ül-kebîr. 31. Kitâbü musâderet-i Oklides, 32. Kitâbün fil-kabz, 33. Risâletün fin nefs, 34. Kitâb-ı Umdet-ün-nezzâr ve zînet-ül-efkâr, 35. Risâletün fit-tenbîh alâ ba’d, 36. Meâlimü usûl-iddîn.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 81

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 55

3) Târih-ül-Hükemâ sh. 291

4) Zeyl-i Ravdateyn sh. 68

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 21

6) Tabakât-ül-müfessirîn sh. 39

7) Lisân-ül-mizân cild-4, sh. 426

8) Miftâh-üs-se'âde cild-2, sh. 116

9) Mîzân-ül-i'tidâl cild-3, sh. 340

10) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 107

11) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 248

12) Tabâkât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-7, sh. 260

13) Mu'cem-ül-müellifîn cild-11, sh. 79

14) Kâmûs-ül-a'lâm cild-5, sh. 3345

15) Et-Tefsîr vel-müfessirîn cild-1, sh. 290

16) Tabakât-ül-müfessirîn cild-2, sh. 213

FAHR-ÜL-FÂRİSÎ (Muhammed bin İbrâhim Fârisî)

Hadîs, tasavvuf, kelâm ve şâfiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin İbrâhim bin Ahmed bin Tâhir'dir. 528 (m. 1134) yılında doğdu. Fîrûzâbâdî, Şîrâzî ve Fârisî nisbet edildi. Fahrüddîn lakabı verildi. Fahr-ül-Fârisî nâmıyla meşhûr oldu. 622 (m. 1225) yılında Mısır'da vefât etti. Kurâfe'de Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin mescidi, yanında yaptırdığı zaviyeye defnedildi.

Küçük yaşta ilim tahsiline başlayan Fahr-ül-Fârisî, genç yaşta din ve âlet ilimlerini öğrendi. Şam, Hicaz, Bağdad gibi ilim merkezlerini dolaştı. Mısır'a gidip yerleşti. Hadîs ve Şâfiî mezhebi fıkıh âlimi Ebû Tâhir Silefî ve İbn-i Asâkir gibi zamanın meşhûr âlimlerinden ilim öğrendi. Hadîs-i şerîf ve fıkıh ilimlerinde âlim oldu. Şâfiî mezhebine göre fetvâ verirdi. Müslümanların işlerini kolaylaştırdı. Tasavvuf ilmini, babası Ebû İshâk İbrâhim bin Ahmed Fârisî'den aldı. İlimde çok ilerledi. Zamanın büyüklerinden de feyz alıp, yüksek derecelere kavuştu. Kâhire'de Kurâfe'ye, Zünnûn-i Mısrî hazretlerinin türbesi yanında bir zaviye yapıp yerleşti. Orada tâliblerine ilim öğretmek ve ibâdet etmekle meşgûl oldu. Bir bakışıyla kararmış kalbler aydınlanırdı. Zamanında zulmet perdeleri yırtılıp, âlem nûra boğuldu. Birçok kimse onun elinde tövbe edip sâlih müslüman oldu. Dâima güler yüzlü ve tatlı dilli idi. Kimseye sert söylemez, herkese yumuşaklıkla nasihatte bulunurdu, insanlara olan merhameti çok fazla idi. Bütün çalışmaları, Allahü teâlânın kullarını Cehennem ateşinden kurtarabilmek içindi, ilmi, cömertliği, güzel ahlâkı, her işinin ve sözünün Allahü teâlânın rızâsı için olması sebebiyle, âlim ve âmir herkesin sevgi ve saygısını kazandı. Hâlleri ve hareketleriyle, sözleri ve kitaplarıyla, talebeleriyle insanlara emr-i ma'rûf yapar, onların doğru yola kavuşmaları için gayret ederdi.

Birçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdı. Eberkûhî onun talebeleri arasındaydı. Daha çok tasavvuf ve tasavvuf hâllerine dâir olan eserlerinden ba'zıları şunlardır: "El-Esrâr ve sırr-ül-iskâr", "Tezkire menâhic-üs-sâlikîn,", "Belâgat-ül-fâsil ve urvet-ül-vâsıl", "Metiyyet-ün-nakl ve atıyyet-ül-akl", "El-Fark beyn-es-sûfi vel-fakîr", "Cemhât-ün-nehy an lemhât-il-mehâ", "Berk-ün-nukâ ve şems-ül-lükâ". "Netâic-ül-kurbe ve nefâis-ül-gurbe".

İbn-i Sâbûnî anlatır: Babamla beraber Mısır'a gittik, İmâm Fahrüddîn Ebû Abdullah Muhammed bin İbrâhim bin Ahmed Fârisî'yi ziyâret edip, sohbetiyle bereketlenmek istedik. Huzûruna vardığımızda beni yanına oturttu ve ikramda bulundu. Bana ba'zı suâller sordu. Babamın da hazır bulunduğu bir sırada, tasavvuf yoluna girip girmediğimi sordu. Babam da; "Sühreverdî ve Sadrüddîn bin Hammeveyh'den ders aldığımı arzetti. Bunun üzerine Fahr-ül-Fârisî hazretleri; "Evet, onların yolları ve dersleri kıymetlidir. Ancak bizim yolumuzdan ve derslerimizden de istifâde edersen, dedenle aynı yolda yürümüş olursun. Çünkü onunla biz aynı derecedeyiz" buyurdu. Bereketlenmek için ondan da ders aldım. Bundan sonra, Fahr-ül-Fârisî hazretleri, Resûlullaha (aleyhisselâm) kadar hocalarını şöyle saydı: "Biz, babam ve hocam İmâm Ebû İshâk İbrâhim bin Ahmed Fârisî'den aldık. O da Nasır bin Halîfet-il-Beydâvî'den, o da Ebû İshâk bin İbrâhim bin Şehriyâr-il-Kâzrûnî'den, o da Ebû Muhammed Hüseyn bin Ekâr'den, o da Ebû Abdullah İbni Hafif Şîrâzî'den, o da Ca'fer Huzâ'dan, o da Ebû Ömer Estahrî'den, o da Ebû Türâb Nahşebî'den, o da Şakîk-i Belhî'den, o da İbrâhim bin Edhem'den, o da Ebû İmrân Mûsâ bin Yezîd Râî'den, o da Veysel Karânî'den, o da Hazreti Ömer ve Hazreti Ali'den, onlar da Resûlullahdan (aleyhisselâm) aldılar" buyurdu.

Fahr-ül-Fârisî lakabıyla meşhûr olan Ebû Abdullah Muhammed bin İbrâhim Fârisî (radıyallahü anh) Süleymâniye Kütüphânesi'nin, Ayasofya kısmı 1785 numaradaki, "Delâlet-ül-müstenhic" adlı eserinde, İslâm âlimlerinin söz ve sohbetlerinden nakiller yapmaktadır. Bunlardan ba'zıları şöyledir:

Ebü'l-Abbâs Muhammed bin Selh bin Atâ Ademî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Kim sünnet-i seniyyeye yapışırsa, Allahü teâlâ onun kalbini ma'rifet nûruyla nurlandırır."

"Âriflerin kalbi neye meyleder?" diye kendisine sorulduğunda: "Bismillâhirrahmânirrahîm'e meyleder. Çünkü, "Bismillâh"da ârifler için heybet, "Errahmân"da yardım, "Errahîm"de onlar için muhabbet vardır" dedi.

"İstenmiyen durumlar kişinin başına gelince, kalbin buna rızâ göstermesi sâdık amelin alâmetidir" buyurdu.

Mimşâd Dîneverî (radıyallahü anh) "İnsanların hâl bakımından en iyisi; kendisini insanlara beğendirmek arzusundan kurtaran, yalnız iken hâlini muhafaza edebilen, bütün işlerinde Allahü teâlâya tevekkül edendir" buyurdu.

Ebû Abdullah Hüseyn bin Abdullah Subhî'ye, "Bir kişinin dinde sağlam olduğu nasıl belli olur?" diye sorulunca, şöyle cevap verdi: Allahü teâlâya muhtaç olduğu inancında samîmî olduğunu isbât etmek ve Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesine uymaktır. Bunların da mevcûdiyeti, şu dört şeyle bilinir: 1. Ahde vefa, 2. Haddîni bilip bunu muhafaza etmek, 3. Mevcûda rızâ gösterip kanâat etmek. 4. Olmayana sabretmek."

Ebû Muhammed Abdullah bin Muhammed buyurdu ki: "Amellerin en üstünü: Allahü teâlânın, lütuf ve ihsânlarını görebilmektir."

"Kalbin Allahü teâlâdan başkasına meyletmesi, dünyâdaki cezasının yaklaşmasının alâmetidir."

Ebû Hasen Muhammed bin Sa'd Verrâk (radıyallahü anh): "Allahü teâlânın kuluna nasîb eylediği şeylerin en üstünü takvâdır. Bütün hayırlar ve Allahü teâlâya yakınlık sebebleri takvâdan doğar. Takvânın aslı, ihlâstır" buyurdu.

Ebû Hafs Ahmed bin Hamdân bin Ali Nişâbûrî buyurdu ki: "Kendisini gerçekten Allahü teâlânın rızâsına vermiş olan kimsenin alâmeti; Allahü teâlâdan alıkoyacak şeyleri kendisine yüklememesidir."

"Kişinin güzelliği, sözünün güzelliğindedir."

"Kişinin kemâli, işlerinin doğru ve samîmi olmasındadır."

"Rabbini tanıyan kimse, O'na ta'zimde ve kullukta bulunur. Rabbine ta'zim edip kullukta bulunan kimseye, Allahü teâlâdan başka herşey küçük ve ehemmiyetsiz gelir."

"Tövbeden gâfil olmak da günahtır."

Ebû Ali Muhammed bin Abdülvehhâb Sekâfî, talebelerinden birisine nasihat edip; "Doğru söz, doğru ve samimî amel, doğru ve samimî sevgi ve emânete sadâkatten ayrılma" buyurdu. Yine buyurdu ki: "Allahü teâlâ, doğru ve şartlarına uygun yapılan amellerden, ihlâsla, sırf Allah rızâsı gözetilerek yapılanları ve sünnet-i seniyyeye uygun olanları kabûl eder."

"Büyüklerin yanında hürmet ve edeb üzere bulunmayan, onların nazarlarının bereketinden ve onlardan elde edeceği fâidelerden mahrûm kalır. Ona, onların nûrlarından ma'nevî güzelliklerinden hiçbir şey görünmez."

"İlim, cehâletle ölmüş olan kalbi diriltici, zulmet ve karanlık sebebiyle göremez hâle gelmiş olan gözleri de nurlandırıcıdır."

Ebû Muhammed Abdullah bin Muhammed Nişâbûrî buyurdu ki: "Sen sözde kulluk iddiâsındasın, kul olduğunu söylüyorsun. Fakat hakîkatte, ilâhlık vasıflarını içinde gizliyorsun. Onlardan kurtulmadıkça hakîkî kul olamazsın."

"Kul, kendisine hizmetçi istemediği müddetçe kuldur. Kul, kendisine hizmetçi istediği zaman, kulluk derecesinden ve buna âit edeblerden uzaklaşır."

Ebü'l-Hayr Akta (radıyallahü anh): "Gerçek zikir. bir karşılık beklemeden yapılandır. Bir karşılık bekliyerek yapılan zikir (Allahü teâlâyı anma) makbûl değildir" buyurdu. Yine buyurdu ki: "Medine'de beş gün aç kalmışdım. Hücre-i se'âdetin yanına gelip, Resûlullaha selâm verdim. Aç olduğumu bildirdim. Bir yana çekilip uyudum. Rü'yâda, Resûlullahın (aleyhisselâm) geldiğini gördüm. Sağında Ebû Bekr-i Sıddîk, solunda Ömer-i

Fârûk ve önünde Aliy-ül-Mürtezâ vardı. Hazret-i Ali gelip, "Yâ Ebel Hayr! Kalk, ne yatıyorsun? Resûlullah geliyor!" dedi. Hemen kalktım. Resûlullah gelip, büyük bir ekmek verdi. Çok aç olduğum için hemen yemeğe başladım. Yarısı bitince uyandım. Kalan yarısını elimde buldum."

Yine, "Kim, kendi amelini insanların görmesini isterse, riyâkârın ta kendisidir" buyurdu.

Ebû Bekir Muhammed bin Ali bin Ca'fer Kettânî buyurdu ki: "Gâfiller, Allahü teâlânın hilmi altında, zikredenler Allahü teâlânın rahmeti altında, ârifler Allahü teâlânın lütfu altında, sâdıklar O'nun kurbunda yaşarlar."

Ona, "Sûfî kimdir?" diye sorulduğunda; "Nefsini dünyâdan (haramlardan ve şüpheli şeylerin kötülüğünden) uzak tutan, âhıretini kazanmak için himmeti ve gayretini yükselten, nefsi cömert olup Rabbine yönelmiş olandır." cevâbını verdi.

Ebû Abdullah Muhammed bin Ahmed bin Sâlim Mısrî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Kişinin aklı, cömertliği ve hilmi (yumuşaklığı) ayıplarını örter."

"İhlâs ile kalbden riyanın karanlığı, doğruluk ile yalanın karanlığı yok olur."

"Nefsine muhalefet edip, onun Allahü teâlânın rızâsına muhalif olan isteklerine uymayan kimseyi, Allahü teâlâ kendisine yakın olan kullarından yapar."

Ebû Abdullah Muhammed bin Aliyyân Nesevî buyurdu ki:

"Dünyâya karşı zühd sahibi olmak, âhırete rağbetin anahtarıdır."

"Evliyânın kerâmetlerinin ilki, takdîr-i ilâhî olarak insanların başına gelen belâ ve musibetlere rızâ göstermesidir."

"Mürüvvet: dini muhafaza, nefsi korumak, mü'minlerin haklarını muhafaza edip, mevcûtla cömertlikte bulunmaktır."

"Bir an bile, lütuf ve ihsânından ayrı kalmadığın, O Zât-ı vâcib-ül-vücûdü nasıl sevmezsin?"

Ebû Bekr Muhammed bin Dâvûd Dîneverî (radıyallahü anh) buyurdu ki: "Allahü teâlâya yakınlığın alâmeti, Allahü teâlâdan başkasından bağını kesmektir."

"Allahü teâlâyı tanıyan, O'ndan ümidini kesmez. Nefsini, kendisini tanıyan da, kendi yaptığı işleri beğenip kibirlenmez. Rabbini tanıyan. O'na sığınır. Rabbini unutan, O'nun yarattıklarına sığınır."

Ebû Osman Sa'îd bin Selâm Kayrevânî; "Zenginlerle beraber olmayı, fakirlerle beraber olmaya tercih eden kimsenin kalbi ölür" buyurdu.

Muhammed bin Ahmed bin Hamdûn Kassâr; "Allahü teâlânın rızâsını her şeye tercih etmeyenin kalbi, ma'rifet nûrundan nasîb alamaz" buyurdu.

Fahr-ül-Fârisî (radıyallahü anh) eserinin değişik bölümlerinde, tövbe, takvâ, gıybet, huşû' ve tevâzu hakkında; âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf ve büyüklerin sözlerinden nakiller yaparak buyurdu ki:

Tövbe hakkında Allahü teâlâ, Nûr sûresinin otuzbirinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ey mü'minler! Hepiniz, Allahü teâlâya tövbe ediniz. Tövbe etmekle kurtulabilirsiniz" buyurdu.

Resûlullah da (aleyhisselâm) Eshâbına (r.anhüm) "Sizden biriniz bineğini kaybedip, sonra onu bulunca sevinmez mi?" diye sordu. Onlar da; "Evet, sevinir yâ Resûlallah!" deyince. Resûlullah (aleyhisselâm): "Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Allahü teâlâ, kulunun tövbesine, sizden birisinin bineğini bulduğu zamanki sevinmesinden daha fazla sevinir" buyurdu. Allahü teâlânın sevinmesi: tövbe eden kulunu af ve mağfiret ederek ihsânda bulunması, tövbesini kabûl ederek ona ikram etmesidir.

Tövbenin üç şartı vardır: Yapmış olduğu günahlara pişman olmak, o anda günahtan el çekmek, yapmış olduğu günahları ve benzerlerini bir daha işlememeğe karar verip azmetmektir.

Resûlullahın (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîflerinde; "Nedamet, pişmanlık tövbedir" buyurması, yapılan günâha pişmanlık duyulması, tövbenin en büyük şartı olduğundandır.

Nitekim Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Hac, Arafat'da vakfe yapmaktır" buyurarak, Arafat'da vakfe yapmanın, haccın rüknlerinin en büyüğü ve ehemmiyetlisi olduğunu bildirmişler, başka hadîs-i şerîflerinde de, haccın diğer rüknlerini beyân buyurmuşlardır. Bunun gibi, yapılan günaha pişmanlık, tövbenin en mühim rüknü olup, o, tövbenin diğer rüknlerinin de

meydana gelmesine vesile olmaktadır. Tövbe, rücû’ demektir. Hadîs-i şerîfte şöyle buyuruldu: “Dikkat ediniz! Âdemoğlunun cesedinde bir et parçası vardır ki, o iyi olunca, bütün beden iyi olur. O bozuk olunca, bütün beden bozuk olur. Dikkat ediniz! O et parçası kalbdir.” Kalb, yapılan günah ve kötülük sebebiyle uyanıp, Allahü teâlânın yardımı ile onda, o günahları terkettirecek ve bir daha o günahlara döndürmiyecek bir durum hâsıl olursa; insan. Hakka tâate, O’nun rızâsını kazanmaya dönme sebeplerine hazırlanmak için harekete geçer ki, bunun kapısı da tövbedir.

Tövbeye hazırlanmanın alâmetlerinden biri de, kötü arkadaşları terketmektir. Çünkü, kötü arkadaşlardan uzaklaşmak, onlarla düşüp kalkmamak, kalbde Allahü teâlânın emirlerine karşı gelme hâlini ortadan kaldırır. Kötü arkadaşların yanından ayrılınca, artık, iyi ve sâlih arkadaşlarla beraber oturup kalkmaya başlar. Sâlih, iyi ve temiz arkadaşlar, onun cehâletten ilme, kibirden hilme ve cimrilikten cömertliğe, dünyâ hırsı ve ona düşkün olmaktan kanâate, uzun emel sahibi olmaktan zühde (dünyâya rağbet etmemeye), ayrılıktan birliğe, hep kendisini düşünüp, kendisi için istemekten başkalarını kendisine tercih etmeye, ya’nî Îsâra, dünyâdan âhırete, gülmekten yaptığı kötülükler ve günahları için ağlamağa, onlar için pişman olmaya, gaflet hâlinden uyanıklık hâline dönmesini te’min ederler.

Ebû Süleymân Râzî (radıyallahü anh) anlattı: “Güzel şeylerden bahseden birisinin yanına gitmiştim. Anlattıkları kalbime te’sîr etti. Yanından kalkıp gidince, o zâtın anlattıklarının te’sîri kayboldu. Tekrar yanına dönüp onu dinleyince, o güzel hâl kalbimde yine hâsıl oldu. Fakat oradan ayrılıp eve giderken, o hâl kalbimden yine kayboldu. Üçüncü defa o zâtın yanına gidip, sözlerini dinleyince, o güzel hâl kalbimde yine hâsıl oldu. Evime kadar, o hâlim devam etti. O mübârek zâtın yanına çok gidip gelmekle, onunla beraber olmakla, kalbimde Allahü teâlânın emirlerine uymak, şevki meydana geldi. Allahü teâlânın emirlerine karşı gelme, hâli kırıldı.”

Ebû Amr bin Nahîd anlattı: “Gençliğimde, büyük âlim Ebû Osman Hayrî’nin sohbetlerine gidip gelirdim. Sözleri ve sohbetleri bana te’sîr edip tövbe etmiştim. Fakat bir ara, onun sohbetlerine gitmez oldum. Onu gördüğümde, kendisinden kaçar oldum. Birgün yolda karşıdan gelirken onu görünce yolumu değiştirdim. Fakat o, ta’kib edip bana yetişti; “Ey oğul! Seni sâdece ma’sûm günahsız bir çocuk olduğun için seven birisinden kaçıyor, onunla beraber olmak istemiyorsun. Ondan sana dâima fâide gelir” dedi. Bunun üzerine, ben tekrar tövbe edip, onun sohbetlerine devam ettim. Bir daha iyi yoldan ve sâlih kimselerden ayrılmadım. Bu sayede kötülüklerden uzak kaldım.”

Kuşeyrî (radıyallahü anh) Ebû Ali Dakîk’den nakletti: “Birisi tövbe ettikten sonra, tekrar kötülüklere dalmıştı. Bir ara kendi kendine; “Tekrar tövbeye dönsem, acaba hâlim ne olur? Önceki tövbemi de bozdum” diye düşündü. Bu sırada gizliden gelen bir ses kendisine; “Ey Filân! Sen bize itaat ettin, biz sana teşekkür ettik. Bizi terkettin. Sana mühlet verdik. Eğer tekrar bize dönersen, seni yine kabûl ederiz!” diye seslendi. O şahıs, bu sesi duyup tekrar tövbe etti. Allahü teâlâya itaat üzere bulundu. Hâlis niyetle günahlarına pişman olup, kalbi kötülüklerin pisliğinden temizlendi.”

Tövbe, yapılış gayesine göre üç çeşittir. Birincisi, herkesin bildiği tövbedir. O da; günâhından dolayı ceza görmekten kurtulmak için tövbe eden kimsenin tövbesidir. İkincisi; “İnâbe”dir ki, bu da; daha fazla sevâba ve yüksek derecelere kavuşmak isteyen kimsenin tövbesidir. Üçüncüsü de; “evbe”dir ki, o da; sevâb arzusu veya azap korkusundan değil, yalnız Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için yapılan tövbedir.

Gıybet hakkında Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Ey mü’minler! Zannın çoğundan sakınınız! Çünkü, zan etmenin ba’zısı günâh olur. Birbirinizin kusurunu araştırmayın! Birbirinizi gıybet etmeyin!” (Hucurât-12) buyurdu. Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrlarında bulunan birisi, orada bulunmayan birisi hakkında; “Ne kadar da âciz birisi!” deyince, Resûlullah (aleyhisselâm); “Kardeşinizin etini yediniz. Çünkü onu gıybet ettiniz” buyurdu. Allahü teâlâ, Mûsâ aleyhisselâma; “Gıybetten tövbe ederek ölen kimse, Cennete girenlerin sonuncusu olacaktır. Gıybete devam ettiği hâlde ölen kimse ise, Cehenneme girenlerin ilki olacaktır” diye vahyetti.

Anlatılır ki, İbrâhim bin Edhem (kuddise sirruh), bir yere da’vet edilmişti. İbrâhim bin Edhem (radıyallahü anh) oraya vardığında, gelmesi gereken fakat daha gelmemiş olan birisi hakkında; “O zâten ağır adamdır” dediler, İbrâhim bin Edhem

(kuddise sirruh) “Keşke buraya gelmeseydim. Çünkü, burada gıybet yapılmaktadır” dedi.

Takvâ hakkında Allahü teâlâ, Hucurât sûresi onüçüncü âyet-i kerîmede meâlen; “Allahü teâlâ indinde en yükseğiniz, O’ndan ençok korkanınızdır” buyurdu. Ebû Sa’îd-i Hudrî (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullaha (aleyhisselâm) bir kimse gelip; “Yâ Resûlallah, bana nasihat buyur, hangi amele devam edeceğimi bildir” deyince, Resûlullah (aleyhisselâm): “Sen takvâ üzere ol. Zîrâ takvâ bütün iyilikleri kendinde toplamaktadır. Sen cihâda devam et. Zîrâ cihâd, İslâm dîninin ruhbanlığıdır. Sen Allahü teâlâyı zikretmeğe devam et. Zîrâ Allahü teâlânın zikri, senin için nûr ve hidâyettir” buyurdu.

Şu üç şey takvânın icâbıdır Birincisi; Allahü teâlâyı tanıyıp O’na şirk koşmamak. İkincisi; Allahü teâlâya itaat edip, isyan etmemek. Üçüncüsü; Allahü teâlâyı anıp O’nu unutmamaktır.

Ebü’l-Kâsım Nasrabâdî (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Takvâ, kulun Allahü teâlâdan başkasından korkmamasıdır. Takvâya yapışan kimse, dünyâdan uzaklaşır. Çünkü Allahü teâlâ, A’râf sûresi 169. âyet-i kerîmede meâlen; “Takvâ sahipleri için âhıret hayırlıdır” buyurdu.

Hazreti Ali, “Dünyânın efendileri, cömertlik sahipleri. Âhıretin efendileri ise, takvâ sahipleridir” buyurdu.

Allahü teâlâ, Mü’minûn sûresinin birinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Mü’minler, herhalde kurtulacaklardır. Onlar, namazlarını huşû’ ile kılanlardır” buyurdu. Huşû’; zâhiren ve bâtınen Hakka boyun eğmek. Tevâzu da; Hakka teslim olmak, boyun eğmek, Hakkın hükmüne i’tirâzı terketmektir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ı usûliyyîn cild-2, sh. 56

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 101

3) Lisân-ül-mîzân cild-5, sh. 29

4) Mîzân-ül-i’tidâl cild-3, sh. 452

5) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-2, sh. 286

6) Tabakât-ül-evliyâ sh. 466, 498

7) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 191

8) El-A’lâm cild-5, sh. 296

FÂTIMA BİNTİ MÜSENNÂ

Endülüs’ün İşbîliyye şehrinde yetişen hanım evliyâdan. İsmi, Fâtıma binti Müsennâ’dır. 7. asırda yaşamıştır. Muhyiddîn-i Arabî hazretleri Rûh-ül-kuds isimli eserinde şöyle anlatıyor: “Ben, Fâtıma binti Müsennâ’ya (r.aleyhâ) yetiştim. On sene sohbetlerine devam ettim. Dikkat ettim, hiçbir şey yemiyordu. İnsanlar yemek olarak kapısının önüne birşey koyarlarsa, onlardan ölmeyecek kadar yerdi. Ben yanına oturduğumda, yüzüne bakmağa utanır, haya ederdim. 90 yaşının üzerinde olduğu hâlde, kendisini gören çok genç zannederdi. Kendi hâlinde yaşardı. Dünyâ ile alâkası yoktu. Kimseden birşey istemezdi. Bir ihtiyâcı olsa, görülmesi icâb eden bir işi meydana çıksa, Fâtiha-i şerîfeyi okur, Allahü teâlânın izni ile o şey hemen hallolurdu. Onun kalması için, kendi elimle hurma dallarından bir ev yaptım. Orada kalırdı. Huzûruna benden başka kimsenin girmesine müsâade etmezdi. “Niçin sâdece ona izin veriyorsunuz da başkalarına müsâade etmiyorsunuz?” diye suâl edildiğinde, cevaben buyurdu ki: “Başkaları yanıma geldikleri zaman yarım olarak gelirler. Ya’nî kendileri gelirler, fakat kalbleri; işlerinin, dünyalıklarının, evlerinin, ailelerinin yanında kalıyor. Ancak Muhammed İbni Arabî benim evlâdımdır. Gözümün nûrudur.

Yanıma geldiği zaman, tam gelir. Oturduğu zaman tam oturur. Diğerleri gibi, geride birşey bırakmaz. Düşünceleri, kalbi geride olmaz.”

Fâtıma binti Müsennâ hazretleri, her an Allahü teâlâyı düşünürdü. Hep onu hatırlardı. “Ente, ente (Sensin, sensin) senden başka herşey boştur” derdi. Onun hâlini ve durumunu anlayamayanlar, kendisine ahmak derlerdi. Hakkında böyle uygunsuz şeyler söylendiğini haber alınca; “Asıl ahmak, Rabbini tanımayanlardır” buyururdu. Fâtıma binti Müsennâ (r.aleyhâ) o zamanda bulunanlar için âleme, Allahü teâlânın bir rahmeti idi.

Bir Ramazân-ı şerîf bayramı akşamı, Fâtıma binti Müsennâ, bulunduğu beldenin câmisinin önünden geçiyordu. O câminin

müezzini Ebû Âmir isminde bir kimse idi ve elindeki sopa ile Fâtıma binti Müsennâ’ya vurdu. O da müezzine baktı ve birşey söylemeden ayrılıp gitti. Gönlü incinmişti. Kırık gönülle evinde ibâdet ve tâatine devam etti. Kendisine sopa ile vuran müezzin sabah ezanını okumaya başlayınca. Fâtıma binti Müsennâ, o müezzin için Allahü teâlâya duâ etmeye başladı. Biliyordu ki, Allahü teâlâ bir velî kulunu inciten kimseyi mutlaka cezalandırır. Müezzinin başına bir belâ gelmesinin yakın olduğunu bildiği ve belâya düçâr olmaması için şöyle duâ etti: “Yâ Rabbî! Şu gecenin son vaktinde, herkes uyurken kalkıp senin ismini, Kelime-i şehâdeti, Kelime-i tevhîdi söyleyen, senin ve habîbinin ismini zikreden, senin da’vetini, emrini, senin kullarına bildiren şu kimseyi, bana yaptığı sebebiyle cezalandırma! Onu affet. Beni kırmış olduğu için ona ceza verme! Âmin!” O gün (Ramazan bayramı günü), fıkıh âlimleri toplanarak vâli ile bayramlaşmaya gittiler. Ebû Âmir ismindeki o müezzin de, dünyalık ba’zı menfaatler te’min etmek niyetiyle âlimler ile beraber vâlinin yanına gitti. Vâli onun kim olduğunu sordu. “Câminin müezzinidir” dediler. “Sizinle beraber buraya gelmesi için ona kim izin verdi?” dedi. Bunun maksadını anlamıştı, hemen kendisini dışarı attırdı. Daha sonra âlimler bunun içeri alınması için şefaat ettiler. Nihâyet içeri alındı. Bu hâl, Fâtıma binti Müsennâ’ya anlatıldığında, o da akşamki hâdiseyi ve sabah ezanı okunurken yaptığı duâyı anlattı ve; “Ben onda olan hakkımdan vazgeçtim. Ya’nî hakkımı ona helâl ettim. Allahü teâlâya duâ ettiğim için o, bu kadarlık bir kovulma ile işi atlatmış oldu. Ben hakkımdan vazgeçmemiş olsaydım, o müezzin mutlaka öldürülürdü” buyurdu.

Muhyiddîn-i Arabî (radıyallahü anh), Fütûhât-ı Mekkiyye kitabında şöyle anlatıyor “Birgün Fâtıma hazretlerinin yanında oturuyorduk. Bir kadın gelerek; “Ey kardeşim! Benim kocam. Endülüs’te Şeriş (yahut Şerş) beldesinde bulunuyor. Haber aldım ki, orada birisi ile evlenmiş. Siz bu hâle ne dersiniz?” dedi. Ben de o kadına; “Siz ona kavuşmak (ulaşmak) istiyorsunuz değil mi?” dedim. Kadın; “Evet” dedi. Bunun üzerine Fâtıma hazretlerine dönerek; “Ey anacığım! Bu kadıncağızın söylediklerini duydunuz. Ne dersiniz?” “Ey evlâdım! Bu kadının arzusu, ihtiyâcı nedir?” dedi. “Kocasının gelmesi” dedim. Fâtiha-i şerîfe ve başka şeyler okudu. Ben de onunla beraber okudum. “Fâtiha-i şerîfeden, bu kadının kocasını getirmesini istedim” buyurdu. Okuduğu Fâtiha, Allahü teâlânın izni ile insan sûretine (şekline) geldi. Ona; “Ey Fâtiha-ül-kitâb! (Fâtiha sûresi) Şeriş şehrine git! Bu kadının kocasını getir! Gelmek istemezse bile sen bırakma! Mutlaka getir!” dedi. Aradaki mesafe çok uzun olmasına rağmen, Allahü teâlânın izni ile o kadının kocası bir anda evine geldi. Çoluk çocuğu çok sevindiler. Böylece, Fâtıma hazretlerinin bir kerâmetine daha şâhid olmuş olduk.”

Fâtıma binti Müsennâ hazretleri, Muhyiddîn-i Arabî’yi çok severdi. Kendisine; “Ben senin ma’nevî annenim. Nûr ise senin normal annendir” buyururdu. Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin annesinin ismi nûr idi ve sık sık Fâtıma hazretlerini ziyâret ederdi. Fâtıma hazretleri Nûr hâtuna; “Ey Nûr! Bu Muhyiddîn benim evlâdımdır. Senin de baban gibidir. Ona dikkat et ve kendisini üzme!” derdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 232

2) Nefehât-ül-üns trc. sh. 703

3) Meşâhir-ün-nisâ

FERİDÜDDÎN-İ ATTÂR

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Muhammed bin İbrâhim el-Attâr en-Nişâbûrî el-Hemedânî olup, lakabı Feridüddîn’dir. Feridüddîn-i Attâr diye meşhûr oldu. 513 (m. 1119) senesinde Nişâbûr’da doğdu. Babası attâr idi, ya’nî ilâç, esans, parfüm satardı. Feridüddîn-i Attâr, zühd ve takvâ sahibi, ya’nî haramlardan sakınmakta ve ibâdetle uğraşmakta idi. Feridüddîn-i Attâr, 627 (m. 1229) senesinde Cengiz’in istilâsında bir Moğol askerinin eline esîr düştü. Çok para vererek kurtarılmak istenmiş ise de kurtulamayıp, Cengiz askeri tarafından şehîd edildi. Şehîd edildiğinde 114 yaşında idi. Kabri Şadbah kasabasına yakın olup, ziyâretgâhdır.

Feridüddîn-i Attâr, küçüklüğünde Şadbah kasabasında bir yandan babasının yanında attârlık mesleğini öğreniyor, bir yandan da Kutbüddîn Haydar isimli büyük bir zâtın sohbetlerine devam ediyordu. Babasının vefâtı üzerine onun yerine geçip, attârlık mesleğine bir süre devam etti. Bu mesleğini sürdürürken, bir taraftan da kıymetli dînî kitabları, velîlerin hayatlarını ve menkıbelerini okuyordu. Evliyâya “olan

bağlılığı, dînini öğrenme istek ve arzusu dayanılmaz hâle gelince, attârlığı terk etti. Dükkânında bulunan eşyayı Allah yolunda sadaka olarak dağıttı. Rükneddîn-i Ekaf isminde büyük bir zâtın dergâhına giderek, onun talebelerinden oldu.

Bir ara hacca giden Feridüddîn-i Attâr, yolculuk esnasında tasavvuf ehli ile ve âriflerden birçokları ile görüştü. Bundan sonra tasavvufa dâir kitapların mütâlâası, nasihat, tasavvuf ve hakîkate âit şiirlerle meşgûl oldu. Feridüddîn-i Attâr, zühd ve takvâ sahibi olup, vakitlerini ibâdetle geçirirdi.

Şöyle anlatılır: "Moğol istilâsında, Feridüddîn-i Attâr bir Moğol askerinin eline esîr düştü. O asker onu öldürmek istediğinde, askere halk; "Bu ihtiyârı öldürmekten vazgeçersen, kanına bedel olarak bin altın akçe veririz" dediler. Moğol askeri onu bu fiata satmak istedi. Fakat Feridüddîn-i Attâr ona; "Sakın beni bu fiata satma. Çünkü sana kanım için daha fazla fiat verirler" deyince, asker satmaktan vazgeçti. Bir süre sonra başka bir şahıs gelerek askere; "Bu yaşlı zâtı öldürmekten vazgeç. Onun kanına karşılık sana bir torba saman veririm" deyince, Feridüddîn-i Attâr; "İşte beni şimdi sat. Çünkü esas fiatım ve kanımın değerini buldum. Bundan fazla para etmem" dedi. Bunun üzerine sinirlenen Moğol askeri onu katletti. Şehâdet şerbetini içen Feridüddîn-i Attâr, kesik başını elleri arasına alarak yarım fersahlık (3 km'lik) bir mesafeyi koşarak katetti. Şimdi türbesinin bulunduğu yere varınca, rûhunu teslim etti ve oraya düştü."

Şöyle anlatılır: "Kâdı'l-kudât Yahyâ bin Sa'îd'in oğlu vefât edince, oranın ahâlisi, Feridüddîn-i Attâr'ın ayak ucuna başı gelecek şekilde defnedilmesini istediler. Fakat Yahyâ bin Sa'îd buna i'tirâz ederek; "Oğlumun, efsâne anlatan, hurâfeci bir ihtiyârın yanına bu şekilde gömülmesi doğru olmaz" dedi. Kâdı, o gece rü'yâsında kendini Feridüddîn-i Attâr'ın kabri başında gördü. Kabri başında velîler, erenler ve kutublar toplanmış, hürmet ve ta'zimle duruyorlardı. Bu durumu gören kadı, tanıdıklarından utandığı için derhal uzaklaştı. Fakat ağlayan oğlu babasına; "Babacağım, yanlış bir iş yaptın. Beni Allahü teâlânın velî kullarının bereketinden mahrûm bıraktın. Çabuk imdâdıma yetiş!" dedi. Bu rü'yâyı gören kadı, ertesi gün hemen Feridüddîn-i Attâr'ın kabrinin ayak ucuna oğlunun defnedilmesi için izin verdi. Daha önce söylediklerine tövbe etti. Feridüddîn-i Attâr'ın kabrinin üstüne bir türbe ile yanına bir imârethâne yaptırdı."

Feridüddîn-i Attâr'ın yazmış olduğu şiirlerinde üstün bir akıcılık, incelik, nasihatlerinde büyük bir te'sîr, ârifane sözlerinde akılları hayrette bırakacak bir hâl vardır. Yazmış olduğu eserlerin biri hâriç, hepsi manzûmdur. Manzûm eserleri şöyle sıralanabilir: 1. Musîbet-Nâme: Mesnevî türünde yazılmış olan eserde pekçok küçük hikâyeler vardır. Eser Tarîkatnâme ismiyle Türkçeye tercüme edilmiştir. 2. Esrârnâme: Tasavvuf hakkında olan bu eser, 26 makaleden ibâret bir mesnevîdir. Bu eser de Ahmedî isimli bir zât tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. 3. Mantık-üt-Tayr ve Makâmât-ı Tuyûr: Bu eserde, tasavvufu kuşların ağzıyla anlatan Feridüddîn-i Attâr konuyu küçük hikâyelerle süslemiştir. Esas konu, Ahmed-i Gazâlî'nin Risâlet-üt-Tayr'ından alınmıştır. Bu eser manzûm ve nesir olarak birkaç defa Türkçeye tercüme edilmiştir. 4. Muhtârnâme: Konulara göre tertîb edilmiş bir rubailer mecmûasıdır. Elli bâbtan meydana gelen bu eser, İkinci Selîm zamanında Türkçeye tercüme edilmiştir. 5. Cevher-üz-Zât: Allahü teâlâdan başka her şeyin fânî olduğunu konu alan bir eserdir. 6. Eşturnâme, 7. Bülbülnâme, 8. Bisernâme, 9. Haydarnâme, 10. Deryâ-i Nâme, 11. Leylâ ve Mecnûn, 12. Mahmûd-u Iyâz, 13. Mahzen-ül-esrâr, 14. Mazhar-üs-sıfât, 15. Miftâh-ül-fütûh, 16. Vuslâtnâme, 17. İrsâd-ı beyân, 18. Velednâme, 19. Hırâdnâme, 20. Hayatnâme, 21. Şifâ-ül-kulûb, 22. Uşşaknâme, 23. Kenz-ül-esrâr, 24. Kenz-ül-Hakâik, 25. Mazhar-ül-âsâr 26. Mi'racnâme, 27. Misbahnâme, 28. Hüdhüdnâme, 29. Mahfinâme, 30. Kemâlnâme, 31. Tercümet-ül-Ehâdîs, 32. Zühdnâme, 33. Tezkiret-ül-evliyâ: Feridüddîn-i Attâr'ın yazmış olduğu yegâne nesir eserdir. Bu eserde seksen civarında evliyânın hâl tercümesini, menkıbelerini ve veciz sözlerini yazmıştır. Feridüddîn-i Attâr bu eseri yazarken, Şerh-ül-kalb, Keşf-ül-esrâr, Ma'rifet-ün-nefs, Tabakât-üs-sûfiyye, Hilyet-ül-evliyâ ve Keşf-ül-mahcûb'dan faydalanmıştır. Aslı Fârisî olan bu eser, Türkçeye, Fransızcaya, Arabcaya çeşitli zamanlarda çevrilmiştir. Eser tasavvuf târihi bakımından çok önemli, tasavvufî hayâtın gelişmesini tesbit yönünden de çok değerli bir eserdir. Feridüddîn-i Attâr bu eserin önsözünde şöyle demektedir:

"Lütfu bol, ikramı çok olan yüce Rabbime hamd, âlemlerin efendisi Resûl-i ekreme (aleyhisselâm) ve Eshâbına dünyâ durdukça salât-ü selâm olsun.

Âyet-i kerîmeler ve hadîs-i şerîfler hâriç, evliyânın sözlerinden daha değerli hiçbir söz yoktur. Çünkü o sözlerde Rabbanî

te’sîr vardır. Bu yüzden onların sözlerini insanların duyması ve bu sözlerin bir eserde seneler boyunca okunması için bu eseri yazdım. Ayrıca hâl tercümelerini ve sözlerini yazdığım zâtların, yarın kıyâmet gününde bana bu vesile ile şefaat edeceklerini düşündüm.”

Tezkiret-ül-evliyâ’dan ba’zı bölümler:

“Şakîk-i Belhî buyurdu ki: Allahü teâlânın azâbından korkmanın alâmeti, haramları terk etmektir. Allahü teâlânın rahmetinden ümidli olmanın alâmeti de çok ibâdet etmektir.”

“Yûsuf bin Esbât buyurdu ki: Alçak gönüllü olmanın alâmetleri şunlardır: Söyleyen kim olursa olsun, hak sözü kabûl etmek. Fakîr, garîb olan kimselere de yumuşaklıkla muâmele etmek. Rütbe i’tibâriyle küçük olanlara şefkatli olmak. Kendisine karşı yapılan hatâ ve kusurlara tahammül edip, öfkelenince sabretmek, her ân Allahü teâlâyı hatırlamak. Zenginlere karşı vekarlı olmak ve cenâb-ı Haktan gelen her şeye rızâ göstermektir.”

“Abdullah bin Hubeyk buyurdu ki: En fâideli korku, insanı, günahlardan ve kötülüklerden alıkoyanıdır, insana, boşuna geçen ömrü için üzülmek yaraşır. Kalan ömrünü de iyi kıymetlendirmesi lâzımdır.”

“Ahmed bin Âsım Antâkî buyurdu ki: Kalbin ma’nevî hastalıklardan muhafazası için şunlara dikkat etmek lâzımdır: 1. Ahlâkı güzel olanlarla oturmak, 2. Kur’ân-ı kerîm okumaya devam etmek, 3. Fazla yemek yememek, 4. Gece namazlarına devam etmek, 5. Seher vaktinde Allahü teâlâya yalvarmak, istiğfar etmek (Allahü teâlâdan af ve mağfiretini istemek).”

“Ahmed bin Ebi’l-Havârî buyurdu ki: Kalbinde bir katılaşma gördüğünde, sâlihlerle sohbet et, onlarla beraber bulun, yemeği azalt, nefsinin isteklerini yapma ve onu sıkıntılara alıştır.”

“Fudayl bin Iyâd buyurdu ki: Üç şey kalbi öldürür. Bunlar; 1. Çok konuşmak, 2. Çok uyumak, 3. Çok yemek.”

“Muhammed bin Vasi” buyurdu ki: Sâdık ve hakîkî mü’min olmak için, Allahü teâlâdan korku ve ümidin beraber olması lâzımdır.”

“Rabi’a-i Adviyye şöyle duâ ederdi: Yâ Rabbî, dünyâda, bana neyi takdîr etmiş isen, onların hepsini düşmanlarına ver. Âhırette benim için hangi ni’metleri ihsân etmeyi takdîr etmiş isen, onları da dostlarına ver. Ben, sâdece seni istiyorum. Yâ Rabbî, eğer sana ibâdet etmem Cehennem korkusu ile ise, beni Cehenneme at. Eğer Cennete girmek ümîdi ile ibâdet ediyor isem, Cennetini bana yasak eyle. Eğer, sırf senin rızân için ibâdet ediyor isem, o hâlde bakî olan cemâlin ile müşerref eyle.”

“Süfyân-ı Sevrî buyurdu ki: Büyük bir kalabalık, bir yere toplansa ve biri; “İçinizden akşama kadar kim yaşıyacak bilsin” dense, kimse bilemez, işin şaşılacak tarafı şurasıdır ki, eğer o kimselere; “Öyleyse, ölüm için gerekli hazırlığı yapan ayağa kalksın” dense, kimse ayağa kalkmaz. Bu gafletten kurtulmağa çalışmalıdır.”

“Şöyle anlatılır: Cüneyd-i Bağdadî, yedi yaşında idi. Mektebden gelince, babasını ağlıyor görüp sordu. Babası da; “Bugün zekât olarak dayın Sırrî-yi Sekatî’ye birkaç gümüş göndermiştim, almamış. Kıymetli ömrümü, Allah adamlarının beğenip almadığı gümüşler için geçirmiş olduğuma ağlıyorum” dedi. Cüneyd; “Babacığım, o parayı ver. Ben götüreyim” deyip, dayısına gitti. Kapıyı çaldı. Dayısı; “Kim o?” diye sorunca; “Ben Cüneyd’im. Dayıcığım kapıyı aç ve babamın zekâtı olan bu gümüşleri al!” dedi. “Dayısı; “Almam” deyince, Cüneyd; “Adl edip babama emr eden ve ihsân edip, seni serbest bırakan Allahü teâlâ için al!” dedi. Sırrî-yi Sekatî; “Babana ne emr etti ve bana ne ihsân etti?” diye sorunca, Cüneyd-i Bağdadî; “Babamı zengin yapıp, zekât vermesini emr etmekle adâlet eyledi. Seni de fakir yapıp, zekâtı kabûl etmek ve etmemek arasında serbest bırakmakla ihsân eyledi” dedi. Bu söz Sırrî-yi Sekatî’nin hoşuna gidip; “Oğlum! Gümüşleri kabûl etmeden önce, seni kabûl ettim” dedi. Kapıyı açıp parayı aldı.”

“Şöyle anlatılır: İbrâhim bin Edhem hazretlerine; “Falan yerde bir genç var. Gece gündüz ibâdet ediyor. Vecde gelip kendinden geçiyor” dediler. Gencin yanına gidip, üç gün misâfir kaldı. Dikkat etti, söylediklerinden daha çok şeyler gördü. Kendinin soğuk, halsiz, habersiz, gencin ise, böyle uykusuz ve gayretli hâline şaşıp kaldı. Genci, şeytan aldatmış mıdır, yoksa hâlis ve doğru mudur anlamak istiyordu. Yediğine dikkat etti. Lokması helâlden değildi. “Allahü ekber, bu hâlleri hep şeytandandır” deyip, genci evine da’vet etti. Kendi

lokmalarından bir tane yedirince, gencin hâli değişip, o aşkı, o arzusu, o gayreti kalmadı. Genç, İbrâhim bin Edhem'e sorup; "Bana ne yaptın?" deyince, "Lokmaların helâlden değildi. Yemek yerken, şeytan da mi'dene giriyordu. O hâller şeytandan oluyordu. Helâl lokma yiyince, şeytan giremedi. Asıl, doğru hâlin meydana çıktı" dedi."

"Zünnûn-i Mısrî buyuruyor ki: Kalbin kararmasının dört alâmeti vardır: 1. İbâdetin tadını duymaz. 2. Allah korkusu, hatırına gelmez. 3. Gördüklerinden ibret almaz. 4. Okuduklarını, öğrendiklerini anlamaz, kavrıyamaz."

"Ebû Bekr Verrâk buyuruyor ki: Allahü teâlâ kulundan sekiz şey ister: Kalbin, Allahü teâlânın evine hürmet, yaratıklarına şefkat etmesi. Lisânın, Kelime-i tevhîdi söyleyip, yaratıklara yumuşaklıkla muâmele etmesi. Bedenin, ibâdet ve tâatte bulunup, mü'minlere yardım etmesi. Huyun, Allahü teâlânın hükmüne rızâ gösterip, yarattıklarına karşı halîm-selîm olması."

"Ebû Hafs-ı Haddâd buyuruyor ki: Tasavvuf, baştan başa edebdir. Zîrâ her vaktin bir edebi, her makamın bir edebi vardır. Her hâlin de bir edebi vardır. Vakitlerle ilgili edebe riâyet edenler (vaktini iyi şeylerle geçirenler), velî olan kimselerin makamına ulaşırlar. Edebi terk edenler, Allahü teâlâya yakın olduklarını zannettikleri hâlde, O'ndan uzaktırlar. Ba'zı kullar da vardır ki, kendilerinin zannettiklerinden daha yüksek bir mertebeye sahiptir, daha sevgilidirler."

"Ebû Osman Hayrî buyuruyor ki: Dünyâyı sevmek. Allah sevgisini kalbden götürür. Allahü teâlâdan başkasından korkmak, Allah korkusunu kalbden çıkarır. Allahtan başkasından istemek, Allahü teâlâya olan ümidi kalbden uzaklaştırır."

"Ebû Türâb Nahşebî buyuruyor ki: Şu dört şeyi dört yerde sarf edersen Cenneti kazanırsın: Uykuyu kabirde, rahatı sırat köprüsünde, iftiharı (öğünmeyi) mizanda, nefsî arzularını Cennette."

"Feth-i Mûsulî buyuruyor ki: Ma'rifet sahibleri şunlardır: ki; konuşunca Allahü teâlâdan konuşurlar, amel edince Allah için ederler, birşey isteyince de Allahü teâlâdan isterler."

"Hamdûn-i Kassâr buyuruyor ki: Kendinde bulunduğu zaman gizli kalmasını istediğin birşeyi başka birinde görürsen ifşa etme."

"Haris el-Muhâsibî hazretleri nefsini devamlı hesaba çeker, onun kötülüklere meyletmemesi için elinden geleni yapardı. O, bu husûsta der ki: Nefsini hesaba çekenlerin bir takım güzel husûsiyetleri vardır. Onlar bu hasletleri sebebiyle yüksek derecelere kavuşmuşlardır. Onlara göre, insan azmedip, nefsinin arzu ve isteklerine uymazsa, ma'nevî yönden ilerlemesi mümkündür. Şu hasletleri elde etmeğe çalışan fâidelerini görür: 1. Doğru ve yalan yere yemîn etmemek. 2. Yalan söylememek. 3. Verdiği sözde durmak. 4. La'net etmemek. 5. Kimseye bedduâ etmemek. 6. Allahü teâlânın rızâsı için sabırlı ve tahammüllü olmak. 7. Haramlardan sakınmak. 8. Kendisini başkasından büyük görmemek. 9. Kimsenin kalbini kırmamak. 10. Gelen belâ ve musibetlere sabretmek. 11. Allahü teâlânın emirlerini yerine getirmek."

"İbrâhim-i Havvâs buyuruyor ki: Kalbin ilâcı beştir: Kur'ân-ı kerîm okumak ve Kur'ân-ı kerîme bakmak, mi'deyi boş tutmak, gece kalkıp ibâdet etmek, seher vaktinde ağlayıp sızlamak ve iyilerle beraber bulunmaktır."

"Sırrî-yi Sekatî şöyle vasıyyet ediyor Gençler! Gençliğinizin kıymetini biliniz. Güç, kuvvet elde iken, çok ibâdet ediniz. Bizlerden (yaşlılardan) ibret alınız da, zaîf ve güçsüz duruma düşmeden evvel çok ibâdet yapınız. (O, bu sözü söylerken, gençlerden çok ibâdet ediyordu.)

"Şah Şücâ' Kirmânî şöyle buyuruyor: Gözünü harama bakmaktan, nefsini isteklerinden koruyup, kalbini devamlı murâkabe, bedenini sünnete uygun amellerle ma'mûr edenin firâsetinde hiç hatâ olmaz."

"Zünnûn-i Mısrî buyuruyor ki: Her a'zânın tövbesi vardır. Kalb ve gönülün tövbesi, şehveti terk etmektir. Gözün tövbesi, harama bakmamaktır. Dilin tövbesi, fenâ söz söylemekten, gıybet etmekten çekinmektir. Kulağın tövbesi, kötü sözleri dinlememektir. Ayağın tövbesi, haram yerlere gitmekten kendini korumaktır."

"Zünnûn-i Mısrî'ye, "Kul hangi sebeble Cennete girer?" diye sorulunca, "Beş şey ile: Eğrilik bulunmayan bir doğruluk, gevşeklik bulunmayan bir gayret, gizli-aşikâr Allahü teâlâyı

anmak (murâkabe etmek), yol hazırlığını yapıp, ölüme hazırlanarak ölümü beklemek, hesaba çekilmeden önce kendini hesaba çekmek” buyurdu.

“Ebû Abdullah-i Turûgbâdî buyuruyor ki: Allahü teâlâ, kendisinin bilinip tanınmasına yarayan ma’rifetlerden bir miktarını her kuluna vermiştir. Ayrıca her kuluna ihsân etmiş olduğu ma’rifetin karşılığı kadar da, dert ve sıkıntı vermektedir. Ni’met olarak bahşedilen bu ma’rifet sıkıntılara tahammül etmesinde ona yardımcı olur.”

“Ebû Ali Cürcânî buyurdu ki: Allahü teâlânın beğendiği işleri kolayca yapabilmesi, sünnete göre hareket etmesi, sâlih kimseleri sevmesi, eş-dost ile güzel geçinmesi, Allahü teâlânın rızâsı için insanlara iyilik yapması, müslümanların işini görmesi ve vakitlerini Allahü teâlânın dînine hizmetle geçirmesi, kul için saadet alâmetlerindendir.”

“Ebû Ali Sakafi buyuruyor ki: Sağlam bir dal, ancak sağlam bir kökten çıkar. Şimdi hareketlerin sıhhatli ve sünnet üzere olmasını isteyen kimse, önce kalbindeki ihlâsı, sıhhatli hâle getirmelidir. Zira zâhir amellerdeki sıhhat, bâtın amellerdeki sıhhatten hâsıl olur.”

“Ebû Bekr Kettânî şöyle buyuruyor, istiğfar tövbedir. Tövbe şu altı şeyi ihtivâ eder Yaptığına pişman olmak. Bir daha günah işlemiyeceğine azm etmek. Kaçırdığı farzları yerine getirmek. Üzerinde olan hakları sahiplerine vermek. Haramdan hâsıl olan vücûddaki fazlalıkları atmak. Bedene, günahın tadını tattığı gibi, ibâdet zevkini tattırmak.”

“Ebû Bekr-i Şiblî buyurdu ki: Muhabbet da’vâsında bulunup da başkası ile meşgûl olan, dost ile alay etmiş olur. Muhabbet makamında iş oraya varır ki, kendinden bile habersiz olur ve Hâk ile bekâya kavuşur. Zira, O’ndan başkasının muhabbeti kalbde olursa, tevhîd ve muhabbet sırrı gönül tahtasına yazılmaz.”

“Ebû Bekr Vâsıtî buyuruyor ki: insanlar üç sınıftır: ilk sınıfa, Allahü teâlâ hidâyet nûrları ihsân etmiştir. Bundan dolayı bunlar; küfr, şirk ve nifaktan uzaktırlar. İkinci sınıfa, Allahü teâlâ inâyet nûrları ihsân etmiştir. Bunlar ise büyük ve küçük günahları işlemezler. Üçüncü sınıfa da Allahü teâlâ gaflet ehline has hareketleri yapmamayı ihsân etmiştir.”

“Ebû Hasen bin Sâî şöyle buyuruyor: Ma’rifet; her durumda kulun Allahü teâlânın vermiş olduğu ni’metlere şükretmede âciz olduğunu, genç ve kuvvetli olduğu zamanlarda zayıf olduğunu bilmesidir.”

“Ebü’l-Hasen Bûşencî buyuruyor ki: Nefsini zelîl kılan kimseyi, Allahü teâlâ azîz kılar ve derecesini yüksek eyler. Nefsini birşey zanneden kimseyi, Allahü teâlâ zelîl kılar.”

“Ebü’l-Hayr Akta buyuruyor ki: Kalbin îmân ile dolu olmasının alâmeti, bütün müslümanlara şefkat etmek, onların dertleri ile dertlenmek, işlerinde onlara yardımcı olmaktır. Nifak dolu kalbin alâmeti, kin, hased ve düşmanlıktır.”

“Ebû Muhammed-i Cerîrî buyuruyor ki: Nefsine aldanan, şehevî duygularına esîr olur. Hevâî arzularının zindanına kapatılır ve o kulun kalbi fâideli işlerden zevk alamaz. Kur’ân-ı kerîmi hergün hatm etse bile, ilâhî kelâmı okumaktaki esas tadı bulamaz. Bunun hâl çâresi, nefsin esâretinden kurtulmayı candan arzu etmektir.”

“Şöyle anlatılır: Birgün bir kimse Ebû Osman Magribî’nin yanında bulunuyordu. Kendi kendine; “Acaba Ebû Osman’ın arzu ettiği birşey var mıdır?” diye düşündü. Bu sırada Ebû Osman: “İhsân edilenler yetmiyormuş gibi, bir de başka şeyler mi arzu edeyim?” buyurdu.

“Ebû Osman Magribî buyurdu ki: Mecbûriyet gibi özür hâli müstesna, aç gözlülük ve iştahla zenginlerin yemeğine el uzatan kimse, ebediyyen iflah olmaz.

Yine buyurdu ki: Herşey zıddı ile bilinir. Bir şeyin zıddı bilinmezse, o şeyi tanımak mümkün değildir. İhlâs sahipleri de, İhlasın zıddı olan riyayı tanıyıp onu terk ettikten sonra ihlâsı bilebilirler.”

“Hayr-ün-Nessâc şöyle buyurdu: Dünyânın ne değerde olduğunu idrâk eden, âhıretten nasîbini alır. Dünyâya düşkün olmak, âhıreti tanımıyanın kalbini öldürür.”

“İbn-i Atâ buyurdu ki: Âdem aleyhisselâm Cennetten çıkarıldıktan sonra, Cennette bulunan herşey onun perişan hâline üzüldü ve ağladı. Ağlamayan sâdece altın ve gümüş oldu. Allahü teâlâ, kelâm sıfatıyla onlara tecellî etti ve sordu. Âdem’e herşey ağlarken, siz neden ağlamadınız? Onlar şu cevâbı verdiler: “Biz sana karşı hatâ işleyene ağlamayız.”

Bunun üzerine Hak teâlâ şöyle buyurdu: izzetime, celâlime yemîn ederim ki, size herşeyin üstünde bir değer biçeceğim ve Âdemoğullarını size hizmetçi kılacağım.”

“İbrâhim bin Şeybân buyurdu ki: Allahü teâlâ müslümanlara âhirette vereceklerine karşılık olmak üzere iki şeyi ihsân etmiştir. Bunlardan birincisi; Cennete bedel olması için câmilerde bulunmak, ikincisi; Allahü teâlânın dîdârına karşılık, mü’minlerin yüzlerine muhabbetle bakmak.”

“Yûsuf bin Hüseyn Râzî buyurdu ki: Kim, Allahü teâlâyı hakkıyla zikrederse, O’ndan başka herşeyi unutur. O’nun zikri ile O’ndan başka herşeyi unutan kimseyi, Allahü teâlâ herşeyden muhafaza eder.”

“Ebû Bekr Verrâk şöyle buyuruyor: Dâima seninle olması gereken beş şey vardır. Bunlar; Allahü teâlâ, nefs, şeytan, dünyâ ve halktır. Eğer bunlara karşı şu beş şeyi tatbikte muvaffak olursan saadete erersin: Allahü teâlânın emirlerine itaat edip, yaptığı herşeyi beğenip râzı olmak nefse muhalif olup, şeytana düşman olmak, dünyâdan sakınmak, halka karşı da şefkatle muâmele etmek lâzımdır.”

“Ebû Osman Hayrî buyurdu ki: Sünnet-i seniyyeyi kendisine rehber edinen hikmet, nefsinin arzularını kendine hâkim kılan, bid’at söyler.”

“Ebû Türâb Nahşebî şöyle buyuruyor: Ey insanlar! Şu üç şeyi seviyorsanız, biliniz ki onlar sizlerin değildir. Nefsinizi ve canınızı seviyorsanız, onlar Allahü teâlânındır. Malınızı seviyorsanız, onlar da vârislerinizindir.”

“Ebü’l-Hasen-i Harkânî buyuruyor ki: Ulemâ; “Biz, Peygamberlerin vârisiyiz” diyor. Fakat, Peygamber efendimizin vârisleri arasında biz de varız. Çünkü O’nda olan şeylerin ba’zısı bizde de var. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) fakirliği seçmişti. Biz de fakirliği tercih etmiş bulunuyoruz. O cömertti. Güzel bir ahlâkı vardı. Hainlik bilmezdi. Basiret sahibiydi. Halkın rehberi idi. Tama’ sahibi değildi. Hayır ve şerri Allahü teâlâdan bilirdi. Tabiatında yalan ve kandırma diye birşey yok idi. Zamanın esîri değildi, İnsanların korktuğu şeyden korkmazdı, insanların güvendiği şeye güvenmezdi. Hiç gurûrlanmazdı. İşte bunlar evliyânın sıfatlarıdır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), ucu bucağı bulunmayan umman idi. Eğer o ummandan bir damla ortaya çıksaydı, bütün âlem ve mahlûkât şaşırır kalırdı. Sûfîlerin kervanı; Allahü teâlâ, Resûlullah ve Eshâb-ı Kirâm sevgisinden ibârettir. Bu kervanda bulunan ve rûhları bunların rûhlarıyla kaynaşan kimseye ne mutlu.”

“Şöyle anlatılır: Ebü’l-Hasen-i Harkânî’nin talebeleri, memleketlerine izinli gidiyorlardı. Kendisinden duâ istediler. Korkulu yerde “Yâ Ebel-Hasen, deyiniz” dedi. Bir gece eşkiyanın hücumuna uğradılar. Bağırıp “Yâ Allah” dediler. Yalnız birisi; “Yâ Ebel-Hasen” dedi. Eşkiyalar bunu görmediler. Diğerlerinin hepsini soydular. Sabah olup onu selâmette görünce şaşırdılar. Sebebini sordular. O da; “Yâ Ebel-Hasen dedim, kurtuldum” dedi. Hocalarına gelip; “Biz Allah dedik soyulduk. Bu ise, yâ Ebel-Hasen diyerek sana sığınıp kurtuldu” dediler. Bunun sırrını, sebebini bildirmesi için yalvardılar. O da; “Ağzınızdan haram girer. Haram çıkar. Allahü teâlâyı tanımazsınız. Mecaz olarak Allah dersiniz. Böyle kimselerin duâları kabûl olmaz. Allahü teâlâ, onun sesini Ebü’l-Hasen’e duyurdu. Ebü’l-Hasen de, onu kurtarması için Allahü teâlâya yalvardı. Ebü’l-Hasen haram yemez, haram içmez. Haram söz söylemez. Bu bakımdan duâsı kabûl olup o kurtuldu” dedi.

“Muhammed Bâkır gece geç vakte kadar ibâdet eder, sonra Allahü teâlâya şöyle yalvararak ağlardı: Yâ ilâhî! Yâ Rabbi, gece oldu. Gökte yıldızlar var. Herkes uyuyor. Kimsenin sesi çıkmıyor. Yâ Rabbî! Sen dirisin. Her şeyi biliyor, yapılan her şeyi görüyorsun. Uyuman, uyuklaman olmaz. Seni böyle bilmiyen ihsânına kavuşamaz. Sen öyle kuvvet ve kudret sahibisin ki, hiçbir şey senin olmasını dilediğin bir şeyin olmasına mâni olamaz. Senin bakî ve ebedî oluşunda, gündüzün bitip gecenin başlaması ve gecenin bitip gündüzün başlaması gibi sebeplerle kesiklik, aksaklık olmaz. Rahmetin o kadar çoktur ki, rahmet kapılarını herkese açmışsın. Sana duâ edenlerin, yalvaranların duâlarını kabûl edersin, ihsân ettiğin ni’metlere hamdedenleri çok sever, onlara daha çok ni’metler verirsin, inanarak ve güvenerek sana duâ edenler, eli boş dönmezler. Sana güvenen, kapına gelen kimseyi döndürmeğe kimsenin gücü yetmez. Ey Rabbim! ölümü, kabri ve sana hesap vereceğimi düşündükçe, önümde bunlar olduğunu bildikçe nasıl olur da senden sevinç ve neş’e isteyebilirim. Amel defterimin, sağımdan mı, solumdan mı verileceğini bilemediğim aklıma geldikçe, nasıl olur da senden dünyalık birşey istiyebilirim? Can alıcı meleğin geleceğini ve canımı alacağını bildiğim hâlde dünyâ lezzetlerinden nasıl tat

alabilirim? Yâ Rabbî! Sana yalvarıyor, senden istiyor, rahmetinden ümîd ediyor ve istiyorum ki, ölümümü, hesabımı kolay ve rahat eyle ve sonra azâbı olmayan rahat bir hayat ihsân eyle. Âmin. Yâ Rabbel Âlemin."

"Abdullah bin Hubeyk, birgün Feth bin Şehraf ile karşılaşınca, ona şu nasihatte bulundu: "Ey Horasanlı! Şunlara dikkat et. İnsana zarar bunlardan gelir. Gözünle harama bakma. Dilinle yalan söyleme. Kalbinde, müslüman kardeşine hased ve kin tutma, iyi şeyleri arzu et ve iste, şer ve kötü olan şeyleri arzu etme. Eğer bu dört şeye sahip olmazsan, sonunda bedbaht bir insan olursun."

"Ahmed bin Hadraveyh buyuruyor ki: Gaflet uykusundan daha ağır bir uyku yoktur. Şehvetten kuvvetli esâret yoktur. Gaflet ağırlığı olmasaydı, şehvet galip gelmezdi.

Kalb, bir takım kaplardan ibârettir. Allahü teâlânın sevgisiyle dolduğu zaman, nûrun fazlası diğer uzuvlara yansır. Bâtılla dolduğu zaman da, ondaki karanlık diğer organlara geçer."

"Şöyle anlatılır: Ahmed bin Harb'in Behram isminde ateşperest bir komşusu vardı. Bu Behram, bir defasında ticâret için bir yere mal gönderdi. Yolda hırsızlar mallarını alıp kaçtılar. Ahmed bin Harb bu durumu haber alınca, yanında bulunanlara; "Haydi komşumuza gidelim. Başına gelen bu hâl için üzülmemesini söyleyip onu teselli edelim. Her ne kadar ateşe tapıyor ise de, komşumuzdur" dedi. Behram'ın evine geldiler. Behram kendilerini hürmetle karşıladı. Ahmed bin Harb'ın elini öpüp çok saygı gösterdi. İkramlarda bulundu. O günlerde çok kıtlık olduğundan, birşeyler yemek için gelmiş olabileceklerini düşünerek ayrıca yemek hazırlamak istedi. Ahmed bin Harb; "Zahmet etmeyiniz. Malınızın çalındığını duyduk. Üzülebileceğinizi düşünerek, hâlinizi, hatırınızı soralım diye geldik" buyurdular. Behram, "Evet öyledir, ama bunda üç şeye şükretmem lâzım oluyor: Birincisi; başkaları benden çaldılar, ben başkalarından çalmadım. İkincisi; malımın yarısını aldılar, diğer yarısı bende kaldı. Ya hepsini alsalardı. Üçüncüsü; din bende kaldı, dünyâyı aldılar" dedi. Bu sözler Ahmed bin Harb'ın çok hoşuna gitti ve; "Bu sözleri yazın. Bundan îmân kokusu geliyor" dedi. Behram'a; "Niçin ateşe tapıyorsun?" diye sordu. Behram; "Ona tapıyorum ki yarın beni yakmasın, kendisine yakmak için odun verdim ki, beni Allahü teâlâya ulaştırsın" diye cevap verdi. Ahmed bin Harb; "Çok yanılıyorsun. Ateş zayıftır. Ona tapmakla hesaptan kurtulmak mümkün değildir. Bir çocuk, bir avuç su atsa ateşi söndürür. Bu kadar zayıf olan birşey başkasına nasıl kuvvet verebilir? Bir parça toprağı bile kendinden atamaz. Seni Allaha nasıl kavuşturur. Ateş câhildir. Birşey bilmez, yakarken misk ile necâseti ayıramaz. Hepsini aynı anda yakar ve hangisinin daha iyi olduğunu bilmez. Sen ki, yetmiş senedir ona tapıyorsun. Ben de ömrümde bir kere ona tapmadım. Gel, ikimiz de elimizi ateşe sokalım. Seni koruyup korumadığını gör" buyurdu. Behram ateş getirdi. Ahmed bin Harb elini ateşe sokup bir saat kadar bekledi. Eli hiç yanmadı ve acımadı. Bu hâli gören Behram çok şaşırdı, kalbinde bir değişme hissederek; "Size dört şey soracağım. Cevaplarını verirseniz îmân edeceğim" dedi. Ahmed bin Harb; "Sor" buyurdu. Behram dedi ki: "Allahü teâlâ, insanları niçin yarattı? Madem ki yarattı niçin rızık verdi? Madem ki rızık verdi. Niçin öldürdü: Madem ki öldürdü. Niçin diriltecek?" Ahmed bin Harb şöyle cevap verdi: "Allahü teâlâ kendini tanımaları için insanları yarattı. Razzâk (ziyadesiyle rızık verici) olduğunu bilsinler diye onlara rızık verdi. Kahhâr olduğunu anlamaları için onları öldürür. Kudretini tanımaları için onları tekrar diriltir." Behram bunları duyunca; "Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve Resûlühü" diyerek müslüman oldu."

"Ahmed bin Mesrûk buyurdu ki: Kim, Allahü teâlâdan korkarak kalbine gelen uygunsuz düşüncelerden korunmaya çalışırsa, Allahü teâlâ da o kimsenin uzuvlarını, uygunsuz işleri yapmaktan korur, muhafaza eder."

"Şakîk-i Belhî buyurdu ki: Kendisine birşey ikram ettiğin kimse ile, sana ikramda bulunan iki kişinin senin kalbindeki yerlerine dikkat et. Eğer kalbindeki muhabbet, kendisine İkramda bulunduğun kimseye karşı daha fazla ise, bu ikram ve muhabbetin Allah için olduğu anlaşılır. Ama kalbindeki muhabbet, sana ikramda bulunan kimseye karşı daha fazla ise, bu dostluk menfaat içindir."

"Yûsuf bin Esbât buyuruyor ki: Sabırlı olmak isteyen kimse, öfkesini yenmeli, kalbinde Allahü teâlâdan başka birşeye yakınlığın olmaması için çalışmalı. Bir musibet veya sıkıntı geldiği zaman, inleyip sızlamamalı. İbâdetleri "Güzel yapabiliyorum" düşüncesinden uzak olup, amelleri kusurlu bilmeye devam etmeli, farzları ve vacipleri yapmakta tenbellik yapmayıp, en güzel şekilde yapmaya çalışmalı, yapılan bütün işlerin dîne uygun olmasına gayret etmeli ve önceden yapılmış olan hatâ ve zararları telâfi etmek için uğraşmalıdır."

"Ali bin Sehl İsfehânî buyurdu ki: Zenginliği aradım, ilimde buldum. Övülmeyi aradım, fakirlikte buldum. Afiyeti (günahsız olmayı) aradım, zühdde (şüphelilere düşmek korkusuyla mübahların çoğunu terk etmekte) buldum. Kolay hesabı aradım, susmakta buldum. Rahat aradım, vermekte, cömertlikte buldum."

"Amr bin Osman Mekkî buyuruyor ki: Sabır, Allahü teâlâya dayanıp sebat etmek ve belâyı gönül hoşluğu ve rahatlığı ile karşılamaktır."

"Ebû Abdullah Magribî buyurdu ki: insanların en aşağısı, zengine zengin olduğu için kıymet verip, onun karşısında zelîl olan kimsedir, insanların en kıymetlisi de, fakirlere hürmet edip tevâzu gösteren zenginlerdir."

"Ebû Bekr Verrâk buyurdu ki:

İnsanlar da üç sınıf önemlidir Devlet adamları, âlimler ve zâhidler. Devlet adamları bozulunca, halkın huzûru bozulur. Âlimler bozulunca, halkın dîni zayıflar. Varını yoğunu Allah yolunda harcayan zâhidler bozulunca da, ahlâk fesada uğrar. Devlet adamlarının kötülüğü zulüm ile, âlimlerin bozukluğu hırs ve tama' ile, zâhidlerin bozulması da riya ile olur."

"Ebû Hafs-ı Haddâd en-Nişâbûrî buyurdu ki: Firâset sahibi olduğu iddiasında bulunmaya kimsenin hakkı yoktur. Yapılacak şey. başkasının firâsetinden sakınmak ve korunmaktır. Zîrâ Resûlullah (aleyhisselâm); "Mü'minin firâsetinden korkunuz" buyurdu. Fakat firâset sahibi olmaya çalışın buyurmamışlardır. Şu hâlde firâsetten korunmak mevkiinde bulunan bir kimsenin, firâset da'vâsında bulunması nasıl doğru olabilir?"

"Ebû Osman Hayrî buyurdu ki:

Zenginlerle sohbet ederken azîz, fakirlerle sohbet ederken alçak gönüllü ol. Zenginlere karşı izzetli davranman tevâzu, fakirlere karşı alçak gönüllü olman şereftir."

"Birisi Hâtim-i Es-âm'a; "Nasıl namaz kılarsın?" diye sordu. O da şöyle buyurdu: Namaz vakti gelince temiz bir kalb ile niyet ederek abdest alırım. Abdest uzuvlarımı yıkar, kalben de tövbe ederim. Sonra câmiye giderim. Mescid-i Harâm'ı gözümün önüne getirir, Makâm-ı İbrâhim'i iki kaş arasında tutar, Cenneti sağımda, Cehennemi solumda, sıratı ayaklarımın altında, can alıcı meleği arkamda düşünür, kalbimi Allahü teâlâya ısmarlar, sonra ta'zimle Allahü ekber der, hürmetle kıyâm, heybetle kırâat, tevâzuyla rükû, tazarru ile (kendimi alçaltarak) secde, hilm ile cülus (tehıyyattaki oturuş), şükürle selâmı yerine getiririm. Benim namazım böyledir." "Mimşâd ed-Dîneverî: insanın tapdığı, ya'nî ömrünü kendisi için harcayıp, çok sevdiği şeyler çeşitlidir, insanların bir kısmı nefsine, bir kısmı çocuğuna, bir kısmı malına, bir kısmı parasına, bir kısmı hanımına, bir kısmı makam ve mevkiye tapar. Herkes gönlünü bunlardan birisine bağlamıştır. Bunların bağından kurtulmak çok zordur. Bunlara tapınmaktan, sâdece; kendine, malına, makam ve mevkiine güvenmeyip, her şeyin sahibi ve yaratıcısı Allahü teâlâya hakkıyla kulluk yapamadığını bilip, yaptıklarını hep kusurlu ve noksan görerek, nefsini ayıplayanlar kurtulabilir."

"Sehl bin Abdullah Tüsterî buyuruyor ki: Allahü teâlânın, insanlara şu şekilde hitâb etmediği hiçbir gün yoktur. "Kulum! Hiç insaflı davranmıyorsun. Ben seni anıyorum ama, sen beni unutuyorsun. Seni kendime da'vet ediyorum fakat sen, başkalarının dergâhına gidiyorsun. Ben, dertleri belâları senden uzaklaştırıyorum. Lâkin günah üzerinde ısrar ediyorsun. Ey Âdemoğlu! Yarın kıyâmette huzûruma gelince, mazeret olarak ne söyleyeceksin?"

"Şah Şücâ' Kirmânî buyurdu ki: Güzel ahlâk, başkalarına eziyet etmemek ve güçlüklere katlanmaktır."

"Ebû Ali Sakafi buyurdu ki: Kişi, şu dört hasletten gâfil olmamalıdır ilki doğru söz, ikincisi doğru iş, üçüncüsü samimî dostluk, sonuncusu ise emânete sadâkat ile riâyet etmektir."

"Ebû Bekr Kettânî şöyle anlatır: Bir kere rü'yâmda çok güzel bir genç gördüm. "Sen kimsin?" diye sordum. "Takvâyım" dedi. "Nerede ikâmet edersin?" dedim. "Dertlilerin kalbinde" dedi. Sonra diğer tarafa baktığımda, çirkin, siyah bir kocakarı gördüm. "Sen kimsin?" dedim. Ben, kahkaha, zevk ve keyfim" dedi. "Nerede ikâmet edersin?" dedim. "Çok gülenlerin kalbinde" dedi. Uyandıktan sonra hiçbir zaman kahkaha ile gülmemeye niyet ettim."

"Ebû Bekr Tamistânî buyurdu ki: ilim, seni cehâletten kurtarır. Sen de Allahü teâlâya, seni ilimle cehâletten kurtarması için duâ et."

“Ebû Hasen bin Sâî buyuruyor ki: Ma’rifet; her durumda kulun, Allahü teâlânın vermiş olduğu ni’metlere şükretmede âciz olduğunu, genç ve kuvvetli olduğu zamanlarda ise zayıf olduğunu bilmesidir.”

“Ebü’l-Hasen Bûşencî’ye, “Kim mürüvvet sahibi değildir?” diye sordular. “Allahü teâlânın kendisini gördüğünü bildiğini, kirâmen kâtibîn melekleri ile hafaza meleklerinin yanında bulunduklarını ve kendisini ta’kib etmekte olduklarını bildiği hâlde, günâh işlemeye cür’et edebilen kimse, mürüvvet sahibi değildir” buyurdu.

“Ebü’l-Hayr el-Aktâ buyurdu ki: Şerefli bir insan olabilmek için; edeb sahibi olmak, farzları eda etmek, sâlihlerle sohbet etmek ve fâsıklardan uzak durmak lâzımdır.”

“Ebü’l-Kâsım Nasrabâdî buyurdu ki: Ma’rifet ve Allahü teâlâya yakın olma hâli, farzları eda etmekle ve sünnet-i seniyyeye tâbi olmakla ele geçer.”

“İbn-i Hafif buyurdu ki: Riyâzet, nefsi hizmetle kırıp, Allahü teâlâya ibâdette gevşeklik göstermesine mâni olmaktır.”

“İbrâhim bin Şeybân buyurdu ki: Sefil (aşağılık) kimse, Allahtan korkmayan ve O’na âsî olandır. En sefil kimse, herşeyi bedel ile karşılık ile veren, verdiği herşeyden menfaat bekleyen ve verdiğini başa kakan kimsedir.”

“İbrâhim-i Kassâr buyurdu ki: insanların en zayıfı, nefsinin kötü isteklerinden uzak durmakta âciz kalan kimsedir. En kuvvetlisi de, bu kötü arzularını terk etmeye gücü yeten kimsedir.”

“Ebû Ali Dekkâk buyurdu ki: Bir kimse kendini, hocasının kapısında süpürge yapamaz ise, hakîkî âşık değildir.”

“Ebü’l-Hasen-i Harkânî buyurdu ki: Şayet bir mü’mini ziyâret edersen, hâsıl olan sevâbı, yüz adet kabûl edilmiş hac sevâbı ile değiştirmemen lâzımdır. Çünkü bir mü’mini ziyâret için verilen sevâb, fakirlere verilen yüzbin altın sadakanın sevâbından daha fazladır. Bir mü’min kardeşinizi ziyârete gittiğinizde, Allahü teâlânın rahmetine kavuştuk diye i’tikâd edin.”

Ebû Ali Sakafî buyurdu ki: Sağlam bir dal, ancak sağlam bir kökten çıkar. Şimdi hareketlerinin sıhhatli ve sünnet üzere olmasını isteyen kimse, önce kalbindeki ihlâsı sıhhatli hâle getirmelidir. Zîrâ zâhir amellerdeki sıhhat, bâtın amellerindeki sıhhatten hâsıl olur.”

“Ca’fer-i Sâdık buyurdu ki: “Beş kimsenin sohbetinden, ya’nî beş kimse ile beraber bulunmaktan sakın: Birincisi, yalan söyleyenden sakın. Çünkü ona dâima aldanırsın. Çünkü sana iyilik yapayım derken, kötülük yapar. İkincisi, cimriden sakın. Üçüncüsü, ahmaktan ya’nî aklı az olandan sakın. Çünkü en çok işine yarıyacağı zaman, seni bırakır. Dördüncüsü kötü kalbli kimseden sakın. Çünkü işi bozulunca seni harcar. Beşincisi, fâsıktan ya’nî günah işlemekten utanmayan kimseden sakın! Çünkü seni bir lokma ekmeğe satar.”

“Abdullah bin Muhammed buyurdu ki: Allahü teâlâ çeşitli ibâdetler bildirdi. Sabrı, sıdkı, namazı, orucu ve seher vakitleri istiğfar etmeği buyurdu. İstiğfarı en sonra söyledi.

Böylece kula, bütün ibâdetlerini, iyiliklerini kusurlu görüp, hepsine af ve mağfiret dilemesi lâzım oldu.

Farzlardan birini eda etmeyen, sünneti yapmama belâsına yakalanabilir. Sünneti terk edenin ise bid’ate düşmesi muhakkakdır.”

Ferîdüddîn-i Attâr’ın Fârisî bir şiirinin tercümesi:

“Sırlar âlemine uçan kuş idim.
Alçaktan yükseğe çıkmak istedim.

Sırra mahrem kimseyi bulamayınca,
Girdiğim kapıdan ben yine çıktım.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 209

2) Tezkiret-ül-evliyâ mukaddimesi

3) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 616

4) Nefehât-ül-üns sh. 668

5) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 277, 715, 1007

6) Rehber Ansiklopedisi cild-5, sh. 337

7) Eshâb-ı Kirâm sh. 81, 140

8) Vehhâbiye Nasîhat sh. 191

FİRKÂH (Abdürrahmân bin İbrâhim)

Târih ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdürrahmân bin İbrâhim bin Sebbag'dır. 624 (m. 1227) yılında Şam yakınlarında Neva kasabasında doğdu. İmâm-ı Nevevî'nin yedi yaş büyük kardeşi idi. Aslen Mısırlı idi. Fezârî ve Bedrî nisbet edildi. İslâmiyete yaptığı hizmetlerden dolayı Tâcüddîn, bacaklarının çarpık olmasından dolayı Firkâh lakabı verildi. 690 (m. 1291) yılında Bâderiyye'de vefât etti.

Küçük yaşta din ilimlerini öğrenmeye başlayan Ebû Muhammed Firkâh, genç yaşta Arabî ilimleri, hadîs ve fıkıh bilgilerini öğrendi. İbn-i Zübeydî, Sehâvî, İbn-i Lennî ve İbn-i Salâh gibi âlimlerden hadîs ilmi tahsil edip, hadîs-i şerîf dinledi. İbn-i Salâh ve İbn-i Abdüsselâm'dan fıkıh ilmini öğrendi. Şafiî mezhebi fıkıh bilgilerinde mütehassıs oldu. Otuz yaşına gelince fetvâ vermeye başladı. İnsanlar kendisini çok severdi. Sevmeyenler bile gelir ona fetvâ sorar, bilgisine ve fetvâsına güvenirlerdi. Bâderiyye'de yerleşip, orada te'sis edilen medresede ömrünün sonuna kadar ders verdi. Pekçok talebe yetiştirdi. Başta oğlu Burhânüddîn olmak üzere; Müzeyî, Kâdı İbn-i Sasarî, Kemâleddîn İbni Zemlikânî, İbn-i Attâr, Kemâleddîn İbni Şühbe. Alâüddîn Makdisî, Zekîyüddîn Zikri ve daha birçok âlim ondan ilim öğrendi. Onun huzûruna müftî, kadı ve müderrislerin geldikleri ve ders aldıkları sık sık görülürdü. Zamanında Şafiî mezhebi ulemâsının İmâmı idi. Daha sonra riyaset, oğlu Burhâneddîn'e geçti.

Ebû Muhammed Firkâh, ilimde, edebde, ahlâkta, fazilette, ibâdette, vera'da, takvâda, zühdde zamanının en önde gelenlerindendi. Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetini, Selef-i sâlihînin hayâtını, hâl ve hareketlerini, ömrü boyunca öğrenmeye ve tatbik etmeye gayret etti. Yaptığı her işte Allahü teâlânın rızâsını gözetirdi. Onun emir ve yasaklarına uygun olmayan bir işi yapmaktansa, ölmeyi tercih ederdi. Hele, lokmasının helâl olmasına çok dikkât eder, helâl lokmayı yerken Allahü teâlânın dînine hizmet için kuvvet kazanmaya niyet ederdi. O'nun rızâsına muhalif bir söz söyleyeceğim, bir iş işleyeceğim diye tir tir titrerdi. Ömrünü Allahü teâlânın dînini öğrenmek, öğretmek ve ibâdet etmekle geçirdi. Pekçok kitap yazdı.

Eserlerinden ba'zıları şunlardır: "Târih", "El-İklîd li zev-it-taklîd", "Şerh-üt-tesbîh", "Şerh-ül-verakât", "Keşf-ül-Kınâ fî hall-is-simâ".

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 263

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 163

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 325

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 413

5) El-A'lâm cild-3, sh. 263

FİTYÂN EŞ-ŞÂGÛRÎ

Hadîs ve edebiyat âlimi. İsmi, Fityân bin Ali bin Fityân bin Şimâl el-Esedî el-Hüzeymî ed-Dımeşkî eş-Şâgûrî olup, lakabı Şihâbüddîn'dir. 530 (m. 1116) senesinde Şâgûr'da doğdu. 615 (m. 1218) senesi Muharrem ayının yirmiikinci günü Dımeşk'da vefât etti.

Eş-Şâgûrî, fazilet sahibi, şâir, nahiv ve hadîs-i şerîf âlimi idi. Arabcayı ve inceliklerini Ebû Nizâr Hasen bin Sûfî el-Bağdâdî'den öğrendi. Daha sonra Ebü'l-Yümn el-Kindî'den okudu. Dînine bağlı, vekar sahibi idi. Dımeşk'da önce küçük çocuklara ders vermeye başladı. Daha sonra öğrenmek isteyen herkese Arabca dilini ve inceliklerini, edebiyatını okuttu. Çok kimseler kendisinden istifâde etti. Yazdığı ve söylediği şiirlerle meşhûr oldu. Bu şiirleri, ilim sahipleri tarafından çok beğenildi. Bir ara zamanın sultânının çocuklarına ders verdi.

Şihâbüddîn Fityân, Zebedânî denilen yerde ikâmet etti. Burasıyla ilgili edebî şiirler yazdı. İbn-i Asâkir'den hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kendisinden de el-Yeldânî ve birçok âlim hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Eş-Şâgûrî, yazdığı şiirlerini bir kitapta topladı ve Dîvân-ı şi'r ismini verdi.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 54

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 24, cild-7, sh. 325, 341

3) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 785, 795

HABBÂZÎ (Ömer bin Muhammed)

Hanefî mezhebi fıkıh ve usûl âlimi. Künyesi, Ebû Muhammed olup ismi, Ömer bin Muhammed bin Ömer'dir. Mâverâünnehr şehirlerinden Hocend'de 629 (m. 1232) yılında doğdu. Hocendî ve Habbâzî nisbet edildi. Dîn-i İslama hizmetinden dolayı Celâlüddîn lakabı verildi. 691 (m. 1292) yılında Şam'da vefât edip Sûfiyye kabristanına defnedildi.

Alâeddîn Abdullah Buhârî, Fahrüddîn Muhammed Mâymergî, Şems-ül-eimme Muhammed bin Abdüssettâr Kerderî ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Fıkıh ve usûl ilimlerinde ilerledi. Dört mezhebin fıkıh bilgilerinin inceliklerine vâkıf oldu. Hanefî mezhebine göre fetvâ verdi. Harezm ve Bağdad'a gidip ilim öğretti. Oradan Şam'a geçti. Orada fetvâ verip, ilim öğretti. Bilâhare hacca gitti. Mekke-i mükerremede mücavir olarak kaldı. Sonra tekrar Şam'a gitti. Hâtuniyye Medresesi'nde ders verdi. Allahü teâlânın dînine hizmet etmek için çok çalıştı. Vaktini ilim öğrenmek ve öğretmekle geçirdi. Diğer zamanlarında Kur'ân-ı kerîm okur, ibâdetle meşgûl olurdu. Merhameti çok fazlaydı. Allahü teâlânın kullarını Cehennem ateşinden kurtarmak için çalışırdı. O kadar cömertti ki, eline geçeni, bir başkasının ihtiyâcı varken kendi ihtiyâcı için harcamazdı. Devamlı güler yüzlü idi. İnsanlara emr-i ma'rûf yapardı.

Birçok talebe yetiştirdi. Talebeleri arasında; Ebü'l-Abbâs Ahmed bin Mes'ûd bin Abdürrahmân Konevî, Bedrüttavîl Dâvûd Rûmî Mantıkî, Hibetullah bin Ahmed Türkistânî gibi âlimler de vardı.

Pek kıymetli eserler yazdı. Bilhassa usûl-i fıkıhta "Mugnî" kitabı ile, Burhânüddîn Mergınânî'nin Hanefî mezhebi fıkıh bilgilerine dâir "Hidâye" adlı eserine yaptığı şerhi meşhûrdur.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-Fevâid-ül-Behiyye sh. 151

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 419

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 331

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 315

5) El-A'lâm cild-5, sh. 63

HÂCE EVLİYÂ-İ KEBÎR

Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'nin yetiştirdiği evliyânın büyüklerinden ve onun ikinci halîfesi. Hâce Evliyâ-i Kebîr aslen Buhârâlıdır. Hicrî yedinci asrın ortalarında vefât etmiş olup, kabri Buhârâ yakınlarında Hakrîz Hisârı'nda Ayyâr burcu yakınındadır.

Rivâyet edilir ki; Hâce Evliyâ, önceleri Buhârâlı bir âlimden ilim tahsil ediyordu. Birgün, Buhârâ çarşısında nûr yüzlü bir zât gördü. Bu zâta gönlü meyletti. O zât çarşıdan bir miktar et alıp paket yaptırmıştı. Hâce Evliyâ, bu zâtın yanına yaklaşarak; "Efendim! Müsâade buyurursanız, bu paketi evinize kadar ben taşımak istiyorum" dedi. O da kabûl edip, beraberce o nûr yüzlü zâtın evine kadar geldiler. Bu zât, Ehl-i sünnet âlimlerinin ve evliyânın büyüklerinden olan Abdülhâlık-ı Goncdüvânî hazretleri idi. O da bu genci gönülden kabûl eyleyip; "Bir saat sonra gelin! Yemeği beraber yiyelim" buyurdu. Hâce Evliyâ oradan ayrıldıktan sonra, gönlünün önceki hocasının derslerinden soğumuş, yeni karşılaştığı bu nurlu zâta meyletmiş olduğunu hissetti. Bir saat sonra Abdülhâlık-ı Goncdüvânî'nin huzûruna koştu. Abdülhâlık-ı Goncdüvânî, bu sohbette onu oğulluğa kabûl etti. Bu da bundan sonra eski hocasının derslerine hiç gitmeyip, Abdülhâlık-ı Goncdüvânî hazretlerinin sohbetlerine devam etti. Hâce Evliyâ'nın önceki hocası, her ne kadar onu Abdülhâlik-ı Goncdüvânî'nin sohbetlerinden vazgeçirmeye, bu yolda

ilerlemesine mâni olmaya çalıştı ise de başaramadı. Bunun için her gördüğü yerde kendisine hakaret ediyor, ayıplıyor, dil uzatıyor ve ağır sözler söylüyordu. Hâce Evliyâ ise hiç cevap vermeyip, sabrediyordu. Bir gece, kendisine hakaretlerde bulunan bu eski hocasının, çirkin bir günah işlediğini, keşif yoluyla gördü. Ertesi gün karşılaştıklarında, o hoca yine ağır sözler söylemeye başladı. Bunun üzerine Hâce Evliyâ, o hocaya hitaben; “Ey Üstâd! Utanmaz mısın ki, gece şu çirkin günahı işlersin, gündüz olunca da bizi hak yolundan döndürmeye çalışırsın!” dedi. O kimse, mahcûb oldu, utandı, kızardı, hiçbir şey söyleyemedi. Hâce Evliyâ’nın, Abdülhâlık-ı Goncdüvânî hazretlerinin sohbetinde bulunmakla, bu keşf ve kerâmet hâline kavuştuğunu, kendisinin, buna mâni olmaya çalışmakla çok büyük hatâ ettiğini anladı. Hâline tövbe etti ve hemen, Hâce Abdülhâlık hazretlerinin sohbetlerine koştu. Eski hâline pişman olup, gayretle, sohbet ve hizmete devam etti. O da Hazreti Hâce’nin talebelerinden, sevdiklerinden oldu.

Hâce Evliyâ-i Kebîr, Hâce Abdülhâlık-ı Goncdüvânî hazretlerinin huzûrunda, sohbet ve hizmetinde bulunmakla çok yüksek derecelere kavuştu. Onun, Ahmed Sıddîk’tan sonra ikinci halîfesi oldu. Abdülhâlık-ı Goncdüvânî, Vasıyyetname risalesinde, ma’nevî oğulları Hâce Evliyâ-i Kebîr’e buyurdu ki: “Sana vasıyyet ederim ey oğul ki; her hâlinde ilim, edeb ve takvâ üzere ol! İslâm âlimlerinin kitaplarını oku! Fıkıh ve hadîs öğren! Câhil tarikatçılardan sakın! Şöhret yapma! Şöhrette âfet vardır. Arslandan kaçar gibi câhillerden kaç! Bid’at sahibi sapıklar ile ve dünyâya düşkün olanlar ile arkadaşlık etme! Helâlden ye! Çok gülme! Kahkaha ile gülmek gönlü öldürür. Herkese şefkat ve merhamet et! Kimseyi hakîr görme! Kimse ile münâkaşa, mücâdele etme! Kimseden birşey isteme! Tasavvuf büyüklerine dil uzatma! Onları inkâr eden felâkete düşer. Mayan fıkıh, evin mescid olsun!”

Evliyâ-i Kebîr vefâtına yakın, kendisine halîfe olarak talebelerinden dört tanesini seçerek bildirmiş olup, bunların isimleri; Hâce Dehkân-ı Kılletî, Hâce Zekî Hudâbâdî, Hâce Sukümânî ve Hâce Garîb’dir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Hadâik-ül-verdiyye sh. 118

2) Reşehât ayn-ül-hayât (Arabî) sh. 33

3) Reşehât ayn-ül-hayât (Osmanlıca) sh. 44

4) Hadikat-ül-evliyâ

HÂCI ŞERÎF ZENDENÎ

Evliyânın meşhûrlarından. Lakabı Neyyirüddîn’dir. 612 (m. 1215) senesinde, yüzyirmi yaşında olduğu halde vefât etti. Keşif ve kerâmetler sahibi bir mürşid idi. Hâcı Mevdûd Çeştî hazretlerinin talebesi ve halîfesidir. Ondört yaşından i’tibâren hiç abdestsiz bulunmamıştır. Dâima eski elbiseler giyer, kanaatkar ve mütevâzi bir hayat yaşardı. Çok ibâdet eder ve zarûret miktarı yerdi. Onun sohbetine dünyâya düşkün biri gelse, dünyâya düşkün olmaktan kurtulur, zâhid ve müttekî olurdu.

Senelerce sahralarda yalnız dolaştı. Hep aç bulunur, üç günde bir, çölde biten yeşil bir ottan tuzsuz olarak bir miktar yerdi. Zikr esnasında ve namaz kılarken kendinden geçerdi. Bulunduğu bir mecliste Allahü teâlânın ismi anılınca kendinden geçer, Rabbine olan muhabbetinin ateşiyle yanar, kendini kaybederdi. Zikir sırasında neden böyle kendinizden geçiyorsunuz? diye sorduklarında şöyle buyururdu: “Âşık olanlar, mahbûbun ismini işitince kendinden geçmelidir. Böyle olmasa henüz o olgunlaşmamıştır.”

Mevdûd Çeştî hazretlerinin sohbetine devam ederdi. Huzûrunda başını önüne eğer, sessizce ve edeble dururdu. Bir defasında ona buyurdu ki: “İyi bahtlı Hacı, Allahü teâlâdan senin benden sonra benim makamıma oturmanı ve insanları irşâd etmeni istedim. Her kim ki sana talebe olursa ni’mete kavuşur. Şimdi git halvete otur, ibâdet ve tâatla meşgûl ol.” Bu emir üzerine gidip, bir müddet yalnız başına kaldı, îbâdet, tâat ve zikirle meşgûl oldu. Sonra hocasının huzûruna geldi. Mevdûd Çeştî hazretleri ona tam bir teveccüh ile çok iltifât etti. Kalbinden onun kalbine feyz akıttı, İsm-i a’zamı kalbine yerleştirdi. Bir anda ilm-i ledünniye, ma’rifet ilmine kavuşturdu. Ona hırka giydirip, kendisine halîfe yaptı. Onu. Büyüklerin tasavvufda ulaştığı makamlara ulaştırdı.

Bırgün huzûruna bir fakir geldi. Gelen fakire o kadar alâka hattâ hürmet gösterdi ki, huzûrunda bulunanlar buna şaştılar. Fakir ve garîb kimselere çok alâka gösterir, dünyâya düşkün

olanlardan uzak dururdu. “Yâ Rabbî, gönlü kırık, fakir ve garîb olan kulların hürmetine bana kurtuluş ihsân eyle” diye duâ ederdi.

Fakir bir kimsenin yedi kızı vardı. Son derece sıkıntı içinde olup, birgün Hacı Şerîf hazretlerinin huzûruna varıp şöyle dedi: “Eğer kızlarımın evlenmesine kadar, nafakamızın te’mini ve rızkımızın artması için yardımcı olursanız, pek büyük bir lütuf ve keremde bulunmuş olursunuz.” Hazreti Şeyh, ona; “Yarın, inşâallah senin için hayırlı olur” dedi. O şahıs oradan çıkıp evine giderken, yolda tanıdığı bir yahudiye rastladı ve hâdiseyi anlattı. Yahudi; “O zâten, kendisi fakir bir adamdır. Sana nasıl yardım edecek ve edebilir?” deyip; “Sen tekrar Şeyh’e git ve de ki, eğer Hacı Şerîf yedi sene bana hizmet ederse, ben ona peşin olarak yedi bin altın veririm” diye ilâve etti. Fakir adam tekrar Hâce’nin yanına gidip, bunu anlattı. O da pekâlâ gidelim deyip, birlikte yahudinin yanına gittiler. Şeyh hazretleri, yahudiden yedibin altını aldı ve fakire verdi. Fakiri gönderdi. Kendisi de yahudinin hizmetine girdi. Bunu duyan servet sahibi bir zât, yahudiye olan yedibin altın borcunu ödemesi için Hazreti Şeyh’e yedibin altın gönderdi. Hacı Şerîf hazretleri altınları alıp, fukaraya dağıttı ve; “Benim, bu yahudiye hizmet için kendisi ile yedi yıllık bir sözleşmem vardır. Sözümden dönemem” dedi. Bu dürüstlüğü gören yahudi çok müteessir olarak Hâce hazretlerini azat etti. Hâce hazretleri ona; “Madem ki, sen beni hizmetçilikten azâd edip serbest bıraktın, Allah da seni Cehennem azâbından azâd eylesin” dedi. Bu yüksek duâ, yahudiye çok te’sîr edip, sadâkatle İslâm dînini kabûl etti ve Hacı Şerîfin talebelerinden oldu.

Hacı Şerîf hazretlerinin sohbetine devam eden talebelerinden biri, birgün ona bir miktar para getirip vermek istedi. Fakat Hacı Şerîf hazretleri kabûl etmedi. Dünyâya ve paraya düşkün olmadıklarını söyledi. O zât ise parayı kabûl etmesi için çok ısrarlı davranıyordu. O zât ısrarında devam edince, ona dönüp sahraya bak buyurdu. Dönüp baktı ve bakar bakmaz hayretler içinde kaldı. Çünkü sahrada suyun aktığı gibi hazîne (altın, gümüş v.s.) akıyordu. Hemen Hacı Şerîfin ayaklarına kapanıp af diledi. Hacı Şerîf hazretleri bunun üzerine: Gayb hazînesine sahib olan bir kimsenin başka birinin getireceği bir şeye ihtiyâcı yoktur” buyurdu.

Sultan Sencer vefât edince, biri onu rü’yâsında gördü ve Allahü teâlâ sana ne muâmele yaptı, hâlin nasıldır? diye sordu. Azâb melekleri geldiğinde, şöyle bir ferman verildi. O, birgün Hacı Şerîf Zendenî’nin mescidine, sohbetine gitmişti. Onu affedin denildi. Hacı Şerîf Zendenî hazretlerine olan muhabbetimden dolayı, onun bereketiyle kurtuldum, demiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Siyer-ül-aktâb sh. 89, 90, 91, 92, 93

2) Hadîkat-ül-evliyâ 3, kısım, sh. 154

HADRAMÎ

Evliyânın büyüklerinden ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebü’l-Abbâs olup ismi. İsmâil bin Muhammed bin İsmâil bin Ali bin Abdullah bin İsmâil bin Meymûn’dur. Nisbeti Hadramî’dir. Nisbeti ile meşhûr oldu. Babası Hadramat’dan Yemen’e göç ederek Mehcem kasabasının Duha köyüne yerleşti. Burada doğup büyüyen Hadramî, 677 (m. 1278) senesinde Duha köyünde vefât etti. Kabri buradadır.

Hadramî, fıkıh âlimi Takıyyüddîn Muhammed bin İsmâil’den fıkıh ilmini öğrenip, hadîs-i şerîf dinledi ve icâzet aldı. Bunun yanında Yemen’de bulunan diğer âlimlerden ilim tahsil etti. Kendisinden de birçok âlim ilim ve edeb öğrendi. Ayrıca Zebîd’de kadılık vazîfesi de yapan Hadramî’nin kerâmetleri ve menkıbeleri pek çoktur.

Şöyle anlatılır. “Hadramî, birgün hizmetçisi ile Zebîd şehrine gidiyordu. Hizmetçisine; “Güneşe söyle, biz eve varıncaya kadar batmasın” dedi. Çünkü Zebîd şehrinin kapıları güneş batınca kapanıyordu. Bu esnada ise onlar uzak bir yerde olup, güneş batmak üzere idi. Hizmetçi güneşe karşı şöyle dedi: “Fakîh İsmâil, şehre varıncaya kadar durmanı söylüyor.” Güneş, onlar şehre varıncaya kadar batmadı.

Şehre varınca hizmetçisine; “Güneşi serbest bırak” dedi. Hizmetçi güneşin batmasını bildirince güneş battı, O anda ortalık zifiri karanlık oldu.”

Yine şöyle anlatılır: Yanında bir grup insanla kabristana uğrayan Hadramî, bir müddet şiddetli bir şekilde ağladı. Sonra da güldü. Bunun hikmeti sorulduğunda buyurdu ki: “Bu

kabristan ehline azâb ediliyor gördüm. Sonra Rabbimden, beni onlara şefaatçi kılmasını istedim. Allahü teâlâ beni onlara şefaatçi kıldı.” Sonra parmağıyla ilerideki bir kabri işâret ederek; “Bu kabrin sahibi olan bir kadın bana; “Ben de onlardanım ey fakîh İsmâil! Ben şarkıcı bir kadın idim” dedi. Ben de güldüm ve; “Sen de onlarla berabersin” dedim. Yanındakiler mezarcıyı çağırarak ve kadının kabrini göstererek, orada kimin yattığını sordular. O da şarkıcı bir kadının yattığını söyledi.

Fıkıh âlimi Muhammed bin Mu’ti şöyle anlatır: “Kendi köyüm olan rûhbe’de idim. Bir gece rü’yâmda birisi bana; “Fakîh İsmâil’e git ve ondan nahiv ilmini öğren” dedi. Uyandığımda çok şaşırmış idim. Çünkü fıkıh âlimi İsmâil, nahiv ilminde pek tanınmamıştı. Sonra kendi kendime; “Bunda bana bir işâret var. Mutlaka gitmeliyim” dedim. Sonra fıkıh âlimi İsmâil’in bulunduğu beldeye gittim. Hadramî’nin dergâhına girdiğimde, bir grup kimse fıkıh okuyordu. Fıkıh âlimi İsmâil bin Muhammed beni karşıladı ve; “Ey fakîh Muhammed, sana bütün nahiv kitablarından icâzet verdim” dedi. Ben de, ondan bu icâzeti büyük bir memnuniyetle aldım. Memleketime döndüm. Keşif yoluyla nahiv kitaplarının muhtevâsına vâkıf olmuştum. Benimle nahiv müzâkere edenler, nahivden çok kitap okumuş zannediyorlardı.”

Muhibbeddîn Taberî şöyle anlatır: Birgün fıkıh âlimi Hadramî ile Zebîd kabristanında idik. Bana; “Yâ Muhibbeddîn! ölülerin sesine inanır mısın?” diye sorunca, ben de; “Evet” dedim. O zaman Hadramî; “Bu kabrin sahibi bana, “Ben Cennetin ortasındayım” diyor” dedi.

Şöyle anlatılır: “Melik Muzaffer hizmetçilerine, Hadramî geldiğinde kendisine haber vermelerini söylemişti. Zîrâ fakîh Hadramî onun huzûruna teklifsiz girerdi. Bunun için uygunsuz bir vaziyette yakalanmak istemiyordu. Fakat birçok kere hizmetçiler de fakîh Hadramî’yi göremiyorlar, o yine habersiz içeri girip, meliğe emr-i ma’rûf yapıyordu. Hadramî’nin bu kerâmeti dolayısıyla, “Onun ayağını öpen, Cennete girer” diye bir söz meşhûr oldu.”

Fıkıh âlimi Ahmed bin Ebü’l-Hayr şöyle anlatır: “Fıkıh âlimi Hadramî, ba’zan talebeleri ile şaka yapardı. Birgün kendi kendime; “Sâlihler nasıl oluyor da bu hâl üzere oluyor?” dedim. Hadramî, akşam ile yatsı arasında beni evine çağırdı. Bana; “Yâ Ahmed! insanlar sanıyorlar ki, sâlihler, insanlarla konuştukları ve şakalaştıkları zaman onlara güvenirler. Hâlbuki böyle değildir. Sâlihlerin kalbleri, dâima Allahü teâlâ iledir” buyurdu.

Yine Ebü’l-Hayr anlatır: “Birgün Duha köyüne sâlih ve takvâ sahibi İbn-i Zagb adlı bir zât geldi. Cum’a günü olunca hutbeye çıktı ve; “Ey insanlar, Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) rü’yâmda gördüm. Şöyle buyurduğunu işittim: “Fakîh İsmâil’in ayağını kim öperse Cennete girer” dedi.”

Hadramî birçok eserler yazmıştır. Bunlardan ba’zıları şunlardır: 1. Umdet-ül-kavî ved-daîf-ül-kâşif, 2. Şerh-ül-mühezzeb, 3. Muhtasâru Müslim, 4. El-Fetâvâ.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A’lâm cild-1, sh. 324

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 130

3) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 355

4) Mir’ât-ül-cinân cild-4, sh. 175

HASEN BİN ALİ HARÎRÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Hasen bin Ali el-Harîrî’dir. Ebû Bekr künyesinde bir oğlu olup, bu da evliyâdan hâl sahibi bir zât idi. Hasen bin Ali el-Harîrî hazretlerinin doğum târihi bilinememektedir. 697 (m. 1298) senesinde vefât etti. Zamanında bulunan evliyânın tanınanlarından, önde gelenlerinden idi. Büyüklüğü, kerâmet sahibi olduğu kendisine yakîn olanlarca bilinmekte idi.

Birgün yanına, Şam’dan dört kişi geliyordu. Bu kişilerden üçü yolda, birbirleri ile konuşup anlaştılar. Herbirisi bir yemek istedi. “Eğer bize istediğimiz yemekleri verirse, o zâtın kerâmet sahibi olduğunu görmüş oluruz” dediler. Dördüncü şahıs; “Benim iştahım fazla yok! Bana sâdece bir adet nar verirse onu yerim. O da bana yeter” dedi. Hâlbuki normal olarak o mevsimde nar olmazdı. Ama İzzeddîn ismindeki bu kimsenin gönlüne de bu arzu gelmişti. Nihâyet Hasen hazretlerinin dergâhına geldiler. Hasen bin Ali bunları kapıda

karşılayıp iltifât etti. Daha hiçbir şey konuşmadan, hizmetçiyi çağırdı ve; “Bizim bu Şamlı misâfirlerimizin karınları açtır. Bunlara yemek ikram edelim. Hizmetçi; “Peki efendim! Falan falan yemekler var. Hemen getireyim” dedi. Hasen bin Ali; “Hayır! O yemekler dursun! Biz bunlara, yolda gelirken istedikleri, arzu ettikleri yemekleri ikram edelim. Onun için siz, şu üç kişiye şu şu yemekleri getirin! Yesinler” dedi. Sonra İzzeddîn isimli şahsa dönerek; “Sen yemek yemiyecek misin? Sâdece nar mı yiyeceksin?” diye sordu, İzzeddîn de; “Efendim. Ben de yemek yiyeyim. Ondan sonra nar yerim” dedi. Bunun üzerine; “Hani senin iştahın yoktu. Sâdece nar ile yetinecektin?” deyince, İzzeddîn bir şey diyemedi. Hasen bin Ali (radıyallahü anh) seccadesinin altından taze bir nar çıkarıp ona verdi. O da o narı yiyince, yemek yemiş gibi doydu. Bu kimseler diyorlar ki: “Bizim gelmemiz ile, yolda istediğimiz yemeklerin önümüze getirilmesi arasında çok kısa bir zaman geçti. Belli ki, bu yemekleri daha biz gelmeden hazırlamıştı. Bizler, Allahü teâlânın evliyâsını, kerâmet gösterebilecek mi diye imtihan etmeye kalktığımız için çok üzüldük. Yaptığımıza pişman olup, tövbe ettik.”

Rivâyet edilir ki, içlerinde Hasen bin Ali el-Harîrî hazretlerinin de bulunduğu bir topluluk bir yerden geçiyordu. Baktılar ki, kayanın sarp bir yerinde bir gül ağacı ve üzerinde çok güzel güller var idi. Ama hiç kimse de oraya çıkamıyor, o gülden koparamıyordu. Ba’zıları “Keşke oraya çıkabilecek birisi olsa da, o güllerden alıp koklayabilsek” dediler. Hasen bin Ali el-Harîrî hazretleri ayakkabısını çıkardı. Ayakkabısının içinden bir demet gül aldı. Bu güller, o kimselerin arzu edip de ulaşamadıkları güllerin aynısı idi. O bir demet gülü yanında bulunan kimseye vererek, herkese birer tane dağıtmasını söyledi. O kimse herkese birer tane dağıttı. Güllerin sayısı, orada bulunanların sayısı ile aynı idi. Orada bulunanların hepsi hem bu hâle çok hayret ettiler hem de çok sevindiler.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 396

HETTÂR (Îsâ bin İkbâl)

Yemen’de yetişen tasavvuf âlimlerinden. Hettâr lakabıyla tanındı. Yemen’de San’a şehrinin batısında Taîz şehrinin doğusunda bulunan Cened şehrinde yetişip, orada ikâmet etti. Cened şehri yüzyıllardır âlimlerin ve evliyânın ziyâret ve ikâmet ettiği bir ilim merkezi idi. Hettâr hazretleri, Cened şehri âlim ve evliyâsından ilim öğrenip, feyzlerinden istifâde etti. Ârif Ceylânî’nin ileri gelen talebelerinden oldu. Vefâtına kadar öğrendiği ilimleri, istekli olanlara öğretti. Birçok talebe yetiştirdi. Cenedî, talebesi Ali Fetâ’dan naklederek eserinde yazdı, Îsâ bin İkbâl Hettâr, 606 (m. 1209) yılında Cened şehrinde vefât edip oraya defnedildi.

Kerâmetlerinden ba’zıları şöyledir: Talebesi Ali Fetâ anlatır: “Îsâ Hettâr’ı mescidinde ziyârete gittim. Günlerce yanında kaldım. Bana ilim ve edebden birçok şey öğretti. Bir gece; “Yâ Ali! Bu gece senin bir erkek çocuğun olsa gerektir” dedi. Memleketime döndüğümde, oğlum Hüseyn’in onun söylediği gece doğduğunu öğrendim.”

Yine Ali Fetâ anlatır: “Ebü’l-Gays bin Cemîl, Zübeyd’de hocası Ali bin Eflâh’ın yanından ayrılıp, Îsâ bin İkbâl Hettâr’ın huzûruna vardı. Daha önce birbirlerini hiç görmemişlerdi. Gayb gözüyle Ebü’l-Gays’ın ne niyetle geldiğini keşfedip; “İki şeyhe birden bağlanılır mı, yâ Ebü’l-Gays?” diye hitâb etti. O da; “Hayır, efendim” deyip, geri döndü.”

Ahmed bin Ca’d anlatır: “Birgün ziyâret maksadıyla Cened şehrine gidip Îsâ bin İkbâl Herrât’ı gördüm. Üzerinde çok pahalı bir elbise vardı. “Böyle büyük bir zât, dünyâ malına ehemmiyet vermemesi gerekirken, herkesin imrendiği kıymetli elbiseler giyip dolaşıyor” diye kalbimden geçti. Hemen peşinden tövbe ettim. Ama Hettâr hazretleri benim bu hâlimi keşfedip anladı ve bana; “Ey oğlum! Benim bu elbiseyi giymemin sebebi, Allahü teâlânın verdiğine râzı olmamdır. Çünkü biz, Allahü teâlâ ne verirse, onu giyiniriz” dedi. Ben de hemen kendisinden özür dileyip duâsını istedim.”

El-Mesâvî anlatır: “Yemen üzerinde, üç gün hiç durup dinlenmeden kum fırtınası esti. İnsanlar ne yapacaklarını şaşırdılar. Yalnız Îsâ bin Hettâr ve onun talebeleri önceden bildikleri için hazırlık yaptılar ve rahat ettiler. Çünkü Hettâr, Allahü teâlânın izniyle kum fırtınasını önceden haber vermiş, herkese duyurmuştu. Sevenleri sözüne inanmış, sevmeyenler ise fırtınadan çok zarar görmüşlerdi.”

Zübeydî, eserinde anlatır: “Îsâ bin İkbâl Hettâr, vefât etmeden önce talebesi ve halîfesi olan oğlu Ebû Bekr’e nasihatlerde bulunup, vefâtından sonra hastalıklı bir kimsenin kendisini ziyâret için geleceğini, ona izzet ve ikramda bulunup, selâmımı söylemesini, hastalığını tedâvi edip, ilimde yetiştirdikten sonra geldiği yere göndermesini vasıyyet etti. Onun vefâtından sonra, Ebû Muhammed Mes’ûd bin Abdullah Habeşî adında bir kimse Terbiyye köyüne geldi. O, Kızıldeniz kenarında Rima vadisi kenarında bulunan Arab kabilelerinden birinde çobanlık yapardı. Cüzzâm hastalığına yakalanınca, çobanlıktan ayrıldı. Aylarca dağbaşlarında dolaştı. Hastalığının en şiddetli olduğu bir zamanda, Îsâ bin Hettâr’ı ziyâret için geldi. Fakat o vefât etmişti. Oğlu Ebû Bekr onu karşıladı. Babasının vasıyyetini ve selâmını söyledi. Ona izzet ve ikramda bulundu. Günlerce onu misâfir edip, hastalığını tedâvi etti. Abdullah Habeşî, ilim ve ibâdetle meşgûl oldu. Günü gelince, geldiği yere geri döndü. Orada ilk önce bir ağacın altında oturur, insanlara nasihat ederdi. Daha sonra bir dergâh yaptırıp insanlara orada ders verip, ilim öğretti. Birçok kimse onun güzel hâllerini görüp, tövbe ederek sâlihlerden oldu. Birçok kerâmetleri görüldü. Vefât edince, yaptırdığı dergâha defnedildi. Türbesine gelip ziyâret edenler, bereketlenmekte, birçok hâllere şâhid olmaktadır.”

1) Câmi’u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 226

HİBETULLAH KIFTÎ (Hibetullah bin Abdullah)

Hadîs, tefsîr, fıkıh, usûl, matematik ve mantık âlimi. İsmi, Hibetullah bin Abdullah bin Seyyid-ül-Küll’dür. Künyesi, Ebû Abdullah olup, lakabı Behâüddîn’dir. 600 (m. 1203) senesinde Kıft denen yerde doğup, 697 (m. 1297) târihinde Esna’da vefât etti.

Gençliğinde Kûs’a gelen Hibetullah Kıftî, burada büyük âlim Mecdüddîn Kuşeyrî’nin yanında fıkıh ilmini okudu. Usûl ilmini, Kûs kadısı Şemsüddîn İsfehânî’den öğrendi. Fıkıh, usûl, nahiv, ferâiz, cebir ve mukâbele ilimlerinde çok ilerledi. Fıkıh âlimlerinden Ebû Hasen Ali bin Hibetullah bin Selâme’den, Mecdüddîn Kuşeyrî ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. Kâhire’ye de giden Hibetullah Kıfti, burada İzzeddîn bin Abdüsselâm ve Münzirî ile görüştü. Onlardan istifâde etti. Tekrar memleketine döndü. Herkes ondan çok faydalandı. Çok talebe yetiştirdi. Çok kimse ondan ilim aldı. Şeyh-ül-İslâm İbn-i Dakîk-ıl-Iyd, Şeyh Ziya bin Abdürrahîm bunlardandır. Kendisinden de; Talhâ bin Şeyh-ül-İslâm Takıyyüddîn Kuşeyrî ve başkaları hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Hibetullah Kıfti, büyük bir âlim olmakla beraber çok mütevâzi idi. Kûs’da Necîbiyye Medresesi’nde ders verir, medresenin ışıklandırılması gibi medreseye âit bir takım hizmetleri ve yapılacak işleri de yerine getirirdi. İlimdeki gayret ve çalışmalarının sonunda, zamanının Şafiî mezhebi reîsliği mertebesine ulaştı. Yine Kûs’da hüküm verme işi de kendisine verildi. Daha sonra Îsnâ denilen yere gitti. Burada, Necîb bin Müflih’in yanında İzziyye Medresesi’nde asistan olarak vazîfe yaptı. Aynı zamanda da, burada hâkimlik de yaptı. Necîb bin Müflih’in vefâtından sonra, İzziyye Medresesi’nin hocalığı kendisine verildi.

Hibetullah Kıftî, bozuk i’tikâdların yaygın olduğu Îsnâ şehrinde Ehl-i sünnet i’tikâdını, Resûlullahın (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) yolunu yaydı. Bu husûsta bir kitap yazdı. Bu kitabın ismi, “En-Nesâih-ül-müfterid fî fedâih-ir-râfida”dır. Bunun üzerine bozuk i’tikâdlı ve Eshâb-ı Kirâm düşmanı olan bu kimseler, Hibetullah Kıftî’yi öldürme teşebbüsünde bulundular. Fakat Allahü teâlâ onu bozuk i’tikâdlılara karşı muhafaza eyledi. Onun vâsıtasiyle çok kimse tövbe edip, Ehl-i sünnet yoluna girdiler.

Büyük âlim Takıyyüddîn bin Dakîk-ül-Iyd. Hibetullah Kıftî’ye çok hürmet ederdi. 690 (m. 1291) senesinde sırf onu ziyâret için Sa’îd denilen yere gitti. Hibetullah Kıftî orada bulunuyordu.

Hibetullah Kıftî’nin şu sözü, ilimde müzâkerenin ne kadar mühim olduğunu pek güzel ifâde eder “Yirmi ilim biliyordum. Fakat müzâkere edemediğim için bir kısmını unuttum.”

Hibetullah Kıftî, hüküm verme işleriyle meşgûl olmakla beraber, zamanının büyük bir kısmını ilim ve ibâdet ile geçirirdi. Daha sonra kadılık vazîfesini bırakarak, vefât edinceye kadar kendisini ilim ve ibâdete verdi.

Vefâtından bir gece önce birisine rü'yâsında, bir şahıs "Şafiî vefât etti" dedi. Uyanınca, Hibetullah Kıftî'nin vefât ettiğini söylediler.

Hibetullah Kıftî'nin menkıbeleri çoktur. Hulâsasını söylemek gerekirse, ilimde ve Allahü teâlânın emir ve yasaklarına uymakta pek gayretli bir zât idi.

Eserleri: 1. Şerh-ül-Hâdî: Fıkıh ilmine dâir olup, beş cilddir. 2. Şerh-ül-Misbâh lil-Matrizî: Nahiv ilmi ile ilgilidir. 3. Nüzhet-ül-elbâb fî şerh-i umdet-üt-tüllâb, 4. Tefsîr-ül-Kur'ân-ı kerîm: Meryem sûresine kadardır. 5. Kitâb-ül-enbâ-ül-Müstetâbe fî fadl-is-Sahâbe alel karâbe, 6. Kitâbün fî senâ-il-karâbe ales Sahabeti, 7. Kitâbün fil-ferâid vel-cebr vel-mukâbele.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 140

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 390

3) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 325

4) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 420

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 439

HIDIR BİN EBÎ BEKR EN-NEHREVÂNÎ

Evliyânın büyüklerinden. İsmi, Hıdır bin Ebî Bekr bin Mûsâ el-Kürdî en-Nehrevânî el-Adevî'dir. Hıdır bin Ebî Bekr; âlim, kâmil, ârif, iyilik ve ihsân sahibi bir zât olup, hâl ve kerâmetler sahibi idi. Aslen Cezîret-i İbni Ömer denilen yerin Muhammediyye köyündendir. Doğum târihi bilinmeyip. 675 (m. 1276) senesi Muharrem ayında Mısır'da vefât etti. Hayâtı hakkında fazla bir bilgi yoktur.

Melik ez-Zâhir, Hıdır bin Ebî Bekr'i sever, saygı gösterir, izzet ve ikram ederdi. Hıdır bin Ebî Bekr, ez-Zâhir'in daha önceden sultan olacağını ve fetihlerde bulunacağını haber vermişti. Hıdır en-Nehrevânî birgün mescidde örtüsüne sarınmış fakir bir kişi gördü ve; "Bu, sultan olacağa benziyor" dedi. Hakîkaten onun dediği gibi, ez-Zâhir sultan oldu. Ez-Zâhir sultan olduktan sonra, haftada bir veya iki defa Hıdır en-Nehrevânî'nin dergâhına gelir, onun sohbetlerini dinlerdi. Sefere çıkarken, beraberinde Hıdır en-Nehrevânî'yi de götürürdü. Dünyâ ve âhıret işleriyle ilgili mes'elesini Hıdır en-Nehrevânî'ye arz eder, onunla istişâre ederdi. Ersûf'un muhasarasında sultan; "Hocam, Ersûf denilen bu yerin fethi bize müyesser olacak mı?" diye sorduğunda, Hıdır en-Nehrevânî, oranın fethi için bir zaman söyledi. Tam o vakitte, dediği gibi orası fethedildi.

Sultan bir defasında, "El-Kerk" denilen yeri almak istediğini Hıdır en-Nehrevânî'ye söylediğinde, o da buraya gitmekten vazgeçmesini tenbîh etti. Sultan bu emre uymayıp oraya gidince, bir çukura düştü ve ayakları kırıldı. Ba'lebek kalesinin fethi en-Nehrevânî'ye sorulduğunda, kırk gün sonra fethedileceğini haber verdi. Dediği gibi, sultan kırk gün sonra burasını fethetti. Bunun gibi daha nice yerlerin fethini, Allahü teâlânın bildirmesi ile önceden haber verdi ve buyurduğu gibi çıktı.

Hıdır en-Nehrevânî, ömrünün son zamanlarına doğru habsedildi. Dört sene kadar hapiste kaldı. Hapiste iken, Sultan ez-Zâhir, Rumların üzerine sefere çıktı. Hıdır en-Nehrevânî, sultânın muzaffer olarak Mısır'a döneceğini ve kendisinden yirmi gün kadar sonra da vefât edeceğini haber verdiği için hapsedilmişti. Dediği gibi oldu. Sultan geri dönünce, Mısır'a mektûp yazıp Hıdır en-Nehrevânî'nin hapisten çıkarılmasını bildirdi. Mektûp, en-Nehrevânî'nin vefâtından sonra Mısır'a ulaştı. Sultan, memleketin çeşitli yerlerinde onun adına dergâhlar yapılmasını emretti. Sefer dönüşünden bir süre sonra sultan da vefât etti. Şeyh Takıyyüddîn şöyle anlatır: "Hıdır en-Nehrevânî, Ehl-i sünnet ve cemâat i'tikâdında idi. 675 (m. 1276) senesinde vefât etti. Kendisi için bir dergâh inşâ ettirildi. Bu dergâh için, her sene otuzbin dirhem gelir getiren yerler vakfedildi. Ayrıca Kudüs, Muzze, Dımeşk, Ba'lebek, Hame ve Humus'da onun için inşâ edilmiş dergâhlar vardı. Dergâhlarına el-Hadrâ dendi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 3

2) Tabakât-ül-kübrâ cild-2, sh. 2

3) Fevât-ül-vefeyât cild-1, sh. 404

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 351

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 315

6) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 278

7) Tabakât-ül-evliyâ sh. 431

İBN-İ ALVÂN YEMÂNÎ (Ahmed bin Alvân)

Tasavvuf âlimi, şâir, edîb ve kâtib. Künyesi Ebü'l-Abbâs ve Ebü'l-Hasen olup ismi, Ahmed bin Alvân'dır. Yemen'de Eshâb-ı Kirâm yolundaki Resûlî Devleti'nin başşehri Ta'îzz yakınlarında Sabir dağı köylerinden Akâka'da doğdu. Yemânî ve Sûfî nisbet edildi. Müeddib ve Safiyüddîn lakabı verildi. 665 (m. 1267) yılında vefât etti.

Ebü'l-Abbâs İbni Alvân, Abbasî halîfesince resûl (elçi) olarak gönderilen bir Türk'ün torunları tarafından Eyyûbîler'den sonra Yemen'de kurulan Resûlî Devleti'ne kâtiblik yapan babası Alvân'dan aldığı derslerle ilim tahsiline başladı. Kırâat, nahiv, lügat ve kâtiblik dersleri aldı. Babasının vefâtından sonra, Resûlî sultanlarına kâtiblik yaptı. Kitablar ve risaleler yazdı. Rivâyete göre; birgün yolda giderken yeşil bir kuş omuzuna kondu, gagasını ağzına doğru uzattı. O da, gayr-i ihtiyâri ağzını açtı. Kuş da, gagasında sakladığı şeyi onun ağzına döktü. Ondan sonra da uçup gitti. Bu durumdan sonra Ebü'l-Abbâs İbni Alvân evine gidip kapandı. Kimseyle konuşmak, görüşmek istemiyordu. Kırk gün dışarı çıkmadı. Dışarı çıktığında bir taşın üzerine oturup, Allahü teâlâyı zikretmeye başladı. Taş birden parçalanıp, içinden bir el göründü. Bu elin kimin eli olduğunu sorduğunda; "Bu elle müsâfeha et. Bu, Ebû Bekr-i Sıddîk'ın (radıyallahü anh) elidir" diye cevap veren bir ses geldi. Elini uzatıp, bu elle müsâfeha etti. O anda anlatamayacağı, kalemin yazamayacağı şeylere kavuştu. Zâhîr ve bâtında kemâle ulaştı. Elin sahibi ona; "Seni, insanları doğru yola çağırmak için vekîl ettim" buyurdu. Bu hâdiseden sonra, onun bir çok kerâmetleri görüldü. Bu hâdiseden sohbetlerinde bahseder, talebelerine anlatırdı. Pek-çok talebe yetiştirdi. Allahü teâlânın dînine hizmet için durmadan çalıştı. Eshâb-ı Kirâm düşmanı kimselerin çok olduğu memleketinde, o mübârek kimselerin sevgisini yerleştirmeye gayret etti. Onların Selef-i sâlihînin yolunda giden müslümanlardan olmalarına vesile oldu. Ta'izz şehri yakınlarında, Yefrus köyünde dergâh yaptırdı. Oraya gelen talebelere, fakirlere yemek yedirirdi. Kendisi kimseden birşey kabûl etmezdi. Arzu ve isteğini yalnız, hakîkî matlub olan Allahü teâlâdan isterdi.

Onun şu kerâmeti çok meşhûrdur Kendisini çeşitli yerlerden ziyârete gelen kimseler olurdu. Onlardan hediye getirenler olursa, dergâhta barınan fakirlere verilmek üzere nakîb-ül-fakîre (fakirlerin işlerine bakan kimseye) vermelerini söylerdi. Birgün ba'zı fakir kimseler geldi. Onlar, kendileri muhtaçken hediye getirmişlerdi. Onların hediyelerini kabûl edip, nakîb-ül-fakîre vermelerini söyledi. Onlar da götürüp teslim ettiler. Bol bol duâlar aldılar. Sohbet edip ayrıldılar. Herkes kendi köyüne, kendi evine gitti. Evlerine vardıklarında, götürdükleri şeylerin ayniyle evlerine gelmiş olduğunu gördüler.

Birçok kıymetli eser yazan Ebü'l-Abbâs İbni Alvân'ın kitablarından ba'zıları şunlardır: "El-Fütûh-ül-müsavvene vel-esrâr-ül-mahzûne", "El-Bahr-ül-müşkil-il-garîb", "Dîvân-ı şi'r" ve "Min kelâm-ı Safiyüddîn Ahmed bin Alvân".

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Câmi'u Kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 307

2) Mu'cem-ül-müellifîn cild-1, sh. 314

3) El-A'lâm cild-1, sh. 170

İBN-İ ATÂYÂ (Abdülkerîm bin Atâullah İskenderî)

Hadîs, Arabî ilimler, edebiyat ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdülkerîm bin Atâyâ bin Abdülkerîm bin Ali bin Muhammed'dir. Dîn-i İslâm'a hizmetlerinden dolayı Emînüddîn lakabı verildi. İskenderânî, Zührî ve Kuraşî nisbet edildi. 612 (m. 1215) yılında Kâhire'de vefât etti.

Aslen Kureyşli olan Ebû Muhammed İbni Atâyâ, küçük yaşta Arabî ilimler ve kırâat ilmi öğrendi. Temel din bilgilerine ve âlet (yardımcı) ilimlere vâkıf oldu. Kâhire'ye gitti. Cemâleddîn Ebû Amr Osman bin Hâcib'le birlikte Ebü'l-Hasen Ebyârî'den kırâat dersi aldı. Ebü'l-Hasen Ebyârî ve daha birçok âlimden fıkıh

ilmi öğrendi. Ebü'l-Abbâs bin Hatiyye ve arkadaşlarından hadîs-i şerîf dinleyip, ilim tahsil etti. Arabcanın çeşitli dallarında, fıkıh ve hadîs ilimlerinde ve edebiyatta âlim oldu. Mâlikî mezhebine göre fetvâ verirdi. Mütehassıs olduğu ilimlerde tâliblerine ders verir, Allahü teâlânın rızâsı için O'nun dînini öğretmeye gayret ederdi. Tatlı dili, güler yüzü, sünnete uygun hâl ve hareketleri, güzel ahlâkı ile insanlara nasihat ederdi. Resûlullahın, (aleyhisselâm) ahlâkıyla ahlâklanmış olması ve Selef-i sâlihînin yolunda gösterdiği sebatı ile herkesin sevgisini kazandı. Haram ve şüpheli şeyleri terk eder, mübahların da çok azı ile iktifa ederdi.

Pekçok talebe yetiştirip, kıymetli eserler yazdı. Bilhassa İslâm âlimlerinin eserlerinin anlaşılması için din bilgilerinin yardımcısı olan Arabî ilimlere dâir eserler verdi. "Muhtasâr-ül-mufassal liz-Zemahşerî", "El-Beyân vet-takrîb fî şerh-it-tehzîb", "Muhtasâr-üt-tehzîb lil-Ezherî", "Şerhü ebyât-il-cümel" adlı kitaplar, eserlerinden ba'zılarıdır. Sâlihlerin, Allahü teâlânın sevgili kullarının kabirlerinin ziyâret edilmeleri hakkında "Kitâbün fî ziyâret-i kubûr-is-sâlihîn" adlı bir eseri daha vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 167

2) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 107

3) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 456

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 319

5) El-A'lâm cild-4, sh. 53

İBN-İ BİNTİ'L-EAZ (Abdülvehhâb bin Halef)

Meşhûr Şafiî âlim ve kadılarından. İsmi, Abdülvehhâb Halef bin Bedr el-A'lâmî olup, İbn-i Binti'l-Eaz künyesi ile tanınır. Lakabı Tâcüddîn'dir. 604 (m. 1208) senesinde Receb ayında doğdu, 665 (m. 1267) senesi Receb ayının yirmiyedinci gecesinde vefât etti.

Ca'fer-i Hemedânî'nin derslerinde bulundu. Sünen-i Ebû Davud'u, hadîs âlimlerinden Zekiyyüddîn Münzirî'nin yanında okudu.

Fazilet sahibi, iyi huylu, zekî, yaşayışı temiz, ilim ve görüş sahibi bir zât idi. Sultanların yanında kıymeti ve hürmeti vardı. Mısır'da Kâdı'l-kudât idi. Vezirlik de yaptı. Şafiî fıkhını okuttu. Meşhûr Sâlihiyye Medresesi'nde hocalık yaptı. Hatîblik de yapan Tâcüddîn (radıyallahü anh), aynı zamanda ilmî reîslik de yapıyordu. Başkalarına nasîb olmıyan mevkilere yükseldi.

Adâletten asla ayrılmaz, bu hussuta hiç ta'viz vermezdi. Onun hakkında; "Âdil kadıların sonuncusudur" denilmiştir. Adâleti ve fazileti husûsunda, herkes ittifâk halindedir. Kâdı Tâcüddîn çok dindar idi. Allahü teâlânın emrine uymak ve O'nun rızâsını kazanmak husûsunda, kimsenin kınamasından çekinmezdi. Hakkın ortaya çıkması husûsunda, çok titiz davranırdı. Mısır beldelerinde hâkimlik işini mükemmel bir şekilde yerine getirmiştir. Ayrıca hatîblik, ilmî işler, Şafiî fıkhının öğretilmesi, Sâlihiyye Medresesi'nde ders verme ve namaz kıldırma vazîfelerini de yürütmüştür. Yaptığı vazîfeler sayıldığında, yirmibeş tane olduğu görülür. Sultan kendisine çok hürmet ederdi. Vezîr İbn-i Hınâ ondan çekinir, sultânın yanında Kâdı Tâcüddîn'in kendisine iltifât etmesinden çok memnun olurdu.

Evine teşrîfini çok isterdi. Hiç olmazsa hasta olduğu zaman ziyârete gelmesini beklerdi. Bir defasında vezîr hastalanmıştı. Kâdı Tâcüddîn onu ziyârete gitti. Vezîr kendisini karşılamak için kalktı. Bunu gören kadı: "Biz de seni hasta diye ziyâretine geldik. Fakat sen ise, ayakta ve sıhhatliymişsin" dedi. Oturmadan geri döndü. Büyük âlim Alâüddîn Bâcî onun çok keskin bir zekâya sahip olduğunu söylemiştir. Şeyh-ül-İslâm İbn-i Dakîk-ül-Iyd şöyle der. "İbn-i binti'l-Eaz, eğer ilme kendisini gereği gibi verebilse idi, İzzeddîn bin Abdüsselâm'dan üstün olurdu. İbn-i binti'l-Eaz, yaşadığı asırda övülen iki kadıdan birisidir. Diğeri Hama kadısı İbn-i Bârizî'dir."

Onun zamanında, Sultan Zâhir, önce Kâhire'de sonra Dımeşk'da üç tane kadı değiştirmiştir. Daha önce Mısır'da mahkeme işlerine Şafiî kadılar bakardı. Diğer üç mezhebin kadılarını da mahkemede bulundurmaya başladılar.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 318

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 219

3) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 415, cild-2, sh. 164

4) Zeyl-i Ravdateyn sh. 240

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 319

İBN-İ CEYŞÎ (Yahyâ bin Ebî Mensûr Harrânî)

Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebû Zekeriyyâ bin Sayrafi olup ismi, Yahyâ bin Ebû Mensûr bin Ebî Feth bin Rafi' bin Ali bin İbrâhim'dir. 583 (m. 1187) yılında Urfa yakınlarındaki Harran'da doğdu. Harrânî nisbet edildi. Şemseddîn lakabı verildi. İbn-i Ceyşî (veya İbn-i Hubeyşî) diye tanındı. 678 (m. 1279) yılında Şam'da vefât edip, Bâb-ı Ferâdis'e defnedildi.

Zamanının ilim merkezlerinden olan Harran'da temel din bilgilerini ve âlet (yardımcı ilimleri öğrenen İbn-i Ceyşî, Abdülkâdir Rehâvî (Urfalı), Hatîb Fahrüddîn ve Hammâd Harrânî gibi âlimlerden hadîs ilimleri okuyup, hadîs-i şerîf dinledi. 607 (m. 1210) yılında Bağdad'a gitti. Bağdad'da; İbn-i Teberzad, İbn-i Ahder, Ahmed bin Debîkî, Abdülazîz bin Menine, Ali bin Muhammed, Sabit bin Müşerref, Ebü'l-Bekâ Ukberî, Muhammed bin Ali Kabîtî ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Şam'a gitti. Ebü'l-Yümn Kindî, İbn-i Melâib, İbn-i Haristânî, Şeyh Muvaffaküddîn ve daha başkalarından hadîs-i şerîf dinledi. Musul'a gitti. Âlimlerden hadîs-i şerîf dinleyip, onların ellerindeki kitaplardan cüzler yazdı. Fıkıh ilmini Şam'da Muvaffaküddîn'den, Bağdad'da Ebû Bekr bin Ganîme bin Halâvî, Ebü'l-Bekâ Ukberi, Fahrüddîn İsmâil ve daha başka âlimlerden öğrendi. Arab dili ve edebiyatını Ebü'l-Bekâ'dan tahsîl etti. Onun huzûrunda, hocasının kendi kitabı "Et-Tıbyân fî i'râb-il-Kur'ân" adlı eserinin tamâmını okudu. Bağdad'a ikinci gelişinde, bir müddet orada kalıp evlendi. Çoluk çocuk sahibi oldu. Bu sırada kıymetli eserler yazdı. Birçok kitaba notlar ve şerhlerle açıklamalar yaptı. Hanbelî mezhebine göre fetvâ verdi. Harran'a gitti. Şeyh Mecdüddîn'in sohbetlerinde bulundu. O'nun hasta kalblere şifâ olan mübârek feyzlerinden istifâde etti. Talebe okutup ders verdi. Daha sonra Şam'a gidip yerleşti. Câmi-i Dımeşk'da ders verirdi. Allahü teâlânın dînine hizmet için öğrendiği ilmi, O'nun rızâsı için tâliblerine öğretmeye gayret etti. Çok iyi öğrendiği Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetini bozmaya ve değiştirmeye kalkışanlara karşı çok şiddetliydi. Hâlbuki, müslümanlara karşı çok yumuşak, herkese karşı merhametli idi. Güler yüzlü, tatlı dilli, hoş sohbet idi. Hep ilimle uğraşır, ders öğretir, fetvâ verir, kitap yazar, ibâdetle meşgûl olurdu. Haram ve şüpheli şeylere hiç yaklaşmaz, mübah olan şeylerle de fazla meşgûl olmazdı. Güzel ahlâkı ve eşsiz ilmiyle herkes tarafından sevilirdi. İbn-i Berzâlî, Şemseddîn bin Fahr, Zehebî, Yünûnî gibi âlimler, onu eserlerinde yazıp, çok övdüler. Zamanın İmâmı, ençok ibâdet edeni ve Hanbelî mezhebinin en önde gelenlerinden olduğunu söylediler.

Allahü teâlânın rızâsını kazanabilmek için birçok talebe yetiştirdi. Bildiklerini onlara öğretti. Hâfız Şerâfeddîn Dimyatî, Hâfız Hârisî, Ali Mûsulî, Ebü'l-Feth Baglî, Kâdı Süleymân bin Hamza, Ebü'l-Hasen bin Attâr ve daha birçok âlim onun talebeleri arasındaydı.

Birçok kıymetli eserin müellifi olan Ebû Zekeriyyâ İbni Ceyşî'nin eserlerinden ba'zıları şunlardır: Arab dili kaidelerine dâir "Nevâdir-ül-mezheb", Abbasî halîfesi Müstensır için yazdığı "Deâim-ül-İslâm fî vücûb-id-düâ lil-İmâm", "İntihâz-ül-fürs fîmen iftâ birrahs", "Ukûbât-ül-cerâim" ve "Âdâb-üd-düâ".

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Zeyl-i Tabakât-ül-Hanâbile cild-2, sh. 295

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 363

3) El-A'lâm cild-8, sh. 173

İBN-İ DÜBEYSÎ (Muhammed bin Sa'îd)

Şafiî mezhebi fıkıh, hadîs, kırâat ve lügat âlimi. İsmi, Muhammed bin Sa'îd bin Yahyâ bin Ali bin Haccâc Dübeysî olup, künyesi Ebû Abdullah'dır. İbn-i Dübeysî diye bilinir. 557 (m. 1162) senesi Receb ayının yirmialtısında Vâsıt şehrinde doğup, 637 (m. 1239) târihinde Bağdad'da vefât etti.

İlim için pekçok yolculuklar yapan İbn-i Dübeysî, Vâsıt'da; Ebû Tâlib Kettânî, Hibetullah bin Kassam ve daha birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Bağdad'a gidip, burada zamanın büyük âlimlerinden olan Hibetullah bin Bukî'nin yanında âlim oldu. İbn-i Şâtil, Kazzâz, Ebû Âlâ bin Ukayl, Abdülmün'im Ferârî ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinledi. Kendisinden de; İbn-i Neccâr, İbn-i Nukta, Zekî Berzâlî, Hattâb, İzzüddîn Fârûsî, Tâcüddîn Ebû Hasen Irâkî ve başkaları hadîs-i şerîf rivâyet etmiştir.

Usûl, hılâf ve nahiv ilimlerini okudu. Bilhassa hadîs ilmine önem verdi. Zehebî, onun bir müddet adâlet işlerine baktığını, daha sonra, üzücü ba'zı hâdiseler sebebiyle ayrıldığını, kendisini hadîs-i şerîf rivâyet etmeye ve ders okutmaya verdiğini bildirmiştir.

İbn-i Neccâr da onun hakkında şöyle dedi: "İbn-i Dübeysî, Bağdad'a yerleşti. Burada dersler verdi. Hadîs ve edebî ilimleri çok iyi bilirdi. Onun yanında birkaç sene ders okuyup, hadîs-i şerîf dinledim. Gördüklerim arasında, dînine çok bağlı ve en faziletli kimselerden biridir. Târih, siyer ve muhtelif târihî hâdiseleri onun gibi bilen birini daha bu gözlerim görmedi" demiştir.

Eserleri: 1. Hatîb-i Bağdâdî'nin Bağdad Târihi kitabına İbn-i Sem'ânî'nin yaptığı zeyl üzerine yaptığı bir zeyli vardır. 2. Vâsıt'a dâir yazdığı Târih-i kebîr'dir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 40

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 44

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 185

4) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 211

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-4, sh. 394, 395

6) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Sübkî) cild-8, sh. 61, 62

İBN-İ EBBÂR (Muhammed bin Abdullah)

Hadîs, fıkıh âlimi ve meşhûr edîblerden. İsmi, Muhammed bin Abdullah bin Ebû Bekr bin Abdullah bin Abdürrahmân el-Belensî olup, İbn-i Ebbâr diye bilinir. Künyesi, Ebû Abdullah'dır. 595 (m. 1198) târihinde doğup, 658 (m. 1260) senesinde vefât etti. İbn-i Ebbâr Endülüs'ün doğu kısmında bulunan Belensiye'de doğdu. Burası, havası güzel, bereketli, bolluk bir yerdir, İbn-i Ebbâr'ın babası ilim ehli, dînine bağlı ve takvâ sahibi (haramlardan sakınan) bir zâttı. Birçok âlimden ilim okumuş ve icâzet almıştı. İbn-i Ebbâr, babasından Kur'ân-ı kerîmi Nâfî' kırâatına göre okudu. Babasından çok şeyler dinleyip, öğrendi. İbn-i Ebbâr'a babası, ilim yolunda yön verdi. Onu ilme teşvik etti. Talebe iken onun derslerini kontrol ederdi. İbn-i Ebbâr'a, kendi kitaplarını verdi. İbn-i Ebbâr, babası hakkında şöyle der: "Övmeden söylüyorum. Babamın güzel hasletleri vardı. O, kendisini ilgilendirmeyen şeylerle meşgûl olmazdı. Yapmacık ve göstermelik iş yapmaktan uzak dururdu, işlerinde samimî idi. Gösteriş yapmazdı. Kırâat ilminde çok ilerlemişti. Geceleyin bile kalkar Kur'ân-ı kerîm okurdu. Vera'sı (şüpheli şeylerden sakınması) çok fazla idi. Edeb ve terbiyede pek yüksek idi. Devlet kademelerinde de iyi hâlleri ile tanınmıştı. Kâdı Ebû Hasen bin Vâcib, Belensiye içerisindeki Seyyidet mescidinde namaz kıldırması için ba'zan onu kendisine vekîl kılardı. Onun yanında Kur'ân-ı kerîmin Nâfi' kırâatini defalarca okudum. Talebeliğim sırasında, derslerimde kendisinden yardım isterdim. Bana yardımını esirgemezdi."

İbn-i Ebbâr, işte böyle, ilmi seven ve ilim sahibi bir aile ocağında yetişti. Endülüs'ün en büyük âlimlerinden ders aldı. Onların yanında, râvîlerin isimleri, nesebleri, onların ahvâli ile ilgili hadîs ilimlerinden icâzet (diploma) aldı. Aynı şekilde kitabet (yazı) ilminde de büyük bir âlim ve edebî ilimlere derin vukûfu olan ve birçok eserlerin sahibi Ebû Rebî' Süleymân bin Mûsâ bin Sâlim Hımyerî Kilâî'den icâzet aldı. İbn-i Ebbâr, bu zâtın yanında yirmi sene kaldı. Belensiye âlimlerinden gerekli ilimleri öğrenen İbn-i Ebbâr, ilim almak, onların derslerini dinlemek için bütün Endülüs âlimlerini dolaştı. İbn-i Ebbâr, muhaddisler (hadîs âlimleri) arasında yaygın olan âdete uyarak, tahsilini bitirdikten sonra bile büyük âlimlerden öğrenme, onlardan rivâyette bulunma işine çok önem verdi.

Tunus'ta Mehdiyye şehir kadılığından ayrılmış, bulunan Ebû Zekeriyyâ Yahyâ bin Muhammed ile, yine Tunus'ta Berkî denilen yerde hadîs âlimlerinden, Ebû Hattab Ömer bin Hasen Kelbî ile görüştü. Bu zât İbn-i Dıhye diye bilinir. İbn-i Ebbâr,

İbn-i Dıhye'den rivâyetlerde bulundu. Kendisinden de; İbn-i Furs diye bilinen, Abdülmün'im bin Abdürrahîm el-Hazrecî rivâyette bulundu.

İbn-i Ebbâr, bütün bunlardan sonra, Belensiye yakınında vâli olarak bulunan Beyâsî diye bilinen Ebû Abdullah bin Ebî Hafs'ın yazı işleri ile vazîfelendirildi. Daha sonra bu vazîfeden ayrılan İbn-i Ebbâr, tekrar Belensiye'ye döndü.

İbn-i Ebbâr'ın yaşadığı asır: İbn-i Ebbâr'ın yaşadığı bu asırda Endülüs müslümanlarının durumu kötüleşmiş ve bozulmuş bu sebeple, İspanya'da içte ve dışta harbler çoğalmıştı. Bu sırada Muvahhidiyye Devleti ömrünün sonlarını yaşıyordu. Devlete bağlı emirlikler, devletin dıştaki tehlikeli durumlarını düşünmüyorlar, kendi başlarına iş yapıyorlar, hattâ birbirleriyle harbediyorlardı. Bunun için sırf şahsî hâkimiyet kazanmak için, İspanya'daki hıristiyan krallardan bile yardım istemekten çekinmiyorlardı. Bu iş için, onlara senelik ücret vermeye bile râzı oluyorlardı. Bu ise, başlangıçta himâye, sonunda hıristiyan kralların işgaline giden bir yoldu. Zâten Endülüs'ün batısı, devamlı Kral Argûn'un hücumları atında idi. Hattâ, 633 (m. 1235) senesinde Belensiye ile Şukra arasında birçok kal'alar da işgal edilmişti. Kral Argûn, Belensiye'yi işgale hazırlık olarak asker bulundurmak için Belensiye yakınında Enişe kal'asını da yaptırmıştı.

Belensiye emîri, İbn-i Merdeniş, geceli gündüzlü çalışarak, Enîşe kal'asını ele geçirip, Argûn'un askerlerini buradan kovmak için Şâtıbe ve Şukûr halkını muharebe için seferberliğe çağırdı. Onlar da bu da'vete icabet ederek, Belensiye ordusuna katıldılar. 635 (m. 1237) târihinde Enîşe kal'asına hücum ettiler. Fakat, mağlûp oldular. Bu muharebede, birçok âlim şehîd oldu. İbn-i Ebbâr'ın hocası Allâme muhaddis (hadîs âlimi) Ebû Rebî' Süleymân bin Mûsâ bin Sâlim Kilâî bu âlimlerden birisidir. Bu zât, muharebe meydanında kahramanca çarpışmış, muharebeden kaçanları da tekrar muharebeye dönüp, düşmanla harb etmeye teşvik etmiştir.

Müslümanların Enîşe kal'ası önünde hezimeti, Belensiye'nin de düşman eline geçmesinin yaklaştığına bir işâretti. Bu yüzden müslüman halk, Belensiye'den başka taraflara göç etmeye başlamıştı. 635 (m. 1238) senesi Ramazân-ı şerîf ayında, Kral Argûn Belensiye'ye hücuma geçti. Belensiye'yi kuvvetli bir şekilde muhasara etti. Müslümanlar, düşmanın bu muhasarasına birşey yapamayacaklarını anlayınca, Tunus'ta Hafsiyye Devleti sultânından yardım istemeye karar verdiler. İbn-i Merdenîs bunun için, Tunus Sultânı Ebû Zekeriyyâ Hafsî'ye 636 (m. 1239) târihinde bir heyet gönderdi. Heyetin kâtibi olarak da İbn-i Ebbâr'ı seçti. Heyet Tunus sultânına varıp, kendilerine yardım etmesini istedi. İbn-i Ebbâr burada vazîfesini çok güzel yerine getirdi. Tunus sultânının yanında; "Allah yolunda harb eden süvarilerin ile Endülüse hemen yetiş. Çünkü Endülüs'ün kurtuluşu için artık hiçbir yol kalmadı" diye başlıyan 67 beyitlik kasidesini okudu. İbn-i Ebbâr bu kasidesinde (şiirinde), çok hisli, üzüntü ve kederle dolu düşüncelerini anlattı. Çünkü vatanını düşmanlar muhasara etmişti. Bu sebepten Tunus sultânına kadar, belki yardım elini uzatır ümidi. İle gelmişti. İbn-i Ebbâr'ın kasidesi, çok içli yazılmış olup, maksadını gayet güzel ifâde ediyordu. Kasîde sultâna te'sîr etmişti. Sultan, yardım mes'elesini kabûl edip, Belensiye'ye silâh, azık ve mâl dolu bir donanma gönderdi. Bu sırada Argûn da muhasarayı iyice daraltmış, her tarafı göz altında bulunduruyordu. Yardım donanması 636 (m. 1239) senesinde Dâniye denilen Belensiye'ye yakın bir yere yaklaşmaya çalıştı. Çünkü bu taraftada Argûn'un ordusu vardı. Donanma komutanı durumu Tunus sultânına bildirip, kendisi de, Dâniye denilen yere gemilerle yaklaşıp, demir attı. Getirmiş olduğu silâh, yiyecek ve malları boşaltmadan geri döndü. Çünkü bu malları teslim edecek kimse yoktu.

Muhasara gün geçtikçe daha şiddetleniyor, şiddetli muharebeler oluyordu. Düşman ordusu gelen yardımlarla hergün fazlalaşıyordu. Artık bu safhada, Zeyyân bin Merdeniş'in Belensiye'yi teslim için düşmanla görüşmekten başka çâresi kalmamıştı. 636 (m. 1239) târihinde, düşmanla şehri teslim görüşmesi tamamlandı. İbn-i Ebbâr bu görüşmeye kâtip olarak katılmıştı. Müslümanlar kararlaştırılan müddet içerisinde şehri boşaltıp, düşmana teslim ettiler. Böylece Belensiye müslümanların elinden çıkmış oldu.

Belensiye'nin düşman eline geçmesi, müslümanları üzüntüye ve kedere boğdu, İbn-i Ebbâr, başını eğerek ağladı. Çok göz yaşları döktü. Belensiye'den birisine yazdığı mektûpta; "Gençlik günlerimizin geçtiği, güzel hatıralarımızın bulunduğu vatanımıza artık veda ettik. Nerede o Belensiye, onun öten kuşları, köprüleri, coşkun su kanalları, yağmur yağdığında üzerimize aldığımız abaları, deriden yapılmış su kabları, o güzelim bahçeleri" demiştir.

İbn-i Merdeniş, Belensiye'den çıkınca, yanında İbn-i Ebbâr olduğu hâlde Dâniye'ye gitti, İbn-i Ebbâr daha sonra Tunus'a gitti. Orada yerleşti. Tunus sultanı, kendisine ikramda bulundu. Onu yazışmalarda kâtip olarak görevlendirdi.

Âlimlerin hakkında buyurdukları: İbn-i Mâlik Marrâkûşî; "Endülüs'te muhtelif ilimlerde yükselmiş büyük âlimlerin sonuncusudur. Hadîs ilmine göre güvenilir ve âdil gibi meziyetlere sahip bir muhaddistir (hadîs âlimidir). Edebî ilimlerde ve târih ilminde çok yükselmiştir. Hat san'atında pek ileri idi. Belagat sahibi idi. Çok güzel eserler yazdı" demektedir.

Abdülhayy Kettânî: "İbn-i Ebbâr, hadîs ilminde çok ileri derecelere erişmişti. Tunus âlimleri arasında onun gibisi yoktu. Gâbrînî, "Ünvâr-üd-Dirâye" isimli eserinde; ondan sonra yazılmış hiçbir eser yoktur ki, onda umûmî ve husûsî bir sûrette İbn-i Ebbâr'a âit bir rivâyet bulunmasın" demektedir.

İbn-i Ebbâr'ın talebeleri: Ebû Hasen Îsâ bin Lüb, Ebû Bekr bin Ahmed, Ebû Hasen Ali bin İbrâhim bin Muhammed Ticânî Tunûsî, Muhammed bin Ebû Kâsım bin Rezîn Ticânî, Ebû Muhammed Abdullah bin Abdürrahmân bin Bertala ve başkalarıdır.

Abdülazîz Abdülmecîd'in "İbn-i Ebbâr" diye bir eseri vardır.

Eserleri: 1. İhdâr-ül-merhec fî ihdâr-ül-mebhec, 2. Erbeûne hadîsen an erba'îne şeyhan bin erba'îne müsannifen, 3. El-İntidâb lit-tenbîh alâ zehr-il-âdâb, 4. Et-Tekmile li kitâb-is-sıla, 5. İmâd-ül-berk fî üdebâ-eş-şark, 6. İ'tab-ül-kitâb, 7. Tuhfet-ül-kâdim, 8. Dürer-üs-sımt fî haber-is-sıbt, 9. El-Mu'cem.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-10, sh. 204

2) Fevât-ül-vefeyât cild-3, sh. 404

3) Keşf-üz-zünûn sh. 286, 372

4) Esmâ-ül-müellifîn cild-2, sh. 127

5) El-A'lâm cild-6 sh. 233

6) Şezerât-üz-zeheb sh. 275

7) Terâcim-i müellifîn-et Tunûsiyyîn cild-1, sh. 16

İBN-İ EBÎ CEMRE ENDÜLÜSÎ (Abdullah bin Sa'd)

Tefsîr, hadîs târih, tasavvuf ve Mâlikî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Muhammed olup ismi, Abdullah bin Sa'd bin Ahmed bin Ebî Cemre'dir. Aslen Endülüslüdür. Ezdî ve Endülüsî nisbet edildi. İbn-i Ebî Cemre diye tanındı. Kâhire'de 675 (m. 1276) yılında vefât edip, Kurâfe kabristanına defnedildi. Evliyânın büyüklerinden ve halk arasında meşhûr olduğu için, kabri devamlı ziyâretçilerle dolup taşmaktadır.

Küçük yaşta ilim tahsiline başlayan Ebû Muhammed İbni Ebî Cemre, pekçok âlimin derslerinde bulunup ilimlerinden istifâde etti. Baba ve dedelerinin de ilim sahibi, asil kimseler olması, onun ilme meylini artırdı. Hadîs, tefsîr, târih ve fıkıh ilimlerinde ilerledi. Allahü teâlânın sevgili kullarına ihsân ettiği "İlm-i ledün"e kavuştu. Mısır'a gitti. Maksim'de bir zaviyeye yerleşti. Orada tâliblerine ilim öğretmek ve Allahın âşıklarına feyz saçmakla meşgûl oldu. Hadîs okuttu. Mâlikî mezhebine göre fetvâ verdi. Müslümanların sıkıntılarını giderdi. Dünyâ ve âhıret saadetini kazanmalarına yardımcı oldu. Pekçok talebe yetiştirdi. Zamanında onun ilminden istifâde etmeyen yok gibi idi. Muhammed Fâsî ve Ebû Muhammed Mercânî gibi âlimler onun talebeleri arasında idi. Ömrü boyunca yalnız Allahü teâlânın rızâsını kazanmak için çalıştı. Haram ve şüpheli şeyleri terk eder, mübahları da zarûret miktarı kullanırdı. Vakitlerini, Allahü teâlânın rızâsı için ilim öğretmek ve ibâdet etmekle geçirirdi. Diğer zamanlarında kıymetli eserler yazardı.

Sahîh-i Buhârî'ye bir muhtasar yazdı. Yazdığı bu muhtasarı şerh ederek, "Behcet-ün-Nûrfus" adını verdi. Bundan başka; "En-Nihâye fî bed'il-hayr ve gâyetühü", "Tabakât-ül-hükemâ", "Merâ-il-hisân", "îklîd-üt-taklîd", "Şerhu hadîs-i Ubâde bin Sâmid" ve "Tefsîr-i İbn-i Ebî Cemre" adlı eserleri vardır.

İbn-i Ebî Cemre Ezdî Endülüsî, Süleymâniye Kütüphânesi'nin, Şehid Ali Paşa kısmı 402 numarada kayıtlı mecmûanın ikinci kısmında, "Merâ il-hisân" adını verdiği eserde, ba'zı sahîh rü'yâlardan ve Resûlullahın (aleyhisselâm) kendisi hakkındaki iltifâtlarından bahsetmektedir. Bunlardan ba'zıları şöyledir:

Kendisi anlatır: “Allahü teâlânın yardımıyla, Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği; “Gece ve gündüz nöbetleşe aranıza inen melekler vardır” hadîs-i şerîfi hakkında konuşup, fıkhî açıklamalarda bulundum. Bu açıklamalarıma, hadîs-i şerîfin çeşitli şerhlerinden delîller getirdim. Mecliste bulunan pekçok fıkıh âlimi de sözümüze i’tirâz etmedi. Onlardan yalnız biri i’tirâzda bulundu. Sözümüzü kabûl etmedi. O fakîhin i’tirâz ettiğini duyan bizi sevenlerden biri, bu hâle çok üzülmüş, daha sonra uyumuştu. Rü’yâsında Resûlullahın (aleyhisselâm) oturduğunu ve huzûrunda benim de oturarak yukarıdaki hadîs-i şerîfe yaptığım açıklamaları arzettiğimi, Resûlullahın (aleyhisselâm) açıklamalanmı çok beğendiğini, karşı çıkan şahsın hareketini de hoş görmediğini müşâhede etmiş. Uyanınca rü’yâyı gören zât, durumu cemaata anlattı.”

“Rü’yâmda Resûlullah (aleyhisselâm) büyük bir kalabalık ile bizim eve geldi. Resûlullahtan (aleyhisselâm) yanındakilerin kimler olduğunu suâl edince, resûller, nebiler (aleyhimüsselâm) ve eshâbından (r.anhüm) ba’zıları olduğunu buyurdular. Resûlullah (aleyhisselâm) ve yanındakiler oturdu. Bizim talebeler ile birlikte hep beraber yemek yedik. Resûlullah (aleyhisselâm) bize, sesli okuyarak namaz kıldırdı. Namazdan sonra çok güzel bir duâ okuduktan sonra ayrıldılar.”

“Resûlullah (aleyhisselâm) bizim eve teşrîf ettiler. Yanlarında Hulefâ-i Râşidîn ve Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) bir topluluk da vardı. Sonra Resûlullah (aleyhisselâm) bizim ve talebelerimizin kendisine bî’at etmemizi istedi. Orada bulunanların hepsi, Resûlullahın (aleyhisselâm) istediği husûslarda O’na (aleyhisselâm) bî’at ettiler. Orada bî’at edenlerin arasında Muhammed Fâsî de vardı.”

“Bir kerresinde yine Resûlullah (aleyhisselâm) evine teşrîf edip, şereflendirdiler. Yanlarında Peygamberlerden (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) ba’zıları, hocalarım, babam ve ba’zı vefât etmiş akrabâlarım vardı. Evde güzel bir yerde, güzel bir suyun mevcûdiyeti görüldü. Resûlullah (aleyhisselâm) ve yanındakiler, bu suyun başında oturdular. Resûlullah (aleyhisselâm) burada namaz kıldıktan sonra, diğerleri de namaz kıldılar.

Bir başka rü’yâmda Resûlullah (aleyhisselâm), evimi şereflendirdiklerinde, Resûlullahtan (aleyhisselâm) evimdeki o güzel suyun ve yerin ne olduğunu sordum. Resûlullah (aleyhisselâm); “Bu yer îmân, su da ilimdir” buyurdu.

“Resûlullah (aleyhisselâm) evimi şereflendirmişlerdi. Beraberinde, Peygamberler (aleyhisselâm) Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm), mü’minlerin annesi Hazreti Âişe, Hazreti Îsâ’nın annesi Hazreti Meryem vardı. Sonra talebelerim içeri girdiler. Bunların arasında Ebû Muhammed Mercânî de vardı. Sonra hocalarım da içeri girdi. Resûlullah (aleyhisselâm) gayet lezzetli bir ekmek çıkardı, orada bulunanlara ikram etti. Resûlullah (aleyhisselâm), orada bulunanlara iki rek’at namaz kıldırdı. Birinci rek’atte Fâtiha ve Sa’d sûresini, ikinci rek’atte Fâtiha ve Feth sûresini sesli olarak okudu. Namazı kıldıktan sonra bana güzel bir elbise giydirdi. Başımı kaldırınca, yarısı beyaz, yarısı kırmızı olan büyükçe bir at gördüm. Resûlullah (aleyhisselâm); “Bu senindir” buyurdu. Sonra Resûlullah (aleyhisselâm), talebelerimin ve yakınlarımın herbirine, derecelerine göre birer elbise giydirdi. Sonra Resûlullaha (aleyhisselâm) bir binek getirildi. Ona binip göğe çıktı. Resûlullahla (aleyhisselâm) birlikte evde bulunanlar da gittiler. Semâda onları, melekler selâm ile karşıladılar. Orada çok hayırlı şeyler gördüm.”

“Bir defasında da Resûlullah (aleyhisselâm), evime çok yakın bir yeri şereflendirdi. Beraberlerinde Peygamberler (aleyhisselâm), Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) ve vefât eden talebelerim vardı. Sonra hayatta olan talebelerim geldi. Bir müddet sonra, Resûlullah (aleyhisselâm), onlara Cum’a namazını kıldırdı. Talebeler arasında bulunan Muhammed Fâsî’ye çok duâ buyurdular. Sonra bana “Bir ihtiyâcın var mı? Sana duâ edeyim” buyurdu. İhtiyâcımın çok olduğunu söyleyince, Resûlullah (aleyhisselâm) bana çok duâ etti.”

İbn-i Ebî Cemre Abdullah Ezdî’nin, “Kitâbü Cem’ın-nihâye fil-hayr vel-gâye” adı da verilen “En-Nihâye fî bed’il-hayr ve gâyetühü” adlı eserinden alınan ba’zı bölümler:

Resûlullah (aleyhisselâm); “Bir kimse ümmetime, ya bir sünnetin yerine getirilmesi veya bir bid’atin ortadan kaldırılması için bir hadîs-i şerîf ulaştırırsa, onun mekânı Cennettir” buyurdu.

Âişe (radıyallahü anha) rivâyet etti: “Resûlullaha (aleyhisselâm) vahiy gelmesi, ilk önce sâlih rü’yâ görmekle başladı. Gördüğü her rü’yâ, sabah aydınlığı gibi açık ve aşikâr

(hemen ertesi günü) görünürdü. Ondan sonra Resûlullaha (aleyhisselâm) yalnızlık sevdirildi. Hirâ dağındaki mağarada yalnız kalıp, gece-gündüz zikr ve fikrle meşgûl oldu. Aile efradını özleyince evlerine dönerler idi. Bir zaman da onlarla beraber olurlardı. Hadîce (radıyallahü anha) bir miktar yiyecek hazırlar, onu alıp yine Hirâ mağarasına giderdi. Nihâyet Resûlullaha (aleyhisselâm) Hirâ'daki mağarada bulunduğu birgünde vahiy geldi. Hâdise şöyle cereyan etti: Resûlullaha (aleyhisselâm) melek gelip; "Oku!" dedi. O da; "Ben okumak bilmem" cevâbını verdi. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "O zaman melek beni alıp takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine "Oku!" dedi. Ben de ona; "Okumak bilmem" dedim. Yine beni alıp ikinci defa takatim kesilinceye kadar sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp yine "Oku" dedi. Ben de: "Okumak bilmem" dedim. Nihâyet beni yine alıp üçüncü defa sıkıştırdı. Sonra beni bırakıp (her şeyi) yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku, o keremine nihâyet olmayan Rabbindir ki, kalemle yazı yazmayı öğretmiştir, insana, bilmediği şeyleri O öğretti" dedi." (A'lâk: 1-5) Resûlullah (aleyhisselâm) kendisine vahy olunan bu âyet-i kerîmelerin te'sîriyle korkudan yüreği titreyerek evine döndü. Hazreti Hadîce'nin (radıyallahü anha) yanına vardı. "Beni sarıp örtünüz, beni sarıp örtünüz" buyurdu. Korkusu gidinceye kadar mübârek vücûdunu sarıp örttüler. Ondan sonra Resûlullah (aleyhisselâm) hâdiseyi Hazreti Hadîce'ye anlatarak "Kendimden korktum" buyurdu. Hadîce (radıyallahü anha); "Allah korusun, Hak teâlâ sana hayır ihsân eder, senin için hayırdan başka birşey dilemez. O Allah hakkı için ümîd ederim ki, sen bu ümmete Peygamber olacaksın. Çünkü sen, misâfiri seversin. Doğru söylersin ve emîn kimsesin. Âcizlere yardım edersin. Yetimleri korursun. Garîblere iyilik edersin ve iyi huylusun. Bu hasletlerin sahibi olan kimseye korku ve ürkmek olmaz" dedi. Bundan sonra Hazreti Hadîce (radıyallahü anha), Resûlullahı (aleyhisselâm) amcasının oğlu Varaka bin Nevfel bin Esed'e götürdü. Bu zât, câhiliyet devrinde hıristiyan olmuş, gözleri görmeyen pîr-i fânî bir kimse idi. İbrânîce yazı bilir, İncîl'den ba'zı şeyler yazardı. Hadîce (radıyallahü anha), Varaka'ya; "Ey amcamın oğlu, dinle de bak kardeşinin oğlu (Muhammed aleyhisselâm) ne söylüyor" dedi. "Ne var kardeşimin oğlu?" diye sorunca, Resûlullah (aleyhisselâm) gördüklerini ona anlattı. Bunun üzerine Varaka; "Bu gördüğün, Allahü teâlânın Mûsâ'ya (aleyhisselâm) gönderdiği Nâmûs-ı Ekber'dir. Ah! Keşke senin da'vet günlerinde genç olaydım. Keşke, kavmin seni çıkaracakları zaman hayatta olaydım" dedi. Resûlullah (aleyhisselâm); "Beni bu şehirden çıkaracaklar mı?" diye suâl buyurdu. O da; "Evet. Hiçbir peygamber yoktur ki, kavmi ona eziyet etmemiş, şehrinden ihraç edilmemiş olsun. Eğer, senin da'vet günlerine yetişirsem, sana son derece yardım ederim" cevâbını verdi. Ondan sonra çok geçmedi. Varaka vefât etti. Bir müddet için vahiy gelmez oldu.

Câbir bin Abdullah Ensârî de (radıyallahü anh) yukarıdaki hadîs-i şerîfi rivâyet ettikten sonra şöyle dedi: Resûlullah (aleyhisselâm) vahyin kesilmesinden bahsederken şöyle buyurdu: "Ben (birgün) yürürken, birdenbire gökyüzü tarafından bir ses işittim. Başımı kaldırdım. Bir de baktım ki Hirâ'da bana gelen melek (Cebrâil aleyhisselâm) gökle yer arasında bir kürsü üzerinde oturmuş. Pek ziyâde korktum. (Evime) dönüp, beni örtün, beni örtün dedim. Bunun üzerine Allahü teâlâ: "Ey örtüye bürünen Resûlüm, kalk da sana îmân etmeyenleri korkut. Rabbinin azamet ve kibriyâsından bahset. Elbiseni temiz tut. Azâba götürecek şeyleri terk (de sebat) eyle" (Müddessîr: 1-5) âyet-i kerîmelerini inzal etti."

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Kimde üç şey bulunursa îmânın tadını almış olur: Allahü teâlâ ve Resûlünü (aleyhisselâm) başkalarından daha çok sevmek, müslüman kardeşini Allahü teâlâ için sevmek, Allahü teâlânın kendisini Cehenneme atmasını istemediği gibi, îmândan sonra küfre dönmekten hoşlanmamak!"

Ubâde bin Sâmit (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) bize şöyle buyurdu: "Allahü teâlâya hiçbir şeyi ortak koşmayacağınıza, hırsızlık etmeyeceğinize, zinâ yapmayacağınıza, evlâdınızı öldürmeyeceğinize, kendiliğinizden uyduracağınız hiçbir yalanla (kimseye bühtan)etmeyeceğinize, hiçbir ma'rûfda isyan etmeyeceğinize dâir bana bî'at ediniz, içinizden sözünde duran olursa, onun ecri (mükâfatı) Allahü teâlânın fadlının ve kereminin zimmetindedir. Bu dediklerimden birini yapıp da ondan dolayı dünyâda cezaya çarptırılırsa, bu ceza ona keffârettir. Bunlardan birini yapıp da, yaptığı işi Allahü teâlâ örterse, işi Allahü teâlâya kalır; isterse onu affeder, dilerse cezalandırır." Biz de bu şart üzere Resûlullaha (aleyhisselâm) bî'at ettik.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm); “Kim, inanarak ve karşılığını Allahü teâlâdan bekleyerek Kadir gecesini ibâdetle geçirirse, Allahü teâlâ onun geçmiş günahlarını af ve mağfiret eder” buyurdu.

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Bir kimse, karşılığını Allahü teâlâdan bekleyerek aile efradı için harcama yaparsa, bu onun için sadaka olur.”

Mu’âviye (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm); “Bu ümmet Allahü teâlânın emirlerini yerine getirdiği müddetçe, onlara Allahü teâlânın emri gelinceye kadar, muhalifleri onlara zarar veremeyecektir” buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh): “Ey Allahın Resûlü! Kıyâmet gününde senin şefaatin sebebiyle, insanların en mes’ûd olanı kimdir?” diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm); “Ey Ebû Hüreyre, senin bu sözündeki iştiyâkını, ona olan arzunun çokluğunu görünce, böyle bir sözü senden evvel kimsenin sormayacağını bilmiştim” deyip, “Kalbinden ihlâsla “La ilahe illallah (Allahü teâlâdan başka ilâh yoktur)” diyen kimse” buyurdu.

Abdullah bin Amr bin As (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Allahü teâlâ, ilmi, kullarından (kulların gönlünden) çekip almaz. Fakat âlimleri alır. Hiçbir âlim kalmayınca, insanlar, câhil kimseleri reîs yaparlar (onların peşinden giderler). Onlara sorarlar. Onlarda ilimsiz fetvâ verirler. Kendileri saptıkları gibi başkalarını da saptırırlar.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) “Sizden biriniz, konuşmadan, namaz kıldığı yerde bulunduğu müddetçe, melekler kendisine; “Allahım onu af ve mağfiret eyle. Allahım ona rahmet eyle” diye duâ ederler” buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Gece ve gündüz nöbetleşe aranıza inen melekler vardır. Sabah ve ikindi namazlarında bir araya gelirler. Sonra içinizde kalmış olanlar semâya yükselirler. Allahü teâlâ olanları daha iyi bildiği hâlde bu meleklere; “Kullarımı nasıl bıraktınız?” diye suâl buyurur. Melekler de; “Onları namaz kılarken bıraktık. Nitekim namaz kılarken bulmuştuk” cevâbını verirler.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) mescide girdi. Bu sırada bir şahıs da mescide girip namaz kıldı. Sonra Resûlullaha (aleyhisselâm) selâm verdi. Resûlullah (aleyhisselâm) onun selâmını aldı. Sonra o şahsa; “Dön namazını kıl. Çünkü sen namaz kılmadın” diye buyurup, bunu üç defa tekrar etti. Bunun üzerine o şahıs; “Seni hak Peygamber olarak gönderen Allahü teâlâya yemîn ederim ki, bundan daha iyisini yapamıyorum. Bana nasıl kılacağımı öğret” deyince, Resûlullah (aleyhisselâm) namazı ona şöyle ta’rîf buyurdular: “Namaz kılmak istediğin zaman tekbîr al. Sonra Kur’ân-ı kerîmden kolayına gelen (bildiğin) birşeyi oku. Sonra rükû’a git. A’zâlarında hareketsizlik oluncaya kadar dur. Sonra rükû’dan kalk, ayakta dosdoğru dur. Sonra secdeye git. Secdede de tumânînet (a’zâların hareketsizliği) hâsıl olsun. Sonra secdeden kalk, buradaki oturuşunda da tumânînet hâsıl olsun. Bütün namazlarını böyle kıl.”

Ebû Bekr-i Sıddîk (radıyallahü anh), Resûlullaha (aleyhisselâm) gelip; “Yâ Resûlallah, bana namazlarımdan sonra edeceğim bir duâ öğret” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle duâ etmesini buyurdu: “Allahım, ben kendime çok zulmettim. Günahları ancak sen af ve mağfiret edersin. Benim günahlarımı af ve mağfiret eyle. Bana merhamet eyle. Çünkü sen, Gafûr’sun ve Rahim’sin.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm); “Evimle minberim arasındaki saha, Cennet bahçelerinden bir bahçedir. Minberim de, (bana bahşedilen Kevser) havuzumun üzerindedir” buyurdu.

Âişe (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Bir kadın kocasının evinden bir şeyi ma’kûl ölçüde infak ederse, o kadına infak ettiği şeyin ecri verilir. Kocası için de, o şeyi kazanmış olduğu için ecir vardır. Veren hizmetçi ise, ona da benzer ecir vardır. Birine verilen ecir sebebiyle, diğerlerinin ecrinde bir noksanlık olmaz.”

Mikdâd (radıyallahü anh), Resûlullahın şöyle buyurduğunu rivâyet etti: “Hiç kimse, çalışarak kazandığı şeyden daha iyi birşeyi yememiştir. Allahü teâlânın Peygamberi Dâvûd aleyhisselâm çalışarak kazandığını yerdi.”

Ebû Sa'îd-i Hudrî (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm); "Yollarda oturmaktan sakınınız" buyurunca, Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) "Biz oralarda oturarak mes'elelerimizi konuşuyoruz. Oralar bizim meclisimizdir" diye arz ettiler. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm); "Öyleyse böyle yerlere geldiğiniz zaman, yola hakkını verin" buyurdu. Eshâb-ı Kirâm (radıyallahü anh) "Yolun hakkı nedir?" diye sorduklarında, Resûlullah (aleyhisselâm); "Harama bakmamak, eziyet vermekten sakınmak, verilen selâmı almak, iyiliği emredip, kötülükten men etmek" buyurdu.

Abdullah İbni Mes'ûd (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Her kim, müslüman bir kimsenin malını koparmak için yalan yere yemîn ederse, kıyâmet gününde o, cenâb-ı Hakkın gazâbına uğrayarak Allahü teâlâya mülâki olur" buyurup, arkasından Allahü teâlânın; "Onlar ki Allahın ahdini ve kendi yemînlerini çok az bir para ile satarlar, İşte bunların âhırette hiç nasîbi yoktur. Kıyâmet günü Allahü teâlâ onlara söylemeyecek, onlara iltifât etmeyecek, onları temize çıkarmayacak. Onlar için pek acıklı bir azâb vardır" meâlindeki Âl-i İmrân sûresi 77. âyet-i kerîmesini inzal buyurduğunu bildirdi.

Abdullah bin Mes'ûd, (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullaha (aleyhisselâm); "Ey Allahın Resûlü! En faziletli amel hangisidir?" diye suâl ettim. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); "Vaktinde kılınan namaz" buyurdu. "Sonra hangisidir?" dedim. "Anaya babaya iyilik etmektir" buyurdular. "Sonra hangisidir?" dedim. "Allah yolunda cihâddır." buyurdular. Ben de sustum. Eğer daha sorsam cevâbını verirdi.

Muâz (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullahın (aleyhisselâm) Afir adındaki merkebine beraberce binmiştik. Resûlullah (aleyhisselâm) bana; "Ey Muâz, Allahü teâlânın kulları üzerinde ve kulların da Allahü teâlâ üzerindeki hakkı nedir, biliyor musun?" diye sordu. Ben de; "Allah ve Resûlü daha iyi bilir" dedim. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm); "Allahü teâlânın kulları üzerindeki hakkı; kulların Allahü teâlâya ibâdet etmeleri, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamalarıdır. Kulların Allahü teâlâ üzerindeki hakları; kendisine hiçbir şeyi ortak koşmayan kimseye azâb etmemesidir" buyurdu. Bunun üzerine; "Yâ Resûlallah, insanları bununla müjdeleyeyim mi?" dedim. "Hayır müjdeleme, zîrâ güvenirler" buyurdu.

Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm); "Sizden biriniz öldüğünde; sabah, akşam âhıretteki yeri kendisine gösterilir. Eğer o ölü, Cennet ehlinden ise, kendisine Cennetliklerin makamlarından gösterilir. Eğer, Cehennem ehlinden ise, Cehennemliklerin yerinden gösterilir" buyurdu.

Ömer bin Husayn (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm); "Ben mi'râc gecesi Cennete baktım da, Cennet ehlinin çoğunun fakirler olduğunu gördüm. Cehenneme de baktım, Cehennemdekilerin çoğunu da kadınların teşkil ettiğini gördüm" buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) "Ramazan ayı girdiği zaman semâ kapıları açılır, Cehennem kapıları kapanır. Şeytanlar zincirlere bağlanır" buyurdu.

Ebû Katâde (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm); "Sâlih rü'yâ Allahü teâlâdan, karışık olan da şeytandandır. Sizden biriniz hoşlanmadığı birşey görürse, uyanınca soluna üç defa tükürsün ve onun şerrinden Allahü teâlâya sığınsın. Bu takdîrde o, ona zarar vermez" buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Tabakları parmakla, parmağı ağızla siliniz!"

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâvet etti. Resûlullah (aleyhisselâm); "Allahü teâlâ rahmeti yüz kısım yaptı. Doksan dokuzunu kendi indinde tuttu. Birini yeryüzüne ihsân etti. İşte mahlûkât, bununla birbirine merhamet eder"

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) rivâvet etti.

Resûlullah (aleyhisselâm); "Bir müslüman bir ağaç diker, ondan bir insan veya hayvan yerse, bu, o müslüman için sadaka olur" buyurdu.

Câbir bin Abdullah (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm); "Merhamet etmeyene, Allahü teâlâ merhamet etmez" buyurdu.

Âişe (radıyallahü anha) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Cebrâil komşuyu bana o kadar tavsiye etti ki, neredeyse onu mirasçı kılacak zannettim."

Âişe (radıyallahü anha); “Yâ Resûlallah; iki tane komşum var, hangisine hediye edeyim?” diye sordu. Resûlullah (aleyhisselâm); “Kapısı en yakın olana” buyurdu.

Âmir bin Abdullah (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm); “Her iyilik sadakadır” buyurdu.

Ubâde bin Sâmit (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Kim Allahü teâlâya kavuşmayı isterse, Allahü teâlâ da ona kavuşmayı ister. Kim Allahü teâlâya kavuşmayı istemezse, Allahü teâlâ da ona kavuşmayı istemez. “Âişe (radıyallahü anha) veya Peygamber aleyhisselâmın temiz zevcelerinden diğer biri; “Fakat, biz ölümü istemiyoruz” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm); “Öyle değil, lâkin mü’mine ölüm gelip, Allahü teâlânın rızâsı ve keremi ile müjdelendiği zaman ona, ondan daha sevgili birşey olmaz ve bu sebeple Allahü teâlâya kavuşmayı ister. Allahü teâlâ da ona kavuşmayı ister. Kâfir olana ölüm geldiği zaman, Allahü teâlânın azâbı kendisine bildirilir. Ona önündeki şeyden (ölümden) daha kötü birşey olmaz. Bu sebeple Allahü teâlâya kavuşmayı istemez. Allahü teâlâ da, ona kavuşmayı istemez” buyurdu.

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm); “Ölüyü üç şey ta’kib eder. Sonra ikisi geri döner. Birisi onunla beraber kalır. Ehli, malı ve ameli (kabre kadar) onunla beraber giderler, sonra ehli ve malı geri dönerler. Ameli ise onunla beraber kalır” buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm); “Allahü teâlâ bir kulunu sevdiği zaman Cebrâil’e şöyle nidâ eder: “Şüphesiz Allahü teâlâ falancayı sevmektedir, onu sen de sev.” Cebrâil de o kimseyi, sever. Sonra, semâya şöyle nidâ eder: “Allahü teâlâ falancayı sevmektedir, onu siz de seviniz. “Onu semâ ehli de sever” buyurdu.

Nu’mân bin Beşîr (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm); “Bütün mü’minleri birbirlerine merhamette, muhabbette, lütuf ve atıfet husûslarında sanki bir vücudmuş gibi görürsün. O vücûdun bir uzvu hastalanınca, vücûdun öbür a’zâları birbirlerini hasta a’zânın elemine, uykusuzlukla ve hararetle ortak olmaya çağırırlar (hasta uzvun acısını paylaşırlar” buyurdu.

Abdullah (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm); “Mü’min olan kimse, günahını dağ gibi görür, kendi üzerine düşeceğinden korkar. Fâcir bir kimse ise, günahını, burnunun üzerine konan ve hemen uçacak sinek gibi görür” buyurdu.

İbn-i Ömer (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Gaybın anahtarları beşdir ki, onları Allahü teâlâdan başkası bilemez. Yarın ne olacağını, Allahü teâlâdan başka hiçbir kimse bilemez. Ana rahimlerinde neler bulunduğunu, Allahtan başka hiçbir kimse bilemez. Hiçbir kimse, yarın ne kazanacağını bilemez, hiçbir kimse, hangi tarzda öleceğini bilemez. Allahü teâlâdan başka hiçbir kimse de yağmurun ne zaman geleceğini bilemez.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Azîz ve Celîl olan Allahü teâlâ buyurdu ki: “Ben, kulumun zannına göreyim, beni zikrettiği yerde ben onunlayım (Rahmetim, tevfîk ve inâyetim onunla beraberdir!) “Allahü teâlâya yemîn ederim ki, kulunun tövbesinden dolayı Allahü teâlânın sevinci, sizden birinizin ıssız çölde kaybettiği devesini bulduğu zamanki sevincinden daha büyüktür.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-ül-evliyâ sh. 439

2) Mu’cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 57

3) Tabakât-ül-kübrâ cild-1, sh. 203

4) El-A’lâm cild-4, sh. 89

5) Neyl-ül-İbtihâc (Dîbâc kenarında) sh. 140

6) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 436, 551, 559 cild-2, sh. 1040, 1097, 1989

7) El-Büstân bizikr-il-evliyâ vel-ulemâi bi Tilemsân sh. 181

8) Kitâb-ü cem’ın-nihâye fil-hayr vel-gâye Süleymâniye Kütüphânesi Şehid Ali Paşa kısmı No: 402/1

İBN-İ EBİ’S-SÜRÛR EL-MAKDİSÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinden. Künyesi Ebû Bekr ve Ebû Abdullah olup ismi, Muhammed bin İbrâhim bin Abdülvâhid bin Ali bin Sürûr el-Makdisî’dir. Lakabı Şemsüddîn’dir, 603 (m. 1206) senesi Safer ayının ondördünde Cumartesi günü Dımeşk’da doğdu. 676 (m. 1277) senesi Muharrem ayının onikisi olan Cumartesi günü Kâhire’de vefât etti. Ertesi gün Karâfe mezarlığına, amcası Hâfız Abdülganîm’in yanına defn edildi.

İbn-i Ebi’s-Sürûr; İbn-i Kendî, İbn-i Hârestânî, İbn-i Melâib, Şeyh Muvaffakuddîn’den hadîs-i şerîf dinledi ve ilim öğrendi. Daha sonra Bağdad’a gitti. Orada bir süre kalarak, Ebü’l-Feth bin Abdüsselâm, İbn-i Dâhirî Abdülkâhir Sühreverdî’den ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. Bağdad’da evlenen İbn-i Ebi’s-Sürûr, daha sonra Mısır’a gitti. Vefâtına kadar Mısır’da kaldı.

İbn-i Ebi’s-Sürûr, çok hadîs-i şerîf rivâyet etti. O devrin büyük âlimlerinden ekserisi ondan hadîs-i şerîf öğrendi. İbn-i Ebi’s-Sürûr’den; Dimyâtî, Hârisî, Ubeyd es-Si’ridî, Şerîf Ebü’l-Kâsım Hüseynî, Hâfız Abdülkerîm Halebî ve birçok âlim ilim öğrenip hadîs-i şerîf rivâyet etti.

Ebû Bekr Muhammed; âlim, sâlih, dînimizin emir ve yasaklarına uymaya çok dikkat eden, insanlara faydalı olan bir zât idi. İbn-i Ebi’s-Sürûr, Kâhire’deki Selâhiyye Medresesi’nde bir süre ders verdi. Sonra bu görevden ayrılarak kadılık vazîfesine getirildi. Daha sonra tekrar Selâhiyye Medresesi’nde ders ve fetvâ vermeye başladı. Vefâtına kadar ders, okuttu.

Ubeyd es-Si’ridî onun hakkında; “İbn-i Ebi’s-Sürûr, güzel ahlâkı ile meşhûr idi. Şam’da ve Bağdad’da fıkıh öğrendi. Fetvâ verdi. Ders okuttu. Mısır’da Kâdı’l-kudâtlığa ta’yin edildi. Mısır’da şeyhler şeyhi idi” demektedir.

Berzâlî, yazmış olduğu târihinde onun için şöyle demektedir: “Ebû Bekr Muhammed, güzel ve güler yüzlü idi.

Fıkıh ve kelâm ilimlerinde derin bilgiye sahipti. Çok iyilik yapar, akrabayı sık sık ziyâret ederdi ve çok sadaka dağıtırdı, insanlara karşı tevâzuu ve muhabbeti çoktu. Kâhire’deki Selâhiyye Medresesi’nde müderrislik yaptı. 670 (m. 1271) senesinde ta’yin edildiği kadılık görevinden ayrıldı. Evinde ders okutmaya ve fetvâ vermeye başladı, ibâdet ve ders vermekle ölünceye kadar meşgûl oldu.”

İbn-i Zehebî de onun için; “İbn-i Ebi’s-Sürûr kırk yaşından sonra Mısır’ı vatan seçti. Hanbelî mezhebinin reîsi idi. Fazilet, hayr ve hasenat sahibi, sâlih, güzel yaşayışlı bir zât idi. İnsanlara çok faydalı olurdu” demektedir.

Kutb Yünûni onun hakkında; “Ebû Bekr Muhammed, sûret yönünden çok güzel idi. Fazilet sahibi, çok dindar, kerem sahibi, hoş görülü bir zât idi. Selâhiyye Medresesi’nde ilk ders veren Hanbelî fıkıh âlimi idi. Mısır’da ilk Hanbelî Kâdı’l-kudâtı idi. Son derece zühd sahibi, dünyâyı hakîr gören, ona iltifât etmeyen bir âlim idi” demektedir.

İbn-i Ebi’s-Sürûr, birçok eserler yazdı. Yazdığı eserlerden ba’zıları şunlardır. 1. Kitâb-ül-cedel, 2. Uyûn-ül-ahbâr, 3. Kelâm alâ usûl-il-kırâeti.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-8, sh. 208

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 353

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 294

4) El-A’lâm cild-5, sh. 296

İBN-İ ESÎR

Fıkıh ve hadîs âlimi. İsmi, Ali bin Muhammed bin Muhammed bin Abdülkerîm el-Cezerî bin Abdülvâhid eş-Şeybânî el-Mûsulî olup, künyesi Ebü’l-Hasen’dir. Lakabı ise İzzeddîn’dir. İbn-i Esîr el-Cezerî diye meşhûr oldu. 555 (m. 1160) senesi Cemâzil-evvel ayında Cezere-i İbn-i Ömer denilen yerde doğdu. 630 (m. 1233) senesi Şa’bân ayında Musul’da vefât etti.

İbn-i Esîr, ilk tahsilini doğduğu yer olan Cezire-i İbn-i Ömer’de yaptı. Gençliği de burada geçti, İlim öğrenmek için, babası ve kardeşleri Mecdüddîn Ebû Se’âdet-i Mübârek, Ziyâüddîn Ebü’l-Feth Nasrullah ile beraber Musul’a gelip, oraya yerleşti. Musul’dan sonra Şam’a, Bağdad’a ve Kudüs’e gitti. Birçok

âlimden ilim ve ahlâk öğrendi. İbn-i Esîr Musul'da Hatîb-i Ebü'l-Fadl Ebü'l-Ferec Yahyâ es-Sekafî ve Müslim bin Ali es-Sinciyyî'den, Bağdad'da; Abdülmün'im bin Küleyb, Fakîh Yaîş bin Sadaka, Abdülvehhâb bin Sükeyne'den, Şam'da; Ebü'l-Kâsım bin Sasrâ'dan ilim öğrenip hadîs-i şerîf dinledi.

Devrin âlimlerinden hadîs ilmi öğrenen İbn-i Esîr, tekrar Musul'a döndü. Zamanını okumak, yazmak ve ziyârete gelenlere ilim öğretmekle geçirirdi. Evi, Musul'a başka yerlerden gelen ilim talebesi ile her zaman dolup taşardı. İbn-i Esîr'den ise; İbn-üd-Dübeysî, eş-Şihâb el-Kûsî, el-Mûcîd İbni Ebî Cerâde, eş-Şeref İbni Asâkir, Sunkur el-Kadâi ve birçok âlim ilim öğrenip, hadîs-i şerîf rivâyet ettiler.

İbn-i Hılligân onun hakkında; "İbn-i Esîr'in Musul'daki evi; âlim, kâmil, fazilet sahibi zâtların toplandığı, ilmî müzâkerelerin yapıldığı bir yerdi. Haleb şehrinde İbn-i Esîr'in meclisinde bulundum. Onu tevâzu, fazilet ve güzel ahlâkta kâmil ve mükemmil olarak gördüm" demektedir.

Hadîs-i şerîf ezberlemede, hadîsleri tanıma, bilme ve bildirmede, hadîslere âit bilgilerde İmâm idi. Eski târihleri bilmede insanların önderi ve rehberi idi. Arabların nesebini, olayları, haberleri ve târihleri iyi bilen büyük bir âlimdi.

İbn-i Esîr'in yazmış olduğu eserlerden ba'zıları şunladır: 1- Târih-üd-devlet-il-Atâbekiyye: Bu eserde; İmâdeddîn Zengî'nin babası Aksungur'un vâliliğinden, Sultan İkinci İzzeddîn Mes'ûd zamanına kadar geçen süre içinde Zengî hânedanının târihini anlatır. Bu kitap, Zengîler târihinin ana kaynağıdır ve İmâdeddîn Zengî'nin hayâtı hakkında çok geniş ve kıymetli bilgi vermektedir. İbn-i Esîr, bu hânedan hakkındaki geniş bilgileri, İmâdeddîn Zengî'nin himâyesi altında yaşıyan babasından nakletmiştir. 2- El-Lübâb fî tehzîb-il-ensâb: Ebû Sa'd Abdülkerîm Sem'ânî'nin "Ensab" kitabının kısaltılmış ve düzeltilmiş şeklidir. Üç cilddir. 3- El-Câmi-ül-kebîr fî ilm-il-beyân, 4- Âdâb-üs-siyâde, 5- Tuhfet-ül-acâib ve tarfet-ül-garâib, 6- Kitâb-ül-cihâd, 7-Târih-ül-mevsîl, 8- Üsüd-ül-gâbe fî ma'rifet-is-Sahâbe: Bu eser beş cild olup, yedibinbeşyüz Eshâb-ı Kirâmın hâl tercümesini bildirmektedir. İbn-i Esîr bu kitabını, hiçbir kitaba müracaat etmeden yazdığını bildirir. Bu eser 1280 (m. 1863) senesinde basıldı. Bu eserin önsözünde, İbn-i Esîr özetle şöyle demektedir:

"Dünyâ ve âhıret saadeti, din bilgilerini öğrenmekle ele geçer. Bu sebeble din bilgileri çok yüksek ve kıymetlidir. Dînî ilimlerin iki temel kaynağı, Kur'ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîflerdir. Kur'ân-ı kerîmin nakli sözbirliği ile olduğu için râvilerinin hâllerini söylemeye lüzum yoktur. Helâl ve haramı bildiren ikinci kaynak hadîs-i şerîfler olduğu için, onların râvîlerini bilmeye ihtiyâç vardır. Bunların hâllerini, işlerini, neseblerini, rivâyet yollarını tanımak, dînimizin en önemli mes'elelerindendir. Bu râvî zincirinin ilk halkası Eshâb-ı kiramdır. Allahü teâlânın Peygamberini görmek ve O'nun güzel ahlâkını, ahvâlini müşâhede etmek ve hikmet dolu mübârek sözlerini işitmek ve ezberlemek, kendilerinden sonrakilere Peygamberimizi (aleyhisselâm) ve getirdiği yolu öğretmek gibi, İslâm dininin en mukaddes şereflerine nail oldular. Bu sebeple Kur'ân-ı kerîmde medh ve sena edilen, Muhammed aleyhisselâm tarafından övülen Eshâb-ı Kirâmın kıymetleri çok ve yüksek olduğundan, her şeyden önce onların hâllerini, vasıflarını öğrenmek mukaddes bir vazîfedir.

Bu sebeple İslâm âlimleri Eshâb-ı Kirâm hakkında pekçok eser meydana getirdiler, İbn-i Mende, Ebû Nuaym, el-İsfehânî, Hâfız İbni Abdilber, Hâfız Ebû Mûsâ bunlardandır. Allahü teâlâdan doğruluk ve muvaffakiyet diliyerek, Hâfızamdaki bilgi ile eserimi yazmaya başladım."

9- El-Kâmil fit-Târîh: Bu eser on iki cild olup, büyük bir târih kitabıdır. Eserinde, vak'aları dünyânın başlangıcından i'tibâren alıp, 628 (m. 1230) senesine kadar getirir ve olayları gayet akıcı ve güzel ifâdelerle nakleder. Taberî'nin rivâyetlerinin en sağlam senetlerini bildirir. Bu kitabın Leiden ve Beyrut'da baskıları yapıldı. Bu eserden ba'zı bölümler.

İbrâhim aleyhisselâmın oğlunu kurban etmesi kıssası: Birgün İbrâhim aleyhisselâm ibâdet ettiği mihrâbda uyudu. Rü'yâsında oğlu İsmâil ile otururken bir melek gelip; "Ben, Allahü teâlânın elçisiyim. Allahü teâlâ bu oğlunu kurban etmeni istiyor" dedi. Hazreti İbrâhim (aleyhisselâm) korku ile uyandı. Rü'yâ Rahmânî midir, yoksa şeytanî midir? diye tereddüt etti. O gün hep bu rü'yâyı düşündü. İkinci gece aynı rü'yâyı gördü. Rahmânî olduğunu anladı. Bu güne Arefe denildi. Üçüncü gece yine aynı rü'yâyı gördü. Artık Hak teâlânın emri olduğuna şüphesi kalmadı. Hanımı Hâcer'in yanına geldi ve ona; "İsmâil'i yıka, temiz elbiseler giydir. Gözlerine sürme çek ve güzel koku sür. Çünkü bir dostumuzun yanına gideceğiz" dedi. İsmâil'e de; "Yanına

bıçak ile ip al” deyince, İsmâil (aleyhisselâm); “Bunları ne yapacağız?” diye sordu. Hazreti İbrâhim (aleyhisselâm); “Allah rızâsı için kurban keseriz” buyurdu. Yola koyulduklarında, İsmâil (aleyhisselâm) babasına; “Nereye gidiyoruz?” diye sordu. Babası; “Dostuma” deyince, o; “Evi nerededir?” diye sordu. Hazret-i İbrâhim (aleyhisselâm); “O, evden ve mekândan münezzehdir. Yer ve gök O’nun mülküdür” dedi. İsmâil (aleyhisselâm); “Ey Babam! Bizimle oturup yemek yer mi?” diye sorunca, Hazreti İbrâhim; “O, yemekten ve içmekten de münezzehtir” buyurdu. O sırada şeytan, bir fırsatını bulup, yaşlı bir adam kıyâfetinde Hazreti İbrâhim’in hanımı Hâcer’in yanına geldi ve; “İbrâhim aleyhisselâm oğlunu nereye götürdü?” diye sordu. O da; “Bir dostunu ziyârete” diye cevap verince, şeytan; “Hayır, onu kesmeğe götürdü” dedi. Hâcer hanım; “Baba oğlunu boğazlamaz. Şefkat buna mânidir” dedi. Şeytan; “Öyle zannederim ki, Allah emretmiştir” deyince, Hâcer hanım; “Allahü teâlânın emrine uymak elbette lâzımdır. O’nun emri ise, cân-ı gönülden kabûl ederiz” dedi. Şeytan yüz bulamayınca, yine aynı kıyâfette İsmâil’in (aleyhisselâm) yanına geldi ve ona; “Baban seni nereye götürüyor biliyor musun?” diye sordu. O da; “Dostunun ziyâretine” deyince, şeytan; “Vallahi seni öldürmeğe götürüyor” dedi. İsmâil (aleyhisselâm); “Hiç babanın oğlunu öldürdüğünü gördün mü?” dedi. Şeytanın “Öyle zannederim ki, Allah emretmiştir” demesi üzerine, İsmâil (aleyhisselâm); “O emretti ise, cân-ı gönülden râzıyım” dedi. Şeytan ondan da yüz bulamayınca, Hazreti İbrâhim’in yanına yaklaştı ve; “Ey İbrâhim, sen yanlış hareket ediyorsun. Şeytan sana vesvese verdi. Sakın oğlunu boğazlama, sonra pişman olursun. Ama fayda etmez” dedi. İbrâhim aleyhisselâm onun şeytan olduğunu anladı ve; “Vallahi bu Hak teâlânın emridir ve sen şeytansın, İbrâhim’e ve akrabasına zarar yapamazsın” buyurdu. Bunun üzerine şeytan rezîl olup döndü. İbrâhim aleyhisselâm ile oğlu, nihâyet Büseyr dağına geldiler. Hazreti İbrâhim oğluna dönüp; “Ey oğlum! Rü’yâmda seni kurban etmem emredildi.

Buna ne dersin?” diye sordu. Oğlu İsmâil; “Babacağım, ne türlü emir almış isen onu yap. Allahü teâlânın izni ile benim sabredenlerden olduğumu göreceksin. Ey babam! Senin rızândan başka muradım yoktur. Senin gibi babanın hakkını ödemek, saadetimin sermâyesidir. Kaldı ki, bu işte Allahü teâlânın rızâsı ve emri vardır. Eğer izin verirsen, birkaç vasıyyetim vardır. Onu size söyliyeyim” dedi. İbrâhim aleyhisselâm; “Söyle, ey saâdetli oğlum” dedi. İsmâil aleyhisselâm dedi ki: “Birincisi; bu ip ile elimi ve ayağımı kuvvetlice bağla ki, can acısı ile bir kusur işlemiyeyim. İkincisi; mübârek eteğini kaldır ki, kanımdan sıçramasın. Üçüncüsü; bıçağı iyi bile ki, can vermek kolay olsun ve senin işin iyi görülsün. Dördüncüsü; bıçağı vururken yüzüme bakma ki, babalık şefkatiyle emri geciktirmiyesin. Beşincisi; gömleğimi çıkarıp boğazla ki, kan bulaşmasın. Sonra o gömleği anneme götür. Benden selâm söyle. Benim kokumu bu gömlekten alsın, ağlamasın, teselli olsun. Benim için çok elem çekmesin. Ona de ki, oğlun sana şefaatçi olarak Allahü teâlâya gitti. Kıyâmet gününde cenâb-ı Haktan seni diler. Başka birşey istemez. Ümîd edilir ki, Hak teâlâ red eylemez. Altıncı vasıyyetim; her nerede benim yaşımda bir çocuk görürsen beni hatırla.” Hazreti İbrâhim (aleyhisselâm), oğlunun yürek parçalayan bu sözlerini dinledi. Mübârek gözlerinden yaşlar boşandı. Çok ağladı ve; “Yâ Rabbî! Bana bu hâlimden dolayı rahmet et, acı. Eğer günahım sebebiyle bana acımıyorsan, bu temiz ma’sûma acı” dedi. Sonra İsmâil aleyhisselâm günahsız ellerini kaldırıp; “Yâ Rabbî! Bu belâ için bana sabır ver” diye niyazda bulunduktan sonra, babasına dönüp; “Ey babam! Görüyor musun? Gök kapıları açılmış, ba’zı melekler bize bakıp hayretlerinden cenâb-ı Hakka secde etmişler. Ba’zıları da Hak teâlâya münâcaat edip; “Yâ Rabbi! Bir peygamber bir peygambere bıçak çekmiş, başı ucunda duruyor. Senin rızânı gözetmek için onu boğazlamak istiyor. Sen onlara merhamet eyle diyorlar” dedi.

Daha sonra İbrâhim aleyhisselâm oğlunu güzelce bağladı. Yüzükoyun yatırıp, boğazını tuttu ve; “Yâ Rabbî! Bu benim oğlum, gözümün nûru, gönlümün sürûrudur. Kurban etmemi emrettin. Şu anda emrini yapmak için hâlis niyetle geldim. Kurban etmeğe hazırım. Sana hamd ve sena ederim. Yâ Rabbî! Bu kıymetli yavrumu kurban etmekte bana sabır ver” deyip, bıçağı oğlunun boynuna yaklaştırdı ve; “Ey yavrum! Kıyâmete kadar sana vedâ olsun. Tekrar görüşmek kıyâmet günü olur” dedi. Bu arada İsmâil aleyhisselâm; “Ey babacığım! Acele et. Rabbimizin emrini çabuk yerine getir. Emîr yapmakta geciktiğimiz için Rabbimizin bizi azarlamasından korkuyorum. Ey babam! Elimi ayağımı çöz, melekler, kendi isteğimle kurban olduğumu görsünler ve Halîlinin oğlu, Allahü teâlânın işinden râzıdır desinler” dedi. İbrâhim aleyhisselâm, oğlunun sevgisini kalbinden çıkardı. Hak teâlânın ismini zikrederek bütün gücüyle bıçağı oğlunun boynuna sürdü. O anda Hak teâlâ, Cebrâil’e emr ederek; “Yetiş bıçağı çevir” buyurdu. O da

Sidret-ül-Müntehâ’dan bir anda gelip, bıçağı ters çevirdi. Bıçak kesmedi. Bir daha sürdü, yine kesmedi. Ne kadar uğraştı ise kâr etmedi, İsmâil aleyhisselâm; “Ey babam! Ne kadar şefkatlisin ki, bıçağı kuvvetli vuramıyorsun. Yüzüme bakma ki, hizmette kusur etmeyesin” dedi. Hazreti İbrâhim bıçağı tekrar biledi ve oğlunun boğazına kuvvetlice sürdü. Yine kesmedi. O anda Allahü teâlâdan şu nidâ geldi: “Yâ İbrâhim! Elbette sen rü’yânı tasdîk ettin. Sana düşen vazîfeyi tam olarak yaptın. Şimdi bana münâsib olan lütuf ve keremimi gör. Başını kaldırıp dağa bak!” Hazreti İbrâhim dağa baktı. Bir koç gördü. Kırk yıl Cennette otlamış idi. Cenâb-ı Hak; “Bu, senin oğluna fedadır” buyurdu. Hazreti İbrâhim koçu yakalayıp kurban ederken; “La ilahe illallahü vallahü ekber” dedi. İsmâil aleyhisselâm gözlerini açıp! “Allahü ekber ve lillâhil hamd” dedi. İbrâhim aleyhisselâmın koçu kurban ettiği yerin, Minâ olduğu rivâyet edilir.”

Lût aleyhisselâm ve kavminin kıssası: Lût aleyhisselâm Sedum’a yerleştikten sonra, Allahü teâlâ onu kavmine peygamber olarak göndermişti. Lût kavmi ahlâken çok düşük, fuhuş ve her türlü kötülükte ileri gitmiş, küfür ehli ve Allahü teâlâya âsî bir topluluk idi. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde bu kavmi kötülemiştir. Bu kavmin insanları arasında livâta çok yaygınlaşmıştı. O mahalden geçen yolcuların bile ırzlarına tecâvüz ediyorlardı. Lût aleyhisselâm, kavmini îmâna çağırdı ve yaptıkları bu hayâsızlıktan vazgeçmelerini bildirdi. Eğer tövbe etmezlerse, acı bir azâba düşeceklerini onlara söyledi. Kavmi, Lût aleyhisselâmı dinlemedi ve onu küçümsiyerek; “Haydi, şayet söylediklerin doğru ise, Allahın azâbının nasıl olacağını bize göster” diyerek onunla alay ettiler. Hazreti Lût (aleyhisselâm) çaresiz kalarak Allahü teâlâya bu kavme azâb etmesi için niyazda bulundu. Hak teâlâ Peygamberinin duâsını kabûl ederek, Cebrâil aleyhisselâm ile birlikte iki meleği Lût aleyhisselâma gönderdi. Bunlardan biri Mikâil, diğeri İsrâfil aleyhisselâm idi. Bu üç melek, erkek insan kılığında yaya olarak Lût aleyhisselâmın evine geldiler. Kapıda Hazreti Lût’un kızı ile karşılaştılar ve ona; “Ey komşu kızı! Size misâfir olarak girelim mi?” dediler. Kız; “Evet, fakat babamı içeriden getirene kadar olduğunuz yerde durunuz” dedi. Zîrâ kız, bu güzel yüzlü misâfirlere kendi kavminin zarar vereceğinden korkmuştu, içeri girip babasına haber vererek; “Ey babam! Bize güzel yüzlü gençler misâfir olmak istiyor, sen onlara yetiş. Bu kavim onları yakalayıp zarar vermesinler” dedi. Kavmi, Hazreti Lût’a evine erkek misâfir almasını yasakladığı için, bu misâfirleri gizlice evine aldı. Bu misâfirlerden sâdece ev halkının haberi vardı. Fakat, Hazreti Lût’un hanımı gizlice evden çıkıp, kavmine; “Evimize öyle güzel yüzlü ve güzel kokulu misâfirler geldi ki, bunlar gibisini ömrümde hiç görmedim” diyerek, evinde bulunan misâfirleri haber verdi. Kavmi derhal Hazreti Lût’un evine geldiler. Hazreti Lût; “Ey kavmim! Allahü teâlâdan korkun. Misâfirlerimin önünde beni rezîl rüsvâ etmeyin, içinizde aklı başında hiç bir kimse yok mu?” dedi. “Biz sana misâfir kabûl etmeyi yasaklamadık mı?” dediler. Bunun üzerine Hazreti Lût (aleyhisselâm); “Keşke size karşı gücüm ve kuvvetim yeterli olsaydı, muhkem bir kaleye sığınabilseydim” diyerek kapısını kapattı. Fakat dışarıdakiler kapıyı o kadar zorladılar ki, Hazreti Lût kapıyı Cebrâil’in işâretiyle açtı. Cebrâil aleyhisselâm cenâb-ı Hakdan izin alarak kanadını şiddetle açar açmaz, içeri girenlerin gözleri tamamen kör oldu. İçeri girenler birbirlerini çiğneyerek, feryâd ettiler ve “Lût’un evini dünyânın en güçlü sihirbazları istilâ etmiş” diyerek bağırıştılar. “(Hazreti Lût’un misâfirleri) şöyle dediler: “Ey Lût! Gerçekten biz Rabbinin elçileriyiz, onlar asla sana dokunamazlar. Hemen gecenin bir vaktinde ev halkınla çık git ve içinizden hiçbiri geri kalmasın, ancak hanımın müstesna. Çünkü kavmine isâbet edecek azap, ona da gelecektir. Onların helak zamanı sabah vaktidir. Sabah, yakın değil mi?” (Hûd-81). Hak teâlâ, Hazreti Lût (aleyhisselâm) ile ev halkını Şam ülkesine doğru yola çıkardı.

Anlatıldığına göre; sabah olunca, Cebrâil aleyhisselâm kanadını açıp onların bulundukları beş köyün altına sokarak, köyde ne kadar canlı ve cansız varsa göklere doğru kaldırdı. Bu köyleri öyle yükseğe kaldırdı ki, gök ehli, köylerin horoz ve köpek seslerini işittiler. Sonra bunları ters çevirip, yere çarptı. Bu işten sonra sağ kalanların üstüne taş yağmuru gönderilerek, köylerde olmıyanlar da yok edildi. Bu sırada gürültüyü işiten ve sarsıntıyı duyan Hazreti Lût’un karısı; “Eyvahlar olsun, kavmime yazık oldu” diyerek kaçmaya başladı. Başına bir taş isâbet ederek, o da helak olanlar arasına katıldı.

Bir rivâyete göre, bu köylerde yaklaşık dörtyüzbin kişi yaşamakta idi. Helak edilen bu beş köyün isimleri şunlardır: Sedûm, Sab’a, Umra, Duma ve Sa’va. Bunların en büyüğü Sedûm köyü idi.”

Eyyûb aleyhisselâmın kıssası: “Bu Peygamber, Rum diyarına gönderilmişti. Hazreti Eyyûb’un annesi Lût aleyhisselâmın,

babası Ya'kûb aleyhisselâmın soyundandır. Hazreti Eyyûb, müslümanların arasını bulmak, Allahü teâlânın bir olduğunu bildirmek ve herkese iyilik dilemekle vazîfelendirilmişti. Kendisinin bir şeye ihtiyâcı olunca, önce secdeye kapanır, sonra da Allahü teâlâdan isteğini dilerdi.

Eyyûb aleyhisselâmın başına gelen her türlü belâ, mel'ûn İblîs'in yüzünden olmuştur. Eyyûb aleyhisselâm, Allahü teâlâyı andığı zaman, göklerde bulunan meleklerin ona salât ve selâmla cevap verdiğini duyan şeytan, onu kıskanıp îmânını bozmak için Hak teâlâya yalvardı. Cenâb-ı Hak, Hazreti Eyyûb'u imtihan etmek için mel'ûn şeytana izin verdi. Şeytan bunun üzerine kendi toplumunun ileri gelenlerini toplayarak Hazreti Eyyûb'e sataşmaya başladı. Eyyûb aleyhisselâmın Şam civarında Beseniyye denilen yerde verimli ve geniş bir tarlası vardı. Bu yerde bin koyun, çobanları başında olduğu hâlde otlardı. Ayrıca üçbin dönümlük verimli bir toprağında da beşyüz köle çalışırdı. Şeytan, Hazreti Eyyûb'un malına musallat olup, malını ve mülkünün tamâmını yok etti. Buna rağmen Hazreti Eyyûb, bu âfet karşısında hiç bir şikâyette bulunmayarak, Allahü teâlâya hamd ve şükürde bulundu. Allahü teâlâya yaptığı ibâdetlerde ve O'na bağlılığında bir adım dahî gerilemedi. Zîrâ cenâb-ı Hak, Hazreti Eyyûb'e verdiği belâlarla birlikte, ona bu türlü belâlara ve musibetlere katlanacak sabrı da vermişti. Şeytan onda bu sabrı görünce, Eyyûb aleyhisselâmın çocuklarına sataşmak için Allahü teâlâdan izin istedi. Allahü teâlâ şeytana bu izni verince, o da Hazreti Eyyûb'un çocuklarını helak etti. Fakat Hazreti Eyyûb sabr etti. Şeytan, bir türlü Hazreti Eyyûb'un bedenine, aklına ve kalbine girmek ve ona sataşmak imkânı bulamadı. Şeytan daha sonra yaralı bereli bir insan kılığında Hazreti Eyyûb'un yanına gelerek, başına gelenleri ve derdini anlattı. Hazreti Eyyûb şekil değiştirmiş olan şeytanın bu hâline acıdı, kalbi yumuşayarak ağlamaya başladı. Üzüntüsünden yerden bir avuç toprak alarak başına döktü. Şeytan onun bu davranışından hoşnut oldu. Biraz sonra Hazreti Eyyûb bu yaptığından pişmanlık duyarak tövbe ve istiğfarda bulundu. Yanında bulunan koruyucu melekleri, şeytandan önce Hazreti Eyyûb'un tövbesini Allahü teâlâya bildirmek üzere yükseldiler.

Şeytan, Eyyûb aleyhisselâmın cenâb-ı Hakka karşı yaptığı ibâdetlerinde gerilemediğini ve belâlara karşı gösterdiği sabrı görünce, Hak teâlâdan Hazreti Eyyûb'un bedenine musallat olmak için izin istedi. Allahü teâlâ, kalbi, dili ve aklı hâriç olmak üzere, İblîs'e, Eyyûb aleyhisselâmın bedenine musallat olmaya izin verince, şeytan Hazreti Eyyûb'un yanına gitti. Onu Allahü teâlâya secde ederken bulunca, bütün gücüyle burnuna öyle bir üfledi ki, Hazreti Eyyûb'un bedeni yanmaya ve etleri dökülmeye başladı, bedenini kurt ve böcekler sardı. Bu kurtların birisi yere düşünce, mel'ûn şeytan onu tekrar Hazreti Eyyûb'un üstüne koyarak kurda; "Allahın verdiği rızkı yemeğe bakmalısın" derdi.

Eyyûb aleyhisselâm böylece cüzzam hastalığına düçâr olup, vücûdunda iri iri kabarcıklar çıkmaya başladı. Bu kabarcıklar patlayıp cerahatli akıntılar vücûdunu sardı, öyle oldu ki, bu cerahatlerin kokusundan kimse yanına yaklaşamazdı. Bu yüzden köy halkı onu, hanımı hâriç yanına herhangi bir kimse yaklaşmamak üzere, köyün dışında bir yere çıkardılar. Eyyûb aleyhisselâm orada yedi sene yalnız başına kaldı. Allahü teâlâdan başka ona yardımcı bir kimse bulunmazdı.

Hazreti Eyyûb'un üzerine çöken bu belâ ve musibetler artınca, hanımı ona; "Sen, Allahü teâlâdan sana şifâ ihsân etmesini dile" dedi. Bunun üzerine Hazreti Eyyûb hanımına; "Biz, yetmiş sene rahat ve ni'metler içinde yaşadık. Şimdi de bir o kadar belâ ve musibetlere katlanalım. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Allahü teâlâ bana şifâ verir de sıhhatime kavuşursam, sana yüz sopa vuracağım" dedi.

Başka bir rivâyete göre: İblîs Eyyûb aleyhisselâmın hanımına görünerek; "Size ne kadar belâ ve musibet düştü?" diye sorunca, Hazreti Eyyûb'un hanımı; "Allahü teâlânın takdîr ettiği kadar belâ ve musibete düçâr oluruz" dedi. Şeytan ona; "Benimle gel. Bu da Allahü teâlânın takdîridir" diyerek, onu, onların elinden çıkan malların bulunduğu vadiye götürdü. Onları göstererek; "Bana secde edersen, bunları size geri vereceğim" dedi. Hazreti Eyyûb'un hanımı şeytana; "Benim beyim var. Ancak ondan emir alırım" dedi. Daha sonra Hazreti Eyyûb'un yanına gelerek durumu ona anlattı. Hazreti Eyyûb hanımına; "Bu teklifi yapanın şeytan olduğunu anlamadın mı? Şayet ben şifâya kavuşursam, sana yüz sopa vuracağım" diyerek hanımını yanından uzaklaştırdı ve ona şöyle dedi: "Senin getirdiğin yiyecek ve içecek bana haram olsun. Yiyecek olarak ne getirirsen getir, bir lokma almayacağım. Benden uzaklaş, seni görmek istemiyorum". Bunun üzerine hanımı onu terk ederek, oradan uzaklaştı. Hazreti Eyyûb aleyhisselâm hanımını yanından uzaklaştırıp, kendisine yemek getirecek bir kimse bulamayınca secdeye kapanıp, Allahü teâlâya şöyle duâ etti: "Ey Rabbim! Bana gerçekten

hastalık isâbet etti. Sen merhamet edenlerin en merhametlisisin" (Enbiyâ-83). Bunun üzerine Allahü teâlâ meâlen; "Ayağınla yere vur. İşte hem yıkanacak, hem içecek serin bir su!.. (Yıkan ve iç, yorgunluğun ve hastalığın geçsin)" (Sâd-42) buyurdu.

Hanımı Hazreti Eyyûb tarafından kovulduktan sonra, kendi kendine; "Ben onu neden yalnız bıraktım? Şimdi ona kim bakacak, açlıktan ölebilir. Onu canavarlar yerse ne yaparım?" diye düşünerek, kocasının yanına geri döndü. Oraya varınca, şifâ bulmuş, afiyette bir kişi görünce, şaşkın şaşkın ona; "Ey Allahın kulu! Burada hastalıktan bitkin düşmüş bir kişi vardı. Onu gördün mü?" diye sordu. Hazreti Eyyûb hanımına; "Onu görürsen tanıyabilir misin?" diye sorunca, hanımı; "Evet" cevâbını verdi. Hazreti Eyyûb; "İşte o zât benim" deyince, hanımı onu tanıdı. Derhal kocasının boynuna sarıldı. Bu kucaklaşma bir hayli uzun sürdü. Hazreti Eyyûb'ün mal ve çocukları eksiksiz olarak kendisine geri verilinceye kadar, hanımı Hazreti Eyyûb'ün boynundan ellerini çözmedi. Eyyûb aleyhisselâm, üzerinden dert ve belâlar kaldırıldıktan sonra yetmiş sene daha yaşamıştır. Kendisine şifâ verilince, Allahü teâlâ, üzerinde yüz hurma tanesi olan bir dal ile hanımına vurarak yemînini yerine getirmesini emretti. O da söylenileni yaparak, Allahü teâlânın emrini ve yemînini yerine getirmiş" oldu."

Yûsuf aleyhisselâm kıssası: "Hazreti Ya'kûb'un, Yûsuf isminde bir oğlu vardı. Bakılıp yetiştirilmesi için kız kardeşinin yanına vermişti. Bu hanım, Yûsuf'u çok sevmişti. Onu gözü önünden ayırmaz olmuştu. Hazreti Ya'kûb, kız kardeşine; "Ey kardeşim! Yûsuf'u artık bana teslim et. Allahü teâlâya yemîn ederim ki, onun benden biraz uzak kalmasına dayanamıyorum" dedi. Kız kardeşi, ona; "Allahü teâlâya yemîn ederim ki, ben de ondan bir an uzak kalamıyorum" dedi. Kız kardeşi, babasının Yûsuf'u almaya niyetli olduğunu görünce, çocuğu vermemek için, babasının kuşağını alarak Yûsuf'a sardı ve Yûsuf'u evin bir köşesinde sakladı. Sonra ev halkına; "Babamın kuşağı kayboldu. Kimin aldığını araştıralım" dedi. Ev aranınca, kuşak Yûsuf'un beline bağlı olarak bulundu. Âdetlerine göre, evinden bir şey çalınan kimse, hırsızı bulunca, hırsız üzerinde hak sahibi olup, bulana müdâhale edilemezdi. Bu âdete dayanarak, Hazreti Ya'kûb'un kız kardeşi, Yûsuf'u ölünceye kadar yanında tuttu. Kızkardeşi vefât edince, Hazreti Ya'kûb oğlunu yanına aldı.

Ya'kûb aleyhisselâm, oğulları arasında en çok Yûsuf'u severdi. Bu yüzden diğer kardeşleri onu çok kıskanırlardı. Hazreti Yûsuf, bir gece rü'yâsında, onbir yıldızın, güneş ve ayın kendisine secde ettiğini görür. Rü'yâsını babasına anlatır. Yûsuf o zaman oniki yaşında idi. Babası ona; "Yavrum, rü'yânı kardeşlerine anlatma. Sonra sana bir tuzak kurarlar. Çünkü şeytan insana açık bir düşmandır" (Yûsuf-5) dedikten sonra, rü'yâsını yorumlayarak; "İşte bu rü'yân delâlet ettiği gibi, Rabbin seni seçecek ve sana rü'yâ ta'birini öğretecektir" (Yûsuf-6) dedi. Bu sırada Hazreti Ya'kûb'un hanımı, Yûsuf'un babasına rü'yâsını anlattığını ve babasının da bu rü'yâyı ne türlü ta'bir ettiğini duydu. Hazreti Ya'kûb hanımına; "Yûsuf'un anlattıklarını gizli tut ve kardeşlerine anlatma" diye ikâzda bulundu. Hanımı ona karşı peki dedi, fakat çocukları hayvan otlatmaktan geri dönünce onlara anlattı. Yûsuf'a karşı kin ve kıskançlıkları artan kardeşleri, annelerine rü'yâyı şöyle ta'bir ederler; "Babamız güneş, ay ise sensin. Onbir yıldız ise bizleriz." Kendi aralarında anlaşarak, Yûsuf ile babasının arasını açmaya çalışırlar. "Kardeşleri aralarında şöyle demişlerdi: Yûsuf ve kardeşi (Bünyamin), babamıza bizden daha sevgilidir. Hâlbuki, biz kuvvetli bir topluluğuz. Doğrusu babamız açıkça yanılmaktadır, (içlerinden biri dedi ki) Yûsuf'u öldürün, yâhud onu uzak bir yere atın ki, babanızın sevgisi, yalnız size kalsın ve ondan sonra tövbe edip sâlih bir kavim olasınız" (Yûsuf: 8-9) Kardeşler arasında en akıllı ve faziletlisi olan Yahûda şöyle dedi: "Yûsuf'u öldürmeyin de, bir kuyu dibine bırakın ki, bir yolcu kâfilesi onu kayıp mal olarak alsın. Eğer yapacaksanız böyle yapın" (Yûsuf-10). Böylece Yûsuf'u öldürmeyeceklerine dâir kardeşlerinden söz alır.

Sonra Yûsuf'la oyun oynamak üzere hep birlikte kıra çıkmağa karar vererek babalarının yanına gittiler. Babaları çocuklarına; "Ne sebeple geldiniz? Bir ihtiyâcınız mı var?" diye sordu. Çocuklar babalarına şöyle dediler; "Ey babamız, sen bize Yûsuf'u neden emniyet etmiyorsun? Biz onun için hayır isteyicileriz. Yarın onu bizimle beraber (kırlara) gönder de gezsin oynasın, muhakkak biz onun koruyucularıyız. Babaları dedi ki; "Onu götürmeniz, cidden beni endişeye düşürür. Siz kendisinden habersiz iken (oyuna dalmışken) onu kurt yemesinden korkarım." (Yûsuf: 11-13).

Ya'kûb aleyhisselâmın şüphelenmesinin sebebi, bir gece gördüğü rü'yâ idi. Rü'yâsında Yûsuf'u, etrâfında onu yemek için bekleyen on kurt ile dağ başında gördü. Bu kurtlardan birinin Yûsuf'u korumaya çalıştığını, yer yarılarak Yûsuf'un

içine düştüğünü, ancak üç gün sonra çıktığını, içlerinden birinin de, Yûsuf için korktuğunu görmüştü. Çocuklar babalarına; "Vallahi biz kuvvetli bir topluluk iken onu kurt yerse, biz o hâlde çok ziyan ederiz dediler" (Yûsuf-14). Ya'kûb aleyhisselâm onların bu sözlerine güvenmiş, onlara inanmıştı. Bu arada Yûsuf da söze karışarak, babasına; "Babacığım, beni de onlarla gönder" dedi. Babası Yûsuf'a; "Gitmek istiyor musun?" diye sorunca, Yûsuf "Evet" cevâbını verdi. Bunun üzerine babası gitmesine izin verdi. Yûsuf da onlarla birlikte yola çıktı. Çayıra vardıkları zaman, kardeşler aralarında kavga çıkararak, Yûsuf'u ölesiye dövdüler. Büyük kardeşleri Yahûda onlara; "Hani bana öldürmeyeceğinize dâir söz vermiştiniz" diyerek, Yûsuf'u öldürmelerine mâni oldu. Daha sonra onlar Yûsuf'un üzerindeki gömleği alıp, bağlıyarak bir kuyuya attılar. Yûsuf, kuyunun içinde bulunan bir kayanın üstüne çıkıp oturdu. Kardeşleri yukarıdan onun ölüp ölmediğini anlamak için aşağıya bağırdılar. Yûsuf onlara cevap verince, yukarıdan ona, öldürmek için taş atmaya başladılar. Bu sırada yine Yahûda onlara mâni oldu. Sonra Allahü teâlâ Yûsuf'a meâlen şöyle vahy gönderdi: "Muhakkak sen onlara, hiç farkında değillerken bu işlerini haber vereceksin" (Yûsuf-15).

Kardeşleri Yûsuf'u kuyuya attıktan sonra, yatsı vakti ağlıyarak babalarının yanına geldiler ve babalarına; "Ey babamız, biz gittik koşu yapıyorduk. Yûsuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık. Bir de gördük ki, onu kurt yemiş. Şimdi biz sana ne kadar doğru söylesek de, sen bize inanmazsın, dediler. Babaları onlara, hayır, nefsleriniz sizi aldatmış, böyle bir işe sürüklemiş. Artık benim işim güzel bir sabırdır. Söylediklerinize karşı da, yardımına sığınılacak ancak Allahtır, dedi" (Yûsuf: 17-18). Daha sonra Ya'kûb aleyhisselâm, çocuklarından Yûsuf'un gömleğini göstermelerini istedi. Çocukları ona Yûsuf'un gömleğini gösterdiler. Hazreti Ya'kûb onlara; "Hayret, ben bunun gibi bir kurt görmedim. Oğlumu parçalayıp yesin de, gömleğine hiçbir şey olmasın" diyerek düşüp bayıldı. Kendine gelince uzun süre ağladı.

Yûsuf (aleyhisselâm) üç gün kuyuda kaldı, içlerinden biri Yûsuf'a yemek götürdüğü gün, onun, bir kervandakiler tarafından kurtarıldığını gördü. Kervandakilere; "Bu, bizim kölemiz idi, kaçtı" dedi ve Yûsuf'u onlara çok ucuz fiyata sattı. Yûsuf o zaman onsekiz yaşında idi. Kervandakiler onu Mısır'a götürüp, sultânın mâliye vekîli Azîz'e sattılar. Azîz hanımına şöyle dedi: "Bunun yerini iyi yap, kendisine güzel bak, umulur ki bize bir faydası dokunur veya onu evlâd ediniriz" (Yûsuf-21). Vekîlin hanımı genç ve güzel olup ismi Zeliha idi. Bir zaman sonra Zeliha Yûsuf'a âşık oldu. Birgün Yûsuf'u yanına da'vet etti. Bu esnada evin bütün kapılarını kilitledi, ikisi başbaşa kalınca, Yûsuf'u kendine çağırdı. Yûsuf ona; "Allaha sığınırım. Doğrusu o (kocan) efendimdir. Bana güzel bakmıştır. Gerçek budur ki, zâlimler (zinâ yapanlar) kurtulamazlar" (Yûsuf-23) dedi.

Zeliha, Yûsuf'u kendine çekmek istiyerek, onun güzelliğinden şöyle söz etti: "Ey Yûsuf! Gözlerin ne güzeldir." Yûsuf ona; "Gözlerim, vücûdumda ilk türeyen nesnedir" deyince, Zeliha ona yine; "Ey Yûsuf! Gözlerin ne güzeldir!" dedi. Yûsuf ona; "Bedenimden ilk akıp gidecek olan nesnedir" dedi. Zeliha; "Ey Yûsuf! Yüzün ne güzeldir" deyince, o; "O, benden çok toprağın malıdır" cevâbını verdi. Zeliha, Yûsuf'a öyle dil döktü ki, Yûsuf artık dayanamaz hâle geldi. Tam Zeliha'ya yaklaşacağı sırada ilâhî ihtârı gördü. Bu durum, Kur'ân-ı kerîmin Yûsuf sûresinin yirmidördüncü âyet-i kerîmesinde meâlen; "Kadın, gerçekten ona niyetlenmiş ve o da kadına niyetlenmişti. Eğer Yûsuf, Rabbinin burhanını (ilâhî ihtarını) görmemiş olsaydı, olacak olan olurdu, işte biz, ondan fenâlığı ve fuhşu gidermek için böyle yaparız. Çünkü o, bizim ihlâslı kullarımızdandır" buyuruluyor.

Yûsuf (aleyhisselâm) ilâhî ihtârı görünce, kalkıp kaçmak istedi. Kadın ise onu kovaladı. Kapıdan çıkacağı sırada, Zeliha Yûsuf'a yetişerek gömleğini arkasından yakalayıp çekince, gömlek yırtıldı. Yûsuf sûresinin yirmibeşinci âyet-i kerîmesinde buyurulduğu gibi; "Kapının yanında, hanımın efendisine rastgeldiler. (Hanım efendisine) dedi ki: Senin hanımına fenâlık yapmak istiyenin cezası, ancak zindana atılmak veya acıklı bir azaptır (onu dövmektir).". Yûsuf bu iftirayı kabûl etmemek için; "O, benim nefsime yaklaşmak istedi" dedi. Yûsuf efendisine, hanımının kötü maksadından kaçtığını, fakat onun kendisini yakalayıp gömleğini yırttığını anlattı. O sırada vekîlin yanında bulunan akrabası; "Durum ortada, Yûsuf'un gömleği önden yırtılmış ise, hanımın gerçeği söylüyor. Yok gömlek arkadan yırtılmış ise, Yûsuf gerçeği söylüyor" dedi. Gömlek getirildiğinde, arkadan yırtılmış olduğunu gördüler. Bunun üzerine vekîl; "Bu söylediğin sözler sizin hîlenizdir. Gerçekten siz kadınların hilesi çok büyüktür" (Yûsuf-28) dedi. Vekîl Yûsuf'a; "Olanları unut ve bu olay hakkında kimseye birşey söyleme" dedikten sonra, hanımına da; "Sen de günâhına Allahtan mağfiret dile, doğrusu sen büyük günahkâr oldun" dedi. (Yûsuf-29).

Fakat bu olay çevrede hemen duyuldu. Saray kadınları vekîlin hanımı ile Yûsuf'u dillerine doladılar. Zeliha bu dedikoduyu duyunca, dayalı-döşeli bir sofra hazırlıyarak, saray kadınlarını evine da'vet etti. Kadınlar tam portakal soyacakları zaman, Zeliha Yûsuf'un odaya girmesini emretti. Yûsuf içeriye girince, kadınlar Yûsuf'un güzelliğini seyretmeye daldılar ve portakal yerine ellerini kestiler ve; "Bu bir insan değildir. Bu, ancak kerîm bir melektir" dediler. (Yûsuf-31). Zeliha misâfirlerine; "Benim hakkımda dedikodu yaptınız" dedi. Kadınlar Yûsuf'u gördüklerinde, akılları başlarından gittiği için, hatâlarını anladılar ve Zeliha'ya hak verdiler. Bunun üzerine Zeliha; "İşte, kendisi hakkında beni ayıplamış olduğunuz kişi budur. Yemîn ederim ki, ben onun nefsine yaklaşmak istedim de, o, iffet göstererek sakındı. Yine yemîn ederim ki, eğer emrimi yerine getirmezse, muhakkak zindana atılacak ve elbette zelîllerden olacaktır" dedi. (Yûsuf-32). Yûsuf, Allahü teâlâya karşı zelle işlemiş olduğundan, ceza olarak nefsine zindanı seçer ve şöyle duâ eder "Ey Rabbim! Bunların beni yapmaya çağırdığı işi yapmaktan, zindan bana daha sevimlidir. Eğer bu kadınların hilesini benden gidermezsen, ben onlara meylederim ve câhillerden olurum." Bunun üzerine Rabbi, duâsını kabûl etti de, kadınların tuzaklarını kendisinden savdı. Çünkü Allah, söylenenleri işitir, yapılanları tamamen bilir" (Yûsuf: 33-34).

Vekîl, Yûsuf'un gömleğinin yırtıldığını, yüzünün tırmalandığını, Yûsuf'un şehâdetini ve misâfirlerin onu görünce ellerini kestiklerini görünce onu serbest bırakmağa karar vermişti. Fakat Zeliha, Yûsuf hakkında efendisine; "Bu köle, insanlar arasında haysiyet kırıcı bir olaya sebebiyet verdi. Namusumla oynadı, beni rezîl ve rüsvâ etti. Sözde beni elde ettiğini yaydı" iddiasında bulunarak, onun zindana atılmasına sebeb oldu. Yûsuf'la birlikte zindana Fir'avn'ın iki dostu da atılmıştı. Bu gençlerden biri Fir'avn'ın yemeğini hazırlar, diğeri ise içeceklerini getirirdi. Bu iki genç, efendilerini zehirlemeye çalıştıkları iddiasıyla zindana atılmışlardı. Bunlar bir gece rü'yâ gördüler. Rü'yâlarını Yûsuf'a anlattılar. "Biri; "Ben rü'yâmda kendimi şarap olacak üzüm sıkıyor gördüm" dedi. Öteki de; "Ben, rü'yâmda kendimi, başımın üstünde bir ekmek götürüyorum ve kuşlar ondan yiyor gördüm" dedi" (Yûsuf-36). Bunun üzerine Yûsuf onlara, Yûsuf sûresi otuzyedinci ve otuzdokuzuncu âyetlerinde bildirildiği gibi: "Size rızık olarak verilecek bir yemek, daha size gelmeden önce, onun ne çeşit ve nasıl bir yemek olduğunu size haber verdim. Bu, Rabbimin bana öğrettiği ilimlerdendir. Çünkü ben, Allaha inanmıyan ve topyekûn âhıreti inkâr eden bir kavmin dînini terk ettim. Ey benim zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı birçok ilâhlar mı hayırlıdır, yoksa her şeye hâkim ve gâlib olan bir Allah mı?" dedi. Sonra Yûsuf bu iki hizmetkârın rü'yâlarını şöyle ta'bir etti: "Biriniz efendisine (eskiden olduğu gibi) yine şarap içirecek. Diğeri ise asılacak, sonra kuşlar başından yiyecek" (Yûsuf-41). Zindandan kurtulacak olana Yûsuf; "Beni efendinin yanında an. Benim hakkımda ona bilgi ver. Zîrâ ben, haksız yere zindana atıldım" dedi. Fakat o genç kurtulunca, Yûsuf'un söylediklerini unuttu. Bu arada Allahü teâlâ, Yûsuf'a vahy göndererek; "Ey Yûsuf! Benden başkasını mı kendine vekîl seçtin? Öyleyse zindan da kalma müddetini uzatacağım" buyurdu. Böylece Yûsuf, zindanda yedi sene kaldı. Fir'avn bir gece korkunç bir rü'yâ ile uyandı. Rü'yâsında yedi zayıf ineğin, yedi besili ineği yediğini ve yedi yeşil başağın da, diğer yedi kuru başağı sarmalayıp galip geldiğini gördü. Ülkesindeki bütün kâhinler ve sihirbazlar bu rü'yâyı ta'bir edemediler ve Fir'avn'a; "Bu gördüklerin, karma karışık rü'yâlardır. Biz böyle karışık rü'yâların ta'birini bilmeyiz, dediler" (Yûsuf-44). Bu sırada zindandaki "O iki delikanlıdan idamdan kurtulanı, nice zaman sonra (Yûsuf'u ve kendisine söylediklerini) hatırladı ve; "Ben, size onun ta'birini haber veririm, hemen beni (zindandaki Yûsuf'a) gönderin" dedi" (Yûsuf-45). Hizmetkâr, Fir'avn'ın emri ile zindana gönderildi. Rü'yâyı Yûsuf'a anlattı. Yûsuf hizmetkârın anlattığı rü'yâyı açıklıyarak şöyle dedi: "Yedi sene âdetiniz üzere ziraat yapınız. Hasad ettiğiniz ekinleri (bozulmamaları için) başaklarında bırakın, ancak yiyeceğiniz az bir miktarı öğütün. Sonra bunun arkasından yedi kurak yıl gelecek, tohumluk için saklıyacağınız az bir miktar hâriç olmak üzere, önceden biriktirdiklerinizi yiyip götürecek. Sonra bunun arkasından da bir yıl gelecek ki, onda insanlar sıkıntıdan kurtarılıp bereketlendirilecekler ve o zaman (üzüm, zeytin gibi mahsûllerini) sıkacak ve (süt hayvanlarını) sağacaklar" (Yûsuf: 47-49). Hizmetkâr Fir'avn'ın yanına dönerek, rü'yâsının ta'birini bildirdi. Fir'avn, Yûsuf'un verdiği haberlerin doğru olduğunu anladı ve adamlarına; "Yûsuf'u bana getirin" dedi. Yûsuf, kendisine gönderilen kişi ile zindandan çıkmadı ve ona; "Efendine dön de, o ellerini kesen kadınların hâli neydi, kendisinden sor. Muhakkak ki benim Rabbim, onların hilelerini bilendir" dedi. (Yûsuf-50). Elçi Fir'avn'ın yanına döndü ve Yûsuf'un söylediklerini ona bildirdi. Bunun üzerine Fir'avn, ellerini kesen bütün kadınları huzûruna çağırdı ve onlara, vaktiyle da'vet edildikleri yerde ellerinin

kesilmesinin sebebini sordu. Onlar Fir'avn'a: "Hâşâ, Allah için biz onun aleyhinde bir fenâlık bilmiyoruz. (Fakat vekîlin hanımı, kölesi Yûsuf'tan muradına kavuşmak istediğini bize haber verdi)" dediler. Fir'avn, vekîlin hanımına gerçeği doğru olarak söylemesi için ısrar edince, Zeliha; "Şimdi hak, meydana çıktı. Onun nefsine yalaşmak isteyen ben idim. O ise, hakîkaten sâdıklardandır" dedi. (Yûsuf-51). Durum Yûsuf'a bildirilince, o şöyle dedi: "Kadınlara gerçeği i'tirâf ettirişim şunun içindi; vekîl bilsin ki, hakîkaten ben ona gıyabında hainlik yapmadım ve muhakkak ki, Allah hâinlerin hilesini muvaffakiyete ulaştırmaz" (Yûsuf-52). Bu sırada Cebrâil (aleyhisselâm) gelerek, Yûsuf'a; "O kadına karşı içinden bir istek duymadın mı?" diye sordu. Bunun üzerine Yûsuf; "Ben nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefs, gerçekten kötülüğü şiddetle emreder" dedi. (Yûsuf-53). Yûsuf aleyhisselâmın suçsuz ve emniyetli bir kimse olduğunu anlayan Fir'avn adamlarına; "Onu bana getirin, kendime onu has (yardımcı) edineyim, dedi" (Yûsuf-54).. Yûsuf'u zindandan çıkarmak için bir hizmetçi gönderdi. Hizmetçi Yûsuf'u hapisten çıkardı. Hazreti Yûsuf, zindanda bulunanların kurtulmaları için duâ etti ve zindanın kapısına; "Burası, canlıların mezarı, kederlilerin evi, dostlukların deneme yeri, düşmanları sevindiren bir yerdir" diye bir yazı yazdı. Sonra temizlenip giyindikten sonra, Fir'avn'ın huzûruna çıktı. Fir'avn ona; "Sen bugün yanımızda mühim bir mevki sahibisin, emînsin" dedi. (Yûsuf-54). Yûsuf aleyhisselâm Fir'avn'a; "Beni Mısır'ın hazîneleri üzerine me'mûr et. Çünkü ben iyi korur ve iyi bilirim" dedi. (Yûsuf-55). Fir'avn onu mâliye vekîline yardımcı ta'yin etti. Bir sene sonra mâliye vekîli ölünce, Yûsuf (aleyhisselâm) bu göreve getirildi, ölen mâliye vekîlinin hanımı Zeliha, Yûsuf ile Fir'avn tarafından evlendirildi. Yûsuf, Zeliha'ya; "Bu türlü evliliğimiz, önce yaptığın teşebbüsten daha hayırlı değil mi?" diye sordu. Zeliha ona; "Ey dost! Beni kınama. Çünkü o vakitler genç ve güzel bir kadındım. Allah seni çok güzel yarattığından, o vakitler nefsime yenilmiştim" dedi. Bu evlilikten iki oğlu ve Rahmet adında bir kızı oldu. Bolluk yıllarında çok zâhire toplandı. Kıtlık yıllarında her memleketten Mısır'a gelip, zâhire satın aldılar. Yûsuf aleyhisselâmın kardeşleri de, Ken'an ilinden Mısır'a erzak almaya geldiler. En küçükleri olan Bünyamin, Yûsuf'a çok benzerdi. Bu kardeşini babası göndermemişti. Yûsuf onlara; "Siz kimsiniz, casus olmayasınız?" dedi. Onlar, "Biz on erkek kardeşiz. Bir de sözü doğru, yaşlı bir babamız var. Biz, vaktiyle oniki kişi idik. Birgün kıra çıktık, kardeşimiz Yûsuf orada öldü. Bu kardeşimizi babamız çok severdi" dediler. Hazreti Yûsuf onlara; "Babanız ölen kardeşinizden sonra kimi çok sevdi?" diye sorunca, onlar; "Aramızda, ondan daha küçük olanı sevdi" dediler. Hazreti Yûsuf kardeşlerine; "Eğer onu bana getirmezseniz, benim yanımda bir ölçek (zâhire) yok ve bana yaklaşmayın" dedi. Onlar; "Onu (Bünyamini) babasından istemeye çalışırız ve herhalde başarırız" dediler" (Yûsuf: 60-61). Yûsuf aleyhisselâm hizmetçisine, kardeşlerinin verdiği zâhirenin bedelini, zâhirenin arasına koymasını söyledi. Kardeşleri memleketlerine varınca, durumu babalarına anlattılar ve Bünyamin'i de götüreceklerini söylediler. Babaları Ya'kûb (aleyhisselâm) onlara: "Bundan önce, kardeşi Yûsuf'u size emniyet ettiğim gibi, hiç onu size emniyet eder miyim? Allah en hayırlı koruyucudur ve O, merhamet edenlerin en merhametlisidir" dedi. Nihâyet zâhire yüklerini açtıkları zaman, paralarını kendilerine iade edilmiş bulunca şöyle dediler: "Ey Babamız! Daha ne isteriz? İşte paramız da bize iade edilmiş, yine ailemize erzak getiririz, kardeşimizi de koruruz, hem bir deve yükü fazla zâhire alırız, şimdi bu aldığımız, pek az bir zâhiredir. Babaları; "Siz ölümle kuşatılmadıkça, muhakkak sûrette onu (Bünyamin'i) bana getireceğinize dâir Allahdan sağlam bir yemîni bana verişinize kadar, asla onu sizinle beraber göndermem" dedi. Onlar, babalarına te'minat verince, o şöyle dedi: "Allah söylediklerimiz üzerine vekîldir (onları yerine getirir)" (Mısır'a hareket etmek üzere olan çocuklarına) Ya'kûb dedi ki: "Ey yavrularım! Şehre bir kapıdan girmeyin de ayrı ayrı kapılardan girin (size nazar değmesin). Böyle olmakla beraber, Allahın hükmünden hiçbir şeyi sizden gideremem. Hüküm ancak Allahındır. Yalnız O'na tevekkül ettim ve tevekkül edenler de sâdece O'na dayanıp güvenmelidirler" (Yûsuf: 64-67). Çocuklar babalarının öğüdü üzerine Mısır'a değişik kapılardan girdiler. Yûsuf aleyhisselâm onlara ziyâfet verdi. Çok ikram eyledi.

Bünyamin'e gizlice kendini tanıttı. Ona; "Seni göndermiyeceğim, üzülme" dedi. Bünyamin'in yüküne bir altın tas koydurdu. Kardeşler memleketlerine dönerlerken, arkalarından "Hırsız var" diye sesler geldi. Onlar: "Biz hırsız değiliz" dediler. Bunun üzerine onlara; "Sözünüz yalan ise size ne yapalım?" diye sordular. Onlar da; "Çalınan mal hangimizde çıkarsa onu tutun. Biz böyle yaparız" dediler. Altın tas Bünyamin'in yükünde bulundu. Bunu yakalamak, Mısır kanunlarında yok idi. Fakat kardeşleri daha önce böyle birinin tutulacağını bildirmişlerdi. Böylece Bünyamin'i ellerinden aldı.

Onlar Hazreti Yûsuf'a; "Babamız ihtiyârdır. Bunu çok sever. Bunun yerine bizim birimizi al" dediler. Hazreti Yûsuf onlara: "Biz, sizin sözünüzle bunu tutukluyoruz. Başkasını alırsak zâlim oluruz" dedi. Kardeşleri, utanarak ve sıkılarak babalarının yanlarına geldiler. Ya'kûb aleyhisselâm duruma çok üzüldü ve; "Bunda bir iş var! Mısır sultânı, bizim dînimizi ne bilir? Sabır güzel şeydir. Cenâb-ı Hak, beni çocuklarıma kavuşturabilir" buyurdu. Yûsuf, Yûsuf diye ağlamaktan, Hazreti Ya'kûb'un gözlerine perde geldi. Yûsuf kuyuya atılalı yirmibir yıl olmuştu. Kardeşleri ondan ümidi kesmişlerdi. Babası ise Allahü teâlâdan ümid kesmiyor ve onun küçük iken gördüğü rü'yâdan, kardeşlerinin ona boyun eğeceğini biliyordu. Hazreti Ya'kûb onlara; "Gidiniz, kardeşlerinizi arayınız! Allahdan ümid kesilmez" dedi. Mısır'a gittiler ve Hazreti Yûsuf'a; "Ey azîz! Biz fakiriz. Babamız ihtiyârdır. Bize lütuf ve ihsân et! Bize zâhire ver. Kardeşimizi de bağışla" deyip, yalvardılar. Hazreti Yûsuf gülerek onlara; "Yûsuf'a yaptığınızı unuttunuz mu?" diye sordu. Onlar; "Sen Yûsuf musun?" diye sorduklarında, o da; "Evet, ben Yûsuf'um. Bu da kardeşimdir. Cenâb-ı Hak bize ihsân etti. O, sabır edenleri mahrûm bırakmaz. Şu gömleğimi babamın gözlerine sürün ve hepsini buraya getirin" dedi. Onlar Mısır'dan gelirken, Ya'kûb aleyhisselâm; "Yûsuf'un kokusu geliyor" diyordu. Yanında bulunanlar ona; "Sen hâlâ, eski şaşkınlık üzeresin" dediler. Sonra, oğulları geldi. Hazreti Yûsuf'un gömleğini yüzüne koyunca gözleri açıldı. Hepsi birlikte Mısır'a gittiler. Yûsuf aleyhisselâm, Fir'avn ve ahâli ile onları uzaktan karşıladı. Onları saraya götürdü. Lâyık oldukları yere oturttu. Onlar da oğullarına kavuştukları için, derhal Allahü teâlâya secde-i şükür yaptılar. Onyedi sene sonra Ya'kûb aleyhisselâm vefât etti. Hazreti Yûsuf, babası vefât ettiği zaman ellialtı yaşında idi. Yüzon yaşında da Yûsuf aleyhisselâm vefât etti. Baba ve dedelerinin yanına gömülmesini vasıyyet ettiği için, Şam'a götürülüp babasının yanına defn edildi. Onu mâliye vekîli yapan Fir'avn daha önce vefât etti. Bundan sonra gelen fir'avnlar Benî-İsrâil'e kıymet vermediler."

Mûsâ aleyhisselâm kıssası: Mûsâ aleyhisselâm, Ya'kûb aleyhisselâmın soyundandır. Hazreti Yûsuf'dan sonra, Mısır'da İsrâiloğulları iyice çoğaldı. Bunlar, Hazreti Ya'kûb ve Hazreti Yûsuf'un bildirdikleri dîne inanıyorlar ve emirlerini yerine getiriyorlardı. Mısır'ın eski yerlisi Kıbtî kavmi ise, yıldızlara ve putlara taparlardı ve İsrâiloğullarına hakaret gözüyle bakar, başlarında bulunan fir'avnlar onları esîr gibi ağır işlerde kullanırdı. Onların çoğalmasından endişe ederlerdi. Benî-İsrâil, Kıbtî kavminin kötü muâmelelerinden ve fir'avnların ağır işlerinden bezmiş, usanmışlardı. Bu bakımdan, dedelerinin eski yurtları olan Ken'an diyarına gitmek isterlerdi. Fakat fir'avnlar onların Mısır'dan çıkmasına izin vermeyip, eziyetlerini arttırırlardı. Mısır'ın idâresini elinde bulunduran ve fir'avn denilen krallar, kendilerine mezar olarak, dağ gibi piramitler yaptırıyorlar ve bu piramitlerin yapımında binlerce insanı zorla çalıştırıyorlardı. Allahü teâlâyı inkâr edip, ilâhlık da'vâsında bulunuyorlardı. Bu zamanda falcılık, sihirbazlık meslek hâline getirilmiş ve ülkenin her tarafında kâhinler, sihirbazlar türemişti. Bu sırada Mısır halkının başında bulunan fir'avn, bir gece rü'yâsında Kudüs tarafından çıkan bir ateşin, Mısır'ın yerli halkı Kıbtileri yaktığını, İsrâiloğullarına ise hiç zarar vermediğini gördü. Bu rü'yâyı yorumlayan kâhinler, İsrâiloğullarından bir erkek çocuk dünyâya gelecek, senin saltanatını yıkacak ve sen helak olacaksın, dediler. Bunun üzerine Fir'avn, oniki kabile hâlinde olan ve herbir kabilenin başında bir idârecisi bulunan İsrâiloğullarının birleşmesinden de iyice endişelendi, İsrâiloğullarından doğacak olan erkek çocuklarının öldürülmeleri için kanun çıkardı. Bu hâdise karşısında, İsrâiloğulları zor günler yaşadı. Fir'avn'ın emrine karşı gelenler ise, topluca öldürülüyordu. Bu sırada Mûsâ (aleyhisselâm) doğmuştu. Annesi, onun da öldürülmesinden korkarak çok endişeleniyordu. Kur'ân-ı kerîmde onun kalbine şöyle ilham edildiği bildirilmektedir: "Mûsâ'nın annesine şöyle ilham, ettik: "Bu çocuğu (Mûsâ'yı) emzir; sonra öldürülmesinden korktuğun zaman, onu suya (Nil nehrine) bırakıver, boğulmasından korkma, ayrılmasından kederlenme. Çünkü biz, muhakkak onu sana geri vereceğiz ve kendisini peygamberlerden yapacağız." (Kasas-7) Mûsâ'nın annesi, onu bir sandığın içine koyup Nil nehrine bıraktı. Nehir üzerinde akıp giderken, akıntı onu Fir'avn'ın sarayına doğru sürükledi. Fir'avn'ın hanımı Âsiye, sandığı görerek, yakalayıp saraya götürdü. Sandığı açıp, içinde nûr topu gibi bir çocuk görünce, ona cân-ı gönülden muhabbet edip; "Aman bunu öldürmeyiniz. Belki büyür de işimize yarar, yahut onu oğul ediniriz" dedi. Onu emzirmek için pek çok süt analar getirtti. Mûsâ (aleyhisselâm) hiç birisinin memesini almadı. Annesi, çocuğunun Fir'avn'ın sarayına alındığını ve süt annesi arandığını öğrendi. Hemen gidip süt annesi olabileceğini söyledi. Mûsâ (aleyhisselâm) derhal onun memesini aldı ve bunun üzerine Fir'avn'ın hanımı Âsiye onu süt annesi olarak kabûl etti. Böylece, kimsenin haberi olmaksızın, kendi oğlunu

Fir'avn'ın sarayında emzirip büyüttü. Mûsâ aleyhisselâm Fir'avn'ın sarayında büyüdükten sora, sarayı terk edip, akrabalarının ve büyük kardeşi Hârûn'un yanına gitti. Birgün gördü ki; "İsrailoğullarından biriyle bir Kıbti kavga ediyor. Hazreti Mûsâ aralarına girip, ayırmak için Kıbtî'yi itip göğsüne vurdu, kazara Kıbtî yere düşüp öldü. Hazreti Mûsâ, elinden böyle bir kaza çıkmasına üzüldü. Fir'avn'ın şerrinden çekinip, Mısır'dan ayrılarak Medyen'e gitti. Orada peygamber olan Şuayb aleyhisselâm ile buluşup, on sene Medyen'de kaldı ve Şuayb'ın (aleyhisselâm) kızı ile evlendi. Daha sonra Mısır'a gitmek üzere Medyen'den ayrıldı. Tur dağına geldiği sırada, bilinmeyen ve anlaşılmayan şekilde Allahü teâlâ ile konuştu. Kendisine peygamberlik verildi. Elindeki asasının yılan olması mu'cizesi ve elini koynuna sokup çıkarınca, bembeyaz olup ışık yayması mu'cizeleri verildi. Sonra da meâlen şöyle vahyedildiği Kur'ân-ı kerîmde bildirilmektedir: "Bu iki mu'cize, Fir'avn ve adamlarına karşı Rabbinin iki delîlidir. Doğrusu onlar, yoldan çıkmış bir millettir. Fir'avn'a git, doğrusu o azmıştır" (Kasas: 32-33)

Hazreti Mûsâ Mısır'a varıp, kardeşi Hârûn (aleyhisselâm) ile görüşüp, durumu anlattı. Hazreti Hârûn'a peygamberlik verildi. Fir'avn'a gidip onu dîne da'vet ettiler. İsrâiloğullarını serbest bırakmasını istediler. Fir'avn ilâhlık da'vâsında bulunarak kabûl etmedi. Bunun üzerine Mûsâ (aleyhisselâm) elindeki asasını yere bıraktı. Kocaman bir ejderha olup, hareket etmeye başladı. Elini koynuna sokup çıkardı, eli bembeyaz göründü. Bu mu'cize karşısında şaşırıp kalan Fir'avn, durumu vezirlerine anlatınca, o sihirbazdır dediler. Hazreti Mûsâ; "Size gelen gerçeğe dil mi uzatıyorsunuz? Bu, sihir değildir. Bu, herşeyin yaratıcısı olan Allahü teâlânın verdiği bir mu'cizedir" diyerek, onları îmâna çağırdı. Fir'avn ve adamları, Hazreti Mûsâ'nın bu sözlerini dinlemediler. Gösterdiği mu'cizelere inanmayıp sihirdir diye ısrar ettiler. Fir'avn; "Ey Mûsâ, sihirbazlığın ile bizi yurdumuzdan mı çıkarmaya geldin? Biz de sana sihir göstereceğiz. Bir vakit ve yer ta'yin et" diyerek ülkesindeki bütün sihirbazları topladı. Mûsâ (aleyhisselâm) Allahü teâlâya duâ ederek, sihirbazlarla karşılaşmayı kabûl etti. Mısır halkı önünde, sihirbazlarla karşı karşıya geldiler. Sihirbazlar, ellerindeki ip ve sopaları yere attılar, göz bağcılık ile bir takım yılanlar geziyor gibi gösterdiler. Bu sırada Mûsâ (aleyhisselâm) elindeki asasını yere bırakıverdi. Mu'cize olarak, dehşetli ve çevik bir ejderha olup, o sihirbazların yere attıkları ve yılan gibi gösterdikleri şeyleri yuttu. Bunu gören sihirbazlar; "Bu, mutlaka insan gücünün dışında bir mu'cizedir" dediler ve Hazreti Mûsâ ya imân ettiler. Bu hâdise karşısında Fir'avn iyice azgınlaşıp, baskı ve zulmünü arttırdı. Hazreti Mûsâ'ya (aleyhisselâm) îmân etmiş olan kendi hanımı Âsiye'yi de şehîd etti.

Fir'avn ve kavmi îmân etmemekte ısrar edince, Allahü teâlâ onlara çeşitli belâlar verdi. Önce şiddetli bir kuraklık oldu ve çetin bir kıtlığa tutuldular. Sonra su baskını, çekirge, haşerat ve kurbağa istilâsına uğradılar. Başlarına belâ geldikçe, Hazreti Mûsâ'ya gidip belânın kaldırılması için duâ etmesini ve îmân edeceklerini söylediler ise de, belâ kalkınca, azgınlıklarına devam ederek îmân etmediler. Tekrar başlarına belâlar geldi. Buna rağmen îmân etmediler. Fir'avn ve kavmine gönderilen bu belâlar, Kur'ân-ı kerîmde A'râf sûresinde bildirilmektedir.

Fir'avn ve kavmi, Mûsâ'nın gösterdiği mu'cizeler karşısında, İsrâiloğullarının Mısır'dan Ken'an diyarına gitmelerine izin verdi. Mûsâ (aleyhisselâm) bir vakit ta'yin ederek, bir gece vakti bütün İsrâiloğullarını toplayıp Mısır'dan çıktı. Bunun üzerine Fir'avn izin verdiğine pişman oldu. Derhal askerini toplayıp, peşlerine düştü ve sabaha doğru onlara Kızıldeniz kenarında yetişti. Önlerinde denizi, arkalarında düşmanı gören İsrâiloğulları endişeye kapılmıştı. Bu sırada Allahü teâlâ Mûsâ aleyhisselâma; "Asan ile denize vur" diye vahyetti. Hazreti Mûsâ, bu emir üzerine asasını denize vurdu. Deniz hemen ikiye ayrıldı, her bir tarafı yüksek bir dağ gibiydi. Önlerine, çok geniş ve kupkuru oniki tane yol açıldı. Oniki sülâle olan İsrâiloğulları, bu yollardan yürüyüp karşıya geçtiler. Fir'avn, askerleriyle birlikte peşlerine düşüp, denizde açılan yola dalınca, açılan yol kapanıp sular kavuştu ve Fir'avn askerleriyle birlikte boğuldu. Fir'avn boğulmak üzere iken; "Îmân ettim" demiş ise de, onun ye'se kapılarak söylediği bu sözü kabûl olunmadı. Bu husûsta Kur'ân-ı kerîmde, Yûnus sûresi doksan, doksanbir ve doksanikinci âyet-i kerîmelerde, meâlen şöyle buyurulmaktadır: "İsrâiloğullarını denizden geçirdik. Fir'avn ve askerleri, haksızlık ve düşmanlıkla arkalarına düştüler. Fir'avn boğulacağı anda; "İsrâiloğullarının îmân ettiğinden (Allahdan) başka bir ilâh olmadığına inandım, artık ben de müslümanlardanım dedi, fakat Allahü teâlâ Fir'avn'ın îmânını kabûl etmedi ve ona Cebrâil vasıtasıyla şöyle hitâb buyurdu: "Şimdi mi inandın? Daha önce baş kaldırmış ve bozgunculuk etmiştin. Biz de, bugün seni cansız

bedeninle denizden yüksek bir yere atacağız ki, arkadan geleceklere bir ibret olasın.

Bununla beraber, doğrusu insanlardan birçok kimseler, âyetlerimizden (ibret verici mu'cizelerimizden)gâfildirler."

Mûsâ aleyhisselâm Kızıldenizi geçtikten sonra, İsrâiloğullarını Ken'an diyârına doğru götürdü. Yolda Amelika kabilelerinden bir kavmin yurduna uğradılar. Bu kavim, öküz sûretinde yapılmış bir puta tapıyorlardı. Onların bu hâlini gören İsrâiloğulları, onlara meyl ettiler. Hazreti Mûsâ'ya; "Yâ Mûsâ, onların tanrıları gibi bize de bir tanrı yap" dediler. Hazreti Mûsâ onlara; "Siz câhil bir kavimsiniz, Allahü teâlâ size ni'met ve kurtuluş verdi. Allahü teâlâya îmân ediniz, şirkten ve putlardan kaçınınız..." diye nasihat etti. Vardıkları Ken'an diyârında en büyük şehirler; Eriha, Nablüs ve Kudüs'tü. Buralara ulaşabilmek için, hemen önlerine rastlayan Eriha beldesine doğru gittiler. Fakat buralar, o vakit Amelika kabilelerinden bir takım güçlü kimselerin elinde olup, onlarla savaş yapmak gerekti, İsrâiloğulları, biz savaşmayız diyerek geri çekildiler. Tih sahrasına düştüler ve kırk sene orada dolaştılar. Bir tarafa çıkıp gidemediler. Mısır'da çektikleri eziyeti ve yaşadıkları zor günleri unutarak; "Keşke Mısır'dan çıkmasaydık" demeye başladılar. Aç ve susuz kaldılar. Bunun üzerine Mûsâ (aleyhisselâm) duâ edip, Allahü teâlâdan yardım diledi. Asasını bir taşa vurduğunda, o taştan su fışkırıyor ve o suyu içiyorlardı. Mûsâ aleyhisselâmın duâları neticesinde, gökten "Men" denilen kudret helvası ve selva (bıldırcın) denilen kuş eti indi. Bunları yiyerek günlerini geçiriyorlardı. Nihâyet; "Biz bunları yemekten usandık; bakla, soğan gibi hububat ve sebze isteriz" dediler. Mûsâ (aleyhisselâm) onlara bu azgınlıktan vazgeçmelerini söyledi. Ancak onlar bu hâllerinde ısrar ediyorlardı.

Allahü teâlâ, Mûsâ'ya (aleyhisselâm) bir kitap indireceğini va'detmişti. Tûr dağına çıkması bildirildi. Mûsâ (aleyhisselâm) kardeşi Hârûn'u (aleyhisselâm) yerine vekîl bırakıp, kendisi, Tûr dağına gitti. Kırk gün Tûr dağında kalıp, ibâdet etti. Vasıtasız olarak Allahü teâlânın kelâmını işitti. Bu sırada Tevrat kitabı nâzil oldu.

Mûsâ (aleyhisselâm) Tûr dağında iken, İsrâiloğullarının içinden Samîri adında bir münâfık, İsrâiloğullarının ellerindeki altınları toplayarak, eritip bir buzağı heykeli yaptı ve işte sizin ilâhınız budur diyerek İsrâiloğullarını aldattı ve onlar da buzağıya tapmaya başladılar. Hârûn (aleyhisselâm) her ne kadar nasihat etti ise de, dinlemeyip ona karşı çıktılar. Mûsâ (aleyhisselâm) Tûr dağından dönünce, onların bu hâline çok gadaplanıp Samîri'yi reddetti ve yaptığı buzağı heykelini denize attı. Hârûn'a (aleyhisselâm) durumu sorunca; "Nasihat ettim dinlemediler. Az kaldı beni öldüreceklerdi" dedi. Böylece Hazreti Mûsâ'nın gadabı geçti. Onlara, kendisine Tevrat'ın indirildiğini bildirdi. Bundan sonra İsrâiloğulları Tevrat'ta bildirilen şeylerle amel etmeye başladılar. Putlara tapmaktan ve şirkten kurtulup, Allahü teâlâya îmân ve ibâdet ettiler. Nihâyet aradan epey bir zaman geçip, İsrâiloğullarının çocukları itaatkâr ve savaşacak bir tarzda yetiştiler.

Mûsâ (aleyhisselâm), İsrâiloğullarını alıp, Lut gölünün güney tarafına getirdi. Buradan da hareket ederek, Uç bin Unk adında bir kralın ordusu ile savaş yapıp gâlib geldiler. Böylece Şeria nehrinin doğusuna sahip oldular. Eriha şehrinin karşısındaki dağa çıktılar. Buradan Ken'an diyârı gözüküyordu. Bu sırada, Mûsâ (aleyhisselâm) yüzyirmi yaşında iken vefât etti. Yerine Yûşa' (aleyhisselâm) peygamber olarak gönderildi."

Eshâb-ı Kehf kıssası: "Eshâb-ı Kehf; Tarsus'taki mağarada bulunan yedi kişi ve bir de "Kıtmîr" adındaki köpekleridir. Mağarada bulunan yedi kişinin isimleri şunlardır: 1-Yemlîhâ, 2-Mekselînâ, 3-Mislînâ, 4-Mernûş, 5-Debernûş, 6-Sâznûş, 7-Kefestatayyûş. Efsûs (ya'nî Tarsus) şehri havâlisindeki Rakim adlı vadide, Betahlûs dağında, kehf, ya'nî büyük bir mağara vardı. Efsûs şehri, hükümdâr Dakyanus'un mülkü olup, ahâlisini putperestliğe zorlardı. Hükümdârın emrine itaat eden kurtulur, etmiyen öldürülürdü. Allahü teâlâya inananlardan altı genç, bir köşede, bu zâlimlerin fitnesinden kurtulmak için duâ ile meşgûl idiler. Onlar bu hâlde iken, Dakyanus'a haber verildi. Bunun üzerine sultan onları çağırıp tehdit etti. Onlar îmân yolunda sebat gösterip, şirki, putperestliği kabûl etmediler. Dakyanus onların bütün mallarını alıp: "Siz gençsiniz, size iki-üç gün mühlet veriyorum. Kurtulmak mı, ölmek mi, hangisini tercih ediyorsunuz?" deyip, kendisi başka bir şehre gitti. O gençler fırsatı ganîmet bilip, birbiriyle meşveretten sonra, kaçmaya karar verdiler. Her biri, babasının evinden azık ve nafaka için bir miktar altın alıp, şehre yakın bir dağa doğru yola çıktılar. Yolda giderken bir çobana rast geldiler. Çoban da îmânından ötürü onlara katıldı. Çobanın köpeği de bunlara tâbi olup, arkalarından onları ta'kib etti. Ne kadar mâni olmak istedilerse de mümkün olmayıp,

nihâyet Allahü teâlâ, bu köpeği dile getirip köpek şöyle dedi: “Benden korkmayın! Ben Allahü teâlânın ve sizin dostunuzum. Siz uykuda iken, ben size gözcülük ve bekçilik yaparım.” Dağa yaklaştıklarında, çoban bunlara dedi ki: “Ben bu dağda bir mağara biliyorum. Orada gizlenmek mümkündür.” Sözbirliği edip o mağaraya geldiler ve şöyle duâ ettiler: “Yâ Rabbî! Bize senin katından rahmet, ya’nî rızk, mağfiret, düşmandan emniyet ver!” Büyükleri olan Yemlîhâ, mağaraya giderlerken, yolda arkadaşlarına dedi ki: “Kavmimiz Allaha ibâdet etmeyip ibâdette putları O’na ortak ettiklerinden, onlardan ayrılmak istedik. O hâlde şimdi mağarayı mesken edinip, Allahü teâlâya ibâdet edelim. Rabbimiz iki cihanda rahmetini bize saçar, din ve dünyâ işlerimizi kolaylaştırır.”

Dakyanus Efsûs’a gelip, onları sordu. Kaçtıklarını haber verdiklerinde, onların getirilmesi için babalarını zorladı. Babaları; “Bizim malımızı alıp, dağa doğru gittiler” dediler. Dakyanus adamları ile gidip o mağarayı bulunca, burada ölsünler diye, mağaranın ağzını kuvvetlice kapattırdı. Dakyanus’un yakınlarından iki mü’min, gençlerin isimlerini ve hâllerini bir taşa nakşedip, mağaranın duvarına koydular. Bu mağara, Betahlûs Dağı’nın güney tarafında idi. Güneş doğarken ve batarken oraya vurup, rutubet olmazdı. Eshâb-ı Kehf’in uyurken gözleri açık idi. Allahü teâlâ, meleklerle onları sağ ve sol taraflarına döndürürdü. Köpekleri, dirseklerini kapının eşiğine uzatmıştı. Ölü değillerdi. Gözleri açık olup, nefes alırlar, saçları ve tırnakları uzardı. Allahü teâlâ, kemâl-i kudreti ile, ceset ve elbiselerini değiştirmedi. Eshâb-ı Kehf uzun müddet uyuduktan sonra, Allahü teâlâ onları uyandırdı, içlerinden Mekselînâ arkadaşlarına; “Ne kadar zaman yatıp uyudunuz?” dedi. Onlar, güneş doğarken mağaraya girmişlerdi. Uyandıkları zaman güneş batmak üzere olduğundan, cevab olarak; “Bir gün veya günün bir miktarını uyuduk” dediler. Sonra saç, sakal ve tırnaklarına bakıp birbirlerine dediler ki: “Ne kadar uyuduğumuzu Rabbimiz bilir.” Sonra Mekselînâ dedi ki: “Biriniz şu parayı alıp, Tarsus’a gitsin. Baksın, hangi yiyecek helâl ve temiz ise, ondan bize satın alsın, getirsin. Bizi şehirde bulunanlara haber vermesin. Eğer Dakyanus’a tâbi olan ahâli bizi bulurlarsa, recm ederler, ya’nî taşa tutup öldürürler veya zorla kendi bozuk dinlerine döndürürler. Onların dînine girersek, bizim için sonsuz olarak artık kurtuluş yoktur.” Bunların en olgunu ve en akıllıları olan Yemlîhâ, bu nasihatleri kabûl edip şehre geldiğinde, durumu çok değişmiş ve bir başka âlem buldu. Hayret etti. İçi burkuldu. Nihâyet ekmekçi dükkânına girdi. O parayı, ya’nî Dakyanus zamanında, onun adına olan sikkeyi ekmekçiye verince, ekmekçi, bu adamın hazîne bulduğunu sandı ve hemen elden ele göstererek zabıtaya vardı. Yemlîhâ’yı yakalayıp; “Bulduğun hazîneyi ver” diye tehdit ettiler. Yemlîhâ onlara; “Ben hazîne bulmadım. Dün bu altını evden aldım. Bugün çarşıya getirdim” dedi. Babasının ismini sordular. Söyledi. Onlar; “Burada o isimde kimse yoktur” deyip, yalan söylediğini belirttiler. Yemlîhâ’nın canı çok sıkıldı ve onlara; “Beni Dakyanus’a götürün, o benim işimi bilir” dedi. Onlar, onun bu sözünü de alaya alıp; “Dakyanus öleli üç yüz seneye yakın oldu. Sen bize hikâye mi anlatıyorsun?” dediler. Sonunda Yemlîhâ’yı, pâdişâhları olan Sâlih Melik Tendrus’a götürdüler. Bu pâdişâh mü’min idi. Vaktindeki insanların çoğu, cesetlerin dirilmesini inkâr ederdi. Pâdişâh onlara bu husûsta ne kadar nasihat ettiyse fayda vermedi.

Yemlîhâ, başından geçenleri o pâdişâha anlatınca, pâdişâh, oğlu, eşrâfı ve yakın adamları ile birlikte, mağaraya geldiler. Yemlîhâ varıp, arkadaşlarına haber verdi. Pâdişâh dahî ona yetişip, önceki hâllerinin üzerinde yazılı olduğu taşı getirip okudular. İsimleri ve hâlleri anlaşıldı. Onlara selâm verip cevap aldı. Hepsinin boynuna sarılıp veda ederken, tekrar eskisi gibi uykuya vardılar, ilk uykuları üçyüz sene sürmüştü.

Resûlullah efendimiz zamanında, Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ali. Eshâb-ı Kehf’e gittiler. O zaman Eshâb-ı Kehf uykudan uyanıp onları gördüler. Resûlullaha (aleyhisselâm) îmân ettiklerini bildirdiler ve selâm gönderip duâ istediler.”

Hazreti Ebû Bekr’in, Yezîd bin Ebû Süfyân’a yaptığı tavsiyelerden ba’zıları şöyledir: “Ey Yezîd, Allahü teâlâdan kork. Muhakkak O, senin dışını gördüğü gibi, aynı şekilde içini de görür. Allahü teâlâya en yakın olan kişi, insanlar arasında O’nu herkesten çok dost edinendir. Hak teâlâya en yakın kişi, tâatıyla O’na en çok yaklaşandır. Ben sana Hâlid’in görevini veriyorum. Câhiliyet devrinin taassubuna kapılmaktan çok sakın. Zîrâ Allahü teâlâ, cahiliyet devrine ve o devrin halkına buğz eder. Askerlerin yanına gittiğin zaman, onlarla sohbette bulun. Onlara hayır va’d et. Onlara nasihat ettiğin zaman, sözünü kısa kes. Zîrâ fazla konuşmanın bir kısmı, diğerini unutturur, önce kendini terbiye et ki, emrindekiler de terbiyeli olsun. Namazlarını ta’dîl-i erkâna uygun olarak ve vaktinde kıl. Düşmanların gönderdikleri elçilere ikramda bulun, onların, ordugâhında kısa bir süre kalmalarını sağla. Onlar, senin

yanından hiçbir şey bilmeden ayrılsınlar. Onlara hiç birşey göstermemeye çalış. Aksi takdîrde senin zayıf taraflarını görür ve senin bilmediklerini bilirler. Onları misâfir ettiğin zaman, yanındakilerin onlarla konuşmalarına mâni ol. Gizli şeyler hakkında konuşma. Birisinden fikir sorduğun zaman sen doğru konuş ki, o sana samimî olarak fikrini söyleyebilsin. Hak eden kimseyi cezalandırmaktan çekinme ve tereddüt de etme. Ceza verirken aceleci olma, gevşek de davranma, İnsanların sırlarını açığa çıkarmaya çalışma. Bu işlerle uğraşanlarla beraber olma. Doğru ve fakir kimselerle beraber ol. Korkma! Zîrâ sen korkarsan, maiyetindekiler de korkar, Ganîmeti haksız dağıtmaktan uzak dur. Zîrâ bu, insanı fakirliğe yaklaştırır, zaferi ise uzaklaştırır.”

Hazreti Ebû Bekr’in, Hazreti Ömer’e yaptığı tavsiyeler: “Ey Ömer! Allahü teâlânın, gündüz yerine getirilmesi gereken bir takım hakları vardır. Onları gece kabûl etmez. Geceleyin yerine getirilmesi gereken bir takım hakları vardır. Onları da gündüz kabûl etmez. Allahü teâlâ, farz yerine getirilmediği müddetçe, hiçbir nafileyi kabûl etmez. Dikkatini çekmedi mi yâ Ömer? Kıyâmet gününde terazileri ağır gelenler, O’na tâbi olanlar ve O’nun kendilerine yüklediği mes’ûliyetleri taşıyanlardır. Yarın haktan başka hiçbir şeyin konulmadığı bir terazinin ağır gelmesi, elbetteki bir haktır. Yâ Ömer! Kıyâmet gününde bâtıl şeylerin konduğu bir terazinin hafif gelmesi de hakkın ta kendisidir. Yâ Ömer, rahat ve huzûr âyeti azap âyeti ile birikte, azap âyeti de rahat ve huzûr âyeti ile birlikte inmiştir. Böylece mü’minin Allahü teâlânın Cennetinden ümitli, Cehenneminden ise korkması sağlanmıştır. Yâ Ömer! Benim tavsiyelerime iyice kulak vermişsen, gâib hiçbir şey, hazır olan ölümden senin için daha sevimli olmamalıdır. Zâten sen ona karşı hiçbir şey de yapamazsın.”

Hazreti Ali’nin halîfe olunca mescidde okuduğu hutbe şöyledir: “Allahü teâlâ, kullarına doğru yolu gösteren, her türlü hayrı ve şerri açıklayan bir kitap indirmiştir. Sizler bu kitapta yazılı olan hayırları alınız ve zikredilen kötülüklerden uzak durunuz. Allahü teâlânın size farz kılmış olduğu emirleri yerine getiriniz ki, onlar sizi Cennete götürsün. Hak teâlâ sizlere ba’zı şeyleri haram kılmıştır. Müslümanın kanının akıtılmasını da, bütün haramların en üstünde tutmuştur. Müslüman, müslümanların elinden ve dilinden sâlim olduğu kimsedir. Bir müslümanın kanı gerekli hâller dışında hiçbir şekilde dökülmez. İnsanların haklarına ve hukuklarına dikkat ediniz. Özellikle ölümü iyi hatırlayınız, insanlar sizin önünüzde duruyor. Fakat arkanızda sizi tehdit eden bir kıyâmet saati vardır. Şu dünyâda, cenâb-ı Hakkın kullarının hakları konusunda cenâb-ı Hakdan korkunuz. Yarın kıyâmet gününde, her türlü ufak şeylerden, hayvanlara karşı olan hareketlerinizden bile sorumlu olacaksınız. Ey insanlar! Her konuda Allahü teâlâya itaat ediniz. O’na isyan etmeyiniz. Bir yerde hayır gördüğünüz zaman onu mutlaka alınız, şer gördüğünüz zaman da ondan uzak olmaya çalışınız.”

Tarık bin Ziyâd’ın İspanya seferinde gördüğü rü’yâ ve bir kadının, Tarık bin Ziyâd’ın adayı feth edeceğinin, kocası tarafından söylenmesi şöyle anlatılır: Tarık bin Ziyâd, ordusu ile gemilere binip denize açılınca, kendisini uyku bastırdı. Rü’yâsında Peygamber efendimizi (aleyhisselâm) ve Eshâb-ı Kirâmı, kılıç ve yaylarını kuşanmış olarak gördü. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ona; “Ey Tarık! Sen işine devam et” diyerek müslümanlara iyi davranmasını ve verdiği sözde durmasını tenbîh etti. Daha sonra Tarık bin Ziyâd, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) ve Sahâbe-i Kirâmın önden gidip Endülüs’e girdiklerini gördü. Uykusundan, büyük bir sevinçle uyandı. Arkadaşlarına bu müjdeyi verdi. Tarık bin Ziyâd, bütün ordusu Cebel’de toplanınca, düşmana saldırarak bütün yeşil adayı feth etti. Esîrler arasında yaşlı bir kadın bulunuyordu. Bu yaşlı kadın, Tarık bin Ziyâd’a; “Benim bir kocam vardı. Bu olayları çok iyi bilirdi. Buraları feth edecek bir emirden söz eder dururdu. Bu emîrin özellikleri arasında, büyük başlı ve sol kolunda üzerinde kıl bulunan bir ben olduğunu söylemişti” dedi. Tarık bin Ziyâd elbisesinin kolunu açınca, kadının bahsettiği şekilde bir ben ile karşılaşıldı. Tarık bin Ziyâd, yanındakiler ile birlikte, bu olayı da fethin bir başka müjdesi olarak değerlendirdiler.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu’cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 228

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 299

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 139

4) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1399

5) Zeyl-i Ravdateyn sh. 162

6) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 137

7) Miftâh-üs-se’âde cild-1, sh. 253

8) Vefeyât-ül-a’yân cild-3, sh. 348

9) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 706

10) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 82, 179, 571 cild-2, sh. 1380, 1410

11) Tam İlmihâl Se’âdet-i Ebediyye sh. 642, 914, 1017

12) Rehber Ansiklopedisi cild-8, sh. 26

13) El-Kâmil fit Târih

14) Brockelmann Gal-1 sh. 345, Sup-1 sh. 587

İBN-İ FÂRİD (Ömer bin Ali)

Resûlullahın âşıklarından ve tasavvuf büyüklerinden. İsmi, Ömer bin Ali bin Mürşid’dir. Künyesi Ebû Hafs olup, Sultân-ül-âşikîn (âşıkların sultanı) ve Şerefüddîn lakabları vardır. Resûlullahın (aleyhisselâm) süt annesi Halîme’nin mensûp olduğu Benî-Sa’d kabilesine mensûptur. 576 (m. 1180) senesinde Mısır’da doğup, 636 (m. 1238) senesinde yine burada vefât etti. Mısır’da Karâfe denilen yere defnedildi.

İbn-i Fârid, aslen Suriye’nin Hama, şehrindendir. Babası, buradan Mısır’a gelip yerleşmiştir, İbn-i Fârid’in babası, devlet kademelerinde, haksızlığa uğrıyanların haklarını kazanmalarında yardımcı olduğu için kendisine Fârid denmiştir. Daha sonra, kadılık işi ile meşgûl olmuştur. Fârid ailesi, ilim, takvâ ve vera’ sahibi olmakla tanınır, dînin emir ve yasaklarına uymakta pek gayret gösterirlerdi, İbn-i Fârid (radıyallahü anh), böyle bir ailede yetişti. Biraz büyüyünce, Şafiî fıkhı ile meşgûl oldu. İbn-i Asâkir’den hadîs-i şerîf ilmini aldı. Büyük hadîs âlimi Münzirî ve başkaları kendisinden hadîs-i şerîf rivâyet etti. Sonra tasavvuf yoluna ve yalnızlığa meyletti. Dünyâ sevgisinden ve bağlarından sıyrılmaya çalıştı Babasından izin alır, Mukattam dağı taraflarına, vadilere, Kâhire’deki Karâfe harâbelerindeki terkedilmiş bir vaziyette bulunan mescidlerden birisine gider, bir müddet oralarda kalırdı. Babasının hakkına riâyet edip gönlünü almak için, günde bir iki kere yanına giderdi.

İbn-i Fârid, bundan sonrasını şöyle anlatır: Babam vefât edince, herşeyden uzaklaşıp, tamamen kendimi bu yola verdim. Fakat bu şekilde bana hiçbir şey hâsıl olmadı. Nihâyet birgün, Mısır medreselerinden birisine girmek istemiştim. Bu sırada medrese kapısında, bakkâl olan yaşlı bir zâtın abdest aldığını gördüm. Fakat, din kitaplarında bildirilen şekilde abdest almıyordu, önce kollarını, sonra ayaklarını yıkayıp, sonra başını mesh edip, daha sonra yüzünü yıkamıştı. Gönlümden şöyle geçti: “Bu ihtiyâr ne acâibtir. Bu yaşta, bir müslüman memleketinde, medrese kapısında, müslümanların âlimleri arasında bulunuyor da, şöyle usûlüne uygun bir abdest alamıyor.” Bunun üzerine o yaşlı zât bana bakıp: “Ey Ömer! Sana Mısır’da perdeler açılmaz, istediğini burada bulamazsın. Senin perdelerinin açılması ve istediğin Hicaz’da, Mekke-i mükerremede olsa gerek. Oraya git! istediğin şeyin hâsıl olması yakındır” dedi. Ben, onun evliyâullahtan olduğunu bilememiştim. Meğer o, böyle usûlüne uygun olmayan abdest almakla hâlini setreder, gizlermiş. Bu durumları anlayınca, huzûrunda oturup: “Efendim, ben nerede, Mekke-i mükerreme nerede? Hac mevsimi değildir ki, bana arkadaş olacak birisini bulayım” dedim. Bunun üzerine eli ile işâret ederek; “İşte Mekke-i mükerreme önündedir” dedi. Baktığımda, Mekke-i mükerremeyi gördüm. Sonra o ihtiyârdan ayrılıp, Mekke-i mükerremeye doğru yöneldim. Mekke-i mükerreme benim gözümün önünden kaybolmadı. Nihâyet Mekke-i mükerremeye vardım. Artık ma’nevî perdeler bir bir açılıyordu. Bundan sonra, Mekke-i mükerremenin dağlarında ve vadilerinde dolaşmaya başladım. Öyle ki, kendimi hiç bilmediğim bir vadide buluyordum. Oradan Mekke-i mükerremenin uzaklığı, on günlük yol idi. Hergün Harem-i şerîfte beş vakit cemâatle namazda hazır bulunurdum. Bu yere gelip giderken, bir yırtıcı hayvan bana arkadaş olurdu. Deve gibi dizi üzerine çöküp: “Efendim! Bin bin” derdi. Her zaman ona binerdim. Onbeş yılım böyle geçti. Bir ara, ansızın o ihtiyâr bakkâlın sesi kulağıma geldi. “Ey Ömer! Kâhire’ye gel. Vefâtımda hazır bulun” dedi. Bu söz üzerine Kâhire’ye gittim. O zâtın vefâtı yakın bir vaziyette idi. Selâm verdim. Selâmımı aldı. Bana birkaç dînâr verdi. Bunlarla techiz ve tekfinimi yap. Bir dînâr daha verip, bunu da tabutumu taşıyanlara ver. Karâfe’de falanca yere tabutumu koy, dedi. Sonra şunları söyledi: “Bu sırada dağdan aşağıya bir kimse

iner. Onunla namazımı kıl. Sonra Allahü teâlânın dilediği şeyin olmasını bekle.” Onun tavsiyesi üzerine hareket ettim. Tabutunu o dediği yere koydum. Dağdan bir kişinin aşağıya doğru indiğini gördüm. Kuş gibi sür’atli idi. Ayağının yere dokunduğunu görmedim. Fakat ben o şahsı tanıyordum. O, çarşıda dolaşır, herkes kendisi ile alay ederdi. Ensesine vururlar idi. Yanıma gelince; “Ey Ömer, gel cenâze namazını birlikte kılalım” dedi. Biraz ileri varınca, yerle gök arasında, yeşil ve beyaz kuşların bizimle birlikte namaz kıldıklarını gördüm. Namazı bitirdikten sonra, büyük bir yeşil kuş, o kuşlar arasından aşağıya indi. Tabutun alt yanına kondu. O, tabutu tutup, diğer kuşların arasına karıştı. Hepsi tesbih ederek uçtular ve gözlerimizin önünden kayboldular. Ben bu hâle çok hayret ettim. Sonra yanımdaki o zât bana; “Ey Ömer! işitmedin mi ki, şehidlerin rûhları yeşil kuşların kursakları içindedirler. Cennetten çıkıp, istedikleri yerde uçarlar. Bunlar kılıç şehidleridir. Muhabbet (ilâhî muhabbet) şehidlerinin hem cesedleri ve hem de rûhları yeşil kuşların kursakları içindedirler. Bu zât da onlardan birisidir” dedi.

İbn-i Fârid, Mekke-i mükerremeden Mısır’a dönünce, Ezher’de hatîblik ile meşgûl oldu. İbn-i Fârid yolda giderken, insanlar yol boyunca toplanır ondan duâ isterlerdi. Elini öpmek için gayret gösterirlerdi. Ancak kimseye elini öptürmez. Sâdece müsâfeha ederdi. Bir mecliste hazır bulunduğu zaman, o meclise sükûn, vekar ve huzûr hâkim olurdu. Elbisesi gayet güzel olup, kokusu pek hoş idi. Zamanın önde gelen âlimleri, devletin ileri gelenleri, vezirler, kadılar, zenginler ve fakirler onun meclisine koşarlardı. Yanında gayet edeb ve terbiye üzere bulunurlardı. Onun yanında, pâdişâhların yanında konuşurlarken gösterdikleri titizlik ve dikkati gösterirlerdi. Kendisine gelenlere pek çok ikramda bulunurdu. Kimseden birşey kabûl etmezdi. Bir seferinde Melik Kâmil kendisine bin dînâr göndermişti. O bu dînârları almayıp, geri gönderdi.

İbn-i Fârid, orta boylu, nûrânî yüzlü bir zât idi. Vecd hâli gelince, yüzü daha çok nûrânî bir hâl alırdı. Vücûdundaki terler, ayaklarının altından doğru yere inerdi, İbn-i Fârid’in heybetli görünüşü vardı. Allahü teâlânın kendisine muhabbet ve ünsiyetini nasîb ettiği, büyük ve mübârek bir zât idi.

Kerâmetleri: Şems bin Umâre el-Mâlikî, İbn-i Fârid’in hâllerini ve kerâmetlerini inkâr eder, kabûl etmezdi. Şems bin Umâre, birgün kardeşi Yûsuf’un ziyâretine gitmişti. Bu sırada çok susamıştı. O civarda, İbn-i Fârid’in kabrinin yanında bulunan testideki sudan başka hiçbir su bulamamıştı. Burada bulunan sudan içip susuzluğunu giderdi ve o günden sonra İbn-i Fârid hakkındaki yanlış düşüncelerinden, onun hâllerini inkârdan vazgeçti.

İzz bin Cemâa da, İbn-i Fârid’in hâllerini inkâr edenlerden birisi idi. İbn-i Cemâa, bir gece rü’yâsında, bir cemâatin (topluluğun) huzûrunda bekletildiğini, İbn-i Fârid’e; işte bunlar, senin hâllerini, kerâmetlerini inkâr edenlerdir denildiğini, bunun üzerine İbn-i Fârid’in de onların dillerini kestiğini gördü. Bu sırada korku ile uyanan İbn-i Cemâa, İbn-i Fârid’in yüksek hâllerini ve kerâmetlerini inkârdan, onlara karşı çıkmaktan vazgeçti.

“Menâvî der ki: Asrımızın en büyük fakîhlerinden (âlimlerinden) Remlî (radıyallahü anh) anlattı: Tasavvuf büyüklerini, onların yüksek hâllerini ve kerâmetlerini inkâr edenlerden birisi, rü’yâsında, kıyâmetin koptuğunu, büyük bir kabın içerisinde su kaynatıldığını, bu kabın bulunduğu yerden çıkan ateş kıvılcımlarının etrâfta uçuştuğunu, bu sırada gruplar hâlinde insanların getirilip, bu suyun içerisinde, etleri, hattâ kemiklerine varıncaya kadar pişirildiklerini gördü. Bunun üzerine, onların kimler olduğunu sorunca, kendisine; “İbn-i Arabî ve İbn-i Fârid’in yüksek hâllerini ve kerâmetlerini inkâr eden kimseler oldukları söylendi. Meşhûr âlim ve Kâdı’l-kudât (Temyîz reîsi) Muhammed bin İlyâs Mısır’a gelince, İbn-i Fârid’e (radıyallahü anh) dil uzatıp, daha önceden beri âdet olduğu üzere, Cum’a günleri kabrinin başında onun dîvânından kasidelerini söyliyen kimseleri tehdit etmeye başlamıştı. Bunun üzerine Muhammed bin İlyâs bir hastalığa yakalandı. Bu hastalıktan ancak, İbn-i Fârid’in aleyhinde bulunmaktan vazgeçip, önceki yaptıklarına tövbe edince kurtulabildi. (Bu ma’nâda İbn-i Fârid hakkında pek çok rivâyetler vardır.)

Denir ki; kerâmet olarak, İbn-i Fârid’in dîvânı yeterlidir. Çünkü, onu kabûl eden de, onun aleyhinde bulunan da, onun dîvânının üstünlüğünü kabûl etmiştir, özellikle Kasîde-i tâiyyesi çok garip ve yüksek bir eserdir. Bunun içindir ki, Serrâc Hindî, Şems-i Bistâmî el-Mâlikî, Celâl Kazvînî eş-Şâfiî gibi âlimler, onu inkâr eden, onun aleyhinde bulunanların ve çekemiyenlerin sözlerine bakmamışlar, Kasîde-i tâiyye üzerine şerhler yapmışlardır.

Rivâyet edilir ki: İbn-i Fârid, vefâtından sonra rü'yâda görülüp, niçin dîvânında Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizi medhetmediği kendisine sorulunca, şu ma'nâdaki beyti söylemiştir: "Medhedenler ne kadar çok medhederlerse etsinler, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) hakkında her medhi eksik görüyorum. Hem Allahü teâlâ, O'nu lâyık olduğu şekilde medhetti. Bu medh karşısında, insanların medhetmesinin ne kıymeti olur ki?" demiştir.

Yine rivâyet edilir ki: İbn-i Fârid; "Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) anlatmak isteyenler, O'nun güzelliğini ve üstünlüğünü anlatmaya kalksalar, zaman biter, fakat, O'nun güzelliğini ve üstünlüğünü anlatmakla bitiremezlerdi" buyurdu.

Ba'zıları, İbn-i Fârid'in sözlerinin bâtınî yönünün, hep Resûlullahı medh ma'nâsı taşıdığını söylemişlerdir.

İbn-i Fârid bir gece rü'yâsında Resûlullah (aleyhisselâm) efendimizi gördü. Resûlullah (aleyhisselâm) efendimiz ona: "Sen kime mensûpsun?" buyurunca; "Süt vâlideniz Halîme'nin bağlı olduğu Benî-Sa'd kabilesine mensûbum" dedi. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), "Bilakis senin nesebin bana bağlıdır. Ya'nî, sen benim sevgimle dolusun, benim sünnet-i seniyyeme bağlısın" buyurdu.

İbn-i Fârid, ba'zan Ravda denilen yerde Müştehâ diye bilinen mescide gider, akşam vakti buradan Nil nehrini seyretmeyi severdi. Yine birgün oraya gidiyordu. Birisinin, kalbinin parça parça olduğunu ifâde eden bir beyit okuduğunu duyunca, düşüp bayıldı. Bir müddet sonra ayılınca, o şahıs yine bu beyti okuyordu, İbn-i Fârid tekrar bayıldı. O şahıs oradan uzaklaşıncaya kadar, İbn-i Fârid'in bu durumu devam etti.

İbn-i Fârid'in Dîvânı: Bu dîvân çok derin ma'nâları ihtivâ etmektedir. İbn-i Fârid, şiirlerinin çoğunu Mekke-i mükerreme vadilerinde iken yazdı. Divândaki kasidelerden birisi de, Kasîde-i tâiyye'dir. 750 beyittir. Tasavvuf büyükleri ve diğer ulemâ arasında pek meşhûrdur. Bu kaside de; tasavvuf ile ilgili yüksek hâller, dini ilimlerin hakîkatleri, yakînî ma'rifetleri, tasavvuf yolunda bizzat kendisinin diğer tasavvuf büyüklerinin kavuştuğu üstün hâlleri, pek yüksek bir ifâde ile nazmedilmiştir (şiir şeklinde söylenmiştir) ki, bu, bir başkasına nasîb olmamıştır.

İbn-i Fârid (radıyallahü anh) şöyle der. Kasîde-i tâiyye'yi tamamladıktan sonra, rü'yâmda Resûlullahı (aleyhisselâm) gördüm. Buyurdular ki: "Kasidene ne isim koydun?" Ben de: "Yâ Resûlallah! Levâîh-ül-cinân (revâîc-ül-cinân) ismini verdim" dedim. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm); "Hayır, ona Nazm-üs-sülûk adını ver" buyurdu. Ben de, Kasîde-i tâiyye'ye bu adı verdim.

Ona yakın olanlar şöyle anlatır: Şeyh İbn-i Fârid (radıyallahü anh), bu kasidesini, şiir kaideleri üzerine söylememiştir. Kendisine cezbe hâli gelip, bir hafta veya on gün kendisinden geçmiş bir hâlde bulunur, gayb âleminden, kendisine bildirilen ve gösterilen şeyleri, otuz-kırk veya elli beyt hâlinde yazardı.

İbn-i Fârid dîvânının, tamâmının şerh edildiği söylenir. Kasîde-i tâiyye'ye; Fergânî, Kâşânî, Kayseri ve başkaları şerhler yapmışlardır. Kasîde-i hemziyye üzerine de birkaç şerh yapılmıştır. Hâfız İbn-i Hacer de, Kasîde-i tâiyye üzerine güzel bir şerh yapmış, zamanının tasavvuf büyüklerinden birisine göndermiş ve bu şerhi pek beğenilmiştir, İbn-i Hacer (radıyallahü anh), bu şerhinde, zamirlerin mercilerine, mübtedâyı, haberi, cinas, isteâre, beyitlerde bulunan lügatler ve İbn-i Fârid'in bu beyitlerde murâd olan ma'nâları bildirilmiştir. Bu dîvânı pek öven İbn-i Hacer, İbn-i Hacele gibi akidesi bozuk kimselere de gerekli cevâbı vermiştir. Sirâcî Hindî de, İbn-i Ebî Hacele'ya cevap verip, İbn-i Fârid'i müdâfaa edenlerdendir. İbn-i Hacer, İbn-i Fârid dîvânını anlatırken, bu divânın pek ince ve rûha te'sîrli olduğunu, insanların onu aralarında kâfiyelerine göre okumayı âdet edindiklerini, bu dîvânı herkesin tanıdığını, bilmiyenin pek az olduğunu söylemiştir.

1) Câmi'u kerâmât-il-evliyâ cild-2, sh. 218

2) Nefehât-ül-üns, sh. 615

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 143

4) Lisân-ül-mîzân cild-4, sh. 317

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 786

6) Hüsn-ül-muhâdara cild-1, sh. 296

7) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 149

8) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 100-201

9) El-A'lâm cild-5, sh. 55

10) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 445

11) Mizân-ül-i'tidâl cild-3, sh. 214

12) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 301

İBN-İ FERH (Ahmed bin Ferh)

Şafiî mezhebi fıkıh ve hadîs âlimi. İsmi, Ahmed bin Ferh bin Ahmed İşbilî Ebû Abbâs Lahmî olup, künyesi Ebû Abbâs, nisbeti Lahmî'dir. 625 (m. 1228) senesinde İşbiliye'de doğup, 699 (m. 1299) târihinde vefât etti. İşbiliye'nin zaptı sırasında Fransızlara esîr düştü. Allahü teâlânın yardımı ile esâretten kurtuldu. 650 (m. 1252) ile 660 (m. 1262) târihleri arasında Mısır'a gitti. Kâhire'de; Şeyh-ül-İslâm İzzeddîn bin Abdüsselâm, Abdülazîz Ensârî ve daha başka âlimlerden, Şam'da; İbn-i Abdüddâim, Kirmânî Ferrâs Askalânî, İbn-i Ebü'l-Yüsr ve diğer büyük âlimlerden (r.aleyhim) ilim öğrendi.

Bilhassa hadîs ve târih ilimlerinde geniş bir ilme sahip olan Zehebî (radıyallahü anh), İbn-i Ferh hakkında şöyle der: "Dımeşk Câmii'nde onun ders halkası vardı. Burada hadîs ilimlerini okutuyordu. Ben de onun bu derslerine devam ettim. Ondan istifâde ettim. Gerçekten İbn-i Ferh, ilmi ile amel eden, fazilet, doğruluk ve vekar sahibi, güzel ders anlatan bir âlim idi."

İbn-i Ferh'ın, İbn-i Abdüddâim'den rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "İki yüzlü kimseyi, insanların en şerlilerinden olarak bulursun." A'meş, iki yüzlü ifâdesinin ma'nâsı için: "İnsanların bir kısmına bir yüzle, diğer bir kısmına başka bir yüzle gidendir" dedi.

İbn-i Ferh'ın, İşbilî'nin, tasavvufî şiir tarzında yirmisekiz hadîs istilâhına dâir yazdığı yirmi beyitlik manzûmesi pek meşhûrdur. Bu manzûmeye umûmiyetle, Manzûmât-ı İbn-i Ferh veya Ganâim-i Sahîh adı verilir.

Bu şiirin bir kısmının tercümesi şöyledir:

1. İştiyâkım gerçektir (Sahîh). Fakat senden, ümidim pek zordur (Mu'dal). Hüznüm bırakılmış serbest olmuş (Mürsel). Gözyaşların birbirini ta'kib ediyor (Muttasıl).

2. Akıl da şâhidlik eder ki, size olan tahammülüm, sizin için sabredebilmem zaîftir (Zaîf) ve terkedilmiştir (Metrûk). Benim senin için zillete düçâr olmam en güzeldir.

3. Benim için güzel olan (Hasen) sizin sözünüzü karşınızda dinleyip yazmam ve sonra onu başkalarına nakletmemdir.

4. Benim işim sana bağlıdır (Mevkûf). Bir tek kendisine güvenip yardım istiyeceğim sensin (Muavvel).

5. Şayet durumum sana kadar çıkarılmış, (Merfû) olsaydı, muhakkak sen beni kınayanların hoşlanmamasına rağmen bana acır, adâletle muâmele ederdin.

6. Beni kınayanların kınaması, hoşbirşey değildir (Münker). Bunu caiz ve mümkin bir iş olarak görmüyorum. Yalan ve birşeyi aslı varmış gibi söylemek (Tedlîs) red olunur, ona i'tibâr edilmez.

7. Zamanım, devamlı (Muttasıl) senin üzüntün ve düşüncen ile geçiyor. Bu yüzden yakınlarımla alâkamı kestim (Munkati').

8. Ben senden, ayrılık kefenlerine kondum (Müdrec). Beni tahammül edemiyeceğim, takat getiremiyeceğim şeylerle mükellef kılıyorsun.

9. Ben gözyaşımı kanla akıttım (Mündebic).

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 26

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1486

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 443

4) Ganâim-i Sahih, Süleymâniye Kütüphânesi Kılıç Ali Paşa kısmı. No: 1031/9

İBN-İ HÂCİB

Mâlikî mezhebinin meşhûr fıkıh âlimlerinden. İsmi, Osman bin Ömer bin Ebû Bekr'dir. Künyesi Ebû Amr, lakabı Cemâleddîn'dir. 570 (m. 1174) senesinde Mısır'ın Kavs eyâletinde bulunan İsnâ kasabasında doğdu. 646 (m. 1248)'de İskenderiyye'de vefât etti. Babası aslen kürt olup, Emîr İzzeddîn Selâhî'nin hâcibi olduğu için İbn-i Hâcib denildi. Önce Kâhire'de Kur'ân-ı kerîmi ve kırâat ilmini öğrendi. Sonra Mâlikî mezhebi fıkıh bilgilerini, nahiv ve edebiyat ilmini öğrendi. Kendilerinden ilim öğrendiği hocaları şu zâtlardır Ebü'l-Hasen el-Ebyârî, Ebü'l-Hasen bin Ceyd, kırâat ilminde İmâm-ı Şâtibî, el-Gaznevî, Ebü'l-Cüd, İmâm-ı Ebü'l-Hasen Şâzilî ve diğer âlimler. İlimde yetiştikten sonra Şam'a gitti, orada Emeviyye Câmii'nin Mâlikî zaviyesinde ders okuttu. Derslerinde çok talebe toplandı. Daha sonra Kâhire'ye dönüp, bir müddet orada kaldıktan sonra İskenderiyye'ye gitti.

İbn-i Hâcib fıkıh ve arûz ilminde âlim olduğu gibi, ayrıca meşhûr bir nahiv âlimidir. Şihâbüddîn ed-Dımeşkî Zeyl-i Ravdateyn adlı eserinde onun hakkında şöyle demiştir: "O, dinde meşhûr bir âlimdir. Usûl ilimlerinde, Arabî ilimlerde, Mâlikî mezhebinde derin âlim ve üstün zekâ sahibi idi. Sağlam, mütevâzi, çok haya sahibi, sıkıntılara tahammüllü, ilim ehlini seven bir âlim idi."

Kendisinden çok kimse ilim almıştır. Bir kısmı şu zâtlardır Şihâbüddîn el-Karâfî, Kâdı Nâsırüddîn İbni Münîr ve kardeşi Zeynüddîn, Kâdı Nasırüddîn el-Ebyârî, Nâsırüddîn Zevâvî ve Şeref ed-Dimyâtî de ondan hadîs-i şerîf rivâyet etti. Meşhûr kelâm âlimi Seyfüddîn Âmidî de ondan ilim almıştır.

İbn-i Hâcib'in eserleri çok tanınmış ve okunmuş olup, başlıcaları şunlardır:

1. El-Kâfiye: Nahiv ilmine dâir meşhûr bir eserdir. 2. El-İzâh, 3. Şâfiye: Sarf ilmine dâirdir. 4. Elmaksad-ül-celîl, arûz ile ilgilidir. 5. El-Emâlî, 6. Risale fil-uşr, 7. El-Kasîdet-ül-müvaşşaha, 8. Münteh-es-suâl, 9. Muhtasâr-ül-müntehâ, 10. Muhtasar fil-fürû', 11. Câmi-ül-ümmihât.

İbn-i Hâcib'in bir şiirinin tercümesi şöyledir: "Saçlarıma düşen aklar bana çok güzel nasîhatçı oldu. Her ne kadar günahım olsa da, Rabbimin affından asla ümit kesmem. Çünkü O, nice günahları affetmiş, örtmüştür. Eğer Rabbimin affı sâdece iyilere has olsaydı, günahkâr kimseler O'ndan başka kimden af diler, kime yalvarabilirdi?"

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 265

2) Tam İlmihal Se'âdet-i Ebediyye sh. 417

3) Vefeyât-ül-a'yân cild-3, sh. 248

4) Tabakât-üs-sülehâ cild-2, sh. 65

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 176

6) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 234

7) Miftâh-üs-se'âde cild 1, sh. 138

8) Ed-Dîbâc-ül-müzehheb sh. 189

9) Zeyl-i Ravdateyn sh. 182

10) Bugyet-ül-vuât cild-2, sh. 134,

İBN-İ HÂCİB (Ömer bin Muhammed)

Şam'da yetişen hadîs âlimlerinden. İsmi, Ömer bin Muhammed bin Mensûr bin Mesrûr el-Emînî ed-Dımeşkî olup, künyesi Ebû Hafs ve Ebû Feth'dir. Lakabı İzzeddîn olup, İbn-ül-Hâcib diye tanınmıştır. 593 (m. 1196) senesinde Şam'da doğdu. 630 (m. 1233) senesi Şa'bân ayının 28'inde Perşembe günü orada vefât etti. Dedesi, Mensûr bin Mesrûr, Basra emîni (vâlisi), Emîn-üd-devle'nin hâcibi (kapıcısı; idi. Buna nisbetle, kendisine İbn-ül-Hâcib denilmiştir.

Hadîs ve fıkıh gibi naklî ilimlerle birlikte, târih ve coğrafya gibi ilimlerde de çok ileri olan İbn-ül-Hâcib, ilim öğrenmek maksadıyla birçok yerler gezdi. Şam, Bağdad, İskenderiyye, Erbil, Musul, Haleb, Mekke-i mükerreme, Medîne-i münevvere ve başka yerlerde âlimlerden okudu. Mûsâ bin Abdullah, Mûsâ bin Abdülkâdir, İbn-i Ebî Lukma, Feth bin Abdüsselâm, Abdülkavî bin Habbâb ve başka âlimlerden ilim öğrendi.

Zekîyyüddîn el-Berzâlî, Ebû Mûsâ er-Ra'înî, Cemâleddîn İbn-üs-Sâbûnî ve başka âlimler de ondan ilim öğrendiler.

Ebû Muhammed el-Münzirî (radıyallahü anh) diyor ki: "İbn-ül-Hâcib (radıyallahü anh) vefât ettiğinde, kırk yaşına gelmemişti 37 yaşındaydı. Aklı, fehmi (anlayışı), dikkat ve uyanıklılığı pek fevkalâde idi. İlim öğrenmekte, öğretmekte ve yaymaktaki gayreti pek fazla idi. Bunun için ilmî toplantılar yapardı."

Zamanında bulunan âlimler arasında pek üstün bir yeri vardı. Günlerinin çoğunu oruçla geçirirdi. Devamlı olarak dinler, dinlediklerini yazar, yemek, içmek, sanki aklına bile gelmezdi. Herkes onun bu gayretine, ilminin çokluğuna hayret ederlerdi, İlmin kıymetini bilenler kendisine gıbta ederler, imrenirlerdi. Dînin emirlerine son derece bağlı, çok hayır ve hasenat sahibi, sağlam, güvenilir bir zât idi. Çok eser yazmış olup, birkaçının isimleri şöyledir: Mu'cem-üş-şüyûh, Mu'cem-ül-bükâ vel-büldân, Zeyl-i Târih-i Dımeşk.

Bu zâtı, Şâfiye ve Kâfiye kitaplarının sahibi olan İbn-ül-Hâcib Osman bin Ömer ile karıştırmamalıdır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-7, sh. 318

2) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1455

3) El-A'lâm cild-5, sh. 62

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 138

5) Keşf-üz-zünûn sh. 294, 1734

İBN-İ HALÂVÂ (Muhammed bin Meâlî)

Hanbelî fıkıh âlimlerinden. İsmi, Muhammed bin Meâlî bin Ganîme'dir. Künyesi Ebû Bekr olup, Lakabı İmâdüddîn'dir. İbn-i Halâvâ diye bilinir. Doğumunun 530 (m. 1135)'dan sonra olduğu söylenir. 611 (m. 1214) yılının Ramazân-ı şerîf ayının 28. Cum'a gecesi vefât etti. Cum'a namazından önce Bâb-ı Harb kapısı kabristanına defnedildi. Ebû Feth bin Kerûhî, Ebû Fadl bin Nasır, Ebû Bekr bin Zâgûnî, Sa'îd bin Benâ ve başkalarının derslerini dinledi. Ebû Feth bin Münâ'nın yanında âlim oldu. Hanbelî mezhebinde pek yükseldi. Dînin emir ve yasaklarına uymakta pek dikkatli ve titiz olup, zarûret dışında insanlardan uzak kalırdı. Ebû Zekeriyyâ Yahyâ bin Sayrafi ve başkaları ondan ilim almışlar ve hadîs-i şerîf dinlemişlerdir.

İbn-i Kati'î onun hakkında şöyle der: "Muhammed bin Meâlî, sâlih bir zât olup, şüpheli olan şeylerden çok uzak dururdu. Me'mûniyye mescidinde kalır, âhırette kendisine fâide verecek şeylerle meşgûl olurdu."

İbn-i Kâdisî onu pekçok medhetmiş, Hanbelî mezhebinde çok ilim sahibi, fetvâ vermekte mahir olduğunu, umûmiyetle mescidinde bulunan zaviyesinde kaldığını bildirdi. Ayrıca onun için; "Allahü teâlânın emir ve yasaklarına riâyet eder, insanların arasına pek karışmazdı. Dünyâya düşkün olan kimselerin kapısına gitmezdi. Kimseden birşey kabûl etmezdi. Allahü teâlânın velî kullarından birisi idi" demiştir.

Büyük âlim Nâsıh bin Hanbelî ise; "Muhammed bin Meâlî, dünyâya rağbet etmez, ya'nî haramlardan ve haram olması muhtemel olan şeylerden uzak kalır, mübahları bile zarûret miktarı kullanırdı. O, faziletli bir âlim idi. Terzilikle uğraşır, bu arada ilim ile, sırf Allahü teâlânın rızâsı için Kur'ân-ı kerîm okutmakla meşgûl olurdu. Ben de kendisinden Kur'ân-ı kerîmden bir miktar okudum. Bana, kendisinden istifâde etmemi söylerdi. Bana Mukaddimet-ül-hıbrî adlı eserini verir, onu ezberinden okurdu. Temizdi ve temizliğe çok dikkat ederdi. Büyük âlimlerden Zâhir, babası Nasır hayatta olduğu hâlde, Muhammed bin Meâlî'nin yanına çok gider, onunla görüşürdü. Ebû Ferec Cevzî'nin, "Câmi-ül-Mesânîd" adlı eserini, fıkıh mevzûlarına göre yeniden düzenlemiştir. İbn-i Mukbîl'in "Kifâyet-ül-Müftî" isimli eserini, büyük âlim İbn-i Münâ'dan okurdu."

Münzirî ise onun hakkında; "Muhammed bin Meâlî, vera' sahibi, dindar, Hanbelî mezhebini iyi bilirdi. Hadîs-i şerîf rivâyetinde bulundu. Kur'ân-ı kerîm okuttu. Bir müddet imamlık yaptı. Kendisinden icâzet aldım, icâzeti bize Bağdad'dan yazıp gönderdi" demektedir.

Muhammed bin Meâlî'nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği bir hadîs-i şerîf şöyledir: İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh) anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm) bir hasır üzerinde uyumuşlardı. Kalktıklarında mübârek vücûdlarında hasır izi vardı. Yâ

Resûlallah! Bize emretseydiniz de, biz senin için yumuşak bir yatak te'min etseydik, dedim. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) şöyle buyurdu: "Benim dünyâ ile ne işim var. Benim dünyâdaki hâlim, bir ağaç altında gölgelenip, sonra orayı terkedip giden kimseye benzer."

Muhammed bin Meâlî'nin "El-Münîre fî usûl" adlı eseri vardır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tekmiletü li-vefeyât-in-nakile cild-4, sh. 130

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 77

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 48

İBN-İ HALÎL (Yûsuf bin Halîl)

Hadîs, târih ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebü'l-Haccâc olup ismi, Yûsuf bin Halîl bin Karaca bin Abdullah'tır. 555 (m. 1160) yılında Şam'da doğdu. Doğum yerine nisbetle Dımeşkî, yerleştiği yere nisbetle Halebî denildi. Allahü teâlânın dînine hizmetlerinden dolayı Şemseddîn lakabı verildi. İbn-i Halîl diye tanındı. 648 (m. 1250) yılında Haleb'de vefât etti.

Doğumundan otuz yaşına kadar Şam'da kalan Ebü'l-Haccâc İbni Halîl, orada öncelikle fıkıh ilmi tahsil etti. Din bilgilerine yardımcı ilimler olan, Arabî ilimleri öğrendi. Hâfız Abdülganî, Yahyâ Sekafi, İbn-i Sadaka Harrânî, Huşû'î, Cetrevî, Kindî, İbn-i Mevâzînî ve İbn-i Ebî Asrûn gibi âlimlerden ilim tahsil etti. Daha sonra Bağdad, İsfehan, Mısır ve Hicaz taraflarına seyahatlerde bulundu. Gittiği yerlerde; İbn-i Kuleyb, Ebû Mensûr bin Abdüsselâm, İbn-i Hasîn, Mes'ûd Hammâl, Râzânî, Saydalânî, İbn-i Yûnus, Zâkir bin Kâmil, Kirânî, Lebbân, Abdürrahîm Kâgıdî, Ebû Ca'fer Tarsûsî, Ebû Ali İbni Haddâd'ın talebeleri, Ebü'l-Kâsım Bûsîri, İsmâil bin Yâsîn ve daha birçok âlimden (ki, bu âlimlerin sayısı beşyüzü geçmektedir) ilim öğrendi. Çok çalışıp hocalarından duyduklarını yazarak ezberledi. Allahü teâlânın dînine hizmet için gayret etti. Yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleri ile birlikte ezberledi, ilmiyle zamanının âlimlerinin takdîrini kazandı. Âlimler onun güvenilir olduğunda ve ilminin sağlamlığında ittifâk ettiler. Allahü teâlânın kullarına olan merhametinden, onlara dinlerini öğreterek Cehennemden kurtarmak için tâliblerine ilim öğretmeye çok gayret etti. Şam ve İsfehan'da ders verdi. Haleb'e yerleşti. Haleb Câmii'nde ömrünün sonuna kadar ilim öğretti. Hanbelî mezhebine göre fetvâ verirdi. Vakitlerini, Allahü teâlânın dînini öğrenmek ve öğretmek için harcadı. Diğer zamanlarında devamlı ibâdet eder, Allahü teâlânın verdiği ni'metlere şükretmek için, elinden geleni yapmaya çalışırdı. İnsanlara sık sık nasihatlerde bulunur, i'tikâdını, Selef-i sâlihînin bildirdiklerine göre düzelterek, Allahü teâlânın emir ve yasaklarını öğrenip tatbik etmeyenin, Cehennem ateşinden kurtulamayacağını söylerdi. Devamlı ve herkese karşı tatlı dilli, güler yüzlü idi. Onun yüzünü gören, sohbetini dinleyen; "Müslüman böyle olur", "Âlim buna denir" demekten kendisini alamazdı. Onun güzel ahlâkı, insanlara merhameti ve cömertliği, birçok kimsenin tövbe edip sâlih müslüman olmasına vesile oldu. Haram ve şüpheli şeylerden çok sakınır, mübahların birçoğunu terkederdi. Yaptığı her işi Allahü teâlânın rızâsı için yapar, söylediği her sözü O'nun rızâsı için söylerdi.

Allahü teâlânın dînine hizmet etmek ve kullarına faydalı olmak için pekçok talebe yetiştirdi. Bunların arasından pekçoğu, zamanlarının en ileri gelen âlimlerinden oldu. Hâfız Şerâfeddîn Abdülmü'min, Muhammed bin Süleymân Mukrî, Şerâfeddîn Mahmûd Tâzefî, Muhammed bin Ca'fer Mukrî, Ebü'l-Hasen Kurâfi, Nehhâs'ın oğulları Eyyûb, Muhammed ve İshâk, Kâdı Tâceddîn Sâlih Kavsî, Ebû Bekr Deşti, İbn-i Acemî'nin oğulları İsmâil, İbrâhim ve Abdürrahmân Afîfî, Âmidî, Tâhir bin Abdullah bin Acemî, İbn-i Neccâr, İbn-i Nukta, Sarîfînî, Ömer bin Hâcib, İbn-i Emâti, İbn-i Dübeysî ve daha birçok âlim İbn-i Halîl'in talebeleri arasındaydı.

Yetiştirmiş olduğu mümtaz talebeler yanında, kıymetli eserler de yazan Şemseddîn Ebü'l-Haccâc İbni Halîl'in eserlerinden ba'zıları şunlardır: "Mu'cem" (hocalarının hayatları), "Semâniyât", "Avâlî", "El-Fevâid-ül-avâliy-yis-sıhâh" ve "Fevâid".

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1410

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 244

3) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 243

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 297

5) El-A'lâm cild-8, sh. 229

İBN-İ HAMMÛYE

Hadîs âlimi. İsmi. Yûsuf bin Muhammed bin Ömer bin Ali bin Muhammed bin Hammûye el-Cüveynî olup, künyesi Ebü'l-Muzaffer'dir. İbn-i Hammûye diye meşhûr oldu. Lakabı Fahrüddîn'dir. 582 (m. 1186) senesinde Dımeşk'da doğdu. 647 (m. 1250) senesinde şehîd edildi. Cenâzesi Mısır'da Karâfe kabristanına defnedildi.

İbn-i Hammûye'nin ailesi aslen Nişâbûrludur. Altıncı asrın ikinci yarısından sonra Şam'a, oradan Mısır'a geldiler. Ailesi, âlim kimselerdi, İbn-i Hammûye Şam'da doğdu. Orada ilim ve edeb öğrendi. Mensûr bin Ebi'l-Hasen et-Taberî, Muhammed bin Yûsuf el-Gaznevî ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. İlim öğrenmek için Mısır'a gitti.

İbn-i Hammûye Şam'da doğdu. Orada ilim ve edeb öğrendi. Mensûr bin Ebi'l-Hasen et-Taberî, Muhammed bin Yûsuf el-Gaznevî ve birçok âlimden hadîs-i şerîf dinledi. İlim öğrenmek için Mısır'a gitti.

İbn-i Hammûye, akl-ı selîm sahibi olup, görüşü isâbetli, cesur ve çok cömert idi. Sultan Muhammed bin Muhammed ile görüştü. Sultanın yardım istediği konularda ona yardımcı oldu. Sultan Muhammed'in yerine geçen Sultan Necmüddîn, İbn-i Hammûye'ye sıkıntı verdi ve hapsettirdi. Daha sonra onu hapisten çıkarıp özür diledi ve ordunun başına kumandan ta'yin etti. İbn-i Hammûye, aklı ve ileri görüşlülüğü ile mühim tedbirler alıp herşeyi düzene koydu. Herkesin sevgi ve i'tibârını kazandı. Haçlı ordusu Dimyat üzerine yürüyünce, İbn-i Hammûye, kumandası altındaki ordu ile memleketi müdâfaa için tedbirler aldı. İslâm ordusu ile haçlılar arasında şiddetli muharebeler oldu. İbn-i Hammûye, düşman Mensûra şehrine yönelince, seher vakti orduya hücum emri vererek, dîni için, vatanı için kahramanca çarpıştı. Aldığı kılıç yaraları yüzünden şehîd oldu.

Şöyle anlatılır: "İbn-i Hammûye, daha önce Sultan ile Dımeşk'a gelişinde, âlim ve kâmil bir zât olan el-İmâd en-Nühhâs ona; "Ey Fahrüddîn, kaç gün buradasınız?" diye sorunca. O da; "Bugün son gündür" dedi ve; "Ey Emâdüddîn! Allahü teâlânın Cennette bana, senden daha üstün dereceler vereceğini ümîd ediyorum" buyurdu. Allahü teâlâ, onu yalancı çıkarmıyarak, Mensûre'deki harpte düşmanlara karşı dîni ve vatanı için şehîd oldu."

İbn-i Hammûye'nin yazdığı eserlerden ikisi şunlardır: "Takvîm-ün-Nedîm ve Akab-ün-Naîm vel-Mukîm", "Dîvân-ı Şi'r".

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-8, sh. 8

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 238

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 363

4) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 93

5) Zeyl-i Ravdateyn sh. 184

6) Mu'cem-ül-müellifîn cild-13, sh. 331

7) Keşf-üz-zünûn cild-1, sh. 470

8) Brockelman Sup-1, sh. 490

İBN-İ HANBELÎ

Hanbelî fıkıh âlimi. İsmi, Abdürrahmân bin Necm bin Abdülvehhâb bin Abdülvâhid bin Muhammed bin Ali bin Ahmed el-Ensârî, künyesi Ebü'l-Ferec, lakabı Nâsıhüddîn'dir. İbn-i Hanbelî ve İbn-i Nâsıh diye bilinir. 554 (m. 1159) senesinde Dımeşk'da, Şevval ayının onyedisinde Cum'a gecesi doğup, 634 (m. 1236) senesinde yine burada vefât etmiştir. Eshâb-ı Kirâmdan Sa'd bin Ubâde el-Ensârî'nin torunlarındandır. Aslen Şîrâzlıdır. İbn-i Hanbelî iyi bir tarihçi ve vâ'izdir.

İbn-i Hanbelî, Dımeşk'da; babasından, Kâdı Ebü'l-Fadl Muhammed bin Şehrezûrî, Ebü'l-Hasen Ali bin Necâ el-Vâ'iz, Ahmed bin Hüseyn el-Irâkî ve birçok âlimden ders dinledi. Bundan sonra ilim öğrenmek için seyahatler yaptı. Bağdad'da

bir müddet ikâmet etti. Burada; Ebû Şâkir es-Saklâtûnî, Abdülhak Yûsufi, Müslim bin Sabit el-Vekîl, Îsâ es-Sedûşânî, Şühde-i Kâtibe, İbn-i Cevzî, Abdülmugîs el-Harbî ve başka âlimlerin derslerinde bulundu. İsfehan'da; Hâfız Ebû Mûsâ el-Medînî ve Ebû Abbâs et-Türk'den, Hemedan'da; Ebû Muhammed Abdülganî bin Hâfız, Ebû Ali ve başkalarından, Mekke-i mükerremedeki âlimlerden, Musul'da; Şeyh Ebû Ahmed Haddâd ez-Zâhid'den ilim öğrenmiştir.

İbn-i Hanbelî, ilim öğrenmek için çeşitli yerlere yolculuklar yaptı. Buralardaki âlimler, sâlih kişiler, kadılar ve fazilet sahibi şahsiyetlerle görüştü. Onlardan istifâde etti. Mısır'a iki defa gitti. Bağdad'da bir müddet kalıp, Ebü'l-Feth bin Mûsâ'nın yanında ilimle uğraştı. Ebü'l-Bekâ el-Ukberî'nin yanında, Sa'lebî'nin Fasîh adlı eserini, İbn-i Cinnî'nin Tasrif isimli eserinin bir kısmını okudu. Kemâl Sincârî'den, Behçet ed-Darîrî'den ve başka birçok nahiv âliminden istifâde etti. İlk önceleri va'z-u nasihatle meşgûl oldu. Va'zları pek te'sîrli idi. Herkes tarafından sevilir ve hürmet görürdü. Gitmiş olduğu memleketlerde vâ'z-u nasihat yaptı. Mısır, Haleb, Erbil ve Medîne-i münevvere ve Beyt-i Makdis bunlar arasındadır.

İbn-i Hanbelî, halk tarafından çok sevildiği gibi, başta Şam meliklerinden Eyyûboğulları olmak üzere, sultanlar yanında da kıymeti vardı, altıyüzoniki senesinde, hacca giderken Bağdad'a gelmişti. Halîfe Nasır kendisine pekçok ikramlarda bulundu. Orada va'z da yaptığı sanılmaktadır. Kudüs'ün fethinde, Selâhaddîn-i Eyyûbî ile beraber orada idi. Fetihten iki sene sonra, yine Kudüs'de Selâhaddîn-i Eyyûbî ile buluştu. Orada başka âlimler de vardı, İbn-i Hanbelî sorulan muhtelif suâllere cevap verdi. Daha sonra, Selâhaddîn-i Eyyûbî kendisine; "Aynı soydan dört nesl-i Resûlullahı görenler kimlerdir?" diye sordu. O şöyle cevap verdi: "Ebû Bekr-i Sıddîk, babası Ebû Kuhâfe, Abdurrahmân bin Ebû Bekr, Muhammed bin Abdürrahmân bin Ebû Bekr"dir. Bundan sonra Selâhaddîn-i Eyyûbî, yenecek birşey getirilmesini istedi. İstenilen şey geldi. Hep birlikte yediler. Orada bulunanlardan birisi; "İbn-i Hanbelî, bu ikram senin için oldu" dedi.

İbn-i Hanbelî, birkaç medresede ders verdi. Cidde Şeref-ül-İslâm Medresesi, Mismâriyye Medresesi bunlardandır. Burada, Ebü'l-Meâlî Es'ad bin Müncî ile beraber ders veriyordu. Sonra İbn-i Müncî azledildi. O, burada yalnız ders vermeğe başladı. Daha sonra bu medresede ders vermek işini Müncîoğulları ellerine aldılar. Bunun üzerine Râbi'a Hâtun, Cebel denen yerde onun için bir medrese yaptırdı. Medrese, Sâhibiyye Medresesi diye tanındı, İbn-i Hanbelî (radıyallahü anh), 625 senesinde ders vermeye başladı. İlk ders verdiği gün Cum'a idi. Orada Râbi'a Hâtun, hanımlar için ayrılan özel yerde dersi ta'kib etti.

Büyük âlim Muvaffakuddîn'den sonra, Hanbelî mezhebi ilmî reîsliği kendisine geçti. Muvaffakuddîn hayatta iken, onun ile ilmi münâzaralar yapardı. Muvaffakuddîn, onun ilmini takdîr ederdi. İbn-i Hanbelî şöyle anlatır: Muvaffakuddîn'in vefât ettiği sene, Erbil'den yanına gelmiştim. Bana dedi ki: "Senin gelmene sevindim. Çünkü sen burada yok iken vefât etseydim, Hanbelî mezhebinin zayıflaması ve talebeler arasında ihtilâfların meydana geleceğiden endişe ederdim."

Âlimlerin hakkında buyurdukları: Hâfız Zehebî: "İbn-i Nâsıh'ın birçok hutbeleri ve va'zları, "Târîh-ül-Vu'âz" kitabı vardır. Sözü, sohbeti ve konuşması tatlı ve heybetli bir zâttır. Zamanında Dımeşk'da, Hanbelî mezhebi âlimlerinin reîsi idi."

İbn-i Neccâr: "İbn-i Nâsıh, fakîh (fıkıh âlimi), faziletli, güzel ahlâk sahibi, edebî ilimlerde yüksek dereceye ulaşmış bir zâttır."

Ebû Şâme: "O, iyi bir vâ'iz, mütevâzi ve her ilimden haberi olan bir âlimdir. Eser sahibidir. Cebele denilen yerde Sâhibiyye Medresesi onun için yapılmıştır."

Münzirî: "İbn-i Nâsıh, Mısır'a iki defa geldi. Burada va'z-u nasihatlerde bulundu. Herkesten kabûl ve ikram gördü. Dımeşk, Bağdad ve başka yerlerde hadîs dersleri verdi. Va'zlar yaptı ve dersler verdi. Faziletli bir zât idi. Birçok eserleri vardır. Hadîs ve fıkıh âlimleri yetiştirmiş bir ailedendir. Kendisi, babası, dedesi ve daha yukardaki dedeleri hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuşlardır. Ben de kendisiyle Dımeşk'da görüştüm. Ondan hadîs-i şerîf dinledim" dedi.

Tabakât-ı Hanâbile zeylinin müellifi İbn-i Receb de şöyle der. "Hâlid Nablûsî ve Hâfız İbn-i Neccâr ondan hadîs-i şerîf dinlemiştir. Abdüssamed bin Ebî Ceyş, Bağdad'da ondan pekçok şiirler yazmışlardır. Dımeşk'da çok kimse kendisinden hadîs-i şerîf dinlemiştir. Zeki Berzâlî, ondan hadîs-i şerîf dinlemek için bulunduğu yere geldi ve ondan rivâyette bulundu."

İbn-i Nâsıh'ın eserlerinden ba'zıları:

1. Esbâb-ül-hadîs: Birkaç cilddir.

2. El-İstis'âd bimen lekîtü min sâlih-il-ibâdı bil-bilâd: İbn-i Recep (radıyallahü anh) bu kitap hakkında şöyle der: "Kendi hattıyle yazmış olduğu bu kitabı tedkîk ettim. Bu kitaptan çok nakiller yaptım."

3. El-Encâd fil-Cihâd: Bunu Haleb'de yazdı. Bu kitap hakkında kendisi şöyle anlatır: "Bu kitabın yazma işini bitirince, rü'yâmda, kendimi otururken gördüm. Bu sırada Resûlullah (aleyhisselâm) yanıma teşrîf ettiler. Aramızda bir zira (50,4 cm.) mesafe vardı. Bana selâm verdiler. Ben de selâmına cevap verdim. Uyanınca pekçok sevindim. Kendi kendime; Resûlullaha Hücre-i se'âdetlerinde selâm vermeliyim, dedim. O sene bunun için hacca gittim."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 192

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 193

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 146

4) Keşf-üz-zünûn sh. 78

5) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 524, 560

6) El-A'lâm cild-1, sh. 340

7) Zeyl-i Ravdateyn sh. 164

İBN-İ HÂRESTÂNÎ (Abdüssamed bin Muhammed)

Şafiî mezhebi fıkıh âlimlerinden. İsmi, Abdüssamed bin Muhammed bin Ebi'l-Fadl bin Ali bin Abdülvâhid el-Ensârî el-Hazrecî el-Ubâdî es-Sa'dî ed-Dımeşkî'dir. Künyesi Ebü'l-Kâsım olup, "Kâdı Cemâleddîn" lakabı ile tanınırdı. "İbn-i Hârestânî" diye meşhûr oldu. 520 (m. 1126) senesinde Dımeşk'da (Şam'da) doğdu. Babası, aslen Dımeşk'ın yakınında "Hârestâ" adı verilen bir köydendir. O, bu köyden Şam'a gelip, Bâb-ı Tûmâ'daki evine yerleşmiş ve Mescid-i Zeynebî'de imamlık yapmıştı. Ondan sonra oğlu Cemâleddîn de, Cüveyriyye'deki meskenine geçinceye kadar orada imamlık yaptı. Şam'da, Irak'ta, İsfehan'da ve Horasan'da birçok âlimden ilim tahsil edip, onlardan hadîs-i şerîf dinledi. Bu âlimlerden birçoğu kendisine icâzet verdiler. Şam'da Kâdı'l-kudât (Temyiz mahkemesi reîsi) olarak görev yaptı. Vâlilik vazîfesi kendisine verilmek istendi ise de, bunu kabûl etmedi. Yüksek ilim sahibi bir âlim ve adâletten ayrılmayan bir kadı (hâkim) idi. Vefât edinceye kadar, câmide cemâatle namaz kılmayı hiç terk etmedi. Zühd ve vera' sahibi bir zât olup, dünyâ malına hiç kıymet vermez, haramlardan ve şüphelilerden çok sakınır, haramlara düşmemek için mübahların çoğunu terk ederdi. 614 (m. 1217) senesi Zilhicce ayında Şam'da vefât etti. Cebel-i Kâsyûn'a defnedildi. Vefât ettiğinde 95 yaşındaydı.

Şafiî mezhebinde büyük bir fıkıh âlimi olarak yetişen Cemâleddîn ibni Hârestânî, daha beş yaşında iken hadîs-i şerîf dinleyerek ilim tahsil etmeye başladı. 525 (m. 1131) yılında Şam'da Ebû Muhammed Abdülkerîm bin Hamza es-Sülemî'den, Tâhir bin Sehl el-İsferâînî'den, Mâlikî fakîhi olan Ebü'l-Hasen Ali bin Ahmed bin Mensûr'dan ve Şafiî fakîhi olan Cemâl-ül-İslâm Ebü'l-Hasen Ali bin Müslim bin Muhammed'den, Câmi-i Dımeşk'ın İmâmı Ebû Muhammed Hibetullah bin Ahmed bin Abdullah bin Ali bin Tâvus'dan ve daha başka âlimlerden hadîs-i şerîf dinleyip öğrendi. Hâfız Ebü'l-Kâsım Ali bin Hasen'in Şam'da hadîs-i şerîf dinlediği hocalarının çoğundan, o da hadîs-i şerîf dinlemiştir. Başka şehirlerdeki hadîs âlimlerinden de icâzet alarak hadîs-i şerîf öğrendi. Bir müddet Haleb'e gidip, orada Hâfız Beyhekî'nin kitaplarının çoğunu ezberleyen Hâfız Ebü'l-Hasen Ali bin Süleymân el-Murâdî'den ve başkalarından hadîs-i şerîf dinledi. Sonra Şam'a döndü ve oraya yerleşti. Abdülkerîm el-Haddâd'dan ve Cemâl-ül-İslâm'dan dinleyerek hadîs-i şerîf rivâyet eden kimselerin sonuncusu oldu. Nişâbûr âlimlerinden Ebû Abdullah el-Fürâvî, Hibetullah bin Sehl es-Seyyidî, Zâhir bin Tâhir eş-Şehâmî, Ebü'l-Meâlî el-Fârisî, Abdülmün'im bin Ebi'l-Kâsım el-Kuşeyrî, Bağdad âlimlerinden Mâristân kadısı İbn-i Semerkandî el-Enbâtî ona icâzet veren hadîs âlimlerindendir. O, kırk seneye yakın bir zamanda hadîs-i şerîf rivâyet ederek ilim tahsil edip, öğrendiklerini neşretti. Uzun zaman ders okuttu.

Onun ilim meclisleri tam bir sükûnet ve olgunluk içinde geçerdi. Kendisi, heybet ve vekâr sahibiydi. O, beş vakit namazı cemaata devam ederek, dâima câminin kıble tarafında ve ilk safta Hızır aleyhisselâmın gelip namaz kıldığı

Maksurede kılardı. Namazlardan sonra burada toplanan büyük bir cemaata, dinleyip öğrendiği hadîs-i şerîfleri okur, onlara anlatırdı. Ders esnasında kimseden bir ses duyulmaz, rahatsız edici bir gürültü olmazdı. O, Şafiî mezhebinde çok yükselmiş bir fıkıh âlimiydi. Mısır'da yaşayan büyük fıkıh âlimi İzzeddîn Ebû Muhammed İzz bin Abdüsselâm şöyle anlatır: "Hakîkat şudur ki; İbn-i Hârestânî'den daha hüyük bir fakîh görmedim ve ben de ilk defa ilim öğrenmeğe onun yanında başladım. Sonra Fahrüddîn İbni Asâkir'in derslerine devam ettim, İbn-i Asâkir'e, suâl ettiğimde; İbn-i Hârestânî'ye dönmemi, onun derslerine devam etmemi tercih etti ve dedi ki: "O, İmâm-ı Gazâlî'nin "Vesît" adındaki eserini ezberlemiştir." Şerefüddîn bin Ebî Asrûn zamanında, Şam'da kadı yardımcılığına önce İbn-i Hârestânî ta'yin edilmişti. Onun mahkemedeki bütün sicil evrakını o yazardı. Şerefüddîn'in işleri artınca yardımcılık görevine, Şerefüddîn bin Ebî Asrûn'un oğlu Muhyiddîn bin Asrûn ile beraber devam etti. Sonra bu vazîfeden alınıp, yerine Muhyiddîn bin Zekî, tek başına ta'yin edildi. Hâlbuki, Muhyiddîn bin Zekî daha genç olup, hiç yardımcılık hizmetinde bulunmamıştı. İbn-i Hârestânî, evine çekilerek ilim tedrisâtına devam etti. Bir müddet sonra, Râsif'te bulunan Mücâhidiyye Medresesi'ne müderris olarak ta'yin edildi. Orada ilim tedrisâtına devam etti. Sultan Seyfeddîn Ebu Bekr bin Eyyûb, Şam'da bulunan Kâdı'l-kudât Zekîyyüddîn Zâhir bin Muhammed bin Ali el-Kureşî'yi, 612 (m. 1215) senesinin Rebî'ul-evvel ayında Şam kadılığından azledinceye kadar Maksûre-i Hızır'da hadîs-i şerîf okutmaya devam etti. Sultan, Kâdı Zekîyyüddîn'i Azîziyye ve Takviyye medreselerindeki görevlerinden de azl etmişti. Takviyye Medresesi'ne Fahrüddîn İbni Asâkir'i ta'yin etti. Azîziyye Medresesi'ne de Şam kadılığı vazîfesi ile beraber yürütmek üzere, Cemâleddîn İbni Hârestânî'yi ta'yin etti. İbn-i Hârestânî de bu vazîfesini büyük bir i'tinâ ile, adâlet üzere yürütmeye çalıştı. Tam ve mükemmel bir şekilde vazîfesine sarıldı. Sultan kendisine çok hürmet eder, ikramlarda bulunurdu, insanların işlerini görmek ve aralarında hüküm vermek için bulunduğu mecliste, oturması ve yaslanması için ona husûsî minder ve yastık gönderdi. Çok yaşlanmış ve zayıflamış olduğundan, yastığa dayanarak oturması mümkün oluyordu. O, kadılık ve fetvâ işlerini Mücâhidiyye Medresesi'nde yürütürdü. Bu işinde, kendisine İmâmüddîn Abdülkerîm'i yardımcı ta'yin etti. O da, devamlı onun huzûrunda bulunurdu. Daha sonra onun yerine o günkü kadıların büyüklerinden Şemseddîn bin Şîrâzî'yi yardımcı olarak ta'yin etti. O, Mücâhidiyye Medresesi'nin büyük bir salonunda otururdu. Onun için, medresesinin batısında kubbeli bir zaviye yaptırıldı. Hanefî âlimlerinden Şerefüddîn bin el-Mûsulî oradaki mihrâbda oturup ders veriyordu. Cemâleddîn İbni Hârestânî, iki sene yedi aya yakın kadılık vazîfesinde bulundu. Zilhicce ayının dördüncü Cumartesi günü vefât etti. Cenâzesinde büyük bir kalabalık bulundu. Cebel-i Kâsyûn'a defnedildi. Bâb-ül-Ferâdîs kabristanındadır. Vefât ettiği gün 95 yaşındaydı. Bu ihtiyâr yaşında kadılık yapmasına herkes hayret edip, şâirler vefâtından dolayı şiirler söylediler.

Yaşının çok ilerlemesine rağmen, kadılık vazîfesine bıkıp usanmadan devam etti. Kâdılığı müddetince, dirayetli, âdil, dîn-i İslâmın hükümlerinden hiç ayrılmadan hüküm veren, giyinişinde, yeme ve içmesinde, işlerinde, iffet, şeref ve haysiyetini korumada, dînine bağlılıkta, mahkemede hüküm verme esnasında kimsenin şefaatini, aracılığını kabûl etmemek husûsunda, Selef-i sâlihînin yolunda bir hayat sürdü."

Ebû Şâme el-Makdisî anlatır: "Bana şöyle anlatıldı: Bir kadın, Kâdı İbn-i Hârestânî'ye müracaat ederek, beyt-ül-mâl'de bir hakkı bulunduğunu ve bu hakkını da isbât etmiş olduğunu bildirdi. Hakkının, beyt-ül-mâl'den alınıp kendisine teslim edilmesi için, Cemâleddîn-i Mısrî'yi vekîl ta'yin etmişti. Kâdı, vekîl tarafından bu hakkın kadına hemen teslim edilmesini istedi. Vekîl, vaktin darlığı sebebiyle özür beyân ederek; "Güneş batmak üzeredir. Yarın ona teslim ederim" dedi. Kâdı da dedi ki: "Belki bu gece ben ölürüm ve kadının hakkı da böylece zayi olur." Zâten hanım, iddiasında, kendi hakkının daha önceki vekîlleri tarafından el konulup alındığını da ileri sürüyordu. Bu hakkın, kadına âit olduğu mahkeme hükmü ile sabit olmuştu. Kâdı, vekîle; kadının hakkının teslim edilmesini ve ayrıca hakkın zayi olması hâlinde, o kadın hakkında şâhidlik yapmasını vekîle emretti. Vekîl, akşamın girmesi sebebiyle mühlet istedi. Daha onlar medresede iken, kandiller yanmağa başlamıştı. Kâdı dedi ki: "Ey Vekîl!

Belki, ben bu gece ölebilirim. Sen de sağ kalabilirsin. Olabilir ki, sen de o kadının hakkına göz dikerek, hâkimin yanında ondan bir delîl isteyip, malın kendine âit olduğunu ileri sürebilirsin. Hâlbuki bu hakkın delîli, benim yanımda sabit olmuştur." Kadının hakkı alınıp, kendisine teslim edilinceye kadar işin üzerinde durdu. Sanki kendisi, kadının vekîli idi. Bu sırada kadı ayağa kalktı. Seccadesini omuzuna alıp, âdeti

üzere Maksûre-i Hızır'da namazını kılmak için câmiye doğru yürüdü. Onun câmiye gelişi, akşam ezanına denk gelmişti. Kâdı İbn-i Hârestânî namazını cemâatle kılıp evine geldi. Mahkeme zabıtlarında kadının hakkının kaydedildiği defterleri getirtip, baştan sonuna kadar tekrar inceledi. Hakkın sabit olduğunu anladığından bu işi ta'kib ederek, kadının hakkının kendisine teslimini te'min etti."

İbn-i Cevzî'nin torunu Ebü'l-Muzaffer şöyle anlatır: "Kâdı Cemâleddîn İbni Hârestânî, zühd ve iffet sahibi bir zât olup, çok ibâdet ederdi. Vera' ve takvâ ehli idi. Nezîh bir hayat yaşardı. Kimsenin ayıplaması, onu Allah rızâsı için iş yapmaktan alıkoymazdı. Şam halkı, onun Şam Câmii'nde hiç bir vakti kaçırmadan cemâatle namaz kılmayı hiç terk etmediğini ittifâkla bildirdiler. Giyiminde ve her türlü yaşayışında iktisâda çok riâyet ederdi. Herkese karşı çok mütevâzi, alçak gönüllü davranırdı. Mahkemede görevli diğer me'mûrlarla beraber yürürken, hiçbir kimseyi ondan ayırmak mümkün olmazdı. Oğlu bana şöyle anlattı: "Kıvâm'ın oğullarından birisi, Sekere'de Melik-ül-Muazzam Îsâ adına iş ve onun malı ile ticâret yapıyordu. Kıvâm'ın oğlu vefât ettiğinde, Melik-ül-Muazzam'ın dîvânı (Beyt-ül-mâl'ın ilgili dâiresi) kimsesi olmadığı için onun terekesine el koydu, hazînenin ilgili bölümüne irâd (gelir) kaydetti. Melik, kadıya haber göndererek; "Bu ölen kişi, benim malımla adıma ticâret yapıyordu. Terekesi bana âittir. Onların teslimini istiyorum" dedi. Kâdı da, kendisine haber göndererek; "Ben, ölenin terekesinin sahibi olduğuna dâir yemîn etmedikçe, sana onları teslim etmiyorum" diye cevap yazdı. Melik-ül-Muazzam da: "Yemîn olsun ki, benim hakkım olan şeyi onun yanında bırakmam" dedi. Bunun üzerine kadı; "Allaha yemîn ederim ki, ben de, sen yemîn edinceye kadar teslim etmiyorum" dedi. Melik yemîn etmediği için, kadı da ona hiçbir şey vermedi."

Şam'daki âlimlerden bir kısmı şöyle anlatır: "Mısır sultanlarından Melik-ül-Âdil Seyfüddîn, adamlarından birisine bir mektûp vererek, mektûba, mektûp sahibi ile biri arasındaki husûmeti hakkında yardımcı olmasını yazdı, İbn-i Hârestânî'ye gelip mektûbu verdi. O da: "Bu hangi şey hakkındadır?" diye sordu. O ise, "Benim bir işimle ilgilidir" diye cevaplandırdı. Kâdı da: "Hasmını mahkeme de hazır et!" dedi. Mektûp elinde olduğu hâlde, mahkemeye başladı. Fakat mektûbu açmadı. Adam, mektûbu getirene karşı hakkını isbât ettiğinden, onun aleyhinde hüküm verildi. Kâdı, karardan sonra mektûbu açıp okudu ve onu getirene doğru fırlatıp attı ve dedi ki: "Allahın kitabı ile hükmedildi." Adam, Sultan'a gidip huzûrunda ağladı ve ona hâkimin söylediklerini haber verdi. Sultân Âdil de; "Elbette doğru söyledi. Allahın kitabı, benim yazdıklarımdan daha üstündür" dedi. Kâdı, Sultan'a şöyle haber gönderdi: "Ben, ancak kitâb (Kur'ân-ı kerîm) ve sünnet ile hükmederim. Ben, senden kadılık istedim. Dilersen, bu işi benden başkasına gördür." Şems bin Haldûn anlatır: "Birgün İbn-i Hârestânî'nin oğlu Kâdı Alâüddîn, babasının huzûruna gelip, pişirdiği helva sahanını önüne koyarak; "Buyurun efendim, bundan yiyiniz!" dedi. Ona; "Bu neredendir? Benim ateşte yanmamı mı istiyorsun?" deyip yemedi. Çünkü onun, hüküm vereceği şeyin karşılığı olarak verilen bir hediye olduğunu zannetmiştir."

Yine oğlu anlatır: "Birgün babama, Şeref bin Uneyn gelip yanına oturdu ve ona: "Sultan sana, selâm ediyor ve filân kimse hakkında da muhakemede şöyle şöyle davranılmasını tavsiye ediyor" deyince, kadı öfkelenip: "Dînimiz, bu konuda tavsiyeyi kabûl etmez. Sultan ile başkaları arasında fark gözetmez. Hak konusunda, herkese eşit davranmayı emreder" dedi. Sultan, onun bu cevâbı için; "Elbette doğru söyledi" deyip, istediğinden rücû' ettiğini söyledi."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 196

2) Tabakât-üş-Şâfiiyye (Esnevî) cild-1, sh. 445

3) Tekmiletü vefeyât-in-nakile cild-4, sh. 303

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 60

5) Zeyl-i Ravdateyn sh. 106

6) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 170

İBN-İ HILLİGÂN (Ahmed bin Muhammed)

Şafiî mezhebi fıkıh ve târih âlimi. İsmi, Ahmed bin Muhammed bin İbrâhim bin Ebû Bekr bin Hılligân bin Bavel bin Abdullah el-Bermekî el-İrbîlî'dir. Künyesi Ebû Abbâs olup, lakabı Şemsüddîn'dir. İrbîl'de (Dicle nehrinin doğu kıyısında bulunan

Musul'un yakınında) 608 (m. 1211) târihinde doğup, yine burada 681 (m. 1282) senesinde vefât etti.

İrbîl Medresesi'nde babasının yanında okuyup, yüksek ilimleri öğrendi. Burada Ebû Muhammed bin Hibetullah bin Mükrîm Sûfî'den Sahîh-i Buhârî'yi dinledi. Müeyyed Tûsî, Abdülmu'ızz Hirevî ve Zeyneb Şa'riyye kendisine icâzet (diploma) verdi. Gençliğinde Şam'a gitti. Musul'da Kemâlüddîn bin Yûnus'dan, Haleb'de Kâdı Behâüddîn bin Şeddâd ve başkalarından ilim aldı. Mısır'a da giden İbn-i Hılligân, buranın sakinlerinden olarak bir müddet kaldı. Kâdı Bedrüddîn Sincârî'nin yerine kadı olarak geldi. Sonra, 569 (m. 1261) senesinde Zilhicce ayında Şam'a gitti ve kadılık yaptı. 669 (m. 1270) senesinde kadılıktan ayrılıp Mısır'a gitti. Yerine Kâdı İzzeddîn bin Sâib geldi. Daha sonra bu zât görevden alındı. İbn-i Hılligân, yedi sene Mısır'da kaldı, tekrar Şam'a döndü. Bu ikinci gelişinde, Şam'a, benzerine az rastlanan bir merasimle girdi. Hattâ şâirler bile onun için şiirler söylediler. Resîdüddîn Fârûkî, onun hakkında şu ma'nâdaki şiiri söyledi: Sen Şam için, Mısır'ın Yûsuf'u (aleyhisselâm) gibisin. Sa'düddîn Fârûkî onun hakkında; "Yedi sene ayrılışın ile, Şam'a kuraklığı ve kıtlığı tattırdın. Fakat bu gelişin ile bize, ellerinle Nil nehrini getirdin" dedi. İbn-i Câvan da; "Yedi senelik zor ve sıkıntılı günlerden sonra, asâlet sahibi Kâdı'l-kudât (Temyiz reîsi) Ebû Abbâs, Şam'ın kadılığını ele aldığı bu yıl insanlar ni'metlere kavuştu" dedi. Nûreddîn bin Mus'ab da dedi ki: "Bütün Şam halkının senden râzı olduğunu gördüm. Onlar, sıkıntılı günlerden sonra hayır ve iyiliklere kavuştu. Hüzünleri sevinç ve ferahlık ile yer değiştirdi. İnsanlar uzun bir gamdan sonra Kâdı'l-kudât Ebû Abbâs İbni Hılligân'ın tekrar gelip, adâletin yine meydana çıkmasıyla pekçok sevindiler. Herkes bu güzel durumdan dolayı ona teşekkürü borç bildiler."

Daha sonra kadılıktan ayrılan İbn-i Hılligân'ın yerine İbn-i Sâig geldi. O ise, Emîniyye denilen yerde vefât edinceye kadar ders vermekle meşgûl oldu. Kâdılık yaptığı yerden ayrılırken, pekçok insan kendisini uğurladı. Kâdı'l-kudât Şemsüddîn onun bu ayrılışında, "Ey yeryüzünün kaybolan güneşi, geceler senin gibisini pek az getirir" demiştir.

Anlatılır ki; İbn-i Hılligân, Sultan Zâhir için bir târih kitabı hazırladı. Sultan Zâhir bu kitabı çok beğendi. İbn-i Hılligân için;vezîr olmaya lâyıktır, hemen kendisini çağırınız dedi. Bu emir üzerine İbn-i Hılligân çağırıldı. Fakat bu durum, İbn-i Hılligân'ı kıskanan onu hased eden İbn-i Hannâ denilen şahsa ulaşınca, bu işe mâni olmak için olanca gücü ile çalıştı. Nihâyet bunda da muvaffak oldu.

En meşhûr eseri, "Vefeyât-ül-a'yân fî ebnâi ebnâ-iz-zeman" adlı tarih kitabıdır. Bu eserin, Berlin. Gûta ve Biritanya müzesinde nüshaları mevcûttur. Dr. İhsân Abbâs, muhtelif yerlerde bulunan nüshalarından faydalanarak, bu eseri tahkîkli olarak yedi cild hâlinde bastırmıştır. Sekizinci cildi geniş bir fihrist olarak vermiştir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 59

2) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 301

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 33

4) Keşf-üz-zünûn sh. 123, 124

5) Miftâh-üs-se'âde cild-1, sh. 208, 299

6) El-A'lâm cild-1, sh. 220

7) Eshâb-ı Kirâm sh. 352

İBN-İ KAVVÂM

Evliyânın büyüklerinden ve Şafiî mezhebi fıkıh âlimi. İsmi, Ebû Bekr bin Kavvâm bin Ali bin Kavvâm bin Mensûr bin el-Hilâlî el-Bâlisî'dir. 584 (m. 1188) senesinde Meşhed-i Sıffin'da doğdu. Limni şehrine giderek orada ilim öğrendi. İbn-i Kavvâm ismiyle meşhûr oldu. İbn-i Kavvâm, âlim, zâhid, güzel ahlâklı, edebli, vera', takvâ, tevâzu ve haya sahibi bir zât idi. İbn-i Kavvâm, 658 (m. 1260) senesi Receb ayının altısına rastlıyan Pazartesi günü, Haleb'e yakın olan Alem köyünde vefât etti. O köye defn edildi. Vasıyyeti dolayısıyla on iki sene sonra Kaysun dağına nakil edilip oraya defnedildi. Kabri ziyâret mahallidir. Torunu Muhammed bin Ömer, İbn-i Kavvâm'ın kerâmetlerini anlatan bir kitap yazdı.

Kendisi şöyle anlatır: "Edeb ve tasavvuf yolunu öğrenmeye başladığım zaman, beni bir takım hâller kapladı. Bu durumları hocama haber veriyordum. O da bu husûsta beni

konuşmaktan men ediyordu. Yanında bir kamçı vardı. Bana: “Bu mevzûda konuştuğun zaman, seni bu kamçı ile döverim” buyurdu. Hocam bana, devamlı hayırlı amel işlemeyi emrediyor ve diyordu ki “Sâhib olduğun bu hâllerin hiçbirine rağbet etme.” Hocamın yanında bulunduğum müddetçe buyurduğu gibi davrandım. Ba’zı geceler hocamın yanında kalıyordum. Benim a’mâ bir annem vardı. Annemin, benden başka hizmet edecek kimsesi yok idi. Bir akşam hocamdan, annemin yanına gitmek için izin istedim. Bana izin verdi ve buyurdu ki: “Bu gece, sana hayret verici bir iş olarak. Sakın ondan korkma.” Hocamın yanından, anneme gitmek için yola çıktım. Yolda giderken birden semâ tarafından bir ses duydum. Başımı kaldırdım. Birde ne göreyim, zincir şeklinde bir nûr. Bu nûr sırtıma dokundu. Sırtımda soğukluğunu hissettim. Sonra hocamın yanına dönerek, olan biteni ona anlattım. Hocam; “Elhamdülillah” dedi ve beni alnımdan öptü. Sonra; “Yavrum, senin üzerindeki ni’met tamâm oldu. Bu nûr silsilesinin ne olduğunu biliyor musun?” buyurdu. Ben “Hayır” cevâbını verdim. Bunun üzerine; “Bu nûrdan zincir, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetidir” buyurdu. Bu hâdiseden sonra hocam, daha önce bana yasaklamış olduğu hâllerle ilgili husûsta konuşmama izin verdi.”

Yine kendisi anlatır: “Bir gece Hızır aleyhisselâm bana geldi ve; “Kalk yâ Ebâ Bekr!” dedi. Kalkıp onu ta’kib ettim. Hızır aleyhisselâm, beni Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) huzûruna götürdü. Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) huzûrunda; Hazreti Ebû Bekr, Hazreti Ömer, Hazreti Osman ve Hazreti Ali (r.anhüm)’de vardı.

Ben selâm verdim. Onlar selâmıma cevap verdiler. Sonra Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Ey Ebû Bekr bin Kavvâm!” Ben de; “Emret yâ Resûlallah!” dedim. Buyurdu ki: “Allahü teâlâ seni, velî (dost) kullarından eyledi. Kendi nefsin için neyi istiyorsan onu seç.” Allahü teâlâ, o anda beni cevap vermeye muvaffak kıldı ve; “Yâ Resûlallah! Sizin, kendiniz için seçtiğiniz şeyi seçiyorum” dedim. O anda şöyle diyen bir ses işittim: “Öyleyse sana dünyâda yiyeceğin gıdadan âhıretin sahibinin elinden (ya’nî Resûlullahtan) gelenden başka birşey vermeyeceğiz.” Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bana; “Ey Ebû Bekr bin kavvâm! Bize namaz, kıldır” buyurdu. Resûlullahın, Eshâbının ve birçok evliyânın hazır bulunduğu bir mecliste öne geçmeye korktum. Kendi kendime; “İçinde Resûlullahın bulunduğu bir cemâatin önüne nasıl geçerim” diye düşündüm. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Öne geç. Zîrâ senin öne geçmende vilâyet sırrı vardır. Böylece kendisine uyulan bir İmâm olursun.” Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) emri üzerine, öne geçip iki rek’at namaz kıldırdım, ilk rek’atta Fâtiha’dan sonra Kevser sûresini, ikinci rek’atta Fâtiha’dan sonra İhlâs sûresini okudum.”

Bulunduğu beldenin tüccârlarından biri şöyle anlatır: “Bâlis şehrinden Hama şehrine gitmek için yola çıktık. Bize yolun tehlikeli olduğunu söylediler. Bunun üzerine Ebû Bekr bin Kavvâm hazretlerine gittik. Ona; “Efendim, Hama şehrine gideceğiz. Fakat yolun tehlikeli olduğu bize söylendi. Bizi yalnız bırakmayıp, bize duâ etmenizi diliyoruz” deyince, Ebû Bekr bin Kavvâm; “İnşâallah” buyurdu. Biz yola çıktık. Ben hayvan üzerinde idim. Hama şehrine yaklaştığımız sırada beni uyku bastırdı. Tam uyuyacağım sırada yanımdaki zât elini omuzuma koyup; “Biz uyumadık ve sizi koruduk. Şimdi sen de uyuma” buyurdu. Ben gözlerimi açınca, yanımdaki böyle konuşan zâtın Ebû Bekr bin Kavvâm olduğunu gördüm. O bana selâm verdi ve beraber yola devam ettik. Hama’ya girdiğimizde yanımızdan ayrıldı.”

Temmâm bin Ebî Gânim şöyle anlatır: “İlkbahar mevsiminde, Ebû Bekr bin Kavvâm ile şehrin dışında bir yerde oturuyorduk. Etrâfımızda bir grup insan vardı. Ebû Bekr bin Kavvâm buyurdu ki: “Allahü teâlâya yemîn, ederim ki, sizin yüzünüzü gördüğüm gibi, Arş-ı a’lâ’yı görüyorum.”

Hâce Eyyûb Besmankî şöyle anlatır: “Ebû Bekr bin Kavvâm zamanında hacca gitmiş idim. Minâ’da bineğimin üzerinde otururken, Kur’ân-ı kerîmden ba’zı sûreleri okuyordum. Bu sırada birden, yanıbaşımda birisinin durduğunu hissettim. Omuzumdan tutup selâm verdi ve gitti. Bâlis’e geldiğimde, beni karşılamaya çıkanlar bana; “Seni Ebû Bekr bin Kavvâm’dan sorduk. O da; “Şu anda Minâ’da oturuyor ve şu şu sûreleri okuyor. Şu anda elim onun omuzunda idi” dedi” dediler. Ben de; “Evet, aynen buyurduğu gibi idi” dedim.”

Beldenin tüccârlarından biri anlatır: “Amcamla beraber Haleb’e gitmiştik. Daha genç idim. Arkadaşlarımdan biri, beni içki meclisine götürdü. Bana; “İç!” dedi. Ben tam kadehe uzanıp içeceğim zaman, birden karşımda Ebû Bekr bin Kavvâm’ı gördüm. Eliyle göğsüme vurarak! “Kalk ve buradan çık!” dedi. Yüksekçe bir yerde idim. Birden yüzüstü düştüm. Başımdan ve yüzümden kan akmaya başladı. Amcamın yanına döndüm. Bana; “Bunu kim yaptı?” diye sordu. Ben de olanı biteni

anlattım. Amcam dedi ki: “Evliyâsını, sana yardımcı ve seni himâye edici kılan Allahü teâlâya hamd olsun.”

Ebü'l-Mecd bin Ebî Sena şöyle anlatır. “Birgün Ebû Bekr bin Kavvâm'ın yanında idim. O anda Necmüddîn Bâderânî Bağdad'dan gelmişti. Halîfe onu kadılığa ta'yin etmişti. Ebû Bekr bin Kavvâm'ın yanına geldi ve ona; “Halîfe beni Bağdad kadılığına ta'yin etti. Ben ise kadılığı istemiyorum” dedi. Ebû Bekr bin Kavvâm, Necmüddîn Bâderânî'ye; “Kalbini ferah tut. Sen orada hüküm vermiyeceksin” buyurdu. Aynen Ebû Bekr bin Kavvâm'ın dediği gibi oldu.”

Torunu şöyle anlatır: “Birgün dedem İbn-i Kavvâm hanımına; “Senin oğlun falan yere gitmiş. Fakat eşkiyalar onu ve arkadaşlarını yakalamışlar” dedi. Bunun üzerine hanımı ağlamaya başladı ve; “Eşkiyalar benim oğlumu ve arkadaşlarını öldürürler” dedi. İbn-i Kavvâm ona; “Hayır, o eşkiyalar onların canlarına zarar veremiyecekler. Ancak mallarını ellerinden alacaklar ve Allahü teâlânın izni ile yarın falan saatte buraya geleceklerdir” dedi. Sabah olunca İbn-i Kavvâm'ın dediği saatte, oğlu ve arkadaşları köye geldiler. Onlara, yolda eşkiyaların ne yaptığını sordular. Onlar da, İbn-i Kavvâm'ın dediğinin aynısını anlattılar. Ben o sırada altı yaşında idim ve 656 (m. 1258) senesi idi.”

Şemseddîn Hâbûrî şöyle anlatır: “Birgün İbn-i Kavvâm'ın ziyâretine gitmek için yola çıktım. Yolda kendi kendime; “Ebû Bekr bin Kavvâm'ın yanına vardığım zaman, ona rûhun ne olduğunu sorayım” diye düşündüm. Yanına girdiğim zaman, Ebû Bekr bin Kavvâm sohbet etmeye başladı. Çok heybetli olduğu için, heybetinden ona ne suâl soracağımı unuttum. Daha sonra İbn-i Kavvâm'ın yanından ayrıldım ve tam sefere çıkacağım zaman, Ebû Bekr bin Kavvâm'ın bir talebesi benim yanıma gelerek; “Hocamız seninle konuşmak ister” dedi. Ben de onun yanına varınca bana; “Yâ Ahmed sen Kur'ân-ı kerîmi okudun mu? diye sorunca, ben de; “Evet efendim, okudum” dedim. Bunun üzerine bana; “Ey evlâdım! İsrâ sûresi seksenbeşinci âyet-i kerîmesini oku” dedi ve âyet-i kerîmeyi okudum. Âyet-i kerîmede, Allahü teâlâ meâlen; “(Ey Resûlüm bir de sana rûhdan (ruhun hakîkatından) soruyorlar. De ki: Rûh, Rabbimin bildiği bir iştir ve size ilimden ancak az birşey verilmiştir” buyuruyor. Sonra bana dönerek; “Ey evlâdım! Bak, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) hakkında konuşmadığı rûh hakkında ben nasıl konuşurum” buyurdu.

İbrâhim bin Ebû Tâlib Betâihî şöyle anlatır: “Birgün Ebû Bekr bin Kavvâm Haleb'e gitti. Ben de yanında idim. Oradakilere dönerek; “Vallahi ben, Yemen'in halkının ahvâlini, şark halkının ahvâlinden daha iyi tanırım. Eğer isterseniz hepsini size söyleyeyim. Fakat, biz bununla emr olunmadık. Zâten Hakkın sırrı halka açıklanmaz” buyurdu.

Mikdâd bin Hâmid bin Havle şöyle anlatır: “Bâlis beldesinde Zübeyde kanalı denilen bir kanal vardı. O kanal, Fırat nehrinden Bâlis beldesine kadar suyun gelmesini sağlardı. O beldenin halkı bu kanalın suyundan çok faydalanırdı. Bir süre sonra bu kanal tıkandı, senelerce tıkalı kaldı. Bâlis beldesinin halkı çok susuzluk çekti. Sonunda kanalın açılması için Sultan Melik Nâsır'a müracaat ettiler. Sultan Melik, kanalın açılması ve temizlenmesi için emir verdi. Fakat yarısına gelmeden çok masraflı olduğu için, Sultan Melik, kanalın temizlenme işini bıraktırdı. Bir süre sonra İbn-i Kavvâm. bu kanalın açılmasının lâzım olduğunu görerek, talebeleriyle birlikte Fırat nehrinin kenarına gitti. Bir yer göstererek: “İşte kanalın başı burasıdır” dedi ve kendisi de kanal açma işinde çalışmaya başladı. Bu durumdan haberdâr olan halk, Allah rızâsı için çalışmak üzere oraya geldiler. Birgün kanal açma çalışmalarını sürdürürken, şimşek çakıp gök gürledi. Arkasından iri taneli dolu yağmaya başladı. Bunun üzerine talebelerinden biri, “Ey efendim! Bu havada çalışılmaz” dedi. İbn-i Kavvâm talebesine: “Çalışınız ve kalbinizi ferah tutunuz” dedi. Sonra buluta işâret etti ve “Allahü teâlânın izni ile sağa sola dağıl! Allahü teâlânın bereketi sende olsun” dedi. Bulut sağa sola dağılıp güneş açtı. Oradakiler çalışmalarına devam ettiler. Beldeye su gelinceye kadar, böyle soğuk hava bir daha olmadı. Kanal temizleme çalışmaları İbn-i Kavvâm'ın bereketiyle kısa sürede tamamlandı. Şimdi o kanala, “Şeyh Ebû Bekr” kanalı denilmektedir.”

Yine İbrâhim bin Ebû Talih Betâihî şöyle anlatır: “Birgün Ebû Bekr Kavvâm hazretlerinin yanında idim. Ona, o anda bir hâl oldu. Bana dönerek; “Yâ İbrâhim! Merrâkûş şehri nerededir?” diye sordu. Ben de; “Merrâkûş batıdadır” dedim. Sonra yine “Bağdad nerededir?” diye sorunca, ben; “Bağdad doğudadır” dedim. Bunun üzerine: “Allahü teâlâ, bana şu anda öyle bir hâl verdi ki, eğer ben istesem, şu anda Bağdad'a, Merrâkûş'un yerine git ve Merrâkûş'a da Bağdad'ın yerine git desem, ikisi de birbirlerinin yerine giderlerdi” buyurdu.

Yine birgün Ebû Bekr bin Kavvâm'ın yanında idim. Orada bulunanlardan birisi; "Mütemekkin (şânı şerefi yüksek) insanın alâmeti nedir?" diye sordu, İbn-i Kavvâm'ın yanında çeşit çeşit meyvaların bulunduğu bir tabak vardı. O suâli sorana dönerek; "Mütemekkin o kimsedir ki, şu tabağa işâret ettiği an. İçinde ne varsa harekete başlar" buyurdu. Bizler tabağın içindeki meyvaların İbn-i Kavvâm'ın işâreti ile hareket etmeye başladığını gördük."

İsmâil bin Ebû Hasen şöyle anlatır: "Bir sene, annem ve babamla hacca gitmek için yola çıktık. Hicaz topraklarına girdiğimiz zaman, daha önce Mekke'ye ulaşalım diye gece de yol alıyorduk. Annem ve babam hayvan üstünde idi. Ben ise onların arkasında yaya olarak yürüyordum. Bir ara, kulunç hastalığım olduğu için şiddetli bir sancı tuttu. "Bir kenara çekilip biraz istirahat edeyim sonra anne ve babama yetişirim" dedim. Sonra uzanıp yattım. Uyandığımda bir de ne göreyim, güneş doğmuş. Onların ne tarafa gittiklerini anlıyamadım. Onların benden başka hizmetini görecek kimse yoktu. Üzüntümden ağlamaya başladım. Bu sırada: "Sen Ebû Bekr bin Kavvâm'ın talebelerinden değil misin?" diye bir ses duydum. Ben de: "Evet, onun talebelerindenim" dedim. Bunun üzerine o ses; "Onu vesile ederek Allahü teâlâdan yardım iste" dedi. Ben de hocamı vesile ederek Hak teâlâya yalvarmaya başladım. Vallahi daha duâmı bitirmemiştim. İbn-i Kavvâm hazretlerinin yanıbaşımda olduğunu gördüm. Bana; "Niçin ağlıyorsun? Ağlanacak ne var ki" deyip, elimden tutarak hızlı bir şekilde beni anne ve babamın yanına ulaştırdı. Onların yanına vardığımda, onların da benim için ağladıklarını gördüm. Onlara başımdan geçenleri bir bir anlattım."

Ebû Abdullah şöyle anlatır: "Emîr Ehderî birgün babama şöyle anlatıyordu: Şarka giderken. Melik Kâmil ile berâberdim. Bâlis şehrine gelince. Fahrüddîn Osman ile beraber İbn-i Kavvâm'ı ziyârete gittik. İbn-i Kavvâm, talebeleriyle oturmuş sohbet ediyordu. Biraz sonra bir asker gelip: "Efendim! Bizim bir katırımız vardı, üzerinde beşbin dirhem para vardı. O katır kayboldu. Ne kadar aradık ise bulamadık. Sizden yardım istemeye geldik" dedi. Ebû Bekr bin Kavvâm o askere; "Otur!" buyurdu ve "Allahü teâlânın izni ile inşaallah katırın kapımızın önüne gelecektir ve sen de hayvanını alır gidersin" dedi. Bir süre sonra İbn-i Kavvâm kalktı ve kapıya doğru gitti. Dışarıda bir katırın durduğunu gördük. Sahibi katırı alıp gitti. Biz de sultânın yanına geri döndük. Gördüklerimizin hepsini sultâna anlattık. Sultan onunla görüşmek istedi. Fakat İbn-i Kavvâm'ın bulunduğu beldeye giremiyordu. Onu kendi tarafına çağırmak için Fahrüddîn Osman'ı gönderdi. Fahrüddîn Osman da, İbn-i Kavvâm'a; "Efendim! Sultan sizinle görüşmek istiyor. Fakat bu beldeye girmesine müsâade edilmiyor. Sultan, "Acaba Şeyh hazretleri bize gelebilir mi? diye soruyor" dedi. Bunun üzerine İbn-i Kavvâm; "Senin, melikinin yanından ayrılıp, Rum melikinin yanına gitmen olur mu?" diye sorunca, Fahrüddîn Osman, "Hayır" cevâbını verdi. O da; "Aynen, bizim de dostlarımızı bırakıp onun yanına gitmemiz uygun değildir" buyurdu ve da'veti kabûl etmedi."

Şemseddîn Hâbûrî şöyle anlatır: "Haleb'deki Nizâmiyye Medresesi'nde ilim tahsil ederken, orada bulunanlara Ebû Bekr bin Kavvâm'ı çok medh ederdim. Ba'zı fıkıh âlimleri; "O mübârek zâtı gidip görelim. Fıkıh, hadîs ve tefsîr ilminden ba'zı şeyler suâl edip, ondan istifâde edelim" dediler. Bunun üzerine ben, onlarla birlikte tam Bâlis'e gitmek için yola çıkacağım sırada, bir talebe geldi ve bana; "Ebû Bekr bin Kavvâm sizi çağırıyor" dedi. Ben ona, İbn-i Kavvâm'ın nerede olduğunu sordum. O da; "Ebû Feth'in dergâhındadır dedi. Ben, onu görmek isteyenleri de yanıma alarak, Ebû Feth'in dergâhına onunla görüşmeye gittim. İbn-i Kavvâm'ın huzûruna girince, fıkıh âlimlerini göstererek; "Bunların burada ne işi var?" dedi. Ben de; "Sizi ziyâret etmek ve ba'zı suâller sormak için geldiler" dedim. Bunun üzerine İbn-i Kavvâm onların hepsine birer birer baktı. Onlara çok heybetli gözüktüğünden, hiçbirinin konuşmaya cesâreti kalmadı. İbn-i Kavvâm her birinin yüzüne bakarak; "Niçin konuşmuyorsunuz? Niçin suâl sormuyorsunuz?" diye sordu. Bu soruyu birkaç kere tekrarladığı hâlde, hiç biri suâl sormaya cesâret edemedi. Bunun üzerine İbn-i Kavvâm, sırayla herbirine;

"Senin suâlin şu idi, cevâbı da şudur" diyerek, hepsinin suâllerini cevaplandırdı. Bunu gören fıkıh âlimlerinin hepsi tövbe ve istiğfar ettiler.

Yine Şemseddîn Hâbûrî anlatır: "Birgün İbn-i Kavvâm ile bir yere gittik. Hocamın yüzü bir ara acâib bir şekil aldı. Yüzü tekrar eski durumuna gelince, niye böyle olduğunu sordum. O da; "Buraya girdiğimiz zaman, köyün mevtalarının rûhları beni karşılamaya geldiler. Aralarında yüzü çok güzel olan bir genç vardı. Bana; "Ben zulmen öldürüldüm. Köyün ahâlisinden iki kardeş vardı. Ben onların çobanlığını yapıyordum. Onlardan biri, kızının yüzünden Melik Azîz zamanında beni öldürdü. Bana iftira etti. Fakat ben o iftiradan beriyim" dedi" diye

sebebini anlattı. Köyde bu durumu sorunca, aynı hocamın anlattığı gibi anlattılar."

İbrâhim bin Ebû Tâhir Betâihî anlatır: "Babam Şam'da vefât ettiği zaman, talebeleri bana; "Sen, Seyyid Ahmed hazretlerinden icâzet (diploma) getirmeden babanın yerine geçemezsin" dediler. Bunun üzerine, Seyyid Ahmed'den icâzet almak için Betâih'e gitmek üzere yola çıktım. Bâlis, yolumun üzerinde idi. Bâlis'e geldiğim zaman, Ebû Bekr bin Kavvâm'ı ziyâret ettim. Bana izzet ve ikramda bulundu ve nereden geldiğimi ve Betâih'e niçin gideceğimi söyledi. Sonra; "Oradaki Seyyid Ahmed'den icâzeti kolayca alırsın" dedi. Ben tekrar yola koyuldum. Betâih'e vardığım zaman, Seyyid Ahmed'in huzûruna çıktım. Durumu anlattım. Bana zorluk çıkarmadan, icâzetname ve birde seccade verdi. Şam'a geri dönerken, yolda kalbim İbn-i Kavvâm'ın sevgisi ile doldu. Kendi kendime; "Gidip Ebû Bekr bin Kavvâm'a talebe olayım" diye düşünerek, icâzetnamemi nehire attım ve doğruca onun dergâhına çıktım. Bir süre dersini dinledim. Bir ara bana dönerek; "Yâ İbrâhim, sen benim talebemsin" buyurdu. Orada bulunanlar sebebini sordular. O da; "Yüzüne bakın" deyince, hepsi benim yüzüme baktılar. "Ne görüyorsunuz?" diye sorunca; "İki gözünün arasında hilâlden bir nûr görüyoruz" dediler. Bunun üzerine o; "O nûr, benim talebelerimin işâretidir" buyurdu. Bundan sonra ona bağlı bir talebe oldum ve ondan ders aldım. Bir zaman sonra Irak taraflarına gitmek için İbn-i Kavvâm'dan izin istedim. Bana gitmem için izin verdiler ve üzerime bir hil'at giydirerek; "Bununla oturduğun zaman, sana gelen kimse bunun sebebi ile sana bağlanır ve sana hizmet eder" dedi. Hocamın söylediği gibi oldu. Kiminle karşılaştı isem, bana hizmette bulundu. Birgün Bağdad'a gittim. Orada ba'zı yerlere uğradım. Orada bulunan herkes, bana hizmet etmek için yarıştılar. Birgün beni bir yere da'vet ettiler. Orada bir Türk ayağa kalkarak; "Arkadaşlar, ben bu zâtın üzerindeki gibi hil'at görmedim" dedi. Ben de; "O, hocamın hediyesidir" deyince, oradakiler; "Allahü teâlânın ve onun gibilerin bereketi, bizlerin üzerine olsun" dediler."

İsmâil bin Sâlim şöyle anlatır: "Bizim bir miktar koyunlarımız vardı. Koyunlarımızı, bir çoban her sabah otlatmaya götürür, akşamları geri getirirdi. Birgün yine koyunlarımızı otlatmak için götürdü. Fakat akşam olunca koyunlarımızı getirmedi. Biz merak içinde kaldık. Doğruca İbn-i Kavvâm'a gittim. Beni görünce, daha birşey demeden; "Koyunların mı kayboldu?" diye sordu. Ben de; "Evet" dedim. Bunun üzerine; "Senin koyunlarını oniki kişi aldı. Sizin çobanı falan yerde bağladılar. Şimdi onlar falan yerde uyuyorlar. Çünkü, Allahü teâlâya onlara derin bir uyku vermesi için duâ ettim. Sizin koyunlarınızdan biri de yavruladı, şu anda yavrusunu emziriyor" dedi. Biz hemen İbn-i Kavvâm'ın dediği yere gittik. Herşeyin, onun anlattığı gibi olduğunu gördük."

Feleküddîn bin Huzeyme şöyle anlatır: "Bağdad'ın düşman eline geçtiği sene, ben Şam'da idim. Ailem ise Bağdad'da kalmıştı. Onların durumlarını ve hâllerini çok merak ettiğim için, Bağdad'a gitmek üzere yola çıktım. Bâlis'den geçerken. İbn-i Kavvâm hazretlerini ziyâret ettim ve durumu ona anlattım. O da bana; "Senin hanımın ve çocuklarının hepsi sağdır. Fakat kardeşin öldürülmüştür. Senin hanımına bir kimse hizmet ediyor. Onun eşkali şöyle şöyledir. Hanımın falan sokak üzerinde, bahçesinde ağaçlar olan bir evdedir" dedi. Ben bunları işitince, rahatladım ve yola çıktım. Bağdad'a girince, hiç kimseye sormadan doğruca İbn-i Kavvâm'ın ta'rîf ettiği yere gittim. Gerçekten söylediği gibi, hanımının bulunduğu evin bahçesinde çeşitli ağaçlar vardı."

İbrâhim bin Ebî Tâlib Betâihî anlatır: "Birgün Ebû Bekr bin Kavvâm'ın yanında otururken, bir kişi gelip; "Ey Efendim! Benim, üzerinde kıymetli eşyalar bulunan bir devem kayboldu. Nerede bulabileceğimi söyler misiniz?" diye sorunca, Ebû Bekr bin Kavvâm sükût edip birşey söylemediler. O kişi, üzgün bir hâlde oradan ayrıldı. Ben; "Efendim! O kişiye niçin cevap vermediniz?" diye sordum. O da; "O kişi bana devesini söylediği an, ben devenin yularının onun elinde olduğunu gördüm. Fakat birisi gelip devenin yularını elinden kesti. Anladım ki, bu kişinin bu deveden nasîbi kesilmiştir. Fakat, ona bu cevâbı vermeye haya ettim" dedi."

Şöyle anlatılır: "Birgün Ebû Bekr bin Kavvâm'ın bulunduğu yerde bir kişi vefât etti. Cenâze namazında, o beldenin ileri gelenleri de bulundu. Cenâze defnedilirken; vâli, kadı ve İmâm bir tarafa oturdular. Ebû Bekr bin Kavvâm ve talebeleri bir tarafa oturdular. Vâli ve kadı, evliyânın kerâmetleri hakkında konuştular. Evliyânın kerâmetleri için, hakîkat olmadığını söylediler. İmâm ise, sâlih bir kimse olduğu için, o konuda hiçbir şey söylemedi. Defin işi bittikten sonra, orada bulunanlar Ebû Bekr bin Kavvâm'ın yanına gelip selâm verdiler. O da, İmâma dönüp; "Yâ İmâm! Senin selâmına cevap vermem" dedi. O da sebebini sorunca; "Çünkü sen, evliyâ hakkında gıybeti reddetmedin ve onlara mâni olmadın"

buyurdu. Sonra kadı ve vâlinin bulunduğu yere gitti ve onlara; "Siz evliyânın kerâmetlerini mi inkâr edersiniz? Sizin ayaklarınızın altında ne olduğunu biliyor musunuz?" dedi. Onlar, ne olduğunu sordular. Ebû Bekr bin Kavvâm da; "Sizin ayaklarınızın altında bir mağara var. İçinde bir kimse ile hanımı medfûndur. Onlar şimdi kalkacak ve benimle konuşacaktır. Bu kişi, bundan bin sene evvel bu beldelerin meliki idi. Kendisi, hanımıyla birlikte bir sedirin üzerinde oturmaktadır" dedi. Sonra kimsenin gitmesine izin vermedi ve orayı kazmalarını emretti. Orayı kazdıklarında, herşeyin İbn-i Kavvâm'ın söylediği gibi olduğunu gördüler. Bu olaydan sonra, vâli ve kadı, evliyânın kerâmetlerini inkâr etmedi."

İmâm Muhyiddîn bin Nehhâs anlatır. "Bir zamanlar, Ebû Bekr bin Kavvâm, Türeyden köyüne gider gelirdi. Köyde küçük bir mescid vardı. O mescidde okunan ezanı ve ikâmeti kimse işitmezdi. Ben, evde kendi kendime; "Köyün güneyine bir câmi yaptırayım" diye düşündüm. Mescide gidince, İbn-i Kavvâm'ın yanına oturdum. Birden İbn-i Kavvâm bana dönerek; "Yâ Muhyiddîn! Sen neden büyük bir câmi yapmıyorsun?" diye sordu. Ben de; "Efendim! Ben böyle birşey yapmayı düşünüyorum" dedim. O da bana; "Câmiyi bina etmek istediğin yeri bana göstermeden câmiyi yapma" dedi. Birlikte câmi yaptırmak istediğim yere gittik. Orada biraz durduktan sonra bana dönerek; "Burada bir ev varmış, o ev yıkılmış ve içindekiler toprağa gark olmuştur" dedi. Bunun üzerine, oraya câmi yapmaktan vaz geçtim. Bir süre sonra, başka bir iş için orayı eştim. Gerçekten bir ev enkazı çıktı. İçinde, toplu hâlde ölüler vardı." Ali bin Sa'îd Zûreyzir şöyle anlatır: "Ben, Ebû Bekr bin Kavvâm'dan ilim öğrenmeye başladığım zaman daha çok genç idim. Birgün Kudüs'e gitmek istedim. Hocam Ebû Bekr'den izin istedim. O izin vermedi. Ve; "Ey evlâdım! Çok gençsin, başına birşey gelebilir" dediyse de, ben çok ısrar edince, izin verdiler. Giderken de bana; "Benim himmetim senin üzerinedir. Seni demir kafes gibi muhafaza ederim. Şam'ın Kureyş köyüne vardığında, orada bulunan Ali bin Cemel ismindeki zâtı ziyâret et. Çünkü o, Allahü teâlânın evliyâsındandır" dedi. Ben de "Başüstüne" deyip yola koyuldum. Kureyş köyüne vardığım zaman, o zâtın evini sordum. Oradakiler o zâtın evini gösterdiler. ben de doğruca onun evine gittim. Kapıyı bir çocuğu açtı ve; "Yâ Ali! içeri gir. Babam bize, bugün Ali isminde, Ebû Bekr bin Kavvâm'ın bir talebesi gelecek diye haber verdi" dedi. Ben evde yokken gelirse, onu içeri alın, beni beklesin" dedi. Ben de, misâfir odasında Ali bin Cemel'i beklemeye başladım. Ali bin Cemel gelince benimle müsâfeha etti ve; "Biraz önce hocan geldi ve seni bize tavsiye etti.

Himmetinin senin üzerinde olduğunu söyledi" dedi. Geceyi orada geçirdim. Ertesi gün tekrar yola çıktım. Kudüs'e yaklaştığım sırada, bir gölgeliğin altında oturan bir kişi gördüm. Ona selâm verdim. O da selâmımı aldı ve bana; "Ey Genç! Benim yanıma gel, sabahtan beri seni bekliyorum" dedi. Ben, onun kötü niyetli bir kişi olacağını düşünerek yanına gitmekten çekindim. Bunu fark edince; "Yâ Ali! Hocan Ebû Bekr bin Kavvâm yanıma gelerek, seni bana tavsiye etti" dedi. Bunun üzerine onunla beraber evine gittik. Birlikte yemek yedik. Namaz vakti gelince; "Gel, Harem'de namaz kılalım dedi. Mescid-i Harem'de vakit namazlarını kılıp eve geri döndük. O zât sabaha kadar namaz kıldı. Ertesi gün ben, İbrâhim aleyhisselâmın kabrini ziyâret için onun yanından ayrıldım, İbrâhim aleyhisselâmın kabri şerîflerine yaklaşırken, karşıma dört tane soyguncu çıktı. Ben onlardan korktum. O anda yanımda beyaz elbiseli bir kişi peydah oldu ve; "Sen yoluna devam et!" dedi. Onların arasından geçerek yoluma devam ettim. Onlar bana hiçbir şey yapamadılar, İbrâhim aleyhisselâmın kabrini ziyâret ettim ve orada çok duâda bulundum. Sonra hocamın yanına döndüm. Denildi ki: "Evliyâ, seni huzûruna getiren, ondan ayrı olduğun zaman koruyan, ahlâkı ile senin ahlâkını, edebi ile senin edebini güzelleştirendir." Dönüşümde hocamın huzûruna girince, bana seferim esnasında olanların hepsini anlattı ve; "O beyaz elbiseli zât olmasa idi, soyguncular senin elbiselerini dahî alacaklardı" dedi. Ben o beyaz elbiseli zâtın hocam olduğunu anladım."

Zekîyyüddîn Ebû Bekr bin Eyyûb şöyle anlatır: "Moğollar Bağdad'ı istilâ ettikleri zaman, amcam ile Haleb'de idik. Amcam, Ebû Bekr bin Kavvâm'ın talebelerinden idi. Amcam beni Bâlis'e, İbn-i Kavvâm'ın yanına gönderdi ve; "Sen Ebû Bekr bin Kavvâm'ı hiç görmedin, hem onu ziyâret et, hem de Bağdad'daki akrabalarımız ve mallarımız ne hâldedir? Oğlum Hüseyn ne hâldedir? diye sor" dedi. Ben Bâlis'e varıp onun huzûruna girince, bana; "Sen, Ebû Bekr bin Eyyûb müsün?" dedi. Ben de, "Evet" deyince; "Seni amcan gönderdi.

Bağdad'daki akrabalarının, oğlu Hüseyn'in ve mallarının durumunun ne olduğunu soruyor değil mi?" dedi. Ben, "Evet" dedim. Bunun üzerine; "Akrabalarından ba'zıları esîr düştü.

Ba'zıları sağ sâlim evlerinde. Bütün malları kapının altındaki kuyuya gömüldüğü için, Moğollar mallarını gasb edememişler. Oğlu Hüseyn ise onların elinde esîrdir" dedi. Bağdad'a gidip gitmeme hakkında hiçbir şey söylemedi. Sonra bana; "Sen Şatîbeyt sarayını tanır mısın?" diye sorunca, ben; "Evet tanırım. Fakat hiç içine girmedim" dedim. Bunun üzerine; "Şu anda Moğollar o sarayın mallarını talan ediyorlar" dedi. Ben hemen târihi, saati ve günü bir yere not ettim. Benim, Haleb'de sevdiğim genç ve güzel bir kadın vardı. Birgün onunla tenhâ yerde buluştuk. Beni kendi nefsi için istedi. Fakat ben onu reddettim. Bunun üzerine bana bir yüzük verdi. Ben de o yüzüğü parmağıma taktım. Bu durumu Allahü teâlâdan başka kimse bilmiyordu. Ebû, Bekr bin Kavvâm'ın yanından vedâlaşıp ayrılırken, elimi tuttu. Sonra; "Bu yüzük kimindir?" diye suâl etti. Ben utancımdan cevap veremedim. Bana; "Tövbe et oğlum, tövbe et!" buyurdu. Ben de tövbe edip Haleb'e varınca, o kadınla bir daha görüşmedim. Bir süre sonra Bağdad'a gittim. Akrabalarımızın durumunun Ebû Bekr hazretlerinin söylediği gibi olduğunu gördüm. Amcamın oğlu Moğolların elinde esîr idi. Orada birisine, sarayın Moğollar tarafından yağma edildiği günü ve saati sordum. O da; "Şu gün, şu saatte sarayı yağmaladılar" dedi. Ben de not ettiğim gün ve saatlere baktım. Ebû Bekr bin Kavvâm'ın söylediği saat ve gün olduğunu gördüm."

İbrâhim bin Ebû Tâlib Betâihî anlatır: "Birgün Ebû Bekr bin Kavvâm'ı ziyâret etmek için yola çıktım. Yolda bir kervana rastladım ve onlarla arkadaş oldum. Onlar yol boyunca, içkiden ve içki meclislerinden bahsettiler. Bâlis'e varıp Ebû Bekr bin Kavvâm'ın huzûruna girdim. Beni görünce; "Hayırdır yâ İbrâhim bu hâlin nedir?" dedi. Ben de; "Benim hâlim nasıldır efendim?" dedim. O zaman; "Elinde içki ve âletleri var" deyince, ben de; "Yolda gelirken bir kervandakilerle yol arkadaşlığı yaptım. Onlar devamlı içkiden bahsetmişlerdi. Demekki onların bu konuşmaları bana da te'sîr etmiş" dedim. Bunun üzerine Ebû Bekr bin Kavvâm; "Evlâdım, iyi kimselerle bulun. Kötü kimselerden elinden geldiği kadar uzak dur. Çünkü onlarla sohbet, dünyâ ve âhırette yüz karasıdır" buyurdu.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) El-A'lâm cild-2, sh. 68

2) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 295

3) Fevât-ül-vefeyât cild-1, sh. 224

4) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-8, sh. 401

5) Câmiu kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 132

6) Tabakât-ül-evliyâ sh. 486

İBN-İ KUDÂME (Abdürrahmân bin Muhammed)

Hanbelî mezhebi fıkıh, usûl ve hadîs âlimlerinden. Ebû Muhammed, Ebü'l-Ferec, İbn-i Şeyh Ebû Ömer künyeleri vardır. Lakabı Şemsüddîn'dir. 597 (m. 1200) senesi Muharrem ayında, Dımeşk'da Kâsiyûn eteklerinde doğup, Rebî'ul-âhır ayının sonunda yine Dımeşk'da 682 (m. 1283)'de vefât etti. Kâsiyûn eteklerinde bir yere defnedildi.

İbn-i Kudâme (radıyallahü anh), babasından ve amcası büyük âlim Muvaffaküddîn'den ilim öğrendi. Amcası Şeyh-ül-İslâm Muvaffaküddîn'in yanında âlim oldu. Amcasının yazdığı Muknî' adlı esere şerh yazdı. Bunu amcasına arz etti. Bunun üzerine amcası Muknî' kitabını okutması, düzeltilmesi gereken yerleri düzeltmesi için kendisine izin verdi. İbn-i Kudâme bundan sonra onu on cild hâlinde şerh etti (açıkladı).

İbn-i Kudâme, daha başka birçok âlimden ilim öğrendi. Amr bin Taberzed, Ebû Yemen Kindî, Ebû Kâsım bin Hârestânî, İbn-i Mülâib, İbn-i Kâmil, Kâdı Es'ad bin Müncâ, İbn-i Bennâ, Bekrî, Celâcilî, Şems-i Buhârî bunlar arasındadır.

Saydalânî, İbn-i Cevzî ve başka birçok âlim kendisine icâzet (diploma) verdi. Bizzat kendisi, meşhûr âlim Silefî'nin (radıyallahü anh) talebelerinden ders aldı. Usûl ilmini Amîdî'den (radıyallahü anh) öğrendi. İbn-i Zebîdî, Ca'fer Hemedânî, Ziya Makdisî gibi büyük âlimlerin yanında okudu. Mekke-i mükerremede Ebü'l-Mecd Kazvînî, İbn-i Basiveyh, Medîne-i münevverede; Ebû Tâlib Abdülmuhsin, Ebü'l-Âmid Hafifî'nin ilim meclislerinde bulundu. Kendisinden de; Ebû Menâvî, Ebû Fadl bin Kudâme el-Hâkim, Hârisî, İbn-i Attâr, Müzzî, Şeyh Burhânüddîn, İsmâil Harrânî ve daha birçok âlim ilim öğrendi. Fetvâlar da veren İbn-i Kudâme, uzun müddet ilim okuttu. Herkes kendisinden istifâde etti. Yaşadığı asırda, Hanbelî mezhebi âlimleri arasında ilmî reîslik (başkanlık)

kendisine verildi. Hattâ o asırda, ilmî reîslik onda idi, de denebilir. O, zamanda Kâdı'l-kudât idi.

Büyük-küçük herkesin hürmet ve saygısını kazanmıştı. Sultanlar da kendisine hürmet ederlerdi. Faziletler sahibi bir zât idi. Vera'sı pek fazla idi. Dînin emir ve yasaklarına çok riâyet ederdi. Hadîs âlimlerinden İsmâil bin Habbâz, onun tercüme-i hâlini ve onun ile ilgili haberleri ihtivâ eden bir eser yazmıştır. Bu eserini o kadar geniş yazdı ki, onun fıkıh ilmindeki üstünlüğünü, zühdü ve tevâzusu ile alâkalı yönlerini, herbiri için ayrı ayrı ve uzun delîl ve senedleri de birlikte bildirdi. Sonra hocalarına geçerek, onların tercüme-i hâllerini, sonra, Ahmed bin Hanbel'i (radıyallahü anh) onun hayâtını, çektiği bütün sıkıntıları, sonra Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek hayatlarını da anlatmıştır.

Âlimlerin onun hakkında buyurdukları:

Hâfız Zehebî (radıyallahü anh): "Hiçbir âlimin hayâtı, İbn-i Kudâme'nin hayâtından daha uzun anlatılmamıştır. O, Hanbelîlerin en büyük âlimidir. Hattâ o, Şeyh-ül-İslâm'dır. Şam'ın fakîhidir. Müslümanların rehberi, zamanının bir tanesidir. Herkes onu medh ü sena etmiştir (övmüştür). Altmış seneye yakın hadîs-i şerîf rivâyetinde bulunmuş, Ebü'l-Feth İbn-ül-Hâcib ondan hadîs-i şerîf yazmıştır. Onu büyük hadîs âlimi Muhammed bin Abdülvâhid'e sorduğumda; "O, büyük bir âlim, dînin seçkin ve mümtazlarındandır" cevâbını verdi."

Muhyiddîn-i Nevevî: "O, hocalarımın en büyüğüdür" dedi.

İbn-i Kudâme'den (radıyallahü anh) yaşça büyük ve âlimler arasında sened ve güvenilir olarak bilinen Zeynüddîn Ahmed bin Abdüddâim, ondan rivâyet ve nakillerde bulunmuştur. "Târih-i Kebîr" adlı eserinde ondan bahsetmiş, tercüme-i hâlini uzun olarak anlatmış, faziletlerini ibâdete olan rağbetini, cömertliğini, herkese olan fâidesini, üç defa hacca gittiğini bildirmiştir.

Onun üçüncü defa hacca gitmesi şöyle oldu: Rü'yâsında Resûlullahı (aleyhisselâm) gördü. Resûlullah (aleyhisselâm) onun yanına gelmesini istiyordu. Bu sebeble, o yıl üçüncü defa hacca gitti. İbn-i Kudâme, bir çok fetihlere katılmış, muharebe meydanlarında bulunmuştur.

Zehebî şöyle der: "O kadar ince kalbli idi ki, ufacık bir şeyden dolayı göz yaşları akıverirdi. Ahlâkı ve tabiatı hoş bir zât idi. Allahü teâlâyı çok zikreder, gecelerini ibâdetle geçirir, kuşluk namazını terketmezdi. Akşam ile yatsı arasında da, kılabildiği kadar namaz kılardı. O, halka karşı mütevâzi, sultanlar yanında heybetli ve vekar sahibi idi. Onun meclisinde, dâima fıkıh ve hadîs âlimleri ve takvâ sahibi kimseler bulunurdu. Allahü teâlâ, onu herkese sevdirmişti. Ondan daha güzel, huşû' ve tevâzu içerisinde namaz kılan yok idi. Kâmil bir namaz kılar, ta'dîl-i erkâna çok riâyet ederdi. Çok duâ eder, Allahü teâlâya yalvarıp yakarırdı. Özellikle, duânın kabûl olacağı bildirilen yerlerde, yatsıdan sonra câmide, şifâ âyet-i kerîmelerini okuduktan sonra duâ etmeye çok ehemmiyet verirdi. O, insanlara işlerinde yardımcı olurdu. Bir yerde hasta olduğunu bilirse, mutlaka onu ziyâret ederdi."

Fahrüddîn Ba'lebekî de, İbn-i Kudâme'yi elli seneden beri tanıdığını, bu zaman zarfında onun kızdığını görmediğini söylemiştir.

İbn-i Kudâme oniki seneden fazla kadılık yaptı. Bu vazîfeyi istemeyerek aldı. Bunun için hiçbir ücret almadı, ömrünün sonlarına doğru kadılıktan ayrıldı. Ondan sonra, bir müddet Hanbelî kadılığı boş kaldı. Sonra oğlu Necmeddîn onun yerine kadılığa ta'yin edildi.

Ebû Şâme zeylinde şöyle der: "Bir defasında İbn-i Kudâme'ye Mısır'dan kadılık için teklif gelmişti. Fakat o bu teklifi kabûl etmedi. Bunun üzerine, kabûl etmediği takdîrde elinde bulunan vakfın alınacağına dâir bir tehdit geldi. Buna rağmen, geçimini te'min edecek kadar birşeye sahip olduğunu, kendisine, bu husûsta ısrar etmemelerini söyleyerek kabûl etmemişti."

Mâlikî âlimlerinden, büyük hadîs âlimi, takvâ ehli bir zât olan, Ebû İshâk Levzî ise, onun için der ki: "O, bizim üstadımızdır. Büyük bir âlimdir. Müslümanların rehberidir. Dımeşk, diğer yerlere onunla övünür. Yaşadığı asır, onun ile iftihar eder. Faziletler sahibidir. Pekçok menkıbeleri vardır."

Onun faziletlerinden bir kısmı şöyledir: O, gönüllerde yeri büyük olduğu hâlde, tevâzu gösterirdi. İhtilâf ve nefrete götüren münâzaradan sakınırdı. Bütün işlerinde orta yolu ta'kib ederdi. Sözlerinde kibir ve başkasını alçaltan ifâdeler bulunmazdı. Yürürken, kibirlenerek yürümezdi. Giyiminde gayet ölçülü idi. Meclislerde ve toplantılarda kendisine çok hürmet gösterilirdi. Kabileler ve aşiretler arasında çıkan ihtilâf

ve anlaşmazlıklarda ona müracaat edilirdi. Allahü teâlâ kendisine geniş bir ilim vermişti. Merhamet ve hilm (yumuşaklık) sahibi idi. Tanıdığı olsun, yabancı olsun, geleni kabûl ederdi. Müslüman olsun, gayr-i müslim olsun, yardım istiyenin elinden tutardı. Sultan ve yüksek kademedeki devlet adamları, devamlı kendisine gelip giderlerdi. Gelenleri, köle, efendi ve sultan ayırımı yapmadan karşılardı.

İbn-i Kudâme, 664 (m. 1265) târihinde, istemediği hâlde Kâdı'l-kudât oldu. O, zamanında, Allahü teâlânın müslümanlara lütuf ve ihsânı idi. Eğer o olmasaydı, kuvvetli ve ileri gelenlerin zulmü sebebiyle, insanların malları ellerinden haksız olarak alınırdı. Adâleti yerine getirme husûsunda asla tâvizi yoktu. Bu sebeple, yüksek makamlarda bulunan bir takım kimseler ona düşman oldularahmetullahi aleyhinde çok çalıştılar. Hakkında lâyık olmayan sözler söylediler. Fakat, Allahü teâlâ ona, güzel niyetine ve ihsânına mükâfat olarak yardımını lutfeyledi.

Berzâlî de, târihinde onun hakkında şöyle der: "İbn-i Kudâme, asrının en büyük âlimi, zamanının bereketi idi. Uzun müddet, kadılık Şeyh-ül-İslâmlık yaptı. Ders vererek, hutbe okuyarak ve insanlara va'z-u nasihat ederek hizmet ederdi."

Yünûnî de târihinde: "İbn-i Kudâme, ilim, zühd, vera', din gayreti bakımından zamanının en yükseği idi. Kıymeti çok ve faziletler sahibi bir zât idi. Hanbelî mezhebinde, ilmî başkanlık kendisinde idi. Hadîs, usûl, nahiv ve diğer dinî ilimlerde pek derin idi. Çok ibâdet ederdi. Mütevâzi ve yumuşak huylu idi. Yakın-uzak herkese iyilik ederdi. Kâdı'l-kudâtlık vazîfesini istemiyerek kabûl etti. Buna bir müddet devam etti ise de, hüküm vermekten çekindiği için, bir müddet sonra bu vazîfeden ayrıldı. Bundan sonra kendini ibâdete, talebe okutmaya ve eser yazmaya verdi. Zamanının bir tanesi idi. Övülen huyları kendisinde bulundurmakta eşine az rastlananlardan biri idi. Çok kimse, onun hem ilminden ve hem de ahlâkından faydalandı. Her hâli ile Selef-i sâlihînin yolunu ta'kib ederdi."

Kendisinden ders almış ve aynı zamanda büyük bir âlim olan Mecdüddîn İsmâil bin Muhammed Harrânî, İbn-i Kudâme için; "Bu gözlerimle onun gibisini görmedim" demektedir.

Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile sahibi İbn-i Receb; "Onun üstünlüklerini, ilmini, yüksek ahlâk ve ahvâlini kısaca ifâde etmek pek zordur. Allahü teâlâ ondan râzı olsun. Onu Cennetinde kılsın. Bizlere onun sevgisini nasîb eylesin ve bununla bizleri fâidelendirsin. Âmin!" demektedir.

İbn-i Kudâme (radıyallahü anh) vefât ettiği zaman, otuz civârında şâir onun için mersiye yazmışlardır. Bunlardan birisi de, talebelerinden Şihâb Mahmûd'dur.

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-5, sh. 169

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 304

3) Fevât-ül-vefeyât cild-2, sh. 291

4) Keşf-üz-zünûn sh. 809

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 376

6) El-A'lâm cild-1, sh. 329

İBN-İ KUDÂME (Ahmed bin Îsâ)

Hadîs ve Hanbelî mezhebi fıkıh âlimi. Künyesi, Ebü'l-Abbâs olup ismi, Ahmed bin Îsâ bin Abdullah bin Ahmed Muhammed bin Kudâme'dir. Şeyhülislâm Muvaffaküddîn İbni Kudâme'nin torunudur. 605 (m. 1208) yılında Şam yakınındaki Kâsiyûn'da doğdu. Makdisî ve Sâlihî nisbet edildi. İslâmiyete hizmetlerindeki gayretinden dolayı Seyfüddîn lakabı verildi. Babasının lakabı ile birlikte söylendiğinden, Seyfüddîn İbni Mecdüddîn denilirdi. Otuzsekiz yaşında iken 643 (m. 1245) yılında Şam'da vefât etti. Kâsiyûn dağının eteğine defnedildi.

O zaman Kâsiyûn; sâdece medrese, câmi ve türbelerden meydana gelen bir beldeydi. Böyle bir yerde, ilimde, ibâdette, zühd-ve takvâda en yüksek mertebelere yaklaşan bir ailenin evlâdı olarak dünyâya gelmesi, İbn-i Kudâme'nin küçük yaşta ilim tahsiline başlamasına vesile oldu. Keskin zekâsı, üstün hafızası ile, kısa zamanda akranlarını geçti. Fıkıh, usûl, ferâiz, edebiyat, hılâf ve daha birçok ilimde âlim olan dedesi, "Kitâb-ül-Mugnî" yazarı Şeyhülislâm Muvaffaküddîn Ebû Muhammed İbni Kudâme başta olmak üzere, Şam'da; Ebü'l-Yümn Kindi, Ebü'l-Kâsım İbni Hârestânî, Ebü'l-Berekât Melâî, Ahmed bin

Abdullah Attâr, Dâvûd bin Melâib, Ahmed bin Abdullah Kattân ve daha birçok âlimden ilim öğrendi. Bağdad'a gitti ve; Ebû Ali Cevâlikî, Feth bin Abdüsselâm, Ebü'l-Vakt'den ve İbn-i Nâsır'ın talebelerinden ilim öğrendi. Allahü teâlânın rızâsı için çok çalıştı. Genç yaşında, yüzbin hadîs-i şerîfi râvîleriyle birlikte ezberledi. Hadîs âlimlerinin hayatlarını ve şahsî husûsiyetlerini tek tek bilirdi. Dört mezhebin inceliklerine vâkıf idi. Hanbelî mezhebine göre fetvâ verir, müslümanların müşkillerini hâlleder, duâlarını alırdı. İlimde, ilmiyle amel etmekte, ihlâsla ibâdet etmekte, Allahü teâlânın rızâsı için dînini öğrenmekte ve öğretmekte, hakkı söylemekte çok ileri idi. İmâm-ı Zehebî onun bu husûsiyetlerini dikkate alarak; "Eğer ömrü vefa etse idi; Zamanının en âlimi ve ilmi ile ençok amel edeni olurdu" buyurmaktadır. Haram ve şüphelilerden şiddetle kaçınır, Allahü teâlânın yasak ettiği şeylerden nefret ederdi. Mübahların birçoğunu şüphelilere düşmek korkusu ile terk eder, onları zarûret miktarı kullanırdı. Gecelerini ibâdetle geçirir, gündüzleri oruç tutardı. Muşgûliyeti, hep ilim ve ibâdetle idi. Çok az konuşur, ağzından çıkan her kelime Allahü teâlânın rızâsı için olurdu. Ahlâkı çok güzel, cömertliği pek fazla idi. Kendisi için yanında mal saklamaz, eline geçeni Allahü teâlânın dîninin yayılması için ve fakirlere sadaka olarak verirdi. Başkalarını rahat ettirmek için elinden geleni yapar, kendisi sıkıntı içinde yaşardı. Allahü teâlânın kullarına karşı çok merhametli idi. Kimseyi kırmaz, herkese karşı tatlı dilli ve güler yüzlü davranırdı. Tevâzuu pekçok idi. İnsanlara sık sık nasihatlerde bulunur, onların Cehennem ateşinden kurtulup, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaları için gayret ederdi.

Birçok talebe yetiştirdi. Ahmed bin Muhammed Müeddib Deşti ve daha başka âlimler ondan ilim rivâyet etti. Pekçok kıymetli eserin de müellifi olan İbn-i Kudâme'nin en meşhûr eseri, İbn-i Tâhir Makdisî'nin "Simâ" hakkındaki görüşlerine yazdığı reddiyesidir. İbn-i Tâhir Makdisî'nin "Safvet-üt-tesavvuf' adlı eserini kısaltarak "Safvetü ehl-it-tasavvuf' adını vermiş ve bu eserinde müellifîn "sima" hakkındaki görüşlerini tenkid etmiştir. Bundan dolayı da bu muhtasar eser, İbn-i Tâhir Makdisî'ye reddiye olarak yazılmıştır. Ayrıca, "Kitâb fil-i'tikâd" ve "El-Ezher fî zikr-i Âl-i Ca'fer bin Ebî Tâlib ve fedâilihim" adlı Hazreti Ali'nin kardeşi Ca'fer-i Tayyar ve ailesi hakkında bilgi veren kıymetli eserleri de vardır.

Rivâyet ettiği hadîs-i şerîflerden birinde, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Cennet, hoşa gitmeyen (nefsin hoşuna gitmeyen) şeylere büründü, Cehennem de nefsin istediği şeylere büründü."

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tezkiret-ül-huffâz cild-4, sh. 1446

2) Tabakât-ül-huffâz sh. 504

3) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 241

4) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 39

5) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 217

6) El-A'lâm cild-1, sh. 191

İBN-İ KUDÂME MUVAFFAKUDDÎN MAKDİSÎ

Hanbelî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerinden. İsmi, Abdullah bin Ahmed bin Muhammed bin Kudâme bin Mikdâm bin Nasr bin Abdullah'dır. Künyesi, Ebû Muhammed olup, lakabı Muvaffakuddîn'dir. 541 (m. 1146) senesinde, Şa'bân ayında, Nablus taraflarında Cemâil denilen yerde doğup, 620 (m. 1233) senesinde Dımeşk'de vefât etti. Şeyh Ebû Ömer'in kardeşidir.

Küçük yaştan i'tibâren zamanın en güzide âlimlerinin derslerine devam eden İbn-i Kudâme, Şam ve Bağdad'da ilim öğrendi. Hadîs, fıkıh, akâid, usûl, Arabî ilimler, kozmoğrafya, matematik ve diğer fen ve din ilimlerinde mütehassıs oldu. İlimde ve Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnetine uymakta, zamanının bir tanesi idi. Allahü teâlânın dînini yaymakta en ileri idi. Vakitlerini, Allahü teâlânın dînini öğrenmek, öğretmek ve ibâdet etmekle geçirirdi. Güzel ahlâkı ile insanlara örnek olup, herkesin sevgisini kazandı.

Pekçok talebe yetiştirdi. Başta kardeşinin oğlu Abdurrahmân bin Ömer olmak üzere, Murâbitî, İbn-i Dübeysî, Hâfız Ziya İbn-i Halîl, Münzirî, Abdülazîz bin Tâhir bin Sabit ve daha birçok âlim onun talebeleri arasında idi.

Zamanındaki âlimler ve kendisinden sonra gelenler, ilmini ve büyüklüğünü takdîr edip, kendi eserlerinde İbn-i Kudâme'yi (radıyallahü anh) övdüler. Bunlardan ba'zıları şöyledir:

Sıbt İbni Cevzî: "İbn-i Kudâme, birçok ilimde İmâm derecesinde idi. Zamanında, kardeşi Ebû Ömer ve İmâd'dan daha zâhid ve verâ' sahibi kimse yoktu. Çok haya sahibi idi. Dünyâ ve dünyâ adamlarından uzak kalırdı. Yumuşak, mütevâzi ve alçak gönüllü idi. Fakir ve yoksulları pek severdi. Ahlâkı güzeldi. Cömert idi. Sahâbe-i Kirâmın yaşayışını kendisine örnek edinmişti. Sanki yüzünden nûr saçılırdı. Çok ibâdet ederdi. Hergün Kur'ân-ı kerîmin yedide birini okurdu. Dımeşk ve Kaysûn câmilerinde dâima benim yanıma gelirdi. Ebû Ömer, kardeşi Muvaffaküddîn ve İmâd'da; Eshâb-ı Kirâmda, evliyâullahın büyüklerinde görülen hâllere şâhid oldum. Onların hâlini görmem; bana ailemi ve vatanımı unutturdu. Ondan sonra, belki âhırette de Allahü teâlâ beni beraber bulundurur ümidi. İle, dâima onlarla birlikte oldum."

İbn-i Neccâr: "Büyük âlim Muvaffaküddîn, Hanbelîlerin en büyük âlimidir, İ'timâd edilen, sözü senet olan bir âlimdir. Fazilet ve sebat sahibi, lüzum olmadıkça sükût üzere bulunan vekar sahibi bir zâttır. Çok ibâdet eder, Selef-i sâlihînin yolu üzere bulunurdu. Nûr yüzlü ve heybetli bir görünüşü vardı. İnsanlar onun konuşmasını dinlemeden, sâdece görmekle de faydalanırlardı. Hılâf ilmine dâir pek kıymetli eserler yazdı. Her taraftan talebeler, ilim almak için ona koşuştular. İsmi her tarafta duyuldu. Hadîs-i şerîf ve Arabî ilimlerde çok yüksek bir dereceye sahipti."

Ömer bin Hâcib el-Hâfız "Mu'cem" adlı eserinde; "O, hocalar hocasıdır. Bu ümmetin müftîsidir. Allahü teâlâ ona pek çok lütuf ve ihsânlarda bulundu. Geniş ilim verdi. Eşine az rastlanır bir âlimdir. Aklî ve naklî ilimleri kendisinde topladı. Hadîs ve fıkıh ilimlerinde mütehassıs, fetvâ vermekte pek mahir idi. Kıymetli eserleri vardır. Herkese karşı mütevâzi ve alçak gönüllü idi. Hilm ve vekar sahibi idi. Her zaman meclisinde hadîs, fıkıh ve diğer ilimlerde mütehassıs âlimler bulunurdu. Ömrünün sonunda bile, herkes onun yanına gelmek için gayret gösterirdi. Çok ibâdet eder, teheccüd namazlarına devam ederdi" diyerek, ondan sitayişle bahsetti.

Ebû Şâme: "İbn-i Kudâme, ilmi ile amel eden bir âlim olup, ilmi ile zirveye çıkmıştır. Fıkıh ve başka ilim dallarında pek kıymetli eserler yazdı. Hadîs-i şerîflerin, Eshâb-ı Kirâm ve Tabiînden gelen haberlerin ma'nâlarını çok iyi bilirdi. Onun ile ilgili olarak şöyle anlatırlar: Kardeşi Ebû Ömer'in vefâtından sonra, eğer hazır bulunursa, Muzafferi Câmii'nde imamlık yapar ve Cum'a hutbelerini okur, Dımeşk Câmii'nde Hanbelîlere âit olan mihrâbda, namaz kıldırırdı. Eğer Cebel denen yere giderse, zamanın âlimlerinden Abdülganî'nin kardeşi İmâd namazı kıldırırdı. İmâd'ın (radıyallahü anh) vefâtından sonra, İbn-i Kudâme'nin bulunmadığı zamanlarda, Ebû Süleymân bin Hâfız Abdülganî namaz kıldırırdı. İbn-i Kudâme (radıyallahü anh) akşam ile yatsı namazları arasında mihrabın hizasında namaz kılardı. Bir defasında Sultan Abdülazîz bin Adîy, İbn-i Kudâme'yi ziyârete gelmişti. Onu namaz kılarken buldu. Namazını bitirinceye kadar, ona yakın bir yerde oturdu. İbn-i Kudâme, sultan geldi diye namazını çabucak kılmak veya önceki kıldığından biraz daha eksik kılma durumuna girmedi. Namazını bitirdikten sonra, sultanla görüşüp sohbet ettiler. İbn-i Kudâme, yatsı namazını da kıldıktan sonra evine giderdi. Onun peşinden, fakirler ve yoksul kimseler de gelirdi. O da onlara yanında bulunan para ve yiyeceklerden verirdi."

"Denilir ki; Şam'a, İmâm-ı Evzâî'den sonra, İbn-i Kudâme'den daha âlim birisi girmemiştir. Büyük hadîs âlimlerinden Ziya (radıyallahü anh) İbn-i Kudâme'nin hayâtına dâir eser yazmıştır. Zehebî'nin de, sâdece İbn-i Kudâme'nin hayâtına dâir müstakil eseri vardır.

Hâfız Ziya, İbn-i Kudâme hakkında şöyle der: "İbn-i Kudâme (radıyallahü anh) Kur'ân-ı kerîm, tefsîr, hadîs, bunlarla ilgili zor mes'elelerde ve fıkıh, hılâf, ferâiz, usûl-i fıkıh, nahiv, hesâb, gezegenler ve bunların yörüngeleri ile ilgili husûslarda zamanının bir tanesi idi. İbn-i Kudâme, Bağdad'a geldiği zaman, meşhûr âlim Ebû Feth bin Münâ kendisine; "Burada kal, Bağdad'ın sana çok ihtiyâcı vardır. Hâlbuki sen Bağdad'dan gidiyorsun, fakat yerini dolduracak bir kimse bırakmıyorsun" dedi."

Büyük âlim îmâd, İbn-i Kudâme'ye pekçok hürmet eder, ona duâ eder, talebenin, hocasının huzûrunda oturması gibi, İbn-i Kudâme'nin önünde edeb ve terbiye ile otururdu.

Ebû Amr bin Salâh el-Müftî ise; "İbn-i Kudâme gibi bir âlim görmedim" derdi.

Büyük âlim Abdullah Yûnûnî de, onun hakkında şöyle derdi: "Gördüklerim arasında, çeşitli ilimlerdeki yüksekliği, güzel ve

övülen huylardaki kemâli bakımından, İbn-i Kudâme'nin benzerine rastlamadım. O, hem zâhiren ve hem de bâtınen yüksek fazilet ve hilm (yumuşaklık) sahibi bir insandı. Zekâ ve anlayışı çoktu, İnsanlara iyi muâmele ederdi. Güleryüzlü idi. Hayası pek fazla idi. Dünyâdan ve gönlü dünyalık elde etme, makam ve mevki hırsı ile dolu olanlardan uzak dururdu."

İlmî bir mes'elede münâzara ederken tebessüm ederdi. Hattâ, bu sebeble; "İbn-i Kudâme, tebessümü ile karşısında bulunan hasmını öldürmektedir" denmiştir.

İbn-i Kudâme, Dımeşk Câmii'nde Cum'a günleri ilim halkası kurar, namazdan sonra âlimler ile ilmî müzâkereler yapardı. Fakat ömrünün sonlarına doğru bunu bıraktı, ilim ile meşgûl olanlar, sabahleyin erken vakitten i'tibâren, güneşin yükselmesine kadar onun yanında kalırlardı, öğleden sonra, ya hadîs-i şerîf, yahut eserlerinden birisini akşama kadar okuturdu. Ba'zan derslerini akşamdan sonra verirdi. Hiç kimseye karşı bıkkınlık ve usanma göstermezdi. Ba'zan sıkıldığı ve rahatsız olduğu durumlar olurdu. Ancak o, bunu kimseye söylemez ve belli etmezdi.

Kerâmetleri: İbn-i Cevzî'nin torunu anlattı: Ebû Abdullah bin Fadl İtâkî dedi ki: Birgün kendi kendime, bir imkânım olsaydı da, İbn-i Kudâme için bir medrese yaptırsaydım ve hergün İbn-i Kudâme'ye bin dirhem verseydim, dedim. Aradan birkaç gün geçtikten sonra, İbn-i Kudâme'nin yanına gittim. Selâm verdim. Bana bakıp, tebessüm etti ve şöyle söyledi: "İnsan bir şeye niyet ettiği zaman, ona, o niyet ettiği şeyin ecir ve sevâbı verilir."

Ebû Hasen bin Hamdân el-Cerâihî anlattı: "Ben Hanbelîlere kızardım. Birgün felç oldum. Onyedi gün, hiç hareket edemeden kaldım. Öyle ki, ölümü ister duruma geldim. Birgün akşam vaktinde, İbn-i Kudâme benim yanıma geldi ve; "Münezzilü minel-kur'ân" âyet-i kerîmesini okuyup, sırtımı sığadı. Bu sırada kendimde iyileşme hissettim. Sonra kalkıp giderken, hizmetçiye, İbn-i Kudâme'yi kapıdan uğurlaması için seslendim. O zaman İbn-i Kudâme bana; "Zahmet etmeyin, ben kendim geldiğim yerden giderim" dedi ve gözümden kayboldu. Ben de hemen abdest alıp, câmiye gittim. Sabah namazını İbn-i Kudâme'nin arkasında kıldım. Namazdan sonra yanına gidip, kendisi ile müsâfeha ettim. Bu sırada elimi sıktı ve; "Sakın bir daha Hanbelîleri kötüleyen birşey söyleme" dedi.

Dımeşk Câmii'nin görevlilerinden biri anlatır: "O, ba'zan câmide gecelerdi. Dışarıya çıkıp tekrar girerken, kapılar, onun için kendiliğinden açılır ve kapanırdı."

Ârif Ketâib bin Ahmed bin Mehdî Banyâsî, İbn-i Kudâme'nin vefâtından birkaç gün sonra şunları anlattı: "İbn-i Kudâme'yi nehir kenarında abdest alırken gördüm. Abdest almayı bitirince, nalınlarını eline aldı ve su üzerinde yürüyerek nehrin diğer tarafına doğru geçti. Sonra nalınlarını giydi ve kardeşi Ebû Ömer'in medresesine gitti." Bunları anlatan Ketâib; "Allahü teâlâya yemîn ederim ki, aynen anlattığım gibi gördüm. Aslı olmadığı hâlde böyle konuşmaya asla ihtiyâcım yoktur. O hayâtta iken bunu gizledim" deyince, ona; "O seni gördü mü?" diye sorulunca; "Hayır, o beni görmedi, orada kimse de yoktu. Bir öğle vakti idi" dedi. Yine ona; "İbn-i Kudâme, suda yürürken ayakları batıyor muydu?" diye sorulunca, "Hayır batmıyordu, normal yere basar gibi basıyordu" diye cevap verdi.

Büyük âlim, Muhammed Yünûnî de, İbn-i Kudâme'nin su üzerinde yürüdüğünü söylemiştir.

Muvaffakuddîn'in bir şiirinin tercümesi:

"Ey İbn-i Ahmed (Muvaffakuddîn) hâlâ gaflette misin? Ölüm yakında senin bulunduğun sokağa da uğrayacak. Geçip giden belâ ve musibetler, ölüm daha çok geç gelir diye seni aldatmasın. Çünkü ölümün nice isâbetli okları vardır. Ölüm kadehleri bizim üzerimizde dönmektedir. Kişi mutlaka ondan nasîbini alacaktır. "Yarın yaparım?" hülyası ne zamana kadar devam edecek? ihtiyârlık da mı senin gözünü açmadı? Ondan da mı ibret almadın? Hergün en yakın bir dostunun veya sevdiğin birisinin ayrılması da ibret olarak yeterli değil mi? Muhakkak ki sen de, yakında onlara katılacaksın! Ancak ölüm gelince, peşinden ağlıyanların ağlaması, seni ölümün elinden kurtarmıyacak ve sana fayda vermiyecektir."

Başka bir şiirinin tercümesi: "Saçıma beyazlık, ak düştükten sonra da mı, kabirden başka bir evi i'mâr edeyim? Eğer böyle yaparsam ahmağım. Saçıma düşen aklar, bana ölümümün yaklaştığını bildiriyor ve doğru söylüyor. Ömrüm her gün eksilmektedir. Onu artık kim geri getirebilir. Kendimi ölmüş, na'şımı uzatılmış bir vaziyette görüyorum. Kimi suskun, kimi içi yanarak ağlıyor. Bana sesleniyorlar, cevap vermeyince, yine kendileri cevap veriyorlar, gözlerinden yaşlar dökerek

ağlıyorlar. Sonra daracık bir kabre gömüyorlar beni. Lahdimin üzerine de, onu kapayacak şekilde bir kaya koyuyorlar. En güvendiğim dostum, üzerime hemen toprak doldurmaya başlıyor, bana şefkat ve merhamet sahibi olanlar, beni kabre teslim ediyorlar. Yâ Rabbî! O yalnızlık günümde, beni yalnız bırakma, bana teselli bulacağım şey neyse, onu lütfeyle. Çünkü ben, Habîbin (aleyhisselâm) ile bildirdiğin şeylerin hepsine inandım ve onları tasdik ettim."

Diğer bir şiirin tercümesi: "Evine girmeni istemeyen, ben ona müdârâ etmesem, o benim işimi görmez diyen kimsenin kapısının önünde oturma. Onu bırak, herşeyin sahibi ve mâliki olan hakîkatte senin ihtiyâçlarını gideren Allahü teâlâya yönel. Eğer böyle yaparsan, o istemese de Allahü teâlâ senin ihtiyâçlarını giderir."

Muvaffakuddîn'in vefâtı: O, Dımeşk'da Ramazân-ı şerîf bayramı günü vefât etti. Kâsiyûn eteklerindeki kabristana defnedildi. Cenâze namazı için gelenler çok kalabalıktı. Yollar insanlarla dolu idi.

Vefâtından önce görülen rü'yâlar: İbn-i Cevzî'nin torunu Ebû Muzaffer nakletti. İsmâil bin Hammâd el-Kâtib el-Bağdâdî şöyle anlattı: "Ramazân-ı şerîf bayramı günü bir rü'yâ gördüm. Sanki, Osman'ın (radıyallahü anh) mushafı, Dımeşk Câmii'nden semâya doğru yükseliyordu. Sonra beni şiddetli bir üzüntü kapladı. O gün Muvaffakuddîn vefât etti."

Sâlihlerden Ahmed bin Sa'd anlattı: "Ramazân-ı şerîf bayramı günü, melekleri, topluca semâdan inerken gördüm, içlerinden biri "Sıra ile ininiz" diyordu. Ben; "Birşey mi var?" diye sorunca; "Muvaffakuddîn'in temiz rûhunu nakletmekte olduklarını" söylediler."

Abdürrahmân bin Muhammed Ulvî anlattı: "Bir rü'yâ gördüm. Sanki Resûlullah (aleyhisselâm) vefât etmiş de, Ramazân-ı şerîf bayramı günü Kâsiyûn'a defnedilmişti. Biz Hilâloğulları dağında bulunuyorduk. Kâsiyûn'a bakınca, büyük bir ışık gördük. Dımeşk'ın yandığını sandık. Köylülerle birlikte merakla o tarafa doğru baktık. Bayram günü Muvaffakuddîn'in vefât haberi geldi. Kâsiyûn denilen yere defnedildi."

Muvaffakuddîn'in ölümü sebebiyle, Şeyh Selâhaddîn Ebû Îsâ Mûsâ bin Muhammed'in söylediği kasidenin bir kısmının tercümesi şöyledir:

"Muvaffakuddîn'den sonra benim için artık hayâta bir rağbet kalmadı. O, zamanın en büyük âlimi, zühd ve takvâ sahibi idi. O, ilimler ve faziletler deryası idi. Müslümanların müşkil mes'elelerini çözer, İslâm dînini, ona muhalif olanlara karşı müdâfaa ederdi. Onun vefâtıyla sanki ağlayanlar ilim için ağlamaktadır. İlim meclisleri onun gitmesiyle artık kurulmaz oldu. Keşke o, tekrar dönüp gelse idi. Ey Muvaffak! Senden başka, insanların ilim sohbetleri dinliyebilmesi uzak bir ihtimâl oldu. Allahü teâlâ sana ne kadar geniş ilim vermişti. Her faziletten haberin vardı. Rabbinin rızâsından ayrılmayan itaatkâr bir kul idin. Ne kadar da çok ibâdet ederdin. Nice gecelerinde herkes uyurken sen ibâdet ediyordun. Gece ortasında, Davud'un (aleyhisselâm) Zebur'u okuduğu gibi, sen de Kur'ân-ı kerîmi okurdun. Senin yerine can feda etmek izni verilseydi, nice gönüller senin için feda olurdu."

İbn-i Kudâme, fürû', usûl, hadîs-i şerîf, lügat, zühd ve rekâik ile ilgili pek kıymetli eser yazmıştır. Usûl-i dîne (akaide) dâir yazdığı eserler gayet güzel olup, hadîs-i şerîfler ve Eshâb-ı Kirâmdan gelen haberlerle süslüdür. Aynı zamanda, bunları rivâyet eden râvîleri de bildirmiştir. Nitekim, Ahmed bin Hanbel ve hadîs âlimlerinin yolu da bu idi. Ancak akâid mevzûlarını anlatırken, cevap vermek için bile olsa, kelâm ilminin ince mes'elelerine girmemiştir. Ahmed bin Hanbel ve mütekaddimîn (önce gelen âlimler) de akâid mevzûlarını anlatırken öyle yapmışlardır. İbn-i Kudâme, gerek akâid ve gerekse başka mevzûlarda olsun, daha çok nakle tâbi olmuştur. Nakilde gelmeyen bir şeyi söylediği görülmemiştir. Allahü teâlânın sıfatları ile ilgili husûslarda, Kur'ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde nasıl gelmiş ise, aynen kabûl edilmesini, nasıl ve ne şekilde olduğunun, keyfiyyetinin üzerinde durulmamasını söylerdi.

Onun eserlerinden, bütün müslümanlar, bilhassa Hanbelî mezhebinde olanlar pekçok istifâde etmişlerdir. İhlâsla yazması sebebiyle, eserleri her tarafta yayılıp meşhûr olmuş ve okunmuştur, özellikle "Mugnî" kitabı çok fâideli bir eser olup, âlimler bu kitabı övmüşlerdir.

Talebelerinden hadîs âlimi Ziya der ki: Ahmed bin Hanbel'i rü'yâmda gördüm. Bana fıkıh ile ilgili bir mes'ele sordu. Ben; "Bunun cevâbı Hırakî'de var" deyince; "İbn-i Kudâme, bunu Hırakî şerhinde genişçe anlattı" buyurdu.

Yine büyük âlim Tâcüddîn Abdürrahmân bin İbrâhim Kazâzî bildirdi ki: Büyük âlim İzzeddîn bin Abdüsselâm, İbn-i Arabî'nin "Mühallâ ve Mücellâ" kitabını, İbn-i Kudâme'nin "Mugnî" kitabını çok beğenirdi. Yine Yahyâ Sarsarî de, İbn-i Kudâme'yi ve kitaplarını metheden bir kaside yazmıştır.

Eserleri: Akâid ile ilgili olanlar: 1. El-Burhân fî mes'elet-il-Kur'ân, 2. Cevâbü mes'eletin veredet min sarhadin fil-Kur'ân, 3. El-İ'tikâd, 4. Mes'elet-ül-ulüvv, 5. Fedâil-üs-Sahâbe, 6. Kitâb-ül-Kader, 7. Minhâc-ül-kâsidîn fî Fadl-i hulefâ-ir-Râşidîn.

Hadîs-i şerîfle ilgili eserleri: 1. Muhtasâr-ül-ilel, 2. Meşîhât-ı Şüyûhihi.

Fıkıhla ilgili eserleri: 1. El-Mugnî, 2. El-Kâfî, 3. Menâsık-ül-hac, 4. Zemm-ül-vesuas.

Usûl-i fıkıhla ilgili eseri: Er-Ravda, Kun'at-ül-erîb fil-garîb. Lügatle ilgili: 1. Et-Tedyîn fî neseb-il-Kureşiyyîn, 2. El-İstibsâr fî neseb-il-ensâr: Neseblere dâirdir.

Ahlâk ile ilgili: 1. Kitâb-üt-tevvâbîn, 2. Kitâb-ül-mütehâbbîne fillâh, 3. Kitâb-ür-rikka vel-bükâ, 4. Fedâil-i Aşûrâ, 5. Fedâil-ül-aşer.

İbn-i Kudâme Abdullah bin Ahmed Merrâkûşî, Süleymâniye Kütüphânesinin Şehîd Ali Paşa kısmı 4445 numarada kayıtlı, Hülefâ-i Râşidîn'in bu ümmete üstünlüğü ve bu ümmetin de diğer ümmetlere olan üstünlüğü hakkındaki "Fedâil-ül-Hülefâ-il-Erbe'a ve tertîbihim fil-fadl ve fadl-i hâzihil-ümmeti alâ gayrihâ min-el-ümem" adlı eserinde buyuruyor ki:

Allahü teâlâya hamd ve şükürler olsun ki, bizi ümmetler içinde en hayırlı ümmet yaptı. Bizi Muhammed aleyhisselâmın ümmeti olmakla şereflendirdi. Varlığımızın sebebi ve bütün mahlûkatın en şereflisi, onsekizbin âlemin sultânı, Sevgili Peygamberimiz Muhammed Mustafâ sallallahü aleyhi ve selleme, Ehl-i beytine ve O'nun güzel ve güzide Eshâbına (r.anhüm) salât ve selâm olsun.

Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâmın ümmetini diğer ümmetlerden üstün kıldı. O'nun ümmeti arasından, O'nun Eshâbını seçti. Onları, O'na (aleyhisselâm) akraba ve yardımcı yaptı. Bunlar arasından bana ilk yardımcı ve yakın olanları O'nun için seçti. Bunlar arasında Aşere-i mübeşşereyi seçip, onları Cennetle müjdeledi. Diğerlerinden üstün kıldı. Cennetle müjdelenen bu on mübârek kimse arasından da dört mübârek kimseyi seçti. Onları Habîbine (aleyhisselâm) hayâtta iken vezîr vefâtından sonra halîfe kıldı. Bunlar arasından Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer'i seçti. Onların halifeliklerini önce yaptı. Dînini onların vasıtasıyla kuvvetlendirdi. Onları adâlette mahlûkâtına delîl kıldı. Onlara, Sevgili Peygamberi Muhammed aleyhisselâmın yanına defnolunmayı nasîb eyledi. Hazreti Ebû Bekr'i de, Hazreti Ömer'den üstün kıldı. Onu, Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra ümmetinin en faziletlisi kıldı. Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra, O'nun minberinde ilk hutbeyi Hazreti Ebû Bekr okudu. Namazda, müslümanların işlerini görmekte, Resûlullahın (aleyhisselâm) ilk halîfesi oldu. Allah yolunda mal sarfedenlerin, köle azâd edenlerin ilki idi. O, Resûlullahı (aleyhisselâm) ilk önce tasdik edenlerden, Kur'ân-ı kerîmi ilk toplayanlardandır. O, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesi üzere yürüyenlerin, Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra ordular gönderip fetihler yapanların, Resûlullahın (aleyhisselâm) yanına defnedilenlerin ilkidir.

Ben bu kitapta, Allahü teâlânın izniyle, okuyanların onlara karşı sevgilerini artırmaları ve onların kadrü kıymetlerini bilmeleri için Hulefâ-i Râşidîn'in (radıyallahü anhüm) faziletlerini ve mertebelerini anlatacağım."

Sekiz bölümden müteşekkil olan kitabın birinci bölümü, Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin fazileti ve diğer ümmetlerden üstünlüğü hakkındadır.

Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâmın ümmeti için Âl-i İmrân sûresinin 110. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Siz, insanlar için hayırlı bir ümmetsiniz! İyi şeyleri emreder, fenâ şeyleri men edersiniz" buyurdu. Bu âyet-i kerîmeyi tefsîr eden müfessirlerden biri de, bu âyet-i kerîmeyi; "Siz, insanlar içinde en hayırlı ümmetsiniz. Çünkü siz, iyiliği emrediyor, kötülükten men ediyorsunuz, İnsanları İslâm'a da'vet ederek, onların Cehenneme girmeyip, Cennete girmelerine vesile oluyorsunuz" şeklinde tefsîr etti.

Allahü teâlâ, Muhammed aleyhisselâmı ve ümmetini, diğer Peygamberlerin ümmetlerine tebligatta bulunduklarına dâir şâhid yaparak diğer ümmetlere üstün kıldı. Nûh kavminin kıyâmet günündeki hâli, bunun misâllerinden biridir:

Kıyâmet gününde, “Yâ Nûh!” diye bir nidâ gelip, Nûh (aleyhisselâm) huzûr-i ilâhiye çağırılır. Nûh (aleyhisselâm) titreyerek huzûr-i ilâhiye gelir. Ona hitaben; “Yâ Nûh! Cebrâil (aleyhisselâm), senin resûllerden olduğunu söylemektedir. (Sen ne dersin?) buyurulur. Nûh (aleyhisselâm); “Evet, doğrudur yâ Rabbî” diye cevap verir. “Kavminle ne iş gördün?” diye sorulur. “Yâ Rabbî! Onları gece ve gündüz îmâna da’vet eyledim. Benim da’vetim onlara fayda vermedi. Benden kaçtılar” diye cevap verir. Bunun üzerine, “Ey Nûh kavmi” diye nidâ olunup, Nûh kavmi bir grup hâlinde getirilir. Onlara, “Bu kardeşiniz Nûh, benim gönderdiklerimi size tebliğ ettiğini söylemektedir. (Siz ne dersiniz?)” buyurulur. Onlar; “Ey bizim Rabbimiz! O yalan söylüyor, bize birşey tebliğ etmedi” deyip, kendilerine gönderilen ve Nûh (aleyhisselâm) tarafından tebliğ edilen şeyleri inkâr ederler. Bunun üzerine Allahü teâlâ; “Yâ Nûh! Senin (tebliğ ettiğine dâir) şahidin var mıdır?” buyurur. Nûh (aleyhisselâm); “Yâ Rabbî! Benim şahidim, Muhammed aleyhisselâm ile ümmetidir” diye cevap verir. Allahü teâlâ; “Yâ Muhammed! Bu Nûh, benim gönderdiklerimi ümmetine tebliğ ettiğine seni şâhid kılıyor. (Sen ne dersin?)” buyurur. Peygamberimiz (aleyhisselâm), Hazreti Nûh’un risâletini tebliğ ettiğine şâhidlik edip, kendisine indirilen Kur’ân-ı kerîmden Nûh sûresini sonuna kadar okur. Cenâb-ı Hak, Nûh’un (aleyhisselâm) kavmine; “Sizin üzerinize azap hak oldu. Zîrâ, azap kâfirler üzerine lâyıktır” buyurur. Böylece hepsinin Cehenneme atılması emrolunur.

Ne amelleri tartılır, ne de hesapları görülür, doğru Cehenneme gönderilirler.

Sa’lebî tefsîrinde, İbn-i Abbâs’dan (radıyallahü anh) şöyle nakletmektedir. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Mûsâ aleyhisselâm; “Yâ Rabbî! Benim ümmetimden daha üstün bir ümmet yarattın mı?” diye suâl eyledi. O zaman Allahü teâlâ; “Ey Mûsâ! Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin diğer mahlûklara üstünlüğü, benim, yarattıklarıma olan üstünlüğüm, gibidir” buyurdu. Mûsâ aleyhisselâm; “Yâ Rabbî! Keşke, ben Muhammed aleyhisselâmın ümmetini görseydim” der. Allahü teâlâ da: “Sen onları göremiyeceksin. Keşke onların sözlerini işitmeyi isteseydin” buyurur. Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâm; “Onların sözlerini işitmek istiyorum” deyince, Allahü teâlâ; “Ey Ümmet-i Muhammed!” diye hitâb buyurdu. Biz de, babalarımızın sulbünden, analarımızın rahminden: “Lebbeyk Allahümme lebbeyk, lâ şerike leke lebbeyk, innelhamde ven-ni’mete leke vel-mülk lâ şerike lek” diye cevap verdik. Yine Allahü teâlâ; “Ey Muhammed (aleyhisselâmın) ümmeti! Benim rahmetim gazâbımı, affım cezamı geçmiştir. Ben, size istemeden verdim. Kim bana kıyâmet gününde, Allahü teâlâdan başka ilâh olmadığına, “Muhammed’in benim peygamberim ve kulum olduğuna şehâdet ederek gelirse, onun yerini Cennet yaparım. Günahları deniz köpükleri kadar çok olsa bile” buyurdu.

Yine Ebû Hüreyre’nin (radıyallahü anh) rivâyet ettiği şefaat hadîs-i şerîfinde, Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Ben başımı kaldırırım. “Ümmetim! Yâ Rabbî! Ümmetim! Yâ Rabbî! Ümmetim!” derim. Bunun üzerine: “Yâ Muhammed! Ümmetinden üzerlerine hesap olmıyanları, Cennetin sağ kapısından içeri koy, onlar, Cennetin diğer kapılarında da insanlara ortaktırlar” denilir. Nefsim yed-i kudretinde olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, Cennet kapılarının iki kanadı arası, Mekke-i mükerreme ile Himyer veya Mekke-i mükerreme ile Busrâ arası kadardır.”

Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Ümmetime merhamet edilmiştir. Ahırette onlara azap yoktur. Kıyâmette onlar yerine bedel olarak, bâtıl din ehlinden bir adam verilir.”

Âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîflerde bu kadar çok övülen Muhammed aleyhisselâmın ümmetinin en üstünü Eshâb-ı kirâmdır (r.anhüm). Nitekim Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen buyurdu ki:

“Allah ve Resûlüne îmân edenler, vatanlarından hicret edenler ve Allah yolunda cihâd edenler (varya!) İşte onlar, Allahın rahmetini umarlar. Allahü teâlâ, (hatâ ile ihtiyâtsızlıkla işlenen günahları) mağfiret eder, Rahmetiyle kullarını Cennete kor” (Bekâra-218.).

“Fakat Resûlullah ve O’nunla birlikte olan mü’minler, (Allahü teâlânın yolunda) mallarıyla ve canlarıyla cihâd ettiler. Onlar için dünyâda nusret ve ganîmet, âhırette Cennet ve saadet vardır. Umduklarına erenler de bunlardır” (Tevbe-88).

“(Hudeybiye’de) ağaç altında sana bî’at eden mü’minlerden Allahü teâlâ râzıdır” (Feth-18).

“Muhammed, Allahü teâlânın insanlara gönderdiği Peygamberidir. O’nunla birlikte olanlar, kâfirlere karşı çok şiddetlidirler. Fakat, birbirlerine karşı merhametli, yumuşaktırlar. Bunları çok zaman rükû’da ve secdede

görürsünüz. Herkese, dünyâda ve âhırette her iyiliği, üstünlüğü, Allahü teâlâdan isterler. Çok secde ettikleri, yüzlerinden belli olur. Onların hâlleri ve şerefleri, böylece Tevrat'ta ve İncîl'de bildirilmiştir, İncîl'de de bildirildiği gibi, onlar ekine benzer. İnce bir filiz yerden çıkıp kalınlaştığı, yükseldiği gibi, az ve kuvvetsiz oldukları hâlde, az zamanda etrâfa yayıldılar. Her tarafı îmân nûru ile doldurdular. Herkes filizin hâlini görüp, az zamanda nasıl büyüdü diyerek şaşırdıkları gibi, hâl ve şanları dünyâya yayılıp, görenler hayret etti ve kâfirler kızdılar" (Feth-29).

"O (Benî-Nadr yahudilerinden alınan ganîmetler) yurtlarından ve mallarından çıkarılan muhacirlerin fakirleri içindir ki, onlar ancak Allahü teâlânın fadl ve rızâsını aramışlar, Allahü teâlâya ve Resûlüne (canları ve malları ile) yardım etmişlerdi. İşte onlar, îmânlarında sâdık olanlardır" (Haşr-8).

Eshâb-ı Kirâmın (aleyhimürrıdvan) üstünlükleriyle ilgili olarak hâdis-i şerîflerde buyuruldu ki:

İmrân bin Hasîn'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte; "Ümmetimin en hayırlıları, en üstünleri, zamanımda bulunanlardır. Onlardan sonra en hayırlıları, onlardan sonra gelenlerdir. Onlardan sonra en hayırlıları, onlardan sonra gelenlerdir. Onlardan sonra öyle insanlar gelir ki, istenmeden şâhidlik ederler ve emîn olmazlar. Hâin olurlar. Adaklarını yerine getirmezler. Keyflerine, şehvetlerine düşkün olurlar" buyuruldu.

Câbir bin Abdullah'ın (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte; "Beni gören ve beni görenleri gören müslümanların hiçbiri Cehenneme girmez" buyuruldu.

Resûlullah (s.a.v) buyurdu ki: "Kim benim Eshâbımın (r.anhüm) hepsini sever, onlara dost olur, onlar için Allahü teâlâdan af ve mağfiret dilerse, Allahü teâlâ, o kimseyi kıyâmet gününde Cennette onlarla beraber kılar."

Abdürrahmân İbni Sâlim (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ beni seçti. Benim için de Eshâbımı seçti. Onları bana yardımcı ve akraba kıldı. Kim ki onlara kötü söz söylerse; Allahın, meleklerin ve bütün insanların la'neti onun üzerine olsun. Kıyâmette Allahü teâlâ, böyle kimselerin ne farz ve ne de nafile ibâdetlerini kabûl etmeyecektir."

Ebû Sa'îd (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Eshâbımın hiç birine dil uzatmayınız, lekelemeğe uğraşmayınız! Onun kudreti ile yaşamakta olduğum Allaha yemîn ederim ki, sizlerden biri Uhud dağı kadar altın sadaka verse, Eshâbımdan birinin bir müd arpa sadakasının sevâbını bulamaz."

Abdullah bin Mugaffel Müzenî (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Eshâbıma dil uzatmakta Allahü teâlâdan korkunuz! Benden sonra onları kötü niyetlerinize hedef tutmayınız! Nefsinize uyup, kin bağlamayınız! Onları sevenler, beni sevdikleri için severler, onları sevmeyenler, beni sevmedikleri için sevmezler. Onlara el ile, dil ile eziyet edenler, gücendirenler, Allahü teâlâya eziyet etmiş olurlar ki, bunun da muâhazesi, ibret cezası gecikmez, verilir."

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Allahü teâlâ, beni bütün insanlar arasından ayırıp seçti. Bana eshâb ve akraba olarak en iyi insanları seçti. Bunlardan sonra, birçok kimse gelir ki, Eshâbıma ve akrabama dil uzatırlar. Onlara yakışmayan iftiralar söyleyerek, kötülemeğe uğraşırlar. Böyle kimselerle oturmayınız! Birlikte yiyip içmeyiniz! Bunlardan kız alıp vermeyiniz!"

Hasen (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Eshâbım, yemekteki tuz gibidir."

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) rivâyet etti: Resûlullahtan (aleyhisselâm), insanların en hayırlısının kimler olduğu soruldu. "Ben ve benim ile beraber olanlar, benim ve Eshâbımın yolunda bulunanlardır" buyurdu.

İbn-i Ömer (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Eshâbıma dil uzatana, Allahü teâlâ la'net eylesin!"

"Ey Resûlüm de ki: Allahü teâlâya hamd ve O'nun seçtiği kullarına selâm olsun" meâlindeki Neml sûresi 59. âyet-i kerîmesini Abdullah İbni Abbâs tefsîr ederken buyurdu ki: "Bu âyet-i kerîmede bahsolunan; Muhammed aleyhisselâmın Eshâbıdır. Allahü teâlâ, kullarının kalbine baktı, Muhammed aleyhisselâmın kalbini, kullarının kalblerinin en hayırlısı buldu. O'nu, kendisine Peygamber olarak seçti. Sonra kulların

kalblerine baktı. Eshâbının kalbini, O'nun kalbinden sonra, kullarının kalblerinin en iyisi olarak gördü. Onları, O'nun arkadaşları olarak seçti. Kim kendisine bir yol tutmak isterse, Muhammed aleyhisselâmın Eshâbının yoluna girsin, onların izinden yürüsün. Vallahi onlar, bu ümmetin en üstünleri, kalbleri en temiz olanları, ilimleri en derin olanlarıdır. Onlar öyle bir topluluktur ki, Allahü teâlâ onları Muhammed aleyhisselâma Eshâb kılmış, O'nun yüksek sohbetinde bulunmayı, dînine yardım ediciler olmayı onlara nasîb etmiştir. Öyleyse, onların faziletlerini biliniz! Onların yolunda bulununuz! Gücünüz yettiği kadar onların ahlâkını, güzel ve yüksek yaşayışlarını, kendinize nümûne ve örnek alınız! Çünkü onrar, dosdoğru yol üzeredirler."

Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) arasında en üstün olanlar, Resûlullaha (aleyhisselâm) ilk önce îmân edenler, ya'nî Muhacir ve Ensâr'dır (r.anhüm). Nitekim Hadîd sûresinin onuncu âyet-i kerîmesinde, Allahü teâlâ meâlen; "Mekke şehri alınmadan önce, din düşmanları ile harb edenler ve mallarını Allah yolunda harc edenler ile, Mekke alındıktan sonra, bunları yapanlar, müsavî, eşit değildir. Birinciler elbette daha yüksektir. Allahü teâlâ, hepsine Hüsnâyı, ya'nî Cenneti söz verdi" buyurdu.

Feth sûresinin onsekizinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Sana, ağaç altında ellerini uzatarak söz verenlerden Allahü teâlâ râzı oldu. Hepsini sevdi" buyurdu.

Sehl bin Mâlik anlattı. Resûlullah (aleyhisselâm) Veda Haccı'ndan dönünce minbere çıktı. Allahü teâlâya hamdü senada bulundu. Ebû Bekr-i (radıyallahü anh) tavsiye ettikten sonra, şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Ben, Ömer, Osman, Talhâ, Zübeyr, Abdürrahmân bin Avf, Sa'd bin Ebî Vakkâs ve ilk hicret edenlerden râzıyım, bunu biliniz. Ey insanlar! Allahü teâlâ, Bedr muharebesinde ve Hudeybiye'de bulunanları af ve mağfiret buyurdu. Ey insanlar! Müslümanlar hakkında dilinize sahip olunuz. Birisi vefât edince onun hakkında hayır söyleyiniz."

Önce gelenler arasında en üstün olanları, dört Halîfe'dir (r.anhüm). Allahü teâlâ, onları, sevgili Peygamberine (aleyhisselâm) halîfe, dînine ve sevdiklerine yardımcı olarak seçti. Resûlullah (aleyhisselâm) mü'minlere, onların yoluna sarılmayı, onların izinden gitmeyi nasihat eyledi. Onların halifeliklerinin müddetini de beyân eyledi.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Şu dört kişinin sevgisi, ancak mü'minin kalbinde bir araya gelir. (Bu dört kişi) Ebû Bekr, Ömer, Osman ve Ali'dir (r.anhüm)."

Hulefâ-i Râşidîn içerisinden en faziletlisi Ebû Bekr ile Ömer'dir (r.anhümâ). Huzeyfe (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Aranızda ne kadar kalacağımı bilmiyorum. Benden sonra, iki kişiye uyunuz" buyurarak, Ebû Bekr ile Ömer'e (radıyallahü anh) işâret buyurdu.

Dahhâk, İbn-i Abbâs'dan (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm) buyurdu ki: "Ben ilkim, Ebû Bekr ikinci, Ömer üçüncüdür."

Ebû Ervâ Devsî (radıyallahü anh) anlattı. Resûlullahın (aleyhisselâm) yanında oturuyordum. Bu sırada Ebû Bekr ile Ömer (r.anhümâ) çıka geldiler. O zaman Resûlullah (aleyhisselâm); "Beni ikinizle te'yîd eden Allahü teâlâya hamdolsun" buyurdu.

Ebû Bekr ile Ömer'in (r.anhümâ) faziletlerinin bir delîli de; Resûlullahın (aleyhisselâm) mecliste, konuşmada ve istişârede onlara öncelik vermesi, bu durumun Eshâb-ı Kirâm arasında meşhûr olmasıdır.

İsmâil bin Umeyye (radıyallahü anh) anlatır: "Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer'in Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) yanındaki yerleri belli idi. Onlar Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrlarına geldikleri zaman, Hazreti Ebû Bekr, Resûlullahın (aleyhisselâm) sağına, Hazreti Ömer sol tarafına otururdu. Onlar bulunmadıkları zaman yerlerine kimse oturmazdı."

Enes bin Mâlik (radıyallahü anh) anlattı: "Resûlullah (aleyhisselâm) Eshâbının yanına teşrîf buyurdukları zaman, onların hepsi başları önlerinde Resûlullahın mübârek sözlerini dinlerlerdi. Yalnız, Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer, Resûlullahın yüzüne tebessümle bakarlar, Resûlullah da onlara tebessüm buyururlardı."

Mücâhid (radıyallahü anh) anlattı: "Resûlullah (aleyhisselâm), Eshâbı (r.anhüm) ile istişâre ettikleri zaman, Ebû Bekr'le Ömer (r.anhümâ) konuşmadan önce kimse konuşmazdı."

İbn-i Ömer (radıyallahü anh) anlattı: "Bir keresinde Resûlullah (aleyhisselâm) birisini bir ihtiyâcı için bir yere

göndermek istemişti. Bu sırada Hazreti Ebû Bekr sağ taraflarında, Hazreti Ömer de sol taraflarında bulunuyordu. Eşhes bin Kays (radıyallahü anh) Resûlullaha (aleyhisselâm), Ebû Bekr veya Ömer'den (r.anhümâ) birini gönderseydiniz demesi üzerine, Resûlullah (aleyhisselâm); "Onları nasıl gönderirim? Başa göre, göz ve kulağın durumu ne ise, onların da dindeki durumu öyledir" buyurdular."

Ebû Bekr ile Ömer'in (r.anhümâ) faziletlerine delâlet eden şeylerden birisi de, Resûlullahın (aleyhisselâm) defnedildiği yere, sâdece onların defnedilmeleridir. Hârûn Reşîd, İmâm-ı Mâlik'e, Ebû Bekr ile Ömer'in (r.anhümâ) Resûlullahın (aleyhisselâm) yanındaki mertebelerini sorunca, onların Resûlullah efendimiz yanındaki durumları, vefâtından sonraki durumları gibidir, dedi. Onların, diğer Eshâb-ı Kirâm efendilerimize (r.anhüm) üstünlük sebeplerinden birisi de; Resûlullahın (aleyhisselâm) hayâtında ve vefâtından sonra İslama hizmet ve yardımcı olmakta ilk sırada yer almaları ve en önde bulunmalarıdır. Ebû Bekr (radıyallahü anh), ilk îmân edenlerden olup, hiç tereddüt etmeden ve duraklama göstermeden Resûlullaha (aleyhisselâm) îmân etmiştir. Resûlullah (aleyhisselâm); "Her kime îmânı arzetsem, yüzünü buruşturur, tereddütle bakardı. Ancak Ebû Bekr-i Sıddîk, îmânı kabûl etmekte hiç tereddüt ve duraklama göstermedi" ve "Ey insanlar! Allahü teâlâ, beni size gönderdi. Siz beni tasdik etmeden önce, Ebû Bekr tasdik etti. Bana canı ile, malı ile yardım etti" buyurdu.

Sonra Hazreti Ebû Bekr, İslama girince, insanları İslama da'vete başladı. Resûlullah (aleyhisselâm) yalnız iken, kuvvetli görüş ve keskin basiret sahibi, sözü doğru, azmi kavi, malı ve ilmi çok birisine pekçok ihtiyâcı var iken, Resûlullaha (aleyhisselâm) çok yardımcı oldu. İlk İslama girenlerin müslüman olmalarına vesile oldu. Onlardan altı tanesi Aşere-i mübeşşere arasında yeraldı. Yine Eshâb-ı Kirâmın ileri gelenlerinden ba'zılarının İslama ilk önce girmesine de Hazreti Ebû Bekr vesile oldu. İslama girip, bu yüzden müşrikler tarafından eza ve cefâ gören müslüman köleleri satın alıp onları azâd etti. Bilâl ve Âmir bin Füheyre (r.anhümâ) bunlardandır. Malını, canını, her şeyini İslâm için, Allah için feda etti. Bu husûsta hiç kimse onun mertebesine çıkamadı. Hattâ yaklaşamadı bile.

Resûlullah (aleyhisselâm) husûsiyetle Ebû Bekr ve Ömer (r.anhümâ) ile istişâre ederlerdi. O ikisini. Peygamberlere ve meleklere benzetirlerdi. Ebû Bekr'i meleklerden Mikâil'e (aleyhisselâm) Peygamberlerden İbrâhim ve Îsâ'ya (aleyhisselâm) benzetirdi. Hazreti Ömer'i de kafirlere ve münâfıklara şiddetli olması bakımından Nûh ve Mûsâ aleyhimüsselâma, meleklerden de Cebrâil'e (aleyhisselâm) benzetirlerdi.

Resûlullah (aleyhisselâm) âhırete teşrîf buyurduktan sonra, Ebû Bekr ile Ömer (r.anhümâ) müslümanların işlerini üzerlerine aldılar. Resûlullahın (aleyhisselâm) sünneti seniyyesini, O'nun yolunu ve gidişatını ta'kib ettiler. Allahü teâlâ onların vasıtasıyla birçok memleketin fethini nasîb ve müyesser eyledi. Pekçok insan İslama girdi. Dîn-i İslâm onların vasıtasıyla kuvvet buldu. Fethettikleri yerlerdeki insanlar, onların vasıtasıyla İslama girdiler. Hazreti Ebû Bekr ve Ömer (r.anhümâ) için, İslama girmelerinde vâsıta oldukları kimselerin ecir ve sevâbları kıyâmete kadar devam edecektir. Hazreti Ebû Bekr ile Ömer'in (r.anhüm) bu faziletlerini inkâr mümkün değildir. Onların bu faziletleri pek meşhûrdur. Hattâ önceki ümmetlere indirilen mukaddes kitaplarda bile onların bu faziletleri yazılıdır. Ehl-i kitap, kiliselerinde onların resimlerini dahî yapmışlardır, İbn-i İshâk anlatır: "Ebû Süfyân'dan (radıyallahü anh) duydum, şöyle anlattı: Rum İmparatoru Herakliyus ile görüşünce bana: "Sen aranızda çıkan o Peygamberi tanıyor musun?" dedi. Ben, "Evet" dedim. Sonra beni resimlerle dolu olan bir yere götürdü. Burada; "Sizin aranızdan çıkan o zâtı tanıyabiliyor musun?" dedi. Ben de; "Evet" dedim. Fakat bir de ne göreyim, ortada Resûlullah (aleyhisselâm) sağında Resûlullaha yaslanmış vaziyette Hazreti Ebû Bekr, solunda Hazreti Ömer vardı. Ben; "Evet, bu Muhammed, şu Ebû Bekr, şu da Ömer bin Hattâb'a benziyor" dedim.

Bir rivâyete göre! Ebû Süfyân tanıdığını söyleyip onların isimlerini bildirince, Herakliyus; "Biz kendi mukaddes kitabımızda, bu ikisi (Hazreti Ebû Bekr ve Ömer) ile Allahü teâlânın dînini tamamlıyacağını okuyoruz" demiştir.

Süveyd bin Gafele anlattı: Bir topluluğun yanına uğramıştım. Ebû Bekr ile Ömer (r.anhümâ) hakkında lâyık olmıyan sözler sarfediyorlardı. Ben gidip, durumu Ali'ye (radıyallahü anh) arz ettim. Bunun üzerine Ali (radıyallahü anh): "Bu sözlerden Allahü teâlâya sığınırım. Allahü teâlâ, Ebû Bekr ile Ömer'e (r.anhümâ) rahmet eylesin deyip, gözleri yaşlı olarak kalktı. Elimden tutup, beni mescide götürdü. Minbere çıktı eliyle

sakalına dokunarak, cemaata baktı. Sonra şu vecîz ve beliğ hutbeyi okudu: “O kimselere ne oluyor ki, Kureyş’in iki efendisi ve müslümanların büyüğü olan Ebû Bekr ile Ömer’e (r.anhümâ) dil uzatıyorlar? Vallahi! Onları sâdece takvâ sahibi mü’minler sever. Onlara yalnız, alçak ve fâcir olan kimseler buğzeder. Onlar, Resûlullahın sâdık ve vefakâr dostlarıdır. Onlar Resûlullahın vezirleri idi. Onlar, iyiliği emreder, kötülükten alıkorlardı. Onlar, yaptıkları hiçbir işte, Resûlullahın sünnet-i seniyyesinin dışına çıkmazlardı. Resûlullah (aleyhisselâm) onların görüşlerine çok kıymet verirdi. Resûlullah (aleyhisselâm) onları sevdiği kadar başka birisini sevmemiştir. Bu dünyâdan, onlardan râzı olarak ayrıldı. Onların halifelikleri zamanında müslümanlar kendilerinden râzı idiler. Resûlullah (aleyhisselâm), Ebû Bekr’e (radıyallahü anh) mü’minlere namaz kıldırmasını emir buyurdu. Resûlullah (aleyhisselâm) zamanında, müslümanlara dokuz gün namaz kıldırdı. Resûlullahın (aleyhisselâm) âhirete teşrîflerinden sonra, Allahü teâlâ Habîbinin yerine, Ebû Bekr’i (radıyallahü anh) seçti. Müslümanlar, hiçbir zorlama olmadan, istiyerek Hazreti Ebû Bekr’e bî’at ettiler. Ebû Bekr’den (radıyallahü anh) sonra hilâfeti Ömer (radıyallahü anh) aldı. Müslümanlar istişâre edip, Ömer’i (radıyallahü anh) halîfe seçtiler. Ben de onu seçenler arasında idim.”

Hulefâ-i Râşidîn’in en üstünü Hazreti Ebû Bekr’dir. Ebû Bekr (radıyallahü anh) Hazreti Ömer’den gerek tertîb, gerek hilâfet ve gerekse fazilet bakımından üstündür.

Hazreti Ömer, Hazreti Ebû Bekr’i kendisinden üstün tutmuştur. “Vallahi Ebû Bekr’in bir gecesi ve gündüzü, Ömer’den ve onun ailesi ve akrabalarından daha hayırlıdır”. “Cennette, keşke Ebû Bekr’i (radıyallahü anh) görebilecek bir yerde olsaydım”, “Vallahi Ebû Bekr, miskten daha hoştur” mübârek sözlerini Hazreti Ömer söylemiştir.

Hayseme bin Süleymân, “Fedâil-üs-Sahâbe” kitabında şöyle bildirir: Birisi. Ömer bin Hattâb’ı (radıyallahü anh) gördü. “Bu, Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra bu ümmetin en üstünüdür” deyince, Hazreti Ömer ona değnekle dokunup; “Ebû Bekr, benden, babamdan, senden ve senin babandan da daha hayırlıdır buyurdu.

Hazreti Ali: “Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra bu ümmetin en hayırlısı Ebû Bekr’dir” buyurdu.

Üseyd bin Safvân anlattı: Hazreti Ebû Bekr, hicretin onüçüncü yılında vefât edince, Medine’de herkes ağladı. Hazreti Ali işitince, ağlayarak geldi ve; “Hilâfet bugün tamam oldu” buyurdu. Kapı önünde durup: “Yâ Ebâ Bekr! Sen. Resûlullahın sevgilisi, arkadaşı, dert ortağı, sırdaşı ve müşaviri idin. Önce İslama gelen sensin. Senin îmânın, hepimizin îmânından daha saf oldu.

Senin yakînin daha kuvvetli, Allahtan korkun daha büyük oldu. Herkesten zengin, herkesten daha cömert sen idin. Resûlullaha en şefkatli, en yardımcı sen idin. Resûlullah ile sohbetin, hepimizin sohbetinden daha iyi idi. Hayır sahiplerinin birincisi sensin.

Senin iyiliklerin, hepimizinkinden çoktur. Her iyilikte ileridesin. Resûlullahın huzûrunda, senin derecen en yüksek oldu. O’na en yakın, sen oldun, ikramda, ihsânda, güzel huylarda, boyda, yaşda, O’na en çok benzeyen sen oldun. Allahü teâlâ, sana çok mükâfat versin ki, Resûlullaha herkes yalancı derken, sen, doğru söylüyorsun, inandım dedin. Sen, O’nun kulağı ve gözü gibi idin. Allahü teâlâ, seni Kur’ân-ı kerîmde “Sıdk” ismi ile şereflendirdi. Resûlullaha, en sıkıntılı zamanlarında yardımcı oldun. Sulhda O’nun huzûrunda, harplerde O’nun yanında idin. O’nun ümmetinin halîfesi, O’nun dîninin koruyucusu idin. Câhiller dinden çıkarken, sen İslâm dînine kuvvet verdin. Herkes şaşırdığı zaman, sen kükremiş arslan gibi ortaya çıktın. Herkes dağılırken, sen Muhammed Mustafâ’nın (aleyhisselâm) yolunu tuttun. Eshâbın az konuşanı ve en beliği, en edîbi sen idin. Her sözün, her buluşun doğru, her işin temizdi. Gönlün herkesten kuvvetli, yakînin hepimizden sağlam idi. Her işin sonunu, önceden görür, geri kalmışları İslâma sokarak aydınlatırdın.

Mü’minlere şefkatli ve affedici baba idin. İslâmın ağır yükünü sen taşıdın. İslâmın hakkını herkes elden kaçırırken, sen yerine getirdin. Sen rüzgârların oynatamıyacağı bir dağ gibi idin. İşin doğruluk ve ilim idi. Sözün, mertçe doğruyu bildirmek idi. Gerici düşüncelerin, bozuk inançların kökünü kazıdın. Hak dînin ağacını diktin. Güçlükleri, müslümanlara kolaylaştırdın. Küfür ve mürtedlik ateşini söndürdün. Allahın dînini sen doğrulttun. İslama, imâna sen kuvvet oldun. Göklerde, melekler arasında, senin derecen çok büyüktür. Muhacirler ve Ensâr arasında, senden ayrılık yarası çok derindir” buyurup, çok ağladı. Mübârek gözlerinden yaşlar aktı.

Sonra; “Allahü teâlânın kaza ve kaderine râzı olduk. Verdiği elemleri kabûl ettik. Yâ Ebâ Bekr! Resûlullahdan ayrılık acısından sonra, bize senin vefâtından daha acı bir musibet gelmedi. Sen mü’minlere sığınak, dayanak ve gölge idin. Münâfıklara karşı çok sert ve ateşli idin. Allahü teâlâ, seni Muhammed aleyhisselâmın huzûruna kavuştursun! Bize, senden ayrılma acısı için sabırlar ve ecirler versin! Bizleri, senden sonra, azmaktan, sapıtmaktan korusun” buyurdu. Eshâb-ı Kirâmın hepsi, sessizce Hazreti Ali’nin sözlerini dinlediler. Sonunda hepsi hüngür hüngür ağladılar.

Hazreti Ebû Bekr, Allahü teâlânın rızâsı, Habîbullahın aşkı için, seksenbin altını fakirlere sadaka verdi. Kırkbin altını gizli, kırkbini de aşikâre vermişti. Bundan sonra giyecek elbisesi bile kalmadı. Sonra keçi kılından dokunmuş eski bir elbiseyi arkasına giydi. Namaz vakitleri hâricinde göğsüne kadar tandıra girer, kıl elbiseyi arkasına alırdı. Namazları evinde kılardı. Böylece üç gün geçti. Resûlullah (aleyhisselâm) dördüncü gün sabah namazından sonra Eshâb-ı Kirâma dönerek; “Ebû Bekr Sıddîk üç gündür mescide gelmiyor. Acaba hasta mıdır, gidip hatırını soralım” buyurdular. O sırada Cebrâil aleyhisselâm siyah mutaf (kıl elbise) giymiş vaziyette geldi. Resûl-i ekrem, Cebrâil aleyhisselâmı görünce rengi değişti. “Ey kardeşim Cebrâil, bu ne hâldir?” diye sordular. “Yâ Resûlallah! Gökteki bütün melekler böyle giydiler” dedi. “Neden bu şekilde giydiler?” diye sorunca, “Yâ Resûlallah! Hazreti Ebû Bekr, Hak teâlânın rızâsı ve senin dînin uğruna, kırkbini gizli, kırkbini de aşikâre olarak seksenbin altın sadaka verdi. Hiç giyeceği kalmadığı için, üç gündür mescide gelemedi. Hak teâlâ sana selâm edip, Hazreti Ebû Bekr’e bir elbise gönderilmesini emir buyurdu” dedi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Eshâbına; “Kimde bir fazla elbise varsa versin! Hak teâlâ ona çok sevâb verip, Firdevs Cennetinde bana komşu yapacaktır” buyurdu. Eshâb-ı Kirâmın hiçbirinin fazla elbisesi yoktu. Sonunda bir Sahâbi, başka birisinden bir elbise bulup, Hazreti Ebû Bekr’e gönderdi. Hazreti Ebû Bekr o elbiseyi giyip, Resûl-i ekremin huzûru ile şereflenmek için yola çıktı. Henüz huzûra varmadan, Cebrâil aleyhisselâm gelip; “Yâ Resûlallah! Hak teâlâ sana selâm edip, Ebû Bekr’i karşılamanı emir buyurdu” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Ebû Bekr’e karşı çıkıp müsâfeha etti. Bütün Eshâb-ı Kirâm da müsâfeha edip, hepsi candan Hazreti Ebû Bekr’e duâ ettiler.

Cebrâil’in (aleyhisselâm) yukarıdaki sözüne ilâveten, Hak teâlâ; “Ebû Bekr kuluma haber gönderip, bu fakir haliyle benden râzı mıdır?” diye suâl eyledi. Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Ebû Bekr’e bu haberi gönderince, ağlayarak feryâd edip; “Ben kim oluyorum ki, Rabbimden râzı olmayayım. Ben herşeyi yaratan ve besleyen Rabbimden râzıyım, râzıyım, râzıyım” dedi.

Hazreti Ebû Bekr’in üstünlüğünü gösteren hadîs-i şerîflerden ba’zıları şöyledir:

Ebüdderdâ (radıyallahü anh) anlatır: Ebû Bekr’in önünde yürürken, Resûlullah (aleyhisselâm) beni görüp; “Ey Ebüdderdâ! Neden Ebû Bekr’in önünde yürüyorsun, onun daha üstün olduğunu bilmiyor musun? Böyle yürümek edebe aykırı değil midir?” buyurdu.

Eshâb-ı Kirâmın büyüklerinden Ebû Sa’îd-i Hudrî (radıyallahü anh) anlatır: Resûlullah hasta olunca, mescide geldi. Uzun bir hutbe okudu. Önce Uhud şehîdleri için duâ ve istiğfar etti. Sonra; “Allahü teâlâ, bir kulunu dünyâda kalmak ile âhırete gitmek arasında serbest bıraktı. O da, Allahü teâlânın ni’metlerine kavuşmağı istedi” buyurdu. Bu sözlerin, Resûlullahın yakında vefât edeceğini gösterdiğini yalnız Ebû Bekr (radıyallahü anh) anlayıp, ağladı ve; “Yâ Resûlallah, sen ölme! Senin yerine biz ölelim. Çocuklarımız ölsünler!” dedi. Ebû Bekr-i Sıddîk bizim en âlimimiz idi. Resûlullahın (aleyhisselâm) ona; “Ey Ebû Bekr, ağlama! Bana arkadaşlığı ve malı, Ebû Bekr’den daha bereketli olan yoktur. Eğer ümmetimden dost edinseydim. Ebû Bekr’i dost edinirdim. Fakat İslâm kardeşliği ve muhabbeti vardır” buyurdu. Hazreti Ebû Bekr’in mescide açılan kapısı hâriç, diğer bütün kapıları kapattırdı. “Onun kapısında nûr görüyorum” buyurdu.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) rivâyet etti. Resûlullah (aleyhisselâm); “Mi’râc gecesi uğradığım semâlarda, ismimin ve peşinden de Ebû Bekr’in isminin yazılı olduğunu gördüm” buyurdu. Resûlullah (aleyhisselâm), mi’râca çıkıp döndüğü gecenin sabahı, Kâ’be yanına gidip mi’râcını anlattı. İşiten kâfirler alay etti. “Muhammed aklını kaçırmış, iyice sapıtmış” dediler. Müslüman olmağa niyeti olanlar da vaz geçti. Birkaçı sevinerek Ebû Bekr’in (radıyallahü anh) evine geldi. Çünkü onun akılı, tecrübeli, hesaplı bir tüccâr olduğunu biliyorlardı. Kapıya çıkınca hemen sordular; “Ey Ebû Bekr! Sen çok kerre Kudüs’e gidip geldin, iyi bilirsin. Mekke’den Kudüs’e gidip-gelmek, ne kadar zaman sürer?” dediler. Ebû Bekr; “İyi biliyorum. Bir aydan fazla” dedi. Kâfirler bu söze sevindi.

“Akıllı, tecrübeli adamın sözü böyle olur” dediler. Gülüp alay ederek ve Ebû Bekr’in de kendi kafalarında olduğuna sevinerek; “Senin efendin, Kudüs’e bir gecede gidip geldiğini söylüyor. Artık iyice sapıttı” diyerek, Ebû Bekr’e sevgi, saygı ve güvenç gösterdiler.

Ebû Bekr (radıyallahü anh) Resûlullâhın (aleyhisselâm) mübârek adını işitince, “Eğer O söyledi ise, inandım. Bir ânda gidip gelmiştir” deyip içeri girdi. Kâfirler neye uğradıklarını anlayamadılar. Önlerine bakıp gidiyor ve; “Vay canına! Muhammed ne yaman büyücü imiş. Ebû Bekr’e sihr yapmış” diyorlardı.

Ebû Bekr (radıyallahü anh) hemen giyinip, Resûlullahın yanına geldi. Büyük bir kalabalık arasında, yüksek sesle; “Yâ Resûlallah! Mi’râcınız mübârek olsun! Allahü teâlâya sonsuz şükürler ederim ki, bizleri, senin gibi büyük Peygambere, hizmetçi olmakla şereflendirdi. Parlayan yüzünü görmekle, kalbleri alan, rûhları çeken tatlı sözlerini işitmekle ni’metlendirdi. Yâ Resûlallah! Senin her sözün doğrudur. İnandım. Canım sana feda olsun!” dedi. Ebû Bekr’in sözleri, kâfirleri şaşırttı. Diyecek şey bulamayıp dağıldılar. Şüpheye düşen, îmânı zayıf birkaç kişinin de kalbine kuvvet verdi. Resûlullah (aleyhisselâm) o gün Ebû Bekr’e “Sıddîk” dedi. Bu adı almakla, bir kat daha yükseldi.

Kâfirler bu hâle çok kızdı. Mü’minlerin kuvvetli imânına, Peygamberin (aleyhisselâm) her sözüne hemen inanmalarına, onun çevresinde pervane gibi toplanmalarına dayanamadılar. Resûlullahı mahcup, mağlûb etmek için, imtihan etmeğe yeltendiler. “Yâ Muhammed (aleyhisselâm)! Kudüs’e gittim diyorsun. Söyle bakalım. Mescidin kaç kapısı, kaç penceresi var?” gibi şeyler sordular. Hepsine cevap verirken, hazret-i Ebû Bekr, “Öyledir yâ Resûlallah, öyledir yâ Resûlallah” derdi. Hâlbuki, Resûlullah (aleyhisselâm) edebinden, hayasından karşısındakinin yüzüne bile bakmazdı.. Buyurdu ki: “Mescid-i Aksâ’da etrâfıma bakmamıştım. Sorduklarını görmemiştim. O ânda Cebrâil (aleyhisselâm), Mescid-i Aksâ’yı gözümün önüne getirdi. (Televizyon gibi görüyor) sayıyordum. Sorularına, hemen cevap veriyordum.” Yolda, develi yolcular gördüğünü söyledi, “İnşâallah Çarşamba günü gelirler” buyurdu. Çarşamba günü güneş batarken, kervan Mekke’ye geldi. Fırtına eser gibi olduğunu, bir devenin yıkıldığını söylediler. Bu hâl mü’minlerin îmânını kuvvetlendirdi. Kâfirlerin düşmanlığını arttırdı.

Bir sohbet esnasında Hazreti Ebû Bekr’in ismi geçince. Hazreti Ömer şöyle dedi: “Ömrümdeki bütün amelimin Hazreti Ebû Bekr’in, bir gün ve gecelik ameli gibi olmasını isterdim. O’nun o mes’ûd gecesi ki, Resûlullah (aleyhisselâm) ile birlikte hicret ederken Hira dağındaki mağaraya gitti. Mağaraya varınca; “Allah için, yâ Resûlallah içeri girmeyin! Ben gireyim, içeride zararlı birşey varsa, bana gelsin, mübârek zâtınıza bir keder, bir elem gelmesin” dedi ve içeri girdi. İçeriyi süpürüp temizledi. Sağında solunda, irili ufaklı birçok delik gördü. Hırkasını parçalayıp, delikleri kapadı. Bir iki delik kaldı, onları da ayakları ile kapayıp, sonra Resûlullaha, içeri girmesini söyledi. Resûlullah (aleyhisselâm) içeri girdi ve mübârek başını Ebû Bekr’in kucağına koyup uyudu. Ayağını yılan soktu. Resûlullah uyanır korkusuyla, sabredip, hiç hareket etmedi. Gözyaşı Resûlullahın mübârek yüzüne damlayınca; “Ne oldu yâ Ebû Bekr” buyurdu. Hazreti Ebû Bekr; “Ayağım ile kapattığım delikten bir yılan ayağımı soktu. Ayağımı çekersem, çıkıp size zarar vereceğinden korkuyorum” dedi. Resûlullah (aleyhisselâm); “Ayağını çek” buyurdular. Ayağını çekince heybetli ve zehirli bir yılan çıktı. Resûlullah (aleyhisselâm); “Ey utanmaz yılan, benim mağara arkadaşıma, sırdaşıma eziyyet etmeğe Allahü teâlâdan korkup, benden utanmıyor musun?” buyurdu. Yılan; “Ey Allahın Habîbi, insanların ve cinlerin Peygamberi! Sana yalnız insanlar değil, hayvanlar, kuşlar, yılanlar, karıncalar, hepsi âşıktır. Hattâ bu gözü yaşlı köleniz, büyüklerimizden yüksek vasıflarınızı dinlemiş, mübârek yüzünüzü görmeğe âşık olmuştur. Bu mağarayı şereflendireceğinizi biliyordum. Onun için çok zamandan beri bu sıkıntılı mağarada gece-gündüz demeyip yolunuzu bekliyorum. Sıddîkın, bu karanlık mağaraya sabahı, siz de güneşi getirdiniz. Fakat Sıddîkın sizi görmeme mâni olunca, benden korku ve haya kalktı. Bu küstahlığa cesâret ettim” diyerek özür diledi. Resûlullah (aleyhisselâm) özrünü kabûl etti. Hazreti Ebû Bekr’in yarasına mübârek tükrüğünden sürdü. Hemen iyi oldu.”

Hazreti Ebû Bekr’e, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) Peygamberliğini bildirip müslüman olmasını teklif ettiği zaman, hiç tereddüt etmeden İslâmiyeti kabûl etmişti. Babası, annesi, çocukları ve torunları da müslümanlığı kabûl etti. Peygamberimizi görüp Eshâb-ı Kirâmdan olmakla şereflendiler. Eshâb-ı Kirâmdan hiçbiri, böyle bir şerefe nail olamamıştır.

Ebû İshâk Hemedânî, Şa'bî'den (radıyallahü anh) Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk'ın müslüman olmasını şöyle nakleder:

Hazreti Ebû Bekr, İslâmiyeti kabûl etmeden yirmi sene önce şöyle bir rü'yâ görmüştü: Gökten dolunay inip, Kâ'be-i muazzamaya gelmiş ve sonra parça parça olmuş, parçalardan her biri, Mekke evlerinden biri üzerine düşmüş, sonra bu parçalar bir araya gelerek gök yüzüne yükselmişti. Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) evine düşen parça ise, gökyüzüne yükselmemişti. Hâdiseyi gören Ebû Bekr (radıyallahü anh), hemen evin kapısını kapamış, sanki bu ay parçasının gitmesine mâni olmuştu. Ebû Bekr (radıyallahü anh) heyecanla rü'yâdan uyanmış, sabah olunca, hemen yahudi âlimlerinden birisine koşup rü'yâsını anlatmıştı. O âlim cevâbında: "Bu, karışık rü'yâlardan biridir, onun için ta'bir edilmez" demişti. Fakat bu rü'yâ, Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) zihnini kurcalamaya devam etmiş, yahudinin cevâbı onu tatmin etmemişti. Bundan dolayı, bir zaman sonra ticâret yolculuklarından birinde, yolu rahip Bahira'nın manastırına uğramıştı. Gördüğü rü'yâsının ta'birini Bahira'dan istemişti. Bahira; "Sen neredensin?" dedi. Hazreti Ebû Bekr; "Kureyştenim" diye cevap verince, Bahira; "Mekke'de bir Peygamber ortaya çıkıp, hidâyet nûru Mekke'nin her yerine ulaşacak, sen, hayâtında O'nun veziri, vefâtından sonra da, halîfesi olacaksın" deyince, Ebû Bekr (radıyallahü anh) bu cevaba çok hayret etmişti. Hattâ râhib, ona şöyle demişti: "Çabuk, şimdi O'na ulaş. Şu anda vahy geldi. Mûsâ aleyhisselâmın da Rabbi olan Allah hakkı için, herkesten önce O'na îmân eyle!" Ebû Bekr (radıyallahü anh) daha Şam'da iken, Resûlullahın (aleyhisselâm) insanları İslama da'vet ettiği haberi ulaştı. Hazreti Ebû Bekr buyurdu ki: "Gördüğüm bu rü'yâ, beni teşvik etti. Resûlullahın huzûrlarına gitmeyi çok arzu ediyordum." Ebû Bekr (radıyallahü anh), Mekke-i mükerremeye gelince, Mekkelilerin durumunu anlayıp, bu husûsta ne dediklerini dinledikten sonra;İslâmı kabûl etmesiyle Kureyşlilerin kendisine pekçok kızacaklarını gördü. Ancak Kureyşliler, Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) müslüman olacağına hiç ihtimâl vermiyorlardı. Onu kendi düşünceleri istikâmetinde, isâbetli görüş sahibi olarak biliyorlardı. Daha sonra, onlardan ayrılıp evine gitti. O gece kendisine pek uzun gelmişti. Bir an evvel Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrlarına gitmek, huzûrlarından müslüman olarak O'nun Allahın Resûlü olduğunu tasdik etmiş olarak çıkmak istiyordu. Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrlarına gitti. Resûlullah (aleyhisselâm) kendisine; "Seni, Allahü teâlâya kulluk etmeye, O'na itaat etmeye da'vet ediyorum. Ey Ebû Bekr! Ben Allahın Resûlüyüm. Allahü teâlâ beni kendine peygamber olarak seçti. Beni, dîni ile gönderdi. Allahü teâlânın katında bulunanlar, sizin elinizdekilerden hayırlıdır" buyurdu.

Hazreti Ebû Bekr, Peygamberlerin, peygamberliklerine delîlleri vardır, senin delîlin nedir?" diye suâl etti. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Bu nübüvvetime delîl, o rü'yâdır ki, bir yahudi âlimden ta'birini istedin. O âlim, karışık rü'yâdandır, i'tibâr edilmez dedi. Sonra Bahira râhib doğru ta'bir etti" diye cevap verip; "Ey Ebû Bekr! Seni Allaha ve Resûlüne da'vet ederim" buyurdu. Bunun üzerine Hazreti Ebû Bekr; "Şehâdet ederim ki, sen Allahü teâlânın Resûlüsün ve senin Peygamberliğin hakdır ve cihanı aydınlatan bir nûrdur" diyerek, O'nu tasdik edip müslüman oldu. Herhangi bir husûsta Resûlullah efendimizle sözü uzatmadı. Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrundan itaatkâr bir müslüman olarak ayrıldı. Kureyş kâfirleri Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) durumunu merak ediyorlardı. Onun, Resûlullah efendimizin huzûrundan İslâmı kabûl etmeden çıkmasını bekliyorlardı. Ebû Bekr (radıyallahü anh) onların yanına gidip, orada bulunan Hazreti Osman, Hazreti Talha ve Hazreti Zübeyr'e seslendi. Onlar da ayağa kalktılar. Onları alıp götürdü. Müşrikler, onları nereye götürdüğünü bilmiyorlardı. Hazreti Ebû Bekr, onları doğru Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek huzûrlarına götürdü. Bu arada onlara gördüğü rü'yâdan ve Muhammed aleyhisselâmın Allahü teâlânın Resûlü olduğundan bahsedip, onları İslâma da'vet ediyordu. Yemîn ile onlara; "Vallahi, Muhammed aleyhisselâmın da'vâsı, rü'yâda gördüğüm nûrun karanlığa üstün gelmesi gibi, kendisine karşı olanlara üstün gelecektir" diyordu. Nihâyet Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek huzûrlarına girmekle şereflendiler. Resûlullah (aleyhisselâm) onları İslama da'vet etti. Onlar da, derhal bu da'vete icabet edip, müslüman oldular. Sonra dışarı çıktıklarında; Abdürrahmân bin Avf, Sa'd bin Ebî Vakkâs ve Ebû Ubeyde bin Cerrah (r.anhüm) ile karşılaştılar. Onların da ellerinden tutup Resûlullahın huzûruna götürdüler. Resûlullah (aleyhisselâm) onlara İslâmı teklif etti. Onlar da müslüman oldular, ertesi gün, Osman bin Maz'ûn, Ebû Seleme bin Abdülesed. Erkâm bin Ebi'l-Erkâm'ı da Resûlullahın huzûrlarına götürdü. Onlar da İslâmiyeti kabûl ettiler. Kısa zamanda Resûlullahın (aleyhisselâm) Eshâbının (r.anhüm) sayısı otuzüçe çıktı.

Birgün Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) müslümanlardan birkaçı ile birlikte Erkâm bin Ebi'l-Erkâm'ın (radıyallahü anh) Safa tepesindeki evinde sohbet ediyorlardı. Başta Hazreti Ebû Bekr olmak üzere, hepsi bu yeni dînin müşriklere açıkça teklif edilmesini arzuladıklarını bildirdiler. Henüz açıkça tebliğ edilmek emri verilmemişti. Peygamber efendimiz de, "Ey Ebû Bekr! Bizim sayımız henüz az. Bu işe yetmeyiz" buyurdu ise de, Ebû Bekr'in ve arkadaşlarının arzularının çokluğundan onları kıramadı. Hemen Mescid-i Haram'ın bir tarafına topluca oturdular. O sırada müşrikler de orada toplu hâlde bulunuyorlardı. Hazreti Ebû Bekr ayağa kalktı. Putlardan yüz çevirip, Allahü teâlâya ve O'nun Peygamberi Muhammed aleyhisselâma inanmanın lâzım olduğunu anlatmaya başladı. Müşrikler, hep birden Ebû Bekr'e ve arkadaşlarına saldırdılar. Yumruk ve tekmelerle ortalığı alt-üst ettiler. Hazreti Ebû Bekr'i fenâ hâlde tartaklayıp dövdüler. Utbe bin Rebia, demirli ayakkabılarını Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) yüzüne çarpa çarpa yüzünü gözünü kanlar içinde bıraktı, tanınmaz hâle getirdi. Benî-Teym kabilesi mensûplan yetişip ayırmasaydı, öldürünceye kadar dövmeye devam edeceklerdi. Kabilesinden olan kişiler, bitkin ve perişan bir hâle gelen Hazreti Ebû Bekr'i bir çarşafın içine koyarak evine götürdüler. Hemen geri dönüp Kâ'be'ye geldiler: "Eğer Ebû Bekr ölecek olursa, yemîn olsun ki, biz de Utbe'yi gebertiriz!" dediler ve yine Hazreti Ebû Bekr'in yanına gittiler.

Hazreti Ebû Bekr, uzun bir süre kendine gelemedi. Babası ve Benî-Teymliler, onu ayıltmak için çok uğraştılar. Ancak akşama doğru kendine gelebildi. Gözlerini açar açmaz, ezik bir sesle; "Resûlullah ne yapıyor? O, ne hâldedir? O'na da dil uzatmışlar, hakaret etmişlerdi" diyebilmişti. Onun bu sözünü duyan akrabâları, "Kendi ne hâlde, kimi düşünüyor?" diye onu kınadılar. Annesi Ümm-ül-Hayr'a; "Sor bakalım, birşey yer içermi?" deyip, onları yalnız bıraktılar. Hazreti Ebû Bekr'in yemeğe ve içmeğe ne isteği vardı, ne de bir gücü. Ev tenhâlaşınca, annesi ona; "Ne yersin, ne içersin!" diye sordu. Hazreti Ebû Bekr gözlerini açtı ve; "Resûlullah ne hâldedir, ne yapıyor?" dedi. Annesi; "Vallahi arkadaşın hakkında hiçbir bilgim yok!" dedi. Ebû Bekr (radıyallahü anh) "Hattâb'ın kızı Ümm-i Cemil'e git, Resûlullahı ondan sor!" dedi. Annesi Ümm-ül-Hayr, kalkıp Ümm-i Cemil'in yanına gitti ve; "Oğlum Ebû Bekr, senden Abdullah'ın oğlu Muhammed'i soruyor. Acaba ne hâldedir?" dedi. Ümm-i Cemil de; "Benim ne Muhammed, ne de Ebû Bekr hakkında bir bilgim var! istersen seninle birlikte gidelim!" dedi. Ümm-ül-Hayr olur deyince, beraberce kalktılar, Hazreti Ebû Bekr'in yanına geldiler. Ümm-i Cemil, Hazreti Ebû Bekr'i böyle perişan bir vaziyette, yaralar ve bereler içinde görünce, kendini tutamıyarak çığlık kopardı ve; "Sana bunu yapan bir kavim, muhakkak azgın ve taşkındır. Allahtan dileğim. Onlardan öcünü almasıdır" dedi. Hazreti Ebû Bekr, Ümm-i Cemil'e; "Resûlullah ne yapıyor, ne haldedir?" diye sordu. Ümm-i Cemil, ona; "Burada annen var, söylediğimi işitir" dedi. Hazreti Ebû Bekr de; "Ondan sana bir zarar gelmez, sırrını yaymaz" deyince, Ümm-i Cemil; "Hayattadır, hâli iyidir" dedi. Tekrar; "Şimdi O nerededir?" diye sordu. Ümm-i Cemil; "Erkâm'ın evindedir" dedi. Hazreti Ebû Bekr; "Vallahi, Resûlullahı gidip görmedikçe, ne yemek yerim, ne de birşey içerim!" dedi. Annesi; "Sen, şimdi biraz bekle, herkes uykuya dalsın!" dedi. Herkes uyuyup, ortalık tenhâlaşınca, Hazreti Ebû Bekr, annesi ve Ümm-i Cemil'in yardımı ile, yavaş yavaş Resûlullahın yanına vardı. Âlemlere rahmet olarak gönderilen o yüce Peygambere muhabbetle sarıldı. Müslüman kardeşleriyle kucaklaştı. Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) bu hâli, Peygamber efendimizi çok üzdü. Hazreti Ebû Bekr; "Yâ Resûlallah! Babam, anam sana feda olsun! O azgın adamın, yüzümü gözümü yerlere sürtüp, beni bilinmez hâle getirmesinden başka bir üzüntüm yok! Bu yanımdaki de, beni dünyâya getiren annem Selmâ'dır. Onun hakkında duâ buyurmanızı istirhâm ediyorum. Umulur ki, Allahü teâlâ, onu senin hürmetine Cehennem ateşinden kurtarır" dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz. Selmâ'nın müslüman olması için Allahü teâlâya yalvardı. Resûlullahın (aleyhisselâm) duâsı kabûl olundu. Annesi de hidâyete kavuşup müslümanlığı kabûl etti. Böylece ilk müslümanlardan biri olmakla şereflendi.

Resûlullah (aleyhisselâm) müslümanların kuvvet bulması için, Ömer bin Hattâb ve Ebû Cehl bin Hişâm'dan birisinin de müslüman olması için duâ etmişti. Ömer (radıyallahü anh) müslüman oldu. Ömer (radıyallahü anh) müslüman olunca, Resûlullah (aleyhisselâm) tekbîr getirdi. Erkâm'ın evinde bulunan müslümanlar da tekbîr getirdiler. Müslümanların tekbîr sesleri Mekke semâlarında dalgalandı. Sonra Hazreti Ömer; "Kardeşlerimiz ne kadardır?" diye sordu. "Seninle kırk olduk" dediler, "Öyle ise, ne duruyoruz? Haydi çıkalım, Harem-i şerîfe gidelim açıkça Kur'ân-ı kerîm okuyalım" dedi. Resûlullah kabûl buyurdular. Önde Hazreti Ömer, sonra Hazreti Ali, ondan sonra Resûlullah, sağında, Hazreti Ebû Bekr, solunda Hazreti Hamza, arkasında öteki Sahâbiler

yürüyerek Harem-i şerîfe gittiler. Müşriklerin ileri gelenleri, orada Hazreti Ömer'den müjde bekliyorlardı. "Ömer, Muhammedîleri toplamış getiriyor" dediler. Sevindiler. Ebû Cehl, zekî, cin fikirli olduğundan, bu gelişi beğenmedi, ileri varıp; "Yâ Ömer! Bu ne?" dedi. Hazret-i Ömer hiç aldırış etmeden; "Eşhedü en lâ ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden Resûlullah" dedi. Ebû Cehl, ne diyeceğini şaşırdı, dona kaldı. Hazret-i Ömer bunlara dönerek; "Beni bilen bilir. Bilmeyen bilsin ki, Hattâb oğlu Ömer'im. Karısını dul, çocuklarını yetim bırakmak isteyen, yerinden kıpırdasın" dedi. Hepsi geriye çekilip dağıldılar. Ehl-i İslâm, Harem-i şerîfte saf olup, yüksek sesle tekbîr aldı. İlk olarak meydanda namaz kıldılar. Hazret-i Ömer, o günden sonra dayısı Ebû Cehl'e ve kâfirlerin ileri gelenlerine meydan okudu.

Hazreti Ömer müslüman olunca; "Ey Peygamberim, sana, Allah ve mü'minlerden senin izinde gidenler yetişir" meâlindeki Enfâl sûresinin altmışdördüncü âyet-i kerîmesi indi. Hazreti Ömer müslüman olduktan sonra, hicrete kadar Resûlullahın (aleyhisselâm) yanından ayrılmadı. O da, diğer müslümanlarla birlikte İslâmiyetin yayılmasına hizmet etti. Müşriklerin safha safha ilerlettikleri düşmanlıkları ve işkenceleri karşısına dikilip, kahramanca mücâdele etti.

Ebû Bekr (radıyallahü anh) müslüman olduktan sonra, Resûlullahın (aleyhisselâm) yanından hiç ayrılmazdı. Resûlullaha yardımcı olurdu, İstenmiyen durumlarda Resûlullahın yanında bulunur, bütün mübârek sözlerini tasdik ederdi. Resûlullahın mi'râcını da tereddütsüz kabûl etmiş, kâfirleri sükût-i hayâle uğratmıştı.

Resûlullah (aleyhisselâm), Hazreti Ebû Bekr'in evine, sabah ve akşam vakitleri olmak üzere iki kere teşrîf ederdi. Bu durum, hicrete kadar devam etti. Hicrette de Resûlullah (aleyhisselâm) ile beraberdi. Allahü teâlâ, Ebû Bekr'i (radıyallahü anh) böyle bir yolculuk ile şereflendirmiş, Kurân-ı kerîmde ondan bahis buyurmuştur. Allahü teâlâ bu husûsta Tevbe sûresinin 40. âyet-i kerîmesinde meâlen; "Eğer siz (Resûlüme) yardım etmezseniz, Allahü teâlâ, O'na (Evvelce yardım ettiği gibi) yine yardım eder. Hani Mekke kâfirleri onu Mekke'den çıkardıklarında ikinin ikincisi (Ebû Bekr) (Sevr dağında) bir mağarada idiler. Peygamber, arkadaşına (Hazreti Ebû Bekr'e); "Korkma! Allah bizimle beraberdir" demişti. Allahü teâlâ ona sekînetini indirdi" buyuruldu. Âlimlerden ba'zıları; "Âyet-i kerîmede üzerine "sekînet" indirilen Hazreti Ebû Bekr'dir" buyurmuşlardır.

Ebû Bekr (radıyallahü anh), bu hicret sırasında Resûlullaha binek verdi. Kendilerine yol gösterecek olan delîli kiraladı, beraberinde Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) azâdlısı Âmir bin Füheyre de vardı. Bu sırada Resûlullahın hizmetini bizzat Hazreti Ebû Bekr yaptı. Medîne-i münevvereye gelinceye kadar, bütün masraflarını ve koruma işlerini Hazreti Ebû Bekr üzerine aldı.

Kureyş müşrikleri, zaîf ve güçsüz mü'minleri, Mekke'nin çocuklarına teslim ediyorlar, onlara alay ettiriyorlar, kendileri de yoruluncaya kadar onlara eziyet ve işkence ediyorlardı. Onları tutuyorlar, kızgın güneş altında dövüyorlar, göğüslerine büyük taşlar koyuyorlar, "Muhammed'i (aleyhisselâm) inkâr edinceye kadar böyle kalacaksınız!" diyorlardı. Böyle işkenceye ma'rûz kalanlardan birisi de, Bilâl-i Habeşî (radıyallahü anh) idi. Canını Allah yolunda feda eden Bilâl-i Habeşî (radıyallahü anh), müşriklerin yaptıkları bu işkenceler esnasında sâdece "Allah bir! Allah bir!" diyordu. Bu sırada, Hazreti Ebû Bekr bu hâlde iken Bilâl-i Habeşî'yi görmüş, onu satın alıp azâd etmiş, onların elinden kurtarmıştı.

Hazreti Ebû Bekr'in Allah yolunda harcadığı şeyler, İslâmın başlangıcında, en ihtiyâç duyulan zamanda olduğu için, Eshâb-ı Kirâmın ve diğer bütün ümmetin Allah yolunda verdiklerinden daha üstün ve öndedir. Nitekim, Hadîd sûresinin onuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; "Mekke-i mükerremenin fethinden önce malını veren ve cihâd eden kimseye, fetihden sonra malını dağıtan ve cihâd edenden daha büyük derece vardır. Allahü teâlâ hepsine Cenneti va'd etti" buyuruldu.

Eshâb-ı Kirâmın ve diğer bütün ümmetin Allah yolunda harcadığı malların hepsi bir araya toplansa, Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) yaptığı yarım müdlük infakın (harcamanın) derecesine ulaşamayacağı bildirildi.

Resûlullahın âhırete teşrîflerinden sonra, Allahü teâlâ, müslümanların durumunu Hazreti Ebû Bekr ile telâfi etmiştir. Hazreti Ebû Bekr, müslümanların işlerini derleyip düzenledi.

Resûlullahın emri üzerine hazırlanan Üsâme'nin (radıyallahü anh) komutasındaki İslâm ordusunu, Rumlar üzerine

gönderdi. Bunda pek büyük faydalar oldu. Resûlullahın (aleyhisselâm) âhırete teşrîfleri ile Rumlar, artık müslümanların dağılıp bozulacaklarını sanıyorlardı. Fakat Üsâme'nin (radıyallahü anh) ordusu üzerlerine gönderilince, Rumlar, zihinlerindeki bu yanlış zannı attılar.

Hazreti Ebû Bekr, bundan başka da ordular hazırlayıp etrâfa gönderdi. Kısa zamanda Allahü teâlâ, onun vasıtasıyla bütün Hicaz, Bahreyn ve Yemen'in büyük bir kısmının fethini nasîb eyledi. Şam ve Irak taraflarına ordular gönderdi. İran ve Rum orduları mağlup edildi. Hazreti Ebû Bekr'in vesilesiyle çok kimse İslama girdi. Bu sebeble hiç kimsenin kazanamayacağı sevâba kavuştu.

Hazreti Ebû Bekr'in yaptıklarının kıymetli olmasının sebebi, İslâmın ve müslümanların onun vasıtasıyla kuvvetlenmiş olmasıdır. Ayrıca Resûlullahın (aleyhisselâm) vefâtından sonra, zekâtlarını vermek istemeyenlere tavizsiz hareket etmiş, Üsâme'nin (radıyallahü anh) ordusunun gönderilmesi husûsunda Resûlullahın emrini aynen tatbik etmiştir. Eshâb-ı Kirâm da, Hazreti Ebû Bekr'in dediklerini kabûl etmiş, Allahü teâlâ onun vasıtasıyla fetihler nasîb etmiştir. Büyük ordular teşkil edilmiş, müslümanlar kuvvetlenmiş, şirk ve şirk orduları kırılmış, zayıflatılmıştır.

Hazreti Ebû Bekr, kendisinden sonra Hazreti Ömer'in halîfe olmasını istemiştir. Çünkü Hazreti Ebû Bekr, Hazreti Ömer'in kuvvetini ve faziletini biliyordu. Hazreti Ebû Bekr, kendisinden sonra dirayetli birisinin müslümanların halîfesi olmasını te'min etmiş, büyük bir hayra daha vesile olmuştur. Bu sebeble, Hazreti Ebû Bekr, kendi yaptıklarının sevâbına ilâveten, Hazreti Ömer'in yaptıklarının sevâbına da kavuşmuştur. Bu sebebten dolayı, Cebrâil (aleyhisselâm) Resûlullaha (aleyhisselâm); "Ömer, Ebû Bekr'in hasenelerinden bir hasenedir" demiştir.

Aşağıdaki hadîs-i şerîfler, âlimlerin birçoğu tarafından, Resûlullahın (aleyhisselâm) vefâtından sonra Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) halîfe olacağının delîli olarak gösterilmiştir.

Resûlullah (aleyhisselâm) vefâtına yakın hastalanınca, namaz vakti geldi. Resûlullah (aleyhisselâm) cemâate gitmek istedi. Cemâate gidecek takat bulamayınca; "Ebû Bekr'e söyleyin, namazı kıldırsın" buyurdu.

Resûlullahın mübârek ve mutahhâre zevcelerinden Hazreti Ömer'in kızı Hafsa (radıyallahü anha), Resûlullaha (aleyhisselâm); "Sen hasta olunca, Ebû Bekr'i (radıyallahü anh) öne geçirdin" deyince, Resûlullah (aleyhisselâm); "Onu takdim eden ben değilim; Allahü teâlâ onu takdim etti" buyurdu.

Hazreti Âişe'nin rivâyetinde, Resûlullah (aleyhisselâm); "Aralarında Ebû Bekr varken, bir kavme, ondan başkasının İmâm olması lâyık değildir" buyurdu.

Yine Âişe'nin (radıyallahü anha) rivâyetinde, Resûlullahın (aleyhisselâm) mübârek zevcesi ve Hazreti Ebû Bekr'in kızı Aişe'ye (radıyallahü anha); "Babanı çağır! Babanı çağır! Bir kimsenin, "Ben daha lâyıkım" demesinden korkuyorum. Allahü teâlâ ve mü'minler, sâdece Ebû Bekr'den râzıdır" buyurdu.

Birgün Hazreti Abbâs, Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrlarına girdi. Resûlullah (aleyhisselâm). "Ey Abbâs! Ebû Bekr Allahü teâlânın dîninde benim hâlîfemdir. Onu dinlerseniz, felah bulursunuz. Ona itaat ederseniz, doğru yolu bulursunuz" buyurdu.

İbn-i Mes'ûd (radıyallahü anh) anlatır: Resûlullah (aleyhisselâm) âhırete teşrîf buyurdukları zaman, Ensâr (r.anhüm); "Bir emîr Ensârdan, bir emîr Muhacirlerden (r.anhüm) olsun" deyince, Hazreti Ömer; "Ey Ensâr! Siz Resûlullahın (aleyhisselâm) insanlara namaz kıldırmak için Ebû Bekr'i (radıyallahü anh) öne geçirdiğini bilmiyor musunuz?" dedi. Onlar da; "Evet" deyip, bildiklerini söylediler. Bunun üzerine Hazreti Ömer; "Öyleyse, hanginiz Hazreti Ebû Bekr'in önüne geçmek ister?" dedi. Ensâr ise; "Kendimizi Ebû Bekr'e takdim etmekten Allahü teâlâya sığınırız" dediler.

Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm), Ebû Bekr'e (radıyallahü anh) bî'at etmek, onun halîfe olmasını tasdik etmek, "Allahın Resûlünün halîfesi" diye isimlendirmek, ona itaat etmek, onunla beraber muharebe etmek husûsunda ittifâk etmişlerdir.

Allahü teâlâ, İslâm dînini Hazreti Ömer'le kuvvetlendirdi. Abdullah İbni Mes'ûd hazretleri bu husûsta şöyle buyurdu; "Biz, Hazreti Ömer müslüman olunca kuvvetlendik. Ömer (radıyallahü anh), müslüman olmadan önce Kâ'be-i muazzamaya gidip açıkça namaz kılamazdık. Hazreti Ömer

müslüman olunca, müşriklerle mücâdele ederek, Kâ'be-i muazzamada serbestçe namaz kılmamızı te'min etti"

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) anlattı: "Ömer (radıyallahü anh), müslüman olunca, Cebrâil (aleyhisselâm) inip; "Ey Muhammed! Ömer'in (radıyallahü anh) müslüman olmasıyla semâdakiler sevindiler" dedi. Ömer (radıyallahü anh) müslüman olunca, Resûlullahın yanında, çekilmiş hazır bir kılıç oldu."

Hazreti Ömer, Resûlullahın (aleyhisselâm) sünnet-i seniyyesi ve Ebû Bekr'in (radıyallahü anh) yolu üzere yürüdü. Zayıf olan mü'minlere yardım eder, mazlûmun hakkını zâlimden alırdı. Allahü teâlâ, hakkı onun dili üzere kıldı. Bu yüzden "Fârûk" lakabı verildi. Allahü teâlâ, onun Mekke-i mükerremeden Medîne-i münevvereye hicretini dîne destek yaptı. Müslümanları sevindirdi. Münâfıkların kalbine korku verdi. Kâfirlere karşı pek şiddetli, müslümanlara karşı ise pek şefkatli idi.

İnsanların kınaması, Ömer'i (radıyallahü anh) Allah yolunda bulunmaktan, O'nun dızâsına uygun iş yapmaktan alıkoyamazdı.

Ebû Leylâ (radıyallahü anh) anlatır: Hazreti Ömer, yanında bir çubuk taşırdı. Bu çubukla, kendisini, Hazreti Ebû Bekr'den üstün tutanları, iftiracılara verilen ceza ile cezalandırırdı. Birgün, Basra ve Kûfe'den ba'zı kimseler geldi. Aralarında Hazreti Ebû Bekr'in mi üstün, yoksa Hazreti Ömer'in mi üstün olduğu hakkında sözler söylerlerdi. Hazreti Ömer, kendisini, Ebû Bekr'den (radıyallahü anh) üstün tutanlara yanında bulundurduğu sopa ile gerekli cezayı verdi. Akşam olunca, Mescid-i Nebevî'de minbere çıkıp şöyle buyurdu: "Dikkat ediniz! Bu ümmetin Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra en üstünü Ebû Bekr'dir (radıyallahü anh). Kim bugünden sonra bunun aksini söylerse, iftiracı durumuna düşer. Ona, iftiracılara verilen ceza verilir."

Osman bin Affân'ın (radıyallahü anh) azâdlı kölelerinden biri şöyle anlatır: "Bir yaz günü, Aliye denen yerde, Osman bin Affân'la (radıyallahü anh) beraber bir evdeydik. Uzaktan, iki deveyi çekip gelen birisini gördük. Hava çok sıcaktı. Hazreti Osman; "Keşke onları ortalık serinleyince götürse idi" dedi. Yanımıza yaklaşınca, onun Hazreti Ömer olduğunu gördük. O zaman Hazreti Osman, kalkıp başını kapıdan dışarı çıkardı, tekrar içeri çekildi. Hararetin fazlalığından hâli değişti. Hazreti Ömer hizâlarına gelince, Hazreti Osman; "Ey mü'minlerin emîri bu saatte niçin dışarı çıktınız?" dedi. Hazreti Ömer; "Bunlar, zekât develeridir. Geride kalmışlardı, onları götürüyorum. Kaybolurlarsa, yarın huzûr-i ilâhîde Allahü teâlâ, onları benden sorar" dedi. Bunun üzerine Hazreti Osman; "Ey mü'minlerin emîri! Şurada gölgede biraz dinlenip su içseniz, biz onları götürürüz" dedi. Fakat Hazreti Ömer, dinlenmeden yoluna devam etti. Hazreti Ömer gidince, Osman (radıyallahü anh), "Kuvvetli ve emîn bir kimseye bakmak isteyen, Hazreti Ömer'e baksın" buyurdu. Hazreti Ali buyurdu ki: "Resûlullahtan sonra bu ümmetin en hayırlısı, Ebû Bekr ile Ömer'dir."

Allahü teâlâ, Ebû Bekr ile Ömer'e (r.anhümâ), güzel ve yüksek bir hayat ve ömür nasîb etmiştir. Gerek Resûlullahın hayâtında ve gerekse âhırete teşrîflerinden sonra dîne hizmette; Hicaz, Şam, Yemen, Irak, Horasan ve fethedilen diğer yerlerde İslâmın galip gelmesine onları vesile kılmıştır. Adâletleri ile örnek olduklarından, onların izinden gidenlerin sevâblarına da kavuşmaktadırlar.

İnsanlar arasında örnek olan Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer'in İslâmı yaşayışları ve adâletleri her tarafa yayılmış ve meşhûr olmuştur. Hattâ darb-ı mesel olmuş, "Âdil bir hayat (yaşayış) için Ömereyn'in sîreti (gidişatı)" denilmiştir. Burada Ömereyn'den maksad, Hazreti Ebû Bekr ile Hazreti Ömer'dir. Anne baba için ebeveyn dendiği gibi, Ömer ismi teleffuzda hafif olduğu için Ömereyn denmiştir.

Hazreti Ebû Bekr ile Ömer (radıyallahü anh), Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra, onun sîreti üzere yürümüşler, adâletli yolunu tutmuşlardı. Bu husûsta; "Ebû Bekr ile Ömer, Allahü teâlânın kullarına huccettir" denilmiştir. "Resûlullahın sünnet-i seniyyesi üzere kim yürüyebilir?" denilse, "Hazreti Ebû Bekr ile Ömer yürümüştür" denilir.

O ikisi, bu ümmetin ekserisinin İslama girmelerine, her memleketin fethine ve dolayısıyla halkının da İslâma girmelerine, kıyâmete kadar bu dînin devamına vesîle olmuşlardır. Kendi şahısları ile ilgili sevâba ilâveten, her müslümanın kazandığı sevâb kadar da sevâba nail olmaktadırlar. Onlara, bu husûsta bu ümmetten hiç kimse müsavî olmadığı gibi, onların derecelerine yaklaşamazlar bile.

İbn-i Ömer (radıyallahü anh) anlattı: Resûlullah (aleyhisselâm) bir fitneden bahsettikten sonra, Hazreti Osman'ı (radıyallahü anh) işâret ederek: "O fitnede, bu, mazlûm olarak katledilir" buyurdu.

Âişe (radıyallahü anha) rivâyet etti: Resûlullah (aleyhisselâm), "Bana kardeşimi çağırın!" buyurdu. "Yâ Resûlallah, kardeşin kimdir?" denilince, "Ebû Bekr'dir" buyurdu. Yine; "Bana kardeşimi çağırın!" buyurdu. Kim olduğu sorulunca, "Ömer'dir." buyurdu. Yine; "Bana kardeşimi çağırın!" buyurdu. "Yâ Resûlallah (aleyhisselâm) kardeşin kimdir?" denildi. "Osman'dır" buyurdu. Hazreti Osman çağırılıp, Resûlullahın (aleyhisselâm) yanlarına yaklaştı. "Ey Osman! Allahü teâlâ sana (hilâfet denen) bir gömlek giydirecektir. Eğer münâfıklar onu soymak isterlerse, bana kavuşasıya kadar sakın çıkarma!" buyurdu.

Hazreti Âişe buyurdu ki: Resûlullah (aleyhisselâm) evinde, mübârek baldırları, ya'nî topuğu ile dizi arası açık bir hâlde uzanmıştı. Hazreti Ebû Bekr kapıya gelip izin istedi. Habîb-i ekrem izin verdiler. Hâllerini değiştirmediler. Sonra Hazreti Ömer gelip izin istedi. Ona da izin verdiler ve mübârek baldırları açık olarak sohbet ediyorlardı. Hazreti Osman gelip izin isteyince, Resûl-i ekrem oturdu ve örtündü. Hepsi gittikten sonra, Server-i âleme sordum: "Babam Ebû Bekr (radıyallahü anh) içeri girdi. Hiç hareket etmediniz. Hazreti Ömer içeri girince, yine aynı vaziyette durdunuz. Hazreti Osman içeri girince, doğrulup oturdunuz ve elbisenizi düzelttiniz. Bunun hikmeti nedir?" Cevâbında; "Meleklerin haya ettiği bir kimseden ben haya etmez miyim?" buyurdular. Bir rivâyette ise, Resûlullah (aleyhisselâm); "Osman, çok haya sahibi bir kimsedir. Eğer o hâlde izin verseydim, içeri girip söyleyeceğini anlatamazdı" buyurmuştur.

Hazreti Osman'ın dört halîfe içinde üstünlük sırası, halifelik sırası gibidir. Ya'nî, üçüncü mübârek kimsedir. Hazreti Ömer'in tesbit etmiş olduğu altı kişilik şu'râ ehli, onu Hazreti Ömer'den sonra halîfe seçtiler. Hazreti Osman'ın, Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) arasında dört mühim husûsiyeti vardı, İkisi, Resûlullah (aleyhisselâm) o hayatta iken, ikisi de Resûlullahın (aleyhisselâm) âhırete teşrîflerinden sonradır. Hazreti Osman'ın Resûlullah hayatta iken mevcût olan iki bariz husûsiyetinden biri, Allah yolunda çok mal harcaması ve müslümanlara faydasının çokluğudur. Osman (radıyallahü anh) Tebük Seferi'ne iştirâk eden ve sıkıntılarının çokluğundan dolayı "Ceyş-ül-Usret" (Zorluk askeri) olarak isimlendirilen İslâm ordusunu 930 deve, katır ve yetmiş at ile donattı. Resûlullaha (aleyhisselâm) bu yolda harcaması için 1.000 dînâr verdi. Bunun üzerine Resûlullah (aleyhisselâm) p; "Bugünden sonra Osman'a yaptığı şeyler zarar vermez" buyurdu. Rûme kuyusunu satın alıp herkesin ondan içmesini sağladı.

Peygamberimizin (aleyhisselâm) Medine'ye hicret ettiği ilk günlerde, şehirde su sıkıntısı çekiliyordu. Rûme kuyusundan başka içecek su yoktu. Bu kuyu ise bir yahudiye âit olup suyunu satardı. Resûlullah (aleyhisselâm); Rûme kuyusunu kim satın alıp, kendi kovasını müslümanların kovası ile beraber tutarsa, Cennetteki kovası bundan hayırlı olur" buyurdular. Hazreti Osman kuyuya varıp, yahudi ile pazarlık etti. Yahudi kuyunun hepsini satmadı. Hazreti Osman da, nöbetleşe, bir gün kendisinin, bir gün yahudinin olmak üzere yarısını satın aldı. Hazreti Osman, kendi nöbet gününde kuyuyu müslümanlara serbest bırakırdı. Yahudi, nöbetinde suyu para ile satardı. Müslümanlar, Hazreti Osman'ın nöbetinde iki günlük sularını alır, yahudinin nöbetinde kuyunun yanına bile uğramazlardı. Yahudinin işi böylece bozuldu. Yahudi, işi bozulunca, yarısını onikibin dirheme sattığı kuyunun diğer yarısını sekizbin dirheme satmayı teklif etti. Hazreti Osman, diğer yarısını da alıp, kuyunun müslümanlara hergün hizmet vermesini te'min etti.

Resûlullah (aleyhisselâm); "Kıyâmete kadar, Rûme kuyusundan içen her kimsenin her içimine karşılık, Osman için bir köle azâd etmiş sevâbı vardır" buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) hayatta iken mevcût olan husûsiyetlerinden biri de, Hazreti Osman'ın, Resûlullahın (aleyhisselâm) iki mübârek kerîmeleriyle evlenmiş olmasıdır. Böyle bir üstünlük, ondan önce ve sonra kimseye nasîb olmamıştır. Bu sebeple Hazreti Osman, Zinnûreyn (iki nûr sahibi) olarak isimlendirilmiştir.

Resûlullahın (aleyhisselâm) âhırete teşrîflerinden sonraki iki durum ise: Hazreti Osman'ın (radıyallahü anh) pekçok gayr-i müslim memleketi fethetmesidir. Bu sebeble pekçok insan müslüman olmuştur. Hazreti Osman, fetihleri sebebi ile müslüman olanların sevâbları kadar sevâba sahiptir.

Hazreti Osman, Kur'ân-ı kerîmi meşhûr kırâatler üzerine cem' etmek sûretiyle, müslümanlar arasındaki okuyuş farklılıklarını gidermiş oldu. Böyle büyük bir işin sevâbına da kavuştu.

Hazreti Osman, şehîd edilmek istendiği zaman, buna sabretti. Arkadaşlarını, muhaliflerle muharebeye girmekten menetti.

Hammâd bin Zeyd; "Emîr-ül-mü'minîn Hazreti Osman, kırk gece muhasara altında tutulduğu zaman, karşı tarafa delîl olacak hiçbir şey konuşmadı" buyurdu.

Sa'îd bin Müseyyib anlattı: Hazreti Osman, birgün insanların yanına yaklaştı ve; "Aranızda Talhâ bin Ubeydullah var mı?" diye sordu. Orada bulunan Talhâ (radıyallahü anh); "Buradayım ne arzu ettiniz?" deyince, Hazreti Osman; "Allah aşkına söyle, sen Resûlullahın; "Her peygamberin Cennette bir refîki vardır. Benim Cennetteki refîkim Osman'dır" buyurduğunu duydun mu?" diye sorunca, Talhâ (radıyallahü anh); "Evet duydum" deyip, onu tasdik etti.

Dört halîfenin sonuncusu Hazreti Ali'dir. Resûlullah (aleyhisselâm) müslümanlara, onların yoluna sarılmayı emretmiştir. Hazreti Ali, Nebilerden, Resûllerden ve kendisinden önceki üç halîfeden sonra, mahlûkâtın en üstünüdür.

Resûlullah (aleyhisselâm); "Benden sonra hilâfet otuz senedir" ve "Benden sonra, benim sünnetime ve Hulefâ-i Râşidîn'in sünnetine sarılınız" buyurmuştur.

Hazreti Ali, Resûlullaha soyca pek yakın idi. İlmi çoktu. Çok cesurdu. Resûlullah (aleyhisselâm) onu pekçok severdi. Onu, Hazreti Fâtıma vâlidemiz ile evlendirdi. O, Cennet gençlerinin efendileri olan Hazreti Hasen ile Hazreti Hüseyn'in (r.anhümâ) babasıdır. Resûlullah efendimizin pak ve şerefli soyu "Hazreti Hasen ve Hüseyn ile devam etmiştir. Hazreti Ali'nin zühdü ve vera'ı pekçok idi. O, Resûlullahın (aleyhisselâm) amcasının oğludur.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) "Resûlullah (aleyhisselâm) ile ilk önce namaz kılan Hazreti Ali'dir dedi. Sa'îd bin Müseyyib, Hazreti Ali'den başka Sahâbiden (r.anhüm) hiç kimse, "Bana sorunuz" dememiştir" derdi. Hazreti Ali'nin ilimdeki yüksekliğine Resûlullah efendimiz şehâdet edip, "Sizin kazayı en iyi bileniniz Ali'dir" buyurmuştur.

Hazreti Ali'nin (radıyallahü anh) şecâat ve kahramanlığı da, meşhûrdur. Harb meydanında, karşısına çıkan kimselerin hepsine galip geldi. Tebük harbine, Resûlullah efendimizin bulunduğu diğer bütün gazâlara katıldı. Uhud'da, müslümanların müşrikler tarafından sıkıştırıldığı sırada, müşriklerin ileri gelen cengâverlerini öldürdü. Müslümanların sancağını taşıdı. Onun hakkında Üseyd bin İyâs; "Kureyş müşrikleri onu öldürmek için teşvikte bulunuyorlar, onun kendilerine galebe çalmasından dolayı kendilerini ayıplıyorlardı" demiştir.

Câbir bin Abdullah anlatır: "Biz Cuhfe denilen yerde idik. Bu sırada Resûlullah (aleyhisselâm) yanımıza geldi. Ali'nin (radıyallahü anh) elini tutup; "Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır" buyurdu.

Resûlullah (aleyhisselâm) Hayber'in fethinde; "Bu bayrağı, Allah ve Resûlünün sevdiği birisine vereceğim" buyurup, Hazreti Ali'ye verdi.

Yine Resûlullah (aleyhisselâm) Hazreti Ali için; "Mûsâ'nın yanında Hârûn nasıl idi ise, sen de benim yanımda öylesin. Yalnız, şu fark var ki, benden sonra Peygamber gelmiyecektir" buyurdu. Ancak, burada bildirilen husûs, İslâma hizmet ve müslümanlara daha faydalı olmakla alâkalıdır.

Amr bin Meymûn bin Mihran'a, Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ali'den hangisinin daha önce müslüman olduğu sorulunca; "Herşeyin doğrusunu Allahü teâlâ bilir ki, ilk müslüman olan Ebû Bekr'dir" dedi. Hazreti Ebû Bekr, rahip Bahira zamanında Resûlullaha îmân etti. Resûlullah ile Hazreti Hatice'nin nikâhında bulundu. Bütün bunlar, Hazreti Ali'nin doğumundan önce idi. Ancak, Hazreti Ali müslüman olduğu zaman daha çocuk idi. Resûlullahın terbiyesinde ve evinde yetişiyordu. Onun müslüman olması, sâdece kendisi için olup, çevresinde te'sîr bırakacak bir durumda değildi. Fakat Hazreti Ebû Bekr'in durumu öyle değildi. O, müslüman olması ile kendisinden başka dokuz kişinin daha müslüman olmasına vesile oldu. Müşriklerin işkencesi altında bulunan yedi müslüman köleyi satın alıp azâd etti. O dönemde, İslâmın kuvvet bulmasına yardımcı oldu.. Resûlullah efendimize pekçok yardımda bulundu.

Allahü teâlâ, dört halîfeyi, Peygamberlerden sonra mahlûkâtının en üstünü yapmıştır. Nasıl Peygamberlerini

birbirine üstün kılmış ise, dört halîfeyi de birbirine üstün kılmıştır.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-6, sh. 30

2) Zeyl-i Tabakât-ı Hanâbile cild-2, sh. 133

3) El-Bidâye ven-nihâye cild-13, sh. 99, 100

4) Şezerât-üz-zeheb cild-5, sh. 88, 92

5) Vefeyât-ül-a'yân cild-2, sh. 158

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 451, 460

7) Keşf-üz-zünûn sh. 343, 828, 924, 1164, 1378, 1406, 1415, 1416, 1420, 1626, 1809

8) Fedâil-ül-Hulefâ-il-Erbe'a Süleymâniye Kütüphânesi, Şehîd Ali Paşa kısmı, No: 4445